

АРХИВ

ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

Одговорни уредник
МОША ПИЈАДЕ

Књига III Новог (трећег) кола
(кв. LXII целокупног издања)

ANALI PFB | anali.rs

Београд, 1947

Уредништво и администрација
Бул. Црвене Армије 69/II, тел. 22-450

САДРЖАЈ

Књиге III новог (трећег) кола
(књиге LXII целокупног издања)

	Страна
Теорија државе и права	
Улога совјетског права у васпитању комунистичке свести од М. Кареве — — — — —	229
Историја државе и права	
Главни данашњи задаци историје државе и права народа ФНРЈ од Драгослава Јанковића — — — — —	481
Уставно право	
1) Прва годишњица Устава ФНРЈ и рађање устава народних република од Моше Пијаде — — — — —	1
2) Темелји правног поретка нове Југославије од др Леа Гершковића — — — — —	191
3) Независност и равноправност народа ФНРЈ као један од услова постојања грађанских права од др Ива Лепене — — — — —	219
Административно право	
О неким питањима управљања опћенародном имовином од др Леа Гершковића — — — — —	29
Грађанско право	
1) О економској структури и облицима својине у ФНРЈ од Десанке Јовановић — — — — —	58
2) Тезе за предпројект Закона о наслеђивању — — — — —	315
3) Опште напомене уз Тезе за предпројект закона о наслеђивању — — — — —	334
Кривично право	
1) Објективни основ и форме кривичне одговорности од В. Тимошкина и П. Власинића — — — — —	347
2) Задатак нашег кривичног законодавства од Моше Пијаде — — — — —	445
3) Основне карактеристике Општег дела кривичног законика од Франа Фрола — — — — —	455
4) О предлогу Кривичног законика — Опћи дио од др Јосипа Хрнчевића — — — — —	462

- 5) Учење о узрочности у кривичном праву од **А. Н. Трајнина** — — — — — 475

Наш правни живот

- 1) Петогодишњи план и задаци правника од др **Јосипа Хричевића** — — — — — 161
 2) Општа резолуција оснивачке скупштине Удружења правника ФНРЈ — — — — — 226

Упоредно право

- 1) Устав победничког социјализма (10 година Стаљинског устава — уводни чланак из „Советское государство и право“ број 11—12 1946 — — — — — 12
 2) Предмет совјетског грађанског права од **Д. Генкина** — — — — — 37

Изградња народне власти

- 1) Основне карактеристике новог Закона о порезима од др **Обрена Благојевића** — — — — — 77
 2) Карактеристике нашег новог буџетског система од **Кире Глигорова** — — — — — 82
 3) Законодавство ФНРЈ у 1946 год. од др **Јована Ђорђевића** — — — — — 86
 4) Четврто заседање Народне скупштине ФНРЈ од **Јована Ђорђевића** — — — — — 483
 5) Претрес Кривичног законика — Општи део у Народној скупштини ФНРЈ — — — — — 496

Међународни преглед

- 1) Пресуда Међународног војног суда у Нирнбергу — — — — — 243
 2) Утицај Октобарске револуције на развој међународног права од др **Ива Јапене** — — — — — 511

Ново право и правосуђе

- 1) Примедбе на Пројекат за општи део Кривичног законика — — — — — 91
 2) Поводом одлуке Врховног суда НР Босне и Херцеговине о наследном праву од **Вида Крешића** — — — — — 109
 3) Несагласност нарави и остали бракоразводни узроци из чл. 56 Закона о браку од др **Љубомира Бајаловића** — — — — — 113
 4) Привремени кућни ред за казнено-поправне домове осуђених малолетника од **М. С. П.** — — — — — 117
 5) Кривична дела одавања пословне тајне и економске шпијунске од **Владимира Тимошкина** — — — — — 260
 6) Неколико случајева погрешне примене Закона о државним службеницима од др **Александра Балтића** — — — — — 268
 7) Струке и звања у новом Службеничком систему од др **Александра Балтића** — — — — — 364
 8) Поводом оснивања нових савезних министарстава и министарстава народних република од **Миодрага Вучковића** — — — — — 373
 9) Проблем виности од **П. Власинића** и **В. Тимошкина** — — — — — 377

	Страна
10) Један спор по Закону о држављанству ФНРЈ од И. Брезовића —————	389
11) Развитак права грађења од др Михајила Буковића —————	520
12) Нека питања из примене дисциплинског права од др Александра Балтића —————	530

Право иностраних земаља

1) Мере за подизање нивоа правног образовања у СССР —————	118
2) Нове измене и допуне Устава СССР од др Јована Ђорђевића —————	121
3) За подизање нивоа обрађивања проблема совјетске економике —————	126
4) Рад сектора судског права Института права Академије наука СССР —————	123
5) Законодавна делатност у Чехословачкој Републици у 1946 год. од И. Б. —————	132
6) Ново право Пољске од Хенрика Свентковског —————	271
7) Чехословачки правни поредак од Олдриха Кроба —————	273
8) Указ Президијума Врховног Совјета СССР о укидању смртне казне у СССР од А. Н. Трајнина —————	392
10) Ново Пољско уставно право од Т. Багинског —————	396
11) Мали Устав Републике Пољске са Декларацијом грађанских права и слобода —————	399
12) Устав Народне Републике Албаније —————	536

Оцене и прикази

1) Теорија грађанског парничног поступка од др М. Марковића —————	133
2) Правосуђе у Југославији од др Ферде Чулиновића од др Дражна Сесардића —————	137
3) Уголовнај ответственость гитлеровцев од проф. А. Н. Трајнина од Бранимира Јанковића —————	139
4) Збирка кривичних Закона с објашњењима, издање „Службеног листа ФНРЈ” од Владислава Поповића —————	141
5) Penal reform in England од Б. Јанковића —————	143
6) Wymiar sprawiedliwosci w odrodzonej Polsce од Р. Ј. —————	144
7) Zbior dokumentow у редакцији Ј. Маковског од Р. Ј. —————	302
8) Значај научне критике од Уредништва —————	304
9) Наша законитост, бр. 1—4, 1947 од Д. С. —————	305
10) „Људски правник”, бр. 1—2, 1947 од Д. С. —————	305
11) Академик А. Вишински: Теорија судских доказа у совјетском праву од Ј. Ђорђевића —————	411
12) Bulletin trimestrielle de la Société de législation comparée, број 1—2 и 3—4 од Ј. Ђ. —————	414
13) Јуридикеска мисл, бр. 1—6, 1947 од Д. С. —————	416
14) „Уједињене нације, збирка докумената, 1941—1945” од Л. —————	547
15) Др А. Соловјев: „Трговање бесанским робљем до год 1661” и „Гост Радин и његов тестаменат” од Д. Ј. —————	548
16) Др А. Гахс: „Хисторијски развитак породице” од др А. Прокоп —————	548
17) А. П. Климов: „Суштина совјетске трговине” од Б. И. —————	551

Преглед часописа

	Страна
1) „Большевик” стр. 144, 145, 147 304, 306, 308, 309, 416,	421, 553
2) „Известия Академии наук СССР” — — — — — 150, 152, 423	154
3) „Вопросы истории” — — — — —	157
4) „Panstwo i prawo” — — — — —	157
5) „Demokratyczny preglad prawniczy” — — — — —	157
6) „Revue du droit public et de la Science politique en France et à l' etranger” — — — — —	311
7) Из Чехословацких правних часописа од др О. Кроба	313
8) „Pravnik” — — — — —	313
9) „Sociologie et droit slaves” — — — — —	313
10) „Советское государство и право” — — — — —	426, 429, 432, 433, 555, 557, 560, 562
11) „Плановое хозяйство”, — — — — —	566
12) „Мировое хозяйство и мировая политика” — — — — —	568
13) Польски правни часописи — — — — —	569
14) „Bulletin du droit Tchecoslovaque” — — — — —	569
15) „Archivio giuridico Filippo Serafini”, за 1947 г.—	569

Хроника

1) Оснивачка скупштина Удружења правника ФНРЈ —	284
2) Резолуција оснивачке скупштине Удружења правника ФНРЈ по питању изручивања ратних злочинаца и репатријације расељених лица — — — — —	290
3) Телеграми упућени са оснивачке скупштине Удружења правника ФНРЈ министрима иностраних послова СССР, Велике Британије, САД и Француске — — — — —	291
4) Научно заседање Ленинградског Правног института	292
5) Научна конференција аспираната Свесавезног института правних наука СССР — — — — —	295
6) Оснивање југословенског Удружења за Уједињене нације — — — — —	436
7) Други међународни конгрес демократских правника „Право у служби мира” — — — — —	437
8) Једна реакционарна и антиевропска акција од В. С.	570

Белешке

1) Двогодишњица „Службеног листа ФНРЈ” — — — — —	159
2) Вилтен Комитета за законодавство и изградњу народне власти Владе ФНРЈ — — — — —	159
3) Чланак о нашем изборном праву у совјетском часопису	160
4) Рад совјетске академије наука на историји наших народа — — — — —	160
5) Мишљење у италијанској уставотворној скупштини о Уставу ФНРЈ — — — — —	160
6) Вилтен Комитета за законодавство и изградњу народне власти — — — — —	441
7) Конференција по питањима комуналне привреде — —	573
8) „Народни правник” — — — — —	574

САРАДНИЦИ „АРХИВА“

у III књизи новог (трећег) кола

	Страна
Бајаловић др Љубомир — — — — —	115
Балтић др Александар — — — — —	268
	364, 530
Благојевић др Обрен — — — — —	77
Брезовић И. — — — — —	389
Б. И. — — — — —	132
	159, 441
Власинић Предраг — — — — —	347, 377
В. Б. — — — — —	416, 563, 566
Вуковић др Михајило — — — — —	520
Вучковић Милорад — — — — —	373
Гершковић др Лео — — — — —	29, 191
Глигоров Кирило — — — — —	82
Ђорђевић др Јован — — — — —	86,
	121, 411, 414, 488
Јанковић Бранимир — — — — —	139, 143
Ј. Д. — — — — —	153, 160, 548
Јовановић Десанка — — — — —	58
Јанковић Драгослав — — — — —	481
Крешин Вид — — — — —	109
Лапена др Иво — — — — —	219, 511
Л. Р. — 143, 144, 145, 150, 151, 157, 159, 160, 304, 305, 306,	313
Л. — 300, 421, 423, 429, 432, 433, 547, 553, 555, 557, 560,	562, 568, 569, 568
М. — — — — —	126
Н. Б. — — — — —	551
Пијаде Моша — — — — —	1, 445
П. С. М. — — — — —	117
Поповић Владислав — — — — —	141
Прокоп др А. — — — — —	548
С. В. — — — — —	570
Сесардић др Дражен — — — — —	137
С. Д. — — — — —	304, 306
С. Д. — — — — —	416, 426
Стајић Ст. — — — — —	147
Тимошкин Владимир — — — — —	260, 347
Фрол Фране — — — — —	455
Хрнчевић др Јосип — — — — —	161, 462

ПРЕВЕДЕНИ:

Багински В. — — — — —	396
Генкин Д. — — — — —	37
Карева М. — — — — —	229
Кроб Олдрих — — — — —	273, 312
Свентковски Хенрих — — — — —	271
Трајнин А. Н. — — — — —	392, 475

А Р Х И В

ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

ЈАНУАР – МАРТ 1947

ГОД. XXXIV, КЊ. III НОВОГ (ТРЕЋЕГ) КОЛА (КЊ. LXII ЦЕЛОКУПНОГ ИЗДАЊА) БР. 1

ПРВА ГОДИШЊИЦА УСТАВА ФНРЈ И РАЂАЊЕ УСТАВА НАРОДНИХ РЕПУБЛИКА

I

31 јануара навршила се прва година од проглашења Устава ФНРЈ. А од 31 децембра 1946 до 18 јануара о. г. проглашени су и уставни свих шест народних република које сачињавају Федеративну Народну Републику Југославију (Македоније, Босне и Херцеговине 31 децембра 1946, Црне Горе 3 јануара, Словеначке 16 јануара, Србије 17 јануара и Хрватске 18 јануара 1947).

Иако је година дана врло кратко временско раздобље у животу и примени једног Устава, ипак и та једна година примењивања нашег савезног Устава пружа с обзиром на темпо развитка у данашње време уопште, а посебно наше земље, и нарочито узимајући у обзир развој уставног питања у низу других земаља, довољно чињеница и искустава за важне закључе. Ми можемо због тога одмах да изјавимо да је ова прва година донела пуну практичну потврду Устава ФНРЈ, како у свима областима државног, економског, друштвеног и културног живота Југославије, тако и у уставима шест народних република које сачињавају нашу федерацију.

Али дејство нашег савезног Устава, наше нове у савезном Уставу дате државне организације, не исцрпљује се у оквиру наше државе. Тако је Устав Народне Републике Албаније настао под непосредним утицајем нашег савезног Устава. У истоветном уставном поретку Албаније и Југославије огледа се не само заједница борбе наших и албанског народа, него и истоветни државни и друштвени развитак Албаније и Југославије у току народно-ослободилачког рата. На тај

начин Устав Народне Републике Албаније органски је пони- као из услова постојећих у самој земљи, из оригиналног раз- витка који је био идентичан нашем па је зато рађао и иден- тичне форме државне организације и једнаке установе. А у борби за демократски Статут Слободне територије Трста на Париској конференцији, против реакционарно-колонијалних тежњи западних „демократија“, био је наш Устав чврст осно- вац нашој делегацији. И у неким другим земљама које су до- неле нове уставе или стоје пред њиховим доношењем, био је Устав ФНРЈ озбиљно проучаван. Овакав широк утицај и значај савезног Устава долази отуда што је он прво и најиз- разитије, доследно до јединственог система доведено уставно оформљење оне народне демократије до које је дошло у више земаља у току и после рата против фашистичке окупације.

Устав ФНРЈ дело је и резултат народне револуције из- вршене у нашој земљи у току народно-ослободилачког рата, не поред њега или заједно с њиме, него у пуном јединству и идентичности с њим, будући једно с њим, као права његова унутрашња садржина. Другим речима, он је потпуни израз онога за шта су се наши народи удруженим снагама борили и што су у тешкој борби извојевали. Он је био први потпуни, у форми основног закона дати израз тих постигнућа, али не њихов први законодавни израз уопште, него завршна, систе- матска формулација законодавних и других аката и створе- них уставна која скупа сачињавају наш нови уставни поре- дак у развиту, а који је отпочео тећи од самог почетка народ- но-ослободилачке борбе, од оснивања првих народно-ослобо- дилачких одбора као органа нове власти. Због тога, у часу кад је био доношен, није у Уставу ФНРЈ било ниједног ва- жнијег начела ни установе који народу нису били првено по- знати као већ обезбеђена, оживотворена тековина, који нису били одраз нечега већ оствареног и до извесног степена раз- вијеног и сазрелог. Шта више, цели низ начела и уставна, који су јануара прошле године ушли у савезни Устав, већ су били толико у пракси испробани, да су постали давно већ са- ставним делом мишљења и живота наших народа.

Овај историјски развојни момент забележен је и фор- мално у два важна члана општег дела Устава (Први део: Основна начела), у чл. 1 и у чл. 6. У сажетом облику, саже- тијем но што је то било формулисано у Одлуци II заседања АВНОЈ-а о изградњи Југославије на федеративном принципу, изражава чл. 1 Устава у принципу историјски постанак нове Југославије — савезне народне државе републиканског облика — из воље коју су њени народи изразили да живе заједно у федеративној држави. Ово није тек констатација добровол- ног уједињавања наших народа оствареног посредством њи-

хове заједничке и из једног центра јединствено руковођене борбе, него и коначно оформљење воље народа која је већ раније нашла и свој законски израз, како у поменутој одлуци АВНОЈ-а тако и у низу законских одлука народних претставништава (антифашистичких већа) појединих федералних јединица. Други уставни члан који садржи историјско-развојни моменат јесте чл. 6, који говори о народној власти констатује да су „народни одбори, од месних народних одбора до скупштина народних република и Народне скупштине ФНРЈ, настали и развили се у народно-ослободилачкој борби против фашизма и реакције и који су основна тековина те борбе“.

Устав ФНРЈ садржи, нарочито у глави о правима и дужностима грађана, многа позната демократска начела, каква се могу наћи у буржоаским демократским уставима, али и те су одредбе у оквиру целине, па и свака појединачно добиле пуну, стварнију садржину тиме што не остају само формалне и декларативне, него садрже и обезбеђење за њихово спровођење у живот. Ово отступање од формализма буржоаских демократских устава први пут је извршено у совјетским уставима. „Буржоаски устав — казао је Стаљин у свом реферату о пројекту Устава СССР од 1936 — обично се ограничавају на то да фиксирају формална права грађана, не водећи рачуна о условима остварења тих права, о могућности њиховог остварења... Особеност пројекта новог Устава састоји се у томе што се он не ограничава на то да фиксира формална права грађана, него преноси тежину на питање гаранције тих права, на питање средстава за остварење тих права“. Ми се овде нећемо задржати на тим одредбама Устава. Напа је жеља да се задржимо на оним другим одредбама Устава које Југославији дају посебно обележје, обележје *народне државе*, а њеном поретку обележје *истински народне демократије, демократије посебног типа*, која претставља нов моменат у послератном развоју нација, или боље рећи, нов оригинални начин и пут ка социјализму, који одговара условима у многим земљама, па због тога претставља нову, значајну тековину светског демократизма.

Нова Југославија није у супротности према старој Југославији само као република према монархији, као истинску демократску државу према држави чији су управљачи почели с лажном демократијом, прешли у отворену војно-фашистичку диктатуру, продужили са октроисаним крајње реакционарним уставом и завршили у крвавом издајству народа и срамној служби фашистичким окупаторима. Нова Југославија је република, али федеративна (наспрот некадашњем хегемонистичком централизму) и народна (наспрот некадашњем угњетач-

ком, реакционарном и профашистичком политичком, економском и друштвеном поретку.

Федеративно устројство једна је од најважнијих основних тековина народне револуције. Од централистичке државе у којој је владао хегемонистички терор реакционарне велико-српске владајуће клике, и у којој је главни државни принцип био национално угњетавање, Југославија је постала федерацијом заснованом путем добровољног уједињења на бази пуне и стварне равноправности њених пет народа уз пуну гаранцију национално-културног развитака националних мањина. Ово добровољно уједињење пет југословенских народа у једну савезну државу претставља свакако највећу победу народно-ослободилачке мисли. У основи тога уједињења лежи велики социјалистички принцип самоопредељења народа укључујући за сваки народ право на отцепљење и на уједињење с другим народима. Док се Устав ФНРЈ, као израз целине и односа целине према деловима, ограничава при навођењу овог начела на право отцепљења, дотле републикански устави, као израз делова према целини, истичу и право уједињења с другим народима, дакле оно право које су наши народи стварно искористили и остварили уједињујући се. Федеративно уређење Југославије старије је од савезног Устава јер је формулисано две године раније, у Јајцу, а од овога је још старија добровољна заједница наших народа у ослободилачкој борби. На тај начин немамо за собом само једну годину за оцену животне способности наше федерације, већ пуних шест година. И овде је као велики пример и потстрек послужило решење националног питања у Совјетском Савезу. „Совјетска власт — рекао је Стаљин у поменутом реферату — имала је пред собом неуспеле покушаје стварања многонационалних држава... На ипак је учинила покушај стварања многонационалне државе, јер је знала да многонационална држава, поникла на бази социјализма, мора издржати сва могућа искушења. Отада је протекло 14 година... И шта се показало? Протекли период несумњиво је показао да је покушај стварања многонационалне државе, изграђене на бази социјализма, потпуно успео. То је несумњива победа лењинистичке националне политике“.

Наше досадашње некуство даје нам право да утврдимо потпуну победу такве националне политике и у нашој земљи. Ми можемо наше резултате да изразимо Стаљиновим речима, примењујући их на наше народе: „да је код њих ишчезло осећање међусобног неповерења, да се код њих развило осећање међусобног пријатељства и, на тај начин, остварила истински братска сарадња народа у систему јединствене савезне државе“.

Јединствена савезна држава управо је карактеристика која најпотпуније одговара и нашој федеративној држави. Никада раније, под режимом централизма, није могла бити ни замисљена оваква јединственост и чврстина јединства као у садашњем облику наше савезне државе. Искуство спровођења у живот савезног Устава показало је на делу, у свима међусобним односима наших народа, у односу шест народних република према својој заједници и заједнице према сваком свом посебном делу, у читавом нашем већ прилично развијеном законодавству и свима предузетим управним мерама, у актима државе као и у широкој и плодној активности локалних органа и народних масовних организација, цело то искуство показује да је — упркос свима покушајима побеђене домаће реакције обилно потпомогнуте од агената међународне реакције — наша национална политика издржала сва искушења и однела сјајну победу. То показује и обилна, стварна помоћ пружена економски и културно најзаосталијим деловима савезне државе, то показују и уставни наших шест народних република.

Принцип равноправности и самоопредељења југословенских народа као народа твораца савезне државе, допуњује се у Уставу интернационалистичким принципом равноправности свих нација и раса. Он се не огледа само у одредби да националне мањине уживају право и заштиту свог културног развитка и слободне употребе свог језика (чл. 13), него нарочито у начелу да су сви грађани ФНРЈ једнаки пред законом и равноправни без обзира на народност, расу и вероисповест. Проглашен је као противан Уставу и кажњив сваки акт којим се грађанима дају привилегије или ограничавају права на основу разлике у народности, раси и вероисповести, као и свако проповедање националне, расне или верске мржње и раздора (чл. 25). Иако овако одлучно и јасно формулисан на томе месту, на челу одредаба о правима и дужностима грађана, овај се принцип још једном понавља у члану 21 када се говори о изборном праву. И овде се можемо позвати на речи Стаљинове о пројекту совјетског Устава од 1936: „За разлику од буржоаских устава пројекат новог Устава СССР је, напротив, дубоко интернационалан. Он полази од тога да разлика у боји коже или језику, културном ступњу или ступњу државног развитка, као год и ма која друга разлика међу нацијама и расама — не може служити као разлог за оправдање националне неравноправности. Он полази од тога да све нације и расе, без обзира на њихови проšli и садашњи положај, без обзира на њихову снагу или слабост, треба да уживају једнака права у свим областима привредног, друштвеног и културног живота друштва“.

Није потребно истицати да је и спољна политика Југославије, а у првом реду према суседним балканским државама, инспирисана истим начелима националне политике. То особито јасно показује развој односа Југославије према Албанији и Бугарској. У току ове године савезног Устава нарочито су се развили тесни односи са Народном Републиком Албанијом до царинског и монетарног савеза и заједнице у привредном планирању.

Друга од основних установа које Југославију карактеришу као народну државу, као демократију посебног типа, јесте народна власт остваривана од народа преко народних одбора, који су настали и развили се у народно-ослободилачкој борби против фашизма и реакције и које Устав изричито истиче као основну тековину те борбе (чл. 6). Доиста су народни одбори — у које Устав рачуна све претставничке органе власти до скупштина народних република и Народне скупштине ФНРЈ — она форма органа државне власти која нашој савезној држави и њеним саставним народним републикама обезбеђује карактер народне државе. Иако ту није употребљен израз држава или власт радног народа, очигледно је из читавог Устава да се ради о власти радног народа којој народни одбори одговарају као једна прикладна форма органа власти. Ово је очигледно у првом реду из оних одредаба Устава које се односе на друштвено-економско уређење. Према томе, док су народни одбори одговарајућа форма органа власти који показују да је власт у рукама радног народа, дотле одредбе о друштвено-економском уређењу државе чине друштвено-економску подлогу на којој народна власт почива и која обезбеђује одржање и развитак власти радног народа у правцу социјализма. Те одредбе изражавају дубоку, суштинску промену у друштвеним и економским односима коју је донела собом народна револуција. Према томе, управо ове одредбе јесу оне које чине суштину, унутрашњу садржину новог друштвеног поретка утврђеног савезним Уставом.

Устав предвиђа три врсте својине на средствима за производњу: општенародну имовину, имовину задружних организација и имовину приватних физичких и правних лица. Основну економску снагу чини општенародна имовина. Она је по чл. 16 „главни ослонац државе у развоју народне привреде“. Држава је та која, будући у рукама радног народа, „даје правац привредном животу и развоју путем општег привредног плана, ослањајући се на државни и задружни привредни сектор, а остварујући општу контролу над приватним сектором привреде“. Поред тога, у остваривању општег привредног плана и привредне контроле „држава се ослања на сарадњу синдикалних организација радника и намештеника и

других организација радног народа“ (чл. 15). Као општена-родну имовину, дакле имовину која се налази искључиво у рукама државе, Устав означаје: сва рудна и друга блага у утроби земље, воде, укључујући и минералне и лековите, изворе природне снаге, средства железничког и ваздушног саобраћаја, пошту, телеграф, телефон и радио. Општенародна имовина ужива по Уставу нарочиту заштиту државе.

У погледу рада Устав проглашује начело да је сваки грађанин дужан да ради по својим способностима и да ко не даје заједници не може од ње ни примати.

Народне задружне организације уживају нарочиту важњу државе, њену помоћ и олакшице. Остваривање овог принципа показује се у снажном развоју задружних организација у протеклој години и у њиховим успесима.

Приватна својина и приватна предузимљивост у привреди зајемчени су Уставом, али је право приватне својине ограничено: прво, нико не сме употребљавати право приватне својине на штету народне заједнице; друго, забрањено је постојање приватних монополистичких организација (картела, синдиката, трустова и сл.); треће, приватна својина може се ограничити или експроприсати, а исто тако и национализовати, ако то тражи општи интерес; четврто, закон одређује максимум земљишног поседа у приватним рукама и забрањује постојање великих земљишних поседа у рукама приватника (чл. 18 и 19). Уз то долази и то да држава привредним и другим мерама помаже радни народ да се удружује у организације у циљу одбране од привредне експлоатације, да заштити лица у најамном радном односу и да заштити и помаже сиромашног и средњег сељака.

Све те одредбе Устава и мере предузете од ослобођења и нарочито у току протекле уставне године (законодавство о државним привредним предузећима, о национализацији, о социјалном осигурању, о задругарству итд.) јасно оцртавају карактер наше државе као демократије посебног типа која иде путем социјализма, иако приватна својина није укинута већ само ограничена и стављена под контролу уколико има везе с привредом. У првом реду на основу ових друштвено-економских одредаба означаје совјетски часопис „Совјетское государство и право“ наш савезни Устав као „савршено нову појаву послератног периода“, као „основу новог права, које одражава нова политичка, економска и морална схватања демократије посебног типа, стварно народне и која се разликује од обичне буржоаске демократије“. (Види у овом броју превод целог чланка).

II

Годину дана после доношења Устава ФНРЈ дошли су уставни шест народних република које сачињавају јединствену савезну државу, ФНРЈ, да већ самим својим остварењем, а нарочито својом сагласношћу и јединством са савезним Уставом и између себе, пруже савезном Уставу још једну потврду, а Федеративној Народној Републици Југославији и њеном политичком, економском и друштвеном поретку још једну чврсту, неразориву подлогу. У тим уставима поново је дошла до израза слободна воља наших народа која је створила и одлуке Јајца и савезни Устав. Овога пута она је изражена у оквиру сопствене уже државности наших народа и земаља, преко сопствених уставотворних скупштина сваке народне републике. Савезни Устав дао је основицу братској заједници Срба, Хрвата, Словенаца, Македонаца и Црногораца, као и Срба, Хрвата и муслиманског становништва Босне и Херцеговине. Он је дао основу њихове организације у савезној држави, забележио из којих се народних република и аутономних јединица састоји Југославија, утврдио и загарантовао суверена права њених народа и њихових народних република, признао свакој народној републици право да има свој устав који свака доноси самостално и у коме ће бити одражене њихове особености, одредио је односе међу њима и њихов однос према целини и целине према њима као саставним деловима. Он је дао основне принципе државне, економске и друштвене организације јединствене за њих све. Па како је савезни Устав, са свим тим својим начелима и целокупним државним устројством био дело слободне воље саставних делова, како је нови уставни и друштвени систем Југославије у равној мери дело ослободилачке борбе и народне револуције сваког нашег народа а отуда њихово заједничко дело остварено кроз револуционарну борбу, то је разумљиво да су наши народи себи у савезном Уставу наметнули обавезу да њихови посебни уставни буду у сагласности са савезним Уставом, или, другим речима, да су део својих суверених права добровољно пренели на јединствену савезну народну републику. Ја сам већ имао прилике да истакнем да то преношење дела суверених права на заједницу не претставља кршење суверенитета појединих народа и њихових република, него је напротив видна манифестација тога суверенитета и слободног опредељења за јединствену заједничку савезну државу. То преношење одређених својих суверених права на савезну државу од стране народа који је сачињавају претставља управо суштину велике и неразориве братске заједнице југословенских народа, претставља најпотпунији израз резултата њихове заједничке борбе и њихове свести о не-

опходности и корисности заједнице као животног услова, као услова одржања и одбране независности, суверенитета и националне слободе сваког појединог нашег народа и земље. Оно је у уставима народних република као и у савезном Уставу остварење „најправеднијег решења националног питања, решења које сваком народу, свакој федералној републици посебно, осигурава свестрани политички, културни и економски развитак“, то је оно што „омогућава да створено братство и јединство народа Југославије остане трајно и несаломљиво“, оно што „нашу нову државу чини монолитном и неразрушивом“.¹

Коначно оформљене сопственог уставног поретка сваког нашег народа и њихових народних република далеко премашује значај спровођења, остварења и примене начела савезног Устава на поједине народне републике. Посебни уставни шест народних република имају свој посебни велики самостални значај. Тек са њима и кроз њих је оживотворен и сам савезни Устав, тек са њима је коначно дограђена зграда Федеративне Народне Републике Југославије. Воља појединих народа и земаља Југославије дошла је у њима до свог пластичног, самосталног изражаја. Њихова сувереност, њихова равноправност, њихова национална слобода добила је јун слободни облик; дошла је до снажне манифестације њихова посебност, њихова индивидуалност. У изборима за своје уставотворне скупштине и у одлукама тих скупштине, дакле првенствено у уставима које су оне донеле и прогласиле, народи Југославије изграђујући свој посебни уставни поредак стекли су коначно уверење о својој истинској националној самосталности, равноправности и слободи, коначно уверење о вредности свог заједничког великог револуционарног дела. Устави народних република довршавају до краја победу револуционарног пута који су народи Југославије изабрали ступајући у ослободилачку борбу за остварење своје националне независности и слободе и бољег и праведнијег друштвеног поретка.²

¹ Т., Темељи демократије новог типа, „Комунист“, бр. 2 јануар 1947, стр. 6.

² „Кад су се народи Југославије дигли на устанак против окупатора, да се боре за своју слободу и независност, они су од самог почетка имали у виду слободу и независност друкчију но што су је имали у старој Југославији... Народи Југославије извукли су богато искуство из времена старе државе и, разумије се, искористили су оружје, које су подигли против окупатора, и против издајца своје земље, за остварење боље и срећније Југославије“. — Т., Темељи демократије новог типа, „Комунист“ бр. 2, јануар 1947, стр. 5 — 6.

Каква је само вредност на пр. тога да се словеначки народ први пут у својој историји осећа заиста независан и слободан, да први пут откако постоји има своју државност и свој сопствени устав! Каква је неоцењива вредност за хрватски народ у остварању своје кузне слободе и самосталности, вредност која је самим тим неоцењива и за братске односе хрватског и српског народа! Каква је вредност своје сопствене државности и свога сопственог устава, први пут стечених, за македонски народ, и које са толико привлачности зраче и на остале делове македонског народа изван граница Југославије! Црна Гора првено своја и самостална, али као напредна, народна република. Србија повено ускостављена, ослобођена утљетачке улоге коју су јој наметнули стари уирављачи, ослобођена првотачне реакционарне и профашистичке монархије, остварујући своју прагу историјску мисију носила демократских ослободилачких тежњи, са двема аутономним јединицама у којима националне мањине могу слободно да развију своју националну културу! Пораз и уништење старе реакције сада су коначни, тешка прошлост кеновратно ликвидирана. А самим тим уставни народних република значе и коначни ударац клеветничким хајкачима и злочиначким бушкаралима стране реакције који су још рачували да ће против нове народне демократије у Југославији искористити посебна, особито српска и хрватска, шовинистичка расположења. Са ових шест устава претстављају се пред народима целог света пет народа у шест земаља као младе народне републике, као остварења истински народне демократије. То неће зауставити клеветничку хајку стране реакције. — Јачање народне демократије, најдоследније и најтипичније изражене у Југославији може је само још разбеснити — али, како је рекао Т. у цитираном чланку „Комуниста“: „Ова бјесомучна дрека много личи на лајање паса на мјесец, који се, упркос тога лајања, креће својим путем“ (стр. 7).

Нас је шест, а свих смо шест једна, јединствена народна република Југославија, јединствена братска заједница народа — то је смисао шест републиканских устава. Они су нов допринос наших народа јачању истинске демократије у послератном свету.

III

Полазећи од чињенице да су савезна народна република, народна власт, друштвено и економско уређење, начела о правима народа, о правима и дужностима грађана итд. тековине добијене уз цену огромних жртава у борби против окупатора

и против остатака старог поретка, законодавац је у Устав унео и неколико одредаба за заштиту тих тековина од контрареволюционарне делатности.

Осврнућемо се овде на те одредбе којима се у Уставу заштићују плодови народне борбе.

Пре свега у чл. 15 савезног Устава проглашује се као противан Уставу „сваки акт уперен против суверености, равноправности и националне слободе народа ФНРЈ и њихових народних република“. Као заштитник и бранитељ суверених права народних република, као заштитник њихове безбедности и друштвеног и политичког уређења, као и суверености, равноправности и националне слободе народа ФНРЈ јавља се сама савезна држава. Доста, само снага целе заједнице кадра је да сваком нашем народу и свакој народној републици као посебној јединици обезбеди миран развитак и да им пружи ефикасну заштиту како од спољних, тако и од унутрашњих непријатеља. Тако и уставни народних република констатујући да је њихова сувереност под заштитом савезне државе, стављају народним републикама у обавезу да на својој територији прогоне сваки акт уперен против суверености, равноправности и националне слободе не само своје, већ и осталих народа и народних република.

Члан 21 утерђује као противан Уставу и кажњив сваки акт којим се грађанима дају привилегије или ограничавају права на основу разлике у народности, раси и вероисповести, као и свако проповедање националне расне и верске мржње и раздора. А члан 43 у име заштите грађанских слобода и демократског уређења државе оглашује незаконитим и кажњивим употребљавање грађанских права ради промене и нарушавања уставног уређења у противдемократском циљу.

Ове основне уставне одредбе пружају основу кривичним законима, Закону о кривичним делима против народа и државе, као и Закону о сузбијању националне, расне или верске мржње и раздора, чији ће прописи касније ући у специјални део кривичног законика.

Исто тако уставна одредба о томе да општенародна имовина стоји под нарочитом заштитом државе служи као подлога Закону о заштити општенародне имовине и имовине под управом државе, као и другим кривичним законима која у првом реду заштићују државну имовину и државна предузећа, као и интересе народне привреде и радног народа против шпекулације и саботаже.

Организација заштите новог уставног поретка показала се у протеклој години заиста на висини и забележила је одлучне успехе, како сузбијајући и ликвидирајући бандинску де-

латност последњих остатака бивших издајничких војних формација, тако и сузбијањем нових форми контрареволуционарне делатности, као и сигурним откривањем злочиначке делатности разних агената стране реакције који против народних демократија „источно од линије Штетин—Трст“ данас понављају све давно испробане и исто толико давно пропале методе контрареволуције, шпијунаже и диверзанства који су од 1917 године на даље били тако обилно примењивани против Совјетског Савеза. Народне демократије југоисточне и источне Европе иако тако младе, иако су за своју заштиту морале стварати из темеља нову организацију са искључиво новим кадровима, задале су у протеклој години низ тешких удараца међународној реакцији која је чинила све да би поткопала темеље нове народне власти. Стара контрареволуција била је и на овом пољу тучена од младих револуција.

Што се тиче борбе против националне, расне и верске мржње и раздора, може се рећи да је број кривица ове врсте далеко мањи него што се очекивало. Разуме се да је то редовна кривица остатака четништва и усташтва, али у том случају та кривица игра споредну улогу поред главних злочина. Но било би на свом месту приметити да јавни тужиоци и народни судови нису томе закону можда поклонили пажњу коју заслужује. Утолико је већи број огрешења о народну имовину и о интересе народне привреде. Али, сасвим правилно, гоњење таквих злочина је оштро и кажњавање егземпларно. Народна држава, ступајући на пут планске привреде мора продужити са најоштријим, непоштедним гоњењем свих оних злочинаца који својим штеточинским радом доводе у опасност развијање народне привреде у правцу социјализма, а с тиме и саму народну власт и цели уставни поредак.

Моша Пијаде

УСТАВ ПОБЕДНИЧКОГ СОЦИЈАЛИЗМА

(10 година Стаљинског устава)

Десет година Стаљинског устава прошло је под знаком великих победа које је совјетски народ извојевао, како на делу изградње социјализма, тако и у одбрани социјалистичке отаџбине од напада разбојничког империјализма.

Сваки устав почива на основици дате социјално-економске структуре друштва, изражава реални однос класних снага у друштву. Устав одражава такође и оне политичке, правне, филозофске и моралне погледе које класа на власти сматра нужним да у овој или у оној форми изрази у основном закону.

Совјетски устав претставља нови историјски тип устава, различит од буржоаских устава. Он није „реликвија“, не прикрива своју класну суштину, као буржоаски устав. Он иде у корак са живстом и заједно са измењеном стварношћу мења се и сам, изражавајући однос класних снага, успехе и постигнућа у напредовању друштва ка комунизму у појединим етапама развојка совјетске државе.

Научну основу Совјетског устава сачињава моћна теорија Маркса и Енгелса, Лењина и Стаљина, која је социјализам претворила у науку, која је доказала неизбежност победе социјализма, указавши при томе на то да победа социјализма није могућа без освајања власти од стране пролетаријата, без државе у којој би пролетаријат остварио своје руковођење друштвом (диктатуру). Та теорија заснива се на искуству борбе низа покољења радничке класе — борбе која је довела до победе Велике октобарске социјалистичке револуције, правно утврђене декретима Октобра и првим Уставом РСФСР од 1918 г.

Совјетски устав је законодавни израз онога што је постигнуто и извојевано, а потребан ради учвршћења друштвених мера које служи у корист трудбеника.

Први Устав РСФСР-а од 1918 г., израђен под руководством Лењина и Стаљина, био је основни закон који је оглашавао почетак нове социјалистичке ере. Он је учврстио прве практичне кораке у изградњи социјализма.

Стаљински устав јесте основни закон социјализма који је победио. Он је био изграђен „...као последица ликвидације капиталистичког привредног система, укидања приватне својине на оруђима и средствима за производњу и уништења експлоатације човека човеком“ (чл. 4 Устава СССР). Он законодавно учвршћује принципе социјализма.

Стаљински устав јесте истински народни устав. Народ га је писао својим социјалистичким стваралаштвом; народ га је нашироко претресао кад је он био још пројекат, уносио своје исправке и примедбе; народ га је назвао Стаљинским уставом по имену његовог духовног творца.

Правни значај Стаљинског устава јесте у томе што је он основни извор совјетског социјалистичког права, правна основа целокупног законодавства. Он садржи све норме које карактеришу друштвено и државно уређење СССР, које учвршћују де-

мократски систем органа власти и управе, које одређују законодавство, администрацију, суд и остварење надзора над законитошћу, које утврђују начела делатности свих државних органа, а исто тако и основна права и дужности грађана СССР.

На основу Стаљинског устава били су донети такви важни закони као: Закон о држављанству СССР од 19 августа 1938 г., који регулише питања савезног и републиканског држављанства, услове примања у држављанство и лишавања држављанства; Закон о устројству судова СССР, савезних и аутономних република од 16 августа 1938 г., који утврђује демократска начела организације система судства и остварење социјалистичког правосуђа; Закон о начину ратификације и објављивања уговора од 20 августа 1938 г., који представља важну правну основу у односима СССР с другим државама; Закон о општој војној обавези од 1 септембра 1939 г., који је одиграо важну улогу у учвршћењу одбрамбене моћи СССР у периоду који је непосредно претходно Отаџбинском рату.

На основу Стаљинског устава извршено је примање у Савез ССР нових совјетских република, доношене су измене у државно-административном устројству СССР, вршено је образовање, раздвајање и преименовање округа и области, стварани су и реорганизовани народни комесаријати (министарства), издавана су акта о учвршћењу дисциплине рада, акта која се одnose на ратно стање, на мобилизацију војних и радних снага ради осигурања победе над непријатељем.

Стаљински устав јесте израз најдоследнијег демократизма — социјалистичког демократизма. Одлика социјалистичког демократизма састоји се у томе што није само формалан, него и стварни демократизам. Он доследно изражава сувереност совјетског народа — први у историји истински народни суверенитет. „Сва власт у СССР припада трудбеницима града и села...“ (чл. 3 Устава СССР). Тај суверенитет почива на бази изборног система најдемократскијег у свету.

Сувереност народа у СССР јесте најпунија и најстварнија. Некада су буржоаски идеолози у борби против феудализма такође истицали идеје народног суверенитета. Те су идеје имале утицаја на развитак буржоаско-демократских уставних теорија и на буржоаске уставе. Ипак, у стварности, сувереност народа коју су проглашавали буржоаски уставни била је остала класна сувереност буржоазије. Ова ограничава учешће народа у такозваној „општој вољи“ низом цензуса у изборном закону. Уз то буржоазија искористује не само принуду, него и оруђа идеолошког утицаја ради учвршћивања свога господства.

Сувереност народа у совјетским условима остварује се на основи стварно општег, једнаког, непосредног изборног права тајним гласањем (чл. 135 Устава СССР). Совјетски устав даје народу право сталне контроле над својим изабраницима, право опозивања депутата од стране њихових бирача у случају њиховог лошег рада. Совјетски устав одбацује принцип такозване „поделе власти“, по коме су у буржоаским условима извршни органи у лицу владе стварно противстављени законодавним органима и усредсређују у својим рукама у потпуној мери стварну државну власт. У СССР Министарски савет, према Стаљинском уставу одговоран је пред Врховним Совјетом СССР и подређен њему, а у периоду између заседања подређен је Президијуму Врховног Совјета СССР (чл. 65 Устава СССР).

Совјетски народ суверен је не само у држави, него и у привреди. Економску основицу народног суверенитета у СССР сачињава социјалистички привредни систем и социјалистичка својина на оруђима и средствима за производњу (чл. 4 Устава).

Социјалистички демократизам потпуно је и јасно изражен и у државном уређењу СССР, утврђеном у Стаљинском уставу.

Оштро отступајући од буржоаских устава, који су националистички, тј. устави који ако не формално а оно стварно учвршћују надмоћни и привилегисани положај владајућих нација, Стаљински устав, као и претходни совјетски устав, дубоко је интернационалан. Он је најјаснији законодавни докуменат који утврђује и учвршћује начела равноправности народа, њиховог братског савеза који се подигао на темељу очишћеном од капиталистичке експлоатације.

Совјетска власт, остварујући лењинско-стаљинску националну политику, надахнула је народе, које је раније угњетавао царизам, вером у њихове снаге и способности, пробудила је у њима животну енергију, покренула стваралачке снаге многонационалних трудбеничких маса, које се међу собом разликују по језику, начину живота, култури и привреди, сјединила их у равноправну братску породицу.

Полазећи од начела лењинско-стаљинске националне политике Стаљински устав утврђује свакој нацији право на своју самосталну државност. У састав СССР улази 16 равноправних совјетских савезних република које су се добровољно ујединиле, а које са своје стране уједињују 16 аутономних република, 9 аутономних области и 10 националних округа. Стаљински устав учвршћује савезну форму организације (совјетску федерацију) испробану у многонационалној совјетској земљи, која је показала значајне примере братства и сарадње народа какви се могу замислити само на социјалистичкој основи. Устав СССР, као и

устава свих савезних република, прописује да закон кажњава свако национално и расно ограничење, као год и проповедање расне или националне искључивости или мржње и омаловажавања.

Совјетска савезна држава ликвидирала је заосталост народа који су били угњетени под царизмом. Она је обезбедила ванредни полет савезних република у политичком, културном и економском погледу. Уз братску помоћ руске радничке класе препородили су се и ступили на историјску арену народи који су у прошлости били највише понижени. Може се рећи да су многи народи у суштини отпочели своју праву историју тек од часа Велике октобарске социјалистичке револуције.

Стаљински устав садржи начела социјалистичког хуманизма, управљеног на то да би све што трудбен човек створи својим радом и мишљу ишло у корист трудбеницима. То је постало могућно зато што у привреди сам народ иступа као суверен. Совјетски народ стварно обезбеђује човекова права и слободе путем социјалистичке организације привреде и несметаног развитка производних снага. Сви грађани без разлике стављају се, како је писао Лењин, „...у једнак однос према средствима за производњу...“ и „...сви грађани имају једнаку доступност раду на друштвеним средствима за производњу на друштвеној земљи, у друштвеним фабрикама и тако даље“¹. Сваки грађанин има Уставом СССР утврђено право на рад, на одмор, на материјално обезбеђење у старости и у случају болести, на образовање. Та су права обезбеђена као нигде у свету, и потичу подизање људског достојанства, јачање социјалистичке свести, развитак свих човекових стваралачких снага. На тај начин, социјалистичка демократија није само формална, него и стварна демократија, која гарантује *фактично* остварење грађанских права средствима и снагом целог народа.

Један од основних принципа демократије јесте и принцип *једнакости*. Заједно с паролом слободе и братства и парола једнакости пратила је развитак буржоаске демократије на свима њеним етапама. И данас буржоаска демократија у многим својим државним актима искоришћава те пароле, како би створила уверење у „праведност“ свога поретка, како би њима прикрила своју класну самовољу.

Лењин је указавао на то да је „буржоаска демократија демократија шућљих фраза, свечаних речи, лепоречивих обећања, звучних парола *слободе и једнакости*...“ „А ми кажемо радницима и сељацима: скидајте маске с тих лажова, отварајте очи тим слепцима. Питајте:

¹ *Лењин*, Либерални професор о једнакости, Целокупна дела (руски) т. XVII, стр. 243.

- Једнакост кога пола с којим полом?
- Које нације с којом нацијом?
- Које класе с којом класом?
- Слобода од каквог јарма или од јарма које класе? Слобода за коју класу?²

У свом извештају о пројекту новог Устава друг Стаљин је рекао: „Говори се о једнакости грађана, али се заборавља да не може бити стварне једнакости међу послодавцем и радником, међу велепоседником и сељаком, ако једни имају богатство и политички утицај у друштву, а други немају ни једно ни друго, ако су једни експлоататори, а други експлоатисани“.³

У СССР, где више нема експлоататора, влада једнакост свих грађана, који се баве друштвено корисним радом, у њиховом односу према оруђима и средствима за производњу, у њиховој слободи од експлоатације. Сви имају једнако право да испоље све своје способности и таленте. Ипак, у томе нема малограђанског једначарства. Сви грађани имају једнако право да од друштва добијају према количини и квалитету свог утрошеног рада.

Заједно с тим, Устав утврђује једнака права за жене и мушкарце, за све нације и расе у свима областима друштвеног, државног, привредног и културног живота. Свима Устав СССР обезбеђује једнако право на рад, на одмор, на образовање итд.

Стаљински устав могао је бити донет пре 10 година и даље се развијати зато што га је изградио народ, вођен партијом Лењина — Стаљина, која се руководи напредном и једино правилном марксистичко-лењинском теоријом друштвеног развика. Партија је напредна авангарда радничке класе, мозак и душа наше државе. Она је надахнула народ да јуриша на тврђаву капитализма у октобру 1917 г., она је мобилисала масе ради заштите тековина Октобра у грађанском рату, она је подигла наш народ на величанствену социјалистичку изградњу, она је запалила огањ патриотизма у срцима маса у Отаџбинском рату, исконвала морално-политичко јединство совјетског народа.

У редовима партије налази се сада преко 6 милиона чланова и кандидата, при чему је знатан део њих ступио у СКП (б) за време највећег искушења — у годинама Отаџбинског рата. То доказује какво поверење партија ужива у народу.

Стаљински устав, утврђујући значај друштвених организација у нашој земљи, нарочито подвлачи да се: „...најактивнији

² Лењин, Совјетска власт и положај жена, Целокупна дела, т. XXIV (на руском).

³ Стаљин, Реферат о пројекту Устава СССР, Култура, Београд 1945, стр. 19.

и најсвеснији грађани из редова радничке класе и других слојева радног народа уједињују у Свесавезну комунистичку партију (бољшевика), која је претходница трудбедика у њиховој борби за учвршћивање и развитак социјалистичког поретка и која претставља руководећу језгру свих организација трудбеника, како друштвених, тако и државних“ (чл. 126).

* * *

Деценија која је протекла од усвајања Стаљинског устава била је пуна крупних догађаја, који су захтевали невиђене напоре сила совјетског народа, његове државе. Та деценија може се разделити на три најважније етапе, према њиховом историјском значају:

Прва етапа — то су 4½ године пре рата. Та етапа почиње огромним преображајним радом органа власти и управе Совјетске државе на основу Стаљинског устава. Политичка основа СССР — совјети, остајући неизмењени у својој суштини, изменили су облик у складу с новим условима друге фазе развика Совјетске државе и с принципима Стаљинског устава. Устав је њих од „совјета радничких, сељачких и војничких депутата“ преиначио у „совјете депутата трудбеника“. Ова измена назива била је изазвана тиме што је после ликвидације експлоататорских класа отпала пређашња разлика између радника и сељака у погледу њиховог односа према средствима за производњу: колхозник је, као и радник, постао активним градитељем социјалистичког друштва.

Преобликовање органа власти и управе СССР на основу новог Устава дошло је до изражаја и у укидању ограничења у изборним правима грађана, у увођењу општег непосредног, једнаког изборног права с тајним гласањем, у стварању нових облика структуре виших органа власти (Врховни Совјет СССР, врховни совјети савезних и аутономних република), у остварењу до краја развијеног демократизма.

Демократизам совјетског уређења снажно се испољио у изборима органа власти на основу Стаљинског устава. Активност совјетских бирача далеко премашује све што је бивало на изборима у буржоаским државама. Тако је у изборима за Врховни Совјет СССР 12 децембра 1937 г. узело учешћа 96,8% свих бирача, од којих је 98,6% гласало за кандидате блока комуниста и непартијаца. Још је већа активност бирача била у изборима за врховне совјете савезних и аутономних република јуна 1938 г. Број учесника у тим изборима био је за 2 милиона већи него у изборима од 12 децембра 1937, при чему је за кандидате стаљинског блока комуниста и непартијаца гласало 99,4% свих учесника у изборима.

У изборима месних органа државне власти у децембру 1939 г. учествовало је 99,21% бирача.

Демократизам совјетског државног система карактеристичан је и бројем лица која су непосредно укључена у државну делатност. Тако је у Врховни Совјет било изабрано 1338 депутата, у врховне совјете савезних република — 4532 депутата, у врховне совјете аутономних република — 2320 депутата; у обласне и крајевне совјете — 9311 депутата, у окружне совјете — 871 депутат, у реонске совјете 140.158 депутата, у сеоске совјете 1.060.746 депутата.

Нема друге земље у свету где би народне масе биле тако активно увучене у непосредно управљање државом.

За 4^{1/2} године пред рат социјалистичка изградња расла је и продубљивала се из године у годину. За то време израсла су нова диновска индустријска предузећа, знатно је нарасла индустријска снага земље.

Друг Стаљин у своме говору на предизборном збору бирача Стаљинског изборног округа 9 фебруара 1946 г. напоменуо је да невиђени пораст производње у нашој земљи не треба сматрати једноставним и обичним развитком земље од заосталости ка прогресу. „То је — подвлачи друг Стаљин — био скок помоћу кога се наша Отаџбина претворила од заостале земље у напредну, од аграрне у индустријску“.⁴

У току предратних година наша се држава проширила. Балтички народи, народи Литве, Латвије и Естоније, које је у своје време њихова буржоазија насилно одвојила од руског народа уз помоћ немачких бајонета, — поново су се добровољно ујединили с њиме, ушли у СССР. Наша савезна држава увећала се и добровољним уласком у СССР народа Западне Украјине, Западне Белорусије, Бесарабије, Северне Буковине, што је претстављало крупан корак напред у делу националног уједињења појединих совјетских народа (Украјинаца, Белоруса, Молдаваца). Уместо 11 савезних република, које су у часу доношења Стаљинског устава улазиле у састав СССР, на почетку Отаџбинског рата уједињавао је СССР 16 савезних совјетских република.

У годинама које су претходиле Отаџбинском рату био је заједничким напорима свих народа СССР испуњен главни и одлучујући привредни задатак — била је завршена техничка реконструкција народне привреде СССР. XVIII конгрес СКП

⁴ *Ј. Стаљин*, Говор на предизборном скупу бирача Стаљинског изборног округа града Москве, 9 фебруара 1946. — Култура, Београд, 1946, стр. 10.

(6), одржан у марту 1939 г., одредио је на основу постигнутих успеха социјализма курс у правцу поступног прелаза на комунизам.

„...Устав је потврдио светско-историјску чињеницу да је СССР ушао у нову фазу развитака, у фазу довршавања изградње социјалистичког друштва и постепеног прелаза у комунистичко друштво.“⁵

Друга етапа — четири године рата невиђеног у историји. Сва ударна снага немачко-фашистичких освајача и њихових сателита — Румуније, Мађарске, Финске — оборила се на Совјетску земљу. За то време посебно су се испојили резултати рада Совјетске државе и партије Лењина-Стаљина која је надахњивала народе СССР.

За капиталистичко друштво рат је спојен са опасношћу заостравања класних супротности. У социјалистичком друштву нема антагонистичких класа. Морално-политичко јединство целог совјетског народа оснива се на заједници интереса радника, сељака, радне интелигенције, на пријатељству међу народима, на совјетском патриотизму. Рат је нарочито потврдио неограњену оданост трудбеника совјетског друштва социјалистичкој отаџбини. Већ од првих дана рата на позив друга Стаљина трудбеници СССР мобилисали су против непријатеља сву своју борбену и радну енергију. Борци на фронтима и у партизанским одредима у непријатељској позадини, трудбеници у социјалистичким предузећима и на њивама херојски су се борили и пожртвовано су радили за одбрану тековина записаних у Стаљинском уставу.

Рат је нарочито потврдио правилност линије партије за широки развитак крупне социјалистичке индустрије, што је заједно с тим значило и јачање наше одбранбене способности. Околност да је наша земља у току четири године невиђеног рата могла задовољити фронт свим потребним ратним материјалом показала је њену индустријску моћ.

Рат је потврдио велике успехе који су били постигнути у пољопривреди СССР, најнапреднијој у Европи. Она се огромним делом заснива на колхозном уређењу, а по снабдевености техником заузела је прво место у свету. Рат је с нарочитом очигледношћу показао огромне предности колхозног уређења. „Ако наша Армија — рекао је друг Стаљин — у трећој години рата не трпи недостатак у намирницама, ако се становништво снабдева намирницама, а индустрија сировинама, то се у томе

⁵ Историја СКП (6), Кратки курс, Култура, Београд, стр. 396.

испољила снага и животна способност колхозног уређења, патриотизам колхозног селаштва.“⁶

Рат је такође дао још једну снажну потврду правилности и чврстине лењинско-стаљинске националне политике. Непријатељ се надао да ће му поћи за руком да посеје семе националне подвојености међу народима СССР, да ће већ после првог озбиљног удараца и првих неуспеха Црвене Армије међу совјетским народима настати борба, да ће избити устанци против совјетске власти и да ће се земља распасти на саставне делове.

Сви ти рачуни непријатеља претрпели су пуну пропаст. Совјетске нације и народности, велике и мале, испољиле су догле у историји невиђену високу свест о општенородним интересима. У борби против немачких освајача и њихових сателита они су бранили не само своју националну слободу, него и част и независност читавог Совјетског Савеза, своје тековине и своја постигнућа, записана у Стаљинском уставу. Савезне републике постале су у току рата великим арсеналима земље.

Проширење међународних веза Совјетског Савеза, с једне стране, и крупни успеси које су савезне републике постигле у свом националном развоју, с друге стране, поставили су на дневни ред питање неопходности проширења делатности савезних република у области спољних послова и установљења војних формација савезних република.

Десето заседање Врховног Совјета СССР (28 јануара — 1 фебруара 1944 г.) усвојило је два важна закона: 1) „О давању овлашћења савезним републикама у области спољних односа и у вези с тим о реорганизацији Народног комесаријата иностраних послова од општесавезног у савезно-републикански Народни комесаријат“ и 2) „О установљењу војних формација савезних република и о реорганизацији у вези с тим Народног комесаријата одбране од општесавезног у савезно-републикански Народни комесаријат“. Важност тих закона обележена је тиме што су они подигнути на степен уставних закона, тј. записани су у Устав, и што, како је подвукао друг Молотов, претстављају нов корак напред у решењу националног питања у нашој земљи.

Победа совјетског народа над немачко-фашистичким освајачима и њиховим сателитима значи, прво, да је победило совјетско друштвено уређење, друго, да је победило совјетско државно уређење, да је многонационална совјетска држава издржала сва искушења рата и доказала своју животну способност, а треће, да су победиле *совјетске оружане снаге*. То је уједно

⁶ Стаљин, О великом Отаџбинском рату Совјетског савеза, Госполитиздат, 1944, стр. 108.

била велика морално-политичка победа совјетског права, као више правичности, отеловљене у Стаљинском уставу.

Трећа етапа — година и по послератног периода. Народ — борац вратио се мирноме раду. Он је још једном потврдио своје дубоко поверење у Совјетску државу, њену владу, њену партију која је надахњивала совјетски народ на његовом путу борбе и рада. То су доказали резултати избора за Врховни Совјет II сазива 10 фебруара 1946 г.

Уочи тих избора друг Стаљин је рекао „...да је изборна кампања суд бирача над Комунистичком партијом као над владајућом партијом. А резултати избора значиће пресуду бирача.“⁷

Ту пресуду донели су сви наши народи, показавши политичку активност непознату у другим земљама. Од укупног броја бирача од 101,717.686 лица, у изборима је узело учешћа 101,450.936 лица, или 99,7% од укупног броја уписаних бирача. За кандидате блока комуниста и непартијаца у изборима за Савезни Совјет гласало је 99,18% од укупног броја гласача, а у изборима за Совјет Националности 99,16%.

Границе Совјетске државе прошириле су⁸ се враћањем земаља које су раније биле у руској држави: Јужног Сахалина и Курилских острва, које је раније отео јапански империјализам. Руској СФСР прикључен је Печенешки округ као и Калињинградски (б. Кенигсбершки) округ.

У току послератног периода совјетски народ употребио је све силе за успостављање привреде коју су фашистички освајачи разорили. Потребно је споменути само то да је непријатељ разрушио и спалио 1710 градова, 70 хиљада села и заселака, преко 9 милиона кућа, 31.850 индустријских предузећа и 65.000 километара железничке пруге. Рад на обнови, који је започео још у току протеривања непријатеља са совјетске територије, необично је појачан са завршетком рата.

Марта 1946 г. прво заседање Врховног Совјета II сазива донело је Закон о петогодишњем плану обнове и развитка народне привреде СССР за 1946—1950 г., чији је основни задатак обновити пострадале области, успоставити предратни ниво индустрије и пољопривреде, а затим премашити тај ниво у знатним размерама. Земља је опет обновила ратом прекинути пут постепеног прелаза у комунизам.

Шта карактерише све три наведене етапе?

У условима мирног развитка наше државе њен основни задатак била је мирна привредно-организациона и културно-

⁷ *Ј. Стаљин*, *Говор на предизборном скупу бирача Стаљинског изборног округа града Москве, Култура, Београд, 1946, стр. 15.*

васпитна функција, управљена на даље подизање материјалног и културног нивоа трудбеника и на постизање социјалистичког изобиља потребног за постепени прелаз на комунизам. То је, како је говорио друг Стаљин, била нова функција, својствена само социјалистичкој држави. Важни значај имале су и функције чувања социјалистичке својине, а нарочито функција одбране совјетске земље од спољног напада.

У другој етапи развитка Стаљинског устава дошло је до померања у односу појединих функција државе. У први ред дошла је функција одбране. Читава привредно-организациона и културно-просветна делатност совјетске државе, развивши се с новом снагом, у току рата, била је ипак подређена потребама фронта, задатку осигурања победе над непријатељем.

У току све три етапе у арсеналу наоружања трудбеника, који је осигурао победу на привредном, културном и ратном фронту, била су не само савршена оруђа индустријске и војне технике, не само совјетска наука која је оплођивала рад совјетских људи, него и силна морална снага — снага животне истине и правичности, изражене у Стаљинском уставу.

*

* *

Демократизам идеја Стаљинског устава снажно се показује и на међународној арени, вршећи утицај на учвршћивање мирних односа међу народима.

Спољна политика сваке државе најтежње је органски повезана с њеном унутрашњом политиком, с њеним законима и уставом.

Стаљински устав, на чијој се основици вршило и врши наше економско и културно дизање, изражава мирољубиве тежње совјетске државе. Чврсто спроводећи политику чувања мира, у коме су заинтересовани сви народи земаљске кугле, СССР је уједно јачао своју војну силу, захтевајући од грађана обавезу заштите совјетске државе и уливајући им свест о тој обавези. „Заштита отаџбине јесте света дужност сваког грађанина СССР“ (чл. 133 Устава СССР).

У борби против немачко-фашистичких и јапанских освајача совјетска држава остварила је не само одбрану своје земље, него је заштитила и погажена права других народа.

У декларацији Владе СССР, датој на међусавезничкој конференцији у Лондону 24 септембра 1941 г., речено је између осталог: „У целокупној својој националној политици која чини основу државног уређења Совјетског Савеза, Совјетски Савез полази од оног начела које почива на признању суверености и равноправности народа. Полазећи од тог начела Совјетски Савез брани право сваког народа на државну независност и тери-

торијалну неприкосновеност своје земље, право да установи такво друштвено уређење и да изабере такав облик владавине, какав он сматра сврсисходним и нужним у циљу обезбеђења економског и културног процвата целе земље“.⁸

Совјетска Армија у својој херојској борби против фашизма није само очистила од непријатеља територију СССР и дотукла га у његовој јазбини, него је и ослободила Пољску, Чехословачку, Југославију, Бугарску и Румунију од туђинског националног угњетавања.

Свет би изгледао друкчије, био би под јармом реакције и варварства, ако не би било Совјетске државе и њене Совјетске Армије.

На међународним конференцијама у току рата и на Мировној конференцији у Паризу, на заседањима Уједињених нација, претставници СССР иступају као активни заштитници демократских принципа и права малих нација, њиховог права на самоопредељење.

У питању Индонезије претставници СССР иступили су против англо-холандских ратних операција уперених против индонезанског народа, који се бори за своју самосталност и независност. Предлог претставника СССР о организовању специјалне комисије у циљу проверавања ситуације на лицу места, био је одбијен под изговором да то не би било сагласно са суверенитетом Холандије.

Претставници СССР потпомогли су жалбу Индијске владе на владу Јужно-афричког савеза, која примењује расну дискриминацију у односу на Индијце у Јужној Африци. Претставници СССР примили су захвалност за ово од индијске јавности.

Претставници СССР најдоследније иступају против тежњи великих империјалистичких држава да се питање старатељства претвори у један од метода колонијалног господства. Претставници СССР бране Повељу Уједињених нација, према којој систем старатељства треба да буде уперен у правцу економског, политичког и културног развитака заосталих народа, како би се обезбедио њихов прелаз у самосталност.

Претставници СССР показали су се као најдоследнији браниоци суверености малих држава, захтевајући одлазак страних трупа из Сирије и Ливана, из Грчке, Кине, Исланда, Панама, Египта, Ирака, Ирана и др.

Интересима свих народа одговара предлог претставника СССР о прекиду с Франком и о уништењу шпанског фашистич-

⁸ „Внешняя политика Советского Союза в период Отечественной войны”, ГИПЛ, 1944, стр. 146.

ког гнезда, о примању у састав уједињених нација само оних земаља које су активно помагале савезницима у борби против фашистичких држава.

Претставници СССР иступали и су и иступају противу „атомске дипломатије”, за смањивање наоружања, за обуставу производње атомског оружја.

Претставници СССР свесрдно су штитили и штите јавност претресања међународних питања, допуштање учешћа Светске федерације синдикалних савеза у раду Економског и Социјалног савета организације Уједињених нација, организацију демократске управе у Трсту. Они су демаскирали агресивне планове Грчке против Албаније и Бугарске итд.

Цео свет прати са огромним интересовањем борбу која се сада води око питања консолидације мира и безбедности народа. Та борба која се води на арени организације Уједињених нација није обележена једноставним супротстављањем једних земаља другима, већ супротстављањем демократских сила, на челу са СССР, реакционарним силама на челу са англо-америчком коалицијом, које теже са светским господством.

„Постоје — рекао је друг Молотов на Париској мировној конференцији — два директно супротна метода у међународном животу. Један метод, добро познат свима из далеких времена — метод насиља и господства. Други метод, који истинна још није јако развијен, јесте метод демократске сарадње, заснован на признању начела равноправности и законитих интереса свих, великих и малих држава”.⁹

Борба истинске демократије против „доларске демократије“ испољава се и у односу према државном уређењу земаља ослобођених од фашизма.

Сенатор САД Томас отворено је изјављивао да „наша политика доларске демократије указује помоћ нашој спољној политици“. „Доларска демократија“, имајући у својој служби „атомску дипломатију“ тежи да освоји нове економске позиције у целом свету, тежи економском, а тиме и политичком слабењу других земаља. Уколико народи иступају као противници такве „демократије“, претставници „доларске демократије“ теже да наметну реакционарни режим у земљама које треба да постану пољем њихове експлоатације. „Доларска демократија“ претила је Француској да ће је лишити зајма, ако унутра у земљи не ослободи простор за реакцију. Та „демократија“ ствара свакојаке тешкоће за демократске режиме Ју-

⁹ „Известија“ од 12. октобра 1946 г.

гославије, Пољске, Албаније и Бугарске. Она подржава грађански рат у Кини итд., увек се ослањајући на реакционарне елементе у појединим државама.

Али она не може зауставити ток историје. Народи се чврсто изјашњавају за демократију и против реакције. У низу земаља биле су сазване уставотворне скупштине ради прихватања нових устава. Већ су усвојени нови устави у Албанији, Југославији и Француској. Ти устави потврђују чињеницу темељне заинтересованости народа за демократију.

Француски устав, примљен од уставотворне скупштине 28 септембра 1946 г. и потврђен народним референдумом од 13 октобра 1946 г., потврђује не само права и слободе човека и грађанина, који потичу још од декларације права из 1789 г., него у своме „уводу“ проглашава и нова права о којима су буржоаски устави досад ћутали. Тако на пр. проглашује да је „свако обавезан да ради и има право да добије јавну службу“, „сваки човек може штитити своја права и интересе помоћу синдикалне организације и приступити синдикалној организацији по свом избору“, „свака имовина, свако предузеће чија експлоатација има или добије општи национални значај или карактер фактичног монопола, мора постати својином друштва“ итд.

Истина, нови француски устав јесте устав буржоаске државе. Ипак он сведочи о новом односу класних снага у земљи. Истина, нови устав, који је резултат компромиса три партије (комунистичке, социјалистичке и МРП), има низ недостатака, али је много напреднији од устава од 1875 г. Он значи победу демократије над реакцијом, која је гласала против новог устава. Чак и МРП — партија блиска католичким круговима, која искоришћује социјалну демократију за ловљење гласова у широким масама, била је присиљена да ма и формално призна неке демократске захтеве маса, али њен орган „Об“ изјавно је да је „устав усвојен, али пут ка ревизији није затворен“. Борба за демократију ступа на тај начин у нову фазу. Несумњиво, буржоазија радије воли да се ограничи на декларације. Али, радничка класа и трудбеници теже да одбране интересе народа. За ово су они гласали у изборима за нови парламенат, што се изражава и у чињеници да је по броју гласова на првом месту дошла Комунистичка партија Француске.

Савршено нова појава послератног периода јесте устав од фашизма ослобођење Југославије. Тај устав јесте основа новог права које одражава политичка, економска и морална схватања демократије посебног типа, стварно народне и која се зато разликује од обичне буржоаске демократије. Ова околност налази карактеристичан израз у праву својине на сред-

ствима за производњу. Устав Југославије у чл. 14 утврђује да су средства за производњу општенародна (државна), или заједничка (друштвена) својина или својина приватних лица.

Све главне гране индустрије јесу општенародна имовина, која је, како је то у Уставу подвучено, главни ослонац у развоју државе и ужива њену нарочито заштиту. Приватна својина гарантује се законом, али не сме бити искоришћена на штету друштва. У том циљу Устав забрањује постојање приватних монопола, као картела, трустова и синдиката. Самим тим нанесен је удар финансијском капиталу, који је срастао с капиталистима и великопоседницима и служи интересима страних империјалиста.

Демократизам у свом новом, посебном типу испољава се и у државном уређењу. Демократски елементи који су се борили против фашизма нису могли а да не науче лекције историје. Они су видели слабост земаља каква је била Аустро-Угарска, која је пропала 1918 г. и у којој су били угњетавани народи Југославије, Хрвати, Срби, Словенци. Они су имали пред собом и пример пољске многонационалне државе, која је под руководством Пилсудског, Мошицког, Бека и сличних спроводила национално угњетавање над непољским народима и открила своју неповезаност приликом првог озбиљног војнополитичког искушења.

С друге стране, пред демократским слојевима Југославије био је пример совјетске многонационалне државе, за коју је један од главних извора снаге тесни савез трудбедика многобројних народности.

Демократија Југославије учила је при стварању своје многонационалне државе на историјском искуству СССР. Устав Југославије проглашује Југославију Федеративном Народном Републиком, тј. државом народа који су изразили своју вољу да живе заједно у савезној држави. Федеративну Народну Републику сачињавају народне републике: Србија, Хрватска, Словеначка, Босна и Херцеговина, Македонија, Црна Гора.

Свака народна република има свој устав који потврђује њену сувереност, ограничену једино правима која су предата савезу саобразно општесавезном Уставу. Свака народна република има свој парламенат (веће), своју владу, свој систем месних органа државне власти (окружних, среских, градских и сеских).

Устав Југославије установљава равноправност свих грађана, независно од народности, расе, вероисповести, равноправност жена и мушкараца. Грађанима је зајемчена слобода речи, штампе, удружења, зборована и манифестација, неприко-

сновеност личности, слобода вероисповести уз одвојеност цркве од државе.

Сваки грађанин обавезан је да ради према својим способностима; ко не даје друштву, не може од њега ни да прима.

Принципе нове демократије чувају органи власти и њима подређени органи управе. Највиши орган државне власти, Народна скупштина, састоји се од два дома: из Савезног већа и Већа народа.

Већ овај овлашни преглед Устава Југославије говори о томе да он утврђује односе који нису својствени обичној буржоаско-демократској држави. Он нарочито на нов начин утврђује однос међу нацијама у држави, заснивајући их на истинској демократији и на суверености народа.

То потврђује да демократија, ако је заиста демократија, не тежи више да подражава старе буржоаско-демократске уставове. У томе се испољава огромна привлачна снага идеја садржаних у Совјетском уставу.

Сада, као и пре 10 година, важе истините речи друга Стаљина, изречене поводом пројекта Устава: „После пређенога пута борбе и страдања пријатно је и радосно имати свој Устав који излаже плодове наше победе. Пријатно је и радосно знати за шта су се борили наши људи и како су они извојевали светско-историску победу. Пријатно је и радосно знати да обилно проливена крв наших људи није била узалуд проливена, да је донела своје плодове“.¹⁰

Ти резултати очитују се у новој етапи у томе што су под барјаком Стаљинског устава совјетски људи изградили и уздигли социјализам;

консолидовали своју државу, подигнувши високо њен престиж на међународном пољу;

све више усавршавали своја знања развили науку и уметност и самим тим раширили пут ка отстрањењу супротности међу умним и физичким радом;

још више ојачали савез радника, сељака и интелигенције која је израсла из њихове средине;

још тешње учврстили братство народа СССР;

учинили нашу земљу силном и непобедивом;

спасли цивилизацију Европе од фашизма;

боре се сад за осигурање мира и безбедности;

¹⁰ *Ј. Стаљин*, Реферат о пројекту устава Савеза СССР, Култура, Београд, 1945, стр. 41.

сједињују своје снаге за остварење новог петогодишњег плана, даљег крупног корака на путу ка постепеном прелазу на комунизам.

„Советское государство и право“
Бр. 11—12, 1946. Уводни чланак.

О НЕКИМ ПИТАЊИМА УПРАВЉАЊА ОПШЕНАРОДНОМ ИМОВИНОМ

Готово се свакодневно појављују у пракси питања у вези са управљањем опшениародном имовином, на која се може одговорити само ако су јасне основне теоретске поставке о опшениародној имовини. До сада се код нас питања у вези са управљањем опшениародном имовином нису уопће теоретски постављала нити рјешавала, па ћемо се морати послужити теоретским радovima совјетских правника, који се у извјесном смислу могу примјенити и на наше односе. Ми ћемо покушати да одговоримо само на извјесна питања да би тиме о њима отворили дискусију и допријели нашим државним органима у принципијелном рјешавању ових проблема.

1. Полазна тачка за рјешавање проблема управљања опшениародном имовином јест поставка о „социјалистичком карактеру државног сектора наше привреде“¹. Према томе треба и „опшениародну имовину тј. имовину у рукама државе“ (Устав ФНРЈ чл. 14) схватити као облик социјалистичке својине. Истина, Устав ФНРЈ није изричито поставио државну својину (опшениародну имовину) као облик социјалистичке својине, али којам опшениародне имовине у Уставу садржава све елементе из којих непосредно слиједи, да је државна имовина, како је постављена у нашем Уставу, облик социјалистичке својине. Закључак да је наша државна својина облик социјалистичке својине произлази из карактера народне власти. „Карактер привреде је у процесу њеног развитка немогуће одвојити од карактера власти. Питање о карактеру привредног и економско-друштвеног система најтешње је свуда, у свакој земљи и у свако доба повезано с питањем о карактеру власти“². Држав-

¹ Кидрич: О неким принципијелним питањима наше привреде — Комунист бр. 2, стр. 47.

² Кидрич: О карактеру наше привреде — Комунист бр. 1, стр. 31.

на својина под условима народне власти кад је знатан, важан део средстава за производњу у рукама радног народа, нужно постаје облик социјалистичке својине.

2. Кад кажемо, да је држава носилац својине опћенародне имовине, онда тиме мислимо на државу као претставника друштва, претставника радног народа. Државна својина је дакле друштвена својина. Ако под појмом својине сматрамо „присвајање природе унутар и помоћу одређеног облика друштва (Маркс)³“, онда то значи да је наша државна својина облик друштвеног присвајања. Према томе појам државне својине, као облик друштвеног присвајања, сам по себи не може да буде у складу са схваћањем да постоји савезна својина, републиканска својина, градска својина, својина појединих предузећа и установа. Носилац опћенародне својине може бити само један, а то је држава као претставник друштва⁴.

3. Држава управља својином преко читавог система органа, установа и подuzeћа. Сви државни органи, установе и подuzeћа добивају на управљање један део државне својине. Који ће орган добити коју имовину на управљање одређује уставно и административно право. (Устав ФНРЈ у чл. 44 говори о подuzeћима опћенародног значаја; устави народних република говоре о управљању подuzeћима и установама републиканског значаја. Закон о државним привредним подuzeћима говори о одређивању подuzeћа републиканског и локалног значаја). Сваки орган који управља државном имовином има према томе у управљању имовином административно-

³ Венидиктов: „Појам својине као укупност друштвено-продукционих односа обухвата, наравно, и појам својине као присвајања, као услова производње, као специфичног односа индивидуа и колектива према средствима за производњу“. (Питања Совјетског грађанског права — Зборник I, изд. Академ. наука СССР — 1945).

⁴ Према томе мислим да није правилна тенденција да се код укњижбе власништва на некретнине уписује „Држава ФНРЈ“ јер се овде не ради о ФНРЈ него о држави као претставнику друштва. Из поставке, да се власником државне својине сматра „држава ФНРЈ“ нужно слиједи тенденција, да и наше народне републике као државе имају своју својину. Тако на пр. Одлука Министарства грађевина НР Хрватске од 3-ХП-1946 г. о експропријацији некретнина потребних за реконструкцију државне цесте Загреб—Карловац, говори о укњижи на државу Хрватску, јер су аутори Одлуке очито мислили да је и држава Хрватска као и ФНРЈ субјект грађанског права и носилац својине. Стога мислим, да је најправилније да укњижба у власничком листу земљишних књига (под Б) гласи: „Општенародна имовина на управљању Градског набавног предузећа Београд“.

правне односе према вишим и нижим органима⁵, а државни органи, који оперативно управљају имовином имаду и грађанскоправне односе (државна предузећа и установе).⁶ Из овог слиједи да субјектом грађанског права могу бити само они органи који оперативно управљају државном својином. Народне републике као државе према томе не могу бити субјекти грађанског права (а ФНРЈ само у међународним односима), јер народне републике не управљају непосредно и оперативно државном својином, него њихови органи. Схваћање да народне републике могу бити субјекти грађанског права нужно би нас довело у теорију државног капитализма, јер би онда једна република поступала према другој као власник своје имовине, а то би нарушило уставни принцип економског јединства целокупне територије ФНРЈ. Тиме се, јасно, не руши принцип федерације и не одузима се народним републикама њихова економска основа. Она долази до изражаја у административноправном односу према републиканским и локалним органима управљања државном својином, којима највиши републикански органи руководе. Кроз административноправни однос органа који управљају државном имовином очитује се држава као јединствени носилац друштвене својине. „У овој нераздвојној и неразделивој вези државне власти са свим овлашћењима власника састоји се једна од најспецифичнијих одлика државне социјалистичке својине“.⁷ — Наше законодавство је од првог часа одлучно стало на становиште јединственог носиоца државне својине. То се одразило не само у Уставу ФНРЈ код одређивања предузећа општарног значаја и у уставима народних република, како смо већ навели, него и у оснивању државних

⁵ *Велетиктов*: „Напротив, више стојећи органи врше у погледу те исте имовине само акте административноправног карактера. Једна од најважнијих врста ових аката, јесте акт у погледу планске расподеле и поновне расподеле основних и обртних фондова између појединих државних органа“ (Органи управе државне социјалистичке својине, Совјетска држава и право бр. 5—6, 1940 г.).

⁶ *Велетиктов*: „Различит је правни режим поједине имовине, која се налази у оперативном управљању овог или оног државног органа (земље, основни фондови, обртне вредности), различити је обим његових права у погледу располагања са овом имовином (не само у зависности од карактера саме имовине већ и у зависности од функције државног органа, под чијом се управом она налази).“ (питања совјетског грађанског права — Зборник I, изд. Академије наука, Москва—Лењинград, 1945 г.).

⁷ *Велетиктов*: Право државне социјалистичке својине; (питања совјетског грађанског права. Зборник I, изд. Академије наука СССР, Москва—Лењинград, 1945 г.).

подузећа, у додељивању основних и обртних средстава (ЗДПП чл. 25), затим у овлашћењима административно-оперативних руководиоца, да преносе обртна средства (ЗДПП чл. 24), у забрани отуђивања основних средстава (ЗДПП чл. 27) итд.⁸ Међутим држава као носилац својине ће очитује се само у овим овлашћењима виших органа према нижим у питањима располагања државном имовином, него се ова чињеница одражава на свеукупне односе државних органа који управљају државном имовином, нарочито у грађанскоправним односима према другим државним органима. Појам државне својине нипошто се не може ни у правно-техничком смислу идентифицирати са појмом капиталистичке својине. Из њега не произилази у међусобном односу државних органа идентични правни однос и правне установе као између подузећа која имају државна својина. Узимамо, на пример, хипотеку. Зар може постојати хипотека државних кредитних подузећа на имовини којом управљају други државни органи или подузећа кад је држава јединствени носилац својине? Неразумијевање многих наших другова који упорно постављају ово питање произилази из државно-капиталистичког схватања наше државне својине. Они имају пред очима државна подузећа старе Југославије и њихове међусобне односе, а не виде разлику између државне својине у старој и новој Југославији. Ово је схватање једно од оних схватања за које каже друг Кидрич, да у теорији државног капитализма „свјесно или несвјесно имају свој арсенал“.⁹ — Уопће морамо поставити, да низ правних института као хипотека, купопродаја, закуп итд., који додуше остају у нашим односима, примају друге форме и друге облике, јер на њих нужно делује постојање социјалистичке својине као одраз „укупности друштвених продукционих односа“ (Маркс). И баш је задатак наше теорије, да на основу наше праксе и нашег законодавства изврши анализу ових правних института и помогне у практичном рјешавању проблема управљања државном имовином.

4. Наше законодавство је одлучно пошло путем да сваки државни орган, који управља државном имовином, учини субјектом грађанског права. Наше законодавство готово све органе који управљају државном имовином проглашује правним лицима, а појам правног лица значи укупност свих права, која

⁸ Појам „државно подузеће“ у нашем законодавству долази час као објект својине (в. Закон о национализацији), час као субјект управљања својином (в. ЗДПП).

⁹ Кидрич: О неким принципијелним питањима наше привреде: — Комунист, 2, стр. 49.

имају нефизички субјекти грађанског права. Тако Опћи закон о народним одборима проглашује све народне одборе правним лицима, Закон о државним привредним подuzeћима сва привредна подuzeћа и њихове административно-оперативне руководиоце. То је опћа тенденција нашег законодавства која се очитује у низу уредаба, а нарочито у Уредби о извршењу буџета („Службени лист ФНРЈ“, бр. 25 од 25-III-47).¹⁰ Јасно је, да ни појам правног лица у нашем законодавству није идентичан са појмом правног лица у буржоаским државама. Појам правног лица, нарочито тзв. државног правног лица,¹¹ (тј. државног органа који као субјект грађанског права има својство правног лица) у уској је вези са појмом управљања државном имовином. Из свега што смо рекли о нашој државној својини произлази да државно правно лице није правно лице ради тога што је носилац својине, него зато што има право управљања државном имовином и што је као такво субјект грађанског права. Сматрамо стога да није битно питање што је правно лице, па да би из тога појма закључили о садржини управљања народном имовином или овлашћењима појединих државних органа. Како ми сматрамо правним лицем сваки државни орган који је субјект грађанског права (а опћа је тенденција нашег развитка да то буде сваки орган који самостално управља државном имовином и да се у том погледу брише разлика између буџетских и небуџетских органа), то мислимо да нам је бар за сада

¹⁰ У совјетској пракси и правној литератури није још данас ово питање посве рашчишћено. Види Х. Братусј: Развој правне личности државних привредних подuzeћа. У уџбенику „Совјетско грађанско право“ стоји: „Државно-буџетске установе, тј. установе које етоје на државном или мјесном буџету (с укључењем државних комесаријата) нису правна лица. Изузети од овог правила су допуштени само на основу посебних закона, као што је то, на пример, уређено у погледу виших школских уснова“. На ову поставку Венедиктов каже: „Упркос томе, мислимо, да свака буџетска уснова чији се руководиоц користи правима наредбодавца кредита јесте правно лице према уредби ЦК и СНК РСФСР од 27 септембра 1926 г. о привредним операцијама уснова, које се налазе на државном буџету и чл. 13 ГК РСФСР. (Државна правна лица у СССР „Совјетска држава и право“, бр. 10, 1940 г.). Колебање које постоји у совјетској правној теорији око одређивања појма правног лица у уској је вези са питањем што у ствари значи „управљање државном имовином“. Док је тај појам управљања био у почетку социјалистичке изградње нужно врло узак, јер ни државна предузећа (а камо ли тзв. буџетске установе) нису имала самостално право продаје својих продуката, већ су то вршили trustови, он се касније, а нарочито након велике финансијске реформе све више проширује. Самим тим било је нужно проширити и појам правног лица.

¹¹ Употребљавамо овај термин совјетске правне литературе, јер мислимо да се може примјенити на наше односе.

непотребно упуштати се у расуђивање о том што је правно лице.¹² Мислимо да је довољно задржати се на томе да је појам правно лице ознака за органе који управљају државном имовином и који су као такви субјекти грађанског права. Свако друго дефинисање или би ограничило развој наших административних органа у оперативне руководиоце привредом или би било дефинисање без садржаја, јер не би постављало разлике између државних органа који су правна лица и оних који нису. Зато мислимо да је много битније расправити појам управљања државном имовином, јер из тога произлазе сви грађанскоправни односи државних органа.

5. Да бисмо могли одредити садржај појма управљања државном имовином као облика социјалистичке својине, нужно је да најпре истакнемо, да појам управљања није и не може бити идентичан са појмом управљања у буржоаском праву, односно да је управљање државном имовином посве нов појам својствен социјалистичким друштвено-економским односима. Он произлази из чињенице друштвеног присвајања, из јединства носиоца социјалистичке својине и индивидуалности државних привредних органа којима је поверено управљање државном имовином. Ради тога морамо садржај појма управљања тако поставити, да се очува јединство носиоца државне својине и да се истовремено омогући индивидуална одговорност сваког државног органа. Ова потреба произлази из самог карактера нашег државног (социјалистичког) привредног сектора.

¹² Венедиктов: „Овим се прејудуцира за нас и одговор на питање о томе, ко стоји иза државних органа, који поседују грађанску правну способност, тј. иза државних правних лица. Иза сваког од њих стоје: 1) сама социјалистичка држава, цјелокупан совјетски народ у лицу своје социјалистичке државе као једини и јединствени сопственик целокупног фонда државне својине и 2) колектив радника и службеника даног правног лица на челу са одговорним руководиоцем као колектив, који под руководством дирекције непосредно остварује задатке, повјерене од стране државе овом правном лицу и у чије је оперативно управљање држава издвојила одговарајући део јединственог фонда државне својине”. (Државна правна лица у СССР, „Совјетска држава и право”, бр. 10 — 1940 г.). У вези с тим Венедиктов даље поставља, да је „правно лице реално као одређена правна форма друштвених односа људи, као форма правне организације одређеног људског колектива”, и даље да „државно подuzeће као привредни орган социјалистичке државе претставља собом „организовани колектив радника и службеника на челу са одговорним руководиоцем (директором), коме је држава повјерила извршење одређених државних задатака и коме је она ставила на расположење ради остваривања ових задатака одговарајући дио јединственог фонда државне својине”. (Органи управе државне социјалистичке својине — „Совјетска држава и право”, бр. 5—6 — 1940).

Наши државни привредни органи делују по једном плану и суделују у општој акумулацији, а истовремено они у циљу остварења плана, самостално производе по принципу рентабилитета, продају, купују, и врше властиту (у ширем смислу ипак друштвену) акумулацију. То произлази из чињенице да и у нашем државном привредном сектору „закон вриједности дјелује у потпуно новим облицима, у потпуно новим продукционим односима“.¹³ Из дјеловања закона вриједности произлази, да и у државном привредном сектору постоји робна производња и новац. Значи, да и произвођачи робе, конкретно државна привредна подuzeћа, у циљу остварења плана и акумулације, морају стављати робу (која је државна својина)¹⁴ у промет, и на тај начин остварити принцип рентабилитета. Без тога не би било могуће остварити привредни план.¹⁵ Из тога слиједи, да појам управљања мора садржавати сва она овлаштења која ће омогућити да државни органи (а то су и државна привредна подuzeћа) остваре своје привредне задатке. Та овлаштења су углавном посједовање, кориштење и располагање¹⁶. Без посједовања имовине по својим органима држава не би могла уопће да врши своје право својине. Кориштење у ствари значи остварење самог процеса производње (употреба основних и обртних средстава за про-

¹³ *Кидрич*: О неким принципијелним питањима наше привреде — Комунист, бр. 2, стр. 50.

¹⁴ *Венедиктов*: „Производ који је државно подuzeће произвело присваја сама држава, тако као што је она већ присвојила постојећа средства за производњу, и он се упућује у сагласности са његовим карактером и државним планом, на производну или индивидуалну употребу“ (Право државне социјалистичке својине — Зборник I, изд. Академија наука СССР, Москва—Лењинград, 1945 год.).

¹⁵ *Венедиктов*: „У овоме ланцу акти куповине—продаје између државних подuzeћа претстављају собом једну од карика опћег кретања совјетске робе — процеса, који је организовала и коме је дала правац социјалистичка држава на начин спровођења и извршења јединственог радног привредног плана“ (Исто као под 14).

¹⁶ *Венедиктов*: „Поједина овлаштења државних органа у погледу посједовања, кориштења и располагања социјалистичким средствима за производњу без којих они — уз постојећу организацију социјалистичке привреде, уз постојање одређених организационо—правних форми њеног управљања, — не би могли извршити своје задатке, ни у каквој мери не смањује сву пуноћу права социјалистичке својине саме државе, пошто баш помоћу остварења од стране државних органа њихових овлаштења и острањује се у свој својој пуноћи право својине социјалистичке државе, као право друштвеног присвајања средстава и производа производње“ (Право државне социјалистичке својине).

изводњу робе) или остварење других државних задатака (културних, социјалних итд.). Из права кориштења произлази дакле право употребе у разне одређене сврхе у различитим правним облицима. Но посједовање и кориштење не би било довољно за остварење задатака државних нарочито привредних органа. Они морају имати и право располагања. Само то право располагања никад не може ићи тако далеко, да би држава било којем свом органу предавала своје право својине као право на друштвено присвајање средстава и продуката производње. Зато су конкретно у нашем законодавству врло ограничени примјери да се и највишим органима даје овлашћење отуђивања основних средстава (средства за производњу). Право се отуђења редовно своди на отуђење производа за употребу. Из тога слиједи, да су неправилне тенденције смањења основних средстава нарочито некретнина која се појављује код неких кредитних подuzeћа и народних одбора. Право располагања уопће не смијемо схватити као јединствено право које имају у једнакој мјери сви државни органи и за сву државну имовину. „Специфични карактер овлашћења у погледу располагања државном имовином коју државни орган остварује на начин њеног оперативног управљања, састоји се прије свега у томе да државни орган располаже овом имовином сам, у границама и циљевима које су тачно установили закон, план и друге директиве виших органа, и да низом имовинских објеката који се налазе под његовом управом, он или уопће нема права да располаже, или да има право да располаже само у изванредно узким границама“. (Венедиктов: Право државне социјалистичке својине — Зборник I, изд. Академије наука СССР, Москва—Лењинград 1945 год.). Ово последње вриједи нарочито за основна средства. Закон о државним привредним подuzeћима не овлашћује уопће да предузећа отуђују основна средства (чл. 27). Међутим, јасно је, да ће наше законодавство морати допустити у извесним случајевима (истрошење) и отуђивање основних средстава. Али то ће бити изнимино и тачно одређено.

Из специфичног карактера појма управљања државном имовином слиједи и специфични карактер правних послова које врше државни органи на основу овог права. То се односи на купо-продају као основни правни облик размјене, а нарочито купо-продају између државних подuzeћа. Ова је купо-продаја нарочитог типа јер се тиме не мијења власник, него само субјект управљања, али ипак има све остале елементе купо-продаје. Што важи за купо-продају важи мање више и за друге правне послове. Да наше право не иде за тим да умањи значај ових правних послова него напротив да их развија, ви-

ди се из разних мјера Владе ФНРЈ (Уредба о обавезном склапању уговора, Закон о државној арбитражи итд.). Купо-продаја је нужан облик за одржавање рентабилитета као и принципа плаће по раду.

6. Проблему управљања државном имовином не смијемо дакле прилазити са старим појмовима својственим формалистичкој правној школи и израслим из потреба капиталистичке привреде и са њиховим дефиницијама правних послова. За рјешавање свих проблема управљања државном имовином ми морамо имати пред очима дијалектичко јединство супротних појмова јединствене државне својине и индивидуалног управљања државном имовином. Без оваквог схватања можемо се заплести у неразрјешива противуречја као они другови који траже да им се плати вредност подuzeћа које прелази из савезне управе у републиканску или обратно, тобож ради очувања принципа рентабилитета заборављајући међутим на принцип јединства државне својине.

Код проучавања проблема управљања државном имовином морамо имати на уму тенденцију развоја, тако да не одвајамо правни појам управљања од непосредних задатака државног привредног сектора. Само на тај начин бити ће обликовање правних појмова непосредан одраз наше економике, налазиће у економици потстрек за развој, а на другу страну помоћи развоју саме економике.

Др Лео Гершковић

ПРЕДМЕТ СОВЈЕТСКОГ ГРАЂАНСКОГ ПРАВА¹⁾

Питање о дефиницији предмета и система совјетског социјалистичког грађанског права јесте једно од најважнијих и најактуелнијих питања којима има да се бави совјетска правна мисао. Правилно решавање овога питања зависи од правилног схватања основних принципа совјетског социјалистичког грађанског права, које се у корену разликује од буржоаског грађанског права. Уз то, правилно решење питања о предмету и систему совјетског социјалистичког грађанског права са своје стране биће потстрек за научно плодносно и принципијелно

¹ Превод из „Совјетске државе и права“, бр. 4, 1939 г.

правилно, са гледишта марксистичке методологије, разрађивање појединих институција социјалистичког грађанског права.

Основна поставка марксистичке методологије у области проучавања права јесте тврђење да правне појаве, норме права, не могу бити схваћене саме из себе. У предговору „Прилогу критици политичке економије“ Маркс каже:

„Моје је истраживање довело до резултата да се ни правни односи ни државни облици не могу разумети ни из себе самих нити из тзв. општег развитка људског духа, него да им је корен напротив у материјалним животним односима, којих целокупност Хегел, по примеру Енглеза и Француза 18 века, обухвата именованом „буржоаско друштво“, али да се анатомија буржоаског друштва мора потражити у политичкој економији.“²

Ако није могуће објаснити суштину правних норми и правних односа из њих самих, то се ни систем права не може градити полазећи од самих норми права као таквих. Ако право потпуно изражава друштвене односе, пошто је надградња над њима, и ако оно може бити схваћено само полазећи од анализе, од проучавања, како вели Маркс, „анатомије буржоаског друштва“, то се и начела која морају бити стављена у основу поделе права као целине на поједине гране права, као и дефинисања предмета сваке поједине гране, морају тражити у анализи, у „анатомији“ друштвених односа.

Ето зашто није могуће сагласити се са покушајем који постоји у нашој литератури да се да систем совјетског грађанског права у целини, и систем совјетског социјалистичког грађанског права посебице, полазећи од анализе самих правних норми. Ј. Миколенко, одговарајући на чланак А. Годеса, пише: „Као критериј за разграничење грађанског права и других правних грана у конкретним случајевима ми смо предлагали разликовање у самим нормама права; ми смо писали, да држава, дајући овом или оном типу односа одређени правни карактер регулисања, грађанскоправни или, рецимо, административноправни, изражава то у самим правним нормама“.³ И, даље, у другом чланку: „Када бисмо у пракси наишли на појаву да у овој или оној норми није изражено довољно одређено на какав се начин регулише предвиђени у њој тип односа, таква

² К. Маркс и Ф. Енгелс, т. XII, д. I стр. 6: Предговор „Прилогу критици политичке економије“. Цитат је узет из превода на српски у часопису „Данас“, бр. 5, 1934 г., стр. 213.

³ Ј. Миколенко, Наука тражи озбиљно третирање (Поводом чланка А. Годеса „Предмет и систем совјетског грађанског права“ „Совјетско правосуђе“, № 1 за 1939 годину), „Совјетско правосуђе“, 1939, № 9, стр. 21.

норма била би дефектна. Тај дефект могао би бити уклоњен само путем тумачења или измене на прописан начин".⁴

Пре свега треба приметити, прво, да знатан број правних норми не установљава специјално начин регулисања односа које оне предвиђају, а, друго, да методи регулисања, које примењује држава, како ћемо се постарати да покажемо даље, могу бити различити у границама једне те исте гране права и, посебице, у границама истог грађанског права.

Али и кад бисмо чак и допустили да свака норма тачно установљава метод регулисања и да за сваку грану права постоји само један њој својствени метод регулисања, то се и тада ипак појављује неизбежно питање зашто је на дате односе држава применила баш овај, а не други метод регулисања; другим речима, ради одговора на ово питање мораћемо се опет осврнути на питање о предмету регулисања, на анализу друштвених односа који се регулишу.

Енгелс каже: „Све што побуђује појединог човека на рад неизбежно пролази кроз његову главу, утичући на његову вољу. Исто тако тачно и све потребе грађанског друштва, — независно од тога каква класа влада у датом времену, — нужно морају проћи кроз вољу државе да би добиле законодавну потврду. То је формална страна ствари, која се сама собом разуме. Али, пита се, каква је садржина формалне воље, — свеједно да ли појединца или целе државе, — одакле се она узима, и зашто се воља упућује баш у овом, а не у другом правцу? Тражећи одговор на ово питање, видимо да су у најновијој историји државну вољу одређивале променљиве потребе грађанског друштва, преовлађивање ове или оне класе, а на крају крајева — развој производних снага и услова размене“.⁵

Примећујући у наведеном цитату да потребе грађанског друштва добијају законодавну потврду само пролазећи кроз вољу државе, Енгелс подвлачи да је то само формална страна ствари, да је потребно објаснити *садржину* формалне воље државе, „... одакле се она узима, и зашто се воља упућује баш у овом, а не у другом правцу?“ А одговор на ово питање, како каже Енгелс, треба тражити у развоју производних снага и услова размене.

Разграничавати међу собом поједине гране права полазећи од самих правних норми, значило би ограничавати се само на формалну страну питања, што је недовољно; неопходно је разоткрити оне стране друштвених односа које услов-

⁴ Ј. Миколенко и С. Бротусј, Предмет и систем совјетског социјалистичког грађанског права, „Совјетско правосудије“, 1933, № 16, страна 17.

⁵ К. Маркс и Ф. Енгелс т. XIV, стр. 671, — „Л. Фојербах“.

љавају одређену форму њиховог регулисања. Разграничавање грађанског права од других грана права, полазећи од самих правних норми, доводи до дефинисања грађанског права као система грађанскоправних норми, то јест у суштини не даје ништа, јер је *petitio principii*.

Да ли може као критериј за разграничење различитих система права, и посебице система грађанског права, служити метод регулисања?

Без сумње, појединим гранама права, укључујући ту и грађанско право, својствени су ови или они методи регулисања. Али, ипак, не сме се заборавити, прво, да се методи регулисања у границама једне те исте гране права историски мењају у зависности од промене друштвених формација; друго, да се у различитим гранама права примењују у низу случајева аналогни методи; и, треће, да се у границама једне те исте гране права примењују различити методи. Овај или онај метод регулисања односа који примењује држава условљавају материјални услови живота, о чијем је регулисању реч. Метод регулисања јесте само изведени моменат и сам по себи не може да служи као критериј за разграничење грана права. Само се по себи разуме да ми не поричемо значај питања о методи регулисања за карактеристику појединих грана права, тим пре што метод регулисања, као и само право, пошто је условљен продукцијним односима, са своје стране утиче на ове односе. Ми само тврдимо да као основни критериј за разграничење грана права не може служити метод регулисања.

Покушај да се грађанско право разликује од других грана права методом регулисања истакла је још буржоаска правна наука.⁶ И. А. Покровски на следећи начин разликује грађанско право од јавног права: „На тај начин, ако је јавно право систем правне централизације односа, то је грађанско право, напротив, систем правне децентрализације; оно самом својом суштином претпоставља за своје биће постојање мноштва самосталних центара. Ако је јавно право систем субординације, то је грађанско право систем координације; ако је прво област власти и потчињавања, то је друго област слободе и приватне иницијативе“.⁷ Овде од самог почетка треба приметити да дефинисање грађанског права буржоаска правна наука увек везује с његовим дефинисањем као приватног права, које се противставља свим другим гранама права (државном, кривичном, финансиском и др.), које обухвата општа категорија јав-

⁶ Види R. Stammler, *Wirtschaft und Recht*, 1896 стр. 238—239; И. А. Покровски, *Основни проблеми грађанског права*, II, 1917.

⁷ И. А. Покровски, *Основни проблеми грађанског права*, II, 1917. с. 10.

ног права. Подела пак грана права које обухвата општи појам јавног права врши се не према критерију метода регулисања, већ према предмету, области регулисања. Уједно с тим, као карактеристична црта грађанског приватног права, подвлачи се постојање у њему првенствено диспозитивних норми, које може укинути или заменити споразум странака, као и то да су „... грађанска права само права, а не обавезе...“⁸

Противстављање јавном праву грађанског права као приватног права које се заснива на аутономији појединих самосталних личности, на њиховом „слободном“ нахођењу и њиховој приватној иницијативи, без сумње има своје образложење у самој суштини капиталистичког уређења, нарочито у периоду расцвета капитализма. Буржоаска држава штити само оне грађанскоправне односе који се установљавају и чију садржину одређује иницијатива појединих лица и њихов „слободан“ споразум. Маркс и Енгелс кажу: „... Буржуји не допуштају држави да се меша у њихове приватне интересе и дају јој само толико снаге, колико је потребно за њихову сопствену безбедност и за очување конкуренције...“⁹

Буржоаска држава, каже на другом месту Маркс, „оснива се на противуречности између друштвеног и приватног живота, на противуречности између општих интереса и приватних интереса. Администрација је због тога принуђена да се ограничава на формалну и негативну делатност: тамо где почиње грађански живот и његов рад, власт администрације се завршава“.¹⁰

На тај начин, сама суштина буржоаске економије, капиталистичких друштвених односа образлажева противстављање грађанског приватног права јавном праву у целини и даје основа да се оно карактерише посебним методом регулисања, који долази од начела формалне „слободе“ странака у правним односима, од њихове правне аутономије и приватне иницијативе. Принцип економске слободе, државне неинтервенције — „laissez faire, laissez passer“ — који је прогласила буржоаска француска револуција 1789 године, нашао је свој потпуни одраз и у буржоаском грађанском праву.

Али ако је горе поменути метод регулисања грађанских правних односа карактеристичан за буржоаски поредак друштвених односа, било би неправилно тврдити да је он карактеристичан за грађанско право у периоду других економских

⁸ Исто.

⁹ Архив К. Маркса и Ф. Енгелса, књ. IV, М — Л., 1929, стр. 228.

¹⁰ К. Маркс и Ф. Енгелс, т. III, стр. 12 (Критичке примедбе уз чланак „Пруски прав...“).

формација и, посебице, чак за капиталистичко друштво епохе империјализма.

У најстаријем римском праву епохе XII таблица ми не налазимо у битноме разлику у начину регулисања односа који настају у вези с кривичним делом противу појединих лица и с повредом грађанског права. Последице телесне повреде према Закону од XII таблица или су се решавале путем споразума оштећеника са кривцем или је оштећеник имао право освете коју је остваривао по својој иницијативи (*si membrum rupsit, ni cum eo pacit, talio esto*). Претрес у сврху проналажења покрађених ствари остваривао је и сам оштећеник по својој иницијативи (*quaestio lance et licio*). С друге стране, у области повреде грађанског права, обим одговорности често се одређивао новчаном казном. Тако је за сечење туђега дрвећа Закон од XII таблица одређивао новчану казну од 25 аса за дрво (*actio de arboribus succisis*).¹¹

Грађанско-правни односи епохе феудализма са њиховим режимом земљишне својине, привилегијама у условима сталешког и цеховског друштвеног поретка не могу бити карактерисани начелом „слободног“ споразума и правне аутономије личности. Тако је буржоаска револуција уништила последње остатке ове тако зване *feodalité civile*.¹²

Начела „слободе“, „једнакости“ и „правне аутономије“ личности која је прогласила буржоаска револуција и која су карактеристична за буржоаско право, у суштини су означавала ничим неограничену слободу експлоатације. Али ако је у периоду расцвета капитализма буржоазија тражила од државне власти само заштиту допуштене јој слободе експлоатације, то у периоду империјализма, при труљењу капитализма, буржоазија већ не може да се задовољава таквим стањем ствари. Она искоришћује државну власт, која претставља њене класне интересе, ради интервенције у економском животу, а у вези с тим грађанско право све се више и више прожима методима принудног нормирања. Императивне норме све више и више замењују диспозитивне норме. Експлоатацију, која се заснива на економској неједнакости, на економској принуди, поткрепују мере директне, неекономске принуде. Таквом стању ствари почиње да секундира и буржоаска теорија грађанског права. С једне стране, такви лажни социјалисти као А. Менгер, виде у примени метода централизованог државног

¹¹ В. И. А. Покровски, Историја римског права, II, 1918, глава VIII.

¹² В. М. Planiol, *Traité élémentaire de droit civil*, T. II, Paris 1925, §§ 62 ст. 93.

регулисања у области грађанско-правних односа замену грађанског приватног права јавним правом и налазе у овој замени решење радничког питања („правни социјализам“).¹³

С друге стране, Диги¹⁴, истичући своју теорију „социјалне солидарности“, долази до негирања поделе права на приватно и јавно, до негирања субјективних права, укључујући ту и грађанска права, и до признања само субјективних обавеза („својина обавезује“). Ову теорију су користили ради правдања самовоље и необуздане експлоатације трудбеника.

Потребно је, дакле, констатовати да се буржоаско грађанско право савременог, империјалистичког стадија капитализма, за разлику од грађанског права стадија расцвета капитализма не ограничава на методе децентрализованог регулисања, већ широко примењује и метод централизације. Било би неправилно, слично Менгеру, изводити одавде закључак да грађанско право изумире. Закључак може бити само један: оне стране друштвених односа које регулише грађанско право, у вези са оним скретањима која постоје у условима капиталистичке привреде, регулишу се већ у многоме другим методима, који су пре били непознати буржоаском грађанском праву.

Да ли је као критериј за разликовање нашег совјетско-социјалистичког грађанског права од других грана совјетског права такође могуће сматрати посебни метод регулисања грађанских правних односа, који је својствен само њима? Мислимо да не.

Пре свега, буржоаска правна наука идентификује грађанско право са појмом приватног права и противставља га јавном праву. „Грађанско право, — пише Енекцерус, — јесте приватно право, тј. оно регулише односе између појединаца“¹⁵.

Кроз историју у појам грађанског права улазила је друкчија садржина. У Риму *jus civile* — грађанско право — значило је право које се примењује на римске грађане, за разлику од права народа (*jus gentium*), које се примењивало на лица која нису били римски грађани, при чему је оно обухватало сву укупност правног регулисања, тј. и питање државне управе, а не само област грађанскоправних односа у њиховом савременом схватању. Приликом рецепције римског права, коју су условљавали интереси растуће буржоазije из *Corpus juris civilis Justiniani* показале су се као применљиве у новим усло-

¹³ В. А. Менгер, Ново учење о држави, 1906, стр. 93.

¹⁴ В. Л. Диги, Општи преображаји грађанског права од времена Наполеоновог Кодекса, 1919, стр. 16 и сл.

¹⁵ Ennecerus, Kipp, Wolf, Lehrbuch des bürgerlichen Rechts, B. I. Abteilung I, 1926, стр. 1.

вима само оне одредбе које су регулисале приватноправне односе буржоаског друштва које се рађало. Тако се назив грађанског права идентификовао са појмом приватног права.¹⁶ Али је ствар не само у терминологији, већ и у суштини: буржоаско грађанско право у суштини је приватно право и разликује се од јавног права. Као приватно право, оно се базира на антагонизму између друштвених интереса и интереса поједине личности — приватног лица, оно се заснива на приватној својини, која се развила у супротности са колективношћу. „Приватно право, — пишу Маркс и Енгелс, — развија се паралелно са приватном својином из процеса распадања колективности која се развила природно“. „Благодарећи ослобођењу приватне својине од колективности, држава је почела самостално постојати поред грађанског друштва и ван њега...“¹⁷.

Али у совјетским условима, у условима социјалистичког друштва, грађанско право не може да се као приватно право супротставља јавном праву. „Ми ништа „приватно“ не признајемо, — писао је Лењин Курском, за нас је све у сектору привреде *јавноправно*, а не приватно. Ми допуштамо само државни капитализам... Одатле проистиче да треба да проширимо државну интервенцију у „приватноправне“ односе, да проширимо право државе да укида „приватне“ уговоре, да примењује не *corpus iuris romani* на „грађанске правне односе“, већ нашу *револуционарну правну свест*...“¹⁸. Совјетско социјалистичко грађанско право заснива се на социјалистичкој својини, не на антагонизму друштвених и личних интереса, већ на њиховом спајању, на прилагођавању личних интереса друштвеним интересима. Наша социјалистичка држава је сама главни привредник, својим планским руководством она упућује и непосредно реализује целокупни привредни живот земље. Код нас не постоји и не може постојати питање о недопустивости интервенције државе у привредни живот, за наш социјалистички поредак карактеристично је јединство политичког и привредног руководства. Друг Кагановић каже: „Буржоаски државни апарат, буржоаска министарства не управљају привредом. Буржоаски државни апарат игра првенствено полициско-регулативну улогу, штитећи интересе капиталиста од револуционарних радника, а сваким *предузећем* управља сам ка-

¹⁶ В. М. Planiol, *Traité élémentaire de droit civil*, Т. I. Paris, 1925, стр. 25.

¹⁷ К. Маркс и Ф. Енгелс, Т. IV, стр. 43, 52—53 („Немачка идеологија“).

¹⁸ Лењин, Т. XXIX, стр. 419 („Писмо Курском“).

питалист. Док код нас — у социјалистичком друштву — баш држава остварује јединство политичког и привредног руководства¹⁹.

Ето због чега совјетско социјалистичко грађанско право није приватно право и као такво не може бити противстављено јавном праву. Зато је у праву друг Вишински када указује на то „да ... у суштини све гране права могу бити укључене у круг државног права, ако се само под овим разуме учење о свима странама развоја и делатности државе...“²⁰.

Да ли то значи да ми морамо да се одрекнемо од изградње система совјетског права, да се одрекнемо од диференцијације совјетског права на поједине његове гране? Не, не значи. Такво нивелисање могло би дати само најнегативније резултате, како са научног, тако и са педагошког гледишта. Али начела којима се морамо руководити у одређивању система совјетског права, у његовом диференцирању по гранама и, посебице, у издвајању совјетског грађанског права, принципијелно су друкчија него начела за поделу буржоаског права, — начела која условљава сва суштина капиталистичких односа.

Јединствено у својој суштини, совјетско социјалистичко право, које се не дели на приватно и јавно право, мора бити подељено на поједине гране, у зависности од оних страна друштвеног живота које су ове гране права позване да регулишу. У овом плану изградње система совјетског социјалистичког права совјетско грађанско право јесте иста таква грана јединственог совјетског права, као што су и државно право, и административно право, и друге гране совјетског права. При таквом прилажењу изградњи система совјетског права, совјетско грађанско право не противставља се свим другим гранама; такво противстављање принципијелно је неправилно за социјалистичко друштво.

Ако је наша горе наведена полазна позиција у изградњи система совјетског социјалистичког права правилна, то се грађанско право не сме противстављати другим гранама права према методу регулисања односа. Присталице критерија разликовања према методи регулисања неизбежно долазе до противстављања совјетског грађанског права свим другим гранама совјетског права, између којих они не праве разлику према методу регулисања, већ спроводе разликовање само по предмету регулисања. На тај начин, они узимају различите критерије за изградњу система совјетског права у целини (за грађанско право — метод регулисања, за остале гране права — предмет

¹⁹ Л. Кагановић, Организациона питања, Партиздат, 1934, с. 22.

²⁰ А. Вишински, Основни задаци науке совјетског социјалистичког права, „Социјалистичка законитост“, 1938, № 8, с. 19.

регулисања), различајујући тим самим совјетско право на два супротна система, и, *volens volens*, срозавају се на позиције буржоаског права, које су принципијелно туђе друштвеним односима социјализма.

Па какав се метод регулисања предлаже као критериј за разграничење совјетског грађанског права од других грана совјетског права?

Говори се: „Карактеристична црта грађанских правних односа јесте постојање извесне слободе, самосталности и иницијативе која се признаје подједнако свима учесницима“. „... Закон даје њима (учесницима — Д. Г.) у овом или оном степену једнаку слободу изјаве воље, без које, по правилу, не постоји грађанскоправни однос. Ова изјава воље може се односити или на могућност његове модификације, или пристанка, или, најзад, на одговорност у случају повреде. За правне, пак, односе које регулишу друге гране права типично је такво стање у којем изјава воље једне стране има доминантни значај над изјавом воље друге стране“.²¹

Допустићемо да наведени метод регулисања односа јесте доиста критериј за разграничење совјетског грађанског права од других грана совјетског права. Али тада морамо да изведемо закључак да у периоду грађанског рата код нас грађанско право у суштини није ни постојало, јер методи за регулисање грађанских правних односа нису били они на које указују другови Миколенко и Братусј, као на специфичну одлику ових правних односа, него друкчији: не радни уговор, већ радна обавеза; не совјетска трговина, већ расподела; не уговор, већ наредба у сектору снабдевања и продаје; отсуство хозрашчота и еквивалентности у свима гранама привредног живота, како у погледу организација, тако и појединих грађана (бесплатно коришћење станбених и других просторија, транспорта, намирница на основу карата и др.).

Горе смо казали да аналогни метод регулисања грађанских правних односа („слобода“, „једнакост“ странака, аутономија личности и њена иницијатива), који је истакла буржоазија епохе расцвета капитализма, не може да се сматра као метод који је једном за увек својствен различитим историским епохама и чак није карактеристичан ни за капитализам периода империјализма. И покушај буржоаске правне науке да установи посебни метод за регулисање, који је својствен само грађанском праву, доводи такође до неприхватљиве поставке да у извесним историским периодима грађанско право изчезава.

²¹ *Ј. Миколенко и С. Братусј*, Предмет и систем совјетског социјалистичког права, „Совјетско правосуђе“, 1938, № 16, с. 16.

Изградивши у битности социјалистичко друштво, ми постављамо себи за задатак постепени прелаз на комунизам. Друг Стаљин је у реферату на XVIII конгресу партије са изванредном јасношћу указао на то да комунизам може бити изграђен у једној земљи, али да се при постојању капиталистичког заокружења држава задржава и под комунизмом, па дакле, задржава се и право. Задржава се и грађанско право. Али, задржавајући се, оно ће се, без сумње, модификовати, модификовати ће се заједно с тим и методи за регулисање грађанскоправних односа. Они ће се модификовати већ пре свега и због тога што ће принцип социјализма — награђивање према раду — заменити принцип комунизма — задовољење према потребама.

Они који мисле да је совјетском социјалистичком грађанском праву својствена јединственост, посебни метод регулисања, који га разликује од других грана совјетског права, — а буржоаска правна наука чак мисли да такав метод припада грађанском праву уопште, — морају доћи до закључка да грађанско право претставља нешто налик на „лутајући бубрег“, који час ишчезала, час се појављује, час се осећа, час се не осећа у различитим историским епохама у вези са променом друштвених односа.

Али, можда, предложена карактеристика совјетског грађанског права помоћу горе наведеног метода регулисања може бити прихваћена за садашњи период социјалистичке изградње? Не, ни то није тако.

Пре свега, није правилно противстављање социјалистичког грађанског права социјалистичком државном, административном и другим гранама права као сфере слободне изјаве воље, једнакости воље, иницијативе и томе слично. Чиме се разликује наше државно и административно право од буржоаског права? У буржоаским земљама државна управа јесте систем бирократске управе. У империјализму у невиђеним мерама расте бирократска машина буржоаске државе. Самовоља и насиље, репресалије против радничке класе, противу трудбеника, порицање ма каквих права грађанима и установљење за њих само дужности, уз то дужности које проистичу не само из закона, већ и бирократског нахођења управљајуће клике, — ето шта карактерише буржоаски систем управе.

Совјетска социјалистичка држава не одриче се од метода потчињавања. „Ми нисмо утописте, — писао је Лењин. Ми нисмо „сањалице“ о томе како да се одмах прођемо без сваке управе, без сваког потчињавања; ови анархистички снови, који су основани на несхватању диктатуре пролетаријата, у корену су туђи марксизму и у ствари служе само одлагању социјали-

стичке револуције дотле док људи не постану друкчији²². Али се совјетска државна управа оснива на најширој саморадњи и иницијативи самих трудбеничких маса. То је управа која се оснива не на бирократском централизму, већ на демократском централизму. Најшире масе трудбеника саме учествују у управљању. Отуда поштовање закона и управних аката проистиче углавном не из принуде, већ из социјалистичке свести маса, из њихове оданости социјалистичкој држави, делу социјалистичке изградње.

За буржоаско друштво и административно право метод принуде карактеристичан је као метод који обезбеђује владавину ништавне мањине над већином. Тамо не постоји иницијативно учешће трудбеника у управљању, тамо не постоји слободна изјава воље трудбеника, којима је остављено само пасивно потчињавање. Али карактерисати у нашим условима државно и административно право као област где не постоји слободна изјава воље, где не постоји иницијатива учесника односа који се стварају, где не постоји, најзад, једнакост воље, недопустиво је. Зар не говоре о слободној изјави воље чланови 13 и 17 Устава СССР, који утврђују да је СССР образован на основу добровољног уједињења равноправних совјетских социјалистичких република и да свака савезна република има право слободног изласка из СССР? Зар се наше изборно право не заснива на слободној вољи грађана? Ми се не одричемо од метода принуде, али карактерисати наше државно и административно право само или чак у главном методом принуде — значи не схватати принципијелну разлику између нашег државног и административног права и буржоаског права.

С друге стране и наше совјетско социјалистичко грађанско право не може се карактерисати само методом слободе изјаве воље, једнакости воље и иницијативе странака. Сви ови елементи постоје у совјетском грађанском праву, али, полазећи само од њих не може се схватити суштина нашег социјалистичког грађанског права у његовој принципијелној одлици од буржоаског грађанског права.

Да ли се може схватити совјетски уговор као метод живљања плана и хозрашчота, полазећи само од начела „слободе, самосталности и иницијативе“ изјаве воље учесника? Сви ови елементи постоје у совјетском уговору, али карактерисати совјетски уговор само помоћу њих, довело би до буржоаског изопачења совјетског уговора. Како се може објаснити, полазећи од горе наведених начела, институција предговорних спорова, која се оснива на начелима обавезности

²² *Левин*, т. XXI, стр. 403 („Држава и револуција“).

склапања уговора сагласно плану? Слобода изјаве воље, по мишљењу присталица горе наведеног критерија, може се тичати само модификације престанка правног односа или одговорности у случају његове повреде.²³ А међутим према постојећем законодавству уговор који је склопљен између социјалистичких организација може бити раскинут или измењен (уколико ово тангира план) само одлуком владе, и чак је арбитража лишена овога права (одлука СНК СССР од 19 децембра 1933 године „О склапању уговора за 1934 годину“, чл. 22 и 23). Питање о установљењу санкција по уговору, као и питање о реализацији одговорности, такође нису остављена махођењу странака. Конвенционална казна мора бити увршћена у уговор између социјалистичких организација а отказ од реализације одговорности — недопустив је (чл. чл. 19 и 20 исте одлуке).

Да ли се могу схватити правне особености нашег станбеног уговора, ако се полази само од начела слободе изјаве воље једнаке за странке. Па и само право на стан проистиче из налога, који издаје административним путем станбена управа, — од налога по коме је обавезно склапање уговора о закупу стана.

Неким уговорима наше законодавство даје снагу акта нормативног карактера: уговорима машинско-тракторских станица са колхозима, уговорима контрактације, због чега садржина овог уговора, права и обавезе странака, које су установљене у типским уговорима, не могу бити измењене споразумом странака.

Не могу се карактерисати само слободом воље изјаве воље и правни односи који проистичу из социјалистичке (државне, кооперативно-колхозне) и личне својине. Плански карактер целокупне наше народне привреде, основни принципи изградње и живота социјалистичког друштва одређују унапред границе и начин остварења права својине. План не стоји иза граница грађанског права и грађанских правних односа само као њихова претпоставка, већ он продире и у саму суштину грађанских правних односа. Сам појам имовине и имовинске одговорности код нас је потпуно друкчији него у буржоаском праву. Кооперативна организација самостално располаже својом имовином, али сагласно плану који је за њу установљен. Како се може објаснити уговор о изградњи према нашем законодавству изван одредаба које регулишу планским путем капиталну изградњу? Место појма имовине у смислу

²³ *Ј. В. Миколенко и С. Брајусј*, Предмет и систем совјетског социјалистичког грађанског права, „Совјетско правосуђе“, 1938, № 16, с. 16.

буржоаског права, као *universitas iuris*, која припада дотичној „аутономној“ личности, код нас се имовина организације расчлађава на делове са посебним правним режимом, с особеном имовинском одговорношћу (оперативна средства и средства за капиталну изградњу). Институција права својине совјетског права не може се појмити ако се полази само од начела слободне изјаве воље, иницијативе, аутономије субјеката грађанских правних односа.

Видећи неприхватљивост за грађанско право истакнутог критерија слободне изјаве воље, иницијативе и аутономије субјеката правних односа у односима између социјалистичких организација, неки од присталица овог критерија хтели би да сведу грађанско право само у област правних односа између грађана. Противу овога потребно је најодлучније устати. Отцепљење личне својине од друштвене социјалистичке својине, отцепљење уговорних и других грађанскоправних односа грађана од регулација грађанскоправних односа социјалистичких организација недопустиво је. Такво отцепљење неизбежно би довело до противстављања личних и друштвених интереса место њиховог спајања, место прилагођавања личних интереса друштвеним интересима. XVIII конгрес Комунистичке партије и Уредба ЦИК-а СКП (6) и СНК СССР од 27 маја 1939 године о мерама борбе противу расипања колхозних земљишта дали су прецизна упутства за спајање личног газдинства колхозног домаћинства са друштвеним газдинством колхоза. Ова упутства имају општи огроман принципијелни значај за све гране нашег друштвеног живота, укључујући ту и грађанско право. Одвајати грађанско право грађанина од грађанског права социјалистичких организација није могуће, пре свега због тога што се огромна већина грађанских правних односа у које ступају грађани заснива између грађана и социјалистичких организација. Основна начела совјетског грађанског права јединствена су за правне односе и грађана и социјалистичких организација.

Штеточинска концепција „привредног права“ свесно је заборавила совјетског грађанина и тежила је да замени совјетско право економиком. Али стремљење да се совјетско социјалистичко право сведе на правне односе између грађана, покушаји да се предмет грађанског права дефинише полазећи само од самих правних норми, штетни су у супротном правцу. Они теже, с једне стране, ка штеточинским поставкама „двосекторске теорије“ грађанског права, а, с друге стране, замењују једино научну марксистичку методологију формалним догматизмом буржоаске правне науке.

Дакле, неопходно је констатовати да совјетско социјалистичко грађанско право, тако исто као и друге гране права (државно право, административно право), не може бити окарактерисано применом на каквог метода за регулисање односа и стога метод регулисања и не може бити стављен у основу поделе совјетског права на поједине гране.

С нашег гледишта, како смо већ приметили, совјетско право мора да се дели по гранама у зависности од оног сектора друштвених односа, који су позвани да ове гране права регулишу, према предмету регулисања.

Па какав је предмет регулисања совјетског грађанског права?

Енгелс каже: „Државу и државно право одређују економски односи. Само се по себи разуме да исто морамо да кажемо и о грађанском праву, чија се улога, у суштини, своди на законодавно осветљање постојећих, у датим приликама нормалних, економских односа између појединих лица“. И даље: „После овога је разумљиво да ако грађанска дефинисања права претстављају собом само правни израз економских услова друштвеног живота, то их она, с обзиром на околности, изражавају понекад добро, а понекад и рђаво.“²⁴ Економски услови друштвеног живота су имовински односи. Совјетско грађанско право и регулише имовинске односе између социјалистичких организација (предузећа, установа и других правних лица), између ових организација и појединих грађана и имовинске односе између грађана (физичких лица).

Али такво дефинисање предмета совјетског грађанског права било би недовољно, пошто регулисање имовинских односа у овој или оној мери додирује и друге гране права сем грађанског, и у првом реду административно право. Тешкоћа у разграничавању грађанског и административног права лежи поглавито у области имовинских односа између социјалистичких организација, а делимично у области имовинских односа између социјалистичких организација и грађана. Што се тиче имовинских односа између грађана, то се ова област друштвених односа потпуно односи на грађанско право.

У нашој социјалистичкој држави, где држава руководи целокупном народном привредом и сама је главни привредник, питање привредног управљања има велики значај у совјетском административном праву. Па шта мора бити пренето из области регулисања имовинских односа у административно право?

У административно право треба пренети, прво, оне правне акте који имају организациони карактер, који стварају ову

²⁴ К. Маркс и Ф. Енгелс, т. 14, с. 672 („Л. Фојербах“).

имовинскоправну базу на којој се граде имовински правни односи организација међу собом, организација са грађанима и имовински односи између грађана. Али сами ови имовински правни односи, који настају на основи имовинскоправне базе коју одређују норме административног права, спадају у грађанско право. Друго, у област административног права могу бити пренети сви они плански акти који одређују унапред установљење оперативних имовинских правних односа који се односе на грађанско право.

Да објаснимо ово појединим примерима. Додељивање социјалистичким државним предузећима средстава, издвајање средстава за финансирање капиталне изградње, поновна ренодела средстава, решавање питања о прелазу зграда, инсталација и предузећа од једне државне организације на другу, јесу питања административног права. Али правни односи који настају између државних предузећа и Промбанке (Индустријске банке), између кооперативних организација и Торгбанке (Трговинске банке) и других банака у вези са реализацијом средстава која су издвојена административним путем за ове организације морају спадати у грађанско право. У грађанско право морају спадати и правни односи који настају између државних организација поводом прелаза зграда, инсталација и предузећа, који се врши на основу административних аката донетих сагласно Уредби СНК СССР од 15 фебруара 1936 године. Питања управљања државним земљишним и шумским фондом, начин додељивања парцела земље ради искоришћавања и сечења шуме — то је област административног права, а правни односи који настају због таквог додељивања парцела су односи грађанског права. Додељивање парцела земљишта ради изградње — је административни акт, а право месног совјета на прелаз на њега зграде након протекла рока права изградње је грађанско право. Издавање налога за стан — то је административно право (управљање станбеним фондом), а право на стан настало због издавања налога и реализација овога права, која се врши макар према самој станбеној управи месног совјета, (спор противу неправилности издавања другог налога за исти стан), спадају у област грађанског права. Плански начин расподеле сировина, материјала, продукције спада у административно право, а извршење снабдевања и продаје, — без разлике, како на основу уговора, тако и према наручбини-наредби, — у грађанско право.

Из горе реченог следи да имовински правни односи који настају на основу организационоправних аката који одређују имовинску конституцију наших организација и аката који одређују унапред установљене оперативне делатности спадају у гра-

ђанско право. Другим речима, у грађанско право мора се увр-
стити регулисање имовинских односа совјетског промета у ши-
роком смислу ове речи. У совјетски промет ми увршћујемо не
само имовинске односе на основу совјетске трговине, већ и
сваке друге имовинске односе који настају између организација,
организација и грађана (пренос државних предузећа, станбена
права и остало).

Даље, у совјетски промет, који регулише грађанско право,
ми увршћујемо како имовинске односе између организација које
нису потчињене једна другој (односи по „хоризонтали“), тако
и односе између организација које су потчињене једна другој
(односи по „вертикали“).

Отуда и методи за регулисање грађанских правних односа
могу бити различити. У почетку овога чланка ми смо указали
на то да у сваком датом периоду развоја друштвених односа
као преовлађујући у датој грани права преовлађује овај или
онај друкчији метод регулисања, али уједно с тим смо приме-
тили да он никад није једини чак ни за дати период, и зато
пored других методолошких разлога, он и из овога разлога не
може да буде узет као критериј за разликовање између поје-
диних грана права. У садашњем периоду социјалистичке из-
градње у совјетском грађанском праву преовлађује метод уго-
ворног уобличавања оперативних односа; ипак, лиферације ау-
томобила од стране аутомобилских завода на основу планова ра-
споделе њихове продукције према наруџбинама без уговорног
уобличавања не ставља ове односе ван оквира грађанског права.
Замена генералних уговора општим условима лиферација, које
установљавају одговарајућа надлештва, не искључује регули-
сање услова лиферације из области грађанског права. Ако је
на основу уредбе СНК СССР од 15 јула 1936 године „О при-
вредно - обрачунским правима главних управа индустријских
наркомата“ наредбом Народног Комесаријата индустрије за
исхрану од 26 октобра 1936 године²⁵ установљено да се опера-
тивни односи у погледу снабдевања и продаје морају уобли-
чавати од стране главкова (главних управа појединих инду-
стрија) путем наруџбина-наредаба, место пређашњих уго-
вора које су склапале управе за продају и снабдевање, то због
тога оперативни односи снабдевања и продаје нису престали
да буду грађанскоправни односи. Методи регулисања у послед-
њем случају су се променили, уколико су се односи између
организација које нису потчињене узајамно (предузеће — снаб)
заменили односима између организација које су потчињене
(предузеће — главк), али како до наредбе Наркомата од 26

²⁵ В. Финансиско и привредно законодавство, 1937, № 3, с. 22.

октобра 1936 године, тако и после, ови односи су били и јесу грађанскоправни односи.

Разграничење грађанског права од административног права налази се не у методу регулисања већ у путу расподела области имовинских односа међу њима.

Нужно је да се зауставимо на једном приговору који се стално истиче противу дефинисања предмета грађанског права према обележју имовинских односа. Говори се да у случају таквог дефинисања грађанског права у њега треба уврстити и наплаћивање пореза. Али ми не увршћујемо у грађанско право уопште све имовинске правне односе, већ имовинске правне односе совјетског промета, а у њега се не може уврстити наплаћивање пореза.

Говорећи о предмету совјетског грађанског права, не смемо да заобиђемо питање о такозваним личним неимовинским правима. Чак и они који дефинишу предмет грађанског права као област имовинских односа, обично додају да у области грађанског права спадају и лична неимовинска права грађана. Да ли је правилно за совјетско право да се заштита личних неимовинских права учвршћује у грађанско право? Мислимо да није.

Грађански кодекс капиталистичких земаља познају категорију права личности (Persönlichkeitsrecht), у коју пре свега увршћују право на име, право на част, право на тајну дописивања и уопште право на заштиту од насртаја туђих лица у интимне стране људског живота. Тако, немачки грађански закон у § 12 говори о праву на име, дајући заинтересованом лицу право да тражи одлуку грађанског суда у погледу повреде његовог права на име. Швајцарски грађански закон садржи (§ 28) општије правило: „Онај, чији лични односи буду незаконито повређени, може поднети тужбу за отклањање повреде. Тужба о накнади штете или за наплату новчане суме као задовољење може бити поднета само у случајевима предвиђеним законом“. Питање о неопходности увршћења раздјелка о личним имовинским правима у будући Грађански Кодекс Савеза ССР истакнуто је и у нашој цивилној литератури.²⁶

Где се налазе историски корени и каквим циљевима тежи заштита права личности у буржоаском грађанском праву? То је заштита интереса предузетника. Шта лежи у основи права на име? Право на фирму. Шта је то част грађанина буржоаског друштва, која се заштићује? „Добро име трговца“. Шта лежи у основи заштите тајне дописивања? Тајна трговачке кореспонденције.

²⁶ В. на пр. чланак П. Гуревича, Част и друга неимовинска права грађана и њихова заштита у социјалистичком грађанском праву, „Совјетско правосуђе“ 1939, № 2 и 3.

денције. Чак је и такав заштитник личних неимовинских права у буржоаској јуриспруденцији, као што је И. А. Покровски, принуђен да констатује: „Као праоблик и претходник општег права на име било је право трговца на фирму“.²⁷

У најтежијој вези са проблемом личних права у буржоаском грађанском праву налази се проблем накнаде за нематеријалну штету. Према немачком грађанском законнику грађански суд у случају повреде женске части може да досуди „правичну ваннаду“ за нематеријалну штету, која је нанета оштећеној (§ 847). Према чл. 49 швајцарског закона о облигацијама од 1911 године у редакцији од 1936 године, онај ко је оштећен у својим личним правима може тражити у циљу задовољења наплату новчане суме. Буржоазичја, говори се у „Комунистичком манифесту“ Маркса и Енгелса, „... растворила је лично достојанство у прометној вредности и на место безбројних повељама признатих слобода ставила једну — бесавесну слободу трговине“.²⁸

Заштита личних неимовинских права у буржоаском грађанском праву јесте у суштини фини правни инструменат за заштиту имовинских интереса имућних класа. Радник који би хтео да штити своју част борца-пролетера не би могао да добије заштиту у буржоаском суду.

Само у СССР може бити постављено и стварно решено питање у погледу заштите личности човека, у погледу заштите његових личних права. У разговору са Велсом друг Стаљин је казао: „Социјализам не може да се одваја од индивидуалних интереса. Дати најпотпуније задовољење овим личним интересима може само социјалистичко друштво. Не само то, — социјалистичко друштво даје јединствено чврсту гаранцију за заштиту интереса личности“.²⁹ Стаљински Устав установљава и реално гарантује најшира лична права грађана СССР.

Али лична неимовинска права грађанина СССР, његово име, његова част не цене се новцем, и код нас проблем новчане компензације за нематеријалну штету не може бити постављен. Име, част и друга лична права совјетског грађанина јесу код нас доста неимовинска права, а не скривају под собом, као у буржоаском грађанском праву, имовинске интересе. А у таквом случају, пита се, ако отпада накнада нематеријалне штете, шта би могла дати грађанскоправна заштита личних права? Признање факта несавесности или неправилности радњи или тврђења лица, који вређају лична права грађанина, његову рехабилитацију?

²⁷ И. А. Покровски, Основни проблеми грађанског права, II. 1917 с. 102.

²⁸ К. Маркс и Ф. Енгелс, Манифест комунистичке партије, Гилл. 1938, с. 24 („Комунистички манифест“, Београд, 1945, стр. 32).

²⁹ Ј. Стаљин, Питања лењинизма, Гилл. 1938, с. 602.

Али ако у повреди личних права постоји биће кривичног дела, у заштиту грађанина иступа кривично право. Ако пак не постоји биће кривичног дела, то ће куд и камо ефикаснији значај за рехабилитацију грађанина имати претресање питања од стране друштвених организација и објављивање у јавности пресуде коју су оне донеле. Па и присталице грађанске правне заштите личних права у првome реду истичу питање о неопходности објављивања одлука грађанских судова по питањима о повреди личних неимовинских права. Они разумеју да сама по себи одлука суда још ништа не даје оштећенику и да је тежиште у питању о личним правима грађанина у друштвеном мишљењу. Одлука грађанског суда има значај уколико она може бити извршена принудно, али ова санкција не постоји у огромној већини тужби у погледу личних неимовинских права. Лична неимовинска права грађанина у совјетским условима морају штитити државно, административно, кривично право, вoтум совјетске друштвености, вoтум који има огроман значај, а не грађанско-правни судски поступак.

Потребно је приметити да с повредом личних права може бити везано и причињење имовинске штете. Повреда права на телесну неприкосновеност, неправилна квалификација отпуштања трудбеника, повреда ауторског права, могу повући собом имовинску штету која је већ питање грађанског права.

Посебице да кажемо неколико речи о личним неимовинским правима аутора у оним случајевима кад она нису везана са његовим имовинским интересима, као што је на пример искључиво право аутора да врши измене у своме делу (чл. 18 Основа ауторског права). Какав би значај могла имати одлука грађанског суда кад би се она састојала само у признању од стране суда да измене може вршити само аутор и да су због тога измене које су унете без пристаика аутора незаконите? Само значај констатације коју аутор може добити и на други начин, усто са куд и камо ефикаснијим резултатима, ако се обрати на одговарајуће органе административне управе. Друга је ствар ако је захтев аутора упућен, на пример, на повлачење из продаје дела које је издато са изменама које су унете у њега без његовог пристаика; таква тужба јесте тужба о грађанском праву, али је она ово због тога што је у датом случају реч о имовинском интересу, истина не аутора, који је већ добио хоноар, већ издавача, који услед тог повлачења мора да претрпи штету.

На закључку потребно је зауставити се на питању о породичном праву. Буржоаска законодавства укључују породично право у грађанске кодексе. И, мислимо, не случајно. Питања породице, брака у капиталистичким условима, то су пре свега пи-

тања имовинских односа. „На чему почива данашња буржоаска породица. На капиталу, на приватној заради“,³⁰ говори се у „Комунистичком манифесту“. Углавном брак је имовински посао који утврђује овај или онај режим располагања и управљања имовином супруга. Питања брака, породице, односа између родитеља и деце у условима капиталистичког друштва, то су питања приватног права.

Грађански кодекс РСФСР (и других република) није обухватио породично право, које је издвојено у посебни кодекс о браку, породици и штитништву. Мислимо да ово није случајно. Питања породице, брака, односа родитеља према деци у совјетским условима имају огроман значај и ни у ком случају не могу бити сведени на имовинске односе. Совјетска породица, заснована на духовној близини, на слободном брачном савезу, јесте основна ћелија социјалистичког друштва. Питања односа родитеља према деци нису реализација само личних права родитеља који врше оне друштвене дужности које су им поверене у погледу деце од стране социјалистичке државе. Регулисање питања брака, породице, штитништва толико је особено, многострано и толико додирује самосталну и важну област друштвеног живота, да постоје и сви разлози да се и убудуће иде истим путем којим иде већ сада наше законодавство, путем издвајања породичног права у посебно законодавство и, не само то, путем издвајања питања брака, породице и штитништва у посебну грану права, одвојену од грађанског права. Околност да у области породичног права наилазимо на имовинске односе (имовинске односе између супруга, обавезе за издржавање) нема значаја. Грађанско право не додирује, како је било већ казано, уопште све имовинске односе, већ само имовинске односе совјетског промета са којим имовински односи породичног права не могу бити везани.

Дакле, по питању о предмету совјетског социјалистичког права, на основу изнетих разлога, ми долазимо до следећих закључака:

1. Подела права на приватно и јавно, која је својствена буржоаском праву, принципијелно је неприменљива на совјетско социјалистичко право.

2. Грађанско право је само једна грана јединственог совјетског права.

3. Критериј за разликовање совјетског грађанског права од других грана совјетског права јесте област (предмет) друштвених односа које оно регулише, а не метод регулисања, пошто

³⁰ К. Маркс и Ф. Енгелс, Манифест комунистичке партије („Комунистички манифест“, Београд, 1945, стр. 32).

методи регулисања у оквиру једне те исте гране права могу бити различити и пошто су ти методи изведени моменат, који је условљен друштвеним односима (предметом регулисања).

4. Предмет совјетског грађанског права јесу имовински односи совјетског промета између социјалистичких организација (како између оних које су узајамно потчињене, тако и оних које нису узајамно потчињене), између социјалистичких организација и грађана и између грађана.

5. Границу у области имовинских односа између совјетског грађанског и административног права треба спровести на следећи начин:

У административно право спадају имовински односи који су везани са организацијом и управљањем народном привредом; другим речима, административно право регулише уређење имовинске базе (уређење предузећа, организација тржишта), на основу које се одвија совјетски привредни, имовински промет, као и доношење планских аката (начин расподеле и снабдевања сировина, пласирање продукције, правила трговине и тсл.), који унапред одређују оперативне имовинске односе промета. Сви такви односи самог имовинског промета (укључујући ту и лично-имовинске правне односе) спадају у грађанско право.

6. Лична неимовинска права грађана не спадају у совјетско грађанско право.

7. Регулисање целокупне области совјетских породичних односа мора бити уврштено у посебну самосталну грану права — у совјетско породично право.

(Превео Н. Пахоруков)

Д. Генкин

О ЕКОНОМСКОЈ СТРУКТУРИ И ОБЛИЦИМА СВОЈИНЕ У ФНРЈ

I.

Својина је једна од најважнијих друштвених институција. Она се развијала паралелно са развитком људског друштва.

„Ни о каквој производњи, а може бити ни о каквом друштву не може бити речи тамо где не постоји никакав облик својине“. (Маркс.)

Шта је својина, како је и када она настала, како се развијала?

У настајању људског друштва, људи су, прибирајући го-тове плодове потребне за одржавање живота, одузимали их од природе и присвајали. Значи, својина је присвајање, а тај први облик својине, као што видимо, везан је за рад око добијања средстава за живот, везан је за производњу. И својина се не може никако проучавати одвојено од производње. Она је саставни део производње.

„Свака производња јесте присвајање природе од стране индивидуе у оквиру неког одређеног друштвеног облика и његовим посредством.“ (Маркс.)

Начин прибављања средстава за живот — производња, јесте главна снага — покретач развоја људског друштва. Производња је увек и у свим условима друштвена. Почев од првих дана људског живота, на све до данас, људи су до материјалних средстава за живот долазили заједнички, друштвеним радом. Из овога произлази да људи у друштвеном процесу производње морају ступати у међусобне односе. Ти односи називају се односи производње (продукциони односи).

Производња, начин производње се састоји из две основне компоненте: производних снага (оруђа и човек) и односа производње. Док прва компонента одговара на питање каквим оруђима производње производе људи материјална добра, докле друга одговара на питање у чијим се рукама налазе средства за производњу (земља, шуме, вода, рудна блага, сировине, оруђа за производњу, зграде за производњу, саобраћај и средства за везу итсл.), да ли у рукама читавог друштва или у рукама појединих лица, група, класа који их искористићавају за експлоатацију других лица, група, класа.

Значи, другим речима, друга компонента производње — односи производње — нису ништа друго до односи својине.

„Својина је основна институција која одређује целокупност продукционих односа овог или оног друштва, она је правни израз тих односа у целини.“ (Маркс.)

Отуда, кад говоримо о својини, мислимо на својину на средства за производњу која одређује друштвени карактер читаве епохе. Облик друштвеног уређења не зависи од тога да ли Петар има у својини кристални бокал, или Павле сребрну табакеру, већ од тога, да ли њих двојица као претставници једне класе имају или немају средства за производњу у својини.

Ако посматрамо развој продукционих односа, видимо да у историји људског друштва има пет основних типова тих односа које одређује својина на средства за производњу у датој епохи: 1) првобитна заједница, 2) робовласничка епоха, 3) феудална, 4) капиталистичка, 5) социјалистичка епоха.

1. У првобитној заједници својина на средства за производњу је скупна, она припада целој заједници, која не познаје приватну својину. Овде поред скупне својине на средства за производњу имамо и личну својину, и то само на појединим предметима за производњу, који су истовремено служили појединцу и за одбрану од дивљих животиња. Но лична својина није основни облик својине те ћемо о њој говорити паралелно и у каснијим излагањима.

Сврха производње у првобитној заједници била је одржавање голог живота: људи су производили у заједници онолико колико су могли да би живот одржали; производња је била друштвена, али и присвајање и расподела производа такође је била друштвена. Отуда овде нема експлоатације, нема приватне својине, нема класа.

2. У току развитка у првобитној заједници људи усавршавају оруђа за производњу, која им сада омогућавају да производе више но што је за голи живот чланова заједнице потребно и то нагомиланање вишка материјалних добара доводи до *приватне* својине на средства за производњу, најпре путем присвајања тог вишка од стране старешине племена, а касније употребом ратних заробљеника као робова, као оруђа за производњу. Приватна својина ствара класе. Првобитна заједница претвара се, под новим условима које су донеле промене производних снага, у робовласничко друштво, које једино може, на оном ступњу економског, културног и друштвеног развитка, да увећа и осигура приватну својину — богатства појединаца. Овде, дакле, средства за производњу, и то не само оруђа и остало, већ и људи, припадају господару — робовласнику. Робом његов господар располаже како хоће, па га може чак и убити.

Ствара се и појам *права својине*. Ствара се и прва држава као средство за очување права владајуће класе, првенствено права својине.

Ако је својина присвајање, ако је она правни израз продукционих односа у целини (као што смо напред показали), онда је право својине право присвајања средстава за производњу и право њиховог искоришћавања уз помоћ своје власти у свом интересу. Другим речима, право својине је однос индивидуе или колектива према средствима за производњу као према својим сопственим средствима.

Из овога јасно следи класни карактер права својине. Право својине на средства за производњу не може се одвојити од владајуће класе. Али, римски правници, из доба робовласничког друштва, када су стварали прве правне појмове, па и појам *права својине*, објашњавали су да је то: „*ius utendi, fruendi et abutendi*“ (право употребе, коришћења и располагања) ства-

рима и робовима (за оно време), не улазећи у класну суштину својине, не говорећи о господству на средствима за производњу владајуће класе — робовласника. Видећемо, касније, да исти став по овом питању заузимају и буржоаски правници.

3. Даљим развојем производних снага, оквири робовласничког друштва постају преуски за нове производне снаге на помолу, они прскају и феудално друштво долази на место робовског. Средства за производњу припадају сада феудалном господару, коме припадају и људи на земљи (кметови), којима он може располагати као стварима, само их не може убити. Ову епоху карактерише и индивидуална својина на оруђа за производњу и приватно газдинство засновано на личном раду полуслободног кмета и занатлије. Јавља се прва клица приватно-капиталистичке својине. И у феудалном друштву је основни извор богаћења појединаца-феудалаца, као и у робовласничком друштву, експлоатација туђе радне снаге. Туђи рад се присваја, а експлоатише се радна снага.

4. У каснијем развоју производних снага феудални систем са полуслободним кметом није могао да задовољи и доведе у склад друштвене потребе. Кмета је требало сасвим ослободити, да би га више заинтересовали у процесу производње у којем сад већ имамо као главно оруђе машину. Развија се најпре мануфактура а затим фабричка индустрија. Опет производне снаге превазилазе односе производње и овај несклад доводи до стварања новог — капиталистичког друштва. Први пут у историји људског друштва јавља се слободан човек, слободан од средстава за производњу. Јављају се сада „радници слободни у двостуком смислу: да они сами не спадају непосредно у средства за производњу, као робови, кметови итд., нити да средства за производњу њима припадају, као што је случај код самосталног сељака итд., него су они, напротив, свега тога решени и слободни.“ (Маркс)*

У капиталистичком устројству основ односа производње јесте капиталистичка својина на средствима за производњу при непостојању власништва на радницима, које капиталиста не може ни убити ни продати, али који су, лишени средстава за производњу, принуђени да продају своју радну снагу капиталисти. Већ у робовласничком и феудалном друштву видимо да експлоатисани (робови и кметови) раде више но што им је потребно за одржавање њиховог голог живота. Производе тог вишка рада присваја робовласник односно феудални господар. Ту већ имамо класу експлоататора и класу експлоатисаних.

У капиталистичком систему експлоатација се такође огледа у вишку рада који радник даје преко времена потребног за одржавање и репродукцију његове радне снаге (исхрана себе

и своје породице и друга средства за одржавање и оспособљавање радне снаге), тј. у присвајању производа тог вишка рада од стране експлоататора, дакле у присвајању вишка вредности.

Капиталистичка својина је дакле присвајање вишка вредности.

«Видимо, да сврха производње у робовласничком, феудалном и капиталистичком друштву, под режимом приватне својине, јесте богаћење појединаца на рачун већине путем експлоатације туђе радне снаге.

Сва буржоаска права, као права владајуће класе, не усуђују се да говоре о класној суштини својине, о својини на средства за производњу, јер би тада морала признати да је та својина у рукама мањине и да служи за угњетавање и експлоатацију огромне већине народа. Зато сви буржоаски правници, када говоре о својини, говоре о својини на стварима и, са мање или више измена, усвајају основе права својине из римског права: *ius utendi, fruendi et abutendi* (право употребе, коришћења и располагања). Међутим, ова овлашћења ни појединачно ни у својој укупности не изражавају собом целокупан обим права својине, ни суштину права својине као присвајања. Јер, сопственик може бити лишен ових овлашћења, а да ипак задржи право својине (судска пленидба ствари уз њихово изузимање из поседа сопственика) — по Венедиктову. Буржоаски правници претстављали су својину као просто поседовање имовине чије се право својине, углавном, исцрпљује у „стварним“ овлашћењима поседовања, коришћења и располагања. Овако апстрактним формама они прикривају стварне односе, класно господарење над средствима производње. Али стварност односа у развоју капитализма разоткрива сву плиткост буржоаских теорија о праву својине. Док та теорија није никако даље ишла од „стварних“ овлашћења и опипљиве својине на стварима, дотле се крупне продукционе установе у капитализму претварају у акционарска друштва. „Сад плаћени намештеници врше све друштвене функције капиталиста“ (Енгелс.) Власници средстава за производњу постају у империјализму власници акција на та средства и своје право својине остварују сечењем купона. Они немају више никакве друге друштвене функције. И баш овде се нарочито изразито види класна суштина својине, класно господарење. Наиме, не желећи да открије праве господаре, не желећи да их призна за такве, буржоаско друштво уводи (а то је неминовност развоја капитализма) разноврсне форме у које жели да обуче стварност: акције, облигације, разна трговачка и банкарска друштва са својим управама, берзе и др. Читав један сложен апарат створила је буржоасија да би реализовала своју капиталистичку

својину, док се у теорији вешто маскирала и прикривала за „вечита“ права приватног власништва на „стварима“. Буржоаска капиталистичка својина у империјализму још јаче показује главна обележја капиталистичке својине — њен експлоаторски карактер и паразитизам. Оваква стварност најбоље разголићује плиткост и лаж буржоаских теорија о праву својине као „вечитом“ праву на потпуну употребу, коришћење и располагање „стварима“. Чувајући конзеквентно појам приватне својине као „вечите“, они чак негирају и постојање првобитне заједнице, да не би признали да је сем приватне својине постојала и може да постоји друштвена својина.

У свима друштвеним системима, у којима је приватна својина основа односа производње, постоји и лична својина на стварима употребе и потрошње, али њој буржоаска правна теорија не посвећује пажњу, јер је апсорбована приватном својином.

5. У социјалистичком уређењу, које је досад у потпуности остварено само у СССР-у, као основ односа производње појављује се колективна, друштвена својина на средства за производњу. И овде је производња друштвена, али је и присвајање друштвено. Приватна својина на средства за производњу која је, као што смо видели, основ експлоатације, не постоји. Паралелно са друштвеном својином на средства за производњу у социјалистичком друштву постоји и изричито се наглашава у уставу СССР-а лична својина на предмете употребе и потрошње.

„Капиталистички начин присвајања уступа место новом начину присвајања, заснованом на самој природи савремених средстава за производњу: с једне стране директном друштвеном присвајању производа као средства за потпомагање и проширење производње, а с друге — директном индивидуалном њиховом присвајању као средстава за опстанак и употребу.“ (Енгелс.)

Сврха производње у социјалистичком друштву, под режимом друштвене својине, јесте јачање социјалистичке државе и подизање благостања и културног живота целокупног друштва — сваког појединца. У социјалистичком друштву нема непријатељских класа, већ пријатељских. Зато социјалистичко право разоткрива класну суштину права својине и каже да у социјалистичкој држави средства за производњу припадају и служе друштву као целини.

Из свега напред изложеног јасно произлази да овај или онај тип својине одређује ово или оно друштвено уређење.

Као што се види, кроз историју свога развитка својина се јавља у три облика: првобитна друштвена, приватна и социјалистичка (и лична).

II

Видели смо да у модерној буржоаској држави средства за производњу припадају приватнику, капиталисти. Али буржоаска држава познаје и државну својину на средства за производњу. Међутим, државна својина у капиталистичкој држави тиме што је државна не губи свој експлоататорски карактер, јер и она — уз постојање државне власти у рукама капиталиста — служи као основ за експлоатацију туђе радне снаге, за присвајање вишка вредности и стварање капиталистичке акумулације. Карактер — начин присвајања вишка вредности не мења се. Место појединог капиталиста овде буржоазија у целини, организована као владајућа класа у држави, држи средства за производњу и присваја производе производње. Државна капиталистичка својина у буржоаским земљама служи истом циљу као и свака друга капиталистичка својина.

„Модерна буржоаска држава је идеални укупни капиталист.“ (Енгелс.)

Бивша Југославија била је аграрна земља са прилично развијеним капитализмом, са приватном својином на средства за производњу. И у њој је постојала државна својина на средства за производњу, али она ниуколико није утицала на између друштвено-економске структуре земље, јер је бивша Југославија била буржоаска држава у којој је власт била у рукама капиталиста, те је државна својина у ствари била капиталистичка и служила јачању економских и политичких позиција владајуће буржоаске класе.

Међутим, политичка и друштвено-економска структура у Југославији се из основа изменила после победоносне народно-ослободилачке борбе. На рушевинама старе Југославије није била нова држава, створила се нова, народна држава, истински народна, јер ју је народ одбранио од завојевача, истински народна, јер је народ у борби отео власт од издајца — бивше владајуће буржоазије и већ у току саме борбе организовао своју власт у виду народних одбора.

Економски основ нове власти — снагу нове народне државе — чини општенародна (државна) својина на средства за производњу.

Јасно је да се сада, при постојању народне власти, из основа мења улога државне својине на средства за производњу.

„Државни сектор нове Југославије нема баш ништа заједничко са државним сектором старе Југославије. У старој Југославији уз власт експлоататорских класа, државни сектор наступао је као учесник у општем капиталистичком систему и квалитативно се није разликовао ничим од осталих предузећа.

напротив, непосредном помоћи државне власти могао је још само да појача експлоатацију.“ (Кидрич.)

По чл. 14 став 1. Устава ФНРЈ: „Средства за производњу у Федеративној Народној Републици Југославији јесу или општенародна имовина, тј. имовина у рукама државе, или имовина народних задружних организација или имовина приватних физичких и правних лица.“ Дакле, по Уставу имамо три облика својине на средства за производњу, којима одговарају три производна сектора: 1) општенародни или државни, 2) задружних организација и 3) приватних физичких и правних лица. Осмотримо појединачно сваки облик својине онако како су они формулисани у нашим законима и спроведени у живот.

1) Општенародна — државна — својина.

Пре него што пређемо на излагање материје по појединим законима, треба нагласити да је државни привредни сектор код нас настао путем преузимања државне својине старе Југославије, путем конфискације имовине немачког Рајха и његових држављана Одлуком АВНОЈ-а од 21 новембра 1944 год., односно Законом о прелазу у државну својину непријатељске имовине и о секвестрацији над имовином отсутних лица, путем конфискације имовине народних непријатеља по кривичним пресудама, путем Закона о аграрној реформи и колонизацији, Уставом ФНРЈ и законодавством донесеним на основу Устава.

Основ конфискације непријатељске имовине јесте издаја коју су извршили непријатељи — бивша владајућа буржоазија, служећи окупатору лично и својом имовином, а ради заштите својих класних интереса.

Подржављење ове имовине имало је од почетка за циљ „максимално искоришћавање те имовине за планску производњу ради што бржег и што успешнијег добивања победе у ослободилачком рату и за остварење услова за успешну обнову и изградњу Југославије као целине и свих њених федералних јединица.“ (Члан 5 Одлуке АВНОЈ-а од 21 новембра 1944 год.) Пракса нам је показала да је заиста ова имовина послужила и служи овом циљу.

Главну материју о општенародној својини даје нам Устав ФНРЈ, глава IV, а та материја разрађена је у детаљима у посебним законима који говоре о општенародној имовини. Као основна узимамо следећа три закона, сем горе поменуте Одлуке АВНОЈ-а, односно Закона о прелазу у државну својину итд. и Закона о аграрној реформи и колонизацији: Закон о национализацији приватних привредних предузећа, Основни закон о државним привредним предузећима и Закон о заштити општенародне имовине и имовине под управом државе.

Осврнућемо се посебно на сваки од ових закона, односно видећемо како и на који начин регулишу материју о општена-родној имовини.

Чл. 14 став 2 Устава набраја тачно која средства за про-изводњу су општенародна — државна — имовина и каже: „Сва рудна и друга блага у утроби земље, воде, укључујући мине-ралне и лековите, извори природне снаге, средства железнич-ког и ваздушног саобраћаја, пошта, телеграф, телефон и радио јесу општенародна имовина.“

Дакле, Устав проглашава државном својином ова основна средства производње која се у интересу народа могу потпуно користити само ако постану његова својина. Ова средства за производњу спадају у искључиву својину државе и не могу ни-како доћи у својину других лица.

Земља није општенародна имовина и припада ономе ко је обрађује. (Члан 19 Устава.) Но, и држава има својину на земљи. То је првенствено она земља која је некада припадала старој Југославији, а затим земља која је на основу Закона о аграрној реформи и колонизацији проглашена за општенародну својину.

Законом о аграрној реформи и колонизацији укинути су код нас велики приватни земљишни поседи. То је потврђено и савезним Уставом, који у чл. 19 став 3 прописује да не може бити великих земљишнихседа у приватним рукама ни по ко-ме основу. Законом је одређен максимум приватног земљишногседа.

Да би се заштитили животни интереси и подигло благо-стање народа, да би се радни народ одбранио од експлоатације, да би се правилно искористиле све постојеће природне снаге земље и дао правац развитка привредног живота путем општег привредног плана, донет је Закон о национализацији приват-них привредних предузећа.

По овом закону „сва приватна привредна предузећа оп-штедржавног и републиканског значаја прелазе у државну својину.“

Ова национализација обухватила је сву непокретну и покретну имовину предузећа, као и сва имовинска права која припадају предузећу или служе његовој сврси. Дакле, законо-давац овим не задире у приватну својину власника на другим предметима него само у својину средстава за производњу.

Закон даље предвиђа накнаду сопственицима национали-зованих предузећа која се даје у државним обезвјеницама, које гласе на доносиоца, но може се дати и одмах и у новцу.

Постоје и одредбе које регулишу поступак спровођења национализације, казнене одредбе за случај било каквог оме-тања спровођења национализације ових предузећа. Када се

прелази на планску привреду, јасно је да остварење исте не би било могуће ако би знатан део привреде остао у рукама приватника (и поред права државе на контролу).

Национализација се врши и у буржоаским државама. Али у буржоаским државама прелаз приватне имовине у руке државе уствари је подржављење а не национализација, јер та имовина прелази у руке буржоаске државе, где су на власти капиталисте; дакле не престаје бити извор богаћења владајуће класе и експлоатације радних маса. Она нема ничег заједничког са интересима народа.

Код нас је власт у рукама народа, држава је истинска народна држава и национализација приватних привредних предузећа значи да та предузећа заиста прелазе из руку приватника у руке народа и има да служе добру и за благостање народа као целине.

Члан 5 прописује да национализовано предузеће постаје државно привредно предузеће у смислу Основног закона о државним привредним предузећима.

Јасно је да када државна имовина обухвата велики део средстава за производњу у земљи и када је она главни ослонац државе у развоју народне привреде, да и управљање тако значајном имовином мора бити регулисано законом. Ово је изричито предвиђено у ставу 3 чл. 16 Устава који каже: „Управљање и располагање општеном имовином одређује се законом.“

У циљу одређивања организације, задатака и управљања државним привредним предузећима донесен је Основни закон о државним привредним предузећима.

По чл. 1 став 2 овог закона „државним предузећем сматра се само оно привредно предузеће које је у искључивој државној својини.“ Дакле, држава је власник свих државних привредних предузећа, без обзира ко њима управља (локални, републикански или савезни органи — чл. 3 истог закона) и од каквог су значаја. Државна привредна предузећа имају својство правног лица и за своје обавезе свако предузеће одговара својом имовином која му је дата на управљање — чл. 2 Основног закона о државним привредним предузећима.

Имовина која се налази под управом предузећа састоји се из следећих средстава: 1) основних средстава (зграде, алати, модели, инвентар итсл.); 2) обртних средстава (залихе сировина, помоћни погонски материјал, полуфабрикати, готови производи, новац и папири од вредности); 3) амортизационог фонда и 4) фонда руководства предузећа. Фонд руководства је стимуланс, основ за потстицање побољшања производње. Из тог

фонда дају се награде радницима који прекорачују радне норме, побољшавају квалитет производње, новаторима и уопште њима који допринесу рационализацији производње.

Као што се из свега напред изложеног види, општенародна имовина је заиста имовина народа, — друштвена својина — али део народ не може непосредно остваривати своја својинска права, већ то врши преко административно-оперативних руководства и радних колектива.

„Основни закон о државним привредним предузећима је један од најважнијих закона наше нове привреде и тиме улази у ред оних закона који одражавају суштину привредне структуре ФНРЈ. Он даје могућност за правилно руковођење и развијање државних привредних предузећа а тиме и државног сектора привреде.“ (Кидрич.)

Као што смо већ споменули, општенародна имовина је главни ослонац државе у разитку народне привреде. (Чл. 16 Устава.) Општенародна имовина, уз постојање народне власти, јесте основа економске и политичке независности наше земље. Државни привредни сектор, поред тога, има за задатак и циљ да подиже животни стандард наших радних маса и омогући изградњу срећнијег живота нашег народа. Зато је „интерес нашег државног привредног сектора истовремено највиши привредни интерес сваког радног члана наше заједнице.“ (Кидрич.)

Пошто општенародна имовина има одлучујући значај у животу наше нове државе ФНРЈ, јасно је да је законодавац морао предвидети и специјалне законске прописе који штите ту имовину. Ти прописи изражени су углавном у Закону о заштити општенародне имовине и имовине под управом државе.

Овај закон штити „сву имовину која по чл. 1 Закона о прелазу у државну својину непријатељске имовине и о секвестрацији над имовином отсутних лица прелази у својину државе, као и сву осталу општенародну имовину и имовину под управом државе.“

Прописи овог закона предвиђају такође дужности лица која управљају имовином која им је поверена, одговорност тих лица због несавесног управљања као и одговорност других лица која се огреше о општенародну имовину, и санкције за сва ова дела. Казне су различите, већ према тежини кривичног дела, па иду до смртне казне у особито тешким случајевима.

2) Други облик власништва у ФНРЈ према чл. 14 Устава јесте задружно власништво — имовина народних задружних организација.

Из Устава несумњиво произилази да по важности у нашој привреди друго место, одмах иза државног, заузима задружни привредни сектор. У остварењу привредног плана, др-

жава се осим на државни привредни сектор ослања и на задругарство (чл. 15 Устава). Члан 17 Устава истиче да „држава посвећује нарочиту пажњу и пружа помоћ и олакшице народним задружним организацијама“, што се већ реализовало организацијом задругарства на новим принципима.

Имајући у виду велики значај задруга, наша држава од самог почетка поклања велику пажњу задругарству.

„За карактер задругарства од великог је значаја, прво, какав је карактер власти у земљи и, друго, какав је карактер привреде уопште, односно какав је карактер одлучујућих привредних органа. Према томе, задругарство у старој Југославији могло је на крају крајева да послужи само капиталистичкој акумулацији и концентрацији, јачању позиција шпекулантских и капиталистичких елемената над радним сељаштвом и занатлијама, социјално-политичкој демагогији. У новој Југославији, уз постојање државног сектора, уз његов карактер, уз општи карактер наше власти, уз карактер нашег финансиског система као целине, задругарство добија потпуно нов значај. Замисао идеалних задругара да задругарство помаже економско-друштвени развитак који ће укинути експлоатацију човека од човека добила је реалну базу. Услов за испуњење те замисли јесте да се наше задругарство већ на самом терену ослања на државни сектор, да се оно збиља организира у сврху економске помоћи радним масама на основу њихове иницијативе, да је у општем оквиру укључено у општи план и да води борбу против свих експлоататорских и шпекулантских елемената. У ФНРЈ има дакле довољно услова да задругарство уз правилни општи и сопствени економско-друштвени правац учврсти и даље развије свој друштвени карактер, немогућ у старој економско-друштвеној структури, и да делује на најшире радне масе, па и на оне које су непосредном утицају државног сектора теже приступачне, као велика масовна школа социјализма.“ (Кидрич.)

Због тога задружна својина у новој Југославији постаје нов облик својине.

Главну материју о задругама, тј. имовини народних задружних организација даје нам Основни закон о задругама од 18. VII. 1946 год. Ово је оквирни закон за целу земљу и на његовим темељима и у сагласности са њим донеће народне републике своје законе о задругама.

Овај закон предвиђа седам врста задруга: 1) набавно-продајне, 2) потрошачке, 3) произвођачке, 4) прерађивачке, 5) кредитне, 6) станбене и 7) здравствене.

Законодавац захтева да се послови занатлиских, прерађивачких и произвођачких задруга, као и радних сељачких задруга, обављају снагом самих задругара уз помоћ државе. Ово

је гаранција да задруге неће служити одржавању капиталистичког експлоатисања туђе радне снаге, већ напротив да ће се и путем задруга ова експлоатација отклањати из наше привреде.

Набавно-потрошачке задруге имају да одиграју важну улогу у учвршћивању савеза радника и сељака, јер потрошачке задруге на селу имају за задатак не само да набављају артикле за своје задруге, већ да снабдевају предузећа сировинама и да сеоске прбизводе непосредно продају потрошачким радничким задругама од којих купују артикле за земљораднике.

Овај закон предвиђа и специјалне повластице, и то врло широке, за задруге, чиме се још јаче подвлачи важност задруга у развоју народне привреде. Да држава треба издашно да помаже задруге, учи нас Лењин: „...низ привилегија економских, финансиских и банкарских кооперацији — у томе треба да је помоћ наше социјалистичке државе новом принципу организовања становништва“. (Лењин: „О кооперацији“). Лењин нас, дакле, учи, да су задруге нова организација становништва. Ово нарочито важи за сељаке. Живећи на разбацаним сељачким поседима, сељаци раније никако нису могли претстављати велику политичку снагу и ово стање капиталисти су нарочито подржавали, да би овако неорганизовано и неуједињено — расцепкано сељаштво могли лакше експлоатисати и потчињавати својим интересима. Отуда она лажна брига бивших властодржаца и садашњих реакционара за интересе сељаштва. С друге стране, отуда се баш данас посвећује велика најважнија развијању и учвршћењу задруга на селу уопште, а посебно сељачких радних задруга.

Имовина народних задружних организација може се састојати, поред осталог, и из средстава и оруђа за производњу. Дакле, задруге могу имати у власништву земљу, предузећа, машине, алатке и др. Та својина је један од облика друштвене својине, јер припада и користи групи задругара као целини, јер се ослања директно на државни друштвени сектор и доприноси његовом јачању. У овом је и разлика између задружне и приватне својине. Но, задружна имовина није општенародна, јер не припада целом народу, као што је то случај са државном имовином.

Бит задруга је у томе што оне претстављају нов начин организације становништва, јер се задруге оснивају, између осталог, и зато да би се правилно организовало снабдевање најширих народних слојева, да би се пружила нарочита заштита и помоћ сиромашном и средњем сељаштву, да би се привредна снага сеоске и занатске привреде корисно употребила

и укључила у општи државни привредни план. Све ово уствари није ништа друго до давање истинске помоћи у уздизању материјалног и културног нивоа целокупног становништва кроз нов начин организовања становништва. Ако се снабдевање становништва врши колективно — кроз задруге, ако се сиромашним и средњим сељацима — задругарима преко задруге даје јефтин кредит, ако се сеоске и занатске задруге нарочито погодују у снабдевању сировинама, ако задруге снабдевају семеном и врше сејање задружних имања итд. — све то јесте уствари нов начин организовања становништва у циљу побољшања живота сваког члана задруге и помагање народне привреде истовремено. Наше радничко-намештеничке потрошачке задруге до сада су показале лепе резултате у пракси. Снабдевајући се путем ових задруга, задругари су избегли да постану плен трговаца — шпекуланата, а држава је била истовремено у могућности да врши дистрибуцију и снабдевање потрошача, нарочито рационираним намирницама, те није могло доћи до озбиљних поремећаја у снабдевању и расподели.

По члану I Основног закона о задругама: „Задруге су добровољне економске организације радног народа, које у интересу унапређења народне привреде, путем заједничког рада, повезују и унапређују пољопривредна газдинства и занатску радност и које развијају иницијативу најширих радних маса у селу и у граду у организовању производње, снабдевања и расподеле робе.

Извршавањем ових задатака задруге помажу држави у подизању благостања најширих слојева народа.

Задруге су ослонац држави у спровођењу државног привредног плана и у јачању савеза радних маса села и града. Оне су средство општенародне иницијативе, евиденције и контроле у привреди.“

Од велике важности за правилно функционисање и развој задруга јесте начин на који се задруге повезују са државним привредним сектором. Оне треба да се у размени производа непосредно повезују са државним привредним предузећима, што знатно упрошћава администрацију и појефтиније производе. Задружни савези, пак, као виши органи имају организаторске, инструкторне и надзорне задатке.

Још од пре Основног закона о задругама Комисија за аграрну реформу и колонизацију при Влади ФНРЈ издала је 19 фебруара 1946 год. „Општа упутства за оснивање и пословање сељачких радних задруга“ у циљу усмеравања развоја задругарства и ради помоћи у организовању сељачких радних задруга.

Стунање у сељачке радне задруге је добровољно.

Пошто код нас земља припада ономе ко је обрађује, те сељаци могу са својом земљом располагати по својој вољи и на различите начине учествовати у сељачким радним задругама.

Постоје углавном четири обрасца по којима се оснивају сељачке радне задруге.

По првом, задружно домаћинство даје своју земљу у закуп задрузи, али остаје сопственост оних који су је у задругу унели (Чл. 9 и 10 угледних правила — образац 1). У случају иступања из задруге једног задружног домаћинства враћа се овоме земља коју је у задругу унео. Али задруга не мора баш ону и онолику земљу да врати задругару који иступа, коју и колико је он у задругу унео, већ му може дати другу земљу одговарајуће величине и квалитета. Ово са разлога да се не би депала економска целина радне задруге, да се арондација земљишта не би разбијала, те да се не би слабила производна основа радне задруге.

Приходи задруга деле се према извршеном раду, пошто се од бруто приноса одбију сви режиски трошкови и удели за фондове ради обезбеђења будуће производње. У режиске трошкове овде убрајамо и закупнину коју задруга плаћа задругарима.

По другом обрасцу, земља унета у задругу служи као основица за поделу прихода, али остаје власништво задружног домаћинства. Овде се приходи деле према вредности земље коју су задругари унели у задругу и према извршеном раду задругара. Део прихода који се даје на вредност земље не може износити више од 30% од средњег прихода двеју јесењих и двеју пролетњих ратарских култура, које су у задрузи највише заступљене.

Дакле, овде се ограничава претерана корист и евентуалне малверзације које би могле настати када би се приход делно само према вредности земље. Али се истовремено пружа могућност да се та корист и повећа према извршеном раду и то, као што видимо, више но за два пута. Несумњиво даје се већа вредност раду но уложеном добру. Ово је гаранција да ће главно мерило за деобу производа задруге међу задругарима бити рад, што ће пак доприносити јачању производне моћи задруге. Међутим, као што је речено, мерило за деобу производа остаје делом и вредност унетог добра.

По трећем обрасцу, задружно домаћинство уноси земљу као удео, но земља остаје и даље сопственост задругара, само скупштина може (значи, не мора) одлучити да се на вредност унете земље изражене у новцу исплаћују годишње камате задругарима, али највише до висине званичне каматне стопе.

Приход се дели према извршеном раду, а пошто се претходно од бруто приноса одбију сви трошкови око ~~унапређења~~ задруге и слично.

Овај облик задруга претставља виши тип сељачких радних задруга од оних по првом и другом обрасцу.

Најзад, *четврти образац* створен је према члану 23 од 2 Закона о аграрној реформи и колонизацији. Наиме, задругари су ту она лица која добијају по овом закону земљу и за коју могу одмах изјавити да је сав вишак исте (дакле, осим куће, окућнице и привредних зграда потребних за лично газдинство) заједничка својина свих домаћинстава на чије је име земља задрузи додељена, рачунајући на свако домаћинство као његов сувласнички део земље, онај део који је то домаћинство имало право да добије.

И овде скупштина задругара може одлучити да се задругарима исплаћује годишња камата на њихов сувласнички део задружног земљишта, али не више од званичне стопе. При самом оснивању задруге утврђује се површина и вредност задружног земљишта. Приход се дели према извршеном раду, а по претходном одбитку свих потребних издатака уопште.

Нема сумње да задруге трећег и четвртог типа по свом постанку и организацији, претстављају најнапреднији тип сељачких радних задруга.

Заједничко за све четири врсте задруга јесте најмање време за које се исте оснивају, а то је три године. Ко ступи у једну од ових задруга, не може иступити пре истека рока од три године. Законодавац овим хоће да учврсти задружни систем обраде земље, пружајући могућност задругарима да се кроз то време упознају са свима преимућствима начина задружне обраде земље. Овај рок, такође, има да послужи стабилитету сељачких радних задруга, као гаранција од разарајућих тенденција, којима задруге могу бити изврнуте од стране народних непријатеља, који се у њих увлаче или споља делују. Он је потребан и да би се стекло задружно пословно и организационо искуство и подигла задружна свест земљорадника.

Даље, у сва четири типа задружна домаћинства унесе у задругу пољопривредне справе, оруђа и алат, као и сву радну стоку. Унести инвентар и радна стока процењују се и њихова вредност исплаћује домаћинству у готову одмах или на рате.

Домаћинства не унесе у задругу окућницу, (највише један хектар) са кућом за становање и привредним зградама потребним за њихово лично газдинство.

Задружна земља обрађује се сопственим снагама задругара, а употреба туђе радне снаге дозвољава се по изузетку (ако су потребни стручњаци).

Рад се организира по плану, придржавајући се прописа и увуктава које држава даје пољопривреди у вези за извођењем епштенародног привредног плана. Рад се изводи по бригадама и бригадирима су одговорни за успех своје бригаде.

У задругама постоји могућност социјалног обезбеђивања чланова задруге и њихових породица, која има своју основу у економској снази задруге. Тако на пр. жене које су бремените или доје децу у задрузи радиће лакше радове, а одређен период пре и после порођаја ослобађаће се од сваког рада, задржавајући право на просечну зараду.

Треба истаћи да су ова општа упутства само помоћна правила, али обавезна, која треба да помогну домаћинствима која желе да ступе у задругу, да се лакше и брже организују у оквиру смерница правила. Према томе, ако би се у пракси, на терену, пронашли бољи организациони облици сељачких радних задруга, њих је слободно примењивати уколико се само не косе са Основним законом о задругама.

Сада, кад смо ступили у планску изградњу наше земље, потребно је подвући да ће задруге нарочито помоћи извођење овог плана не само зато што ће спајањем више газдицстава или радњи и т. сл. смањити број радних јединица у плану и тиме олакшати постављање продукционих задатака и контролу њиховог извођења, већ и зато што се о развијању задруга, снабдевању и помоћи старају министарства надлежна према врсти пословања задруга. Министарства контролишу план рада задруга и дају им привредне задатке (чл. 31 Основног закона о задругама). Међутим, ми знамо да су министарства такође и руководни орган државних привредних предузећа. То практично значи да ће исти државни орган имати преглед над скоро целокупним привредним сектором своје привредне гране, те да ће захваљујући томе, моћи заиста да да пуни размах остварењу друштвено-економских начела Устава, која су сва усмерена јачању наше привреде и благостању радног народа, а што се све може постићи само путем остварења општег привредног плана. То истовремено даје могућност планског помагања задруга од стране државе.

3) *Трећа врста власништва у ФНРЈ, коју гарантује наш Устав, јесте приватно власништво на средства за производњу (члан 14 Устава ФНРЈ).*

Већ напред смо говорили о томе шта је приватна својина и о њеној улози у развоју друштва уопште и код нас конкретно.

Данас код нас поред развијеног државног и задружног привредног сектора постоји и приватни привредни сектор.

Према статистичким подацима из 1936 године индивидуалних сељачких поседа у бившој Југославији било је укупно 1.985.725. Од овог броја било је крупних земљишних поседа

од 20 до 500 ха и више 50.271 или 2,8%; од 10 до 20 ха 174.068 или 8,8%; од 2 до 10 ха 1.083.521 или 54,6%; испод 2 ха 671.865 или 33,8%. Као што се види, приватни пољопривредни сектор у земљи био је раздробљен на огроман број приватних газдинстава.

Међутим, данас, после спроведеног Закона о аграрној реформи и колонизацији, ми додуше немамо приватних велелепседа, али имамо још увек велики број ситних, средњих и крупних сеоских газдинстава. Аграрном реформом број ситних и средњих сељачких поседа чак се увећао.

Дакле, приватни привредни сектор у нашој држави није хомоген, већ је састављен из великог броја по економској снази различитих привредних јединица.

Отуда разликујемо два облика приватног привредног сектора: а) капиталистички приватни привредни сектор, који се састоји у својини средстава и оруђа за производњу, експлоатацији туђе радне снаге, стварању и присвајању вишка вредности, те пружа могућности капиталистичке акумулације, б) радни приватни привредни сектор, који се састоји из огромног броја ситних и средњих сељачких газдинстава, занатских радњи, трговина итд. Ту су средства и оруђа за производњу у приватној својини, али се она искоришћавају помоћу властите радне снаге.

Хетерогеност приватног привредног сектора је од великог утицаја и за економску политику наше државе која оштро диференцира шпекулантски, експлоататорски део приватног привредног сектора од радног дела тог сектора.

Код нас, дакле, постоји и приватна својина на средства за производњу, која по својој природи омогућује експлоатацију туђе радне снаге и капиталистичку акумулацију, али она, под условом правилне контроле, не може да се развија неограничено и да доведе у питање економске мере наше државе, да се развија на рачун државног и задружног привредног сектора и разара извођење државног привредног плана. У том циљу Устав прописује да држава остварује општу контролу над приватним сектором привреде (чл. 15), забрањује постојање приватних монополистичких организација као што су картели, синдикати, трустови и сличне организације створене у циљу диктирања цена, монополисања тржишта и оштећивања интереса народне привреде (чл. 18), забрањује постојање великих земљишних приватних поседа (чл. 19), прописује да се приватна својина, ако то тражи општи интерес, може ограничити, експроприсати и национализовати. Експлоататорски карактер капиталистичког дела приватног привредног сектора ограничава се политиком цена, начином опорезивања и разним социјалним законима који су већ изишли (Уредба о одређивању плата и надница, обавезна

социјална осигурања радника, плаћени одмор радника, осмочасовни рад и др.). Све ове мере служе за ограничавање експлоатације на приватном привредном сектору. Ограничења приватне својине у границама одређеним Уставом имамо већ у неким нашим позитивним законима, као у Закону о прелазу у државну својину непријатељске имовине и о секвестрацији над имовином отсутних лица и др.

Код приватне својине треба разликовати својину на средства за производњу и у њој спекулантски и радни део, од личне својине која се састоји из својине на стварима употребе и потрошње, засноване на уштедама од личног рада (покућство, ствари личне удобности, разни украсни предмети и др.). Као што смо већ раније казали, ова лична својина постојала је још у првобитној заједници па све до данашњег дана, али о њој буржоаска правна теорија није ништа говорила, јер би је тада морала разликовати од својине на средства за производњу а тиме би разоткрила експлоататорски карактер ове последње, што она никако није ни смела ни хтела открити. При постојању експлоатације — у буржоаском друштву — лична својина код широких радних маса претставља власништво на најужнијим предметима употребе и потрошње — код пролетерских маса понекад само оно што сваки пролетер само на себи има. У социјалистичком друштву, уз власт широких радних маса и при непостојању експлоататорске приватне својине на средства за производњу, лична својина се повећава и омогућује све виши стандард живота радног народа. То је перспектива развоја личне својине и код нас.

Из целог излагања јасно се види да у нашој држави постоје, у ширем смислу, два облика својине: друштвени (државни и задружни) и индивидуални (приватни).

Из чл. 15 савезног Устава несумњиво произлази да је суштина и задатак друштвене својине да заштити животне интересе народа, да подигне народно благостање и да правилно искоришћава све привредне могућности и снаге. Постојање овакве друштвене својине и њен сталан развој јесте гаранција да ће из наше привреде постепено ишчезнути експлоататорски елементи.

Десанка Јовановић

ИЗГРАДЊА НАРОДНЕ ВЛАСТИ

ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ НОВОГ ЗАКОНА О ПОРЕЗИМА

Несумњиво је да је нашој држави у периоду њене обнове и изградње, особито, пак, данас кад стојимо пред почетком спровођења плана индустријализације и електрификације земље, потребна што већа акумулација новчаних средстава за извршење поменутих и других крупних задатака. Зато је потребно мобилисати све изворе државних прихода. Порези, уопште говорећи, најважнији су од тих извора. Али порези немају само тај финансиски значај. Они су такође једно од најважнијих оруђа економске политике у рукама наше народне државе. Правилном пореском политиком, наиме, и директно се помаже развој свих грана наше народне привреде и сиромашнији слојеви становништва, док се с друге стране, у смислу уставних начела, спречава експлоатација човека од човека.

У нашој народној држави, са стварно и дубоко демократским карактером власти, са општенородном имовином као њеном снажном материјалном базом, у држави која свим својим материјалним средствима плански управља у циљу што потпуније и брже привредне изградње и материјалног и културног уздицања маса — у нашој држави и порези имају данас сасвим други и значај и карактер, и по рекло и форме, него што су их имали у старој Југославији.

У прво време по ослобођењу, чак до недавно, морали смо се служити извесним формама пореза наслеђеним од старе Југославије. То је било због тога што нисмо могли ни тако лако ни тако брзо увести нове форме које би биле саобразне нашој новој друштвеној, економској и политичкој стварности, а међутим финансиска средства била су нам неопходна, прво за окончање ослободилачког рата, а затим и за друге крупне, особито привредне и социјалне задатке које је наша држава извршила од ослобођења до данас. Ипак су већ досада биле извршене извесне крупне промене. Укинута су одмах по ослобођењу разни облици такозваних „приреза“, као чисто фискалне мере старе Југославије а затим и окупатора, које су тешко погађале особито сиромашније слојеве народа. Место разних врста такозваних „непосредних“ пореза био је уведен јединствен порез на доходак, који је разрезиван према стварном доходу, водећи рачуна о привредној снази и личним приликама пореских обвезника. Место старих, по правилу пропорционалних пореских стопа, које су стварно теже погађале сиромашније него богатије грађане, биле су уведене прогресивне стопе, сразмерно економској снази обвезника. Разрез и наплата пореза одузети су из руку бирократије и поверени народним одборима и од њих одређеним органима.

При свем томе, досада се није могло говорити о једном новом пореском систему у целости и потпуно саображеном нашој новој друштвено-економској структури. Тек нови закон о порезима, усвојен на последњем заседању Народне скупштине ФНРЈ, претставља та-

кав нови порески систем. Главне особине нашег новог закона о порезима јесу следеће:

1) Њиме се дефинитивно докидају сви остаци пореског законодавства старе Југославије, а палцијативне реформе тога законодавства, вршене од ослобођења до данас, замењују једним у основи новим законом који претставља основу за један потпун систем пореза, какав одговара структури наше економике. Нови закон о порезима, дакле, обухвата сву пореску материју у њеним главним начелима, која ће се разрадити уредбодавним мерама савезне владе, влада народних република и одлукама других органа државне власти.

2) Нови закон дефинише порез као „допринос који државна привредна предузећа и установе, задруге, организације и грађани из прихода, зараде, дохотка, имовине, дају држави за привредну изградњу, материјално и културно подизање и социјално осигурање народних маса, за јачање државне независности и њене одбранбене моћи и за издржавање државног апарата“. Тиме се изражава нови значај и смисао пореза, као облика у коме грађани, предузећа, установе и организације доприносе својој држави за извршење њених крупних задатака. Порез више није нешто апстрактно и далеко од маса, већ постаје свима јасно ради чега се порез установљава, грађани сами јасно виде да је то облик у коме они помажу заједницу, помажу сами себе у испуњавању заједничких, односно својих властитих тежњи и интереса. Тиме се изражава сасвим нов, позитиван однос, и грађана и усанова и организација према држави.

3) С обзиром на такав значај пореза, нови закон установљава да се разрез пореза врши у сразмери финансиских средстава потребних за извршење државног привредног плана. У том циљу се у општедржавном буџету, односно на основу њега у буџетима народних република и народних одбора сваке године одређује сума пореза коју треба убрлати у тој години. Према томе ће народне масе увек тачно знати, не само зашто уопште плаћају порез, него и за какве конкретне сврхе и радове ће тај порез бити употребљен. Пред очима маса јасно ће се показати дела саграђена њиховим доприносом. Тиме се такође још више усавршава њихов позитивни однос према плаћању пореза, појачава њихова свест и воља да га потпуно и на време уплате.

4) У границама потребе за извршење привредних планова, пореска обавеза је, према новом закону о порезима, општа и сразмерна привредној снази грађана, организација и задруга. Тиме се изражавају два важна пореска принципа: општости и равномерности. Сви треба да плате порез и да га плате сразмерно својој стварно економској снази. Код сваке пореске врсте нови закон ближе одређује чиме се мери пореска снага за плаћање одговарајућег пореза. Закон је предвидео у којим се случајевима и под којим условима могу дати ослобођења од пореза, односно пореске олакшице, било с обзиром на карактер пореских обвезника, било с обзиром на изворе прихода.

5) Водећи рачуна, с једне стране о потреби еластичног мењања и усавршавања пореских форми, особито у периоду изградње наше земље, а с друге стране и о разноликости привредних прилика у појединим крајевима, нови закон о порезима поставио је општа начела,

врсте и начин опорезивања, док је одређивање пореских облика, стопа и остале ближе одредбе оставио било савезној влади, било владама народних република, било народним одборима. На тај начин ће наш порески систем постати живо оруђе у рукама органа државне власти за правилно спровођење економске и финансијске политике.

6) С обзиром на потребу осигурања материјалне, односно финансијске базе за све органе државне власти за извршење њихових привредно-планских задатака у оквиру државног привредног плана, нови закон осигурава сваком органу државне власти његове сопствене изворе прихода. Ово осигурање материјалне базе спроведено је на два начина. С једне стране, сваком органу државне власти уступају се приходи из једног или више извора, и то било у целини било већим делом. Ови приходи чине основ свих буџета, а тај основ је по правилу довољан да сваком органу осигура средства за извршење његових задатака. Да би се, с друге стране, сви органи државне власти заинтересовали у прикупљању и оних прихода који не служе као основ њиховим буџетима, нови закон претставља за већину пореза процентуално учешће свих органа (народних република, односно народних одбора) у подели прихода прикупљених на њиховим територијама. На тај начин, поред осигурања материјалне базе, сваком органу државне власти даје се уједно могућност да ту базу повећа. Оваквом поделом прихода обезбедиће се даља економска изградња земље путем потпуног остварења плана државне акумулације.

7) Што се тиче разреза и наплате пореза, нови закон о порезима поверава их по правилу извршним средним, односно градским народним одборима. Народни одбори могу разрез и наплату пореза вршити путем пореских комисија које они одређују. То је најбоља гаранција да ће порез бити доиста и разрезан на основу стварне привредне снаге грађана, коју народни одбори као локални органи државне власти најбоље и познају. Исто тако, на овај начин се омогућава најпотпунија и најбржа наплата пореза.

8) Нови закон предвиђа укупно пет врста пореза, с тим да се нове пореске врсте могу увести само законом. Поједине врсте пореза могу имати разне облике, било према категоријама пореских обвезника (радници, намештеници и службеници, земљорадници, задруге, приватна занимања итд.), било према изворима опорезивања (приходи од хартија од вредности, од промета добара, вршења услуга итд.). Те врсте пореза јесу:

а) **Порез на промет производа.** Овај порез плаћају сва предузећа која производе робу, односно која, иако директно не учествују у производњи, својим радом доприносе повећавању вредности. Као што је познато, у процесу производње робе ствара се вишак вредности који у капиталистичкој привреди иде у корист приватних власника средстава за производњу, а код нас треба да буде захваћен порезом на промет производа у корист заједнице. Овај порез саставни је део продајне цене производа и према томе је не само најважнији извор државне акумулације, него и значајно средство политике цена и привредне политике уопште. Стопе пореза на промет производа изражавају се по правилу у процентима од продајне цене производа, а у неким случајевима и у одређеном износу. За робу чија је производња обухваћена привредним планом, стопе овог пореза одређује Влада

ФНРЈ уредбом, а за осталу робу Влада ФНРЈ ово право може пренети на владе народних република. Порез на промет производа је општедржавни порез и по правилу служи за општедржавну акумулацију. Општедржавним буџетом, државним буџетом народних република и другим буџетима одређује се колики ће бити удео републиканског буџета и буџета народних одбора у порезу на промет производа који се наплати на њиховој територији. Према томе он је и најважније средство за регулисање равнотеже појединих буџета.

Нови порез на промет производа нема, дакле, ништа заједничко са старим порезима на пословни промет (општи, скупни, луксузни), који су били чисто фискалног карактера и претстављали индиректно оптерећење широких народних маса. Нови порез на промет производа уствари и није порез у старом, фискалном смислу те речи, већ један облик у коме се остварује државна акумулација финансијских средстава, створених у процесу производње. Према томе, несумњиво је и то да је овај порез најснажније врело државних прихода, врело управно сразмерно са квантитетом и квалитетом целокупне наше производње. Уколико обим наше производње буде више растао, уколико се трошкови производње буду више смањивали и органски састав капитала у нашој привреди подизао, уколико будемо више одмицали на путу индустријализације земље, утолико ће и значај овог пореза као извора општедржавне акумулације постајати све већи.

б) Порез на доходак плаћају сва правна и физичка лица која на територији ФНРЈ стичу било какве приходе, сем државних привредних предузећа и установа, која по правилу не плаћају порез на доходак. Према томе, у виду пореза на доходак задружни и приватни сектор даваће држави један део свога прихода, односно дохотка као свој допринос у општедржавну акумулацију за извршење плана привредне изградње. Прогресија пореских стопа, која је новим законом предвиђена као принцип опорезивања, треба да омогући сразмерност тога доприноса привредној снази грађана, јер они грађани који постигну већи приход односно доходак треба сразмерно више и да допринесу за извршење општих државних задатака.

Државна привредна предузећа и установе, пак, која су до сада такође плаћала порез на доходак, по новом закону га не плаћају. То је сасвим разумљиво. Општа акумулација из државног привредног сектора врши се у облику пореза на промет производа и у облику директне уплате у буџет једног дела чисте добити државних привредних предузећа. Отуда би плаћање доходарине од стране државних привредних предузећа било не само непотребно већ и несагласно са нашим привредно-финансиским системом.

Порез на доходак се установљава у више облика, било према категоријама пореских обвезника, било према предмету опорезивања. Стопе пореза на доходак за извесне облике пореза одређује Влада ФНРЈ, а за друге облике Влада ФНРЈ доноси опште стопе, на основу којих ће владе народних република одредити стопе ових облика. Овај пропис је диктован неједнакошћу економске снаге грађана по појединим народним републикама, што изазива потребу за диференцирањем пореског оптерећења које се може вршити у границама које пропише Влада ФНРЈ.

Приход од пореза на доходак улази по правилу у републикански буџет. Државним буџетом народне републике одређује се који део прихода од пореза на доходак улази у буџет сваког народног одбора. Општедржавним буџетом, пак, може се одредити да извршан део пореза на доходак уђе у савезни буџет.

Према томе, доходарина је принципијелно један од индивидуалних извора републиканске акумулације, али уз процентуално учешће и свих осталих органа државне власти. То процентуално учешће биће, поред осталог, снажан стимулус за све органе, особито народне одборе, у њиховом настојању за пуном реализацијом плана прихода од овог пореског облика.

Нови закон предвиђа да окружни, односно срески народни одбори у народним републикама у којима нема округа, по одобрењу владе народне републике могу заводити месну доходарину у проценту од пореза на доходак. Ова месна доходарина може служити само као приход народних одбора. Закон такође предвиђа да Влада ФНРЈ може одредити да и државна привредна предузећа општедржавног и републиканског значаја плаћају порез на доходак у одређеном постотку од добити, као свој допринос у буџете народних одбора за извршење њихових комуналних задатака.

в) Порез на наслеђе и поклоне. Овај порез је нарочити допринос физичких и правних лица која стичу имовину у виду наслеђа, legata или поклоне. Стицање имовине по овом основу претставља по правилу богаћење без сопственог рада, па је ова врста пореза нарочито издвојена да би се према оваквом начину стицања могла водити посебна политика.

Висина доприноса у виду овог пореза треба да зависи од вредности стечене имовине, од степена сродства и пореске снаге самог стицатеља. Да би се осигурала једнакост у опорезивању на територији целе државе, пореске стопе овог пореза одређује Влада ФНРЈ. Приходи пак од овог пореза улазе у буџете среских и градских народних одбора, а буџетом среза може се један део овога пореза пренети у буџете месних народних одбора. Уступање прихода од овога пореза среским и градским народним одборима мотивисано је потребом његовог што ефикаснијег разреза и наплате. Народни одбори, пошто су заинтересовани у разрезу и наплати, у стању су да обе ове радње најправилније изврше, будући да услед непосредног контакта са народним масама они најбоље познају економску снагу пореских обвезника као и вредност наслеђене имовине.

г) Трошарина је нарочити облик пореза, који се по правилу плаћа у градовима и радничким насељима, а може се заводити и у другим местима. Порез се плаћа на коришћење извесних права и потрошњу робе. До сада су ове дажбине наплаћиване под најразличитијим именима и у најразличитијим формама. Њиховим нормирањем заводи се ред, како у погледу предмета опорезивања, тако и у погледу дажбина. Облике и стопе трошарине одређују народни одбори градова и радничких насеља. Но, у интересу јединствене политике цена, закон предвиђа да Влада ФНРЈ и влада народне републике могу одредити на које се артикле неће моћи наплаћивати трошарина, као и до којег се највишег износа може наплаћивати на извесне врсте робе.

Неоспорно је да је трошарина порески облик типичан за стари, фискални порески систем и да, према томе, претставља један заоста-так тога система у нашем новом пореском законодавству. Као таква, она је свакако привремена мера, диктована једино неопходношћу да се градовима и радничким насељима обезбеде допунска и доста знатна финансиска средства за њихове комуналне потребе, које су особито данас, у доба њихове обнове, врло велике.

д) **Месни самодопринос.** У циљу да се и месним народним одборима, особито сеоским, да могућност самоизградње и културног и здравственог уздизања, закон предвиђа ову нову врсту пореза, коју до сада нисмо имали. Дата је, наиме, могућност месним народним одборима у селима и мањим градовима да на основу закључка збора бирача путем самоопорезивања уведу овај порез на све грађане дотичног места сразмерно њиховој привредној снази. На тај начин омогућава се да иницијатива народа, која се и до сада често манифестовала, дође до пуног изражаја у облику подизања школа, путева, мостова, бунара, болница и сл.

Према томе, наш нови закон о порезима претставља даље доследно спровођење принципа наше економске политике и саобраћавање пореског система нашој новој друштвено-економској стварности. У периоду обнове и планске изградње наше земље, овај закон даје највеће могућности за што правилније и што потпуније прикупљање државних прихода и обезбеђује највећу иницијативу и контролу маса у том погледу.

Др Обрен Благојевић

КАРАКТЕРИСТИКЕ НАШЕГ НОВОГ БУЏЕТСКОГ СИСТЕМА

Један од основних показатеља економско-друштвене структуре једне земље и њеног развоја је буџет и буџетски систем.

Анализом буџета СССР-а можемо констатовати да је он одраз социјалистичке привреде СССР-а, која има за базу друштвено власништво оруђа и средстава за производњу и у својој суштини представља буџет-план кроз који се сва финансиска средства расподељују на извршење основних задатака социјалистичке државе: извршење народно-привредног плана, обезбеђење сигурности и одбранбене способности СССР-а и подизање материјалног и културног нивоа радних маса.

У рукама совјетског руководства буџет је једно од оруђа којим се проводи јединство политичког и привредног руководства земље и као такво претставља директиву-закон по којој се у току године дана остварују основни задаци општепривредног плана развита социјалистичке економије.

У капиталистичком свету буџет има далеко мањи и битно други значај. Он пре свега показује да је економско-друштвена структура капиталистичке државе таква да привреда није у рукама државе већ

појединача, да се привреда развија стихијно, да буџет није финансиски план развитка привреде и да се због тога нужно своди на предрачун-прогнозу потребних личних и материјалних издатака за административни бирократски апарат, који изван привреде има чисто паразитски карактер. Отуда буџет капиталистичке државе има потпуно фискални значај, јер издржава административни апарат порезима сакупљеним од радних маса и тиме извршује своју основну функцију — плаћа апарат који омогућује несметано коришћење свих привредних извора земље и експлоатацију радних маса од стране капиталиста.

Са коренитом изменом економско-друштвене структуре у нашој земљи након ослобођења, природно је да је дотадашњи наслеђени систем административног буџета дошао у озбиљну кризу.

Као и читав наш финансиски систем, наслеђени буџетски систем, са првим нужним корекцијама, извршио је позитивну улогу уневши изванредан ред у финансирање новоствореног државног апарата, давши оквире употребе државних средстава. Али са кристализовањем првих организационих форми у нашој привреди и одговарајућим променама у структури нашег државног апарата, наслеђени административни буџет више није могао да у своје оквире уклопи крупне задатке народне власти: организовање и проширење њене економске базе и финансирање привреде у њеним основним гранама.

Већ у прошлој години наш буџет се знатно трансформисао и показао јасну оријентацију ка привреди, али је још увек у склопу читавог финансиског система за базу имао стари буџетски систем који је, поред свег доприноса као чинилац реда и сигурности, постао објективна сметња ка даљем, коренитијем прелому у организационим формама у читавом нашем државном и привредном апарату.

Који су чиниоци коначно онемогућили административни буџет и довели до новог буџетског система?

1) У међувремену, непрестаним развојем, наша је привреда са измењеним организационим формама доспела до задатака прелаза на план, јер су објективно сви услови били ту да се приступи изради општедржавног плана развитка наше привреде. Коначно напуштање стихијног и непланског привредног развоја, и како каже друг Кидрич „овладавање законом вредности на командним тачкама наше привреде” поставили су у свој оштрини задатак измене и буџетског система и израде новог буџета који мора постати саставни део привредног плана у нашој земљи и његов новчани израз.

2) Буџетски систем је морао да коначно усклади своју основу са федеративним уређењем земље и карактером наших народних одбора, дајући свакоме органу државне власти сопствени буџет уз очување јединствености општедржавног буџета и планске расподеле новчаних средстава.

3) Изменили су се извори државних прихода и место фискалних прихода на први план су избили нови извори: добит државних предузећа и порез на промет производа као два главна извора општедржавне акумулације која омогућује даљи пораст наше привреде и остварење привредног плана.

4) Потпуно се изменила намена акумулираних средстава. Са планом индустријализације земље основни је задатак постао пласирање свих расположивих средстава у проширење индустрије, у нове инвестиције које ће омогућити остварење вишегодишњег плана привредног развитка наше земље.

Нови Закон о буџету од 27 децембра 1946 год. узео је у обзир све побројане чињенице и саздао наш нови буџетски систем који претставља коренити прелом у нашој буџетској пракси и крупан прилог на путу потпуног усклађивања организационих форми нашег државног и привредног апарата са измењеном економско-друштвеном структуром у нашој земљи.

Пре свега наш општедржавни буџет постаје план; и то план стварања јединственог фонда државних новчаних средстава и њихове употребе. За претпоставку има привредни план, чијем извршењу има да служи, а за основне задатке: привредну изградњу, материјално и културно подизање и социјално обезбеђење народних маса, јачање државне независности и одбранбене снаге земље и тек на последњем месту издржавање државног апарата.

Овако постављен, наш општедржавни буџет постаје огроман фонд у који ће се сливати основна маса новчаних средстава и затим расподељивати ради извршења општедржавних задатака, а на првом месту остварење народно-привредног плана. Као план, буџет мора бити уравнотежен и у укупном збиру не сме бити дефицитан.

Као што основни консуматор буџетских средстава постаје привреда, тако и главни ослонац буџету у приходима постаје производња и приходи који се акумулирају од производње — добит предузећа и порез на промет производа. Сви остали буџетски приходи, нарочито фискални, заузимају подређено место и само су допунско средство за покриће расхода, углавном предвиђени за покриће административних издатака републиканских и месних органа.

Ослањајући се на привреду као свој главни извор прихода, буџет обезбеђује и нужну самосталност привредних предузећа као предуслов за њихов стимулативни рад, препуштајући предузећима на располагање њихова сопствена средства и низ других могућности преко финансиског плана, да посебним резултатима постигнутим у раду дођу до реализације прихода којим слободно располажу. На тај начин предузећа имају у укупном свом резултату, односно у укупним својим потребама однос са буџетом, а иначе су у свом пословању, у оквиру својих финансиских планова, потпуно самостални.

Овакав буџетски систем верно одражава не само знатно смањење расхода буџета на администрацију, већ и измењени карактер државног апарата у односу на привреду, што је много битније. Државни апарат је постао руководилац привреде, активни учесник у њеном раду, једним делом директно укључен са свим својим расходима на терет производње, а осталим делом на терет буџетских средстава чије извршење има за циљ даље проширење производне снаге основних грана наша привреде.

Напоредо са карактером јединственог фонда новчаних средстава и јединством које му обезбеђује привредни план, општедржавни

буџет у нашем систему не претстава никакву запреку самосталном финансиском пословању, иницијативном привредном пословању република и народних одбора, јер Закон о буџету предвиђа „да сваки орган државне власти има свој буџет којим обезбеђује новчана средства потребна за вршење Уставом и законима утврђене надлежности.”

Нови буџетски систем у потпуности одговара демократском карактеру наше власти и федеративном уређењу наше земље јер обезбеђује сваком органу државне власти сопствени буџет. Буџети нижих органа државне власти улазе само у укупним износима у буџете виших органа, што осигурава пуну иницијативу свих нижих органа.

Да ово буџетско право република и одбора не би дошло у питање, нарочито код економски слабих република, због њихових недовољних прихода, сразмерно потребама за привредном и културном изградњом појединих република оне учествују у расподели општедржавних прихода у толиким износима да ови приходи заправо претстављају главне изворе покрића републиканских расхода. То учествовање у расподели општедржавних прихода представља и снажан стимул да и поједине републике буду заинтересоване на прибирању општедржавних прихода, односно да се још јаче ангажују на остварењу општедржавне акумулације.

Овако постављен однос општедржавног буџета према републиканским пружа огромне могућности за ликвидацију наслеђа из прошлости — економске заосталости појединих наших република. Кроз јединствени фонд прихода, правилном расподелом акумулираних средстава, све наше републике ће осетити старање заједнице за њихово што скорије уздизање, за ликвидацију неравномерног привредног развитка република, предуслова за даљи хармоничан привредни развитак целине.

Данас, због специфичног карактера наше привреде, још веома знатан део нашег народног дохода не пролази кроз буџет. Кроз остварење општедржавног привредног плана, даљим јачањем државног сектора и значај буџета ће непрестано расти јер ће кроз њега све већи део народног дохотка бити расподељиван за општедруштвене сврхе.

Буџет и финансиски планови дају нам могућности да остварење привредног плана пратимо и контролирамо његово извршење кроз обрачунске показатеље које нам Народна банка и Инвестициона банка могу давати свакодневно. Правилном анализом ових показатеља привредни руководиоци располагаће једним гипким средством праћења развоја наше привреде и резултата општенародних напора.

Најзад концентрисање, у данашњим условима, максимума новчаних средстава у буџет и њиховом правилном расподелом, ми долазимо у могућност да први пут у нашој земљи имамо план кредита и план циркулације новца који ће нам омогућити да у вези са осталим постигнућима у привреди, искључимо стихијно дејство новца и да његовом циркулацијом и његовом улогом у нашој привреди плански руководимо.

Овакав систем буџета могуће је провести и по оваквом систему планиране приходе остварити само потпуним испуњењем дужности сваког од нас. При томе буџетска дисциплина које мора да се држи свако надлештво, свако предузеће код испуњења својих дужности према буџету, предуслов су правилног функционисања система и реализације прихода.

Строги режим штедње такође представља важан задатак да би се сва расположива средства утрошила у најсврхисходније циљеве.

Само у најопштије побројане карактеристике нашег буџетског система јасно показују основну чињеницу да буџет није више оруђе у рукама експлоататора радних маса као што је то у капиталистичким земљама и није више само закон за сакупљање пореза ради издржавања апарата класног непријатеља, — већ новчани план извршења индустријализације земље, моћно оруђе у рукама народне власти за њено даље јачање, за привредну изградњу земље на путу ка социјализму.

Киро Глигоров

ЗАКОНОДАВСТВО У ФЕДЕРАТИВНОЈ НАРОДНОЈ РЕПУБЛИЦИ ЈУГОСЛАВИЈИ У 1946 ГОД.

1946 г. у новој држави почела је доношењем нашег основног закона, Устава ФНРЈ. Од ступања Устава на снагу до краја 1946 остварен је врло крупан и значајан законодавни рад. На основу Устава, као правне базе целокупне изградње нове државе, донети су многобројни законодавни акти који показују стваралачки полет народних маса у изградњи економског, друштвеног, политичког и културног живота нове Југославије.

Закони у нашој држави су концентрисани израз политике и најважније и најопштије испољавање воље наших народа преко највиших претставничких органа државне власти. Они претстављају правну потврду наше нове организације у привреди, државном апарату и културној активности. Али, у исто време, уопштавајући и уобличавајући стваралачко искуство радног народа у изградњи нових форми и односа у друштвеном и државном уређењу, на бази Устава, наши закони сређују, олакшавају и убрзавају темпо нашег друштвеног и државног развоја. Потврда и учвршћење остварених организационих форми и односа, наши закони су обавезне директиве и смернице за неизбежни и незадрживи развитак нашег друштвеног живота у правцу сталног освајања нових победа и нових тековина радних маса. Они бележе даље учвршћење тековина ослободилачке борбе и пут према изградњи друштвеног уређења које ће искључити експлоатацију човека човеком и проширити друштвену базу наше народне демократије и повећати независност и економско-политичку моћ наше федеративне народне републике.

Најглавнији законодавни рад се вршио преко врховног органа државне власти наше заједничке државе, преко Народне Скупштине ФНРЈ. На основу Устава ФНРЈ, Народна скупштина има искључиво право доношења савезних закона. На овај начин наш је Устав

учврстио нову државну организацију и увео ред у доношење законодавних аката, тих основних и најважнијих испољавања државне власти и државне политике у нашој држави.

Снабдевена овим најважнијим овлашћењем власти, као врховни претставник народног суверенитета у ФНРЈ, Народна Скупштина је у току 1946 г. показала законодавну активност која је по садржини и форми доказ и потврда новог и посебног типа државе, напредне државе коју су наши народи извојевали за остварење својих напредних и демократских стремљења и за пример другим народима који се боре за остварење слободе, националних права и независне државе.

После доношења Устава 31 јануара 1946 г. па до краја прешле године, Народна Скупштина ФНРЈ је одржала четири заседања, и то два ванредна и два редовна. На првом ванредном заседању донета су 4 закона, и то: „Закон о привременом финансирању државних потреба“; „Закон о овлашћењу Влади ФНРЈ за доношење уредаба по питањима из народне привреде и јавних финансија“; „Закон о оснивању комисије за аграрну реформу и колонизацију“ и „Закон о заштити југословенске имовине и имовинских права и интереса у иностранству“. Кад се узме у обзир да је ове законе донела Народна Скупштина одмах после претварања Уставотворне Скупштине у редовну Народну Скупштину, јасно се види да су ови закони претстављали регулисање најхитнијих државних потреба. После интензивнога двомесечнога рада Уставотворне Скупштине и њених одбора на доношењу Устава, Народна Скупштина која је наставила рад Уставотворне Скупштине, нашла је довољно времена да донесе законске прописе о хитним и неодложним питањима обезбеђења даље изградње нашег друштвено-економског уређења и заштите имовинских интереса државе.

Друго ванредно заседање које је било сазвано да донесе земљи први редовни општедржавни буџет, изгласало је низ крупних закона. Њихов број износи 9 закона, број који је врло карактеристичан за обимност и темпо законодавног рада Народне Скупштине ФНРЈ. Ови закони су: „Финансијски закон ФНРЈ за 1946 г.“; Закон о општој државној контроли“; „Закон о оснивању и надлежности суда за поморски ратни плен“; „Закон о ученицима у привреди“; „Закон о војној обавези држављана ФНРЈ“; „Закон о браку“; „Закон о државним матичним књигама“; „Закон о укидању закона о контролно-рачунској комисији“ и „Закон о уговору о пријатељству и узajамној помоћи између Федеративне Народне Републике Југославије и Републике Пољске.“ Поједини од ових закона дају законску форму важном државном акту као што је буџет, ратификују крупан међународни уговор или уклањају организационе форме које нису у складу са новом државном организацијом. Други закони разрађују постављене принципе Устава и отпочињу изградњу нашег новог државног, административног, судског и породичног права. Они показују како свестрану активност нове државе, тако и изванредну брзину и снагу са којом она прилази регулисању најразличитијих сектора државног, друштвено-економског и правног живота нове народне републике.

Прво редовно заседање Народне Скупштине ФНРЈ је двоструко карактеристично. Оно показује врло крупан законодавни рад скоро невиђен у анализам парламентаризма. Са друге стране, оно показује приступање планском и сређеном законодавном раду, руковођеном принципом да се правно потврђује оно што је у стварности успостављено и сазрело. На овом заседању донето је 23 закона који регулишу најразличитије проблеме и односе друштвеног и државног уређења. Они су: „Закон о амнестији шумских криваца“; „Закон о продужењу чековних и меничних рокова“; „Општи закон о народним одборима“; „Закон о Партизанској споменици 1941“; „Закон о ратним војним инвалидима“; „Закон о легализацији исправа у међународном саобраћају“; „Закон о општедржавном привредном плану и државним органима за планирање“; „Закон о заштити ауторског права“; „Закон о попуни оружане силе ФНРЈ јахаћом, теглећом и товарном стоком и преносним средствима“; „Основни закон о задругама“; „Закон о Президијуму Народне Скупштине ФНРЈ“; „Закон о југословенском Црвеном Крсту“; „Закон о општем помиловању криваца из уредаба о откуп у пољопривредних производа“; „Закон о јавном тужиоштву“; „Закон о служби у Југословенској Армији“; Основни закон о поступању са експроприсаним и конфискованим шумским поседима“; „Закон о конверзији предратних унутроашњих дугова и обавеза“; „Закон о државним службеницима“; „Основни Закон о државним привредним предузећима“; „Закон о социјалном осигурању радника, намештеника и службеника“; „Закон о уговору о пријатељству и узајамној помоћи и сарадњи у миру између Федеративне Народне Републике Југославије и Чехословачке Републике“; „Закон о уговору и пријатељству и узајамној помоћи између Федеративне Народне Републике Југославије и Народне Републике Албаније“ и „Закон о конвенцији о културној сарадњи између Федеративне Народне Републике Југославије и Републике Пољске“.

Друго редовно заседање Народне Скупштине ФНРЈ претставља нови корак у планском раду Народне Скупштине ФНРЈ и даљој изградњи нашег друштвено-економског уређења и учвршћењу државног апарата и правног система народне државе. На овом заседању је донето 13 закона и то: „Закон о национализацији приватних предузећа“; „Закон о инспекцији рада“; „Закон о народној милицији“; „Закон о војном тужиоштву“; „Закон о адвокатури“; „Закон о решавању имовинских спорова путем државне арбитраже“; „Закон о мирнодопским војним инвалидима“; „Закон о меници“; „Закон о чеку“; „Закон о порезима“; „Основни закон о буџету“; „Закон о овлашћењу Претседништва Президијума Народне Скупштине да решава молбе и жалбе упућене Народној Скупштини ФНРЈ“, и „Закон о укидању рокова у Основном закону о задругама, у Општем закону о народним одборима и Закону о државним службеницима“. У исто време на овом заседању Народна Скупштина је донела 11 одлука које имају законодавни карактер. Те су одлуке: „Одлука о потврди измена и допуна у Закону о сузбијању недопуштене трговине, недопуштене шпекулације и привредне саботаже“; „Одлука о потврди измена и допуна у Закону о поступању са имовином коју су

сопственици морали напустити у току окупације и имовином која им је одузета од стране окупатора и његових помагача"; „Одлука о потврди измена и допуна у Закону о поштанско-телеграфско-телефонским таксама"; Одлука о потврди измена и допуна у Закону о заштити општедржавне имовине и имовине под управом државе"; Одлука о потврди измена и допуна у Закону о неважности правних прописа донетих пре 6 априла 1941 г. и за време непријатељске окупације"; „Одлука о потврди измена и допуна у Закону о прелазу у државну својину непријатељске имовине и секвестрације над имовини отсутних лица"; „Одлука о потврди измена и допуна у Закону о уређењу народних судова"; „Одлука о потврди измена и допуна у Закону о конфискацији имовине и извошењу конфискације"; „Одлука о потврди измена и допуна у Закону о давању амнестије и помиловања" и најзад, „Одлука о потврди закона које су законодавни одбори Савезних већа и Већа народа Народне Скупштине донели на основу члана 136 Устава ФНРЈ".

Биланс законодавног рада Народне Скупштине ФНРЈ после доношења Устава у току прошле године износи крупни број од 60 законских аката, од којих 49 закона и 11 одлука са законодавним карактером.

Законодавна активност у Федеративној Народној Републици Југославији не исцупљује се у законодавном раду савезне Народне Скупштине. Наше народне републике имају своју законодавну самосталност у оквиру надлежности утврђене Уставом ФНРЈ, уставима република и савезним законима. До доношења Устава народних република, у току прошле године, наше народне републике су остваривале свој законодавни рад преко својих највиших органа државних власти, односно преко својих Народних Скупштина (Сабора, Сабрања, Света) и њихових Президијума. У Народној Републици Србији донето је 40 закона и 11 одлука законског карактера. У Народној Републици Хрватској донето је 18 закона и 2 одлуке законског карактера. У Народној Републици Словенији донето је 26 закона. У Народној републици Македонији донето је 19 закона. У Народној Републици Црној Гори донето је 15 закона и 4 одлуке законског карактера. У Народној Републици Босни и Херцеговини донето је 30 закона.

Највећи број ових закона регулише питања и односе економског, државног и културног живота наших република и претставља краће и институционе законодавне акте. Међу овим законима се нарочито истичу закони о Уставотворној скупштини и о избору народних посланика за Уставотворне скупштине на основу којих су наше народне републике припремиле и организовале своја највиша претставничка тела која су донела Уставе народних република и тиме су довршиле изградњу своје сопствене државности у оквиру заједничке Федеративне Народне Републике Југославије.

Према томе укупан биланс законодавног рада у нашој држави обухвата заједничку законодавну активност ФНРЈ и свих шест наших народних република. Статистички ова активност је претстављена укупним бројем од 221 савезних и републиканских закона и законских аката.

У току прошле године наша законодавна активност се остваривала једним специфичним путем. На основу члана 136 Устава ФНРЈ законодавни одбори оба дома Народне Скупштине ФНРЈ добили су овлашћење да доведу у сагласност све законодавне акте донете пре Устава са принципима и прописима Устава ФНРЈ и да на основу тога донесу законе о потврди, укидању или изменама и допунама ранијих законодавних аката. Овај значајни и крупни законодавни рад завршен је и потврђен од стране Народне Скупштине на њеном другом редовном заседању.

На овом подручју законодавног рада донето је укупно 49 закона о потврди и измени ранијих закона, односно о укидању оних законодавних аката који су се стварно угасили или су били обухваћени додним законима. Законодавни одбори Народне Скупштине су допринели принципјелном и техничком пречишћавању наших ранијих законодавних аката. У исто време, они су учврстили и стабилизovali наше државно уређење и наш нови правни поредак на бази принципа Устава ФНРЈ и даљег процеса нашег друштвеног и политичког развоја.

На крају, потребно је поменути резултате рада на пољу доношења обавезних тумачења закона. На основу Устава ФНРЈ, члан 74 тачка 5, Президијум Народне Скупштине ФНРЈ је овлашћен да даје обавезна тумачења закона. Обавезна тумачења не претстављају законодавни рад у правом смислу те речи и не могу обухватити стварање нових законских норми. Обавезна тумачења се наслањају на законске одредбе и на основу њих одређују прави и обавезни смисао законских прописа кад о томе постоји различитост схватања у пракси или правна празнина ако су принципи за њено решавање нормирани у закону. Међутим Президијум као највиши орган државне власти је једини позван да у овим случајевима одређује смисао закона и да одређује како ће се која правна норма конкретно обавезно примењивати. У том смислу Президијум Народне Скупштине ФНРЈ разјашњава, допуњује и разрађује савезне законе у оквиру и на бази закона. На основу овог овлашћења Президијум учвршћује и употпуњава законодавни рад Народне Скупштине ФНРЈ. Користећи ово право, Президијум је у току прошле године донео 12 важних обавезних тумачења савезних закона.

Овај значајни законодавни рад остварен у току 1946 г. показује брзи темпо и стваралаштво у активности највиших органа државне власти ФНРЈ и народних република, који су само једна и најизразитија карактеристика стваралаштва народних маса и нашег новог државног руководства. То је један нов стил у раду народних скупштина који може бити пример многим државама у свету. Али овај нови законодавни стил је у исто време доказ и последица морално-политичког јединства наших радних маса и свих народа Југославије, јединства које се испољава како у свакодневној активности грађана тако и у раду највиших претставничких органа државне власти у Федеративној Народној Републици Југославији.

Ј. Ђ.

НОВО ПРАВО И ПРАВОСУЂЕ

ПРИМЕДБЕ НА ПРОЈЕКАТ ЗА ОПШТИ ДЕО КРИВИЧНОГ ЗАКОНА

У последњем броју „Архива“ објавили смо Пројекат за Општи део Кривичног закона, који је саставила одређена стручна комисија да би смо пружили могућност нашим правницима да тезе изражене у овом Пројекту проуче и на њих ставе своје критичне примедбе или да предложе потребне допуне и измене. Дискусија је донела знатан број критика, примедба и мишљења. У њој су учествовали из свих крајева наше земље правни факултети, министарства правосуђа, правне службе наших надлештава и установа, јавна тужиоштва, судови, као и поједини народни посланици, професори права и правни радници.

Ова дискусија показује живи и стварни интерес који влада у нашој новој држави за наше законодавство, нарочито за важни Кривични законик који треба да постави основе борбе наше народне државе против друштвено опасних дела и њихових учинилаца. Општи утисак који се може извести из целе све дискусије јесте да је највећи број учесника схватио да објављени Пројекат претставља већ предлог Закона. У ствари, он је садржавао само тезе за будући Пројекат законика. Ово је гледиште спречило можда да критичне примедбе иду и до самих основних поставки пројекта. Али, полазећи од Пројекта као од дате основе, не може се рећи да многе примедбе и изражена мишљења нису посредно или непосредно дотакла основна питања Општег дела Кривичног законика, као што су кривично дело, друштвена опасност, аналогија, систем казни итд.

„Архив“ сматра да ће бити од интереса и користи за наше правнике, као и за састављање дефинитивног нацрта Општег дела Кривичног законика, ако објави она мишљења и гледишта која имају принципијелни значај. Није потребно нарочито истаћи да су поједина мишљења из ове дискусије неправилна и да их „Архив“ овде објављује као гледишта и мишљења самих учесника, задржавајући за себе право да по свим изнесеним питањима расправља у низу чланака кад буде донет наш нови Општи део кривичног законика. „Архив“ саопштава ову дискусију да би помогао правилно и дефинитивно састављање нашег новог Кривичног законика.

Уредништво

ОПШТЕ ПРИМЕДБЕ

У пројекту је предвиђена подјела на отсеке, што не одговара досадашњој нашој законодавној пракси, па смо мишљења да би боље одговарала подјела на главе.

Подјела отсека (глава) на поднаслове је умјесна, али даља подела поднаслова у под-поднаслове, како је у пројекту предвиђено,

тако да готово сваки члан има свој под-поднаслов, расцепкава прегледност материје и често је више штетна него корисна, јер под-поднаслови не одговарају стварној садржини односних чланова.

Мишљења смо да се задрже називи отсека (глава) и поднаслови који су означени у сваком одеку (глави) арапском бројком, а да се сви остали под-поднаслови изоставе. Преглед чланова по материји на крају Општег дјела Кривичног законика моћи ће задовољити истој сврси којој су служили наведени под-поднаслови.

У одеку 7 и 8 пројекат употребљава израз „законик“. Мишљења смо да се не може овај Општи део Кривичног законика идентификовати са „Кривичним закоником“, јер је овај назив у правној терминологији већ јасно одређен.

У пројекту се уочава да терминологија није доследно спроведена. Употребљавају се разни изрази за исте појмове, па би било потребно да се терминологија што је више могуће уједначи (пример: опасности осуђеникове, тј. друштвене опасности).

*Из Президијума Народне скупштине
Н. Р. Босне и Херцеговине*

Налазим да назив „законик“ не одговара садржини пројекта, пошто та реч значи кодекс, тј. зборник закона. Можда је та реч употребљена по традицији, јер се раније звао код нас кривични законик, који је можда тако назван по Душановом законуку. Душанов закон могао се звати законик, зато што је садржавао законске прописе о разним материјама које су предмет разних закона, он је дакле у ствари био зборник.

Предложени законски пројекат није зборник, већ основни закон са главним начелима и нормама за специјалне кривичне законе, савезне и републиканске, које предвиђа чл. 8 и чл. 9.

Др Милош С. Московљевић из Београда

ПОСЕБНЕ ПРИМЕДБЕ

Уз члан 1

Појам кривичног дела дат у овом члану није довољно одређен.

Као друштвено опасно чињење или нечињење, које је управљено против државног и друштвеног уређења ФНРЈ и правног поретка заснованог на Уставу ФНРЈ и уставима народних република, појављују се и многе друге радње, које се третирају као административне кривице, цивилни деликти и правне забране уопште, а не сматрају се као кривична дела.

Цивилни деликти нпр. нису мање него кривична дела индикатори који указују на психичку индивидуалност учиниоца, који се на основу извршеног недопуштеног дела (цивилног деликта) показује већ као опасан за постојећи правни поредак. Али ипак ради се о цивилном деликту, а не о кривичном делу.

Оно пак што одваја кривично дело од осталих правних забрана, то је квантитативна разлика у степену друштвене опасности дела и учиниоца. Зависи од конкретних задатака и циљева криминалне политике једне државе у ком ће се степену друштвене опасности једног дела узети да постоји кривично дело, а у ком да су довољне остале правне санкције за борбу против њихових учиниоца.

Предложена дефиниција не истиче на довољно јасан начин специфичност кривичног дела од осталих правних забрана. Да би се то постигло, потребно је да се одреде бар неке битне особености по којима се кривично дело одликује од осталих правних деликата. То би се могло учинити на тај начин што би се назначили било објекти напада на један конкретан начин, било средство или циљ дела, било последица дела или санкција за то дело.

Тако, по нашем мишљењу чл. 1 би могао гласити:

„Кривично дело је (све као у предложеном тексту) за које је по законима прописана казна против извршиоца.“

На овај начин био би дат исти материјални појам кривичног дела, али исто тако би била јасно подвучена разлика између кривичних дела и осталих правних забрана (у овом случају по природи правне санкције).

*Др Јанко Ђ. Таковић,
доцент Универзитета у Београду*

Текст члана 1 је двосмислен, јер није јасно да ли је кривично дело свако дело односно пропуштање које је друштвено опасно, или само оно које закон као такво обележава. Да треба тумачити појам кривичног дела у ужем смислу излази из чл. 4. Није сасвим јасно да ли чл. 1 и чл. 4 не противурече. Зато би било умесно да се чл. 1 и чл. 4 споје у један члан. Треба де се однос кривичног дела према закону непосредно укључи у сам појам кривичног дела.

*Из Одељења за законодавство и изградњу
народне власти Н. Р. Словеније*

Уз члан 2

Овај члан треба у целости изоставити, а односној материји дати место у чл. 71.

Овај пропис је материјално неисправан, јер „очигледна незнатност“, и отсуство штетних последица не могу учинити да се као кривично дело не сматра оно што је у кривичном закону предвиђено као кривично дело. „Очигледна незнатност“ кривичног дела управо се не може ни појавити, јер или такво чињење не би у закону било одређено као кривично дело, или би се радило о друштвено опасно чињењу које закон у сваком случају инкриминише. Може бити незнатан степен кривице учиниоце или могу бити такве последице кривичног дела, али не и само кривично дело, јер оно у кривичном закону не би било одређено као такво. Као кривично дело се мора увек сматрати оно што закон означава као кривично дело, али незнатност кривице и последица могу довести до друкчијег става друштва према томе делу, до блаже казне или до ослобођења учиниоцевог од сваке казне.

Уосталом, овај пропис је као основ ослобођења од казне садржан у члану 74.

Из Министарства правосуђа Н. Р. Црне Горе

Уз члан 3

За члана 3 предлаже се следећа стилизација:

„Неће се сматрати кривичним дјелом оно чињење или пропуштање које је у часу извршења претстављало кривично дјело, али је у току ислијеђења или поступка пред судом изгубило друштвено опасан значај ради измијењених друштвено политичких прилика.“

То ради тога што текст пројекта каже да је чињење или пропуштање у часу извршења претстављало кривично дело.

Ријечи „није кривично дјело“ значе апсолутну негацију кривичног дјела, док се из пројекта види да је раније било кривично дјело, а касније је то престало бити.

Ријеч „због“ замјењена је из истих разлога са речју „ради“ која има узрочно (каузално) значење.

Из Министарства правосуђа Н. Р. Хрватске

У кривични закон уносе се и као кривична дела забрањују казнама и другим неповољним јавноправним последицама за виног учиниоца само таква неправа (радње, нерадње, односно нечињења или пропуштања), које држави у датом тренутку изгледају опасна по заједницу (под којом се разуме не само држава као организована целина него и друштво као скуп неорганизованих појединаца) и њен постојећи правни поредак. Кад је већ једно неправо проглашено за опасно и као кривично дело унето у кривични закон и забрањено казном, оно остаје што је (кривично дело) и онда када се „због своје очигледне незнатности и отсуства штетних последица“, показало као друштвено безопасно, само што у том случају, као и у случају кад се у току ислеђења или поступка пред судом покаже да је дело „због измењених друштвено-политичких прилика“ изгубило друштвено опасан значај у смислу принципијелног става пројекта, има да отпадне казна. Према томе сматрам да прописе чл. 2 и 3 треба у овом смислу изменити у вези са чл. 74, којим се у ствари санкционише исто.

*Др М. Аћимовић,
професор Универзитета у Београду*

Стилизација тог члана није најзгоднија, јер се не може казати да није кривично дело оно чињење или пропуштање, које је у часу извршења претстављало кривично дело, али је у току ислеђења или поступка пред судом изгубило друштвено-опасан значај због измењених друштвено-политичких прилика. Такво наиме чињење односно пропуштање јест кривично дело, али се не кажњава, на би стога требало казати да се извршилац таквог дела неће казнити односно да ће се ослободити од казне. У оваквој стилизацији пропис спада уз чл. 74 пројекта. Уосталом ни сам кривични закон

РСФСР (чл. 8), из којег је преузет тај пропис, не каже да такво чињење или пропуштање није кривично дјело, већ само каже да се на извршиоца тог дјела не примјењују мере социјалне заштите.

*Из Одјела за законодавство и изградњу
народне власти Н. Р. Хрватске*

Уз члан 4 и 5

По чл. 28 ст. 3 и 4 Устава нико не може бити кажњен за кривично дело без одлуке надлежног суда донете на основу закона којим је одређена надлежност суда и кривично дело.

„Казне се могу установити и изрицати само на основу закона.“ Како суд своју одлуку може донети и казну изрећи само ако су у кривичном закону већ били одређени, сматрам да је наш Устав довољно јасно прихватио кривично-правно начело: nullum crimen, nulla poena sine lege (нема кривице и казне без закона) и доследно овом начелу, да аналогији у кривичном законнику у правцу проширења кажњивости и на дела која нису непосредно одређена у закону, нема места. Према томе чл. 5 требало би из пројекта избацити.

Тиме се стварно у погледу заштите тековина народноослободилачке борбе против кривичних дела, којима се Уставом и законима успостављени политички, друштвени и правни поредак вређа или угрожава, не би изгубило ништа. Његова заштита, како бар мени изгледа, довољно ефикасно је спроведена већ до сада у живот уведеним кривичним законима ФНРЈ, где су кривична дела против заједнице (заједничких правних добара) и казне за та дела доста исцрпно обухваћена; а ако се мисли да нису, она могу бити одређена у посебном делу кривичног законика, где ће се имати да успостави конкретна заштита и осталих (индивидуалних и друштвених) правних добара за која до сада није успостављена, или у изменама и допунама постојећих кривичних закона ако се налази да су ови закони непотпуни; или у кривичним законима појединих република и аутономних покрајина кад се они буду доносили. Лично, после свега овога што сам казао, имам основа да верујем да наши судови, кад се наше кривично законодавство доследно до краја употпуни, неће доћи у прилику да се служе аналогијом, као што се нису (уколико ми је познато) служили ни до сада.

*Др М. Аћимовић,
професор Универзитета у Београду*

Прописом чл. 4 ст. 1 пројекта уводи се начело да нема кривичних дела без одговарајућег законског прописа, дакле, да свако пресуђено дјело мора бити одређено у закону. Ту очито пројекат мисли на савезне и републиканске кривичне законе из чл. 8 пројекта.

Усвајање тог начела у суштини искључује примену аналогије.

Но тај законски пропис ипак нема у пројекту тог значаја, јер се одмах у следећем члану 5 предвиђа аналогија која се у суштини односи на кажњавање оних друштвено опасних чињења и пропуштања, која нису непосредно одређена законом.

Према таквом тексту чл. 5 предвиђа се „непосредно“ и „посредно“ одређивање кривичних дјела у закону. Код ових потоњих умјесна је аналогија супсумирањем једног дјеловања или пропуштања, које носи обележја кривичног дјела предвиђеног у чл. 1, под најсличније кривично дјело „непосредно“ одређено у кривичном законнику. Према томе пројекат стоји на становишту да је и за случај аналогије кривично дјело одређено у закону тиме што добива обележја најсличнијег кривичног дјела непосредно одређеног у закону. Тако се у суштини и код аналогије пресуђује дјело које је одређено у закону, али не непосредним већ посредним начином. Да би се одмах уочило таково становиште законика, можда би било **сходно** у одељку I чл. 4 објаснити појам „одређеног“ кривичног дјела тако да се утврди начин тог одређивања, који може према садржити чл. 5 бити посредан или непосредан.

Могло би према томе одељак I чл. 4 гласити овако:

„Нитко не може бити кажњен без одлуке суда донете на основу закона, којим је непосредно или посредно одређено кривично дјело“.

Др Драгутин Пасић,

судац Врховног суда Н. Р. Хрватске

Члан 5 треба да остане неизмењен.

Може се догодити да сви случајеви кривичних дела не буду непосредно предвиђени у кривичним законима, нарочито приликом изградње правног система као што је случај са правним системом ФНРЈ, а друштво има право на своју заштиту без обзира да ли је кривично дјело и непосредно законом предвиђено или не.

Ово потпуно одговара извесним новинама у пројекту, из којих се види да је заштита друштва главно, па уколико не постоји потреба за исту, нема ни кривичног дјела односно кажњивости.

Из Адвокатске коморе — Београд

Мислимо да аналогија у кривичном праву као принцип треба да се дозволи, али би требало искључити аналогију за кривична дјела која су незнатна, односно чија је опасност за друштво незнатна. У посебном члану требало би навести по врстама сва кривична дјела код којих се не може применити аналогија. Ово би се односило нарочито на обична свакодневна кривична дјела као што су увреде и остали незнатни деликти.

*Из Одељења за законодавство и изградњу
народне власти Н. Р. Македоније*

Одредба о аналогији је потребна. У бив. Југославији су настале тешкоће у судовању, јер за многе деликте није било одговарајућих одредаби. Ти недостатци делимично су се уклањали новелама. Уистину тешко је саставити закон који би предвидео све могућности које се могу десити у животу.

*Др Август Мунде,
професор Универзитета у Љубљани*

Уз члан 6

Криминална наука види сврху казне у:

- 1) специјалној превенцији (чл. 6 тач. 1)
- 2) у генералној превенцији (чл. 6 тач. 2) и
- 3) у поправљању учиниоца (чл. 6 тач. 3).

Али има још једна важна сврха казне, а то је она која лежи у схваћању народа. У томе је талионско начело: зуб за зуб, — значи да се учиниоцу нанесе праведно зло, патња, пошто је скривио кривично дело. Већ сама реч „казна“ садржи тај елеменат сврхе казне. Стварно се казна одмерава према злу које је учинилац учинио и казна је већа и мања уколико је учинилац скривио веће или мање зло. У критеријуму за одмеравање казне има карактеристични елеменат талионског начела, кажњавања у народном смислу.

Предлажемо као тачку 1 чл. 6 следеће:

„Да се учиниоцу досуди праведна одмазда у сразмери са злом које је учинио“.

*Др Максo Шпидерл,
народни посланик, Љубљана*

Сврхе казне односе се понајприје на учиниоца кривичног дјела, те би код набрајања сврхе казне ваљало понајприје набројати оне које се односе на учиниоца кривичног дјела, а потом оне сврхе казне које се односе на чланове друштва.

Члан 6 пројекта не усваја тај редослед, јер се у тач. 1 и 3 бави сврхама казне обзиром на учиниоца кривичног дјела, док се у тач. 2 бави сврхама казне у обзир на чланове друштва.

Предлажемо да се измени редослед точка чл. 5 на тај начин да текст тачке 3 дође на мјесто текста тачке 2, а текст тачке 2 да дође на мјесто текста тачке 3.

*Др Драгутин Павић, судија
Врховног суда Н. Р. Хрватске*

Уз члан 7

Овде недостају одредбе о временском трајању кривичног закона. Уз члан 7 треба због тога додати други став или убацити нови члан 8 са овим текстом:

„Ако за време изрицања пресуде важи други закон него што је важио у тренутку извршеног кривичног дјела, примениће се нови закон. Суд је ипак дужан да употреби стари закон, ако је за извршиоца кривичног дјела повољнији, осим ако нови закон друкчије наређује.“

Из Министарства правосуђа Н. Р. Словеније

Уз члан 8

Пропис чл. 8 је директива, али је стилизирана као норма. Садржај тог прописа даје чл. 8 уставно значење, а у том правцу већ постоји уставна одредба.

Даље, садржај тог прописа ограничује законодавца убудуће. Савезни законодавац овим прописом ограничује сам себе за будућност.

Мишљења смо, да би садржај прописа чл. 8 тј. да кривични закони не могу бити у супротности са закоником, требало ограничити само на посебне и споредне републиканске кривичне законе.

Из Министарства правосуђа Н. Р. Хрватске

Уз члан 11

Текст овог члана сувише је широко стилизован. Одредбе ст. 1 и 2 могле би се без икакве штете по ствар и схватљивост спојити у један сам став који би гласио:

„Кривично дело је учињено у месту где је учинилац радио односно где би учинилац требао да ради. Ако последица није наступила у месту где је учинилац радио односно где је учинилац требао да ради, онда је кривично дело учињено како у месту где је учинилац радио односно где би учинилац требао да ради тако и у месту где је последица наступила.“

Садашњи 3 став остаје непромењен и постаје став 2.

Из Министарства правосуђа Н. Р. Словеније

Уз члан 12

Став 2 чл. 12 пројекта требало би престилизовати, а то ради тога што се у пројекту рабљени израз териториј не поклапа, односно не одговара појму „територија“ у смислу међународног права.

Познато је да се по начелима међународног јавног права сматра саставним дјелом територија само ратни брод државе чију заставу носи, и то без обзира где се налази.

Зато се предлаже да став 2 чл. 12 једнако гласи као и у пројекту до ријечи: „... и воденом територијом“.

Затим да се као став 3 стави слиједеће:

„Овај ће се законик примјенити и на дјела учињена на домаћем броду или зракоплову без обзира где се налази у вријеме учињеног дјела.“

Став 3 чл. 12 постаје став 4.

Из Министарства правосуђа Н. Р. Хрватске

Уз члан 21

У ставу 1 тога члана предвиђа се привремена душевна поремећеност изазвана и пијанством као околност која уопће искључује кривичноправну одговорност, осим да је та душевна поремећеност настала услед пијанства изазваног у циљу извршења кривичног дјела.

Према чл. 71 точ. 2 неће се уважити код утврђења степена кривичноправне одговорности, дакле неће се уважити као олакшавајућа околност смањења урачуњљивост проузрокована пијанством, па то ни у оном случају ако је урачуњљивост услед пијанства смањена битно.

Из чл. 71 точ. 2 пројекта произлази сва строгост законика према учинитељу кривичног дјела у пијанству, те ће тај пропис свакако бити једна компонента у сузбијању пијанства које је нашим народима донело много штете.

Не би било у складу са тим строгим ставом законика према пијанству, када би на супрот утврђеној стопостотној кажњивости оног починитеља кривичног дјела код којег је урачуњљивост услед пијанства битно смањена, остао посмеба некажњив онај који је починио кривично дјело у стању привремене душевне поремећености изазване уживањем алкохола, а која посвемашња некажњивост произлази из чл. 21 одељак I пројекта.

Кажњивост таквог учиниоца не може се касније утврдити савезним или републиканским кривичним законима предвиђеним у чл. 8, јер ти закони не могу бити у супротности са овим законима.

Ваљало би стога у провођењу строгог становишта према пијанству, које је изражено у чл. 71 точ. 2 пројекта, већ у овом закону утврдити кажњивост оног починитеља кривичног дјела који је дјело извршио у привременој душевној поремећености изазваној пијанством, и то на тај начин да га се чини одговорним ради самог пијанства, дакле да се криминализира у принципу само пијанство за случај када је извршено кривично дјело које се гони по службеној дужности.

Предлажем стога да се чл. 21 даде нови одељак:

„Ако је привремена душевна поремећеност настала услед уживања алкохола одговара починитељ за дјело пијанства“.

Увјете кажњивости у том случају утврдиће савезни односно републикански кривични законик.

*Др Драгутин Павић,
судац Врховног суда Н. Р. Хрватске*

Уз члан 22

Став 1 препоруча се изоставити, јер је нетачан и у противности са чл. 21 Устава. Не стоји, наиме, да кривично дјело може бити почињено само са умишљајем или из нехата. Кривична дјела могу починити и неурачуњљиве особе, (чл. 21: „Неће се казнити тко учини кривично дјело...“), само се оне не кажњавају, већ се на њих примењују медицинске мјере. Код ових особа не може се говорити ни о умишљају ни о нехату, јер се за оба ова облика кривње претпоставља урачуњљивост. Према томе кривично дјело може бити учињено и без умишљаја и без нехата.

Ако се хтело нагласити да су умишљаји односно нехат нужни услови за кажњивост, дакле за саму примјену казне, онда би се препоручило став 1 овог члана овако формулисати:

„За кривично дјело може учинилац бити кажњен само ако је учињено с умишљајем или из нехата“.

Ријечи „знао за своје дјело“ било би боље заменити речима „знао за битна обиљежја свог дјела“, како би се избегло евентуално криво тумачење да се знање овде односи и на значење дјела, тј. на његов однос према норми, укратко на његову забрањеност. На тај начин усклађује се боље овај пропис са чл. 26 који усваја принцип о ирелевантности правне заблуде, те такође и са чланом 71 точ.8.

Из Министарства правосуђа Н. Р. Хрватске

У приједлогу се каже да је кривично дјело учињено с умишљајем кад је учинилац знао за своје дело. Израз „знати за своје дјело“ изгледа одвише неодређен. Ријечи „дело“ даје се ту једно посебно значење које би имало обухватити сва битна обележја кривичног дјела. Чини се да би било боље употребити једнак израз као и у члану 21 па рећи „кад је учинилац био свестан значења свог дела“, или „кад је знао значење свог дела“.

Др Чедо Рајачић

сидац Врховног суда Н. Р. Хрватске

Уз члан 23

По ставу 2 потребан је увек изричити законски пропис за некажњивост нехатног кривичног дјела. Убудуће ће, дакле, законодавац код нормирања појединих кривичних дела морати имати у виду овај пропис. Међутим, код већ донешених казних прописа није се вероватно ово начело имало још у виду већ је вриједило правно правило старог југословенског кривичног законика о некажњивости нехата без изричитог прописа, па се није ни донашала посебна одредба о некажњивости нехата за поједина посебна кривична дјела. Тако нпр. за нека лакша дјела из чл. 39 Закона о порезима од 26-XII-1946 год. не би било потребно да се кажњавају ако су учињена из нехата. Једнако вриједи и за извесна кривична дјела из чл. 83 Закона о избору народних посланика за Уставотворну скупштину од 18-VIII-1945 год. Ради тога би се препоручило да се евентуално у прелазним наређењима о томе води рачуна и да се донесе посебна одредба за кривична дјела прописана у ранијим законима.

Из Министарства правосуђа Н. Р. Хрватске

Будући се претпоставља да ће бити далеко више кривичних дјела код којих нехат неће бити кажњив, требало би став 2 овог члана престилизовати позитивно тј. овако:

„За кривично дјело учињено из нехата учинилац ће се казнити само онда кад то закон изричито прописује“.

У противном случају требало би у посебном дјелу кривичног законика код сваког појединог кривичног дјела, код којег нехат није кажњив, сваког пута то изричито прописати, а то је са законодавног техничког гледишта незгодно.

Уз члан 26

Уместо речи „овог кривичног законика“ препоруча се ставити речи „кривичног закона“. Ријечи „овог кривичног законика“ могло би се погрешно тумачити да се односе само на опћи дио кривичног законика који ће бити донијет засебним законом. Међутим, правна заблуда обухваћа незнање забрањености једног конкретног дјела које може бити прописано и у ком посебном, односно споредном закону. Предложеном широм стилизацијом обухваћају се, дакле, и споредни закони, а свакако и опћи дио (дакле и чл. 5), као и посебни дио кривичног законика, јер и „Кривични законик“ као цјелина потпада под појам „кривичног закона“ и значи само једну спецификацију овог потоњег појма.

Из Министарства правосуђа Н. Р. Хрватске

У овој одредби изражено начело: *ignorantia iuris criminalis semper nocet*, са гледишта новијег схватања одговорности свакако је сувише строго. Могући су случајеви да је незнање кривичног закона у конкретном случају нескривљено и због тога извињавајуће. Узмимо случај да је неко, нпр. југословенски исељеник, тек дошао у отаџбину и није био у могућности да се упозна са свима одредбама кривичног законика. Признавање некажњивости због нескривљеног извињавајућег незнања кривичног законика одговара основном начелу одговорности само за скривљену радњу (*nullum crimen sine culpa*) које је усвојио и овај нацрт. Важност доследног спровођења овог начела нарочито наглашава доктрина совјетског кривичног права.

Одредба чл. 26 непотпуна је још у једном другом погледу. Она помиње наиме само „незнање или неправилно схватање овог кривичног законика“. Оваква формулација очигледно је сувише уска. Питање може кастати у вези са прописима кривичног законодавства уопште које се никако не исцрпљује само са кривичним законима. И сам нацрт у свом чл. 106 помиње „посебне и споредне кривичне законе“.

Из свих наведених разлога предлажем следећу дикцију чл. 26: „Ко је због незнања кривичног закона био уверен да његова радња није противправна, неће се казнити ако је његова заблуда извињавајућа.“

*Др Александар Макиновић,
професор Универзитета у Љубљани*

Уз члан 27

Наслов „саучешће“ препоруча се изоставити и задржати само „потстрекавање и помагање“. Једнако би се могла у том случају изоставити маргиналија испред чл. 23 као сувишна. Израз „саучешће“ обухваћа не само потстрекача и помагача већ и саучесника (или „учесника“ како га пројекат назива у чл. 38). С друге стране појам саучесника може претстављати посебан појам не укључујући у себи и потстрекача и помагача (види нпр. чл. 17 крив. законика РСФСР).

Из Министарства правосуђа Н. Р. Хрватске

Уз члан 29

Пројекат прима застарелу дефиницију покушаја каква је била у југословенском кривичном закону из 1929 год. „Почетак извршења“ није одговарајући критеријум за појам покушаја. Та дефиниција проистиче из класичног доба. Кажњавање је по тој дефиницији много померено унапред у правцу довршења дела и зато остаје читава врста кажњивих дела некажњена. Не обзирајући се на то да је са дефиницијом каква је у пројекту, узаконена објективна теорија покушаја, та теорија је у супротности са модерним принципом кажњавања злочиначке воље.

У другом ставу употребљава пројекат у првој реченици речи: „за свршено кривично дело“ правилно: „за довршено...“ јер и покушај може да се изврши, а не доврши.

Друга реченица другог става пројекта треба да се брише. Црвена црта закона треба да буде кажњавање злочиначке воље. У тексту су наведене објективне околности које сметају основној мисли закона. Судија ће те објективне околности и тако сам узети у обзир при одређивању казне.

Неопходно је потребно да се криминализира апсолутно неподесан покушај, иначе би та дела остала некажњена. Кажњава се злочиначка воља. Одлучујућа је опасност учиниоца. Злочиначка воља треба да се казни у оном стадијуму који несумњиво показује да је учинилац хтео остварити конкретан злочин. Са апсолутно неподесним покушајем је учинилац учинио све да оствари злочин. Ако се је збунио у погледу предмета или средстава, не сме му то користити. Његова социјална опасност је исто тако велика као и да је дело довршено. Суд мора стање дела оценити тако као што га је учинилац замишљао.

Дешавало се у пракси да судије нису хтеле да осуде жену која је употребила средство за абортус мислећи да је трудна, а стварно није била. Такво дело је кажњиво. Норма је прекршена (забрана затирања плода), долус је показан и по делу у спољњем свету је видљив. Постоје дакле сви услови за кажњавање (субјективна теорија покушаја).

*Др Август Мучде,
професор Универзитета у Љубљани*

Уз члан 30

Овај члан дозвољава практично и ту могућност да се због припремних радњи, рецимо због самог тражења оружја у циљу убиства, казни исто тако строго као и за извршено убиство (за припремне се радње може казнити као и за покушај, а за покушај се кажњава као и за свршено кривично дјело).

Припремне радње су прве и најмање опасне радње, мање опасне него покушај. По чл. 29 код одустанка од покушаја учинилац се неће казнити за покушај. Ово исто требало би прописати и у овом члану у погледу драговољног одустанка од настављања припремних радњи. Иначе долази се у ту нелогичну ситуацију да једно лице које је драговољно одустало од даљих припремних радњи мора бити кажњено, а друго лице које је завршило све припремне радње и чак покушало извршење кривичног дела, па од тог покушаја одустало, што је далеко опасније, не буде кажњено.

*Из Министарства правосудја Н. Р. Босне
и Херцеговине*

Уз члан 31

Сам члан препоруча се сасвим изоставити као сувишан обзиром на чл. 1 који поставља појам материјалног деликта. Члан 31 одговара у главном § 23 старог југослов. закона где се је тај пропис још некако могао оправдати обзиром на појам формалног деликта. Овако крај појма материјалног деликта нема за овакав пропис баш никакве потребе. Јасно је, наиме да оно дјело, где закон дозвољава дјеловање или га дапаче прописује као дужност, није управљено „против државног и друштвеног уређења ФНРЈ и правног поретка заснованог на Уставу ФНРЈ и Уставима народних република“.

*Из Министарства правосуђа Н. Р. Босне
и Херцеговине*

Члан 31 како је формулисан допушта да се противправност једне по себи кривичне радње, која је као таква казном у кривичном закону забрањена, може да отклони не само прописима закона (дакле, онако како је и установљена), него и прописима слабијим од закона, па чак и административно-правним прописима, а то не може да буде као противно начелу по коме се, оно што је законом забрањено као кривично дело може само законом прогласити за правно допуштено, а изгледа да је у противности и са чл 8. ст. 2. Устава.

*Др М. Аћимовић,
професор Универзитета у Београду*

Уз члан 32

Кажњивост због прекорачења нужне одбране у сваком случају, као и увршћење прекорачења нужне одбране једино у олакшавајуће околности уз прекорачење стања нужде (чл. 71 тач 1) проузрокује веома озбиљне приговоре. Кажњивост прекорачења нужне одбране умесна је када је одбрана у очигледној несразмери са нападом и када прекорачење граница дозвољене одбране потиче из неоправданих мотива, нпр. из освете. Напротив, прекорачење нужне одбране, које је последица оправданог узбуђења, пометње и сл., проузрокованих противправним нападом, требало би остати некажњено.

Безусловна начелна кажњивост сваког прекорачења нужне одбране утолико се мање може оправдати што је нужна одбрана дозвољена и код напада на јавно-правна добра, тј. на интересе народне заједнице.

*Др Александар Маклецов,
професор Универзитета у Љубљани*

Уз члан 33

Услов нескривљености код стања нужде ваља додати јер иначе би остала некажњива она дјела почињена у стању нужде где је починитељ сам крив за такво стање. Социјална опасност у оваквом случају не може се, међутим, порицати и остављање оваквог дјела без казне противило би се духу читавог пројекта.

Из Министарства правосуђа Н. Р. Хрватске

Уз члан 34—39

Институција предлога оштећеника непотребна је, и треба је изоставити из будућег нашег Кривичног законика.

За десетак година, колико је био у примени стари Кривични законик, институција предлога оштећеника, — ма да је постојала и пре тога, — није ухватила дубљег корена ни у правничким круговима. Велики број, и то може се рећи већи део, правника-практичара није честито познавао ту институцију. Услед тога, а добрим делом и услед колебљивости судске праксе у погледу суштине и домашаја предлога, као и његове примене (на пр.: под којим условима и уз какву формалност оштећеник стиче, онд. обезбеђује право да буде прив. учесник) било је много неправедних („параграфских“) одлука, тешко прихватљивих и за правнике, а камоли за лаика-оштећеника одн. подносиоца пријаве (који није знао да је потребна посебна и изричита изјава да се „придружује кривичном поступку“, — као што није знао да ће престати његова законска овлашћења и својство прив. учесника одн. тужиоца, ако у току поступка или прогреса изјави да не жели остваривати своје приватноправно потраживање, — пошто оптужени нема имовине, па да не би узалуд плаћао таксу, — али тражи да се оптужени казни, на пр. за утају...).

Треба поставити питање: зашто не упростити ствари када је то могуће? То јест: да ли је, поред тужбе оштећеника као институције, потребна и институција предлога?

Кривична дела чије се гоњење препушта вољи одн. тужби оштећеника, и кривична дела за чије се гоњење предвиђа предлог оштећеника, толико су слична и по својој незнатнијој друштвеној опасности и по специфичности (каткад и деликатности) индивидуалног интереса одн. повређеног правног добра оштећеника, да одиста нема разлога правити разлику и категорисати та дела у две групе: једну — за коју је услов кажњивости (одн. гоњења) тужба, и другу — за коју је услов кажњивости (одн. гоњења) предлог оштећеника. Јер, кад већ за дела која се гоне по предлогу, као и за дела која се гоне по тужби, иницијатива за гоњење мора да потекне од оштећеника, онда је, поред институције тужбе, установа предлога сасвим излишна. Ово утолико пре, што јавни тужилац по чл. 11 ст. 1 Закона о јав. тужиоштву и у поступку покренутом по тужби оштећеника „...има право да учествује... ако нађе да је то потребно ради заштите јавног интереса“. (Само, овде ваља приметити, да није предвиђено: шта ће бити са интервенцијом јавног тужиоца, ако оштећеник, користећи се својим правом из ст. 1 чл. 39 предложеног Пројекта, одустане од тужбе, — а ова је, као што је напред већ споменуто, услов гоњења, одн. кажњивости).

Против институције предлога говоре и разлози практично-процесуалне природе. Наиме, ако институција предлога буде нормирана тако, да је осим предлога оштећеника потребан и оптужни предлог јавног тужиоца, онда ћемо као последицу имати, с једне стране, непотребно оптерећење јавних тужиоштава, које ће морати предмете решавати бланкетарно, а, с друге стране, поступање по предмету биће и успорено и скупле, — што је у супротности са начелом економичности. (Биће и других потешкоћа, нарочито када го истом догађају постоји и тужба једне стране и предлог противне стране, те поступци крену по два колосека.) — Уколико би, пак, институција предлога била нормирана друкчије, тј. тако, да је за

поступак код суда по том предмету довољан сам предлог оштећеника, и без оптужног захтева јавне оптужбе, онда тим пре сама институција губи сваки практични смисао и оправдање,

Но, ако би установа предлога остала, требало би изменити став први члана 39, те оштећенику дати право да од предлога може одустати све до завршетка претреса, с том разликом, што би се за одустанак после отпочетог претреса тражила и сагласност јавног тужиоца, ако је присутан на претресу (а ако није, сматраће се да је, због незнатности саме ствари, оставио одрешене руке оштећенику). У пракси, наиме, врло су чести случајеви, да између оштећеника и окривљеника долази до измирења у току претреса, те би у Нацрту предложена одредба претстављала препреку за мирно решење спора, — или би приморавала суд на разна довијања због непрактичности и нееластичности једног прописа.

Глигорије Ракић.

судија Врховног суда А. П. Војводине

Уз члан 40

Најважније и неопходно би било раздвојити казну губитка политичких права од казне губитка појединих грађанских права.

За ово говори досадашња пракса и многи практични разлози, а осим тога цео поступак кажњавања и изрицања казни и израде пресуда био би лакши и једноставнији.

Дешава се да суд у пресуди изрече казну „губитка политичких и појединих грађанских права“ у одређеном времену трајања, јер тако гласи и назив казне, иако се ради о дјелу за које се не може изрећи губитак појединих грађанских права. У том случају судови, ако су довољно обазриви, морају у тенору пресуде или у образложењу да истакну да осуђени није осуђен на губитак родитељског права и права на пензију и социјално осигурање — дакле, да није уопште осуђен на губитак појединих грађанских права. Тако долази до извесне нелогичности и формалне контрадикторности, те сувишног писања и образлагања. Најчешће се дешава да судови ништа не образлажу, него само у пресуди изрекну казну „губитка политичких и појединих грађанских права“, а то последице изазива тумачења, надопуне и исправке.

У тач. 13 чл. 40 израз „поправити штету“ треба заменити другим погоднијим изразом јер се квар поправља а штета надокнађује или намираје.

Поред тога код ове врсте казне, обзиром на чл. 68, поставља се питање како ће се ова казна извршавати, односно како ће се обезбједити њено принудно извршење ако осуђени неће лично да отклони последице (да се извини, или да лично успостави првобитно стање).

Код овог члана обзиром на чл. 94 требало би одредити које су казне теже а које лакше, односно требало би нормирати како ће и по чему ће суд утврдити која је од казни лакша а која тежа. Изгледа да казне у овом члану нису поредане по својој тежини, па би ово требало на извесан начин нормирати, имајући у виду и врсту изречене казне и дужину њеног трајања, јер је то питање врло важно и у пракси ће се врло често појављивати.

*Из Министарства правосуђа Н. Р. Босне
и Херцеговине*

У општем делу нацрта уопште није поменута санкција принудног објављивања осуђујуће пресуде, коју предвиђају неки од закона ФНРЈ (нпр. ст. 3 чл. 22 Зак. о штампи од 8-VII-1946 г., чл. 14 ст. 2 Зак. о сузбијању недозвољене трговине, недозвољене шпекулације и привредне саботаже од 11-VII-1946 г.)

Нема сумње да ће санкција наћи места и у посебном делу будућег кривичног законика ФНРЈ и у споредним законима. Због тога не би било правилно када би општи део кривичног закона прешао брзине преко ње.

Као што смо већ казали у нашој специјалној расправи „Правна нарав присилне објаве пресуде“ (Зборник знанствених расправа Правног факултета у Љубљани, год. XI) објављивање осуђујуће пресуде у штампи у неким случајевима има изразити карактер казне (нпр. у закону о сузбијању недозвољене трговине, недозвољене шпекулације итд.), а у другим (нпр. у чл. 22 Зак. о штампи) значај приватног оштећења као накнада нематеријалне штете нанете оштећенику. У својим одредбама о принудном објављивању осуђујуће пресуде законодавац мора узимати у обзир обе поменуте функције принудног објављивања пресуде, како пеналну, тако и репараторну.

Одредба о објављивању осуђујуће пресуде требала би да гласи: „Ако осуђујућу пресуду у јавном интересу или у интересу оштећеника треба објавити путем штампе, одлучује суд о објављивању пресуде о трошку осуђеног.

Објављивање осуђујуће пресуде у интересу оштећеника изрећи ће се само на његов захтев.

Суд одређује врсту и начин објављивања“.

Што се тиче објављивања ослобођавајуће пресуде путем штампе, то је установа за себе која не спада међу санкције као правна последица кривичног дела. Циљ таквог објављивања је морална и социјална рехабилитација лица које је неоправдано било окривљено, или чак и осуђено. Одредба о објављивању ослобођавајуће пресуде спада у будући законик о судском кривичном поступку.

*Александар Мамлецов,
професор Универзитета у Љубљани*

Други став овог члана требало би изменити у том правцу да се извршење смртне казне не може извршити над женом и за једно одређено краће време после њеног порођаја, уколико је дете у животу. Поред тога од извршења смртне казне требало би изузети и душевно болесна лица док такво стање траје (У чл. 88 предвиђено је у погледу лица са смањеном урачунљивошћу да ће о извршењу временске казне након њиховог пуштања из завода одлучити суд).

*Из Министарства правосуђа Н. Р. Босне
и Херцеговине*

Уз члан 48

Став 4 овог члана предвиђа изрицање казне конфискације имовине и против правних лица, а да пројекат претходно не доноси

никаких одредаба о кривичној одговорности правних лица, како то чине нека страна законодавства. Потребно је зато било наведену празнину у пројекту попунити.

Из Министарства правосуђа Н. Р. Хрватске

Казна конфискације могла би се изрицати против правних лица само у случају кад би се усвојио принцип кривичне одговорности правних лица, јер онај тко није проглашен кривим, не може бити кажњен. Ако се жели усвојити принцип кривичне одговорности правних лица, требало би рећи да се против правних лица може изрећи само казна конфискације имовине и новчана казна.

Из Одељења за законодавство и изградњу народне власти Н. Р. Хрватске

Уз члан 73

Из одредбе у ст. 1 „... или га казнити блажом врстом казне“ не разабире се јасно да ли се има изрећи непосредно блажа врста казне или се може изрећи свака блажа врста казне. Ово задње тумачење давало би суду прешироке овласти код одмеравања казне, јер би нпр. могућно било законом прописану смртну казну ублажити у крајњој линији изрицањем новчане казне. Потребно би зато било наведену могућност ширег тумачења поменуте одредбе уклонити.

Из Министарства правосуђа Н. Р. Хрватске

Уз члан 78

У ставу 1 тога члана предвиђен је исти начин одмеравања казне како код кривичних дела у идеалном стицају, тако и код оних у реалном стицају.

Ако се уважи, да је код идеалног стицаја кривичних дјела стварно подузето само једно дјеловање или је дошло само до једног пропуштања, онда је очито неумјесно за то једно дјеловање или једно пропуштање одмеравати толико пута појединачне казне колико пута је тим једним дјеловањем или пропуштањем повређен један пропис или више прописа. Таквим начином одмеравања казне у суштини би починитељ кривичног дјела у идеалном стицају био изједначен са оним који је сачинио низ дјеловања или пропуштања, а који се свакако услед тога указује тежим кривцем.

Могло би се код кажњавања кривичних дела у идеалном стицају предвидети да ће починитељ таквих дјела бити кажњен по оном законском пропису који предвиђа најтежу санкцију.

Предлажем стога да чл. 78 одељак I буде овако стилизиран: „Ако учинилац изврши једну радњу у којој се стичу обележја више кривичних дјела, казна се одмерује по законском пропису који предвиђа најтежу казну, а ако изврши више кривичних дјела по којима није донета судска одлука, суд ће одмерити претходно казну за свако кривично дјело и изрећи једну казну која се састоји у повишењу најтеже одмерене казне.“

*Др Драгутин Павић, судија Врховног суда
Н. Р. Хрватске*

Уз члан 80

На питање које је дјело једнако тешко или теже, а које је лакше, може се одговорити или апстрактно, по врсти кривичног дјела, дакле по запрењеној казни, или конкретно, по учињеном конкретном кривичном дјелу, дакле по изреченој казни. Први начин, апстрактни, доводи до неприлике, јер конкретно дјело унутар теже врсте може бити лакше него конкретно дјело унутар лакше врсте. Код другог начина се исто тако често неће моћи дати одговор да ли је теже дело које је кажњено напр. са месец дана лишења слободе или са 10.000 динара новчане казне, или су једнако тешка. Предлаже се да се и код условне осуде прихвати начело слично које је прихваћено код опозива условног отпуста и то у вези са самом дефиницијом условне осуде како је дата у чл. 1, па да се каже: „Ако осуђеник не учини ново кривично дјело којим показује да степен његове опасности захтева да се казна изврши.“

*Др Чедо Рајачић, судија Врховног суда
Н. Р. Хрватске*

Уз члан 81

У овоме члану је речено само за новчану казну и казну конфискације да се оне као споредне казне извршују, иако је главна казна уз коју су оне изречене условљена.

Овај је члан непотпун, јер ништа не каже да ли ће се у случају да је главна казна из чл. 80 условљена извршити друге казне из чл. 40 ако буду изречене као споредне, (нпр. губитак државне службе или забрана бављења одређеном делатношћу или занимањем).

Обзиром да је само за све две врсте казне у чл. 81 изричито речено да ће се извршавати, могло би се протумачити да се све друге споредне казне неће извршавати ако су везане уз главну казну из чл. 80 која је условљена. Међутим тада се долази до извесне нелогичности.

Нпр. једно лице за тешко кривично дело буде осуђено на главну казну лишења слободе у трајању од 2 године и на казну забране бављења одређеном делатношћу или занимањем у трајању од 5 година — и главна му казна буде условљена. У овом случају ни главна ни споредна казна неће се извршавати уколико не дође до опозивања услова.

Друго лице које је учинило много лакше и незнатније кривично дело које уопште не заслужује казну лишења слободе, буде осуђено само на казну забране бављења одређеном делатношћу или занимањем у трајању од 5 година. Ова изречена казна обзиром на чл. 80 неће се сада моћи условити, јер је она сад главна казна, и доћи ће се у ту ситуацију да ће ово друго лице које је учинило много лакше кривично дело бити стварно много теже кажњено, јер ће са својом делатношћу морати одмах престати, а суд нема могућности да то поправи, иако се стичу сви услови да буде условно кажњено као и оно прво лице. Требало би стога да се и друге споредне казне осим конфискације и новчане казне и кад се изричу и као главне и као споредне, могу условити.

*Из Министарства правосуђа Н. Р. Босне
и Херцеговине*

Уз члан 82

Поставља се питање нарочито сада док нема посебног дјела кривичног законика које је кривично дјело теже. Није нормиран критеријум по коме ће суд то цијенити. Да ли по слободној оцени суда о величини опасности кривичног дјела по друштвени поредак, или по предвиђеној казни (где су дјело и казна у закону предвиђени), или по изреченој казни за дјела која нису у закону предвиђена а која се установе путем аналогije.

*Из Министарства правосуђа Н. Р. Босне
и Херцеговине*

Уз члан 83 и 86

Установу условног отпуста, која је предметом регулирања материје извршења казне, не би требало уврштавати ни разрађивати у опћем дјелу кривичног законика. Да би прије доношења закона о извршењу казне били дати најпотребнији прописи о условном отпусту, одређе чл. 85 и чл. 86 би се могле уврстити у прелазна наређења пројекта прописујући изријеком да ће оне вриједети до доношења закона о извршењу казне.

Из Министарства правосуђа Н. Р. Хрватске

Уз члан 99

Критеријуми за кажњавање малолетника треба да буду године живота (16 година). Нормално су 16-годишње особе умно толико развијене да су свесне значаја и значења кривичног дела. Зато код таквих лица треба да отпадне услов да су свесни свога дела и да раде по сопственој ћуди. За неке врсте кривичних дела, нпр. за крађе, убиства, телесне повреде, силовања, јавна насиља, треба да се за кривичну одговорност године живота сниже на 14 година, јер су ту у питању таква кривична дјела којих значај и значење су врло добро познати и 14-годишњој дјечи. Ипак треба да се одреди обавезно смањење казне испод законске мере и издржавање казне до навршеног пунолетства одвојено од одраслих осуђеника.

*Из Одељења за законодавство и изградњу народне
власти Н. Р. Словеније*

ПОВОДОМ ОДЛУКЕ ВРХОВНОГ СУДА Н. Р. БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ О НАСЛЕДНОМ ПРАВУ*

Материјално наследино право које је било на снази до Одлуке АВНОЈ-а од 3 фебруара 1945 г. углавном је настало још за времена турске окупације; оно је одраз тадашњих посједовних и власничких односа, али је истодобно дубоко прожето вјерским прописима. Посебан

*) Доносимо овај оглед као прилог дискусији о будућем наследном праву у ФНРЈ — *Уредништво*. B | anali.rs

наследни ред важио је за мулковне, посебан за миријске некретнине; посебан за грађане муслиманске вјероисповјести, посебан за остале. Разликовање некретнина на мулковне и миријске има такођер вјерску позадину и вуче поријекло из далеке прошлости. По прописима шеријатског права, који се заснивају на корану, сва окупирана земља припадала је Калифи, емиру, постала је емирова земља (ерази-мирие). Давана је онајчешће борцима на уживање, власништво је остало калифино, или, што је онда исто значило, државно. Кроз стољећа се мјења правни одношај посједника ових некретнина и коначно је регулисан тек законом од 7 рамазана 1274 (1858), по коме се признаје право наслеђивања и располагања уз извјесна ограничења. С временом су сва ограничења укинута осим забране тестирања.

Уз миријска земљишта, постојала су и земљишта у слободном и неограниченом власништву тзв. мулк некретнине. У правилу је то било кућиште, двориште и башча, у површини од пола дунума (500 м²). Неће се много погријешити кад се каже, да су мулковне некретнине у градовима и варошицама, а миријске на селу. На тај се начин може створити приближна слика о површинским релацијама ових некретнина.

Најважнији је наслеђни ред онај од 17 мухарема 1284 (1867) који је важио за миријске некретнине. Одликује се тиме што се односи на вјерску припадност и обухвата готово сва сеоска земљишта. Круг сродника који долази у обзир као наслеђници је много ужи него код наслеђних редова за мулковне објекте. Одређује се 8 степена сродства, који наслеђују по реду тако, да предњи степен искључује слиједећи. Тестирање је забрањено. Наслеђни ред је изгледао овако:

- 1) синови и кћери на једнаке дјелове;
- 2) унуци оба пола;
- 3) отац и мајка;
- 4) пунокрвна браћа и полукрвна браћа по оцу;
- 5) пунокрвне сестре и полукрвне сестре по оцу;
- 6) полукрвна браћа с материне стране;
- 7) полукрвне сестре с материне стране;
- 8) преживјели брачни друг.

Ако наслеђују дјеца или унуци, брачни друг не добива ништа; ако наслеђују сродници даљњих степена, добива једну четвртину. Упада у очи фаворизирање мушких наслеђника и пунокрвне браће и сестара. Ако нема ниједног од ових наслеђника, некретнине се враћају под тапијско право, тј. извјесна лица их могу откупити.

За мулк објекте, у које се убрајају и покретности, није било јединственог наслеђног реда. У оставинама грађана исламске вјероисповјести примењиван је тзв. ханефитски наслеђни ред, као вјерски, шеријатски пропис, који је толико компликован, да га није могуће у неколико реченица приказати и објаснити. Шири је од наслеђног реда који је важио за миријске некретнине, консеквентно фаворизује мушке наслеђнике према начелу: „мушком два дијела, а женској један“. Кад жена конкурише са дјецом, припада јој једна осмина, а кад конкурише муж, припада му једна четвртина. Ако нема дјеца, жени припада једна четвртина, а мужу једна половина. Иновјерац, па макар то био и брачни друг, не може наслеђивати муслимана. Тестирање је дозвољено само са једном трећином, осим ако

наследници одобре прекорачење. И овдје пунокрвна браћа и сестре имаду предност пред полукрвним. Ванбрачна дјеца наслеђују мајку и обратно. Право репрезентације није предвиђено.

За припаднике других вјероисповијести није било прописаног наследног права код наслеђивања мулк-објеката за вријеме турске окупације. Оставинске расправе се заправо нијесу ни водиле; ако је дошло до каквих спорова, рјешавани су према обичајима мјеста, а рјешавали су их по правилу вјерски претставници. Не треба двојити, да су при томе њихове одлуке биле мотивисане и вјерским прописима. За вријеме аустријске окупације наступила је извјесна промјена, оставинске расправе су водили судови, и према једној наредби из г. 1885, имало се примјењивати обичајно право, а ако се ово не да установити, аустријски наследни ред. Обичајно се право стварно није могло готово нигдје установити, а вјероватно се судови нијесу много ни трудили да га установе, те је практична посљедица те наредбе била, да се почео примјењивати наследни ред аустријског грађанског закона без изузетка.

Законом о бившим кметовским селиштима и стеченим беглудима из 1928 установљен је још један наследни ред који је важио за земљишта стечена овим законом. Он ускрађује право наслеђивања женским потомцима, признаје им право уживања једне половине мушког дијела. Само ако је кћер с дозволом оца привела у кућу мужа, наслеђује као и син. Код удаје кћери имају право на опрему.

Према томе смо имали код наслеђивања у мулку за грађане исламске вјероисповијести ханефитски наследни ред, за остале аустријски грађански закон, затим наследни ред за миријске некретнине, и на концу наследни ред за земљишта стечена по закону о кметовским селиштима и стеченим беглудима. Прописи који су важили за иноземце овдје се не узимају у обзир, као изнимни и ријетки случајеви. Заједничка карактеристика ових наследних редова је неједнакост полова и неједнакост грађана пред законом, као и заостављање брачног друга. У том погледу не заостаје ни аустријски грађански законик. И он као и остали наследни редови прави разлику између брачне и ванбрачне дјеце, а нарочита му је мана што круг сродника који долазе у обзир практично нема граница. Тај закон је давао право насљедства и потомцима прашукундједа и прашукунбабе, тј. шестог предника у усходној линији. И раније се приговарало овако широком обухватању насљедника.

Данас се ниједан од тих насљедних редова не може примјењивати. Рјешавајући оставинске предмете народни судови су се нашли у неприлици какав насљедни ред да примјене. Стари закони су били укинати, а нови нијесу донесени. Из шаренила прописа старих закона требало је извући принципе и правила који се могу примјенити. Шеријатски судови су дуго времена и даље примјењивали вјерске, шеријатске прописе. Народни судови су поступили различито: док су једни примјењивали начела аустријског грађанског законика, други су примјењивали прописе који важе за миријске некретнине, трећи су покушавали да исконструишу насљедни ред који по њиховом мишљењу одговара схватању народа. Није тешко замислити каква је неједнакост у оставинским одлукама владала на терену. Прилике нијесу биле сазреле да се ово питање регулише законом, али у интересу правне сигурности и ауторитета власти било је потребно нешто учинити да се заведе извјесна једнообразност у примјени насљедног права.

То су били разлози који су понукали Врховни суд Н. Р. БиХ да се позабави овим проблемом на пленарној сједници од 15. фебруара 1946 г., на којој је поставио нека начела којих се суд има држати, и установио насљедни ред за који мисли да би одговарао приликама и да би се могао примјењивати док се материја путем закона не регулише. Једнакост жене са мушкарцем, једнакост брачне са ванбрачном дјецом, једнакост грађана пред законом и право насљеђа брачног друга прогласио је обавезним начелима која се морају поштовати. Сасвим оправдано је забацио све старе насљедне редове као застарјеле и несавремене. Као што је исправно поставио да не постоји потреба разликовања насљедног права у мулку и мирије и да се не смије и не може правити разлика у насљеђивању према вјерској припадности насљедника. Гледе круга сродника Врховни суд није се држао ниједног од ранијих насљедних редова, али се највише приближио оном за миријске некретнине, проширивши га на дјецу од браће и сестара, ванбрачку и усвојену дјецу, те поочима и помајку. Тај насљедни ред изгледа овако:

- 1) дјеца и њихови потомци по праву репрезентације;
- 2) родитељи (отац и мајка);
- 3) браћа и сестре и њихова дјеца по праву репрезентације;
- 4) брачни друг.

Брачни друг конкурише са свим овим насљедницима: у конкуренцији са дјецом добива једнак дио ако их је троје или мање, ако их је више, увјек једну половицу. Ако је жив само један родитељ, дио умрлог родитеља насљеђују браћа и сестре оставитеља и њихова дјеца по праву репрезентације. Признаје се нужни дио дједи, родитељима и брачном другом, а износи половицу дијела који би припао по реду насљеђа.

Од насљедства је искључен дјед и бака, као и стричеви и тетке и њихови потомци. По ранијим прописима су ови у мулку насљеђивали. И заиста код примјене, нарочито у граду, подизани су приговори, да је овај насљедни ред преузак и да би га требало проширити. Уведена је новина, да се брачном другом признаје нужни дио и уопште положај брачног друга је много повољнији него је био раније. Врховни се суд руководио чињеницом да брачни другови заједничким радом увећавају имовину, па да је право да се то одрази и у насљеђу и да се преживјели брачни друг не препусти на милост сродницима. Чули су се приговори да претпоставка о увећању имовине мора отпасти код краткотрајних бракова и да није право да се овај моменат уважава и у насљеђу, кад му дио ког је зарадио припада по чл. 10 Основног закона о браку.

Признањем нужног дијела имовине је признато и тестирање. Штета што се о том ништа поближе не каже, јер су спорови у вези са тестаментарним насљеђивањем чести, а нарочито по питању форме тестамена. Није додуше била сврха овог мишљења да заузме став по свим питањима насљедног права, међутим, у пракси се појавила потреба да се гледе тога заузме одређено становиште. Исто тако није изријеком речено да насљедници другог степена долазе на ред, ако нема насљедника првог реда. Иако су судови то тако схватили, ипак се појављују случајеви у којима је признато насљедство сродницима свих степена заједно.

Насљедни ред су судови прихватили објеручке и примењују га већ годину дана готово без изузетка. Из чињенице, да су судови у том времену рјешили велики број предмета, може се тврдити, да га

је народ прихватио. Запажена је појава масовних тражења ревизије одлука, донијетих раније, а које се не слажу са овим редом. Приговорало се највише наслѣдном праву удате жене и то на селу. Изгледа уколико се ради о побудама за такав приговор да није у питању неједнако третирање жене као такве, него да се ради о схватању по којем члан породичне задруге, који се из ње иселио и на страни стекао стално занимање, губи право на чланство у породици и с тиме право наслѣдства.

Да се може овај приговор схватити, потребно је дати кратак приказ прилика које су на селу владале у недавној прошлости. У часу аустријске окупације (1878) може се рећи, да је земља била у рукама грађанског становништва, ага и бегова, али је ови нису сами обрађивали, него кметови, који су власницима, агама и беговима, давали по правилу једну трећину плодова. Власник није могао по милој вољи одстранити кмета са посједа. Према њему је у односу стајала кметовска породица као колектив. Са стицањем и губитком чланства у породици стицало се и губило право на кметовско селиште, смрћу члана породице његово право није прелазило путем наслеђа на сроднике, него је прирастало осталим члановима породице. Онај ко није био члан породице, према томе, па макар био најближи сродник, није могао путем наслеђа стећи право на селиште. Исти однос је био и у тако званим белгучарским породицама. Иза аустријске окупације неким власницима је пошло за руком да ослободе своје посједје од кметства, — они, међутим, земље нијесу сами обрађивали, него су је давали опет земљорадницима у теже услове; власник је могао по милој вољи одстранити земљорадника са посједа, а овај му је морао често давати половицу плодова. Такав се однос звао белгучки, а земљиште белгук.

Ови посједовни односи нијесу се битно измјенили све до 1919 г., до укидања кметства. Коначно рјешење белгучких односа постигнуто је истом чланом 24 Закона о аграрној реформи и колонизацији Н. Р. Б. и Х., по кому је земљораднику призната белгучка земља, уколико не прелази дозвољени максимум посједа. Извјестан број кметова и белгучара откупи се у овом временском периоду и постао власником. Према статistici из г. 1910 било је те године свега сеоских домаћинстава око 283.000, а још у г. 1919 било је преко 100.000 кметовских селишта, а преко 50.000 белгучара ставило је захтјев по белгучкој уредби, из чега произлази, да су још увјек претежан број сеоских домаћинстава сачињавале кметовске и белгучке породице. Откупи су у главном настали у касније доба, јер се у првих 25 година, од 1879—1904 откупило свега око 20.000 породица.

Пуштајући по страни један мањи број посједника, власника који су живјели на селу још од прије аустријске окупације и оно нешто кметова што се касније откупило, на селу није ни било наслеђивања у некретнинама. Сељаци су живјели у породицама које су стајале у кметовским и белгучким односима, право из тих односа стицало се и губило стицањем и губитком чланства у породици. Наслѣдства у том погледу није ни било. Када су разрјешени кметовски односи, односно када су стечени белгучи, власником је постала породица. Није било међутим регулисано питање диобе права, односно међусобног односа чланова породице у погледу стечене имовине. Правна свијест народа кроз покољења формирала се тако, да право власништва може припасти само оном, ко је био у кметовском, односно белгучком односу, тј. само члану породице. Ко је изгубио чланство, тај испада из односа, дослједно нема права ни на селиште, па га не може ни наслеђива-

ти. Ето у томе је смисао приговора наслеђивању удате жене. И заиста се чини да је оправдан, само га не би требало ограничити на удату жену, него на сваког члана породице, који је трајно напустио породицу и на страни стекао неко занимање.

Мора се пожалити што се Врховни суд овим проблемом није позабавио. Имао је право када је као базу за утврђивање наследног реда узео закон од 17 мухарема 1284 (1867), јер је важио за све грађане и готово за све сеоске посједе. Осим тога он је примјењиван близу 100 година, па би се могло очекивати, да се је народ на њ навикао и да га неће као новотарију одбацити. Та претпоставка у погледу села не стоји. Овај закон је важио за аге и бегове, за власнике земљишта, који су живјели у градовима и варошицама, а не за сељаке, јер сељаци нијесу имали земље, они су били кметови, а кметовски однос се није преносио наслеђем. Не може стога бити говора о неком навикавању села на овај наследни ред. Учињен је стога пропуст што се овај наследни ред који је важио за градско становништво примјенио на село, без испитивања да ли ће то одговарати правној свијести народа. Закон о бившим кметовским селиштима и стеченим беглукима је донекле водио рачуна о томе, условљујући стицање права на кметовско селиште односно беглук чланством у породици. Али док у једну руку то право веже уз чланство, он га члановима одузима и наређује да се право власништва има уписати на оца, односно преставника лозе као јединог власника уз извјесна ограничења права располагања. Са начином како је овај закон регулисао међусобни однос у кметовским и беглучким породицама, правна се свијест народа није могла помирити. Није се могло признати оцу као старјешини породице да против воље чланова породице отуђује иметак, нити се је могло признати право наслеђа сродницима који су изгубили чланство. Таких спорова је било много изнесено и пред судове, али је стварно њихов број био много већи, а пред суд нијесу износили из фамилијарних обзира. И оvdје је Закон о аграрној реформи Н. Р. Б. и Х. омогућио правилно рјешење проблема, одлучивши, да се даље провјеравање и уписивање на преставника лозе по цитираном закону има обуставити, а упис извршити на кметовску породицу, ако је још селиште уписано на агу (чл. 76). Мора се очекивати, да ће се коначно власништво пренијети на све чланове породице.

Остало је нерјешено питање наслеђа у погледу селишта која су раније провјерена и укњижена у корист преставника лозе. Можемо оправдано тврдити, да је мишљење Врховног суда у том погледу непотпуно и да не би одговарало правној свијести народа када би се прописани наследни ред примјењивао и на бивша кметовска селишта и стечене беглуке. Треба водити рачуна о томе, да на селу живе преко 80% свега становништва у Босни и Херцеговини, да је огроман проценат свега земљишта и домаћинства некада било или кметовско селиште или беглук, зато је код заузимања става о наследном реду о томе требало водити рачуна и мишљење приближити правном схватању народа.

Иначе се мора признати да је мишљење Врховног суда корисно послужило, оно је одиграло своју улогу, његова примјена је већ сада показала и добре и лоше стране и тиме пружила могућност, да се наследно право правилно регулише.

НЕСАГЛАСНОСТ НАРАВИ И ОСТАЛИ БРАКОРАЗВОДНИ УЗРОЦИ ИЗ ЧЛ. 56 ОСНОВНОГ ЗАКОНА О БРАКУ

Смисао и домањај прописа чл. 56 основног зак. о браку није свуда на исти начин схваћен. Постоји размимоилажење у схватањима како између судова појединих република, тако и између судова на територији једне исте републике. Размимоилажење се састоји у томе што једни сматрају да је код свих бракоразводних узрока потребно да постоји кривица бар једног супруга, док други тврде да није потребно постојање кривице ни једног супруга.

Садржина прописа цитир. чл. 56 следећа је: „Ако су услед несагласности нарави, трајног неспоразума, неуклоњивог непријатељства или из ма ког другог узрока брачни односи толико поремећени да је заједнички живот постао неподношљив, сваки брачни друг може тражити развод брака. — Сматраће се нарочито да је заједнички живот супруга постао неподношљив ако оба брачна друга наводећи оправдане разлоге споразумно траже развод брака. Ако је поремећај брачних односа настао искључиво кривицом једног супруга, право на тражење развода припада само другој страни.“

Пажљивим прегледом садржине налазимо да чл. 56 прописује два правила која се међусобно разликују. Треба испитати да ли се та правила допуњују или једно другом противречи.

Према садржини става првог види се јасно да је ту постављено опште начело према коме у случају појаве у овом ставу садржаних бракоразводних узрока оба брачна друга, тј. и један и други имају овлашћење да поведу парницу за развод. Ово је сасвим логично, јер у потпуности одговара самој суштини ствари. У животу људи сви ови бракоразводни узроци јављају се, по правилу, мимо вољу супружника, изван њихове моћи да их отклоне или искључе.

У другом пак ставу, друга реченица истог прописа, изречено је опште правило, важеће у бракоразводном поступку, о овлашћењу на тужбу признатом само невиној страни, које у појединим конкретним случајевима долази до примене и код несагласности нарави и осталих сличних појава у браку. Наиме, уколико је појава узрока из става 1, тј. неспоразума, непријатељства итд. у браку настала искључиво кривицом једног супруга, онда само другом супругу (невиној страни) припада право да подигне тужбу за развод брака. Овакви случајеви претстављају свакако изузетак, али се ипак могу догодити, па је било нужно и њих регулисати законом.

Испитивањем и довођењем у везу оба изложена правила долазимо до закључка да они нису у противречности нити се искључују.

Није нипошто противно основној мисли, којом је надахнут наш основни закон о браку, да се супрузима без њихове кривице несретним у браку нађе излас из ових тешкоћа. Иако творци закона о браку казују у свом образложењу да „брак, као основа породице, треба да је довољно стабилна заједница која ће спречити сваки анархизам и неред у породичним односима“ — они одмах за тим додају да „у исто време, брак треба да буде хармонична заједница која не вређа слободу, индивидуалност и несметани развој личности грађана.“

Уређујући стварно стање у односима супруга законодавац је сасвим правилно поступао. Поставио је прво једно опште начело по коме је сваки супруг овлашћен да поведе бракоразводну парницу кадгод су услед несагласности нарави и тсл. брачни односи толико поремећени да је заједнички живот постао неподношљивим. Одмах

затим, у истом чл. 56, прописао је једно подређено правило према коме, ако је за несагласност итд. у брачним односима крив један супруг, онда само други може подићи тужбу. То је, наравно, изузетак. Прво је, дакле, изложено правило, а потом изузетак. — То претставља уредан и уобичајен начин регулисања правних односа. Уосталом, тим су се начином творци основног закона о браку послужили и у прописима других чланова, као што су чл. 38, 54, 66 овог закона.

Гледиште које смо по питању смисла и домаћаја чл. 56 изложили поткрепљено је, најзад, поред реченог, и одредбом прве реченице другог става чл. 56. Наиме, и разлог да се супрузима дозволи да заједнички поднесу захтев за развод брака уз оправдане наводе да је заједнички живот постао неподношљивим, довољно убедљиво казује да у случајевима несагласности, непријатељства, неспоразума итд. у браку **не мора** бити кривице ни до једног супруга. С друге пак стране, изложено гледиште није ни ослабљено околношћу што речено правило о забрани кривом супругу да поведе бракоразводну парницу има општу природу. Ово стога што је (као што смо и видели) по самој суштини односа у браку оптерећеном несагласношћу нарави, непријатељством итд. брачних другова изузетан случај да је овакво стање настало кривицом једног или оба супруга, па се стога ово правило иначе опште природе примењује овде само по изузетку.

Овде смо расправљали питање овлашћења за подизање тужбе за развод брака. Питање пак утврђивања постојања ових бракоразводних узрока јесте друга ствар. У многоме је тешко установити да ли је заиста заједнички живот супруга постао са ових бракоразводних узрока неподношљивим. Несумњиво је да је то фактично питање које мора суд утврдити и оценити према конкретним околностима сваког појединог случаја.

Према свему до сада изложеном, јасно је да нема несклада између правила изреченог у ст. 1 чл. 56 основног закона о браку (признавање подједнаког права на тужбу обојици супруга) и правила изложеног у другој реченици другог става чл. 56) у изузетном случају постојања кривице једног супруга — признавања права на тужбу другом, тј. невином супругу). Напротив, оба се правила међусобно допуњују. То чини сама суштина и природа ствари у овако поремећеном браку. Можемо се стога сложити са закључком Врховног суда Б. и Х. у његовој одлуци Жв. 264/46 од 23 септембра 1946 г. да, када је заједнички живот у браку постао неподношљив услед несагласности нарави, онда нема кривице за развод ни до једног супруга. — И са своје стране закључујемо да, када је брак поремећен са узрока набројаних у чл. 56 (ст. 1), тада, осим у изузетним случајевима, правило је да нема ни основа ни разлога за доказивање ко је крив за несугласице, нити се, према томе, у оваквим приликама, може иједном супругу (ма коме од брачних другова) оспорити овлашћење на подизање бракоразводне тужбе.

Др Љ. Бајаловић

ПРИВРЕМЕНИ КУЋНИ РЕД ЗА КАЗНЕНО-ПОПРАВНЕ ДОМОВЕ И ПРИВРЕМЕНИ КУЋНИ РЕД ЗА ПОПРАВНЕ ДОМОВЕ ОСУЂЕНИКА - МАЛОЛЕТНИКА

У Службеном листу ФНРЈ је објављен Правилник о кућном реду за казнено-поправне домове, заводе за привични рад окупне и средње затворе у ФНРЈ, као и Правилник о кућном реду за поправне домове осуђеника малолетника, које је прописао савезни Министар унутрашњих послова. Први од њих већ се скоро годину дана примењује, иако досад није био објављен. Други је такође дуже времена у примени, иако је тек у последње време коначно редигован.

Казнени заводи затечени су при ослобођењу у веома лошем стању; зграде су биле истрошене, јако оштећене, делимично порушене, инсталације искварене, а инвентар опљачкан скоро у потпуности. Није било ни постеља ни постелине, рубља, одела ни обуће. Радионице су такође биле дусте и без алата и справа. Били су то веома тешки услови под којима је требало сместити осуђенике, а још теже је под таквим техничким условима било установити и одржавати систем поступања према осуђеницима који би одговарао схватањима наше нове, народне власти о улози казнено-поправних завода. Само се по себи разуме да ни заводски кућни редови из времена старе Југославије, као ни Закон о извршењу казни лишена слободе од 16 фебруара 1929 нису могли доћи у обзир да буду примењени у народној држави. Одредбе тих закона и кућних редова остале су у тешкој усмени свима који су прошли кроз казнене заводе старе Југославије. Пракса у казним заводима била је, разуме се, још далеко гора. Заводи су били мучионице за оне који су у њих доспевали.

Огромна је разлика у поступању које данас имају осуђеници према поступању у старој Југославији. То потиче из разлике у самом основном схватању циља казне и задатка казних завода. Како је схватање главног циља казне, види се из самог данашњег назива „казнено-правни завод“, а нарочито из увода Привременог кућног реда.

Из новог кућног реда нестало је некадашњи „ирски“ или „ирско-белгијски систем“ степеновања у извршењу казни који је почињао са обавезном изолацијом у самотној ћелији, а која је имала за циљ да осуђеника одмах по доласку у завод за кратко време од два-три месеца морално и физички тако утуче, да осуђеник постане биће без трага људског достојанства и способан да ћутећи трпи сваку неправду, свако понижење и сваку телесну казну која би пала на памет управи завода или стражарима.

Ма да је закон од фебруара 1929 г. у погледу дисциплинских казни био укинуо неке врсте најнечовечијих казни („кратко везање“ и слично), он је још увек остављао тешке казне: чувени „тврдолеж“ (тврду постељу) до 8 дана; ограничење хране; везивање до четири недеље руку лисичинама или ногу негвама, или једним и другим; а казна затвора у ћелији (самици) могла се поопштри и помрачењем ћелије, тако да је кажњени могао 6 недеља провести у тамном затвору. Све су те казне данас ишчезле. Данас се дисциплинске казне ограничавају на: укор, на ограничење или лишавање највише за месец дана извесних осуђеникових права (дописивања, примања посета и поштиљки, располагања новцем); на издвајање у самицу до 14 дана и на премештај из завода.

Укидање „ирског“ система и ванредно ублажавање система дисциплинских казни показује разлику новог и старог система довољно јасно. Али у пуној мери разлика се види тек из одредаба о васпитању осуђеника. О томе говоре речито саме одредбе, па се зато овде нећемо у њих упуштати.

Како је, као што смо у почетку истакли, било потребно регулисати живот у казнено-поправним заводима што пре, а није било могућности одмах донети закон о извршењу казни, то су нужно у кућни ред за казнено-поправне домове, које је прописао Министар унутрашњих послова, ушле и одредбе које би иначе имале места у закону о извршењу казне лишења слободе. Зато је тај кућни ред и назван привременим.

Оба кућна реда су документи из једне етапе у развоју нашег законодавства и општих прописа, и треба да послуже као материјал при изради закона о извршењу казни лишења слободе, чему је већ време да се приступи.

Треба додати да је кућни ред за казнено-поправне заводе послужио само као основа за једнообразно регулисање поступка у казнено-поправним заводима и судским затворима у свима народним републикама, а да је у свакој народној републици кућни ред прописан према овоме готово без измена. У народној републици Босни и Херцеговини унет је и један одељак о молбама и жалбама, као и о условном отпугу. Међутим, чињеница да се у важећим кућним редовима не помиње условни отпуг, не значи да се та установа не примењује. Напротив, чини се од ње врло широка употреба, али на основу за то посебно издатих упутстава. Испрва је важило правило да је за добијање условног отпуга потребно да је осуђеник издржао половину казне, како је то било и у старој Југославији. Међутим, по каснијим упутствима, условни отпуг више није везан ни за какав рок и зависи једино од уверења надлежних органа да се осуђеник толико поправио да заслужује да буде условно пуштен на слободу.

М. С. П.

ПРАВО ИНОСТРАНИХ ЗЕМАЉА

СССР

МЕРЕ ЗА ПОДИЗАЊЕ НИВОА ПРАВНОГ ОБРАЗОВАЊА У СССР.

„Известия Академии Наук СССР“, бр. 6 за 1946, доноси одлуку ЦК СКП (6): „О проширењу и побољшању правничког образовања у земљи“. Доносимо ту одлуку у целини јер има велики интерес и за нашу земљу, где смо тек на почетку изграђивања правне науке на новој основи и стварања нових правничких кадрова.

„ЦК СКП(6) запазио је да је правничко образовање постављено тако да не задовољава. Није организовано припремање правника за рад у области међународних правних односа, а такође и за рад у совјетским административним органима. Правни институти и правни факултети универзитета још нису постали основни канал за спремање правника високих квалификација, у низу прав-

них института мало је квалификованих предавача за јуриспруденцију, услед чега је ниво вишег правничког образовања још увек низак. У средњој правничкој школи Министарства правосуђа примају се лица која немају средње образовање; правници који излазе из школа знатним су делом слабо спремљени за рад у органима суда и тужиоштва. Није организовано озбиљно спремање ни допунско спремање радника суда и тужиоштва који немају правничко образовање.

Министарство правосуђа СССР (друг Ричков) није предузело неопходне мере за ширење и побољшање вишег правничког образовања и није обезбедило потребни квалитет средњем правничком образовању.

ЦК СКП(б) запазио је да је један од најважнијих разлога незадовољавајућег стања правничког образовања у земљи запуштеност научног рада у области јуриспруденције. Свесавезни институт правних наука Министарства правосуђа и Правни институт Академије наука СССР нису израдили ни објавили у току последњих година озбиљне радове из области јуриспруденције, особито из теорије државе и права, из совјетског државног права, међународног права, из историје совјетске државе. Нису израђени ни објављени последњих година уџбеници за најважнија правна учења: теорију државе и права, совјетско државно право, међународно јавно право, општу историју државе и права најновијег доба, историју државе и права СССР, историју политичких доктрина. У зборницима и часописима које издају институти има погрешних ставова који могу завести наше правничке кадрове. У области јуриспруденције осуствује научна критика. Научни кадрови за јуриспруденцију спремају се до крајности споро и недовољно. Број аспираната — правника смањило се на трећину у поређењу са 1940 г.

ЦК СКП(б) запазио је да средња школа не показује интересовање за правну науку, што отежава изучавање јуриспруденције у вишим школама. У средњој школи незадовољавајуће је постављено предавање курса о Уставу СССР, нема уџбеника за тај курс, ученици не добијају у средњој школи опште појмове о држави и праву.

ЦК СКП(б) решио је:

Сматрати најважнијим задатком Министарства правосуђа и Министарства вишег образовања СССР подизање нивоа спреме правничких кадрова у земљи, у првом реду нивоа спреме радника суда и тужиоштва.

У циљу ширења и побољшања правничког образовања предложено је Министарству вишег образовања СССР (другу Кафтанову):

повећати од 1947 г. контингент примања на прве течајеве правних факултета на универзитетима до 2500 студената и прве течајеве правних института до 3500 студената;

отворити у току 1947—1949 правне факултете на државним универзитетима: Ростовском, Томском, Харковском, Одеском, Средњезапајском и Белоруском;

израдити до јуна 1947 за правне факултете универзитета нов наставни план, узимајући у обзир у њему спремање правника широког профила и специјализацију у међународним правним односима и у совјетском државном уређењу и управи.

Министарство вишег образовања СССР (друг Кафтанов), Свесавезни институт правних наука (друг Пољаков), Правни институт Академије Наука СССР (друг Трајнин) обавезни су да обезбеде спремање до 1 јуна 1947 г., ОГИЗ (државно издавачко предузеће — друг Грачев) — издавање до 1 септембра 1947 г. следећих уџбеника из правних наука: „Теорија државе и права“, „Совјетско државно право“, „Међународно јавно право“, „Општа историја државе и права“, „Историја државе и права СССР“, „Историја политичких доктрина“ за правну наставу.

Министарству вишег образовања СССР и Министру правосуђа СССР предложено је да увећају пријем на аспирантуру из правних наука у 1946-47 школској години до 150 људи, у 1947-48 до 200 људи, обезбеђујући проширење спремања аспираната у првом реду по специјалностима: теорије државе и права, совјетског државног права, међународног права.

У циљу допунског спремања предавача правних наука Министарство вишег образовања СССР обавезно је да сваке године упућује на курс предавача друштвених наука при Академији друштвених наука 25 до 30 предавача правних наука, који имају кандидатски минимум и који раде на дисертацијама.

У циљу проширења спреме радника суда и тужиоштва предложено је Министру правосуђа СССР другу Ричкову:

да организује од 1947 г. у Москви за допунско спремање руководних радника републиканских, крајевних и обласних органа тужиоштва и правосуђа, врховних, крајевних и обласних судова, више курсеве за усавршавање правника с једногодишњим роком учења;

да организује од 1947 г. ради јачања правних квалификација народних судија, реонских тужилаца и иследника, курсеве допунске спреме правника с деветомесечним роком учења у градовима Москви, Лењинграду, Харкову, Ташкенту, Минску, Свердловску, Баку. На ове курсеве примаће се лица која имају средње образовање.

С обзиром на неопходност подизања нивоа спреме правника који излазе из 2-годишњих правних школа, Министарство правосуђа СССР обавезно је да прима у школе само лица која имају завршено средње образовање, не млађа од 23 године, која имају искуство у партијском, совјетском и друштвеном раду.

У циљу побољшања спреме правника на универзитетима у Тарту, Риги, Вилни и Лвову, предложена је Министарству вишег образовања СССР да у току 1946—47 г. упути на те универзитете на стални рад групу квалификованих предавача из теорије државе и права и из совјетског државног права.

ЦК СКП(б) налази да је неопходно озбиљно побољшати наставу Устава СССР у средњим школама.

У том циљу предложено је:

Министарству просвете РСФСР (другу Калашникову) и Правном институту Академије наука СССР (другу Трајнину) да до 1 маја припреме, а ОГИЗ-у (другу Грачеву) да до 1 августа 1947 изда уџбеник за курс „Устав СССР”, укључујући у њега и опште појмове о држави, праву и најважнијим законима совјетске државе;

Министру вишег образовања СССР (другу Кафтанову) и министрима просвете савезних република да од 1947-48 г. уведу на историјским, филозофским, економским факултетима универзитета, педагошких и учитељских института, који спремају предаваче за средње школе, курс „Основи совјетске државе и права”, укључујући у тај курс и изучавање Устава СССР;

Правном институту Академије наука СССР (другу Трајнину) да до 1 јуна 1947 г. спреми, а ОГИЗ-у РСФСР (другу Грачеву) да до 15 августа 1947 изда уџбеник за курс „Основи совјетске државе и права” за неправне факултете виших школа.

У циљу брже ликвидације запуштености научног рада у области јуриспруденције предложено је Правном институту Академије наука СССР (другу Трајнину) и Свесавезном институту правних наука Министарства правосуђа (другу Пољакову) да концентришу напоре научних радника правника ради припреме висококвалитетних научних радова, монографија и уџбеника по актуелним питањима јуриспруденције, у првом реду из теорије државе и права, совјетског државног права, међународног права, права најважнијих иностраних држава, историје совјетске државе и права.

ЦК СКП(б) сматра да је најважнији задатак правних института теоретско уопштавање искуства у раду совјетских државних органа, посебно органа суда и тужиоштва, и издавање озбиљних научних радова по тим питањима.

Редакцијама часописа „Совјетска држава и право” и „Социјалистичка законитост” предложено је да развију критику недостатака и грешака у области јуриспруденције и правног образовања”.

НОВЕ ИЗМЕНЕ И ДОПУНЕ УСТАВА СССР-а

На последњем заседању Врховног Совјета СССР-а одржаном крајем фебруара ове године донет је закон којим су утврђене нове измене и допуне у тексту Устава СССР-а.

Устав СССР-а, који је донет пре нешто више од 10 година, претстављао је правну потврду и израз израђеног социјалистичког друштва, које је ликвидирало експлоататорске класе и остварило братску заједницу између многобројних нација и народности Совјетског Савеза. Али Устав СССР-а није претстављао једну статичну и непроменљиву правну слику. Учвршћење извојеваних победа на под-

ручју изградње социјализма и федеративног уређења, Устав СССР-а је садржавао у себи оквире за даљи развој социјалистичке изградње, проширење и учвршћење совјетске социјалистичке федерације. Од 1936 г. па до данас на бази овог основног правног документа, извршен је низ промена у структури Совјетског Савеза. Ове промене су означавале даље учвршћење и усавршавање совјетског социјалистичког државног уређаја. На својим заседањима Врховни Совјет је ове промене прихватио и унео у Устав СССР-а. Прво, друго, треће, шесто, седмо, осмо и десето заседање Врховног Совјета донело је поједине промене у тексту Устава. Најкрупније промене су се односиле на увођење нових савезних република које су се од једанаест предвиђених у Уставу 1936 повећале на шеснаест 1940 год.

Поред ових промена најзначајнија допуна Устава СССР извршена је на десетом заседању Врховног Совјета 1 фебруара 1944 г., усред великог отаџбинског рата који је водио Совјетски Савез против хитлеровских нападача. На основу закона које је донело ово заседање Врховног Совјета унета су у текст Устава два значајна члана. То су члан 18-а и 18-б који утврђују нова права совјетских савезних република.

Као и све раније промене у Уставу СССР-а, тако и измене и допуне које су учињене на последњем заседању Врховног Совјета¹ представљају, као што је Стаљин означио целокупну правну суштину Устава, „регистрацију и законодавно учвршћење оних тековина које су већ постигнуте и осигуране”.² Огуда све те измене и допуне утврђују и изражавају велике и постигнуте успехе совјетске државе у свим гранама социјалистичке и државне изградње, нове моменте у међународним односима совјетске државе и остварене резултате у проширењу социјалистичке демократије и изградњи совјетског државног апарата.

Основна промена је остварена на линији динамике совјетске савезне државе. Као и раније, динамика развоја совјетске федерације изражена је у изменама компетенција СССР-а и савезних република у различитим секторима државног, привредног и културног живота. Ове измене изражавају развој функција које остварује совјетска држава. Као што је у ранијим изменама пораст и учвршћење јединства СССР-а омогућило развој самосталости и пораст иницијативе Савезних република, тако је у овим променама, које је донео Врховни Совјет на последњем заседању, учвршћење јединства СССР-а изазвано оствареном самоиницијативном и добровољном сарадњом савезних република. Са овим у вези у члану 14 Устава СССР-а унете су измене у којима је подвучено право Савеза да установљава «порезе и приходе», (док је у ранијем тексту била одређена само „потврда пореза и прихода”), проширена је законодавна компетенција у питању држављанства и странаца и унета је

¹ Закон о измени и допуни текста Устава (Основног Закона) СССР-а од 25 фебруара 1947 („Правда”, 27 фебруар 1947 Москва).

² *Ј. Стаљин. О Пројекту Устава СССР („Устав СССР”, изд. „Напријед”, Загреб, 1946, стр. 35).*

ноба тачка којом се овлашћује Савез да доноси „основно законодавство о браку и породици”.

Ово проширење компетенција СССР-а је већ остварено у низу донетих савезних законодавних аката. Међутим, појачање јединственог општесавезног руководства у низу грана привреде и културе изражено је у успостављању нових општесавезних и савезно-републиканских министарстава. Структура министарстава је постала чврста, зрелија и еластичнија, боље прилагођена огромном међународном угледу и значају Совјетског Савеза, као и новим сложеним задацима које поставља четврти стаљински петогодишњи план.

У овом смислу Устав потврђује већ извршену промену у називу највиших органа државне управе у СССР-у. Совјет народних комесара СССР-а, савезних и аутономних република добија назив Министарски савет, комесаријати назив министарстава а комесари назив министара. Ова промена у називима највиших органа државне управе је изведена као што је већ истакнуто, ради разликовања највиших управних надлештава од нижих локалних надлештава која задржавају име комесаријата и њихови руководиоци назив комесара. У исто време, ова промена у називима означава пораст организаторске и руководеће улоге министарстава и огромни пораст значаја и улоге Совјетског Савеза и савезних република у међународним односима и организацији Уједињених нација.

Али најкарактеристичнија и најзначајнија промена у Уставу СССР-а на овом подручју јесте повећање броја општесавезних и савезно-републиканских министарстава. Огромни пораст општесавезних грана привреде, као што су тешка индустрија, енергетика, изградња машина и других важних привредних грана изазвала је повећање броја општесавезних министарстава. Док је број општесавезних министарстава у време измене Устава од фебруара 1945 износио 25, дотле данашњом изменом број ових министарстава се попео на 35 повећавајући тиме Владу СССР-а са 10 нових општесавезних министарстава.

У исто време повећан је и број савезно-републиканских министарстава. Ово повећање је делимично извршено преуређењем ранијих општесавезних министарстава, делимично путем стварања савезно-републиканских министарстава или поделом постојећих министарстава. 1936 год. у тексту Устава налазило се 10 савезно-републиканских нар-комата, а у најновијој промени Устава број ових министарстава се попео на 23. Пораст броја савезно-републиканских министарстава потврђује и изражава тесну и конкретну сарадњу СССР-а и савезних република у најразличитијим гранама државне, привредне и културне изградње.

Ово значајно и далекосежно умножавање савезног управног апарата показује не само развој организаторске снаге совјетске државе, него и огроман процват социјалистичке привреде и културе. Оно уједно доказује способност Совјетског државног апарата да предузме и изводи грандиозне задатке постављене у четвртом стаљинском петогодишњем плану.

Али у исто време расте и број министарстава народних република. И то не само савезно-републиканских министарстава, него и чисто републиканских, који потврђују самосталност и самоиницијативу република у многим гранама привредног, социјалног и културног живота. Познато је већ да су се у појединим републикама основала републиканска министарства која изражавају посебне задатке који стоје пред појединим савезним републикама у овој периоди њихове изградње и обнове. Тако у појединим савезним републикама, које су нарочито настрадале услед рата, створена су министарства за изградњу станова за грађане и министарства за индустрију намештаја и столарских израђевина. Нови петогодишњи план нарочито подвлачи „да је неопходно што је могуће више развити привредну иницијативу савезних република у обнови и развоју производних снага“; обезбедити свим мерама учвршћење и пораст републиканске привреде у систему народне привреде СССР-а; „обезбедити свестрани развој републиканске привреде.“³

Услед ових значајних промена у структури републиканске државне управе у вези са новим задацима савезних република и порастом њихове самосталности и њихових компетенција у области привредне и културне изградње, најновијом изменом Устава изостављено је у чл. 83 набрајање народних комесара односно министара. Поред истакнутих разлога за ову промену, несумњиво је да изостављање навођења министарстава република је у складу са повећањем њихове суверености. Републиканска министарства се утврђују Уставом савезних република. Потврда ове чињенице налази се и у промени која је извршена у истом 83 члану Устава и која се састоји у изостављању речи „опуномоћеника општесавезних министарстава“ и у подизању назива „начелника управе за уметност“ на ранг „претседника Комитета за културно-просветне установе“.

Друга врста измене односи се на учвршћење и прецизирање надлежности савезних државних органа. Најзначајније промене у овом смислу су потврђене у надлежности Президијума Врховног Совјета и оне изражавају како значај који овај орган највише државне власти има као колективни президент републике, тако и улогу коју врши као претставник државног суверенитета СССР-а. У познати члан 49 Устава унете су две нове тачке, које предвиђају право Президијума да установљава ордене и медаље и установљава почасна звања, као и да установљава војничка звања, дипломатске рангове и друга посебна звања. Тачка која говори о ратификацији међународних уговора допуњена је правом „отказивања“ међународних уговора. Најзад, услед важности које су укази као посебни облик директивног и претходног стварања правних норми одиграли за последњих 10 година развоја совјетског Устава, право на издавање указа од стране Президијума је у новом тексту постављено посебном тачком. У Устав је унета и извршена промена назива прокурор СССР-а у назив „генерални прокурор СССР-а“. И ова промена одговара развоју овог важног органа за заштиту закони-

³ Петогодишњи план обнове и развитка народне привреде СССР за 1946-50 г., изд. „Борбе“, Београд, 1946, стр. 40.

тости и потврђује пораст ауторитета и значаја свих прокурора, нарочито њиховог заједничког руководиоца генералног прокурора СССР-а.

Трећа врста измена се односи на нову садржину чланова 22, 23, 26, 28, 29-а и 29-б Устава СССР-а који регулишу административно-територијалну поделу савезних република. Промене у овим члановима потврђују враћање совјетским народима отргнутих делова територија и народа, као што је између осталог враћање руској републици Јужног Сахалина, Урвинских острва, које је милитаристички Јапан освојио 1905 и укључење у састав руске републике Печњешке области, града Вибурга и Калињинградске области (бивши Кенигсберг). Са друге стране, у току ослободилачког рата и после његовог свршетка извршене су извесне поделе већих области на мање, поједине области су добиле ранг аутономних области, док су поједине аутономне републике и области враћене на чисто административно-територијални положај или прешле у састав других области (као на пример што је случај са бившом АСР Поволошких Немаца). Доследно принципу који је Стаљин поставио у свом чувеном говору приликом доношења Устава СССР-а и у новој стилизацији чланова који говоре о територији савезних република одређено и прецизно су изражане административно-територијалне поделе сваке од ових република. Суштински, измене у овим члановима претстављају довршење процеса националног уједињења совјетског народа и чврстину њихових унутрашњих административних подела и међусобних односа на бази пуног поштовања стаљинске политике права самоопредељења народа и поштовања националних права свих народа и националности и других етничких агрегата у великој братској породици народа СССР-а.

Четврта врста измена односи се на главу X Устава која регулише основна права и дужности грађана. Питање дужине радног дана је добило одређену и употпуњену формулацију „установљењем за раднике и службенике осмочасовног радног дана и скраћењем радног дана на седам и шест сати за низ професија са техничким условима рада и на четири сата у службама са нарочито техничким условима рада”. Ова издиференцираност у дужини радног дана показује стални напредак социјалистичке државе у правцу обезбеђења таквих услова рада, који осигуравају трудбеницима СССР-а све услове за чување здравља и радне снаге. Са друге стране, ова промена показује огромни технички напредак и мирну сигурност испуњења ових крупних привредних задатака и сталну бригу о условима рада трудбеника. У члану 121 утврђене су нове победе СССР-а на фронту образовања и учвршћена је садашња линија васпитно-просветне политике. Према новом тексту право на образовање је обезбеђено свеопштом обавезом основне наставе, бесплатним седмогодишњим образовањем, системом државних стипендија за одличне ученике у вишим школама, наставом у школама на матерњем језику и организацијом бесплатне, стручне и техничке обуке по државним предузећима, колхозима и другим установама СССР-а. Члан 112 је обухватио и државну материјалну помоћ која је указом Президијума Врховног Совјета СССР-а за-

всдена у корист мајки са више деце и самохраних мајки. Ово нај-ефикасније заштитивање интереса мајке и детета које је једна држава до данас успела да оствари, нашло је своју уставну потврду. Најзад учињене су извесне измене и у члану 135 који говори о бирачком праву грађана СССР-а и то на тај начин што су из ранијег текста изостављене речи „и да буду бирани“. Ова промена је потврда постигнутог развоја изборног права. Према новом тексту у овом члану је сад само регулисано активно бирачко право које имају сви грађани који су испунили 18 година. На тај начин, остављено је да се законима регулишу године старости за уживање пасивног бирачког права и то различито према представничким органима државне власти. Познато је да је, услед огромне важности коју има дужност депутата Врховног Совјета, доба старости за пасивно бирачко право, тј. за право бити биран у врховни орган државне власти СССР-а, повишено на 23 године. У савезним републикама пасивно бирачко право је већ сад утврђено за грађане који су испунили 20 или 21 годину.

Најзад, последњим изменама текста Совјетскога Устава учињене су извесне промене у правцу усавршавања формулација и прецизирања појединих термина и појмова, као у уношењу нових назива за поједине органе и установе које су развијајући се добиле и нове називе. Речи „Црвена Армија“ замењене су речима „Оружане силе СССР“-а. У члановима 39, 40 и 47 јасније је подвучена дводомост Врховног Совјета. У члану 62 одређеније је назван председник Врховног Совјета савезне републике и томе слично. Свим овим на изглед техничким и стилским усавршавањем још једанпут је потврђено да је Устав СССР-а не само основни закон најдемократскије и најнапредније државе у свету, него и да је један од најсавршенијих правних докумената и споменик стваралачкога генија његових твораца на челу са Стаљином.

Као и све раније промене, тако и ове измене и допуне које је увео у Устав СССР-а Врховни Совјет на фебруарском заседању ове године, претстављају велики интерес не само за државнике, политичаре и научнике него и за широке народне масе. Јер све ове измене и допуне потврђују и изражавају нове победе у развоју и учвршћењу социјалистичке демократије, совјетског државног уређења и апарата власти.

Др Ј. Ђорђевић

ЗА ПОДИЗАЊЕ НИВОА ОБРАЂИВАЊА ПРОБЛЕМА СОВЈЕТСКЕ ЕКОНОМИКЕ

У 5 броју „Известия Академии наук СССР — отделение экономики и права“, од децембра 1946, који излази под редакцијом академика Трајнина, изишао је уводник посвећен питању подизања нивоа обрађивања проблема совјетске економије. Ми ћемо се на тај чланак осврнути, јер садржи ствари које се и за нас у Југославији од великог интереса.

У чланку се потсећа да је друг Стаљин у свом историјском говору пред бирачима 9 фебруара 1946 г. дао перспективу грандиозног подизања социјалистичке производње и културе за неколико претстојећих пјатиљетака, које ће Совјетском Савезу омогућити да у економском погледу достигне и престижне најнапредније капиталистичке земље и створи предуслове за постепени прелаз у вишу фазу комунизма. Затим, констатујући да су у радовима Лењина и Стаљина дати основни закони економије социјализма, основе политичке економије социјалистичког друштва, чланак утврђује да ипак научни рад совјетских економиста заостаје иза нивоа планског руководства народном привредом које је у Совјетском Савезу постигнуте, као и иза оних огромних задатака који су постављени новом стаљинском пјатиљетком. „До сада совјетски економисти нису дали капиталне радове по питањима политичке економије социјализма. Грандиозни рад, извршен под руководством партије од стране социјалистичке државе, није досад нашао своје теоретско уопштење у радовима совјетских економиста. Међутим, такав је рад крајње потребан, како са становишта теоретског наоружања партијских и привредних радника у нашој земљи, тако и са становишта упознавања страних земаља са привредним устројством СССР.

„С друге стране, совјетски економисти дужни су подвргнути озбиљној анализи ратно регулисање економије у капиталистичким земаљама, показати његову принципијелну разлику према социјалистичком планирању и дати критику идеје о могућности планирања на бази очувања приватне својине и капиталистичке експлоатације, идеје која је јако распрострањена у буржоаској литератури“.

„Совјетска наука дужна је да теоретски осветли покушаје планирања народне привреде који се врше у земаљама демократије посебног типа на Истоку и Југоистоку Европе“.

Износећи низ проблема који у вези са испуњењем и превазилажењем нове пјатиљетке траже да буду теоретски обрађени, чланак констатује да је један од најзаосталијих делова совјетске економије разрада проблема социјалистичке проширене репродукције. Грандиозна пракса остварења стаљинских пјатиљетки пружа велики материјал за теоретску обраду проблема сразмерности у развоју досебних делова совјетске народне привреде и у борби с несразмерностима. У току стаљинских пјатиљетки далеко је одмакао рад на састављању појединачних биланса, али досад проблем разрађивања биланса привреде СССР није решен. Совјетска јавност такође чека на дубљу теоретску обраду проблема народног дохотка и његове расподеле на фонд личне потрошње и фонд социјалистичке акумулације и других проблема. Огромни задаци стоје пред совјетским економистима у области обраде проблема социјалистичке пољопривреде, где свега потребно је теоретско уопштавање праксе остварења колективизације пољопривреде, тог најдубљег револуционарног прерата који је по својим последицама раван револуционарном прерату од 1917.

Други део чланка износи критику Економског института Академије наука СССР, који треба да има водећу улогу у разради наведених проблема, а који тој задаћи до сад није одговорио.

*

У броју 6 истог часописа налазимо податке о плану рада на научним испитивањима Економског и Правног одељења Академије наука СССР за 1947 годину.

Академија наука одредила је томе одељењу план петогодишњег рада на научном испитивању. Као основни задаци постављени су: а) научно испитивање економске основе социјалистичког друштвеног уређења и њему својствених економских закона развика, у којима се реализују преимућства социјалистичког привредног система над капиталистичким; б) испитивање економских и политичких проблема страних земаља, који су се појавили у резултату другог светског рата и у вези с послератним преуређењем економије појединих земаља; в) испитивање проблема совјетске државе и права, а исто тако и проблема у области правне науке страних земаља, проблема међународног права који су се јавили у резултату другог светског рата.

Ове три групе проблема одговарају профилу трију научних института Економско-правног одељења. Проблеми совјетске економије: — Економском институту, економско-политички проблеми страних земаља — Институту светске привреде и политике и правни проблеми — Правном институту.

Даље се у тој хроници износи план за поједине радове. Ми ћемо овде навести само неке од предвиђених радова. Економски институт: главно место у плану заузимају проблеми политичке економије социјализма. 1947 г. биће завршен рад К. В. Островитијанова „Економска улога совјетске државе“. Затим биће израђене следеће монографије: „Социјалистичка својина“, „Материјално-продукциона основа социјализма“, „Совјетски новац“ и др.

Институт светске привреде и политике припрема низ великих монографија. Академик Е. С. Варга продужиће рад на тему „Политичке промене у капиталистичком свету у резултату другог светског рата“. Овај ће рад бити завршен 1949 г. Продужиће се испитивање по темама „Општа криза капитализма“, „Индустријске кризе у условима монополског капитализма“, „Кредитни систем и банке после другог светског рата“ и др.

Правни институт има за 1947 г. у плану неколико крупних монографија. Продужиће се обрада теме „Совјетска држава“ — аутори А. Вишински и И. Трајнин. Поред других монографија биће у 1947 завршене и следеће: „Однос државе и права“, од Аржанова, „Заштита мира и међународни војни суд“ — први део рада „Проблеми међународног кривичног права“ — аутор А. Н. Трајнин, „Међународно правосуђе“, од Н. Пољанског, „Демократија посебног типа“, од И. П. Трајнина и „Учење о материјалној истини у кривичном процесу“ (део III, судска логика) од М. С. Строговича.

М.

РАД СЕКТОРА СУДСКОГ ПРАВА ИНСТИТУТА ПРАВА АКАДЕМИЈЕ НАУКА СССР¹

4 септембра 1946 године на седници сектора судског права Института права Академије наука СССР прочитан је реферат професора М. М. Исајева „Судска пракса Врховног суда СССР као извор совјетског кривичног права“.

Реферат је окупио велики аудиториј научних и практичних радника. Претседавајући професор Пољански у приступном го-

¹) Из „Совјетске државе и права“, бр. 10, 1946 године превео Н. Пахорукров.

вору потсетио је на то да се уочи тога дана састала општа скупштина сарадника Института која је била посвећена претресању мера у погледу уклањања недостатака у раду Института, и позвао је раднике сектора да уложе све напоре у сврху избегавања погрешака како у раду сектора у целини, тако и у усменим иступањима и иступањима у штампи појединих радника. Правник, рекао је професор Пољански, не може штитити извикану „теорију“ права на погрешку. Они којима припада сумњива почаст проналаска таквог „права“, полазе од неизбежности погрешака, којима је присутан цео пут развоја науке, али при овоме не узимају у обзир то да неизбежност зла, и чак улога фактора прогреса, коју оно понекад врши („нема зла без добра“) никада није служила као оправдање виновнику зла. Проглашење права на погрешку ослобађа од дужности да се тежи избегавању грешака и одговорности за њих. Афоризам „научник има право на погрешку“ стоји, зато што слаби осећање одговорности и деморализује, у истом реду са афоризмом „све разумети — значи све опростити“. На закључку професор Пољански молио је сараднике сектора да памте да живо осећање одговорности мора и да потиче и да даје правац раду сектора.

Основне поставке реферата професора Исајева свODE се на следеће:

У совјетској правној литератури не постоји јединство мишљења у оцени судске праксе Врховног суда СССР као извора права.

За основ аргументације која пориче судској пракси значај извора права узима се члан 112 Устава СССР. У исти мах, нико не пориче да су за суд извори права, сем закона, и други „нормативни“ акти: укази Президијума Врховног Совјета СССР, уредбе и наредбе Совјета министара, наредбе и инструкције министара, решења и наредбе месних совјета депутата трудбеника.

Празнине у законодавству могу бити уклоњене како путем законске аналогije, тако и правном аналогijом. У области кривичног права попуњавање празнина у закону има своје особности. „Криминализација“ друштвено опасних радњи, кад не постоји кривични закон, може се вршити само путем законске аналогije (чл. 16 Кривичног законика). У овом случају суд ствара нову норму. Совјетска судска пракса познаје у последњим годинама случајеве попуњавања празнина општег дела Кривичног кодекса и путем примене правне аналогije. И у овим случајевима руководећа упутства пленума Врховног суда стварала су нову норму права.

Руководеће одлуке пленума Врховног суда СССР су, према Закону о уређењу судова, обавезне за судове. Оне су неоспоран извор кривичног права. Пленум доноси одлуке полазећи од позитивних закона, са чијом изменом подлежу измени и одговарајуће одлуке пленума. Али и без измене закона пленум може сам изменити или укинути своју руководећу одлуку, полазећи од прилика које су се промениле.

Одлука пленума Врховног суда СССР у конкретним споровима нема значај обавезног прецедента. Али у низу случајева и у конкретним споровима пленум изражава поставке општег карактера. И ма да унутрашња убедљивост таквих одлука и њихова теоретска сталоженост њих издваја из реда обичних одлука у конкретним споровима, ипак њима мора бити призната само „власт ауторитета“ али не и „ауторитет власти“.

Поводом реферата развила се жива дискусија.

Члан кореспондент Академије наука СССР професор М. С. Строгович указао је на неслаганост са основним поставкама реферата. Референт одваја руководећа упутства пленума Врховног суда СССР и одлуке пленума и колегија у појединим споровима, дајући првима значај извора права, а поричући овај значај другим. Међутим, принципијелна разлика између њих не постоји.

Питање се састоји у томе да ли је судска пракса извор права у правном смислу, да ли је она начин учвршћења правних норми.

Нема сумње у то да судска пракса не ствара нове правне норме. Поставке које из ње проистичу немају обележје опште обавезности. Стога судска пракса у конкретним споровима ни у ком случају није извор права у правном смислу.

Руководећа упутства пленума Врховног суда СССР у овом погледу ниуколико се не разликују од решења у конкретним споровима. И једна и друга јесу форма примене закона у оквиру закона, и, дакле, не стварају нову правну норму и нису извори права.

Кандидат правних наука В. И. Каминска изразила је следеће мишљење. Ако се призна да из извора права настају само нове норме права, које регулишу односе које дотле право није регулисало, да се на такав начин стварају потпуно нови правни односи, то је онда тешко да се упутства пленума Врховног суда СССР сматрају као извори права, пошто ова упутства нису нови закони, она не стварају нове правне односе. Она само разрађују постојећи закон, разјашњавају замисао законодавца. Ипак руководећа упутства пленума Врховног суда СССР проширују односе које закон регулише на нове области, у којима дати закон пре тога није налазио примену. На тај начин, на бази већ постојећег закона израстају нови односи, који раније нису постојали.

Стога, по мишљењу друг. Каминске, руководећа упутства пленума Врховног суда СССР јесу норме права које израстају из општавања праксе, сличне актима који су потчињени закону, који, иако се стварају на основу закона, ипак имају самостални правни значај.

Аспирант Института права С. Ј. Зивс зауставио се на улози судске праксе у буржоаским судовима. Законодавство Француске, преузевши принцип Јустинијана „Non exemplis, sed legibus iudicandum est“, установило је примат закона над праксом; али највиши судови Француске, тумачећи закон, често пута заобилазећи га, утичу на сам закон. У Енглеској судски прецеденти а нарочито америчке судије, снабдени широким дискреционим овлашћењима, имају могућност да путем решења у конкретним споровима, позивајући се на прецеденте и стварајући их, спроводе одређену класну политику.

Совјетски закони у будућим кодексима морају бити у највећем степену тачни и потпуни. Судска пракса Врховног суда биће њихов тумач, коме се не сме признати значај извора права.

Кандидат правних наука Б. С. Никифоров указао је на то да је из упоређења члана 112 Устава и чл. 75 Закона о уређењу судова потпуно очевидно да руководећа упутства пленума Врховног суда СССР нису закони. Уколико законодавну власт у СССР, у слаганости са чл. 32 Устава, остварује искључиво Врховни Совјет СССР, руководећа упутства пленума претстављају собом акте потчињене закону, који општавају судску праксу, који је упућују и који њом руководе. Обавезност руковедених упутстава пленума за све карике

судског система почива, на тај начин, баш на њиховом карактеру потчињавања закону. Али одавде, како изгледа, може бити изведен само један закључак: стварање од стране пленума правних норми претставља излазак из оквира његове компетенције, како је она оцртана у чл. 104 Устава.

Аспирант Института права В. Ј. Лившић сматра да се одлуке пленума Врховног суда СССР по њиховој садржини могу поделити на три групе. У прву спадају одлуке које, не излазећи из оквира правила установљеног законом, уопштавају честе случајеве повреде његове и неправилног његовог тумачења од стране судова и дају руководећа упутства о правилној примени закона. Таква упутства не садрже нове норме права и стога, без обзира на њихову обавезност за судове, она нису извори права. У другу групу спадају одлуке које садрже упутство за примену закона по аналогiji. У овим случајевима пленум такође не установљава нову норму права, већ се заснива на већ постојећем закону, који формулише правна обележја одговарајућих радњи или појава. Разлика се састоји само у томе што у овим случајевима пленум не узима за основ својих упутстава обележја врсте, већ обележја рода, црпећи их из исте постојеће законске норме. Такве одлуке, дакле, такође нису самостални извори права, тим пре што је право примене закона по аналогiji дато свакоме суду, а не само Врховном суду СССР. Најзад, трећа група одлука пленума обухвата упутства која мењају закон или установљавају правило које није изражено ни у једном закону. У овим доста ретким случајевима пленум улази у оквир компетенције законодавне власти, коју он нема, и нема потребе de lege ferenda да се ово санкционише. Друг Лившић долази до закључка да пракса пленума Врховног суда СССР не може да буде призната за самостални извор права.

Суд у СССР, рекао је аспирант Института права друг Багинијан, не може и не мора бити извор права у ужем смислу ове речи, пошто он није позван да ствара законе, већ да се њима потчињава. Сва делатност суда, укључујући ту и делатност пленума Врховног суда, потчињена је правним нормама које је одређују и дају јој правац. Руководећа упутства пленума Врховног суда СССР не могу и не морају бити извори права, пошто она, ослањајући се на закон, само помажу судијама да се правилно у њему оријентишу и да га правилно примењују. И ако нека руководећа упутства пленума Врховног суда СССР стварају нове правне норме, то значи да пленум излази из оквира своје компетенције. Када пленум налази за потребно да се празнина у постојећим законима попуни путем доношења новог закона, он је дужан да поднесе одговарајућу претставку Врховном Совјету СССР, а не да преузима на себе функцију законодавца, стварајући у својим решењима нове правне норме.

Дискусију је резимирао професор Пољански. По његовом мишљењу, разлози који су наведени противу признања руководећим упутствима пленума Врховног суда СССР значаја извора права, нису убедљиви. Није тачно као да ова упутства само бележе погрешке које су судови учинили и да разјашњавају како треба поступати да се такве погрешке не би убудуће понављале. Није тачно да пленум Врховног суда, када ствара нове норме, увек (макар и по нужди) излази из оквира своје компетенције.

У ствари, пленум ствара својим руководећим упутствима и такве нове норме, чије установљење не излази из оквира компетенције Врховног суда. Закон забрањује да се одбије доношење реше-

ња у спору с разлога што је закон непотпун. Значи, суд може да попуни закон у конкретном спору, а пленум Врховног суда СССР може да ствара опште правило како који закон мора бити попуњен. На пример, може ли се порицати да Врховни суд није изишао из оквира своје компетенције разјаснивши на који се начин врше суочења, о којима говори чл. 136 кривично-процесуалног кодекса РСФСР, без објашњења у чему се суочења састоје. Ово разјашњење је дао колегиј Врховног суда, али свакако оно може бити претворено и у руководеће удутство. У таквом случају била би створена нова процесуална норма, и при томе таква, чијим установљењем Врховни суд не би прекорачио своју компетенцију. Неубедљиво је и позивање на чл. 112 Устава, који каже да су судије независне и потчињавају се само закону, због чега тобоже све што није закон, не може да се сматра као извор права. Ако заузмемо такво гледиште, мораћемо признати да и обавезне одлуке административних власти такође нису извор права. Говорећи о дужности судија да се потчињавају само закону, Устав има у виду да сам закон захтева потчињење и другим нормама, које су донете на основу закона. Ако признамо апсолутну обавезност руководећих упутстава пленума Врховног суда за судове (а то признају сви), то треба да их сматрамо као извор права кад регулишу ове или оне процесуалне правне односе (као што је у наведеном примеру). Апсолутна обавезност руководећих упутстава значи да Врховни суд СССР има власт у погледу њиховог извршења, а ово их и чини правним нормама.

ЧЕХОСЛОВАЧКА РЕПУБЛИКА

ЗАКОНОДАВНА ДЕЛАТНОСТ У ЧЕХОСЛОВАЧКОЈ РЕПУБЛИЦИ

Законодавна делатност у Чехословачкој Републици од ослобођења до данас била је врло обимна. Само у току 1946 донето је око 120 закона. Сви ти закони су одраз демократских схватања ослобођеног народа од фашизма и тежње да се спроведу друштвено-економске и политичке реформе у интересу најширих народних маса. У том циљу су донети многи закони од којих примера ради набрајаме неке као карактеристичне. То су:

„Уставни закон о Закарпатској Украјини и о уређењу државних граница са СССР“;

„Закон којим се одобравају, допуњују и мењају прописи о обнављању правног поретка“;

„Закон којим се одобравају, мењају и допуњују прописи о кажњавању нацистичких злочинаца, издајца и њихових помагача и о изузетним народним судовима“;

„Закон о уређењу сталних бирачких спискова“;

„Закон о изборима за Уставотворну скупштину“;

„Закон о јединственим стручним организацијама“;

„Закон о заштити народних предузећа, национализованих предузећа и предузећа под народном управом“;

„Закон којим се мењају и допуњују кривични процесуални прописи“;

„Закон о неким одредбама у области трговачког и друштвеног права“;

„Закон о двогодишњем економском плану“;

„Закон о арбитражним судовима за регулисање неких обавеза народних предузећа“;

„Закон о поротним судовима“.

Други закони показују посебан метод изградње новог правног поретка који се састоје из уношења допуна и измена постепено у одржано законодавство и ранији правни поредак Чехословачке Републике.

И. Б.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Др МИЛИВОЈЕ Ч. МАРКОВИЋ: Теорија грађанског парничног поступка, Београд, 1946. — 1. Двострука тактика буржоаске у борби за одржање својих класних привилегија, огледа се, у сектору права, између осталог и у томе, што су истовремено са доношењем „либералних“ закона, у буржоаској држави доношени и закони којима се, с једне стране, онемогућавало односно отежавало остварење оних права које је буржоасија под притиском народних маса у одређеном времену морала признати народу, а с друге стране омогућавало односно олакшавало владајућој класи да се законима користи онако како то највише одговара њеним класним интересима. У томе је био увек главни задатак судског поступка у буржоаским државама.

То, разуме се, не значи да у судском поступку буржоаских држава нема и извесних демократских прописа и установа (таква је, примера ради, установа жалбе). Но, кроз друге прописе и установе (путем установљења разних бирократских формалности, рокова и тсл.), и те демократске установе у буржоаској држави претварају се у ствари у своју супротност, тј. од установа које треба да заштите и омогуће остварење демократских права, оне постају установе које отежавају односно онемогућавају остварење права за народне масе.

Због тог основног карактера буржоаског парничног поступка, и прописи о поступку бивали су, са развитком буржоаске државе, све компликованији, све детаљнији и све многобројнији. Истовремено, и буржоаска теорија постаје све више заинтересована за обраду прописа о поступку, са јасном тенденцијом да сакрије прави карактер ових прописа, да сакрије праву улогу поступка у буржоаској држави.

Ако бисмо са ове тачке гледишта посматрали предавања М. М. ма Правном факултету у Београду о грађанском парничном поступку, онда би та предавања у односу на старе уџбенике парничног поступка, претстављала извесну новост само утолико што су у њима учења буржоаских теоретичара, која величају и оправдавају овакве реакционарне системе грађанског поступка, изложена без система и повезаности, и што се у тим предавањима обрађује парнични поступак по једном закону који већ одавно није у важности.

Иако му, као професору права, свакако мора бити познато да је Закон о грађанском парничном поступку, као и сви други закони старе Југославије, укинут одлуком АВНОЈ-а од 3 фебруара 1945 г., и да су још у току рата и после ослобођења изградњом народних судова постављени и нови принципи судског поступка (види, између осталог, упутства ЗАВНОХ-а о организацији и поступку судова од 22 новембра 1943 г.) по којима наши судови раде, — ипак М. М. у својим предавањима излаже студентима стари југословенски судски поступак, под изговором да новог закона о парничном поступку још

немамо. Међутим, с друге стране, кад излаже организацију судова, иако нов закон о томе постоји, он избегав да о њему говори и једноставно прелази преко новог уређења наших судова. Из тога већ јасно произлази, да М. М. приказује стари парнични поступак не зато што нови закон о поступку још немамо, него зато што тај стари поступак одговара његовим концепцијама, зато што се др Миливоје Марковић, као што ћемо и доцније видети, очигледно непријатељски односи према читавом нашем правосудном систему, према свим тековинама које је, и у области правосуђа, наш народ себи извојевао.

2. Да би се објаснио појам и суштина грађанског поступка, у књизи М. М. износе се три дефиниције о грађанском судском поступку, и то дефиниције др Цуље, Menges-a и Pollak-a. Ове дефиниције, као и све друге дефиниције буржоаских теоретичара, не износе суштину грађанског судског поступка, јер једнострано и формалистички узимају грађански парнични поступак или као скуп правних прописа, или као низ радњи које предузима судија и заинтересована лица, или као начин за остварење права. Као год и ови писци, и М. М. мало доцније дефинисаће грађански поступак као „низ мање више техничких правила којима се одређују радње појединаца и суда у остварењу приватних субјективних права“ (стр. 2).

У даљем излагању могу се наћи и друге дефиниције буржоаских теоретичара о грађанском поступку, као на пример да је парничка правни однос (Billov), но све оне заједно имају један те исти циљ: да сакрију стварну суштину грађанског поступка.

Из наведене дефиниције М. М., као и из читавог његовог излагања, јасно произилази да М. М. посматра грађански парнични поступак као једнак у свима временима и свима државама. Овакво гледање је потпуно антинаучно. Грађански поступак, као једна од грана права, носи сва она обележја које право у једном одређеном периоду, у једном одређеном друштвено-економском поретку носи, а то значи, у првом реду, његов класни карактер.

С обзиром на оваква ненаучна схватања М. М., није ништа чудновато што он сматра да је аустриски грађански поступак „најмодернији и до сада најсавршенији закон у овој материји“ (стр. 34). Овај закон је доиста најмодернији, али са гледишта буржоазије, и његова се „модерност“ састоји у томе што он, дајући формалне гаранције тобож свакоме, стварно лишава већину заштите права и тиме заиста вешто скрива класни карактер поступка и права уопште. Нарочито наглашавање да је аустриски грађански поступак „најмодернији и до сада најсавршенији“, значи истовремено и тврђење да они принципи које примењују наши судови у поступку, уколико су у супротности са аустриским поступком, нису, следствено, ни модерни ни савршени. Овај метод индиректног нападања на наш правосудни систем врло је карактеристичан за злонамерна, антинаучна и двомична изопачивања којима обилује уџбеник М. М.

Тако, на пример, М. М. нас уверава да „добар (!) грађански поступак улива грађанима веру у право као једну стварну друштвену снагу, која је у стању да отклони немире и насиља и да у људском друштву оствари правду“ (страна 38), из чега би произишло да је главно имати „добар“ поступак па ће се онда осигурати мир и праведан поредак у друштву! Значи ли то да је „најмодернији и до сада најсавршенији“ аустриски поступак отклонио немире и насиља и остварио друштвену „правду“ (страна 38), из чега би произишло да је главно имати „добар“ поступак па ће се онда осигурати мир и праведан поредак у друштву! Значи ли то да је „најмодернији и до сада најсавршенији“ аустриски поступак отклонио немире и насиља и остварио друштвену „правду“ у Аустрији или у старој Југославији у којој је преведен и такође био на снази? Или, можда, М. М. мисли да у Аустрији и у старој Југославији није било насиља? Из такве по-

ставке М. М. произилазило би да је главно имати „добар“ поступак па ће се онда осигурати „мир“ и „правда“ у буржоаском друштву, па је тиме обезбеђена и вечност самог буржоаског друштва, што свакако и претставља основну мисао и став М. М. Читав постанак и развој нове Југославије није овог професора научио баш ничему.

Додуше, мало даље М. М. се исправља па тврди да за то није увек нужан баш „добар“ грађански поступак, да се „добри резултати“ могу постићи и једним „осредњим“ поступком, али само под условом да судије имају „солидну стручну спрему и изграђену судиску етику“ (стр. 46). Подвлачење захтева за нарочито „солидном стручном спремом“ судија, претставља једно од даљих злонамерних и ненаучних изопачивања М. М. Пренебрећи у овом питању карактер власти, карактер судова, друштвено и економско уређење једне земље, па уместо тога полагаати тежиште на стручност судија у земљи у којој је већ остварено народно судство, то значи не само свесно сервирати студентима очигледне неистине, него их учити да буду прогивници оног уређења судства какво данас имамо и какво је израсло из народне револуције.

У низ даљих изопачивања у истоме смислу спада и тврђење да је парница „правним правилима регулисана борба пред судом“ (стр. 175), да је суд односно држава „непристрасни трећи“ који је организовао судски поступак ради обезбеђења мира (стр. 18 и 19). И овде треба поново указати на сталне покушаје М. М. да прикрије класни карактер суда и државе. Суд никада није био нити може бити непристрасни посматрач борбе коју странке воде пред њим, јер је орган једне класне организације — државе. У старој Југославији судови су били орган помоћу кога су владајуће клике угуњавале и експлоатисале радне масе, они су се за рачун владајућих клика обрачунавали са народним борцима за слободу. А данас, у нашој народној држави, судови су оружје радног народа помоћу кога народ кажњава ратне злочинце, слуге окупатора, спречава пљачку, корупцију, црну берзу, шпекулацију и акције народних непријатеља уперене против народне власти.

3. Што се тиче излагања М. М. о суду и правосуђу, она су, с једне стране, као и остала његова излагања, ненаучна, нетачна и произвољна, а с друге стране, показују очигледно непријатељски став М. М. према организацији правосуђа Федеративне Народне Републике Југославије.

Према тим излагањима, суд је увек вршио једну исту улогу, он је увек остваривао правду, једнако у робовласничкој, феудалној, капиталистичкој као и у социјалистичкој држави, па и у нашој народној држави. Што се тиче судова у ФНРЈ, према излагањима М. М., они су само добили посебну „физиономију“ (стр. 77). И овде је поново дошла до изражаја тежња М. М. да прикрије и заобиђе чињенице о дубоким променама које су настале у нашој држави са променом носиоца власти у њој.

У време када су писана предавања М. М. већ давно је био ступио на снагу и Устав ФНРЈ и Закон о уједињу народних судова. У својим предавањима М. М. се не осврће ни на прописе Устава нити, као што смо већ поменули, на прописе Закона о уређењу народних судова, иако они садрже основе нашег новог правосуђа.

Међутим, у исто време М. М. у својим предавањима, тобож независно од нашег правосуђа, износи историјски развој судства са нарочитим освртом на независност, сталност и изборност судија, да би тим путем нашао основна начела нашег судства. У тим излагањима

ма очигледна је намера да се изједначи независност, сталност и изборност судија у нашој држави са независношћу, сталношћу и изборношћу судова у капиталистичком поретку, и да се критика буржоаских теоретичара о изборности и независности судија пренесе и на наше судове. За то по М. М. на сва питања у вези са независношћу, сталношћу и изборношћу дају одговор буржоаски теоретичари, док суштинске промене у државном и друштвеном уређењу, карактер власти за М. М. немају никаквог значаја. За њега је споредно да ли је у питању правосуђе у капиталистичкој или у социјалистичкој држави; он увек има један те исти одговор за решење свих питања. Тако, на пример, да би потврдио своја гледишта о сталности судија, М. М. се, између осталог, позива и на стање судства у Америци, не помињући при том карактер власти која тамо постоји; он увек посматра судство једнако у свима државама и у свим временима, брижљиво скривајући његов класни карактер.

У одељку о историском развоју система изборности и начела независности судија (стр. 79—100), М. М. поступа у највећој мери дволично; он, тобож, нема свој став по тим питањима, а у ствари покушава, злурадо али беспомоћно (без помоћи чињеница и научних аргумената), да напада систем судства какав данас постоји у нашој народној држави. Тако, на пример, поводом смењивања судија пре истека рока на који су изабрани, М. М. на изглед наивно и „објективно“, износи „једино“ мишљење „доктрине“, а „доктрина — вели он — одговара негативно: сматра се да би тиме судиска независност практично била поништена, јер би судија, уместо да суди по закону и својој савести, настојао да својим одлукама угоди жељама оних од којих зависи. А тада је доиста крај и његовој судској независности и његовоме достојанству“ (стр. 94—95). Очигледно је за свакога, већ по томе што М. М. износи ово мишљење као апсолутно и искључиво, не стављајући му никакав приговор, да он овде, у ствари своје мишљење протурча као мишљење „доктрине“ (које доктрине?). Може ли бити дволичнијег и непријатељскијег става према нашем правосуђу него што је овај М. М.? За М. М., дакле, наши судови нису ни независни ни достојанствени, јер код нас онај орган који бира има право и да их разреши пре истека рока на који су изабрани.

4. Лик М. М. као „теоретичара“ огледа се, можда најбоље, у његовим „учењима“ о праву, о држави, о организацији државне власти, подели власти итд.

За М. М., на пример, држава се дефинише као „стално настањен народ на једној одређеној територији са једном највишом влашћу“ (стр. 58). У тој дефиницији, као уосталом и у другим поставкама, М. М. наслеђује и верно чува реакционарна буржоаска схватања. Начело јединства власти — основно начело нашег државног уређења — њему као да не улази у главу и зато говорећи о „подели функција државне власти“ он опет говори о подели власти коју он једино признаје и може је разумети (стр. 61). Али у овом случају не ради се само о једној антинаучној теорији. Иза теорије о подели власти, као иза бусије, мисли М. М. да може напасти државно уређење у ФНРЈ. Он тврди да поделу власти оправдава „ограничење самовоље властодржаца“ (стр. 61). Дакле, принцип јединства власти по М. М. не само да није демократски, него он не ограничава самовољу властодржаца. Јасно је да тиме М. М. отворено напада државно уређење у ФНРЈ. — Право и правни поредак за њега су „равнотежа између интереса појединаца и интереса друштвене заједнице као целине“ (стр. 14) итд. и тсл.

Данас је већ свакоме јасно да су тврђења овакве врсте о држави и праву не само ненаучна него и реакционарна, јер имају за циљ да сакрију суштину државне власти, јер у ствари бране и оправдавају буржоаску државу. Ко то још и данас тврди, тај или нема појма о науци или је непријатељ напретка, или, као у случају М. М., и једно и друго.

На крају, из читавог уџбеника М. Марковића избија злонамерност једног човека који свесно, са умишљајем, под маском „научности“ износи ствари које су у противности са науком, и који се непријатељски (отворено или још чешће подмукло непријатељски) односи према тековинама наше народне револуције, према нашем данашњем правном поретку. Ту, дакле, немамо случај као са уџбеником за Римско право приказано у прошлом броју, где се радило о грешкама, о неразумевању, о недовољно простудираном, материјалу. Овде се ради укратко о непријатељском деловању против нашег уставног уређења.

Др ФЕРДО ЧУЛИНОВИЋ: ПРАВОСУЂЕ У ЈУГОСЛАВИЈИ, изд. Накладног завода Хрватске, Загреб, 1946, стр. 285. — На књигу „Правосуђе у Југославији“ од Др Ферда Чулиновића потребно је осврнути се с обзиром на значај предмета који третира. Она је први покушај да се да систематски приказ развоја нашег правосуђа и покупи основни историјски материјал у питању изградње нашег новог судства.

Осим тога, за разлику од ранијих дела из ове области, др Чулиновић није приказао организационе промене правосуђа саме за себе, издвојено од опћих друштвених прилика које су у појединим периодима условљавале те промене а и саме се мењале. То све показује озбиљност схватања овог крупног проблема.

Али у раду др Чулиновића има и недостатака и грешака на које треба упозорити нарочито и због тога што је писац пришао проблему са љубављу и у тежњи да историју судства постави правилно и научно.

Тако се на стр. 135 каже да су „народноослободилачки одбори у главном били само помоћни органи војске“ мислећи тиме на народне одборе до јесени 1942. Наши први народноослободилачки одбори свакако да су имали основни задатак да осигурају извршавање војних задатака, али је ипак погрешно узети да су они услед тога били само помоћни органи војске. Пицући о нашим народним властима друг Кардељ је још 1941 казао да они „претстављају заједно са наоружаним нашим снагама основно оруђе за победу праведне ствари нашег народа“ и говори о њима као о носиоцима власти. И стварање наших народних власти односно народних судова није правилно објашњено. У књизи се тврди (стр. 134) како је народ одлучио да неће старе судове и како је руководство НОП-а прихватило ову револуционарну иницијативу народних маса и пружио помоћ у њеном остварењу, из чега се може закључити да се развика наших народних власти приписује спонтаности, а скоро потпуно занемарује организаторски, свесни елеменат у њиховом стварању. Говорећи о неправилности овог схватања друг Моша Пијаде је 18 маја 1946 у Народној скупштини казао: „Ако хоћемо да одбранимо историјску истину, ми морамо овде устати против једне теорије коју заступају понегде неки писци, теорије о спонтаном постанку народноослободилачких одбора.

Спонтани постанак народноослободилачких одбора исто тако не одговара историјским чињеницама, као што им не би одговарала ни рецимо теорија о спонтаности самог устанка.“

Говорећи о народном судству у другој фази његовог развитка др Чулиновић по изборности, контроли и опозивности органа правосуђа од стране народа погрешно закључује да народни судови имају претставнички карактер, јер наша уставна начела тај значај приписују само народним одборима и народним скупштинама као органима државне власти. Приказујући рад првих народних судова на ослобођином подручју тврди се (стр. 135) како то судовање није имало одређеног формалног поступка нити органа судовања и то тумачи као последицу тешких ратних прилика. Није се тиме објаснила суштина судовања у то доба које није било редовно судовање већ револуционарно судовање у народном устанку, па већ због тога није могло имати нарочите формалности у свом поступању већ се одвијало по својим нарочитим процесуалним принципима. Револуционарно судовање таково је по својој суштини и нису ратне прилике учиниле да оно таково буде.

Међутим то је све последица формалистичког гледања на државу и право. Доказа овоме има на више места. Тако, поред осталих, то показује и тврђење да је старо југославенско судство имало четири основна негативна елемента који су елементи били разлог да су стари судови прешли у службу окупатора и да су их наши народи одбацили.

Присуство догматских формалистичких схватања се види и у примеру историје судова. Није довољно наглашена борба експлоатисаних сељачких маса и буржоазије феудалног доба нити борба радничке класе у новије вријеме, а баш то су покретачи који су довели до измена у правосуђу које су у књизи наведене. Није довољно наглашено и указано на отпор народа класној државној организацији и њеном судству, на отворене побуне које су током историје потресале наш друштвени живот и мењале га, и баш овај пропуст чини да наглашавање класног карактера државе и судства, које се у књизи спомиње, није довољно уверљиво ни научно доказано. Осим тога у излагању поткрале су се и чисто ненаучне поставке, као на пример на стр. 49 где се наводи да је Златна Була из 1222 била клица новог нижег племства. Ниже племство није настало међутим због Златне Буле, нити је она била његова клица, већ је Златна Була настала само зато што је већ постојало ниже племство и што се оно упорно борило да сачува своје класне позиције од засизања краља и вишег племства. Она је докуменат о компромису ова два дела експлоататорске класе феудалаца, она је последица борбе сталеза унутар феудалног друштва, а није клица из које се један сталез родио.

Недостатак књиге је и то што она не садржи приказ правосуђа са читавог подручја наше државе како би по наслову требало. Свакако има великих тешкоћа да би се исцрпно обрадила историја целокупног правосуђа у Југославији, али ипак ово дело има у том правцу доста празнина. У њему је дат преглед судства углавном на подручју Хрватске. Правосуђе осталих делова наше земље није обрађено, а у разним крајевима постојали су нарочити услови развитка који су дали посебне организационе форме судовања на које се требало осврнути. Ово нарочито важи за развитак правосуђа током Народнослободилачке борбе где је требало казати разлоге за прилично неуједначен развитак у појединим крајевима и на њега указати.

На концу напомињемо да у делу има и непотребног залажења у детаље, ово нарочито у погледу формалних прописа у поступку пред феудалним судовима који нису битни ни за то судовање па нити за наше познавање тог доба и његових прилика. Сувишно је било у оваквом делу (стр. 195) износити податке из извештаја окружних судова о броју предмета током марта, априла, маја и јуна 1946, изнесећи колико је у којем месецу било предмета примљено, колико решено, а колико је остало нерешено, а све то одвојено за кривичне, грађанске и ванпарничне предмете. Боље је било изнети најважније резултате рада народних судова у одбрани тековина наше борбе од народних издајника и пљачкаша народне имовине и што су судови учинили у погледу одгоја наших народа у духу поштивања законитости.

Наше народно судство још увек чека свог историчара и теоретичара. У књизи др Чулиновића он ће наћи марљиво прикупљени и сређени историјски материјал, нарочито за период Народноослободилачке борбе.

Др Дражен Сесардић

Проф. А. Н. ТРАЈНИН: УГОЛОВНАЯ ОТВЕСТВЕННОСТЬ ГИТЛЕРОВЦЕВ, Москва 1944., стр. 106. — Проблем кривичне одговорности килтероваца био је постављен још у току самог рата, у доба вршења самих злочина. Теоретичари и практичари кривичног права, после овог рата, посвећују особиту пажњу овом веома актуелном међународно-кривичном проблему.

У почетку своје књиге, проф. А. Н. Трајнин критички је изложио схватања појединих буржаских правника о појму међународног злочина, нарочито гледишта професора Пела, Салдане, Барандона, Кунца и других. Њихови теориски покушаји да се одреди појам међународног злочина на формалан начин путем уобичајених конвенција или на основу националних законодавстава, не могу се сматрати успелим — подвлачи писац. Међународни злочин је појава веома компликована и он се квалитативно разликује од масе злочина који су вредвиђени националним кривичним законима.

По проф. Трајнину међународни злочин је напад на међународне везе на којима почивају односи између народа и држава. Међународни злочин иде за тим да те односе помути, да те везе раскине. Извршиоци ових злочина покушавају да дигну једну државу против друге, један народ против другог. Стога је међународни злочин сваки напад на основе међународног општења.

Како је то опште формулисао међународног злочина, проф. Трајнин је приступио детаљној изради система међународних злочина. Он је у прву групу сврстао нападе на мирне односе међу народима и то: агресивне делатности, ширење пропаганде у корист агресије, закључивање уговора у циљу агресије, раскид уговора који служу делу мира, провокације у циљу нарушавања мирних односа међу државама, тероризам и пружање подршке наоружаним бандама.

Полазна претпоставка сваког међународног општења је мирни однос међу државама, јер је мир највећа друштвена вредност и због тога напади на мир сачињавају прву групу међународних злочина. Свакако је, подвлачи писац, најбољи чувар мира истинска демократија, и стога, што се дубље спроводе демократски принципи у држави, тим је лакше противставити се разним потстрекачима рата. Тај мир може бити угрожен непосредно и путем разноврсних злочинских

радњи. Директан и најопаснији облик напада на мир је агресија која намеће рат народима, те је зато агресија најопаснији међународни злочин. У даљем излагању, проф. Трајнин истиче: „У интересу борбе за мир, кривично се морају гонити не само директни кривци извршиоци агресије, већ и они који покушавају да распире пламен рата, они који стварају агресију. Као радње које припремају терен за агресију треба да се сматра: закључење блокова и споразума који имају агресиван циљ, раскид уговора који служе делу мира, провокација међународних сукоба разним средствима итд.“ Најчешће средство пропаганде је реч. Али хитлеровци, припремајући агресију против целог света, створили су убојније оруђе од речи — тероризам као метод ратне провокације. „Између фашистичког тероризма и политике војне агресије постоји чврста веза: организатори терора теже да изазову у другој земљи унутрашње политичке компликације да би се тиме умањила њена одбранбена способност.“ Тероризму је сродан међународни злочин подржавања наоружаних банди, који доводи до нежељених последица у међународним односима.

У другу групу међународних злочина који су скопчани с ратом проф. Трајнин убраја нападе против ратних заробљеника, рањених и болесних бораца, нападе на живот, здравље, част и имовину мирних грађана, рушење градова и других насељених места, као и пљачкање и разарање материјалних и културних вредности. Поводом ове друге групе писац каже: ако су ратови неизбежни, нужно је предузимање мера за регулисање закона и реда за вођење војних операција, речју, неопходан је правни режим рата.

Проф. Трајнин наглашава да такође могу постојати међународни злочини у облику напада на економске основе међународног општења.

Имајући у виду дату начелну класификацију међународног злочина писац је сврстао све злочине хитлероваца: против мира и ратне злочине.

У шестој глави, документовано су изложени ратни злочини хитлероваца које су починили у Совјетском Савезу. Примери показују у историји нечувену злочиначку суровост. Хитлеровци су најновије резултате технике здружили са старим начином инквизиције и тако изумели грозна средства за масовно уништавање мирног становништва.

У последњим главама проф. Трајнин излаже питање субјекта међународног злочина. Свака је држава несумњиво суверена, каже писац, али ипак сувереност једној држави не даје овлашћење да крши међународноправни поредак. Уколико поједине државе иду против општих међународних односа, поставља се питање може ли држава сносити кривичну одговорност. Међународноправна норма је извор права и обавеза државе и према томе је држава субјект међународног права. Зато, каже проф. Трајнин, држава не може бити ослобођена одговорности за почињене злочине. Та одговорност је веома озбиљна, и она је политичке и материјалне природе. Кривична одговорност за извршене злочине пада на одређена физичка лица, на извршиоце самих злочина.

У области међународног кривичног права постоји једна оригинална правна ситуација: основни извршилац злочина врши злочине уз помоћ лица која такође наступају у улози извршилаца. Ово, на први поглед необично двостепено извршење, могуће је зато, каже проф. Трајнин, што се први основни извршилац и од његове стране употребљена лица јављају као извршиоци више разних злочина: је-

дан је извршилац међународног злочина (на пр. нарушавање конвенција о законима и обичајима вођења рата), а други су извршиоци општекривичних злочина (убиства, паљевине). Као што је таква кривичноправна ситуација у области међународних злочина, такве су и чињенице каје карактеришу хитлеровски рат.

За саучешће је потребно заједничко начело које спаја саучеснике одређеног злочина, њихова заједничка злочиначка мисао. Стога немачки индустриски и финансијски магнати такође су кривично одговорни. Истовремено носе кривичну одговорност и приватна лица која нису у војном саставу. Овде долазе две врсте таквих злочина, и то експлоатација принудног ропског рада и куповина опљачкане имовине из окупираних крајева.

Са ове кривичноправне тачке гледишта, каже аутор у завршним деловима своје књиге, чланови фашистичке организације међународних злочинаца играју ову улогу: Хитлер и његови министри, руководиоци фашистичке партије, команданти немачке армије и сви други чланови фашистичке клике су организатори и извршиоци међународних злочина; управљачи индустријских и финансијских концерна су организатори и помагачи истих злочина. И једни и други су починили најтежа међународна кривична дела управљена против принципа међународног општења. Сви остали чланови хитлеровске клике не само што су учесници међународне банде злочинаца, већ су и организатори безбројних општекривичних дела, убиства, плачкања, рушења итд. Сви они морају бити кажњени и то у месту где су злочине починили, јер ништа тако снажно не потстиче злочин као остављање некажњеног деликта.

Бранимир М. Јанковић

ЗБИРКА КРИВИЧНИХ ЗАКОНИКА СА ОБЈАШЊЕЊИМА. —

Издање „Службеног листа ФНРЈ“, Комитет за законодавство и изградњу народне власти ФНРЈ. — У издању „Службеног листа ФНРЈ“ изишла је Збирка кривичних закона са објашњењима. У овој збирци сакупљени су наши главни кривични закони. Објашњење законских текстова дали су одговорни референти Комитета за законодавство и изградњу народне власти у редакцији Моше Пијаде, потпредседника Президијума Народне скупштине. У збирци се налазе предговори Др Јована Ђорђевића и Др Јоже Вилфана. Закони ове збирке саглашени су чл 136 Устава. Збирка је значајан допринос оној правној литератури која служи не само као помоћ у раду онима којима је намењена, већ је и озбиљан допринос правној пракси коју ће у њеном даљем раду много помоћи. Она је једна новина у нашем правном животу, која заслужује због свога значаја и своје позитивности озбиљан и правилан осврт у коме треба подвући сав њен значај.

У овоме моменту наше право налази се у таквом развоју, где се судска пракса, настала применом материјално-кривичних прописа, толико већ оформила да се данас појављују као један од фактора за даље правилно изграђивање нашег права. То је разумљиво с обзиром на стање настало рушењем старе Југославије и изградњу нових друштвених односа који су настали кроз народноослободилачку борбу, где се свакој делујућој сили у друштвеном развоју даје могућност њеног делања. Основни фактор који у томе игра одлучујућу улогу, јесте народна власт. Изградњом народне власти изграђивало се и право као оруђе у рукама народа против

оње мањине која је угњетавала народ а сада тежи да поврати старе. У изградњи нових друштвених односа правни прописи старе Југославије појавили су се, разумљиво, као сметња. Зато их је, да би се живот правилно развијао, требало укинути. Одлуком АВНОЈ-а од 3. II. 1945 год. и нарочито Законом који је ову одлуку усагласио Уставу ФНРЈ, то је и учињено. Нови правни прописи настали дубоким променама извршеним у друштвено-економском и националном уређењу наше земље, изражавају оно што стварно постоји, доприносе даљем развијању нашег државног живота. Према томе извршавањем закона наше земље јача се наша држава. Стога је неопходно потребно да се не само руководиоци и службеници, већ и сваки грађанин што потпуније и правилније упозна са нашим законима. То тражи не само дужност, него и правилан однос према нашој друштвеној заједници која почива на активности и свести широких народних маса. Наши закони су јасни и разумљиви, то је неоспорно, али дубоке промене које су претходиле нашој друштвеној стварности траже за правилно разумевање закона не само јасноћу и разумљивост законског текста, која је само један део онога што закон треба да да, већ и неопходно разумевање друштвених појава када закон треба да ступи у живот. Те појаве треба посматрати у њиховој органској вези са конкретним условима стварности, а ове конкретне услове стварности као специфичне услове треба опет објаснити и разумети у вези са читавим историским развојем наше земље, и тако правно схватити друштвено збивање код нас. Стога је и потребно, поред осталог, познавати и политички смисао закона, његово место у развоју целокупног права, а нарочито његове непосредне задатке. „Само тако“, како каже др. Вилфан, „опредељена добијају своју пластичност, а одредбе своју унутрашњу везу“.

Збирка кривичних закона у издању „Службеног листа ФНРЈ“ доприноси много упознавању главне линије казнене делатности ФНРЈ. У томе је њен главни задатак, али не једини. Објашњења законских текстова датих поред сваког члана дају поред општег смисла, неопходно потребног да се текст правилно разуме, и посебна обележја за елементе дела, објашњавају шта је недопуштено, друштвено опасно и зашто. Тако, поред законског текста, а истакли смо већ да су наши закони јасни и разумљиви, ова објашњења омогућавају потпуно и правилно залажење у примену закона.

На овај начин, а чини нам се да се то и хтело овим објашњењима, пружа се могућност судској пракси да се правилно развија и остане жива делујућа снага у даљем развоју нашег права. Наши закони, реализирајући постојећу друштвену стварност, у исто време носе у себи и перспективу даљег развоја наше земље у остварењу крајњег циља народноослободилачке борбе. Не губећи из вида садашњост, може се правилно гледати на будућност, уочавајући текући моменат. Да би се у овоме правцу без много лутања правилно ишло, судској пракси много доприносе објашњења дата у Збирци кривичних закона. Мислимо да је у томе баш њен огромни значај. Овде треба као одлику ове збирке истаћи и предговор проф. Борђевића. Њега треба схватити као увод у разумевање не само разлога који су руководили и изазвали потребу састављања ове збирке главних кривичних закона, него и за разумевање наше законитости, која је „концентрисани израз стваралаштва наших народа и научно уопштавање наше праксе на свим пољима привредне, друштвене и културне делатности народа“. Он даје општи преглед на-

шег права и тиме кружа могућност за шире његово упознавање уопште и посебице кривичноправне материје.

Напоследку, треба истаћи једну примедбу: законе који се одnose на извесну грану живота, као што је случај са кривичним законима, требало би издавати у крупним збиркама као што је ова и дати им објашњења као што је случај са овом збирком. Другим речима, ова Збирка кривичних закона треба да послужи као пример за даљи рад у овоме правцу.

Владислав Поповић

PENAL REFORM IN ENGLAND, London, 1946. 192 стр. — Књига је изишла као прва у серији енглеских студија из кривично-правне науке у издању отсека криминалних наука Правног факултета Универзитета у Кембриду. Она претставља збирку од дванаест чланака разних енглеских криминалиста из области криминалне политике, у којој се разматра проблем казнене реформе у Енглеској. У првим чланцима ове збирке посвећена је пажња особито историском развоју злочина и казне, кривичног законодавства и правосуђа у Енглеској. Два чланка тумаче положај малолетника-извршилаца кривичних дела као и начин примене воспитних и поправних мера. Остали чланци излажу системе извршавања казне, између којих писци чланака нарочито истичу Борсталов систем. На крају се у једном чланку налазе покуплена мишљења енглеских политичара и писаца криминалних расправа о нужности казнене реформе са појединим предлозима за побољшање начина издржавања казни и затворских система. У чланцима је изложен већи број статистичких табела о стању и развоју криминалитета са истицањем новчаних сума које су дате на унапређење казних завода.

Разне анализе и коментари не осветљавају битне тачке овог проблема. Ако се жели реформа неке установе, нужно је претходно критички дати анализу постојећих недостатака, па сходно томе чинити предлоге. Задовољити се констатацијом да је садашњи казнени систем превазиђен, не упуштајући се у критичку анализу важећег казног режима, значи скривати право стање криминалитета, што у сваком случају онемогућује реформу уколико је писци ове збирке желе.

Б. Јанковић

WUMIAR SPRAWIEDLIWOSCI W ODRODZONEJ POLSCE, 22-VII-1944—22-VII-1945, Варшава, издање Министарства правде. — Годишњицу рада судова у ослобођеној Пољској, од 22 јула 1944 до 22 јула 1945 г. Министарство правде је обележило лепом публикацијом „Правосуђе у препорођеној Пољској“. Књига је зборник чланака најбољих пољских правника, који изnose и претресају рад и улогу судова у новој Пољској у току прве године од ослобођења. Књига излаже и улогу адвокатуре. Уводне чланке су написали Министар правде Х. Свјантковски и Претседник владе Окупка-Моравски. Из књиге се добија утисак да рад судова у тако тешким приликама у ослобођеној а разореној земљи док рат још траје заслужује сваку похвалу.

ZBIOR DOKUMENTOW у редакцији **J. Мановког**, 1945—1946. — У овом зборнику докумената, који излази сваког месеца, објављују се најважнији документи општег међународног значаја, као и специјално они који се уско тичу Пољске. Овакав зборник претставља драгоцен приручник за сваког правника, а поготову за раднике на међународном праву. Наведимо само најглавније документе, садржане у свескама овог зборника за 1945 и 1946 г. које смо добили. Тако бр. 1 садржи документе о односима пољско-совјетским, совјетско-британским и совјетско-југословенским; бр. 2 — документе о ликвидацији рата; други бројеви садрже документе о пољско-чешким и пољско-југословенским односима, о систему безбедности у Америци и о питањима Блиског Истока, о имунитету међународних функционера итд.

Р. Д.

ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА

БОЛШЕВИК, бр. 19, октобар, 1946. — **Е. Коровин**: **Међународно право у савременој етапи**. — Коровин у почетку истиче да је разјашњење природе и особености међународног права и његовог стања у садашњој етапи веома важно. Међународно право је заиста право, иако су форме принуде у њему организоване друкчије него у унутрашњем праву (индивидуална и колективна самопомоћ држава). Насупрот многим буржоаским теоријама, које негирају међународно право, велики учитељи марксизма-лењинизма Маркс, Лењин и Стаљин позивају на поштовање његових прописа.

И међународно право, које настаје као резултат борбе и сарадње држава, а изражава се у уговорима и обичајима, изражава, као и свако право, вољу владајућих класа. Али у међународном праву могу да учествују државе разног типа истовремено, ако налазе интереса у поштовању одређених норми међународног права. Тако и капиталистичка Енглеска, и феудални Афганистан, и социјалистичка држава заинтересовани су да очувају своје границе, да се не меша нико у њихове унутрашње послове итд. Крвави фашисти су грубо жотазили међународно право, што је још више истакло његову важност за напредно човечанство.

Коровин даље истиче, као и Левин, противречно дејство напредних демократских снага на челу са СССР, које теже развоју међународног права, и дејство међународне реакције, уперено против СССР и међународног права. Тако се реакција бори против принципа суверености народа, заузимајући се за укидање државног суверенитета и стварање једне суверене заједнице целог човечанства, на чијем би челу била једна скупштина коју би бирали народи целог света (Вебин, Идн). Ово гледиште не узима у обзир да је стварни извор ратова не сувереност појединих држава, него капиталистички поредак. Има низ суверених држава (социјалистичка, нове народно-демократске државе), које су суверене, али нису агресивне. Укидање суверенитета у данашњем свету где постоје јаке империјалистичке земље ишло би на руку само њима. Ипак не престају покушаји капиталистичких држава да ограниче суверенитет мањих демократских држава, и полуколонијалних или слабих (Грчка, Кина, Египат, југоисточне државе).

СССР напротив непрестано се заузима за одбрану суверенитета свих нација, као и за оснажење Уједињених Нација, путем исправне примене њиховог Устава. Исто тако СССР верно извршава све примљене међународне обавезе, јер он није империјалистичка сила, има стабилну спољну политику, и у тој политици спроводи начела части и отворености. Капиталистичке земље покушавају да изиграју своје обавезе. СССР се такође заузимао за строге казне у Нирнбергу.

Насупрот капиталистичким великим силама, дакле, СССР се од свог постанка, и посебно после победе над фашизмом с особитим успехом бори за учвршћење међународног права и његову демократизацију и хуманизацију.

Р. Л.

БОЛШЕВИК, бр. 21, новембар 1946; Г. Гак: Политика и идеологија у совјетском друштву. — Кроз историју човечанства у развојно време су се појављивале следеће форме друштвене свести: политичке идеје; право, морал, религија, уметност, наука, филозофија. Свака од њих утиче на остале. У том међусобном утицају улога разних идеолошких форми је различита, што зависи од својствене друштвено-економске формације. У совјетском друштву, које се заснива на социјалистичком облику производње, друштвена свест се коренито разликује од свести капиталистичког друштва. Отуд политика и идеологије (наука, уметност, морал итд.) у совјетском друштву имају начелно други однос него у капиталистичком. У чему су ти нови односи, какав је њихов значај с гледишта историског прогреса, какви задаци из тога проистичу за све саставне идеолошке делове социјалистичке друштвене свести?

Политиком совјетске државе руководи бољшевичка партија, авангарда свега совјетског народа. Прешавши различите етапе, та политика данас се састоји у томе да се обезбеди напредовање совјетског друштва ка новом, вишем ступњу социјалистичке привреде и културе и да се учврсти ауторитет државе на међународној ацени. Остварујући те основне задатке, као што је раније остварила успешно све остале (уништење експлоататора, индустријализацију, одбрану земље итд.), политика је „животна основа совјетског поретка“.

Будући таква, животна основа најнапреднијег друштвеног поретка, та се политика одликује коренито од сваке буржоаске политике. Она служи интересима народа, и један од њених првих задатака је да све гране духовног рада — науку, уметност итд. — стави у службу народу. Бољшевичка партија је зато одлучно за партијност у науци, уметности, у свим идеолошким областима, насупрот буржоаским теоријама, које пропагирају лажну неутралност политике према идеологијама, специјално према уметности. Нарочито данас се оштро запажа тенденција империјалистичке политике да свесно утиче на идеологију.

Целокупна буржоаска идеологија заснива се на идеализму, тј. неверно одражава стварност, како би прикрила класну природу својих категорија и појмова („добра“, „правде“, „слободе“ итд.), и маскирала стварност буржоаске диктатуре. Марксизам је то демаскирао, и доказао да буржоаске идеологије преко тих лажних апстракција „демократије“ уопште, „слободе“ уопште итд. само прикривају свој класни карактер. Отуд те идеологије замрачују људско сазнање, и дубоко су антинаучне. Зато се код њих и породило мишљење да је наука о друштвеном развоју уопште немогућа. Буржоазија се боји научног васпитања маса, њиховог сазнања истине. Дејство буржоаске политике на идеологију састоји се у насилију над човечјом мишљу.

У совјетском друштву, обрнуто, постоји потпуни склад између науке и политичке и правне идеологије и морала, и унутрашња, организациона веза. Бољшевичка политика се руководи научном идеологијом. Строго научна основа те политике открива се у „Кратком курсу историје СКП(б)“, особито у одељку „О дијалектичком и историском материјализму“. Заснивајући се на науци, бољшевичка политика покреће напред развој науке и уметности. Марксизам открива везу између науке и уметности и реалног живота људи. Он повезује теорију с праксом. Наука и уметност су рођени из потреба људи, и њихова је сврха да служе тим животним потребама. Теорије „чисте“ науке, „чисте“ уметности само извраћају науку и уметност. Уметност може да одлично послужи учвршћивању савеза између радника, сељака и интелигенције, учвршћивању пријатељства између совјетских народа, што је циљ бољшевичке политике, ако се свесно руководи политиком совјетске државе. У уметности треба да се одражавају одређене друштвене филозофске, политичке, моралне и др. идеје, које дају садржај уметности и утичу и на њену форму. Прогресивне идеје чине подлогу за највиша уметничка достигнућа. Веза уметности с политиком совјетске државе је фактор прогресивног развоја уметности. То исто важи и за науку. Совјетска интелигенција је најнапреднија интелигенција на свету. Она у лењинско-стаљинском учењу има моћно средство за правилну оријентацију у раду. Тако у совјетском систему наука и уметност делују напореда с политиком у правцу изграђивања комунизма.

Буржоаска је политика неморална, јер не може бити морална кад је уперена на одржавање експлоатације и заглупљивање маса. Но има буржоаских политичара чији цинизам иде тако далеко да сматрају потпуно оправданим то заглупљивање. Тако Кроче говори да је допуштено искоришћавати најдетињастија веровања људи ако је то корисно за политику. Није онда чудо да Хитлер није признавао никакве моралне законе за политику. Амерички социолог Ђуи признаје да у Америци постоји велики несклад између морала који се проповеда и стварног живота.

У совјетском друштву је сасвим друкчије, — оно је у складу с моралом. Прво зато што нема експлоатације, а друго зато што на основу тога постоји стварна политичка једнакост свих. У њему нема ни узрока за националне распре. На тај начин укинути су корени зла, и совјетски систем ствара здраве људе у моралном погледу, који имају један према другом човечанске односе. Све то подржава политика совјетске државе. Бољшевичка партија је једина партија на свету која је у својим програмима одбацивала демагошке пароле, говорила о тешкоћама које треба савладати, и заснивала се на моралу, части и истини. Израз тога је сурова самокритика унутар ње саме, која чува ту генералну линију партије, засновану на науци и моралу.

Бољшевичка политика је моћни фактор развића науке, уметности и морала, чији развитак спречава експлоататорска буржоаска политика. Зато аполитичности у науци и уметности значи штету за државу и друштво. Отуд одлуке ЦК СКП(б) о часопису „Звезда“ и „Лењинград“, о позоришном репертоару, филмовима, имају велики значај. Оне указују на водећу улогу политике у совјетској идеологији и изражавају нове законитости између форми друштвене свести у совјетском друштву. Совјетска идеологија се не може развијати стихиски, него под руководством политике и у борби с буржоаском идеологијом, за што вишу свест маса ради што бржег остварења комунизма.

БОЛШЕВИК бр. 23—24 (децембар 1946), стр. 55—65; Ј. Францев, **Буржоаска социологија у служби реакције.**

Почетком XIX века, када је буржоазија била опијена својим политичким победама и силним порастом економских богатстава, идеја социјалног прогреса и еволуције уживала је велику популарност код буржоаских идеолога. Но то није трајало дуго. Са појавом пролетаријата на политичкој позорници, родила се код буржоазије сумња у вечност и непоколебивост њене владавине. Идеја прогреса изгубила је у њеним очима своју провобитну вредност, њени идеолози почели су да је напуштају и да је се одричу. Отада они желе да прикажу капиталистички поредак као „природни“ поредак, који не подлежи смени.

У садашњим условима, када се капитализам налази у стадијуму распадања и гњилења, када је већ одавно постао кочица за развитак културе, у условима продубљавања и заостравања опште кризе капитализма, — буржоаска социологија врши прави поход на идеју друштвеног прогреса. Она жели на све могуће начине да оповргне идеју друштвеног прогреса, да убије веру код маса у могућност њ неизбежност њихове победе и изградње бољег поретка, да свима могућностима сакрије од маса суштину империјализма и да код њих створи претставу о „вечности“ и „непоколебивости“ капитализма. Истина, притегнути чињеницама, које су данас исувише очевидне, они кадгада и говоре о „дефектима“ капитализма, али по њиховом мишљењу, ти „дефекти“ не потичу из самог капиталистичког система, већ из „природе човекове“, и њих је могуће потпуно отстранити у оквиру самог капитализма.

У арсеналу средстава којима се служи данас империјалистичка реакција против прогресивних снага човечанства видно место заузимају „теорије“ буржоаских социолога, које имају за циљ да „оповргну“ идеју друштвеног прогреса.

Таквих „теорија“ има много. Оне се не одликују неком „новином“, већ претстављају само обнављање старих идеја које су буржоаски идеолози употребљавали у борби против научног схватања развитка друштва и друштвеног прогреса. Францев нам је приказао неколико врста ових „теорија“.

Једна група савремених буржоаских историчара и социолога излази са тврђењем, које је одувек било својствено носиоцима субјективно-идеалистичких схватања историског процеса, да у друштвеном збивању нема ничег законитог, да је историја човечанства само скуп чињеница, догађаја, који међусобно нису повезани никаквом унутарњом везом, већ се нижу један за другим „као талас за таласом“ (Фишер), да не постоји јединство историјског процеса, да се прошлост не може објаснити (Луј Алфан) или да је историја само нагомиланање, без икаквог реда, разноврсних „експеримената“ (Гуч).

Према субјективно-идеалистичком схватању историског процеса, „историско“ је увек „индивидуално“ и не допушта, према томе, никакво уопштавање. Марксизам-ленинизам даје људима знање закона развитка друштва. Одрицање тих закона, међутим, од стране буржоаских социолога објашњава се пре свега тиме, што буржоазија и њени идеолози немају смелости да истини погледају у очи, што се плаше да признају законе друштвеног развитка, који говоре о неизбежности смене капитализма социјализмом.

Други буржоаски социолози и историчари не одричу сваку законитост у развитку друштва, али се друштво, по њима, развија циклично, тј. креће се стално у истом, затвореном кругу. То је тако-

звана теорија цикличног развита друштва, теорија о „вечитом враћању“, која потиче још од Вико-а (поч. XVIII в.) и коју буржоаски идеолози стално обнављају у овом или оном виду. Тако, примера ради, по „теорији“ А. Тоинбија, друштво пролази у сваком циклусу два ступња. На првом ступњу друштво се састоји из: 1) „стваралачке мањине“, 2) „нестваралачке масе“ и 3) „окужавајућих примитивних друштава“. На том првом ступњу постоје идилични међусобни односи: „стваралачка мањина“ ради за добро „нестваралачке масе“ и „зрачи“ светлост околним „примитивним“ друштвима. Тада наступа период „диференцијације“ у коме ишчезава „стваралачка мањина“, а замењује је „господарећа мањина“; „нестваралачка маса“ постаје „унутрашњи пролетаријат“, а „примитивна друштва“ која окружују дату цивилизацију постају „спољни пролетаријат“. После тога друштво се враћа на своју полазну тачку. По Тоинбију, савремено капиталистичко друштво налази се на другом ступњу у историском циклусу. Другу, али сличну, цикличну „теорију“ предлаже амерички професор Рајт.

Данас, кад човечанство располаже научном периодизацијом историје коју су дали класици марксизма-лењинизма, свака теорија „кружног тока историје“ претставља унакажавање и фалсификовање историске стварности. Смисао тих „теорија“ је у томе да се докаже да ће „сутра бити што и јуче“. То су реакционарне теорије чија је оштрица уперена против кретања савремених напредних друштвених снага, а усмерене на заштиту и учвршћење позиција империјализма.

Извесни буржоаски социолози сматрају да је потребно уопште одрећи се самог израза „историски прогрес“ и заменити га изразом „непрекидно мењање“ (Рајт) или „друштвено мењање“ (Огборн) — који нам уствари ништа не каже — зато што је, како они отворено изјављују, главно зло теорије еволуције у томе што се она заснива на „догми неизбежних узастопних ступњева развита“, из чега се јавно има закључити да је капиталистичко друштво само један „ступањ развита“ који неизбежно мора бити замењен вишим обликом друштва.

Други, опет, изјављују да је прогрес установљена чињеница историје човечанства, али да се не може доказати за будућност, да је појам прогреса за будућност ствар вере (Гуч). На разне начине покушавају буржоаски идеолози да „докажу“ нерушимост капитализма и бесциљност борбе против њега, да „докажу“ да је прогреса додуше било у прошлости, али да није сигурно да ће га и даље бити. Тако нпр. поменути проф. Рајт тврди да се све цивилизације међусобно разликују по типу „стабилности“ друштва. Постоје, по њему, два типа „стабилности“: „колебљива стабилност“ која се одликује сталним нарушавањем равнотеже, разним катастрофама, и „адаптивна стабилност“, при којој се друштво прилагођава променама изазваним новим околностима, али друштво не подлеже катастрофама. По Рајту, у савременом капитализму влада „адаптивна стабилност“, а све катастрофе припадају претходним цивилизацијама.

Буржоаска социологија није у стању да мимоиђе и прећути свима већ очевидне социјалне болести капиталистичког света. Али пошто није у могућности да гледа напред, она у прошлости тражи лекове за лечење тих болести. „У целини — каже Францев — буржоаска социологија иступа као поборница враћања, зове друштво назад, ка давно сахрањеним друштвеним поретцима и установама, не вртећи при томе боје да би улепшала прошла времена и слатке

гласе да би опевала „изгубљени рај“ (стр. 63). Многи буржоаски социолози маштају о оним временима када се капитализам развијао релативно мирно, кад се класна борба развијала у релативно мирним формама.

Тако Луј Марлио пише да се треба вратити принципима француске револуције тј. принципима старог капитализма. Швајцарац Вилхелм Репке претпоставља енглеску револуцију француској, сматра да се треба одрећи „кужног духа“ француске револуције и проповеда бесмислену и реакционарну утопију „депролетаријације“ индустрије путем преобраћања радника у ситну буржоазију. Амерички професор Хејз иде даље: он машта о времену када је господарила религија која је измиривала све и свакога.

Супротно овим схватањима буржоаских социолога, марксизам-лењинизам нам даје научни, објективни критериум о томе шта је прогрес, критериум за распознавање заиста прогресивног и за распознавање реакционарног. Говорећи о томе, да дијалектика гледа на процес развитака као на процес у коме се врши скоковит прелаз од незнатних и скривених квантитативних промена ка коренитим, квалитативним, променама, друг Стаљин каже:

„Зато дијалектички метод сматра да процес развитака треба схватити не као кретање у кругу, не као просто понављање пређеног, него као прогресивно кретање, као кретање по узлазној линији, као прелаз од старог квалитативног стања у ново квалитативно стање, као развитака од једноставног к сложеном, од нижег к вишем“ (*Питања лењинизма*, изд. „Културе“, стр. 537).

Према томе, историски прогресивно је оно, што води од старог ка новоме, од нижег ка вишем.

Друг Стаљин нас даље учи: „*Прва особина* производње састоји се у томе што се она никада дуго не задржава на једној тачки и што се увек налази у стању промене и развитака, при чему промене у начину производње неизбежно изазивају промене читавог друштвеног поретка, друштвених идеја, политичких схватања, политичких установа, изазивају преуређење читавог друштвеног и политичког система“ (*исто место*, стр. 550).

На овој основи, откривши реалну основицу живота друштва, историски материјализам нам је дао једини научни критериум за разликовање ступњева историског процеса, који претстављају то узлазно кретање од нижих друштвених облика к вишим, дао нам је једино научну периодизацију историје друштва, при чему се одређене друштвено-економске формације појављују као ступњи у прогресивном развиту економског, политичког и културног живота људског друштва.

Овај развитака од нижих друштвених облика ка вишим води у крајњој линији потпуном уништењу сваке експлоатације и неједнакости, води социјалистичком друштву, у коме нема експлоататора и експлоатисаних.

Идеје марксизма-лењинизма о друштвеном прогресу дају радним масама научну основу у њиховој борби за ослобођење од експлоатације и угњетавања и као мера друштвеног прогреса могу да служе успеси тих маса у борби за бољи живот.

Савремена, пак, буржоаска социологија стоји у служби империјалистичке реакције, заштићује експлоатацију и угњетавање, бори се против радних маса, против интереса слободољубивих народа уби-

јајући им, разним неистинама и фалсификатима стварности, веру у могућност и нужност остварења бољег и праведнијег поретка.

Стога је један од најважнијих задатака који се постављају пред нас стална борба против буржоаске лажне науке, стално изобличавање разноврсних буржоаских социолошких „теорија“.

Ст. Стајић

ИЗВЕСТИЈА АКАДЕМИЈЕ НАУКА СССР — одељење економики и права, бр. 4 за 1946, Д. Б. Левин: Савремено међународно право. — У совјетским часописима се у последње време појављује велики број чланака посвећен проблемима међународног права: То је и разумљиво, с обзиром на све већи значај правилног регулисања међународних односа. И одлука Централног комитета СКП(б) о проширењу и побољшању правничког образовања поставља као један од задатака појачање научног рада између осталог и на пољу међународног права. Ми ћемо приказати два таква чланка. Први је Левинов чланак о савременом међународном праву.

Левин у почетку указује да је победа мирољубивих нација изменила неке важне социјално-политичке факторе који утичу на развој међународног права. Прво, поразом агресора ослабљена је моћ међународне реакције, а највећа моћ у свету прешла у руке мирољубивих држава. Друго, повећао се међународни значај СССР. Треће, појавио се низ демократских држава новог типа, тесно повезаних са СССР (Пољска, Чехословачка, Југославија и др.). Четврто, колонијалне и полуколонијалне земље се боре за ослобођење од империјалистичког јарма са све више свести и снаге. Ови фактори дејствују у прогресивном и демократском правцу.

Други фактори дејствују у супротном правцу. То су најпре реакционарне снаге у Енглеској и Америци, на челу са Черчиллом, које се труде да потисну СССР са светске позорнице. Затим, постојање фашистичких режима (Португалија, Шпанија, Грчка) или остатака у побеђеним земљама.

Ствара се низ нових међународних организација, од којих је најважнија Организација Уједињених нација. Основна начела међународног права су остала иста, али се она донекле мењају и допуњају.

Најважнија начела међународног права у садашњој етапи јесу начело обезбеђења мира и опште безбедности, начело суверене једнакости мирољубивих држава и начело савесног испуњавања међународних уговора и обавеза.

Начело обезбеђења мира и опште безбедности је релативно ново начело. Тек после првог светског рата се покушава да се оно оствари. Друштво народа и Бријан—Келогов пакт уносе начело мира и забране рата у међународно право, али нема организма који то начело може да спроведе у живот. Данас је то начело изражено у Уставу Уједињених нација. Сви чланови Уједињених нација се обавезују да своје спорове решавају мирно, да сили прибегивају само у одбрану од агресије, и да учествују у колективном спречавању агресије. Устав предвиђа и механизам колективног сузбијања агресије, који допуњаје низ уговора о узајамној помоћи које је закључио СССР. Овај се принцип изражава и у раду Међународног војног суда који суди ратним злочинцима за злочин агресивног рата, за који раније нису могли бити кажњени. Међународна реакција не одриче

отворено ово начело мира и колективне безбедности, али гледа да га минира стварањем „блокова“ уперених против СССР, као и апеловањем на „милосрђе“ према ратним злочинцима.

Други принцип суверенитета и равноправности мирољубивих држава је такође изражен у Уставу Уједињених нација (чл. 2). На основу овог принципа има се обезбедити пуна унутрашња и спољна сувереност мирољубивих нација, као што се, исто као и преступницима у унутрашњем праву, има ограничити, на основу међународног права, сувереност агресивних држава док се не онемогући свака агресија. Но то не значи да се може уништити њихова државна самосталност (покушаји разбијања Немачке на засебне „аутономне државе“, како хоће неки званични кругови Енглеске, САД и Француске, или ограничавања суверености бивших немачких сателита, чему се успротивио СССР). Из овог начела следује начело немешања у унутрашње ствари других држава, али које је такође ограничено у односу на агресорске државе (Уједињене Нације се могу мешати у унутрашње ствари агресорских држава ради спречавања агресије). Пример кршења овог начела претставља мешање Енглеске и Француске у послове Сирије и Либана (окупација њихова). С друге стране Енглеска и САД су се противиле мешању у шпанске ствари насупрот начелу да се имају мешати у послове агресорских држава, док су се без права мешале у унутрашње ствари Кине, помажући реакционарни Куоминтанг. Из овог начела произлази и начело самоопредељења и равноправности нација, које се изражава у увођењу система старатељства путем Уједињених Нација наместо система мандата, чему су се опет противиле колонијалне силе. Одатле произлази да се Уједињене Нације могу мешати у конфликте између колонијалних народа и колонијалних сила, чему се те силе опет противе (Индонезија). У вези с тим стоји и проглашење заштите права човека и основних слобода за све (чл. 76 Устава Уједињених Нација).

У вези с овим начелом стоји и начело једнакости држава у међународном праву. Многе државе Југоисточне Европе, које су раније биле потчињене империјалистичким силама, с помоћу СССР су постале равноправне државе у међународним односима. Али Устав Уједињених Нација на велике државе налаже нарочите дужности у вези с одржавањем мира, у складу с њиховом снагом (стални чланови Савета безбедности). Отуд проистиче пропис да се решава Савета безбедности имају доносити сагласношћу свих сталних чланова, који обезбеђује њихово јединство. Овај пропис је био мета реакционарних снага, јер претставља главну препреку њиховим империјалистичким тенденцијама. Извршено је много напада на тај пропис, с циљем да се воља других држава наметне вољи СССР (иранско питање) уместо да се траже сагласна решења.

Најзад, принцип савесног испуњавања уговора („*pacta sunt servanda*“) је основ међународног права, које почива углавном на уговору. Из њега произлази потреба ревизије уговора ако су застарели, али забрана њиховог једностраног гажења. Док СССР тачно испуњује све обавезе, САД и Енглеска покушавају да многе своје обавезе не изврше (Потсдамски споразум на пр.).

Р. Л.

ИЗВЕСТИЈА АКАДЕМИИ НАУК СССР — одељење економика и права, бр. 6, 1946 г., М. М. Агаркова: Проблем злоупотребе права у совјетском грађанском праву. — У почетку писац истиче да је после доношења Грађанског законика РСФСР (даље: ГЗ) чл. 1 тог за.

кона био предмет многих коментара и расправа, и да се веома често примењивао у судској пракси. Од 1930 г. о њему престаје да се расправља, а у пракси се врло ретко употребљава. Зашто је то тако? Какав је значај чл. 1 који се раније сматрао као члан који одређује карактер совјетског грађанског права?

Да ово разјасни, писац прелази на питање остварења грађанских права и њихове злоупотребе. Чл. 1 има за циљ да одреди када је остварење субјективних права (и правне способности) недопуштено услед „злоупотребе права“. Нема ли противречности у чл. 1, који треба да забрани вршење једног субјективног права које закон гарантује? Ако човек врши своје право, како то вршење може бити противправно? Агарков налази да је овај приговор на свом месту, и да се не може забранити вршење права као противправно, јер је то нелогично, као што је то доказао Планиол. Али проблем није у томе, него управо у томе докле се простире субјективно право, где је његова граница. Једни писци сматрају да ту границу одређује закон, и да, ако треба, закон једини, а не суд, може да је исправи. Према томе проблем злоупотребе права је фиктиван, не постоји. Но други писци сматрају да суд, и сви други органи који примењују право морају да забране остварење једног права које закон допушта, ако то остварење иде против општих циљева субјективних права одређених законом, ако оно противречи друштвено-привредном циљу права, као што каже чл. 1 ГЗ, ако претставља злоупотребу.

Тако има два гледишта: по једном само закон одређује границу права, по другом суд. Агарков сматра да ни једно гледиште није решило проблем.

Закон може да да тачну формулацију граница субјективних права. Суд у том случају има закон само да примени. Али неки писци сматрају да опште правило које закон даје суд може у појединим конкретним случајевима да не примени кад налази да је његова примена противна општем духу закона. И ту се јавља проблем злоупотребе права. Тај проблем се не може јавити кад је реч о празнинама у закону, где нема законског правила за неки конкретни случај, и где суд мора сам да решава тај случај, руководећи се општим начелима законодавства. Ово раздвајање није довољно јасно чињено у теорији, те многи писци менају проблем злоупотребе права с проблемом празнине у закону.

Израз „злоупотреба права“ је логички противречан, али се он може условно употребити. Увек ту постоји не злоупотреба права, него повреда права. Злоупотреба само означава да закон оставља суду да у конкретном случају одреди границу права коју закон одређује опште. Понашање лица које не прелази границу одређену законом опште, али прелази границу коју суд одређује конкретно, претставља злоупотребу права.

Бити противник теорије злоупотребе права, значи одрицати суду ту надлежност; бити њен присталица, значи признавати ту надлежност. То значи ради се о признавању или непризнавању начела везаности суда законом. У овом погледу су могућа три става: 1) негативни став, који одриче суду ово право углавном на основу потребе правне сигурности. Неке присталице овог става ипак сматрају да је употреба права у циљу циканирања забрањена самим законом, а други да се право може употребљавати и у циљу шикане. Према томе, не треба мешати проблем злоупотребе права с проблемом шикане. 2) Позитивни став, који сматра да је критериј за правилну употребу права социјална функција права (ова теорија је најраспрострањенија), да се субјективно право може употребљавати само у

сагласности са својом социјалном функцијом, коју закон не изражава непосредно, и да суд треба да забрани као злоупотребу свако остваривање права које није у складу с том функцијом. Ово гледиште потиче из солидаристичког става, и игнорише класну борбу. 3) Став који сматра да је критериј злоупотребе „добра савест“, и да суд треба да забрани свако остварење права које противречи тој доброј савести (швајцарски, немачки законик). Ово начело добре савести, међутим, нема везе с злоупотребом права, него се односи на чашност у односима међу људима, без које није могуће поверење, ни правни односи.

Чл. 1 ГЗ гласи: „Грађанска права штити закон, изузев случајева кад се она остварују противно њиховом социјално-привредном циљу.“ Агарков сматра да овај члан потврђује постојање субјективних грађанских права у совјетском праву, али да он не одређује тачну границу тих права, него само даје суду општи упут да за сваки одређени случај сам одреди ту границу, у вези с чл. 4 који каже да се правна способност даје у циљу развитка производних снага земље. На основу чл. 1 суд може сматрати или да право уопште противречи тим циљевима, и он га укида, или да само поједини акти остварења тог права томе противрече, и онда забрањује само те акте. Према томе, чл. 1 усваја теорију злоупотребе права.

Ако се чл. 1 посматра с данашњег гледишта, онда је јасно да је он у периоду непа претстављао оружје у рукама суда ради спречавања оних „злоупотреба непом“ о којима је говорио Ленин, и које совјетска држава није могла допустити. Данас чл. 1 је изгубио свој значај, јер с победом социјализма такве злоупотребе нису више могуће. Грађани СССР на основу Стаљинског Устава уживају права која закони тачно одређују. Суд има само да констатује да ли грађани остаје у границама закона, и — ништа више. У тим границама, грађанин може да своје право користи како је њему по вољи. У односу између социјалистичких организација, које раде по плану, суд такође има само да констатује да ли оне раде у границама закона и плана, а нема сам да одређује те границе. Значи да се ни ту чл. 1 не може употребити. Чл. 1 према томе претставља анахронизам, који не одговара данашњем стању совјетског права.

Али се тиме још не решава проблем злоупотребе права. Најиме чл. 130 Устава СССР предвиђа да се поред поштовања закона имају поштовати и правила социјалистичке заједнице, за која Агарков мисли да се свде на правила социјалистичке етике. Кад постоји празнина у закону, или кад закон оставља суду да неку ствар оцени с етичког гледишта, онда суд има да примењује као допуну закону та етичка правила. Из чл. 130 се, дакле, може извући закључак да се на основу њега не може забранити вршење права предвиђеног законом. Али Агарков мисли да се на основу чл. 130 може извући закључак да је суд дужан да забрани употребу права у циљу шикане, јер је шикана забрањена социјалистичком етиком, а етика може да допуњава право.

Р. Л.

ВОПРОСЫ ИСТОРИИ № 7, 1946 год. — Проф. С. Јушков: Прилог питању о предфеудалној („варварској“) држави.

Класици марксизма-лењинизма више пута су у својим делима говорили о варварској, предфеудалној држави, указујући на њену социјално-економску и политичку суштину.

Међутим, доцнији писци-историчари не само да нису покушавали да развију и разраде то учење чије су темеље још Маркс и Енгелс поставили, већ су, шта више, у својим истраживањима и излагањима заобилазили овај тип државе, не признајући му уопште постојање ни место у историском развоју државних уређења. Сматрајући, ваљда, да је методолошки неисправно говорити о једној држави која не би била ни робовласничког ни феудалног, већ прелазног типа, — они су се упињали да предфеудалну, „варварску“ државу силом укалупе у један или други од ова два типа. На тај начин, ти су историчари предфеудалну државу у ствари стављали на Прокрустову постелу: једни, увеличавајући њене елементе робовласничких односа а умањујући при том елементе феудалних односа; други обротно — умањујући њене елементе робовласничких односа, а увеличавајући при том њене елементе феудалних односа.

Разуме се само по себи, да је такав начин приступања из основа неправилан и недопуштен. Резултат његов не може бити друго до изопачавање и шематско приказивање историске стварности и историског развоја.

Међутим, врло је важно теориски правилно расветлити карактер предфеудалне државе и установити законитост њеног развоја. То је важно због тога што је велика већина савремених европских народа, и не само европских народа, обично отпочињала историју свога класног друштва са појавом таквих држава које ни по својој социјалној суштини ни по својој политичкој уређењу не могу бити убројане ни у робовласничке ни у феудалне државе, већ претстављају један својеврсни, прелазни тип, тип предфеудалне државе.

Проф. Јушков, који се прихватио изучавања предфеудалних држава, разликује две главне врсте тих држава: (1) тзв. „варварска краљевства“ поникла на рушевинама римског робовласничког света; у тим су се државама феудални односи почели формирати као резултат узајамног дејства између робовласничких елемената и патријархалних елемената, и (2) предфеудалне државе које су поникле као резултат распадања поретка првобитне заједнице.

Приступајући изучавању социјалне и политичке садржине и основних путева развоја тих држава, проф. Јушков — методолошки сасвим правилно — ограничава се за почетак само на неколико најтипичнијих предфеудалних држава и, на основу испитивања њихова уређења, ствара генерализације, напомињући да се те генерализације и ти закључци морају даље продубљивати или исправљати, према томе колико испитивање грађе буде даље напредовало и захтевало већи број предфеудалних држава.

За сада проф. Јушков се ограничио на то да испита само три предфеудалне државе другог типа, и то: Кијевску државу (пре XI в.), монголске државе до њиховог уједињења под Џингис-каном, и англосаксонско краљевство пре IX века.

На основу изучавања социјално-економског и политичког уређења ове три предфеудалне државе, проф. Јушков дошао је до следећих главних закључака одн. до следећих општих црта по којима се предфеудална држава разликује од феудалне:

1) Друштвено-економско уређење предфеудалне државе карактерише се тиме што се у њој још води борба између три поретка: поретка првобитне заједнице (који је у процесу распадања), робовласничког поретка (али експлоатација робова носи то још јасно изражене патријархалне црте) и феудалног поретка (који је

водећи поредак). Поред класе робова и класе робовласника, у предфеудалној држави ничу и развијају се: класа феудалаца (састављена од претставника родовске аристократије — жупана, кнезова итд., затим од чланова дружине и слугу шефова предфеудалне државе) и класа феудално-зависног сеоског становништва (образована од бивших робова, а и од раније слободних и полуслободних сељака). Но основна маса становништва, нарочито у почетку стварања предфеудалне државе, састојала се од ситних произвођача — слободних сељака. Власт је држао владајући слој састављен од претставника родовске аристократије, дружине, претставника класе феудалаца која се рађала, и од робовласника. Оштрица државне власти, као органа класног господарења, била је управљена против ситних произвођача, против зависног сеоског становништва и против робова. То је био својеврсни савез експлоататорских елемената, који су примењивали разне форме експлоатације. У недрима те аристократије, која је узела у своје руке државни апарат, одигравао се процес даљег формирања класа феудалаца, при чему су се родовска аристократија и чланови дружине претварали у крупне земљопоседнике.

2) У погледу политичког уређења предфеудалне државе, треба пре свега приметити да, по правилу, предфеудална држава претставља шаролики комплекс разних делова који се налазе на различитом нивоу друштвено-економског развитка. Упоредо са областима у којима је процес феудализације већ био доста одмакао, у састав предфеудалне државе често су улазила и покорена племена, код којих је процес распадања провобитне заједнице тек отпочео. Однос између главара тих појединих делова предфеудалне државе и шефа предфеудалне државе најбоље је окарактерисао Маркс, говорећи о Кијевској држави; то је: „вазалност без лена, а лена се састоје од пореза“. Разуме се, да се са процесом даље феудализације, та „вазалност без лена“ претварала све више у вазалност засновану на лену.

У структури политичких органа предфеудалне државе још се нису изживеле многе црте племенских савеза, на чијим је темељима предфеудална држава поникла. Органи племенских савеза: војсковођа, савет и народна скупштина сачували су се и у предфеудалној држави, с тим, разуме се, што су се они у предфеудалној држави све више претварали одн. већ били претворили у оруђа класне владавине.

3) Шеф предфеудалне државе био је углавном војни старешина, чији је задатак био да организује војне снаге и да њима командује у време рата. Административне и судске функције шефа предфеудалне државе биле су у прво време врло ограничене, али се током времена све више проширују и јачају.

У прво време по образовању предфеудалних држава, њихови шефови били су изборни, а тек током времена постали су наследни. (И први хрватски и српски владари били су такође изборни. Пешто је цар Василије у IX веку покристио Србе, „постави им — вели Константин VII Порфирогенит — за владаре оне, које су сами хтели и изабрали из рода који су поштовали и волели“.)

4) Правац делатности шефа предфеудалне државе одређивао је нарочити савет састављен од претставника родовске аристократије и најутицајнијих чланова дружине (у савезу племена, међутим, савет је био састављен од претставника племена). С појачаним

значајем феудалног поретка, чланови савета претварали су се у феудалце, а сам савет у феудалну курију.

5) Народна скупштина која постоји у предфеудалној држави у ствари је закрљжали остатак народних зборова из племенског живота одн. из живота савеза племена. Они исти који носе савет — претставници родовске аристократије и најугицајнији чланови дружине, имају главну реч и у скупштини. У неким предфеудалним државама (као на пр. у монголским државама) скупштине се претварају у скупове месних вођа и њихових дружина, а у другима (као на пр. у англосаксонским државама) скупштине се претварају у гомиле становника који окружују заседања савета и главно одобравају његова решења.

6) Што се тиче локалне управе у предфеудалној држави, у њој је, по правилу, још постојао и дејствовао т.зв. десетични систем. Десетични систем (подела на десетине, стотине, хиљаде са „десетницима“, „сатницима“ и „тисућницима“ на челу) потиче још из племенског живота и епохе племенских савеза и везан је био за поделу војске одн. становништва. У предфеудалној држави, десетични систем није се односио више само на становништво, већ се почео везивати и за одређену територију; појавили су се окрузи — хиљаде или стотине (разуме се, да ти окрузи, рецимо стотине, нису морале имати само сто, већ су могли бројати и више стотина посебних газдинстава). Десетична подела, дакле, у предфеудалној држави није имала само војни, већ и административно-судски значај. У феудалној држави десетични се систем постепено гаси. (И у историји првих српских и хрватских држава и њихове локалне управе, може се пратити то претварање сатника и тисућника од првобитних војних старешина, командира појединих војних одреда у административно-територијалне и судске органе. Хрвати и Срби када су се, заједно са осталим Словенима, устремили били на Римску империју, када су заузимали своја станишта на Балканском полуострву, били су организовани на војнички начин, и подељени у одреде од по хиљаду и сто људи, са „тисућницима“ и „сатницима“ на челу. Међутим, већ у Летопису попа Дукљанина, писаном у другој половини XII века, о сатницима се говори као о помагачима жупана у судским и другим пословима: „И учинише сатнике, ки сатници бише над стотину људи, и те сатнике учинише сваке земље људи. И даше свакоме бану седам сатников, и да буду речени сатници з бани пуку судити... И записаше части и дохотке... сатником. И одлучише да сваки кнез призове једнога сатника и да нима през реченога реда ниједан суд бити тврд“. „Десетници“, „педесетници“, „сатници“ и „тисућници“ помињу се и код Теодосија и Доментијана, као чланови сабора).

7) Војна организација предфеудалне државе карактерише се постојањем дружине и народне војске. Дружина је била главна снага оног времена, а народна војска ишла је у рат још под вођством својих племенских старешина. Са јачањем феудалних односа, основна војна снага постајао је скуп феудалних војски под вођством феудалана.

8) Основни извор прихода шефа предфеудалне државе били су разни „добровољни“ прилози потчињеног становништва и порези које су му морали плаћати покорени народи. Уколико се, пак, продубљивао однос феудализације, главни приходи шефа државе постајали су приходи с његових домена трошарине и судске таксе.

Према свему што је горе речено, јасно је да у предфеудалној држави класа феудалаца није још била дошла до пуне економске и политичке моћи ма да је њен утицај све више растао. Због тога ни организација државне власти није још добила ону организациону структуру која је карактеристична за феудалну државу. Предфеудална држава је тип прелазне државе, прелазне ка феудалној држави.

Д. Ј.

PANSTWO I PRAWO, miesięcznik, organ Zrzeszenia prawników demokratów w Polsce, Варшава—Лођ, септембар—октобар 1946. — Овај часопис издаје као свој месечни орган Удружење правника демократа у Пољској, и садржи следеће важније чланке: Л. Шајн: „Револуционарно дело пољског правосуђа (унификација права)“; В. Кондерски: „Улога банкарства у нашем устројству“; С. Ерлик: „Питање законитости“; Ј. Демијанчук: „Правно признање вероисповести према конституцији“; Др М. Мушкат: „Савремена криминалност у Пољској“ и др. Поред чланака, часопис садржи велики број хроника о правном животу у Пољској и иностранству, богат преглед књига и часописа, особито совјетских, полемику, кореспонденцију и веома богату судску праксу. У истој свесци је обухваћен и Билтен информација Адвокатске коморе.

Р. Л.

DEMOKRATYCZNY PRZEGLAD PRAWNICZY, centralne czasopismo prawnicze № 1, септембар, 1945, Варшава. — Редакција је добила неколико пољских правних публикација које показују да је правни живот у Пољској, као и правна литература, веома развијен, и да пољски правници показују велики интерес за теоретско обрађивање права које се изнова ствара. Горњи часопис издаје Министарство правде, и у њему су главни чланци Х. Свјантковског: „Социјална правничка мисао у Пољској — некада и данас“; Ј. Сања: „Судови и штампа“, поред осталих, посвећених више практичним питањима. Сем тога донет је Пројекат закона о односима родитеља и деце, као и два празна мишљења о односима цркве и државе. Поред тога часопис доноси судску праксу, објашњења Министарства правде, и разне прегледе правног живота и литературе.

Р. Л.

REVUE DU DROIT PUBLIC ET DE LA SCIENCE POLITIQUE EN FRANCE ET A L' ETRANGER, directeur: Gaston Jèze, Paris, 1945 г.

Велики део француских старих правних часописа, који наставља непрекинуто своје излажење и после ослобођења Француске, као и за време окупације, као и они који су прекидали излажење за време окупације, наставља своје писање на потпуно исти начин као и пре рата, као да се на свету није ништа десило. Они одржавају непрекинут „континуитет“, и зато је у њима мало чега новог и интересантног. Слично је и с овим старим и некад угледним француским часописом за јавно право. Па ипак, покатакд и ту продру нови проблеми, те иако се не дају решења, оно се бар покушавају поставити нови проблеми. А тога гледишта је занимљив и чланак који:

ћемо приказати, чланак Жоржа Бирдо-а „Напомене о класификацији државних функција“, објављен у броју за април—мај поменутог часописа.

Писац признаје да је рат донео много новог у организацији државе, и да уставна теорија заостаје за променама у класичној организацији државе које је донела пракса. Он осећа да те промене треба одразити у уставној теорији, и покушава да то учини. Признаје конзервативни дух правника који покушавају да нову садржину на силу ставе у старе форме. Једна од тих форми које писац сматра преживелим јесте стара теорија поделе власти, коју је створио Монтескије. Он њу није створио на основу теоретских расуђивања о природи функција сваке од три власти, него из политичких побуда: да осигура права појединаца, грађана, од злоупотребе власти раздељивањем власти, тј. да осигура режим законитости. Тако је и дошло до тога да законодавна власт буде прва по важности, и да се остале две одређују према њој.

Велики ауторитет ове теорије почива на традицији. Њена је подлога схватање да се државна функција одређује правном природом аката који јој служе као инструмент, и да се та природа одређује односом према законодавству. Међутим погрешно је функцију одређивати природом аката који јој служе као средство. Функција се може одредити својим циљем, објектом, не средством. Функција државе је остварење идеје права, што се може учинити различитим правним актима, али ти акти не одређују функцију. Јер се функција остварује не једино правним актима, него и мноштвом других радњи (и материјалних и спиритуалних). Те радње се не могу избацити ван домена државне функције под изговором да нису правне. С друге стране, само доношење закона улази као део у једну ширу функцију: у владање, јер држава је организација владања. Зато треба тој функцији наћи места у теорији државе. Она се не може више сматрати функцијом извршења закона, сматрајући да њен политички садржај остаје ван права.

Пошто је тако одбацио стару теорију поделе власти, писац прелази на своју конструкцију. Он сматра да има две државне функције: једна функција владања, која се састоји у доношењу одлука, и друга административна, функција, која се састоји у извршењу тих одлука. С правног гледишта треба одбацити сваку идеју о подели власти: власт је једна, само се различито употребљава у разним функцијама, од различитих органа. Функција владања се с тог правног гледишта карактерише тиме што се она састоји у томе да се први пут употреби државна власт, да се независно од икаквог правног правила које не постоји регулише нека ствар. Административна функција пак састоји се у даљем правном обрађивању неке ствари, и самим тим је ограничена првом одлуком донетом од органа који врше функцију владања. Тако се установљава једна основна хијерархија аката. У административну функцију улазе сви акти који извршују неку раније донету одлуку, без обзира која је власт донела ту одлуку. У њу тако улази и доношење уредби, сасвим природно, без потребе да се разликују материјално од формалног гледишта, као и судска активност. У функцију владања улази, поред осталог, и законодавство.

Ни са његовог становишта посматрана, ова нова теорија проф. Бирдо-а није много успела. Али њен основни недостатак је у томе што је бирократско-наживистичка и не води рачуна о новим

стваралачким принципима јединства власти која је остварена у уставном уређењу СССР и у новим народним демократијама, нарочито у Уставу ФНРЈ.

SOCIOLOGIE ET DROIT SLAVES, свеска за јуни—август, 1946, Париз. — У овој свесци се поред чланка Е. Сикара: „Увод у изучавање породичне политике СССР“ и неколико других, налази већи број приказа чехословачких и наших дела, и превода појединих правних текстова словенских земаља. Између осталог, часопис објављује превом нашег пројекта Закона о браку, обећавајући да ће донети евентуалне измене и допуне које би пројекат претрпео у законодавном телу.

Р. Л.

БЕЛЕШКЕ

ДВОГОДИШЊИЦА „СЛУЖБЕНОГ ЛИСТА ФНРЈ“. — Пре две године у рушевинама дотадашње Државне штампарије изашао је први број „Службеног листа“ званичног органа Демократске Федеративне Југославије.

Основан одлуком НКОЈ-а од 19 децембра 1944 године, „Службени лист“ почео је да излази 1 фебруара 1945 године на сва четири народна језика, а под управом Министарства правосуђа (у току године 1946 прешао је под управу Комитета за законодавство и изградњу народне власти Владе ФНРЈ), у циљу да доноси све правне прописе (законе, уредбе, решења, наредбе, правилнике, упутства, обавезна тумачења итд.). У току ове две године свога постојања објавио је 1610 правних прописа.

Поред тога Редакција „Службеног листа ФНРЈ“ издаје и едицију „Збирка закона ФНРЈ“ и „Службена саопштења Савезног уреда за цене“, као посебно издање.

Овим радом „Службеног листа ФНРЈ“, много се допринело правилној примени нашег новог законодавства, а у погледу популаризације и спровођења у живот нашег новог законодавства „Службени лист ФНРЈ“ био је једно од важних средстава.

БИЛТЕН КОМИТЕТА ЗА ЗАКОНОДАВСТВО И ИЗГРАДЊУ НАРОДНЕ ВЛАСТИ ВЛАДЕ ФНРЈ — Са доношењем Устава ФНРЈ, републиканских устава и многих закона који су донети и који ће бити донети створено је и све се више развија наше ново законодавство, које ће бити огледало и израз наше нове политичке, економске и друштвене стварности.

Да би државним органима, који се баве остварењем и применом тог нашег новог законодавства, омогућило да се што боље упознају са свим делатностима по питању доношења тог законодавства и изградње позитивног правног поретка, Комитет за законодавство и изградњу народне власти Владе ФНРЈ почео је са издавањем Билтена, за којим се заиста осећала потреба.

Билтен садржи упутства и правна мишљења која даје Комитет и савезна Министарства у којима се поставља проблематика изградње и развоја нашег државног и правног система. Билтен обухвата и законодавна и правна акта како наше државе, тако и законодавна акта страних држава, као и преглед њиховог права и законодавства.

За сада је Билтен посвећен само нашим државним органима и

установама који се непосредно баве изградњом новог правног поретка у ФНРЈ. Билтен је приложио толико потребној правној обради наше нове државе и права.

И. В.

ЧЛАНАК О НАШЕМ ИЗБОРНОМ ПРАВУ У СОВЈЕТСКОМ ЧАСОПИСУ. — У познатом совјетском часопису „Совјетска држава и право“, у бр. 10 за 1946 г., проф. Н. Д. Дурманов у чланку „Кривичноправна заштита изборног права у Бугарској и Југославији“ излаже детаљно одговарајуће прописе нашег изборног закона, истичући њихову велику демократичност.

Р. Л.

РАД СОВЈЕТСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА НА ИСТОРИЈИ НАШИХ НАРОДА. — Према извештају проф. В. Пичете („Вопроси историје“ № 10, 1946), Сектор славистике Историског института Академије наука СССР припрема или је већ спремио за штампу низ дела из историје словенских народа. Важно место међу тим делима дато је историји наших, југословенских народа. Тако је, између осталог, већ написана „Историја Србије“ од С. К. Богојављенског, „Историја Црне Горе“ од Б. Т. Горјанова. Садашњи декан Економског факултета у Љубљани Словенац Д. С. Густинчић обрадио је „Историју Хрватске“. Петогодишњи план рада (1946—1950 год.) који је поменути сектор себи поставио, врло је богат и обухвата низ важних и занимљивих проблема. Тако ће на пр., у оквиру

постављеног плана, проф. Пичета обработити „Историју Дубровника у XV—XVI в.“, В. Н. Кондратјева даће рад „Босна и Херцеговина од 1875 до 1909 год.“, И. С. Достан — „Спољни положај Србије у XIV—XVI в.“. У план рада ушла су и следећа питања: „Далматински градови“, „Хрватско сељаштво у XV—XVI в. и сељачке буне“, „Аграрно уређење Србије у средњем веку“, „Радничка класа и раднички покрет у Бугарској, Србији, Словенији, Чешкој, Пољској“ итд.

Сектор је дао у штампу „Словенски зборник“ т. I, у коме се, између осталог, налази и расправа Ј. В. Готја „Образовање српске државе“.

Д. Ј.

МИШЉЕЊЕ У ИТАЛИЈАНСКОЈ УСТАВOTВОРНОЈ СКУПШТИНИ О УСТАВУ ФНРЈ. — Пјетро Нени, првак Социјалистичке странке, учествујући у дискусији о нацрту новог Устава, истакао је да се Устав мора заснивати на следећем начелу: држава мора бити републиканска, јединствена, световна и социјална. Он је поред осталог рекао: „Ми смо много заостали у поређењу са совјетским Уставом, где је идеја рада, који заузима руководеће место у друштву, постала позитиван и конкретан чинилац. Налазимо се у огромном назатку, на пример, и према југословенском Уставу, који је по овој материји учврстио принципе, који ће у једној вишемање блиској будућности морати да постану и принципи италијанског друштва“.

Уредништво и администрација „Архива“ је на Правном факултету у Београду, Булевар Црвене Армије 69. Телефон 23-412.

Чековни рачун бр. 10-404002

Штампарнија „Графички институт“, Владимира Богдановића, Београд
29. Новембар бр. 17.

АРХИВ ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

АПРИЛ—ЈУНИ 1947

ГОД. XXXIV, КЊ. III НОВОГ (III) КОЛА (КЊ. LXII (ЦЕЛОКУПНОГ ИЗДАЊА) БР. 2

ПЕТОГОДИШЊИ ПЛАН И ЗАДАЦИ ПРАВНИКА¹⁾

I

ПРАВНИЦИ У БОРБИ ЗА СТВАРАЊЕ НОВЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Задачи напредних правника у старој Југославији произлазили су из опћих циљева и задатака борбе народа Југославије за националну слободу и независност, за равноправност свих народа Југославија у заједничкој држави, за истински демократско уређење државе и за бољи живот радних људи. У великој ослободилачкој борби народи Југославије не само да су остварили ове своје тежње и борбене циљеве него су у оружаном устанку против окупатора и издајничке домаће реакције, под руководством Комунистичке Партије Југославије, извојевали своју историјску побједу: народне масе преузеле су државну власт у своје руке, основана је Федеративна Народна Република Југославија као заједничка домовина равноправних народа и постављени друштвено-економски основи за изградњу социјализма у нашој земљи. Задатак правника био је да као народни људи учествују у тој историјској борби, и кад данас у новој Југославији, на почетку извођења Петогодишњег плана, расправљамо о новим задацима правника, потребно је укратко осврнути се на пут борбе коју су наши народи водили и приказати допринос који су правници родољуби у редовима свога народа у тој борби дали.

Владајући кругови у старој Југославији настојали су да од правника створе поуздан кадар људи који ће као чиновници у управном, нарочито полицијском, апарату, који ће као суди,

¹⁾ Реферат одржан на оснивачкој скупштини Удружења правника ФНРЈ 15 јуна 1947 год.

јавни бележници и адвокати бити спроводници њихове противнародне политике и чувари капиталистичког поретка угњетавања и експлоатације народних маса. Припремању таквих кадрова служили су и правни факултети. Оданост режиму било је главно мјерило за пријем свршених правника у државну службу. Противнародни режими старе Југославије налазили су у редовима правника довољно однарођених људи који су им вјерно служили. Напредни, демократски правници имали су да воде и водили су упорну борбу против таквих елемената у редовима правника. На терену опће народне борбе напредни правници учествовали су у борби народних маса против бездушне експлоатације од стране домаћих и иностраних капиталиста, против владавине насиља и обесправљења народних маса од стране разних противнародних режима, против шестојануарске војно-монархистичке диктатуре, профашистичког режима на челу са Стојадиновићем и реакционарне, противнародне владавине. Цветковић—Мачек. Они су учествовали у борби народних маса против издаје земље коју су вршиле владајуће клিকে упрезањем Југославије у један или други империјалистички табор, за одбрану земље од фашистичке опасности и агресије, за савез са Совјетским Савезом и другим демократским државама. Као и остали народни борци и борбени правници били су у старој Југославији прогањани и бацани у тамнице. Други су давали помоћ у одбрани народних бораца од прогона полиције и противнародних судова, а многи правници, нарочито студенти права из редова народне омладине, давали су крваве жртве у демонстрацијама и сукобима са полицијом и жандармеријом борећи се за слободу народа, права омладине и слободу науке, учествовали у радничким штрајковима и демонстрацијама народних маса против експлоатације, насиља и издаје владајуће реакције. То је била борбена школа у којој се народна омладина, у њеним редовима и правничка омладина, одгајала и челичила за наступајуће дане окупације и оружаног устанка.

Након окупације земље најнапреднији правници ступају у народним редовима у оружану борбу против окупатора и домаћих издајника и учествују у устанку као борци и руководиоци Партизанских одреда и јединица Народно-ослободилачке војске и као организатори народне власти. Окупација је отворила очи и даљем, широком кругу правника, који се као родољуби нису могли помирити са срамном издајом земље. И они ступају у борбу на страни свога народа, како у домовини тако и у интернацији. У ослободилачкој борби најбољи из редова правника дали су своје животе за слободу свога народа, за независност и сретнију будућност своје домовине.

Главни задатак народних правника у вријеме оружаног устанка био је да се са пушком у руду боре против окупатора

и дамаћих издајника. Па ипак, кад је то борба допуштала, правници су расправљали и о својим посебним задацима, о томе шта они посебно могу да допринесу опћенародној борби. У том циљу одржавали су правници борци у току рата низ конференција и зборова. Од великих зборова правника из времена ослободилачког рата ваља нарочито истаћи збор словеначких правника који је одржан у октобру 1943 године и конгрес правника Хрватске одржан у љету 1944 године. На тим зборовима правници борци расправљају о опћим циљевима народно-ослободилачке борбе, карактеру народне власти и улози права које у новој држави треба да служи као једно од средстава за заштиту тековина народно-ослободилачке борбе и за заштиту права и интереса народних маса. Они расправљају о значају одлука АВНОЈ-а и правних прописа донесених у току борбе, о организацији и задацима народно-ослободилачких одбора, народних судова, итд. Правници борци на тим зборовима као свој нарочити задатак постављају учествовање у организовању народно-ослободилачких одбора и унапређењу њихове дјелатности ради давања све веће помоћи фронту и ради уређења народног живота у позадини, као и рад у народним судовима у откривању и гоњењу ратних злочинаца и издајника, њиховом суђењу и демаскирању на јавним процесима. На тај начин правници борци у току ослободилачког рата усвајају ново схваћање о држави, праву и њиховим функцијама, стичу богато организаторско искуство и припремају се за наредне задатке у ослобођеној домовини.

Након ослобођења земље наши правници учествују на организовању појединих грана новог државног апарата и вршењу разних стручних функција у том апарату, на припремању нацрта нових закона и других правних прописа. У том периоду изведен је низ јавних процеса против квислинга и других издајника. Правници у управном, судском и јавнотужилачком апарату раде на спровођењу конфискације имовине ратних злочинаца, издајника и других лица, која су пала под удар наших закона. С друге стране, ваљало је водити борбу против шпекулације и пружати ефикасну заштиту грађанима од нарастаја разних профитера, шпекуланата, црноберзијанаца и осталих паразита који су извојевану слободу схватили као слободу изабљивања радног човјека и згртања профита. Ваљало је грађанима пружити заштиту од самовоље бирократског бездушног одношења од стране разних уљеза који су се увукли у нови државни апарат. Неоспорно је, да су народни правници на том послу дали знатан допринос.

У овом периоду долази до расцвета нашег новог права. Круну законодавног рада у овом раздобљу претставља доно-

шеће Устава ФНРЈ и устава народних република. Уставом су законодавно учвршћене историјске тековине ослободилачке борбе — братство и равноправност народа Југославије, народна власт и ново друштвено-економско уређење наше републике. Устав садржи основна начела о даљем развоју наше народне демократије, народне привреде и читавог друштвеног живота. Он одређује и средства којима се обезбеђује изградња земље и права радних људи. Устав садржи прописе о унутрашњем уређењу државе и основне прописе о организацији и задацима свих државних органа. Као основни закон Устав чини правну базу читавог новог законодавства. На основу Устава и у складу с његовим начелима доносе се нови закони и остали правни прописи којима се правно регулише процес изградње наше земље. Устав садржи правна начела за све правне дисциплине и уједињује их у јединствени правни систем. Устав је основно средство за учвршћивање и даљи развој наше нове демократске законитости. У том правцу Устав ФНРЈ прописује, да сви акти органа државне управе и органа правосуђа морају бити основани на закону (чл. 8), да грађани под законским увјетима имају право да захтијевају од државе и службених особа накнаду штете која им је учињена незаконитим и неправилним вршењем службе (чл. 41), да су судови у изрицању правде независни и да суде по закону (чл. 115), а у глави XIV Устав ФНРЈ утврђује јавно тужиоштво као посебан орган за вршење надзора ради правилног испуњавања закона од стране свих министарстава и осталих њима потчињених управних органа и установа Федеративне Народне Републике Југославије и народних република, службених лица и свих грађана. Из ових и других прописа Устава јасно произлази, колики је значај нове демократске законитости за даљу изградњу нашег државног и друштвеног живота.

Наше ново право и нова законитост, коју је Устав учврстио и уздигао на тако висок ступањ, развијали су се на бази корјених промјена у нашем политичком и друштвеном животу извршених у току ослободилачке борбе и послјератном периоду обнове и изградње земље. Ново право развијало се кроз борбу са старим правом, са старим правним схваћањима и њиховим носиоцима, оно се изграђивало на новим идеолошким и научним основама. У примјени новог права, у правној пракси, учвршћивала се и нова законитост кроз борбу против произвољног опуртунитета с једне и формалног легализма с друге стране, кроз борбу против правног партикуларизма, а за јединствену законитост на подручју читаве државе. У послјератном периоду расцветала нашег новог права израстао је и нов тип правника — народног правника, који је схватио да је право средство у рукама народа за заштиту и унапређење његових интереса, који је повезан с народним животом, који

се идеолошки и стручно уздиже, који учествује у изградњи новог друштвеног уређења и стварању нове правне и друштвене свијести нашег народа.

II

ПРИВРЕДНИ ПЛАН, УЛОГА ПРАВА И ОПЋИ ЗАДАЦИ ПРАВНИКА У ИЗВОЂЕЊУ ПЛАНА

Преузимање државне власти и основних средстава за производњу у руке народа, изградња и оспособљење државног апарата за нове задатке и огромни успјеси у обнови ратом опустошене земље омогућили су да наша држава почетком 1947 године приступи извођењу Првог петогодишњег плана развитака народне привреде. То је наш други историјски задатак, највећи иза ослободилачког рата и преузимања власти у руке народа. На извршење тог задатка мобилишу се све материјалне и људске снаге народа Југославије. Народне масе, под руководством друга Тита, истим онаквим хероизмом каквим су водиле борбу против окупатора и домаћих издајника, истим таквим хероизмом отпочињу извођење Петогодишњег плана. Петогодишњи привредни план није само план производње материјалних добара, то је план изградње новог друштвеног уређења, план препорода читавог народног живота. Друг Тито говорећи у Народној скупштини о значају Петогодишњег плана рекао је: „Остварење овог Петогодишњег плана потпуно ће преобразити нашу земљу. То значи да ће наша земља постати не само много богатија материјалним добрима, него ће та материјална добра омогућити брзи културни развитак. Имати ћемо не само више разних фабрика, рудника, жељезница, разних машина, добрих комуникација, разне стоке и животињних намирница, већ ћемо имати много више разних школа, средњих и високих, разних научних установа и обновљених села и градова и тако даље. Створити ће се уједно услови за лакши даљи свестрани развитак. Силно ће порастати благостање народа.” У исто вријеме извршење Петогодишњег плана значи обезбеђење тековина ослободилачке борбе народа Југославије, учвршћење наше федерације, народне власти и демократије, наше слободе и економске и политичке независности. Ми правници треба да будемо свјесни историјског значаја плана, да упознамо задатке плана у цијелини и појединостима и да свој стручни рад усмјеримо на обезбеђење извођења плана и за његово испуњење и премашење. То је наш основни задатак у периоду првог Петогодишњег плана.

У напредној правној науци усвојено је учење, да је право у крајњој линији израз производних односа у одређеном друштвеном уређењу односно у датој држави. Право извире из економије друштва, али оно није аутоматски одраз економских

односа, право и са своје стране, у извјесној мјери, утиче на развој економских односа из којих је произашло. Оно може да развој тих односа унапређује, али оно може да развој тих односа и кочи. Право нове Југославије изражава оне политичке, економске и друштвене промјене, које су настале као посљедица ослободилачке борбе, оно учвршћује и унапређује оне друштвене односе који су произашли из тих основних промјена. Право нове Југославије има изразито прогресиван карактер, оно је моћно организаторно средство у рукама наше државе у изградњи новог друштвеног поретка. Наш народ је данас, кад се власт и већина основних средстава за производњу налазе у његовим рукама, у могућности да и путем закона, путем декрета, врши такве промјене у друштвеном уређењу које би се иначе могле извршити само уз велике друштвене потресе. У доказ тога довољно је навести само Закон о национализацији приватних привредних предузећа или најновији закон, Закон о петогодишњем плану развика народне привреде.

Правни поредак у новој Југославији остварује се и обезбјеђује точним испуњавањем закона и друштвеном свијешћу наших грађана. Управо у добровољном и свијесном испуњавању грађанских дужности од стране грађана и лежи унутрашња снага нашег правног поретка. Државна принуда наступа тек онда када се не да избјећи. Друг Ђилас, говорећи о два метода владања — методу убјеђивања и методу принуде, у чланку „Изопачавање карактера народне власти“ рекао је: „Метод принуде треба избјегавати свуда гдје је то могуће, гдје се не ради о грубом кршењу закона и законитости, о грубом нарушавању и оштећивању народних интереса. Наша власт не смије бити хладна и бездушна, она не смије прилазити људима као стварима, она се мора унијети у све невоље маса, помагати масама, тражити заједно с њима решење, убјеђивати и њих и појединце у правилност поједних мјера, упознавати масе са законима итд. Али при томе се не смије изгубити из вида ни чињеница да власт не смије бити мека, млитава и слаба зато што је демократска, него, напротив, баш зато што је демократска, што се опире на масе и изражава њихове интересе — она мора бити чврста и одлучна у провођењу закона и чувању законитости, у заштити народних интереса од непријатеља народа.“ Правилна примјена метода убјеђивања и метода принуде од нарочите је важности данас у борби за испуњење Петогодишњег плана. Уз дате материјалне претпоставке за испуњење плана и уз немишљени радни елан којег радне масе испољавају у извођењу плана основни метод, управљања је метод убјеђивања, а метод принуде остаје неизбјежан само према негативним појединцима.

Извођење петогодишњег плана, организаторско и стручно

оспособљавање управног и привредног апарата за извођење плана, регулисање тока планске производње и расподеле, учвршћивање планске и радне дисциплине, заштита радника у производњи, заштита опћенародне имовине од покушаја диверзије, саботаже, пљачке и расипања — све се то не да ни замислити без доношења одговарајућих правних прописа и упутстава, без њиховог правилног схваћања и тачног примјењивања. Све то ставља пред нас правнике, теоретичаре и практичаре, огромне задатке и огромно поље рада. Наш је задатак да упознамо народне масе са нашим законима и другим правним прописима, да убјеђујемо масе о правилности појединих мјера државне власти, а нарочито да учествујемо у објашњавању значаја и популаризацији Закона о петогодишњем плану и других прописа са подручја народне привреде, у политичкој и научној одбрани плана од разних непријатеља који говоре, да он иде на штету сељаштва, да је нереалан и амбициозан, да је једнострано и погрешно оријентиран на тешку индустрију итд. Задатак је свих правника, на ком год се послу налазили, да раде на организационом учвршћивању оних органа државног привредног, управног и судског апарата у којима су упослени, да се боре за тачно и правилно примјењивање наших закона и других правних прописа, нарочито на подручју народне привреде, да постану мајстори на послу своје струке и на тај начин допринесу максималан удио у учвршћивању правног поретка и извођењу Петогодишњег плана.

На основу ових опћих задатака потребно је детаљније разматрати, који се задаци у периоду Петогодишњег плана постављају пред правнике Југославије на пољу правне науке и правне праксе. Један од главних задатака Удружења правника ФНРЈ бит ће, да са министарствима правосуђа и комитетима за високе школе и науку сарађују на изради таквог детаљног плана изградње наше правне науке и унапређења наше правне праксе.

Код прелаза на плански рад у правној науци и пракси морамо прије свега установити, с каквим правничким кадром располажемо.

Након ослобођења земље огромна већина правника укључила се у рад на изградњи наше државне и народне привреде. У том раду школовани правници уносе оно што је позитивно дала стара правна школа, а које се знање код нас много цијени, они марљиво проучавају наше ново законодавство, у свакодневном раду боре се за његову правилну примјену, усвајају резултате напредне научне правне мисли разбијају старе правне догме од којих су многе стекле моћ предрасуда, изграђују ново гледање на свијет, на друштво, на државу и право и њихове функције. Видици ових другова већ досад далеко су се проширили, а њихов допринос у раду све је већи и бољи. Сваки

правник који се за вријеме окупације није огријешо о народ који знаде и хоће да ради за напредак наше домовине, сваког тог треба окупити у наше редове и привући на рад у изградњи земље. Било је правника у квислиншком државном апарату и на правним факултетима, који су издали свој народ и служили окупатору. Њих је стигла судбина њихових господара. Они су очишћени из наших правничких редова. Међутим и данас се нађе по који правник, практичар и теоретичар, који је непријатељски расположен према нашој народној држави и новом поретку који се у њој изграђује. Нађе се и данас по који професор права који још увијек натура студентима старе, антинаучне правне теорије, који тумачи и оживљује старе, укинуте противнародне законе, који ниподаштава наше нове законе и који још ни слова није написао ни о једном питању из нашег новог права. С таквим „учењацима“, наравно, не ћемо моћи изграђивати нашу правну науку. И у државном апарату, иако све мање, још увијек се нађе правника који не проучавају нове законе, не боре се за њихово правилно спровођење него их искривљују, на ријечима укидају старе законе и формалистички начин примјене закона, а на друга врата укинуте законе и формални легализам уводе у пракси. Има адвоката који не пружају истинску правну помоћ странкама и не помажу државним органима на учвршћивању новог правног поретка, што су дужни чинити и као грађани наше државе и по прописима Закона о адвокатури, него покушавају да изигравају наше законе па чак и да јавне судске процесе искориштавају као трибину за напад на наше право, правни поредак и народну државу. На такве практичаре не можемо рачунати. Од таквих практичара и теоретичара треба, у првом реду, очистити наше правне школе, државни апарат и адвокатуру. Са њима је немогуће заједнички постављати план изградње правне струке и организовати правнике на спровођењу тога плана.

Но и поред оваквих појединачних негативних појава, као и поред помањкања довољног броја стручних правних кадрова, наше ново законодавство и правна пракса, као и почетни радови на пољу правне науке и преданост огромне већине правних кадрова послу своје струке, пружају реалну основу за плански рад на пољу правне науке.

III

ЗАДАЦИ ПРАВНИКА НА ПОЉУ ПРАВНЕ НАУКЕ

Основне поставке за научну обраду нашег права садржане су у чланцима и говорима руководиоца наше државе. Почетке научног рада на пољу права налазимо у образложењима и коментарима наших нових закона, у правним часописима и оста-

лим публикацијама. Наш је задатак, да тај рад наставимо и да га поставимо плански. Не може се данас, у периоду планске привреде и у вријеме планирања на свим подручјима народног живота, ни правна наука развијати без плана. Као првенствени задатак у планирању рада на пољу правне науке без сумње је питање систематике права. Зато ћу се, у првом реду, осврнути на нека питања у вези са систематиком нашег права.

Кад је реч о систему нашег права, онда се ради о научној обради и систематизацији правних норми које су садржане у нашем позитивном законодавству, а не ради се о неком апстрактном правном систему, нити о систему који би се могао од некуд механички преписати. Основи нашег правног система садржани су у нашем Уставу и основним законима, а разне правне норме у другим законима и правним прописима. Наш Устав и закони правни су израз политичких, економских и других друштвених промјена у нашој држави па услјед тога и научно постављање нашег правног система треба да пође од проучавања тих политичких, економских и других друштвених промјена. Даље, оно треба да се темељи на проучавању Устава и позитивног законодавства, на подизању и научном уопћавању наше правне праксе. Стваралачка научна обрада овог материјала и његова систематизација захтијева, наравно, и познавање ових резултата које је у том правцу дала напредна правна наука.

Наша економика, па према томе ни њена правна надградња, не претстављају један закључен, довршен процес. Напротив, наша економика и право налази су у живом развоју. Међутим, темељи економике и права постављени су и јасно је одређен правац њиховог даљег развоја. То значи, да код постављања и обраде система нашег права морамо знати, у ком правцу ће се наше право даље развијати, другим ријечима, то значи, да наш правни систем мора бити перспективан. Начело перспективности у изради правног система захтијева нарочито научну анализу Закона о петогодишњем плану развита народне привреде, као и анализу предвиђених резултата који ће из испуњења плана произаћи на свим подручјима нашег државног и друштвеног живота. То начело захтијева, да у стопу пратимо свакодневно испуњавање привредног плана и нарастање нових економских и правних односа из процеса извођења плана.

Неки постављају питање, можемо ли ми говорити о јединству нашег правног система услјед тога, што паралелно уз државни и задружни сектор народне привреде постоји и приватни сектор привреде, која хетерогеност изазива и хетерогеност у правним односима и праву, и друго, није ли преурањено приступати научној обради система нашег права.

Неправилно је постављање питања хетерогености нашег правног система. Наш правни систем је јединствен. Супротности

између новог права и наслијеђених остатака старог права не разбијају јединство нашег правног система, оне чине дијалектичку цјелину. Правни систем који не би био јединствен и не би био систем него механички збир правних правила. Пошто је право у крајњој линији израз производних односа, пођимо у даљој аргументацији овог става од економике. Наш државни сектор народне привреде има социјалистички карактер, а с обзиром на цјели привредни систем, и наш задружни сектор може се, и поред борбе између социјалистичких и капиталистичких елемената у задругама, утврдити као социјалистички. Што се тиче приватног привредног сектора, он код нас постоји и зајемчен је Уставом. Међутим, закони капиталистичке економике не дјелују ни на том нашем привредном сектору неограничено, регулисано. Допуштајући, па и потстичући размах приватне иницијативе у занатству и селачком газдинству добављањем алата, оруђа и пољопривредних машина, снабдијевањем са сјеменом, пружањем помоћи у сјетви и жетви, организацијом откупа пољопривредних производа, контрахирањем, нормирањем цијена, пореским системом итд. — држава остварује опћу контролу над приватним сектором привреде и путем привредног плана уједињује га у јединствену цјелину народне привреде. Узевши све то у обзир, као и одлучујућу улогу државног сектора у цјелокупној народној привреди, — јасно излази на видјело јединствена основица нашег привредног система. Даље, јединство нашег правног система заснива се и на јединству државне власти, у којој нема супротности између појединих функција државе. Јединство државне власти излази из карактера наше народне демократије, оно је обезбјеђено вољом нашег народа и државним уређењем наше народне републике. На тлу јединствене основице народне привреде и јединства државне власти, по логици ствари, произашао је и развија се и наш нови, јединствени правни систем. Према томе отпада приговор хетерогености нашег правног система. Оно што ваља учинити, то је његова научна обрада и даље научно развијање.

Исто тако неоснован је и приговор, да је прерано приступати изградњи нашег правног система. Не само да то није преурањено, него смо ми у том послу окаснили. Већ преко годину дана имамо Устав, имамо основне законе, имамо обиље других текућих закона и правних прописа на свим пољима државне дјелатности. Имамо, дакле, законодавни материјал за постављање и научну обраду система нашег права. А даље, тко би чекао довршење законодавне дјелатности па да онда отпочне са научном обрадом права и његовом систематизацијом, тај то закључење никад не би дочекао, напросто стога, што законодавство живи и што се развија, једни закони изумиру а други нови настају. Ми већ од ослобођења на овамо имамо

читав низ правних прописа, па и закона који су извршили своју функцију и изгубили на својој практичној актуалности. На примјер, код нас је углавном спроведен Закон о поступању са имовином коју су власници морали напустити у току окупације и имовином која им је одузета од стране окупатора и његових помагача. Ми се налазимо пред важним измјенама и допунама Опћег закона о народним одборима, итд. С друге стране, налазимо се пред доношењем нових правних прописа, нарочито у вези са извођењем петогодишњег плана. Дакле, и приговор преурањености постављања и научне обраде нашег права неоснован је.

Поставља се питање, можемо ли за основу систематике нашег права узети подјелу права на двије основне правне области, на јавно и приватно право. И друго, ако то не можемо, какав положај има приватно право у нашем правном систему.

Буржоаска правна наука заснивала је диобу права на јавно и приватно на поставци, да у друштву постоји сукобљавање интереса појединаца са интересима друштва. Она је учила, да ове супротности у интересу друштва као цјелине ваља ублажавати и измиривати, да је то једна од основних функција државе и да држава измирење ових супротности врши путем права, тј. путем своје принуде. Буржоаска правна наука учила је, да оне правне норме које се у првом реду односе на заштиту заједничких интереса друштва чине јавно право, а норме које се у првом реду односе на заштиту интереса појединаца да чине приватно право, да супротност између појединачних и друштвених интереса није апсолутна, јер је добро заједнице овисно од добра њених чланова, и обратно, те да према томе нити граница између јавног и приватног права није апсолутна и непромјенљива. Учење о „заједничким“ интересима друштва и интересима појединаца „уопће“, једнако експлоататора и експлоатисаних, као и то да је држава непристрасни арбитар у рјешавању сукоба између интереса појединаца и интереса друштва, служило је томе, да прикрије постојање и непомирљивост класних супротности између експлоататора и експлоатисаних и да прикрије класни карактер државе као оруђа класне владавине експлоататора. Ова полазна поставка буржоаске правне науке о супротности индивидуалних и опћих интереса и функцији државе као арбитра за обуздавање и мирње ових супротности, а ни којој поставци она заснива и подјелу права на јавно и приватно, ненаучна је, јер је у противрјечности са друштвеном стварношћу капиталистичког поретка, чија је главна карактеристика антагонизам између класе експлоататора и класе експлоатисаних, а не антагонизам између појединаца уопће и друштва као цјелине. Буржоаска држава наиме, као и цјелокупно њено право јесу средство у рукама владајуће капиталистичке класе за одржање њене политичке и економске владавине над експлоати-

саним класама. Према томе, у буржоаској држави цјелокупно право, сврставало се оно у јавно или приватно, служи непосредно или посредно за заштиту капиталистичког власништва над средствима за производњу и на њему засноване експлоатације радне снаге, као и за потчињавање, уствари докидање, приватног власништва милиона ситних и средњих власника. Овај процес потчињавања и докидања приватног власништва огромне масе ситних и средњих власника долази до пуног размаха у монополистичком стадију капитализма, када владајући капиталистички монополи и трустови на бази своје огромне економске моћи путем државне власти, која се налази у њиховим рукама, господаре читавим привредним животом земље и врше организовану експлоатацију читавог народа. Услијед ненаучне полазне поставке, на којој је буржоаска правна наука заснивала диобу права на јавно и приватно, појавило се стотину разних мишљења, тако да је учење о подјели права на јавно и приватно запало у ћорсокак, па су га почели напуштати и буржоаски правници.

Полазну поставку за систематику нашег права треба гражити у друштвено-економској структури и карактеру наше државе и права. Насупрот буржоаском друштвеном уређењу, чију економску основицу чини приватно-капиталистичко власништво средстава за производњу, у нашој држави средства за производњу јесу или опћенародна имовина тј. имовина у рукама државе или имовина народних задружних организација или имовина приватних физичких и правних лица, од којих опћенародна имовина има одлучујућу улогу и претставља главни ослонац државе у развјетку народне привреде. Насупрот владавине шаке експлоататора у буржоаској држави, државна власт у Федеративној Народној Републици Југославији налази се у рукама народа. Одлучујућа средства за производњу у нашој држави постала су друштвеном имовином и служе као извор сталног подизања нивоа материјалног и културног благостања широких радних маса, а не као подлога за њихову експлоатацију и пауперизирање. Друштвено власништво основних средстава за производњу не може да рађа супротност између интереса појединаца и друштва, оно напротив те интересе сједињује и даје пуно задовољење интересима радних људи. Код нас постоји и приватни сектор привреде заснован на приватном власништву средстава за производњу. Међутим, тај сектор није хомоген, он се састоји из експлоататорског и радног дијела, од којих потоњи превладава у нашој пољопривреди, занатству и трговини на мало. Док се експлоататорски дио приватног привредног сектора налази у супротности са интересима друштва и појединаца, дотле радни дио приватног сектора потпомаже развој народне привреде и задовољавање опћенародних потреба. Зато наша народна држава разним привредним мјерама

потпомаже радни дио приватног привредног сектора. Колику помоћ наша држава пружа радном дијелу приватног привредног сектора, којег је капитализам потчињавао и докидао, најбоље се види из огромних средстава која су Законом о петогодишњем плану развитка народне привреде у год. 1947—1951 одређена за унапређење пољопривреде и занатства.

Наш Устав зајемчује приватно власништво и приватну предузимљивост у привреди, као и наслеђивање приватног власништва. То власништво претставља или приватно власништво таквих средстава за производњу која пружају могућност капиталистичке акумулације (ненационализовани дио индустрије итд.), или приватно власништво средњих и ситних власника које служи за издржавање њихових породица и које у сарадњи са друштвеним дијелом привреде доприноси задовољавању опћенародних потреба, или лично власништво на предметима употребе и потрошње које служи за подмиривање личних потреба, или поједина друга лична имовинска и неимовинска права. Имовински односи који произлазе из оваквог приватног власништва чине приватноправне имовинске односе који су предметом регулисања приватног права. Приватно право дакле код нас постоји, али се већ досад битно измијенио његов садржај и сврха којој служи његова примјена. Сврха којој служи приватно право у нашој држави јесте у првом реду стварна заштита приватног власништва ситних и средњих власника, заштита личног власништва на предметима употребе и потрошње, као и заштита појединих других личних имовинских и неимовинских права. Очигледно је дакле, да приватно право у нашем правном систему нема онај значај и тенденцију развоја којег оно има у буржоаској држави. Имовинскоправни односи (углавном имовинскоправни) који се развијају на бази друштвеног власништва средстава за производњу, као и они који се развијају на бази приватног власништва средстава за производњу и предмета за личну употребу и потрошњу, регулишу се правним нормама који чине једну јединствену грану нашег права. С обзиром на изложени садржај ове гране права, она се не би могла назвати заједничким термином приватно право, већ за њу треба узети други адекватан правни термин. Према свом историјско-правном значењу и садржају, изгледа, да термин грађанско право најбоље одговара као назив ове гране права. С обзиром на то, да грађанско право регулише имовинскоправне односе који се развијају како на бази друштвене имовине тако и на бази приватног власништва, излази, да приватно право у нашем правном систему не претставља посебну областну грану права па према томе диоба права на јавно и приватно принципијелно отпада и не може служити за основ систематике нашег права

Наш правни систем, а нарочито поједине правне дисциплине и правни институти из којих је састављен, мора да из

ражавају специфичности настанка, садржаја и облика друштвених односа којима се одликује наше друштвено уређење. Баш у том правцу ми треба да развијемо правну науку и да допринесемо свој прилог у опћу зграду научне правне мисли. Као примјер те специфичности наводим само начин стварања нашег државног сектора народне привреде. Државни сектор народне привреде, наравно, није настао пуком вољом законодавца, него је настао путем ослободилачке борбе као посљедица снаге и свијести народних маса, да основна средства за производњу треба да пређу у руке народа, да служе за обезбјеђење националне независности, учвршћење народне власти и уздизање благостања народних маса, а не да буду средство у рукама шаке капиталиста за израбљивање радних маса. Међутим, државни привредни сектор ваљало је организовати, јачати и регулисати ток производње на том сектору, а то је учињено доношењем и спровођењем низа закона који обилују специфичним правним нормама. Те специфичне правне норме ваља истаћи и научно обрадити.

Код постављања овог реферата покушао сам само да подцртам нека начела у вези са разрадом нашег система права, без излагања костура самог система, јер такав посао захтјева дуги рад и веће научне припреме. Истаћи ћу још само ово: једно од централних питања систематике нашег права произлази из чињенице, да је на бази промјена у економској структури наша држава обухватила планом читаву народну привреду, да је организовала државни привредни сектор, да је с њим повезала задружни привредни сектор, да врши опћу контролу над приватним привредним сектором, да преко државних привредних органа и установа регулише ток производње и дистрибуције, да управља опћенародном имовином, итд. У вези с тиме донесен је читав низ нових закона и других правних прописа на подручју народне привреде који су непознати буржоаском праву. Таквих нових правних прописа и норми бит ће сваким даном све више. Ове норме неминовно захтијевају своју систематизацију. Оне разарају шему буржоаске правне систематике и мијењају садржај и опсег постојећих правних дисциплина. Пошто се систематизација правних норми одређује према предмету којег норма регулише, излази, да основне норме које се односе на економско уређење наше државе треба да буду предметом државног права; друге да буду предметом административног права (амо, изгледа, спадају и норме које се односе на управљање опћенардиом имовином); треће, на примјер већина норми које регулишу контрактацију у привреди, предметом су грађанског права; четврте које регулишу радне односе предметом су радног права, и тако даље. Но и поред тога остаје читав низ правних норми које се односе на нову економику, а за које није лако одредити камо их сврстати и како их научно систе-

матизовати. Амо спада већина норми које садржи Закон о петогодишњем плану развита народне привреде, Закон о државним привредним предузећима и други привредни правни прописи. Питање систематике правних норми које се односе на народну привреду за нас је ново и треба му посветити највећу пажњу.

Прелазим на неке гране и питања нашег права, ка чијој би научној обради требало одмах приступити.

Потребно је дати историјски приказ и научно обрадити правне одлуке и прописе из периода ослободилачке борбе. У том правцу састављена је збирка правних прописа из ослободилачке борбе у редакцији друга Гершковића, коју би требало штампати. Исто тако требало би издати збирку правних прописа које су у току ослободилачке борбе донијеле поједине федералне јединице. Почетак научне обраде овог материјала садржан је у експозеу друга М. Пијаде одржаном у Народној скупштини приликом доношења Опћег закона о народним одборима. У историјским правним документима — од фочанских прописа до Одлука II засједања АВНОЈ-а и даље до Устава — правно су изражене наша ослободилачка борба и специфичности њених облика. Потребно је научно објаснити, како се је у борби против окупатора и издајничке владајуће реакције рушила стара, противнародна држава и њен апарат и како се је на рушевинама старе државе градила нова Југославија, њен правни поредак и правни систем. Научна обрада правних одлука и прописа из времена ослободилачке борбе бит ће важан допринос правној науци. Такво дјело служило би не само за одгајање нових правних кадрова потребних нашој држави, него и за подизање политичке и правне свијести народних маса. Још даље, такво дјело било би користан прилог у борби напредних снага у свијету против реакције и назадњаштва. Оно би могло послужити и као једно од борбених средстава саним народима који воде борбу за слободу и независност и снакав поредак какав су народи Југославије извојевали.

Даље. Наша народна држава и народна демократија претстављају нови тип државе и демократије. У ослободилачкој борби исковано је братство и равноправност народа Југославије и ријешено национално питање, свргнута је с власти владајућа реакција и власт прешла у руке народа, наша држава истргла се је из раља империјалистичког израбљивања и постала заиста независна и слободна земља, основна средства за производњу постала су опћенародном имовином и престала бити средство помоћу ког су инострани и домаћи капиталисти осиромашавали нашу земљу и наш народ, та средства служе данас као подлога благостања народних маса и изградње новог дру-

штвеног уређења. Овим променама одговарају наше државно унутрашње уређење, нова организација народне привреде, народне власти, државне управе, правосуђа и других грана државне дјелатности. Наша народна демократија одликује се активним учествовањем најширих народних слојева, окупљених у Народном фронту, у вршењу државне власти. У чланку „У чему је специфичност ослободилачке борбе и револуционарног преображаја нове Југославије“ друг Тито говорећи о Народном фронту рекао је: „У току Народно-ослободилачке борбе било је исковано несаломљиво јединство народа, које је названо Народним фронтом. То је не само савез радника и сељака, то је нешто више. То је савез свих родољуба, свих прогресивних људи наше земље, свих оних који су кренули новим путем за изградњу и учвршћење нове Југославије. То јесте и треба да остане савез радног народа: радника, сељака, народне интелигенције, и осталих радних људи наше земље. Било би неправилно и штетно сужавати тај савез, који претставља снажан темељ наше младе Републике“. А даље, у чланку „Темељи демократије новог типа“ говорећи о нашој народној демократији друг Тито рекао је: „Ако господа реакционери сматрају диктатуром то што се код нас не дозвољава остатку једне незнатне шаке свјетовних или црквених реакционара да руше тековине велике ослободилачке борбе, — онда нека им буде то диктатура. Али то је народна диктатура, јер претставља 96% народа. Диктатура 96% над 4%, што, другим ријечима, значи: најистинскија народна демократија“. Управо због оваквог широког јединства народних маса и истински демократског карактера државне власти наша држава понос је не само наших народних маса, него она ужива и велик поглед у свијету. Из тог разлога, с друге стране, наша народна држава и њено уређење предмет су клеветничке кампање реакционарне штампе у свијету, која народну владавину у новој Југославији приказује као неки тоталитарни режим. Наши правници треба да буду тумачи нашег државног и друштвеног уређења и да даду достојан одговор на такву клеветничку кампању научним приказом основа и суштине наше народне државе и народне демократије, као и излагањем средстава којима се народна демократија обезбеђује и развија. Има такођер добронамерних људи, који из непознавања чињеница погрешно приказују нашу народну државу и демократију као неки посебан вид буржоаске државе и демократије, или други, који суштину наше народне демократије виде само у ријешењу националног питања, а промјене у нашој економици сужују на конфискацију имовине ратних злочинаца и непријатеља народа. Нема дакле сумње, да су наши правници дужни да истински научно прикажу уставно демократско уређење наше државе. Наша народна држава и

демократија нису ни обична ни необична буржоаска држава и буржоаска демократија, оне су држава и демократија новог типа. Исто тако ни економска база ове демократије није капиталистичка економика. Како би се поред забране приватних монополистичких организација, поред прелаза банака и основних средстава за производњу у друштвену својину, поред задружног сектора народне привреде основаног на новим темељима, поред опће контроле над приватним сектором привреде, и коначно, како би се поред планске привреде и високе политичке свијести и радног елана наших народних маса у извођењу Петогодишњег плана, како би се поред свих тих промјена у нашој економици могло говорити, да има значајке државног капитализма и слично. Очигледно, тако се не може говорити. Исто тако стоји ствар и са нашим правним поретком и правом. Као што су наша народна држава и демократија по свом карактеру различне од сваке буржоаске државе и буржоаске демократије, тако је и наше право истински различито од права било које капиталистичке државе. Иначе то право не би могло живјети, а камо ли служити као једно од средстава за унапређење нашег народног живота. Ми правници смо дужни и звани, да пред нашу и свјетску јавност излазимо као тумачи нашег државног и друштвеног уређења и нашег права, а не можемо то препустити непријатељима нове Југославије. Ми смо дужни, да нашим пријатељима у иностранству омогућимо свестрано и точно упознавање живота наше земље и уређења наше државе. То би био даљњи основни задатак правне науке и то на подручју државног права.

Од питања која су предмет међународног права наша држава је нарочито заинтересована на питању присаједињења Словеначке Корушке матици земљи, на питању изручења и кажњавања ратних злочинаца, издајника и колаборациониста, на питању репатријације тако званих расељених лица и избјеглица, на питању репарација и реституције имовине коју су фашистички агресори за вријеме рата одвукли из наше земље, на питању опће борбе за што праведнији и трајнији мир и сарадњу међу народима, што у исто вријеме значи борбу против хушкача и потпаљивача новог рата, против повреда независности народног суверенитета и државних граница, које се нарушавају путем изазивања граничних инцидената, убацивања терориста и разних других провокација.

У току другог свјетског рата, у тешким ратним условима живота, у свијести мирољубивих народа, милиона бораца и жртава фашистичке агресије и терора, рађају се нови погледи на међународне односе и ствара се ново међународно право, а наполе међународно кривично право. Водећу улогу у стварању новог међународног права имао је Совјетски Савез. Ново међу-

народно право добило је свој правни израз и нашло своју потврду у многобројним међународним правним документима: Атлантска повеља, Декларација Уједињених нација од јануара 1942, Одлуке Московске конференције од октобра 1943, Одлуке Техеранске, Кримске и Берлинске конференције, Одлуке Московске конференције од децембра 1945, Повеља Уједињених нација, Закључци конференције мира у Паризу и Конференције Савјета министара у Москви од априла 1947 год., итд.

Наша држава темељи своје захтјеве на признатом ратном доприносу у борби на страни Антихитлеровске коалиције, на огромним људским и материјалним жртвама које смо дали у рату за своје ослобођење и заједничку ствар савезника. Задовољење наших захтјева оснива се на начелу правде у међународним односима и на потпуно одређеним и јасним одредбама међународног права.

Наш захтјев за присаједињење Словеначке Корушке матици земљи темељи се на праву народа на самоопредељење, које је право као једно од својих основних начела прокламовала Атлантска повеља. Он се темељи на етничком принципу, који је као руководеће начело истакла Лондонска одлука Савјета министара од 1945 год. Најзад, поред наших многобројних оправданих историјских, економских и географских аргумената, наш захтјев за присаједињење Словеначке Корушке оснива се и на Московској декларацији од октобра 1943 г., коју су потписале САД, Велика Британија, СССР и Кина, а која је посебно подвукла принцип одговорности Аустрије за њено учешће у рату на страни хитлеровске Њемачке, као и „да ће се у коначном сређивању водити рачуна о доприносу саме Аустрије у њеном сопственом ослобођењу“. Каква је и колика је одговорност Аустрије? Ми знамо, да су се у Аустрији још прије аншлуса стварали планови за напад на Југославију, а да не говоримо и о њеној доказаној одговорности пред цијелим свијетом за огромно учествовање у фашистичкој агресiji према нашој земљи и у безбројним злочинима које су починили аустријски генерали, аустријске војне формације, аустријски гестаповци и други аустријски држављани у саставу хитлеровских оружаних банди према нашим народима. Што се пак тиче доприноса саме Аустрије у њеном сопственом ослобођењу, цијелом свијету је познато, да тај допринос није био никакав и да су у Аустрији наша браћа Корушки Словенци били једини који су се с оружјем у руци борили против нацистичке тираније за ствар савезника и за своје присаједињење матици земљи.

Наш захтјев за изручење ратних злочинаца, издајника и квислинга темељи се такођер на многобројним међународним правним документима. Ја ћу навести само најзначајније: Московском декларацијом од октобра 1943 год. САД, Велика Бри-

танија и СССР свечано су се обвезали поред осталог „да ће три савезничке силе гонити ратне злочинце до на крај свијета и изручити их тужиоцима, како би се извршила правда“. Генерална скупштина Уједињених нација, на приједлог Бјелоруске делегације усвојила је резолуцију, у којој је између осталог речено: „препоручује се члановима Уједињених нација да одмах предузму потребне мјере за хапшење оних ратних злочинаца који су одговорни или су учествовали у предњим злочинима и за њихово одашиљање у земље гдје су своја гнусна дјела учинили, како би могли бити суђени и кажњени по законима тих земаља; а позивају се и владе оних држава које нису чланови Уједињених нација да такођер предузму све потребне мјере за хапшење таквих злочинаца на њиховим територијама с тим, да они буду одмах упућени у земље у којима су злочини учињени а у циљу суђења и кажњавања по законима тих земаља“. У члану 11 т. б) Декларације, коју су потписале 5-VI-1945 владе Велике Британије, САД, Француске и СССР подвучено је „да ће бити ухапшен и предат савезничким претставницима сваки припадник ма којег од Уједињених народа, за којег се сматра да је учинио преступ против свог националног закона“. У истом смислу закључени су споразуми од 4 јула 1945 и 28 јуна 1946 г. у погледу Аустрије, Лондонски споразум од 8 августа 1945 г., затим је донијет и Закон број X Контролног савјета за Њемачку, учињене су многобројне изјаве државника и влада, којима се подвлачи чврста ријешеност савезничких влада, да ће се проналасити, хапсити и изручавати ратне злочинце, издајнике и квислинге, државама чланицама Уједињених нација које их траже. Тако је, на примјер, претсједник САД госп. Труман у свом првом говору пред Конгресом на дан 16 априла 1945 изјавио: „Ништа неће поколебати нашу одлуку да казнимо ратне злочинце, па макар их морали гонити до на крај свијета“. Међутим пракса се развија у сасвим другом правцу, она иде управо у раскорак са наведеним одредбама међународног кривичног права. До 10 фебруара 1947 год. од затраженим 730 југословенских ратних злочинаца одобрено је изручење 183, а изручено је свега 11. Од 15.592 утврђена ратна злочинца од стране наше Државне комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача, који нису југословенски држављани, регистровано је код Комисије Уједињених народа за ратне злочине њих 2.104, а изручен нам је из америчке, британске и француске окупационе зоне у Аустрији и Њемачкој и из Италије до 10-II-1947 г. укупно 121 ратни злочинац. Ми не верујемо, да се не могу пронаћи такви ратни злочинци као што су Павелић, Ђујић, Лубурић, Шарић, Јевђевић и други. Ми протестујемо против тога, што се таквим ноторним злочинцима даје склониште и што још нису кажњени.

Наш захтјев за репатријацију расељених лица и избјеглица оснива се поред осталог на резолуцији Генералне скупштине Уједињених нација, у којој је речено: „Главни задатак у погледу расељених лица је тај, да се на сваки могући начин потстакне и помогне њихов скори повратак у земље њиховог поријекла“. А затим, даље: „Као резултат ове резолуције не смије да се предузме никаква акција која би ма на који начин спријечавала изручење и кажњавање ратних злочинаца, квислинга и издајника“. И по овом питању постоји дубоки јаз између свечаних савезничких обавеза и одредаба међународног права с једне стране и стварног стања, тј. праксе с друге стране. Велики број ратних злочинаца и издајника успјели су не само да се у иностранству помијешају са расељеним лицима (депортирцима, интернирдима, принудно одведеним за рад итд.) и ратним заробљеницима, него чак и да им буде признато својство расељених лица и да уживају подршку и заштиту неких савезничких окупационих власти. Шта више, ти ратни злочинци и издајници у логорима расељених лица и избјеглица створили су фашистичке и војничке организације под лажним видом културних, шпоретских и хуманих друштава, обновили своју фашистичку штампу и прешли на вођење хушкачке кампање против држава и влада чланица Уједињених нација, као и на пријетње и отворени терор према расељеним лицима и избјеглицама који желе да се врате у своју домовину. Терор над расељеним лицима и избјеглицама и њихово спрјечавање да се врате у своју отаџбину, у ствари је један од облика интернације и насиља, оквалификован у међународном кривичном праву као ратни злочин.

Наш захтјев за плаћање репарација и реституцију имовине коју су Њемци однијели из наше земље темељи се на закључцима Кримске и Берлинске конференције, којима је прокламовано начело да народи који су претрпјели ратну штету од хитлеровских хорди имају право репарације. Тај наш захтјев темељи се и на Меморандуму прихваћеном од Савезничког Контролног савјета за Њемачку, којим се правно регулише питање реституције имовине коју су Њемци однијели из савезничких земаља. При томе треба имати у виду да укупна ратна штета која нам је проузрокована хитлеровском агресијом износи 11.638,644.621 долар и да признате квоте од Међународне репарационе конференције у Паризу ни издалека не накнађују стварно нанијету штету као и да при томе „није узет у обзир специјални положај Аустрије према Југославији у одговорности Аустрије за ратну штету коју је хитлеровска агресија причинила Југославији“.

Борба против нове агресије и интервенције у унутрашње прилике друге земље, против провокација на границама, против убацивања терориста, против клеветничке кампање и сличних

средстава којима се служе ратни хушкачи и потпаливачи новог рата, саставни је дио борбе демократских снага свијета за праведан мир и међународну сарадњу. Интервенције, провокације, тероризам, клеветничке кампање и слични акти претстављају директан напад на међународни мир и сарадњу, они претстављају злочин против мира.

Суштину ове противрјечности између праксе и постојећих прописа међународног права, разоткрио је и дефинисао Министар спољних послова СССР Молотов на сјединици Организације Уједињених нација у Њујорку 31 октобра прошле године. Он је рекао: „Ми морамо водити рачуна о дјелма супротним тенденцијама у развоју међународних односа. Једна се састоји у одбрани начела међународне сарадње великих и малих држава, која смо ми признали, а друга — у тежњи неких утицајних група да одријеше себи руке у неуздржљивој борби за свјетску доминацију. Прва налази свој ослонац у основним поставкама Организације Уједињених нација и у поштовању оних начела која су положена у њене темеље. Друга је, напротив, управљена на то да пољуља темељ на коме стоји Организација Уједињених нација и да рашчисти пут за претставнике другог курса.“

Народни Југославије, који данас у миру изграђују своју земљу, траже обезбеђење праведног мира и боре се за њ исто онако одлучно као што су се борили у ослободилачком рату против фашистичких агресора и њихових домаћих слугу.

Напријед изложени захтјеви и право наше државе на њихово задовољење, основани на толиким прописима међународног права, — данас се оспоравају, изигравају и замагљују. Ми правници треба да и међународно право ставимо у борбу за остварење праведних захтјева наше државе, ми треба да правне прописе новог међународног права проучавамо, објашњавамо, популаризуемо и да се придружимо опћем захтјеву и борби нашег народа и демократских снага у свијету за њихово испуњавање и поштивање.

Основи нашег новог кривичног законодавства ударени су у току народно-ослободилачке борбе. Они су садржани у уредбама и прописима Врховног штаба НОВ и ПОЈ и правним прописима појединих федералних јединица. Најзначајнији од тих правних прописа јесу Уредба о војним судовима Врховног штаба НОВ и ПОЈ од 24 маја 1944 године. Ова потоња Уредба, напосе, садржавала је поред прописа о организацији и надлежности војних судова и дефиницију ратног злочина издаје, она је садржавала и прописе о поступку, правним љековима, помиловању итд. Та Уредба је до доношења Закона о кривичним дјелима против народа и државе била један од основних нових кривично-правних прописа у новој држави. У примјени уредаба о војним судовима и кривично-правних прописа појединих федералних јединица развило се је наше кривично правосуђе у

току борбе на висок ступањ. Полазећи од основа новог кривичног права насталог у току народно-ослободилачке борбе и резултата које је дала правна пракса, донесен је након ослобођења низ нових кривичних закона, тако да се данас налазимо у пројектовању новог кривичног законика. У том правцу сачињен је Пројекат за опћи дио кривичног законика ФНРЈ, који је отштампан у „Архиву за правне и друштвене науке“ број 7—12 из 1946 г. и који је дат нашим правницима на дискусију са циљем да га провјере и допринесу изради новог кривичног законика. Опћи дио новог кривичног законика од огромног је политичког, научног и практичног значаја. Његов политички значај састоји се у том, што он у својим прописима треба да садржи начела казнене политике наше државе. Он треба да одреди на који начин држава води борбу против учинилаца друштвено опасних дјела, тј. дјела управљених против државног и друштвеног уређења наше државе, против националне слободе и равноправности народа ФНРЈ и њихових народних република, против народне власти и државне безбједности, економског система народне државе и опћенародне и задружне имовине, против државних установа и предузећа, задруга и других друштвених организација, као и политичких, личних и имовинских права грађана и уопће правног поретка у Федеративној Народној Републици Југославији. Његов научни значај састоји се у томе што он, према пројекту, за свој основ узима савремено поимање кривичног дјела, изражено у такозваној материјалној дефиницији кривичног дјела, према којој кривично дјело не претставља прекршај неке непромјенљиве кривичноправне норме, него напад на друштвене односе изражене у правним нормама, а који се друштвени односи и правне норме мијењају по опћим законима друштвеног развитка. Ова дефиниција разоткрива праву природу кривичног дјела, која се састоји у нападу на основне интересе класе која у држави влада, у нашој народној држави на основне интересе народних маса које држе власт у својим рукама. Ово основно начело треба да буде досљедно спроведено кроз све прописе опћег и посебног дијела кривичног законика. Практични значај новог кривичног законика састоји се у томе, што ће он претстављати ужу правну базу читавог кривичног законодавства и тиме освјетљавати пут правној пракси, усмјеравати и олакшавати рад кривичног правосуђа. На пројект ставили су наши правници, теоретичари практичари, неколико важних примједба и приједлога за допуне и измјене. Најважнији од тих приједлога односе се на саму систематику закона и на уношење у закон прописа о одговорности иницијатора, организатора и других учесника у кривичним дјелима банди, завјера и сличних организација. Ипак, ово учествовање у изради пројекта није довољно широко и интензивно. Неки другови правници схватили су позив на дискусију

као ријешење акта, тј. дали су на пројект неке примједбе и тиме је читава ствар тобоже свршена. Потребно је да наставимо проучавање пројекта и да шаљемо своје примједбе и приједлоге, као и да приступимо научној обради основа нашег новог кривичног права.

Не упуштајући се у разматрање задатака правне науке на подручју других правних дисциплина, ма да би то било врло потребно, желим да истакнем важност објашњавања појединих правних питања и прописа путем правних часописа, штампе и предавања као и путем одлука врховних судова, објашњења и упутства министарстава и других руководних установа. То тражи наша правна пракса. Осим тога, објашњавање појединих правних питања и прописа важан је допринос и предрадња за научну обраду нашег права као цјелине. Ја ћу се овдје, ради примјера, осврнути на једно од таквих правних питања, а то је питање научне обраде Закона о неважности правних прописа донесених прије 6 априла 1941 и за вријеме непријатељске окупације од 23 октобра 1946 г. Тај закон, између осталог, у члану 2 установљује, да су правни прописи старе Југославије изгубили правну моћ, а с друге стране одређује услове по којима се могу примјењивати правна правила (норме) старог права, тј. права старе Југославије. Право старе Југославије разбио је народ у народно-ослободилачкој борби заједно са старом државом и старим државним апаратом. Из прописа члана 2 овог закона слиједи, да је унутрашњи правни континуитет између старе и нове државе прекинут. Међутим, даље у члану 4 овај закон прописује, да се правна правила садржана у законима и другим правним прописима старе Југославије (то су закони и други прописи који су били на снази 6 априла 1941 г.) могу примјењивати на односе који нису уређени постојећим прописима, уколико нису у супротности са Уставом ФНРЈ, законима и прописима нове Југославије и начелима њеног уставног поретка. Значи, дакле, да су правни прописи старе Југославије начелно укинута, али да се поједина правна правила садржана у тим прописима могу, под одређеним условима, примјењивати на односе још нерегулисане новим законима. Та се стара правна правила могу примјењивати силом самог Закона о неважности правних прописа итд., како то такођер слиједи из члана 4 тога закона. Међутим „сила закона“ је формална и потребно је теоретски објаснити, која је то стварна сила која условљују примјену старих правних правила. Одговор на то питање даје Вишински, који, позивајући се на Маркса, у свом реферату „Основни задаци совјетског социјалистичког права“ каже, да се након свргавања експлоататора с власти „не може проћи без икаквих норма права, а других норма осим буржоаских норма права нема, и да свргнуће капитализма не даје одмах ни економске претпоставке за такву промјену“ (Издање Института права Академије наука СССР,

Москва 1938, стр. 36). Ми смо додуше из ослободилачке борбе изашли са читавим низом нових правних прописа, а од ослобођења до данас донијели смо Устав ФНРЈ, уставе народних република, велик број основних и текућих закона и других правних прописа, али још нисмо доспјели регулисати новим законима све друштвене односи, нарочито не на подручју грађанског и судског (процесног) права. Поред тога што неки односи још нису правно регулисани новим законима, код нас постоје још и економске претпоставке за примјену знатног дијела норми старог права, јер постоји приватан сектор привреде основан на приватном власништву средстава за производњу. У којој мјери ће се вршити даљњи економски преображај у нашој држави, у тој мјери ће отпадати економске претпоставке за примјену правних правила садржаних у прописима старе Југославије. Код тога није битно, да ли је стара правна норма обухваћена новим законом или се она примјењује на основу Закона о неважности правних прописа итд. При свему тому не смије се изгубити из вида важна чињеница, да старе правне норме, које се примјењују, попримају значајке и печат новог правног система и да те норме у вези са промјенама које се одвијају у производним и другим друштвеним односима, сваким даном добивају нови садржај и утолико постају нове.

Нема сумње, да је научно објашњење овог закона од огромне важности за нашу правну праксу, која се свакодневно бори са супротностима између права нове Југославије и остатака права старе Југославије. Таквих теоретских правних питања, која су уједно од огромне важности за нашу правну праксу, има много. Ми смо дужни да најважнија таква питања одабирамо и да их — не чекајући — научно објашњавамо.

Навест ћу још нека питања у вези са нашим радом на пољу правне науке:

Било је код нас покушаја обраде појединих правних прописа, па и правних грана, који су покушаји полазили од свијесног прешућивања наше стварности, нашег Устава и нових закона. О таквим непријатељским и антинаучним покушајима не треба много дискутовати, њих треба откривати, жигосати и онемогућавати. С друге стране, догађа се, да у научној обради нашег права гријешимо и застрањујемо, што редовно долази или услијед недовољног познавања науке о законима друштвеног развитка и посебно савремене правне науке, или услијед механичког преношења правних формула својствених другачијем друштвено-економском уређењу и правном поретку него што је наш. На тај начин, умјесто научног освјетљавања опћих и специфично наших правних проблема, ми их замагљујемо. Закључак који отуд излази јесте: ако хоћемо да развијемо нашу науку о праву, ми морамо много да учимо, да усвојимо савремену напредну науку о развоју друштва, о држави и праву и њен

научни метод. С друге стране, код разматрања проблема права ми треба да полазимо од анализе друштвено-економских и политичких услова владајућих у нашој држави, а код разматрања неког појединог правног питања или прописа, од анализе конкретних прилика које су их изазвале и које тај правни пропис треба да регулише.

Даље. Чињеница је, да код нас још не постоји потребна повезаност у раду између правника теоретичара и практичара. Ми још нисмо усвојили и на подручју права спровели оно освештано начело, да је пракса без теорије слијепа, а теорија без праксе немоћна. Мало је наших професора и доцента права који су у току наше правне праксе и који активно учествују у припремању пројеката нових закона и других прописа. Тај рад је готово посве остављен друговима из државног управног и привредног апарата. Исто тако, наши правници практичари нису ни са своје стране успоставили нуждан радни контакт и сарадњу са професорима и доцентима права који су спремни на такву сарадњу и који би могли много допринијети нашој правној пракси и законодавству. Ту сарадњу морамо успоставити.

Даље. Научни рад тражи конструктивну критику. Научна критика на пољу права код нас је у зачетку, па и оно мало критичких осврта на поједине радове, који су иначе позитивно одијењени, изгледа да нису правилно примљени. Конструктивна критика није атак на научни престиж или личност овог или оног научника, него помоћ у његовом научном раду и таква она треба да буде давана и примана.

Завршит ћу овај дио реферата о задацима наше правне науке с тиме да наш државни управни и привредни апарат и наше правне институције требају нових стручних правних кадрова. С развитком наше државе, народне привреде и законодавства, правни проблеми све су бројнији и компликованији, њихово правилно рјешавање тражи све више правника са солидним стручним знањем. Њих треба да даду правни факултети. Ми имамо четири правна факултета и број уписаних студената био би задовољавајући, он износи ове године 5484 студената права. Међутим, у години 1946 на правном факултету у Београду дипломирало је свега 72 студента права, у Загребу 39 студената, а у Љубљани 16 студената. Ово је очигледно премален број дипломираних правника које су у 1946 години дали наши правни факултети. Правне студије требало би организовати тако да студенти права стварно слушају предавања и редовно полагају испите, како би се у што већем броју и чим прије привели на стручан рад у разним гранама државне дјелатности. Исто тако, мислим да нам је потребан Институт правних наука ради организовања и унапређења научно-истраживачког рада у области

права. Важан проблем у изградњи правних кадрова претставља чињеница, да у нашем државном и привредном апарату ради знатан број другова који нису свршили правне науке, а који, захваљујући свом учествовању у народно-ослободилачкој борби и својој политичкој изградњи, савладавају стручне правне послове. Они су, дакле по струци правници. Њима треба омогућити да стекну потребну опћу наобразбу и основно правно знање, а иза тога омогућити им и студије на правним факултетима.

IV

ЗАДАЦИ ПРАВНИКА НА ПОЉУ ПРАВНЕ ПРАКСЕ

Пред нашом правном праксом, пред правницима који раде у разним гранама државне привреде и државне управе, у судовима, јавном тужиштву и адвокатури налазе се такођер многобројни задаци. Од тих задатака као основне истичем ове задатке:

Првенствени задатак правника практичара састоји се у сузбијању и гоњењу кривичних дјела против народа и државе. Право је једно од моћних средстава у рукама народа за заштиту спољне безбедности и независности наше државе, за заштиту унутрашњег уређења, за заштиту народне власти од напада споља и подривања изнутра. Непријатељи нове Југославије не мирују. Домаћа реакција, разголићена пред народом као издајник и слуга окупатора, војнички разбијена, свргнута с власти и експрописана — кује планове о свом повратку на власт и продужава своју издајничку дјелатност под новим паролама и са новим барјактарима. Пошто је изгубила сваки политички ослонац у народу, домаћа реакција, потстрекивана и помагана од реакционарних кругова у свијету, покушава данас да окупи своје разбијене редове, да уза се веже поједине однарођене интелектуалце, а на селу да се ослони на један дио богатих сељака, како би преко њих уносила пометњу међу сељаштвом и са тих позиција подривала и разбијала народну власт. Након што је разбијена прва гарнитура реакције (Недић—Павелић—Рупник) и њена даља гарнитура (Дража Михајловић—Мачек, као и Степинец), данас она излази са новом гарнитуром, која наступа под паролама „за праву демократију“, „за сељачку демократију“, „за сељачки социјализам“, итд. Тој издајничкој господи трн је у оку морално и политичко јединство народних маса исковано у ватри ослободилачке борбе и на дјелу послјератне изградње земље, а које јединство је претстављено у Народном фронту. Разбијање Народног фронта и њене кичме — савеза радника и сељака, то је данас мета реакционара свију длака.

На међународној арени, гдје се данас води борба за што праведнији мир и истинску демократију, домаћа реакција, која је у току ослободилачког рата вјерно служила фашистичком окупатору и реакционарним круговима у свијету, данас служи тим истим реакционарним круговима, провокаторима и потпалјивачима новог рата, најогорченијим непријатељима демократије из редова међународне реакције. Нема те провокације, нема те клевете, нема тог напада на слободу, независност и интересе наше домовине, у којој домаћа реакција — и ова код куће и она у емиграцији — није послужила и није спремна да послужи новим поробљивачима. Домаћа реакција претворила се је у агентуру иностраних, нашој држави непријатељских, реакционарних кругова. Она све дубље пада у злочин издаје.

Злочин издаје јавља се данас у новим видовима. То није само од раније познато кривично дјело шпијунаже — крађа докумената и прикупљање података који претстављају војну и државну тајну и њихово предавање агентима иностране шпијунаже. Ми смо свјedoци како међународна плутократија данас посве отворено руши постојеће и ствара нове владе у неким државама у циљу поробљивања тих земаља, како потстиче нереде и грађанске ратове, организује и помаже тероризам и диверзије и друге злочине, све то у циљу угушивања демократских покрета у другим државама, а под познатом хитлеровском паролом борбе против комунизма. Нови поробљивачи и потпалјивачи рата врше ове злочиначке планове и акције против слобде и независности других земаља преко својих шпијуна, агентура и противнародних група у тим земаљама. Нема сумње, да овакав нови облик службе непријатељима своје домовине претставља данас најопаснији и најтежи злочин — злочин издаје.

Нова Југославија, понос наших народа и демократских снага у свијету, слободна је земља. Она енергично одбија све нападе на њену слободу и независност, код нас су прилике не само срећене него наше народне масе свијесно и радосно изграђују ново друштвено уређење. И управо ради тога роварење реакције је тим подмуклије. Данас она, како рекосмо, под видом борбе „за праву демократију“, „за сељачку демократију“, „за сељачки социјализам“ уздише за повратком на власт, њени барјактари, и сами агенти иностране реакције, окружују се страним шпијунима и по њиховим директивама и конкретним задацима раде против свога народа и своје домовине.

Захваљујући свијести и отпору народних маса као и будности државних органа злочиначки покушаји издајника били су досада у заметку угушивани. Задатак је нас правника, да вјештим откривањем и немилосрдним гоњењем и уништавањем издајника, шпијуна, терориста и сличних злочинаца учеству-

јемо у заштитивању наше народне републике, њене спољне безбједности и народне власти од свих могућих садашњих и будућих злочиначких покушаја.

Даљњи заједнички задатак свих правника практичара јесте учествовање у заштити опћенародне и задружне имовине.

О значају заштите опћенародне и задружне имовине за учвршћење народне власти, осигурање наше државне независности, подизање благостања и културног живота нашег народа много је писано у нашој штампи и расправљано на зборовима трудбеника. Наш Устав у чл. 16 каже, да је опћенародна имовина главни ослонац државе у развоју народне привреде и да стоји под нарочитом заштитом закона, а чл. 34 Основног закона о задругама изједначаје задружну имовину у погледу заштите са опћенародном имовином. У данашњој етапи, у етапи извођења Петогодишњег плана разни реакционарни елементи и њихови агенти усмјерују своју злочиначку дјелатност на наносење штете опћенародној и задружној имовини и на саботажу економских мјера наше државе. Једни покушавају да организују и врше акте диверзије и саботаже; други, шпекуланти и црноберзијанци, увлаче се у државне установе и предузећа и задруге, да изнутра плачкају, развлаче и расипају народну имовину; трећи уносе дезорганизацију у привредна предузећа и задружно пословање и на разне начине стварају услове за развлачење народне имовине и ометање извођења плана. Међутим, колико год се ови криминалци по облицима своје злочиначке дјелатности разликују, сви су они — и саботери и шпекуланти и црноберзијанци и књиговође фалсификатори, сви су они непријатељи и штеточине, њих треба откривати и гонити — сваког према степену његове опасности за друштво и према тежини његовог злочина.

Свијесни значаја и улоге опћенародне и задружне имовине за народну привреду и извођење петогодишњег плана, ми правници треба да водимо упорну и свестрану борбу за чување и унапређење те имовине. Борба против штеточина и криминалаца који уништавају, развлаче и краду народну имовину, који саботирају привредне мјере и извођење производних задатака, света је дужност свих грађана наше земље, а у првом реду правника који раде у разним гранама државне управе, народне привреде, у правосуђу, јавном тужиоштву и адвокатури.

Задачи правника у вези са извођењем Петогодишњег плана наведени су у Закону о петогодишњем плану развоја народне привреде ФНРЈ у годинама 1947—1951, а напосе у члану 41 тог закона, који каже: „Извршење задатака и дужности постављених овим планом и прописима на основу овог плана, претставља дужност и част сваког грађанина Федеративне Народне Републике Југославије.

Сва службена лица и сви грађани дужни су да савјесно, дисциплиновано и на вријеме извршују задатке и дужности који ће им бити повјерени ради остварења Петогодишњег плана.

Сваки учесник у остварењу опћедржавног привредног плана, планова народних република, аутономних јединица и народних одбора, одговоран је за правилно и рационално искоришћавање сировина, енергије, средстава за производњу и радне снаге, за правилност и цјелисходност извршених инвестиција, као и за одржавање постигнутих квалитета производа и за њихово стално побољшавање и усавршавање.“

Правници у државном привредном и управном апарату треба да своју стручну дјелатност непосредно повезују са проблемима извођења плана, да брзо реагирају на све појаве у производњи одговарајућим правним мјерама, да учествују у савјесном управљању народном имовином, у прибирању пореза и других финансијских средстава, да стриктно примењују прописе о расподјели и цијенама производа, да брзо и правилно рјешавају правне спорове из односа производње и расподјеле, откупа пољопривредних производа, итд.

Нарочиту пажњу треба посвећивати закључивању и испуњавању уговора између државних привредних предузећа међусобно, као и државних привредних предузећа с једне стране и задруга и појединих грађана с друге стране. У извршењу својих производних задатака државне установе и предузећа путем уговора ступају у међусобне обавезе о наручби и испоруци сировина, материјала и готових производа. Гледан кроз правну призму привредни план претставља мрежу правних односа изражених у низу међусобних обавеза. Испуњење и премашење Петогодишњег плана, између осталог, зависи и о томе, да ли ће ти уговори испуњавати тачно и на вријеме. Сваки прекршај оваквог уговора значи прекршај производног задатка. Отуд огромна важност контрактација у привреди из којих произлазе међусобне обавезе уговорача. У том циљу наши правници ће се борити за правилну примјену Уредбе о закључивању уговора у привреди и Правилника о закључивању уговора у привреди и куповини робе. Прописи ове Уредбе и Правилника улазе у основе нашег новог облигационог права.

Исто тако правници ће нарочиту пажњу посвећивати тачном примјењивању закона и осталих прописа који регулишу радне односе, плаће радника и намјештеника, социјално осигурање, заштиту ученика у привреди, инспекцију рада, право на годишњи одмор, итд. Строга примјена закона и прописа којима се заштићују права и интереси радника и намјештеника у производњи, који непосредно извршују задатке Петогодишњег плана, једна је од битних гаранција за извршење и премашење привредног плана. Свако кршење закона, свако произвољно тумачење и самовољно отступање од закона, прописа

и упутстава који се односе на регулисање извођења плана, на прибирање средстава друштвене акумулације, на рационализацију и стимулацију производње, итд. — претставља директну повреду привредне политике наше владе и напад на интересе народних маса. Стално уздизање и учвршћивање законitosti на пољу народне привреде — то је наш најактуалнији задатак.

Завршит ћу са једним од најважнијих задатака наше правне пракси, а тај је: заштита права и на закону основних интереса наших грађана. Основна права наших грађана записана су у Уставу ФНРЈ, уставима народних република и законима наше државе. И буржоаски уставни и закони садрже декларације о праву грађана. Међутим, док буржоаски уставни и закони садрже само формалне декларације о правима грађана, дотле Устав и закони наше државе одређују и материјална средства за остваривање права грађана. Основна гаранција за остваривање грађанских права грађана Федеративне Народне Републике Југославије састоји се у независности наше земље и у њеном државном и друштвеном уређењу. Не може бити говора о остваривању грађанских права и слобода у оној земљи, која се налази у политичкој и економској зависности од страних империјалиста и у којој се власт и богатства земље налазе у рукама шаке експлоататора. Наша народна држава је слободна и независна, власт и основна средства за производњу налазе се у рукама народа и зато постоје основне претпоставке за стварно вршење грађанских права и слобода у нашој држави. Заштита права грађана наша је света дужност. Бити грађанин ФНРЈ велика је ствар. Наш грађанин, то је човјек — мушкарац и жена, омладинац и старац, радник, сељак и интелектуалац — који се борио против насиља и неправда у старој Југославији, који је први у срцу окупиране Европе дигао пушку против окупатора, то је човјек који је прошао славан пут ослободилачке борбе, издржао у њој и побиједио, то је човјек који је узео државну власт у своје руке и који данас невиђеним еланом изграђује своју сретну домовину. Права и интереси таквог нашег грађанина, то су интереси народа и државе. Наша је дужност да у свакодневном практичном раду заштићујемо лична и имовинска права наших грађана, да од сваког тражимо да поштује законе и врши своје грађанске дужности и да тако нашем практичном дјелатношћу учвршћујемо правни поредак, подижемо друштвену и правну свијест народа и доприносимо одгоју грађана у духу оданости према домовини. То нам наређује Устав, то нам наређују наши закони. Брига за заштиту права и интереса наших грађана, то је мјерило наше свијести и оданости народу.

ТЕМЕЉИ ПРАВНОГ ПОРЕТКА НОВЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ¹⁾

У В О Д

Иако је за одређивање карактера правног поретка потребно да смо начисто са теоретским поставкама о држави и праву ипак мислим да није потребно да се нашироко бавимо овим основним питањима. Али је безусловно потребно одмах на почетку истаћи, да ће нам у излагањима бити полазна точка схваћање да је држава stroj у рукама владајуће класе за гушење отпора њених класних противника. Затим, да држава као оруђе класне диктатуре ствара своје право тј. систем принудних норми помоћу којих владајућа класа проводи своју диктатуру. У правним нормама изражена је воља владајуће класе, а провођење тих норми осигурава држава својом организацијом. Та воља владајуће класе долази у правним нормама до изражаја преко политике, а политика је како каже совјетски учењак И. П. Трајнин „концентрирани израз економије, који увјетује садржину и правац дјелатности државе, њен утицај на односе између класа, који учвршћује право, њен утицај на развој облика сазнања (науке), умјетности и сл., а који утицај увјетује такођер обрнуто дјеловање цјелокупне надградње на економску базу“ (И. П. Трајнин: Поводом питања о узајамном односу државе и права). Из потреба економије произлази дакле политика владајуће класе, а та политика одређује и садржину правних норми, јер владајућа класа преко државних органа изражава своју вољу у законима и другим правним прописима. Функција је, дакле, државе да својим ауторитетом установљава правне прописе — као израз воље владајуће класе — а да осигурава њихово провођење.

Према томе карактер правног поретка произлази из карактера државе, тј. из тога које класе су на власти у једној одређеној држави. Полазна је точка и за одређивање правног поретка нове Југославије чињеница, да је нова Југославија нова држава битно различита од старе Југославије. Стара Југославија је била буржоаска држава, експлоататорска држава, а нова Југославија је народна демократска држава, која је настала специфичним револуционарним путем у току ослободилачког рата. Правни је поредак нове Југославије дакле правни израз нове народне демократије. Према томе наш правни поредак нема у суштини ништа заједничког са правним поретком старе Југославије, јер је право старе Југославије одражавало вољу владајуће класе у старој Југославији, а наше је право израз

¹⁾ Реферат одржан на оснивачкој скупштини Удружења правника ФНРЈ.

воље раднога народа. Како се наша економика развија у правцу социјализма, то и наше право, као одраз политичке воље радног народа, изражава специфичан пут у социјализам. Наше се, дакле, право развија у складу са развојем нових друштвених односа, оно се развија у правцу социјалистичког права у оном размјеру у коме се у нашој земљи изграђују темељи социјализма. Овај карактер нашег права дошао је најјасније до изражаја у Закону о национализацији приватних подuzeћа општедржавног и републиканског значаја и у Закону о Петогодишњем плану развика наше привреде. Наше се, дакле, ново право имаде схватити и тумачити као оружје радног народа у борби за нов живот. Према томе могу се поједине норме старог правног поретка код нас одржати и примјењивати само утолико, уколико се могу укључити у наш нови правни систем, уколико могу бити оружје нове народне демократије.

Ако, дакле, наше право треба да изрази нове друштвене односе, ако треба да буде оружје за изградњу социјализма, што конкретно у овој етапи значи оружје за остварење Петогодишњег плана, који удара темеље социјализма, онда задатак законодавног и уредбодавног рада треба да буде формулирање новог права уз помоћ правне науке, а у складу са нашим друштвено-економским развојем. Духу новог правног поретка туђе је свако формално-јуридичко схватање и постављање правних норми. Само право које је у складу са друштвено-економским развојем може јачати нову демократску законитост, може да буде снажно оружје народне државе у борби за нови друштвени поредак.

ПРЕГЛЕД ХИСТОРИСКОГ РАЗВИТКА НАШЕГ ПРАВНОГ ПОРЕТКА

Правни поредак нове Југославије развијао се од својих првих почетака у оштром сукобу са правним поретком старе Југославије. Он се изграђивао на рушевинама старог правног поретка, јер је ослобођење народа и изграђивање народне демократије било од првог дана уско повезано са разбијањем старог апарата власти и његовог правног поретка. Повезивање апарата власти старе Југославије са окупатором и његовим квислинзима увјерило је народне масе, да је основни увјет за ослобођење од окупатора и изградњу новог живота: до темеља уништити стару државу, њен бирократски апарат власти и њен правни поредак. „Претходни је увјет — како каже Лењин — сваке истинске народне револуције ломљење, рушење готовог државног строја”. (Дела књ. XXI ст. 391). И наша је народна револуција од свог првог почетка домила, мрвила, растројавала и обарала стару државу, њен апарат и њен правни поредак свадје и увијек кад су партизани и Народно-осло-

бодилачка војска као оружана снага револуције ослободили поједине крајеве. Ослободилачка борба наших народа изобличавала је у очима народних маса стари државни апарат, који је постао злочиначко оружје у рукама окупатора. Зато се и правни поредак нове Југославије од првих прописа у ослободилачком рату развијао на рушевинама старог правног поретка као израз задатака и тековина ослободилачке борбе у складу са рађањем и нарастањем нове државе. Он је увијек био оружје прогресивних друштвених снага у борби за нову народну државу. Кроз нове правне прописе увијек се изражавала воља радног народа, који је тој својој вољи давао обавезну снагу помоћу органа народне власти. И баш зато су и ти правни прописи омогућивали, а у извјесној мјери и сами даље развијали, нове друштвене односе. Тако је наше ново право у цијелом свом развоју било и остало жива снага и оружје народне демократије.

Темељи новог правног поретка ударени су на првим ослобођеним подручјима у вријеме ослободилачког рата. Народ вођен Комунистичком партијом а организиран у својим партизанским одредима, касније Народно-ослободилачкој војсци, као оружаног снази народне револуције, и у својим политичким борбеним организацијама, народно-ослободилачким одборима, рушио је заједно са истјеривањем окупатора и органе власти старе Југославије: опћинске управе, среска начелства и судове, који су ступили у службу окупатора. На тим ослобођеним подручјима народ је узимао власт у своје руке преко својих народно-ослободилачких одбора као и преко војних органа (команди мјеста и команди подручја), који су такођер били органи власти оружаног народа. Ови нови органи народне власти изграђивали су се по директивама Врховног штаба, јер је Врховни штаб био политичко и војно руководство народног устанка. Оснивање ових првих органа народне власти је клица нове народне демократске државе и прекид са старим правним поретком.

Народно-ослободилачки одбори и војни органи народне власти створени су у цијелој Југославији још године 1941 кад је устанак захватио широке народне масе. Најразвијенији били су ови органи године 1941 у Србији. Међутим у то вријеме, осим у Словенији, нису нигдје донесени од стране органа народне власти прописи о организацији народноослободилачких одбора. (У Словенији Извршни одбор Ослободилачке фронте издаје низ прописа о организовању народно-ослободилачке борбе, међу којима и прописе о задацима првих органа народне власти). Организирањем народне власти руководи Врховни штаб. У „Борби“ излази у октобру чланак друга Едварда Кардеља „Народно-ослободилачки одбори — привремени ор-

гани народне власти", који садржи основне смјернице за организацију и рад народно-ослободилачких одбора.

Кад је Врховни штаб последије друге офензиве имао своје сједиште у Фочи, као центру великог ослобођеног подручја, сазрела су већ искуства на темељу којих је било могуће донјети прве прописе о народно-ослободилачким одборима, и о њиховом дјеловању. Врховни штаб тада издаје упутство под називом: *Задачи и устројство народно-ослободилачких одбора*" и *„Објашњења и упутства за рад народно-ослободилачких одбора у ослобођеним крајевима"*.

Карактеристика је ових докумената, да она у првом реду садржавају већ јасно постављене принципе организације народне власти као што су: изборност, одговорност пред народом, јединство власти, самоуправност, равноправност жене, право гласа омладине изнад 18 година. Затим ови прописи садржавају читаву тадању проблематику ослобођеног подручја, како привредну тако и политичку. Ту се постављају норме за размјену, за организацију производње и т. д. У тим прописима већ имамо јасно постављене појмове конфискације непријатељске имовине, појмове народног непријатеља и његовог кажњавања. У тим прописима се поставља однос према војсци, војним органима који такођер као органи устанка врше функције органа народне власти. Војни органи као развијенији претпостављени су мјесним и опћинским народно-ослободилачким одборима. О тим прописима каже друг Моша Пијаде, аутор ових прописа: „...важне одредбе Устава и разних закона воде изравно поријекло из наведених докумената из 1941 и 1942, развијајући се даље са растењем ослободилачке борбе кроз даљње године до данас”.

Након треће офензиве у љету године 1942 главнина Народно-ослободилачке партизанске војске са Врховним штабом прелази у западну Босну, гдје се спаја са хрватским и босанским јединицама. Формира се ново ослобођено подручје које обухваћа 33 среза. Народни-ослободилачки одбори губе свој привремени карактер, постају стални носиоци народне власти. О том каже Маршал Тито у своме писму главним штабовима и штабовима зона:

„Напротив данас су НОО-и као природно настали и развојем увјетовани и потврђени органи власти, нове народне власти, те и њихова прелазност може значити само један ступањ њиховог развоја у истом правцу ка своме вишем степену. — Наравно не ради се о имену, него о суштини, о суштини да је коначно свршено са старим облицима власти и да је садања форма, коју је створио устанак, она *клица* из које ће се развити будућа власт. Једном ријечи, не подвлачити више привремени карактер власти НОО-а, а подвлачити НОО-е као *органа власти* и као *клицу* и основу будуће народне власти”. (Цити-

рано по: Документи о развоју народне власти. — Сабрао др Гершковић, стр. 40).

Било је потребно донијети нове и одређеније прописе о народно-ослободилачким одборима. Врховни штаб тада издаје Наредбу о изборима за народно-ослободилачке одборе и Наредбу о оснивању војно-партизанских власти. Ове наредбе су даље развијање принципа постављених у Фочи. Народна-ослободилачки одбори бирају се непосредно. Постављају се и срески и окружни народно-ослободилачки одбори. Ови прописи даље развијају структуру народно-ослободилачких одбора тако, да код среских народно-ослободилачких одбора имамо пленум и ужи одбор. Надаље се у овим прописима даље развијају појмови — народни непријатељи, конфискација, секвестрација, реквизиција. Под управу народно-ослободилачких одбора и позадинских команди стављају се сви већи индустријски уређаји, млинови и т. д. Сва средства се мобилизирају за вођење ослободилачког рата. У тим се већ наредбама разграничују компетенције између народно-ослободилачких одбора и војних органа народне власти.

Даљњи развитак народне власти уско је повезан са формирањем АВНОЈ-а у новембру године 1942. Извршни одбор АВНОЈ-а непосредно организира изборе на ослобођеном подручју, организира народно-ослободилачке одборе и њихове управне органе. У то вријеме (27. I. 1943.) организира се први обласни народно-ослободилачки одбор — Обласни НОО за Далмацију. Извршни одбор АВНОЈ-а издаје низ упутстава за рад и организацију народно-ослободилачких одбора и њихових појединих грана управе.

Између I и II заседања АВНОЈ-а оснивају се земаљска антифашистичка вијећа Хрватске, Босне и Херцеговине, Црне Горе, Санџака. У Словенији на Кочевском збору пленум Ослободилачке fronte постаје и Словенски народно-ослободилачки одбор и проглашује се законодавним и извршним представничким органом (3. X. 1943). Настају више и развијеније организационе форме народно-ослободилачких одбора, нарочито након разбијања V офензиве и капитулације Италије. Оснивају се свуда окружни народно-ослободилачки одбори, а и обласни НОО-и у Бос. Крајини, Источној Босни, Истри и Словенији. На I заседању Земаљског антифашистичког вијећа народно-ослобођења Хрватске донесен је Пословник о народно-ослободилачким одборима. Ту се већ јасно разликују органи власти од органа управе. У Хрватској су затим донесена 22-XI-1943 прва упутства за организацију правосуђа. Већ ова прва упутства садржавају основне принципе нашег правосуђа: изборност, одговорност народу, двостепеност, неформалност.

Једна је од карактеристика свих ових прописа донесених до II засједања АВНОЈ-а, да се у њима уопће не спомиње правни поредак старе Југославије, да се нови органи власти као истински револуционарни органи не позивају ни у ком погледу на прописе старе Југославије, него се стварају нови правни институти.

Друго засједање АВНОЈ-а, на коме се АВНОЈ прогласио врховним органом државне власти и тиме ударио темеље новој држави — Федеративној Народној Републици Југославији — доноси одлуке уставног значаја. Те одлуке значе за Југославију оно што су значили декрети Француске револуције за стварање Француске републике и Велике Октобарске револуције за стварање Совјетске државе. Одлуке II засједања АВНОЈ-а постају темељ за даљи развој новог правног поретка. Те одлуке јесу: Декларација, Одлука о врховном законодавном и извршном народном претставничком тијелу Југославије и Националном комитету и т. д., Одлука о одузимању права законите владе Југославије т. зв. југословенској влади у иностранству и о забрани повратка краља Петра II Карађорђевића, Одлука о изградњи Југославије на федеративном принципу, и друге. За нови правни поредак је нарочито значајна Одлука о одобравању одлука, наредаба и изјава Извршног одбора АВНОЈ-а и Врховног штаба НОВ и ПОЈ јер се том Одлуком признаје обвезан карактер свим донесеним правним прописима органа народне власти прије II засједања АВНОЈ-а. Тиме је потврђен континуитет свих досадањих прописа, а на другу страну, самим тим и јасно обиљежен прекид са правним поретком старе Југославије.

На темељу одлука II засједања АВНОЈ-а развија се од сад правни поредак нове Југославије. Земаљска вијећа која се одмах после II засједања АВНОЈ-а проглашавају за врховне органе државне власти федералних јединица, доносе на својим засједањима низ прописа којима се организира државна власт и државна управа данашњих народних република. Доносе се прописи о организацији и изборима за народно-ослободилачке одборе. При претсједништвима земаљских вијећа оснивају се одјели за поједине гране државне управе. Ови одјели раде по упутствима повјереништва Националног комитета ослобођења Југославије. Национални комитет издаје низ упутстава за организацију и дјеловање појединих грана управе. На ослобођеним подручјима појединих федералних јединица развија се жив организаторски рад и доносе се правни прописи за све гране управе. Народна-ослободилачки одбори развијају се на темељу одлука земаљских вијећа и упутстава међу којима се нарочито истичу: Упутства ЗАВНОХ-а, Словенског НО Света, ЗАВНОБИ Х-а, јер су у то вријеме у тим земљама били народно-ослободилачки одбори најразвијенији.

У то вријеме изграђују се такођер и правосудни органи нове народне државе. Већ од првих дана ослободилачког рата народ није признавао правосудне органе старе Југославије, него је судску власт вршио непосредно. Пресуде против народних непријатеља изрицала су судска вијећа формирана унутар партизанских одреда. Она су такођер судила и другим штеточинама на зборовима са народом. Чим су се на ослобођеним подручјима учврстили народно-ослободилачки одбори као органи народне власти, они почињу рјешавати спорове између појединих грађана. То се врло често врши на јавним зборовима, а касније пресуде доноси народно-ослободилачки одбор на својим сједницама. Истовремено развија се и судска функција војно-позадинских органа. До септембра 1942 војно-позадински органи су најснажније оружје народне власти и они редовно изричу пресуде против свих штеточина на ослобођеном подручју. Њихова функција као органа правосуђа јасно је формулирана у наредби Врховног штаба од септембра 1942, када се код команди мјеста и команди подручја формирају војни судови. Истодобно постаје одређенија функција народно-ослободилачких одбора за цивилне спорове. На ослобођеном подручју Босанске Крајине и западне Хрватске у то вријеме народно-ослободилачки одбори доносе редовне пресуде по цивилним споровима. У децембру 1942 год. војни судови наредбом Врховног Команданта попримају одређену организацију и одређену надлежност како код оперативних јединица, тако и код војно-позадинских органа. — У вези са развојем народно-ослободилачких одбора као органа државне власти након II засједања АВНОЈ-а настаје нова етапа у развоју народног судства. Најприје правосудну функцију врше три одборника народно-ослободилачког одбора, које одреди народно-ослободилачки одбор. За тај развој нарочито је карактеристична окружница Одјела за судство и управу ЗАВНОХ-а од 22 новембра 1943. Међутим, развој народно-ослободилачког одбора и потребе ослобођеног подручја убрзо траже потпуно организационо издвајање органа правосуђа из народно-ослободилачких одбора. Тај развој је формулиран у упутствима ЗАВНОХ-а од 15-II-1944. Правосудну функцију врше тада судови које изабире народно-ослободилачки одбор, али који су у својој функцији независни од народно-ослободилачких одбора. Ускоро се на истим принципима формирају народни судови на свим ослобођеним подручјима у Југославији на темељу упутстава НКОЈ-а од маја 1944 године.

Упоредо са овим развојем народног судства развија се и војно судство. Оснивањем корпуса војних области организирају се и засебни војни судови код свих војних команди.

Тако у години 1944 имадемо већ изграђене органе правосуђа у главном на истим принципима који су и данас озакоњени у Уставу и законима. Карактеристика је свих ових прописа

да се они нигдје не позивају на законе старе Југославије, него налажу како цивилним тако и војним судовима да суде на темељу одлука АВНОЈ-а, земаљских вијећа, народно-ослободилачких одбора, као и на темељу правног схваћања народа изграђеног у току ослободилачког рата.

У току ослободилачког рата развијају се и други државни органи. Тако већ у години 1944 имадемо организацију народне милиције на ослобођеном подручју. Народна милиција формира се код народно-ослободилачких одбора као извршни орган народне власти. — У години 1944 оснивају се и комисије за истраживање ратних злочина, које сабиру материјал о злочинима окупатора и њихових домаћих слугу.

Иако су у вријеме ослобођења Београда, октобра 1944 постојали већ у свим земљама Југославије врховни и локални органи државне власти и државне управе: НКОЈ са својим повјереништвима, земаљска вијећа и народно-ослободилачки одбори са својим органима управе, ипак је ослобођење Београда ставило органе нове државе пред битно нове задатке. Сада је требало организирати код НКОЈ-а савезне органе државне управе, требало је организирати народну власт у земљама где је она била у току рата ради нарочито тешких прилика најслабије развијена као у Србији, Војводини и Македонији. Требало је организирати борбу против реакције, организирати привреду на новим темељима, а земља је још била у рату, дијела Југославија није била ослобођена. Тада НКОЈ и Претсједништво АВНОЈ-а доносе најприје прописе о организацији појединих повјереништава, јер се стара министарства нису могла једноставно пренијети у нову организацију државе. Нова држава изграђује свој нови државни апарат, а не преузима апарат старе државе како мисле неки писци који не познају довољно нашу стварност. То не оповргава ни чињеница да су у многа савезна министарства узети чиновници из старог апарата и задржане извјесне организационе форме као ни то да су бивши чиновници узети у народно-ослободилачке одборе у крајевима гдје су тек након ослобођења први пут формиран народно-ослободилачки одбори у год. 1944—1945. Ипак је апарат власти и његова организација, његови основни и изборни органи био нов.

Остаје и даље основно начело да нема унутарњег правног континуитета са старом Југославијом. То долази до изражаја и у споразуму Тито—Шубашић од 1 новембра 1944 гдје се каже: „Стојећи на принципу државног континуитета Југославије са међународног правног гледишта...” (подвукао писац). Тим се изразом хтјело нагласити да нема правног континуитета са унутрашњег гледишта.

Да би прекид са старим правним поретком био јаснији, Предсједништво АВНОЈ-а доноси „Одлуку о укидању и неваж-

ности свих правних прописа донесених од стране окупатора и њихових помагача за вријеме окупације, о важности одлука које су за то вријеме донесене; о укидању правних прописа који су били на снази у часу непријатељске окупације”.

Након оснутка Намјесништва на темељу споразума Тито-Шубашић и постављања јединствене владе 7 марта 1945 настаје могућност даљњег сређивања државног апарата. Умјесто одлука Предсједништво АВНОЈ-а сада доноси законе. Још увијек су на првом плану одредбе које су уперене против народних непријатеља, али све више искрсавају привредни проблеми у вези са организацијом позадине за даље вођење рата и обнову земље. За тај период карактеристични су прописи: Закон о сузбијању недопуштене шпекулације и привредне саботаже. Закон о поступању са имовином коју су власници морали напустити и.т.д., Закон о одузимању ратне добити стечене за вријеме непријатељске окупације, Закон о конфискацији имовине и извршењу конфискације, Закон о забрани изазивања националне, расне и вјерске мржње и раздора, Закон о заштити народних добара и њиховом управљању. Закон о повлачењу и замјени окупационих новчаница, Закон о оснивању фонда за обнову земље, Закон о спровођењу социјалног осигурања, уредбе о радничким надницама, о плаћама, о цијенама, Упутство Министарства за конституанту о организацији народно-ослободилачких одбора.

Даљњи важан догађај за развој правног поретка пада већ после побједе над окупатором. То је Треће засједање АВНОЈ-а (Привремена Народна скупштина) одржано у августу 1945. Ово засједање је сазвано да се испуне обавезе из одлука Кримске конференције и споразума Тито—Шубашић као и да се утврди уређење земље, да се припреми доношење Устава. Зато су за ово засједање карактеристични у првом реду политички закони, који су организирали политички живот у земљи и припремили Уставотворну скупштину, као што су закони о бирачким списковима, о Уставотворној скупштини, о штампи, о удружењима, зборовима и другим јавним скуповима, о избору народних посланика за Уставотворну скупштину. Законски је утврђен судски систем израстао из ослободилачког рата, доношењем Закона о уређењу народних судова. Систем кривичног законодавства управљеног против народних непријатеља употпуњен је Законом о кривичним дјелима против државе и Законом о одузимању држављанства официрима и подофицирима бивше југословенске војске, који неће да се врате у домовину, и т.д. Коначно су разбијени и остаци феудализма у аграрним односима доношењем Закона о аграрној реформи и колонизацији. Овај закон истодобно укида капиталистички велепосјед, одузима економску базу најбогатијим кулацима, даје земљу сиромашним сељацима, и поставља темеље колонизације на конфи-

скованој земљи петоколонаша нарочито у Војводини, и отвара базу за оснивање већег броја државних узорних добара. Он дакле отвара путеве новим друштвено-економским односима на селу. Законом о уређењу и дјеловању кредитног система нова држава узима чврсто у руке цјелокупан финансијски систем, тако да он постаје оружје у рукама народне власти за обнову земље и успостављање нових друштвено-економских односа. У то вријеме Влада уредбама ствара увјете за обнову земље, организира борбу против шпекулације која покушава да зада ударац народној власти на привредном пољу. — Привремена Народна скупштина коначно потврђује све досадашње одлуке АВНОЈ-а и тиме се установљава правни континуитет са прописима донешеним у току рата.

Устав ФНРЈ је донесен 30 јануара 1946. Устав сабира све досадашње искуство у организацији државе и својим одредбама утврђује све тековине народно-ослободилачке борбе. Устав формулира правни поредак нове народне демократије. Он повезује у један систем све досадашње прописе и даје основицу за даљњи развој новог правног поретка. Уставотворна скупштина изричито потврђује све досадашње одлуке АВНОЈ-а, његовог Извршног одбора, касније Предсједништва, све наредбе, уредбе и друге прописе Врховног штаба, Извршног одбора АВНОЈ-а и Националног комитета. Тиме се сви ови прописи укључују у нови правни систем постављен у Уставу. То долази најјасније до изражаја у чл. 136 Устава ФНРЈ. По овоме члану били су дужни законодавни одбори обају домова да све досадашње прописе ревидирају и ускладе одредбама Устава, како би нови правни систем био што складнија цјелина. Овај огромни посао је извршен до конца 1946. Међу свим осталим одлукама постала је законом и Одлука о неважности свих окупаторских прописа и прописа старе Југославије. Тако је Устав ФНРЈ заједно са свим досадашњим прописима из ослободилачког рата постао темељ правног поретка нове народне демократије.

На темељу Устава довршава се изградња наше федерације. Земаљска вијећа се претварају у народне скупштине народних република и припремају доношење својих Устава који ће коначно утврдити државност и сувереност народних република. У јесен и зиму 1946/47 састају се Уставотворне скупштине народних република доносе своје уставе. Ти устави даље разрађују Устав ФНРЈ у погледу организације народних република и народних одбора. — Тако је до почетка 1947 довршена изградња федеративне државе започета одлукама Другог засједања АВНОЈ-а.

Говорећи о народно-ослободилачкој борби и њеним резултатима друг Тито каже: „у народно-ослободилачкој борби и резултатима те борбе постоје елементи историјске законитости у развоју друштва, који су открили наши велики учитељи

К. Маркс и Ф. Енгелс, коју су теоретски обогатили продубили и примјенили на дјелу наши велики учитељи В. И. Лењин и Ј. В. Стаљин. Та историјска законитост имала је и има у своме развоју код нас у Југославији, до извјесног степена, нове форме које су у току рата биле условљене новим карактером рата и новим посљедицама рата, које су условљене скоро тридесетогодишњим постојањем велике социјалистичке земље — Совјетског Савеза са његовим огромним свестраним напретком“ (Т.: У чему је специфичност ослободилачке борбе и револуционарног преображаја нове Југославије, Комунист бр. 1).

УСТАВНИ ТЕМЕЉИ ПРАВНОГ ПОРЕТКА НОВЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Устав ФНРЈ, како смо већ истакли, формулира правни поредак нове народне демократије. Ако хоћемо, дакле, расправљати о темељима правног поретка ФНРЈ, онда морамо размотрити основне уставне одредбе које чине темељ нашег правног поретка.

Темељи нашег правног поретка по Уставу јесу:

1. народна власт;
2. федеративно уређење државе као израз братства и равноправности народа;
3. ново друштвено-економско уређење са доминантним положајем државног (социјалистичког) сектора привреде.

1. *Народна власт.* — Државна је власт у новој Југославији народна власт, јер она „има дубоку, широку опћенародну основу. Она је израз интереса радних људи, она је власт баш тих људи — радника и сељака, али она, истовремено, окупља и представља и све оне прогресивне стваралачке, конструктивне и патриотске снаге, које су судјеловале у стварању нове Југославије и стоје данас на линији њеног напретка“. (Билас: Изопачивање карактера народне власти, Комунист бр. 1 — стр. 12). Све те патриотске снаге уједињене у Народној fronti у којој је у току ослободилачког рата под руководством КПЈ исковано несаломљиво јединство народа. Народна фронта „то је не само савез радника и сељака, то је нешто више. То је савез свих родољуба, свих прогресивних људи наше земље, свих оних који су кренули новим путем за изградњу и учвршћење нове Југославије“ (Т.: У чему је специфичност ослободилачке борбе и револуционарног преображаја нове Југославије, Комунист бр. 1 — стр. 8). Тај, дакле, савез раднога народа и свих патриота даје новој Југославији карактер државе новог типа — народне демократске државе.

„У ФНРЈ сва власт произлази из народа и припада народу“, каже Устав ФНРЈ у ставу 1 члан 6. Тиме је изражена сувереност народа као основни принцип државног уређења. Ова се сувереност очитује у изборности свих органа државне

власти, у одговорности органа државне власти пред својим бирачима и у праву опозива свих изабраних народних представника и прије истека рока за који су изабрани, у широком учешћу народа у управи (чл. 7. Устава ФНРЈ). Ти органи државне власти јесу народни одбори и народне скупштине, који су, како каже Устав, „од мјесних народних одбора до скупштина народних република и Народне скупштине ФНРЈ настали и развили се у народно-ослободилачкој борби против фашизма и реакције и који су темељна тековина те борбе“ (ставка 2 чл. 6 Устава ФНРЈ). Нова је, дакле, Југославија држава народних одбора, јер су сви органи државне власти у ФНРЈ представнички органи — народни одбори и народне скупштине, које су такођер народни одбори у ширем смислу. Сви остали државни органи, органи државне управе, правосуђа и јавног тужиоштва проистичу из представничких органа државне власти и њима одговарају за свој рад.

Из чињенице, да су сви органи државне власти у ФНРЈ изабрани представнички органи произлази једно од основних начела државног уређења ФНРЈ — јединство власти. У ФНРЈ сва власт је у рукама народа односно његових представничких органа. У органима државне власти уједињена је законодавна и извршна власт. Без остваренога начела јединства власти народ не би имао утицаја на управу, јер би управа била одвојена од законодавне власти, а то би значило кршење народног суверенитета, поништавање самог карактера народне власти. Зато је „јединство власти главна одлика, најважнија карактеристика народне власти“ (Е. Кардељ: Пут нове Југославије — стр. 206). Јединство се власти, даље, састоји у томе да „исти од народа изабрани органи који представљају највишу власт народа на једном одређеном подручју, на пр. у срезу или округу, проводе и одлуке, законе, рјешења, уредбе и т. д. које доносе врховне државне власти и највиши органи државне управе“ (Е Кардељ: *Ibidem*).

Самим тим што су сви органи државне власти у новој Југославији изабрани од народа они су и самоуправни органи, органи народног самоуправљања. Између виших и нижих органа државне власти нема више супротности, јер су и виши органи исто тако изабрани непосредно од народа и одговарају народу као и нижи органи. Самоуправност органа државне власти нарочито је значајна тековина народне демократије за ниже органе државне власти, за народне одборе, јер је одувijek свака борба за демократију била уско повезана са борбом за самоуправност нижих органа власти. Члан 2 Опћег закона о народним одборима формулира основни принцип самоуправности установљујући да су „народни одбори највиши органи државне власти у односима локалног значаја на свом подручју“. Ова самоуправност народних одбора долази до изражаја наро-

чито у слиједећем: а) народни одбори доносе у локалним односима опће прописе; б) надлежност народних одбора одређена је законом и може се мијењати само законом, а не обичним актима управе; в) међусобни односи између народних одбора као и народних одбора и других државних органа оснивају се на правима и дужностима одређеним у законима и другим прописима (члан 7. О. З. Н. О.); г) сваки народни одбор имаде свој буџет; д) сваки народни одбор управља подuzeћима и установама локалног значаја на темељу свог привредног плана; ове установе и подuzeћа могу се пренијети под управу виших органа само ако изгубе свој локални значај и то указом Президијума Народне скупштине народне републике; ђ) народни одбори доносе статут о свом унутрашњем устројству и пословању који потврђује виши народни одбор; е) сваки народни одбор непосредно или преко свог извршног одбора управља свим органима државне управе, установама и подuzeћима локалног значаја; ж) осим извршног одбора и његових органа не може на подручју народних одбора бити других органа опће управе који би мимо народног одбора непосредно одговарали вишим органима. Могу се само изнимно оснивати уз народни одбор органи државне управе и то на темељу закона као што су на пример органи поморства, вањске трговине и. т. д. који су у свом раду везани и за опће прописе народних одбора; з) народни одбори остварају на свом подручју опће задатке државне; и) народни одбори се старају да се сви државни органи и установе на њиховом подручју без обзира под чијим су руководством, придржавају Устава, закона и других опћих прописа па и прописа народних одбора. — Принципу самоуправности органа државне власти посвећена је пажња не само у Уставу ФНРЈ него и у уставима народних република. Тако сви уставни народних република изричито и таксативно наводе надлежност републиканских органа, не само ради остварења принципа Устава ФНРЈ из чл. 44, него и ради тога да се одреди надлежност републиканских органа у односу према локалним органима државне власти. Овим путем полази све наше законодавство, како Опћи закон о народним одборима у својим члановима 26, 27, 28 и 29 тако и сви остали закони. Основни закон о државним привредним подuzeћима на пр. разрађује надлежност народних одбора у управљању својим подuzeћима. Цјелокупно наше законодавство непрестано тражи нове путеве да се принцип самоуправности народних одбора што досљедније проведе.

Принципу самоуправности органа државне власти највише одговара принцип демократског централизма као принцип у коме су садржани односи између виших и нижих органа државне власти. Принцип демократског централизма осигурава на једној страни самоуправност нижих органа, а на другој страни руководство виших органа. Зато се овом принципу и у У-

ставу ФНРЈ, уставима НР и у нашим основним законима придаје велика важност. Тако читава глава XV Устава ФНРЈ говори о односима између виших и нижих органа државне власти као и о односима између органа државне власти и државне управе. — Сви органи државне власти обвезни су да своје прописе доносе у оквиру Устава и прописа виших органа. Ради тога виши органи имаду право контроле над прописима нижих органа. Међутим та контрола није бирократска. Њен је основни смисао чување законитости и правилна provedба мјера виших органа. Ради тога се у наведеној глави Устава говори, под којим увјетима виши државни органи могу поништавати и укидати одлуке нижих органа. Тиме се на једној страни осигурава јединство руководства из центра, а на другој се страни дају уставне гаранције за самоуправност нижих органа, јер се прописи и одредбе нижих органа могу укидати и поништавати само под законом одређеним увјетима. Тако је по принципу демократског централизма омогућено да локалним пословима управљају непосредно локални органи државне власти и државне управе, а да истовремено дјелују под руководством виших државних органа, држећи се њихових опћих прописа и директива. То нарочито јасно долази до изражаја у руковођењу привредом на темељу привредног плана. Сваки орган државне власти доноси за своје подручје привредни план у оквиру поставака вишег привредног плана. Тако сваки локални орган државне власти самостално руководи својом привредом, а опет се осигурава привредно јединство цјелог подручја ФНРЈ.

Израз принципа демократског централизма је нарочито и установа Јавног тужиштва. Помоћу Јавног тужиштва Народна скупштина ФНРЈ контролира на цијелом подручју ФНРЈ провођење савезних закона непосредно и независно од републиканских и локалних органа. Исто тако преко органа опће државне контроле виши органи државне управе (Влада ФНРЈ, владе народних република) контролирају цјелокупан рад државне управе, изналазе гријешке у раду и тиме руководе цјелокупном државном управом.

Принцип демократског централизма како је формулиран у Уставу ФНРЈ и уставима народних република и цјелокупном нашем законодавству осигурава пуну народну демократију. Без тих начела или би се самоуправност изродила у анархију, или руководство виших органа у крути бирократски централизам.

2. *Федеративно уређење.* — Народи Југославије су се од увијек борили за своју националну слободу. Хисторија свих народа Југославије јасно је показала да нити један народ не може извојевати своју слободу и независност без заједничке борбе са осталим народима Југославије, јер би убрзо постали пљен империјалиста. Народи Југославије, борећи се вјековима за своју слободу, истовремено су се борили и за уједињење са

другим јужнословенским народима. За то је „код широких народних маса Југославије била високо развијена позитивна национална свијест“ (Т.: У чему је специфичност ослободилачке борбе и револуционарног преображаја нове Југославије. Комунист бр. 1 — стр. 7). Своју националну слободу и равноправност нису могли народи Југославије остварити у старој Југославији, јер су империјалистичке и хегемонистичке великосрпске клике угњетавале остале народе Југославије. Зато стара Југославија и није могла бити независна земља јер су ове клике, у тежњи за националним и социјалним потлачивањем народа Југославије, тражиле помоћ код страних империјалиста. Хисторија старе Југославије показала је народима Југославије да националну слободу и независност могу извојевати само на демократској основи, само онда ако народ узме власт у своје руке. Зато је борба за ослобођење од окупатора, за рјешење националног питања у Југославији била уско повезана са рушењем старе државе и са борбом за народну власт. Узевши власт у своје руке народи Југославије ријешили су национално питање на демократској основи већ на Другом засједању АВНОЈ-а у новембру 1943. У одлуци АВНОЈ-а „О изградњи Југославије на федеративном принципу“ каже се у точки 2: „Да би се остварио принцип суверености народа Југославије, да би Југославија представљала истинску домовину свих својих народа и да никада више не би постала доменом било које хегемонистичке клике, Југославија се изграђује и изградиће се на федеративном принципу, који ће осигурати пуну равноправност Срба, Хрвата, Словенаца, Македонаца и Црногораца, односно народа Србије, Хрватске, Словеније, Македоније, Црне Горе и Босне и Херцеговине. Тако су народи Југославије већ у току рата одлучили на темељу извојеваног права на самоопредељење све до одцјепљења, да се *коначно* уједине у братску заједницу у федеративну народну државу. Народи су се Југославије одлучили на ово дефинитивно уједињење ради тога, јер је „јединствена и снажна Југославија потребна истовремено и ради тога да би била чувар независности сваког од њених народа и да би могла организирати помоћ привредно и културно слабије развијеним републикама наше државне заједнице“. (Кардељ: Пут нове Југославије — стр. 202). Хисторија вјековне ослободилачке борбе народа Југославије показује да се право на самоопредељење може извојевати само онда кад народ узме власт у своје руке, да је, дакле, рјешавање националног питања уско повезано са рушењем старог угњетачког државног апарата. Ова хисторија надаље показује, да се национална слобода може извојевати и очувати само заједничком борбом, само јачањем и продубљивањем братства и јединства народа. Зато се народи Југославије ослобођени империјалистичког јарма добровољно уједињују ради очувања своје националне слободе и незави-

ности. — Из ових историјских поука произлази федеративно уређење нове Југославије. Устав ФНРЈ каже у своме члану 1: „Федеративна Народна Република Југославија је савезна народна држава републиканског облика, заједница равноправних народа, који су на темељу права на самоопредељење, укључујући право на одцјепљење, изразили своју вољу да живе заједно у федеративној држави“.

Југославија је специфичан тип федерације, специфичан тип савезне државе. То специфично федеративне уређење Југославије произлази на темељу изложеног из ових чињеница: 1) да су се народи Југославије ујединили на темељу права на самоопредељење све до одцјепљења; 2) да су се народи Југославије коначно ујединили у савезну државу; 3) да је уједињење народа Југославије израз вјековне тежње за заједничким животом, резултат искovanог братства и јединства у току ослободилачког рата; 4) да сваки народ Југославије задржава своју националну слободу и независност у заједничкој држави. — Југославија није дакле савез држава, него савезна држава, јер савезна држава изражава чвршћу заједницу и јединство, а истовремено и постојање националних држава унутар јединствене савезне државе. Тај тип савезне државе долази до изражаја: 1) у суверености сваке народне републике и у суверености савезне државе; 2) у економском јединству подручја ФНРЈ; 3) у економској бази савезне државе и појединих народних република; 4) у специфичном одређивању савезне надлежности, којим се утврђује руководство савеза у свим подручјима државног живота; 5) у јединственом наступању према другим државама.

Савезна сувереност и истовремено сувереност народних република може се остварити само у оној држави, у којој је власт у рукама народа, у којој је народ суверен. Сувереност савезне државе је израз воље свих народа Југославије. Савезна сувереност не укида сувереност појединих народних република, она је синтеза њихове суверености, синтеза која истовремено издиже и сувереност народних република на виши степен.

Сувереност народних република је израз равноправности народа Југославије и државности њихових народних република. Члан 9 Устава каже: „Сувереност народних република, у саставу Федеративне Народне Републике Југославије ограничена је само правима, која су овим Уставом дана Федеративној Народној Републици Југославији. — Федеративна Народна Република Југославија штити и брани суверена права народних република. — Федеративна Народна Република Југославија штити сигурност као и друштвено и политичко уређење народних република“. Права којима је ограничена сувереност таксативно су наведена у члану 44 Устава ФНРЈ и не могу се проширити другачије него уставним путем, т. ј. јединственом

вољом свих народа Југославије. — У свим осталим пословима врши народна република власт самостално. — Сувереност народних република изражена је надаље у томе, да свака народна република имаде свој устав који је донијела самостално. Израз суверености народне републике је и у томе да се границе народне републике не могу мијењати без њеног пристанка. — Сувереност народних република била би празна ријеч када народне републике не би имале своју самосталну економску базу, свој привредни план и свој буџет. А ово је могуће само у социјалистичкој држави и држави народне демократије, гдје ни код једнога народа не постоје хегемонистичке тенденције, будући да су експлоататорске клике свргнуте са власти. Без свргавања са власти тих клика не би било могуће да свака народна република имаде своју економску базу, која је темељ самосталности федералних јединица. Буржоаске се федерације баш зато, што у њима постоје империјалистичке клике и што федералне јединице не могу имати своју економску базу, нужно претварају у централистичке државе или се распадају (Види примјер: САД, Аустроугарска и т. д.).

Исто тако, као што би сувереност народних република била празна ријеч кад народне републике не би имале своју економску базу, тако би и јединство савезне државе и њен положај као заштитника суверености народних република био празна ријеч кад не би постојало економско јединство цијелог подручја ФНРЈ и кад не би постојала економска база јединства цијеле савезне државе. Савезна држава као цјелина имаде своју економску базу у савезној (опћедржавној) привреди, којом посредно управљају савезни органи. То су у првом реду велика привредна предузећа опћедржавног значаја. Ова предузећа опћедржавног значаја не само што јачају независност наше земље, дајући нашој армији оружје, него она истовремено подижу благостање свих народа Југославије. Подузећа опћедржавног значаја нарочито подижу привредно заосталије народне републике, а омогућују и ликвидирају техничке заосталости у цјелокупној нашој привреди. Ово је нарочито дошло до изражаја у Петогодишњем плану, коме је баш једна од основних карактеристика ликвидирање техничке заосталости и уклањање неравномјерног развитака појединих народних република. Тако је данас у нашој пракси из дана у дан све јасније, да јачање привреде опћедржавног значаја истовремено значи и јачање привреде републиканског значаја.

За живот сваке федерације једно је од најбитнијих питања, да принципи федеративног уређења, т. ј. односи између савезне државе и народних република, буду тако формулирани, да не може доћи до сукоба између савезне државе и њених федералних јединица. Наш Устав је у том погледу пошао путем стаљинског Устава СССР-а одређујући савезну надлежност

у самоме Уставу. Овакво уставно формулирање савезне надлежности прихватиле су и народне републике у својим уставима на тај начин, што су на темељу чл. 44 Устава ФНРЈ у својим уставима формулирале надлежност народне републике.

У савезну надлежност спадају у првом реду они послови који су заједнички свим народним републикама и то: вањска политика, вањска трговина, народна обрана и државна сигурност. У савезну надлежност надаље спадају они послови, који осигуравају економско јединство цијелог подручја ФНРЈ, као што су саобраћај, пошта, кредитни и валутни ситем, опћедржавни привредни план, опћедржавни буџет и привреда опћедржавног значаја. Ради остварења опћег руководства цијелокупног дјеловања свих државних органа у савезну надлежност спада и законодавство најважнијих подручја државног живота, као што су: кривични закони, судски поступци и т. д. На осталим подручјима доноси савезна држава било основне законе као на подручју радних односа, социјалног осигурања, грађанског права и задруга, било само опћа начела за законодавство и руководство република на свим осталим подручјима као што је наведено у точ. 24 члана 44 Устава ФНРЈ. — У надлежности народних република остали су дакле сви они послови који зајамчују индивидуални развитак појединих народа и њихове националне особености, који развијају иницијативу свих народа на побољашњу и подизању животног стандарда изграђивањем привреде републиканског значаја, затим старање о народном здрављу као и о социјалним увјетима живота народа. Свака народна република надаље изграђује свој државни апарат, чувајући јединство демократских принципа у изградњи државе, који су изражени у Уставу ФНРЈ и опћим савезним законима, као што је на пр. Опћи закон о народним одборима.

Јамство народних република, да се ова уставна надлежност не може мијењати без њиховог пристанка, лежи у структури Народне скупштине ФНРЈ као врховног органа државне власти у ФНРЈ. Народна скупштина ФНРЈ изграђена је на бази равноправности народа Југославије као и на бази њиховог јединства. Зато Народна скупштина ФНРЈ има два дома: Савезно вијеће и Вијеће народа. У Савезном вијећу изражено је јединство народа Југославије на тај начин што се у њ бирају посланици на одређени број становника без обзира на народну републику. У Вијећу народа изражена је пак равноправност народа Југославије тиме што свака народна република бира једнак број посланика без обзира на број својих становника. У Вијећу народа су дакле сви народи једнако и равноправно заступани. Како, пак, не може бити донесена ни једна одлука Народне скупштине нити један закон без согласности обају домова, који су међусобно потпуно равноправни, то је у функционирању Народне скупштине ФНРЈ зајамчено и јединство

цијеле савезне државе и равноправност свих народних република. То је изражено надаље и у томе што Президијум и Владу изабире одн. именују оба дома на заједничкој сједници, тако да су ова два највиша државна органа израз јединства и равноправности народа Југославије.

Сав досадашњи развитак наше младе Републике показао је да су Уставом постављени принципи доиста постали база за братство и равноправност наших народа и за даљњи процват наше нове државе. Ради тога је потребна даљња изградња и продубљивање нашег правног поретка на бази федеративног уређења државе. Као и на свим подручјима тако и у изградњи правног поретка морамо се оштро борити против свих бирократских централистичких тенденција, као и против локалног партикуларизма. Једнако у законодавном раду, у научном разрађивању правних института, као и у примјени нашега права морамо увијек полазити са принципа федеративног уређења, како су постављени у Уставу ФНРЈ и уставима народних република. Наш правни поредак мора изражавати братство и равноправност наших народа као темељ заједничког живота у ФНРЈ.

3. *Друштвено-економско уређење.* — Сврगाвање са власти старих експлоататорских клика и успостављање народне власти одразило се непосредно и на друштвено-економском уређењу. Већ на првим ослобођеним подручјима у току ослободилачког рата, настајале су измјене у привредној структури ослобођених подручја. Државно власништво, дошавши под управу органа народне власти постало је одмах оружје за даљњу ослободилачку борбу као и оружје у рукама радног народа против експлоататора. Народна власт је на ослобођеним подручјима одмах организовала привреду у интересу народа, спречавала експлоатацију радног народа и сузбијала црну бурзу. На ослобођеним подручјима народ је од почетка изграђивао темеље новог друштвено-економског уређења видјевши камо су га довеле експлоататорске клике старе Југославије. „Поучени рђавим искуством у старој Југославији, наши су народи у исто вријеме повукли искуство из Велике Октобарске револуције, из њеног развитка, из развитка велике социјалистичке земље и одмах испочетка без одлагања прихватили идеју стварања нове Југославије. — Оружана борба за остварење те идеје одиграла се у великом ослободилачком рату, у борби против окупатора, и у исто вријеме у борби против претставника старог система, који су били савезници окупатора. Дакле, та је идеја остварена револуционарним путем, са много жртава, с много крви свих народа наше земље, али тај револуционарни пут има своје специфичности, јер се одвијао под нарочитим околностима. Огромна већина народа Југославије знала је већ онда што хоће и

приступила је остварењу те своје замисли“ (Т.: Темељи демократије новог типа. Комунист бр. 2 — стр. 11).

Тако се већ у току ослободилачког рата мијењао карактер друштвено-економског уређаја нове Југославије. Из тога јасно слиједи да је „карактер привреде у процесу њеног развитка немогуће одвојити од карактера власти“ (Кидрич: О карактеру наше привреде. Комунист бр. 2 — стр. 31). Прва промјена која је настала јест у томе, што „под управом истинске народне власти државно власништво постаје опћенародно власништво“ (Кардељ: Пут нове Југославије — стр. 197). Друга је промјена у томе, што је државно власништво као опћенародна имовина квантитативно толико порасло да је постало доминантан фактор у целокупној привреди. Квантитативни пораст државног власништва настао је најприје конфискацијом имовине издајца, а то су бивши владајући кругови који су се због одржавања система експлоатације, због својих уских класних интереса, повезали са окупатором и постали у пуном смислу издајници. Ради те повезаности и истовјетности издајника и бивших владајућих експлоататорских кругова „конфискација имовине издајника значи један специфичан облик „експропријације експропријатора“, експропријације на најширој патриотској основи“ (Кидрич: Ibidem).

Ова квалитативна и квантитативна промјена државног власништва дјеловала је битно и на односе у другим секторима привреде. Задругарство се ослободило израбљивања и утицаја финансијског капитала, јер су цијелокупне финансије прешле у руке народне државе. Ослањајући се на државни сектор привреде, задругарство се ослободило капиталистичких утицаја и капиталистичких елемената и самим тим измјенило свој карактер претворивши се у народно задругарство. Промјенио се и однос државе према задругарству, јер је нова народна држава узела на себе обавезу да помаже народне задружне организације.

Ове промјене, надаље, одразиле су се и на приватни сектор привреде. Устав је признао и зајамчио приватно власништво и приватну подузимљивост у привреди, али је приватну привреду ставио под контролу државе. Надаље је приватна привреда искључена у рударству, саобраћају, природним снагама земље, а на темељу Закона о национализацији приватних привредних подuzeћа и у гранама тешке индустрије, металургије, велетрговине и вањске трговине. Приватна се привреда надаље не може искоришћавати против интереса заједнице и зато су забрањене приватне монополистичке организације, као што су картели, синдикати и трустови. На темељу основних поставака Устава ФНРЈ о друштвено-економском уређењу развијали су се односи између три основна сектора привреде (државног, задружног и приватног) у правцу јачања доминантног

положаја државног привредног сектора, у правцу јачања задружног сектора и његовог повезивања са државним сектором, као и у правцу диференцијације унутар приватног сектора привреде. Постојање приватног сектора привреде у великој индустрији, која је била добрим дијелом прије рата у рукама страног капитала, постало је запрека даљем развоју друштвено-економске структуре и прелазу на планску привреду. Стога је било нужно да се изврши национализација основних грана индустрије, цјелокупног финансијског капитала, као и најважнијих предузећа општедржавног и републиканског значаја у свим гранама привреде. То је изведено Законом о национализацији приватних привредних предузећа општедржавног и републиканског значаја у децембру 1946. Тиме се, надаље, у приватном сектору јасно издиференцирао експлоататорски дио приватног привредног сектора од његовог радног дијела. Радни дио сачињавају земљорадници и обртници.

Устав ФНРЈ, као и други закони прије и након доношења Устава, одредили су јасну линију политике државе према сељаку и његовом приватном земљишном посједу. Још у августу 1945 на Трећем засједању АВНОЈ-а (Привремена народна скупштина) донесен је Закон о аграрној реформи и колонизацији, којим је коначно ликвидирао велепосјед и земља предана сељацима. То начело је утврђено и у Уставу ФНРЈ у чл. 19, гдје се каже да „земља припада онима који је обрађују“. Земља је дана земљорадницима у приватно власништво, а држава се обавезала да нарочито помаже средњег и сиромашног сељака.

Из свега овога произлази да је основна промјена у друштвено-економском уређењу у томе, да се у току рата и након ослобођења развио доминантан државни привредни сектор, који обзиром на карактер власти имаде карактер социјалистичког привредног сектора. Уз државни сектор постоји и задружни сектор, који ослањајући се на државни привредни сектор и на потпору народне власти поприма такођер друштвени карактер. Приватни привредни сектор не само што је изгубио свој доминантан положај, него се његов радни дио ослања такођер на помоћ државе, укључује се у изградњу земље и привредни план док је његов профитерски дио готово потпуно искључен из основних грана привреде.

Већ је Устав ФНРЈ, утврђујући основне промјене у друштвено-економском уређењу и предвиђајући јачање доминантних позиција социјалистичког привредног сектора, одредио да „држава даје правац привредном животу и развоју путем опћег привредног плана, ослањајући се на државни и задружни привредни сектор, а остварујући опћу контролу над приватним сектором привреде“. (Члан 15 став 1 Устава ФНРЈ). Међу-

тим, у вријеме доношења Устава још нису били сазрели сви увјети за прелаз на планску привреду. Зато је било нужно да се на бази Устава најприје ликвидира експлоататорско власништво у индустријској производњи и финансијском систему, што је довршено у главном доношењем Закона о национализацији приватних привредних предузећа опћедржавног и републиканског значаја. Било је надаље потребно, да се са радним полетом трудбеника углавном обнови разрушена привреда. „Ликвидацијом експлоататорског власништва у индустријској производњи и финансијском систему дани су увјети за одстрањење слијепог дјеловања економских закона и, уз радни полет трудбеника, створени су увјети за систематски пријелаз на планску привреду” каже се у уводу Закона о петогодишњем плану. (Закон о петогодишњем плану — Увод — точ. 3). Пријелаз на планску привреду осигуран је надаље реорганизацијом државне привреде, реорганизацијом остваривања и евиденције друштвене акумулације на бази привредних уредаба Владе ФНРЈ из децембра 1946 и јануара 1947. — Из чињенице, да је Први петогодишњи план израђен на бази социјалистичког власништва у индустрији и финансијском систему, да је реорганизација дјелокупне привреде извршена на бази овладавања законом вриједности као и из чињенице да привредни план остварује у духу социјалистичког такмичења и новаторства радничке класе ослобођене капиталистичке експлоатације, произлази да наш први Петогодишњи план удара темеље социјализма у нашој земљи, да је он дакле, дао цјелокупној нашој привреди карактер планске привреде. Наш Петогодишњи план према томе није, како то мисле неки економичари, идентичан планирању у капиталистичким државама а ни планирању у другим демократским народним државама, у којима није још државни сектор привреде постао доминантним социјалистичким сектором привреде и гдје није ријешено питање друштвене акумулације. — Тако се годину дана након доношења Устава ФНРЈ остварио уставни принцип о руководству привредом путем привреднога плана и самим тим се даље продубило и учврстило друштвено-економско уређење, како је постављено у Уставу. Чињеница, да је код нас задржано приватно власништво на земљишту, у обрту, а дјеломично и у ситној индустрији и трговини, не може да утиче на плански карактер наше привреде. Ликвидацијом велепосједа радно сељаштво се везало уз државни сектор привреде. Оно је од државе добило земљу, ослобођено је окова финансијског капитала, добива финансијску помоћ и помоћ у материјалу, а системом државне и задружне трговине уско је повезано са привредним планом. Досадашње искуство је код нас показало да је могуће укључити сељаштво у привредни план и уз постојање приватног власништва на земљишту, јер то приватно власништво нема карактер експлоататорског капитали-

стичког власништва. И уз постојање овог власништва отворен је пут продуктивном задругарству у облику сељачких радних задруга и других типова задруга.

Власништво је у сваком друштвеном уређењу основни институт правног поретка, јер су у облицима власништва правно изражени продукциони односи. Зато је нужно да размотримо облике власништва у ФНРЈ, у којима су правно изражени нови друштвено-економски односи.

Из уставних начела о три привредна сектора, као и из чињенице, да је државни сектор привреде социјалистички сектор, да се задружни сектор развија у правцу друштвеног сектора привреде, проистичу и облици власништва који данас постоје у ФНРЈ. Власништво у ФНРЈ је социјалистичко власништво, приватно власништво, а све се више развија као посебна категорија и лично власништво. Социјалистичко власништво имаде несумњиво облик државног власништва (опћенародна имовина), што произилази из социјалистичког карактера државног привредног сектора. Приватно власништво постоји у пољопривреди, обрту и трговини.

Постојање социјалистичког власништва на државном сектору привреде даје печат цјелокупном правном поретку у ФНРЈ. Оно се одразује у свим правним односима и даје печат свим гранама права. Услијед постојања социјалистичког власништва и ограничености приватног сектора привреде нужно се мијења и карактер власништва које имају грађани над добрима, која служе њиховим животним потребама. То власништво имаде све више карактер личног власништва, дакле које служи личним потребама, а не приватног власништва код којег увијек постоји тенденца да постане капиталистичко власништво. — Обликом социјалистичког власништва можемо надаље сматрати власништво удружења радног народа. — Социјалистичко власништво развија се надаље и на задружном сектору привреде, с обзиром на измјену карактера задругарства код нас. Цео систем задругарства код нас обзиром на цјелокупно друштвено-економско уређење утврђује се у свом развоју као један социјалистички систем. То се одразује и на основи задружног власништва као социјалистичког власништва, али то нишопшто не значи да у задругама нема борбе између социјалистичких и капиталистичких елемената. Тако уз заједничко задружно власништво имадемо и приватно власништво на земљу која се уноси у задругу. Али то приватно власништво постаје услијед развоја задруга све мање запрека за развијање задружног власништва, за остварење социјалистичких принципа подјеле плодова, и других типова задруга у којима задружно власништво имаде друштвени карактер, иако постоје удјели чланова задруга, као код радничких набавно-продајних задруга. У сељачким произвођачким задругама има

опет капиталистичких елемената. Друштвени карактер задружног власништва зависи о томе, колико су задруге непосредно укључене у социјалистички систем привреде.

За облике власништва и правне односе који из њега произлазе карактеристично је надаље и то, да код нас постоје на земљишту сви облици власништва почев од приватног до социјалистичког власништва, да дакле, није извршена национализација земљишта уза све то што постоји социјалистичко власништво и планска привреда. То даје нарочито печат нашем правном поретку и о томе морамо водити рачуна код свих наших правних института.

Постојање државног власништва као облика социјалистичког власништва мијења донекле карактер свих правних института, нарочито стварног и обвезног права. Друштвени карактер државног власништва и планске привреде не уништавају индивидуалност привредних подuzeћа и установа као органа управљања државним власништвом. Они имају право посједовања, употребе и ограниченог располагања државним власништвом. Зато се они појављују као правне особе у правном промету. Јасно, да њихово својство правне особе имаде други карактер него својство правних особа у буржоаском правном поретку, као што и правни послови, као на примјер, купопродаја, закуп, најам, имаду у овим односима другачији карактер. Видимо, дакле, на једној страни планску привреду, а на другој страни правну особност и индивидуалну одговорност органа који управљају државном имовином. Ово није случајно. Ово произилази из чињенице да у планској привреди дјелује закон вриједности и да према томе планска привреда нужно тражи правну способност произвођача и дистрибутера робе који ступају у међусобне уговорне односе у оквиру привредног плана. Међутим органи управљања државном имовином иако имају правну особност, иако могу самостално ступати у уговорне односе на темељу привредног плана, они ипак нису власници нити могу наступати као власници у смислу грађанског права. Ови органи могу располагати државном имовином само у оквиру овлаштења врховних државних органа. Држава у цјелини као носилац власништва представља друштво, па се према томе не могу сматрати власницима појединих објеката ни народне републике, ни народни одбори, ни било који државни органи. Потпуно располагати државном имовином као друштвеним власништвом могу само врховни државни органи. Овлаштења која се дају појединим органима за управљање државним власништвом произлазе из задатака привредног плана. Видимо, дакле, да постојање привредног плана непосредно удара свој печат појединим правним институтима и цјелокупном правном поретку. План даје основни оквир садржају појединих правних института. О томе нарочито морамо водити рачуна при даљој изградњи нашег правног поретка:

Из свега реченога произлази, да ће промијењени друштвено-економски односи, нови облици власништва, као и утицај планске привреде на правни поредак нужно довести и до нових односа у систему права код нас. У одређивању нашег система права морамо водити рачуна о постојању приватног власништва, морамо водити рачуна о специфичности норми које одређују односе државних органа према управљању државним власништвом, а које произлазе из планског регулисања привредне дјелатности. Морамо надаље водити рачуна о томе, да постоје и норме које регулирају међусобне имовинске, а нарочито обавезноправне односе, како државних органа (произвођача и дистрибутера робе), као правних особа, тако и физичких и правних особа уопће у остваривању задатака планске привреде. Нама се нужно намеће ради изградње нашег поретка потреба, да, водећи рачуна о специфичности нашег друштвено-економског уређења, изградимо правни систем који ће најбоље одразити проблематику појединих грана права и дати импулс за њихов даљи развој.

4. *Права грађана и заштита демократског поретка.* — Истинска демократија постоји само у оној држави, у којој су интереси заједнице истовремено интереси и њених грађана, гдје се дакле држава стара о подизању животног стандарда народа и унапређује живот најширих народних слојева. Само у таквој држави могу бити истински остварена права човјека. Само таква држава је истински демократска држава. Али дати и декларирати права човјека значи истовремено борити се против свих оних који хоће успоставити стари реакционарни поредак, у коме експлоататорске класе одузимају човјеку његово најосновније право, право на рад и право да ужива плодове свога рада. Реакционари цијелог свијета воле ради тога да народну демократију називају диктатуром. „Ако господа реакционари сматрају диктатуром што се код нас не дозвољава остатку једне незнатне шаке свјетовних и црквених реакционара да руше тековине велике ослободилачке борбе — онда нека им буде диктатура. Али то је народна диктатура, јер представља 96% народа. Диктатура 96% на 4%, што другим рјечима значи: најистинскија народна демократија!” (Т.: Темељи демократије новог типа. Комунист бр. 1 — стр. 10).

Полазећи од ових начела Устав ФНРЈ битно другачије поставља права и дужности грађана од буржоаских устава. Карактеристика је одредаба Устава о правима грађана у слиjedeћем:

1) Наш Устав поставља најприје она права која имаду грађани као судионици у органима државне власти. То је у првом реду активно и пасивно изборно право свих грађана без обзира на народност, расу, вјероисповјест и спол за све грађане, који су старији од 18 година. Не признају се надаље

разлике нити привилегије по положају, имовном стању и ступњу наобразбе. — Грађани судјелују у органима власти не само на тај начин што имају право бирати и бити бирани у органе власти, него и тако да они суделују у многим помоћним и савјетодавним органима државне управе било непосредно било преко својих организација, као што су синдикати, задруге, омладинске, женске, културне, социјална и друге организације.

2) Права која даје Устав грађанима нису само декларирани, него су и зајемчена системом народне власти и друштвено-економским уређењем. У нашем Уставу постављена су права грађана, која се односе на социјалну и друштвену заштиту, права грађана која се тичу слободе савјести, слободе и заштите особности, неповредљивости стана, заштите породице, права удруживања, штампе и манифестација. Систем народне власти, т. ј. власти коју бира народ јамчи да органи државне власти неће грађанима та њихова права ускраћивати, а грађани ће их сами остваривати учешћем у власти.

3) Сва права постављена у Уставу већ су у току ослободилачке борбе постављена и остварена а Устав их је фиксирао, поставио и даље разрадио. То се нарочито односи на основна политичка права грађана, права раднога народа, једнакост грађана, укидања привилегија и т. д.

4) Права грађана постављена у Уставу уједно су и њихова дужност. Сваки грађанин треба да остварује своја права, сваки грађанин треба да се тих својих права и дужности придржава како у односу према друштву, тако и односу према другим грађанима. Он је то дужан нарочито као судионик у вршењу народне власти.

5) Права грађана постављена у Уставу не могу се искоришћавати као оружје за рушење уставног поретка, за рушење самих демократских слобода постављених у Уставу. Наш Устав, дакле, не дозвољава да разни реакционари кријући се иза уставних слобода руше сам уставни поредак. То је по нашем Уставу и незаконито и кажњиво (чл. 43. Устава ФНРЈ). Наша је, дакле, демократија најистинскија демократија за широке народне масе, али наша демократија налази и средства за борбу против оних који је руше желећи успоставити стари реакционарни поредак. Заштита права грађана то је дужност свих грађана, а у првом реду дужност наших органа сигурности. У досадашњој борби против сила реакционарног поретка, против фашистичких заостатака, против разних банди: четничких, усташких и крижарских, као и против политичара с њима повезаних, наши су органи државне сигурности на дјелу показали да се боре за заштиту права грађана, за заштиту нашег демократског уставног уређења. Снажно оружје за борбу против рушитеља нашег државног уређења, против разарања

наше привреде, против нападања на личност и права појединаца, јест и наше ново кривично право, које се развија у складу са нашим друштвено-економским уређењем. У току рата и након ослобођења изграђени су принципи нашег новог кривичног права. У вези са карактером наше борбе, са потребом да се у првом реду обрачуна са реакционарним фашистичким остацима, који су се борили против народа који ствара ново друштвено уређење, настајале су најприје оне норме које су заштићавале нову народну власт, опћенародну имовину и кажњавале ратне злочинце. То су наши закони: О забрани изазивања националне, расне и вјерске мржње и раздора, Закон о кривичним дјелима против народа и државе, Закон о одузимању држављанства и т. д., Закон о заштити опћенародне имовине и имовине под управом државе, Закон о сузбијању недопуштене трговине и недопуштене шпекулације и привредне саботаже, Закон о врстама казни, Закон о конфискацији имовине и извршењу конфискације, Закон о давању амнестије и помиловања. — Наше ново кривично право, да би до краја разбilo злочиначку дјелатност и њене друштвене коријене, досљедно тражи све учиниоце кривичног дјела, све оне који злочиначку дјелатност иницирају, организирају и проводе без обзира на непосредно судјеловање у извршењу дјела. Тиме наше ново кривично право најдосљедније проводи принцип субјективне одговорности сваког судионика у кривичном дјелу. На тим принципима израђен је и пројект новог Кривичног закона односно његовог опћег дијела, који ће бити у најскорије вријеме изнесен пред Народну скупштину.

ДАЉЊИ ЗАДАЦИ ИЗГРАДЊЕ НАШЕГ ПРАВНОГ ПОРЕТКА

На завршетку треба још неколико ријечи да кажемо о значењу нашег новог правног поретка у међународним односима и за изградњу новог међународног права. Наш је правни поредак као правни поредак демократије новог типа, која се развија и у другим народним демократским државама, најдаље дошао у своме развоју као прелазни облик ка социјалистичком правном поретку. Ово произлази прво, из чињенице да је код нас најдосљедније срушена стара држава и њен апарат у току ослободилачког рата, и друго, да је на темељу чврсто постављене и изграђене народне власти уз потпору и радни полет најширих народних маса успјело од ослобођења до данас извршити тако дубок преображај у економици да смо могли пријећи на плански привреду. Зато је правни поредак нове Југославије, у извјесном смислу и путоказ другим народним демократским државама као и оним државама, у којима се рјешава питање власти.

Чињеница постојања народних демократских држава и ослободилачких покрета у свијету ликвидирала је заокруженост СССР-а. Совјетски Савез заједно са народним демократским државама, које он помаже у њиховом развоју, постао је након побједе над фашистичком Њемачком одлучан фактор међународних односа. То се одражује и у изградњи међународног правног поретка након побједе над фашизмом. Документи антифашистичке коалиције (Московске, Техеранске, Кримске и Потсдамске одлуке, затим Атлантска повеља и Повеља Уједињених народа) ударили су нов печат међународним односима, означајући фашистичку и империјалистичку агресију као злочин. Совјетски Савез и народне демократске државе настоје да изграде међународно право које треба да буде оружје у борби за мир. Животни интереси нове Југославије траже да она активно судјелује у изградњи међународног права, да се бори за такве међународне односе и такво међународно право, које раскрива међународне империјалистичке тежње, које житоше и кажњава међународну злочиначку агресију и осигурава независност малих земаља у којима се изграђује нови друштвени поредак. Нова се Југославија у међународним односима бори да основни принципи правног поретка нове народне демократије, принципи слободе радног народа и права човјека буду и темељ међународног права. У сврху заштите права радног народа и права човјека у међународним односима треба осудити сваку агресију, јер права човјека могу бити осигурана само утолико уколико је слободна и независна његова национална држава.

Наша нова држава ступа у међународне односе и у сврху размијене привредних добара како са социјалистичком земљом СССР-ом, са народним демократским државама, тако и са капиталистичким земљама. Из тих односа произлазе и нове форме међународне економске сарадње, нови правни институти. У међународном правном поретку настају дакле нови односи, чији је фактор и ФНРЈ као нова демократска држава са својим специфичним формама међународних односа. То се већ данас одражује у уговорима о економској сарадњи, о усклађивању планова, о измјени добара на бази привредних планова појединих земаља и т. д. Ти нови односи имају одраз не само на међународни правни поредак него и на наш правни поредак.

*

Из нашег досадањег излагања јасно произлази, да правни поредак нове Југославије имаде чврсте темеље у народној власти, у федеративном уређењу државе и у новом друштвено-економском уређењу. Произлази надаље да је наш правни поредак доиста нови правни поредак народне демокра-

дије, изграђен на рушевинама старе експлоататорске државе и њеног правног поретка.

Наш правни поредак имаде своје чврсте темеље и јасне принципе. На тим темељима изграђује се и наш правни систем. Досадања законодавна и уредбодавна дјелатност највиших државних органа рјешавала је у складу са основним принципима Устава питања државне изградње, привредне обнове и питања у вези са пријелазом на планску привреду. У том духу се данас на новим основама планске привреде изграђује даље наш правни систем. Задатак је правне науке и свих правника практичара, да помогну изградњи нашег правног система, да са своје стране помогну изградњи социјализма у нашој земљи обogaђујући правну науку, борећи се у пракси за остварење наше законитости, изграђујући правилну примјену закона у духу новог друштвеног поретка.

Др Леон Гершковић

НЕЗАВИСНОСТ И РАВНОПРАВНОСТ НАРОДА ФНРЈ КАО ЈЕДАН ОД УСЛОВА ЗА ПО- СТОЈАЊЕ ГРАЂАНСКИХ ПРАВА ¹⁾

Међународни конгрес демократских правника, који је одржан од 24 до 27 октобра 1946 у Паризу, и на којему су биле претстављене 23 земље, расправљао је, између осталог, и о заштити демократских слобода у појединим националним законодавствима. Конгрес је, извршивши претходно методолошко-техничку поделу свих грађанских права на 4 основне категорије, установио у генералној резолуцији да постоји једно опће међународно право за заштиту демократских слобода. То опће право утемељено на позитивним законодавствима свих демократских земаља, обухваћа ове основне слободе:

1) Моралне слободе, у коју спадају слобода ријечи, слобода састајања, слобода савјести и вјероисповести;

2) Физичке слободе, и то с једне стране неповредљивост стана и личности, те тајна писама, а са друге стране право одбране пред судом, неовисност судаца и јавност расправа;

3) Политичке слободе, тј. активно и пасивно бирачко право без обзира на поријекло и вјероисповест;

4) Социјалне слободе, под којима се подразумева право синдикалног удруживања и право радника на социјалну заштиту.

¹⁾ Реферат одржан на оснивачкој скупштини Удружења правника ФНРЈ.

Сва горе наведена грађанска права значе, уствари, минимум демократских слобода, који је опћенито усвојен у свим цивилизираним земљама и који, због тога, твори саставни дио опћег међународнога права.

Јасно је да поред ових грађанских права, у неким земљама постоје и друга грађанска права, односно да су нека од њих шире формулисана него што је наведено у резолуцији. Тако, на примјер, резолуција истиче међу политичким правима активно и пасивно бирачко право без обзира на поријекло и на вјероисповест. Не каже се ништа да је то право гарантирано и без обзира на спол или ступањ образовања, а нити је фиксирана доб од када се то право стиче, јер ова питања нису јединствено регулирана у свим демократским земљама и због тога не могу да творе садржај опћег права. Исто тако не може се говорити о праву на рад, праву на одмор, праву на материјално осигурање у случају старости, болести и губитку радне способности или о праву на образовање итд. као о правима опћенито усвојеним, јер таква права имаду у пуноме опсегу само грађани напредне земље СССР-а, а одмах иза Совјетског Савеза и грађани наше земље.

Могли би се тако низати и даљни примјери, али и оволико је доста да се укаже на једну важну чињеницу, наиме, да ни чисто формалистички нису грађанска права једнака по своме броју или по своме опсегу у свим државама.

Кад се говори, међутим, о грађанским правима, не смије се никако мимоићи једно питање које имаде пресудну важност за фактично извршавање тих права од стране грађана. Не смију се затворити очи пред чињеницом, да имаде држава у којима су та права формално прокламирана, али је економско, друштвено и политичко уређење таково да грађани, иако формално-теориски имаду право на њихово остварење, ипак у пракси их не могу оживотворити.

Тако, на примјер, у Сједињеним Америчким Државама постоји формално-законска слобода говора, штампе, састајања, синдикалног организовања итд. Све те демократске слободе загарантиране су на неки начин више у негативном смислу него у позитивном, тј. државним органима постављене су границе преко којих не би смјели ићи у кршењу грађанских права. Тајник Америчког удружења адвоката, Мартин Попер, казао је дословно на споменутом конгресу правника: „Држава се сматра непријатељском према грађанским слободама и код нас је појмовно несхватљиво да би држава требала бити у служби грађанских права.“ И даље је наставио: „У случају повреде минимума грађанских слобода у САД су судови позвани да пруже заштиту. Ипак, услед свеоћи финансиских магната, дошло је до једног стварног ограничења демократских слобода, до једног стања које се противи формалном

слову Устава и закона. Тако се у неким савезним државама безразложно грађанима одузима право гласа, а Врховни суд се проглашује некомпетентним за решавање тужби којима се тражи репарирање оваквих неправди. До које мјере у нашој земљи постоји чак расна дискриминација — казао је Попер — види се по томе што је Врховни суд увијек одбијао да прогласи противуставним оне прописе, према којима се у школама, ресторанима, жељезницама и другим прометним средствима одјељују Прници од бијелаца!" Ове искрене ријечи једног Америчана најбоље илуструју како само формално прокламирање грађанских слобода још никако не значи и њихово стварно оживотворење.

Демократије XIX вијека западнога типа свакако су значиле један корак напријед у поређењу са пређашњим државним уређењем, али је савршено јасно да су се те демократије само ограничавале на формално проглашавање демократских слобода, што је одговарало дотадашњем ступњу развоја производних снага. Међутим, живот тече даље и стари облици више не одговарају. Да би грађани заиста могли извршавати свакодневно своја грађанска права, да та права не би остала само хрна папира, треба да се стекну извјесни предуслови. Ти предуслови који су уско међусобно повезани и нераздвојни један од другог јесу:

1. Такова економска организација, која онемогућује експлоатацију човјека од човјека, јер где постоји економска неједнакост, ту постоји и правна и политичка неједнакост.

Чему служи слобода штампе, слобода избора и друге слободе, ако не постоје средства за остварење тих слобода, ако су штампарије и папир неприступачни сиромашнима, ако дворане могу плаћати само богаташи? Очито је да се у капиталистичким земљама могу служити дијелом прокламираних демократских слобода само економско јаки, само буржоазија. Широке радне масе та права не могу реализирати него тек у врло ограниченој мјери.

2. Други је предуслов пуна народна демократија, тј. таква демократија гдје сам народ има власт и гдје он одређује какова ће бити власт. Индивидуалне слободе грађана не могу уопће постојати без демократског устројства државе. Међутим, демократија није никаква апстракција, а нити су грађанска парва неке метафизичке демократске слободе. Грађани у истинској народној демократији имаду сву власт у својим рукама и њима нитко не дарива демократске слободе, него их они сами остварују. У народној демократији ишчезава супротност између државе и народа, јер се народ идентифицира са државом. Због тога једино такав демократски поредак значи уједно пуну гаранцију грађанских права.

3. На концу, а баш на овај моменат желио бих нарочито указати, не може бити пунога остваривања грађанских слобода ако нема националне независности према другим државама, односно ако у многонационалној држави није поред тога правилно ријешено национално питање, ако у таковој држави нема равноправности нација.

II.

Југославија је многонационална држава, у којој прије рата не само што није било правилно ријешено национално питање, него није било уопће ријешено, и, што више, било је кажњиво и само истицање да национално питање постоји. Великосрпски хегемонисти, потпомогнути од буржоаско-капиталистичких врхова других нација Југославије, наметнули су земљи један реакционарно-унитаристички режим који се одржавао најгорим насилним средствима. У пракси је постојала ужасна национална дискриминација (на примјер према Македонцима) и прогони на основу националне припадности. Поред експлоатације владајуће класе у цијелој држави и потлачивање на тај начин економске неједнакости грађана, постојала је и веома јака експлоатација читавих нација, што се читовало нарочито у неједнаком опорезивању и у економском запостављању појединих крајева. У таквим условима и она фиктивно прокламирана грађанска права била су сведена управо на ништа. Разумљиво је, да не може бити никаквих грађанских права у земљи, гдје појединац не смије нити да изјави припадност својој нацији, гдје не смије културно да дјелује и умјетнички ствара на свом националном језику итд., гдје једном речју, његова нација није независна нити равноправна с осталим нацијама. Треба потсјетити само на један члан бившег октроираног устава од 3 септембра 1931, да се види сва лажност такозваних грађанских права у бившој Југославији. Члан 13 тога „Устава“ говорио је о праву удруживања, збора и договора. Без обзира на то што таково право није постојало за народ, и сам тај члан у даљној реченици забрањивао је удруживање „на племенској или регионалној основи“. То је значило, уствари, порицање и самога постојања нација у Југославији, а тиме и порицање једнога темеља свих грађанских права. Ако нације многонационалне државе нису слободне и равноправне, више је него јасно да ни грађани не могу бити слободни и равноправни.

Треба овде међутим, истаћи још један моменат. Да би владајућа клика могла одржати власт у рукама и да би што успешније остварила експлоатацију радних слојева, она је требала великих материјалних средстава. Тако је долазило, с једне стране, до давања концесија за улоге страног капитала,

а са друге стране до склапања зајмова. Страни капитал је господарио у рудницима (Трепча, Борски, Лозовац, Монтерпромина, Адриа-бауксит итд.), у шумској индустрији, у бродоградилштима итд. Продаја народних и државних интереса ишла је тако далеко, да су се чак залагали и државни приходи, на примјер монопол шибца скандинавској капиталистичкој групи Ивара Кригера. Свеукупни дугови Југославије страним капиталистима износили су 11 и по милијарди динара. Народ је плаћао огромне камате од 5 до 7 посто, па чак и до 8 посто, као што је био случај са Блеровим 8% зајмом. Овакова економска овиност Југославије од страног капитала придносила је са своје стране појачавању притиска државног апарата и даљноме ограничавању и онако до крајних граница сужених грађанских права. Држава је изгубила своју вањску независност и постала је играчка у рукама страних капиталистичких групација са супротним интересима. Вањска политика и унутрашња политика једне земље не могу да се у основама међусобно разликују, јер су како вањска тако и унутрашња политика израз исте стварности. Тако је упоредо с економским поробљавањем Југославије од стране иноземног капитала, долазило и до све већег ограничавања грађанских слобода у земљи и до све већег губљења остатака самосталности у односима према другим државама. У последњим годинама прије рата Југославија као независна земља, може се казати, није уопће више постојала, а врхунац њезине државне несамосталности био је приступ Тројноме пакту.

Страни капитал је заиста попут полипа исисавао цијелу земљу и његов се утјецај осјећао у цијелокупном државном организму. Ова чињеница одражавала се и на грађанске слободе које, кад и не би било других узрока, већ и због тога не би могле постојати. Зар је итко икада у бившој Југославији, успркос такозваној слободи штампе, писао о бездушном експлоатирању раднога свијета, од стране иноземнога капитала, о безбројним концесијама, о тешким зајмовима и уопће о томе што све то значи за нашу земљу и за наше народе. Осим ријетких упућених, нитко у Југославији није знао до које је мјере земља продана, до којег степена се срозала такозвана независност Југославије и како је то утјецало на појачање терора у земљи, до чега су нас одвели бивши режими.

III.

У нашој новој Федеративној Народној Републици Југославији нису само прокламирана грађанска права, него су створени и стварни економски, друштвени и политички предуслови за несметано изражавање тих права од стране свих грађана. Један од предуслова је свакако и правилно рјешење национал-

ног питања. Треба на овоме мјесту још једном подвући да су народи Југославије у великом ослободилачком рату као суверени народи изразили своју вољу да живе заједно у федеративној држави. Суверен је само онај народ који имаде сву власт у својим рукама и који је независан према ваши. Народи Југославије су својом слободном вољом створили равноправну заједницу у којој нема првостепених и другостепених нација, у којој нема повлашћених и потлачених. Правно формулирајући ово стварно стање, Устав Народне Републике Хрватске каже у своме члану 2: „Остварујући у својој ослободилачкој борби, у братскоме јединству са Србима у Хрватској, и у заједничкој борби свих народа Југославије своју народну државу — Народну Републику Хрватску — хрватски се народ, изражавајући своју слободну вољу, и на темељу права на самоопредељење — укључујући право на оцепљење и уједињење са другим народима — ујединио на темељу начела равноправности са осталим народима Југославије и њиховим народним републикама: Народном Републиком Србијом, Народном Републиком Словенијом, Народном Републиком Босном и Херцеговином, Народном Републиком Македонијом и Народном Републиком Црном Гором у заједничку савезну државу Федеративну Народну Републику Југославију.“

Хрватска је суверена народна република, која је својом вољом пренијела на ФНРЈ само она права која су утврђена савезним Уставом (чл. 10), а тај је донијет не на основу мајоризације једнога народа над другим, него у пуној једнодушности изабраних народних претставника свих народа Југославије. Стварање овакве федеративне државе, у којој су сви народи потпуно равноправни, не само што не сужава суверена права нација, него је напротив, њихов најјачи заштитник од свих оних који би ма и покушали та права окрњити. Зато члан 9 Савезног устава и каже у свом другом ставу: „Федеративна Народна Република Југославија штити и брани суверена права својих народних република“.

Равноправност народа Југославије један је од најважнијих фактора, један од основних предуслова за остварење грађанских права. Са друге стране, равноправност је исто тако један од темеља братства наших народа, а то значи и један од темеља снаге и моћи наше заједничке државе у односу према свим другим државама.

Сваки акт који је уперен против суверености, равноправности и националне слободе народа ФНРЈ и њихових народних република, противан је Уставу. Према томе, наша заједничка домовина, Федеративна Народна Република Југославија, јесте најјачи чувар и заштитник националне слободе и независности свих народа Југославије.

Што се тиче посебно Хрватске, треба истаћи да је хрватски народ први пут у својој повијести реализирао своју тежњу

за стварањем једне заиста слободне државе, а тиме и за оживо-творење свих индивидуалних грађанских права. Исто се то може казати и за остале народе Југославије, који су вјековима чамили у туђем ропству, или су били тлачени од властитих властодржаца.

Државна самосталност и независност Федеративне Народне Републике Југославије у односу према другим државама, посљедица је њезине економске независности. Тиме, дакако, не мислим да кажем да наша земља нема привредних веза са другим земљама, али данас те везе нису ланци којима се економски окува наша слобода, него су то нити које нас повезују са СССР-ом, са новим демократијама и са осталим свијетом. То су односи у које ми ступамо потпуно слободно, имајући у првоме реду и виду опћенародне интересе. Оваква вањска политика, израз наше нове стварности, придоноси јачању цијеле државе, а тиме још већему осигурању слободе и равноправности свих народа Југославије. То уједно значи и даљи фактор за остваривање грађанских права. Сјетимо се само примјера Грчке, да нам још рељефније искочи ова истина: народ, којег се земља налази под доминацијом страног капитала, није и не може бити суверен; он стога нема и не може имати грађанских слобода.

Док на тај начин равноправност народа у ФНРЈ и државна независност наше земље претставља један од предумова за фактично извршавање грађанских права у пуноме опсегу, дотле и само то извршавање од своје стране придоноси јачању заједнице, јачању државе као моћнога гаранта и националне слободе појединих народа и грађанских права. То значи да се државна независност и национална равноправност с једне стране, то фактично оживостворење грађанских слобода с друге стране, налазе у реципрочном функционалном односу; то значи да јачање првог фактора придоноси даљњем учвршћивању другог и, обратно, да пуно изражавање грађанских права још више јача државну независност. Ради се о једном процесу који води ка све новим и ка све опсежнијим грађанским правима, а исто тако ка све већој моћи наше заједничке домовине: Федеративне Народне Републике Југославије. Баш зато се животни интереси свих народа Југославије и лични интереси сваког појединца налазе у пуноме складу са интересима цијеле државе. Баш зато у ФНРЈ не постоји супротност између народа и државе, јер народ имаде сву власт у својим рукама, јер се народ идентифицира с државом. У склопу ових неколико мисли добива још пуније значење одредба члана 34 Устава, да је одбрана домовине највиша дужност и част сваког грађанина и да издаја домовине претставља највећи злочин према своме народу.

Др Иво Лапена

РЕЗОЛУЦИЈА ОСНИВАЧКЕ СКУПШТИНЕ УДРУЖЕЊА ПРАВНИКА ФНРЈ

Оснивачка скупштина Удружења правника ФНРЈ, окупљајући претставнике правника свих народних република и свих правничких служби ФНРЈ, једнодушно је поздрвила оснивање заједничког и јединственог удружења правника ФНРЈ и свестрано расправљајући о задацима правника у вези са даљом изградњом државе и права нове Југославије као демократије новог типа, доноси следеће основне закључке:

1) У најтежим данима историје наших народа већина правника је остала верна свом народу. Многи од њих су активно учествовали у ослободилачкој борби као борци и официри, као политички радници и сарадници на изградњи нових органа народне власти и новог права, или су по непријатељским логорима пружили жилав отпор фашизму и издајницима, свесни да је то једини пут да се оствари јединствена и братска заједница наших народа и сигурнија и срећнија будућност за широке народне масе. После ослобођења земље највећи број наших правника схватио је историски значај и величину стварања нове народне државе и приступили су да у заједничком и колективном стваралачком раду са осталим радним људима наше земље допринесу својим стручним знањем изградњи и развијању нове државе и права на основу тековина народно-ослободилачке борбе.

Међутим, чињеница да наши правници живе и стварају у новој држави која је прва у ослобођеној Европи донела не само савезни Устав, него и Уставе народних република, која има развијено, на новим демократским принципима израђено законодавство и која је већ почела да остварује свој први петогодишњи план развитка привреде у законито одређеном правцу изградње социјализма, ставља пред наше правнике крупне и одговорне опште, научне и практичне задатке.

2) Право у нашој држави јесте израз воље огромне већине наших грађана, испољавање интереса и тежњи трудбеничких маса наших народа. Оно је у исто време израз и оквир и перспектива даљег развијања целокупног нашег друштвеног и државног система. Правилно схватање значаја и улоге нашег права намеће дужност свим нашим правницима да дубоко проуче законе и начела на којима се изграђује наша нова држава, да изналазе и проучавају нове и више форме за нове друштвене односе, да прате закониту и неизбежну линију нашег специфичног пута у социјализам, да се ослобађају наслеђених схватања и појмова, да буду носиоци и пропагатори новог демократског права и да никада не забораве да право извире из друштвених односа и потреба.

Само под обим условима правници ће моћи да унесу свој значајни удео у остварење Петогодишњег плана. Пуно и правилно остварење и превазилажење Петогодишњег плана је везано за испуњење норми плана, за развијање уговорних односа, за учвршћење уговорне и планске дисциплине, за законито испуњавање обавеза и дужности свих економских јединица и грађана у извођењу Плана. План се између осталог остварује кроз ову сложenu мрежу правних односа и мера. Непосредни је задатак свих наших правника, без обзира да ли се баве теориским или практичним радом, да обезбеде, организирају и олакшају законито и правилно извођење Плана преко ових правних односа.

3) Наша правна наука, Академија наука, универзитети, научни институти и школе имају посебне и значајне задатке. Пред нашим научним радницима и установама стоје, између осталог задаци стварања научног плана изградње наше правне науке; теориске обраде основних принципа демократије новог типа; проучавања историје стварања нове државе и права народа ФНРЈ; утврђивања предмета и садржине појединих грана права; теориске обраде и систематизације богатог и оригиналног правног материјала, као и низ других проблема и питања која износе наше законодавство, пракса судова и наша стварност.

Наслањајући се на принципе и тековине истинске науке о држави и праву, наши научни радници су дужни да укажу потребну теориску помоћ изградњи и развоју организационих форми и праксе, не напуштајући никад активну везу са стварношћу и праксом.

Наша привреда, судови, научне установе и остале гране државног апарата траже све већи број високо квалификованих правника. То намеће дужност правним факултетима, научним установама и училиштима да реорганизацијом наставе и планским радом што пре оспособе научно припремљене и народу одане правничке кадрове. Потребно је приступити и предузимању систематских мера за оспособљавање и подизање стручног нивоа свих оних даровитих и способних појединаца који већ раде у разним правним службама.

4) Учвршћење и развој законитости и чување права грађана је важна функција народно-демократске државе. То намеће неодложно и крупне задатке свим правницима који раде у органима и установама који примењују и извршују наше законе, или који врше надзор, општу и посебну контролу над правилном применом закона и на закону донетих аката. Општа борба за законитост тражи од правника ФНРЈ да буду будни

чувари економских и политичких основа наше државе, свих наших демократских тековина и права и да неуморно откривају и гоне сваког који покуша да врши повреду државне независности и безбедности ФНРЈ, да упропашћује, развучи и наноси штету општенародној и задружној имовини или да вређа права грађана, као и да неуморно спречавају и приводе заслуженој казни сваког појединца који врши друштвено опасна дела и друге противнародне акте. Учвршћење и развој нашег државног апарата захтева од правника запослених у државној управи да укажу сву потребну сарадњу на изналажењу и усавршавању организационих облика и метода који одговарају новој структури наше државе, која управља најважнијим грађанама наше привреде.

Сви правници у државном, привредном, и управном апарату, суду, јавном тужиоштву и адвокатури, непосредно су данас позвани да буду видни сарадници у извршењу Петогодишњег плана и свих аката донетих на основу Плана.

5) Као претставничко тело правника ФНРЈ, Удружење је дужно да учествује у свим међународним акцијама за успостављење чврстога мира међу демократским државама, за борбу против појава фашизма и нових изазивача ратова, за остварење независности, слободе и демократије свих народа — великих и малих. Удружење ће помагати проучавање новог међународног права и обавештавати нашу јавност о проблемима државе и права свих народа, а нарочито народа који стварају нова демократска уређења. Удружење ће одржавати односе са демократским удружењима правника свих земаља, са међународним организацијама демократских правника, а на међународним правничким конгресима настојати ће да се стручно и правилно прикажу принципи и особености друштвеног и државног уређења нове Југославије као демократије новог типа.

6) Ради остваривања ових крупних задатака Удружење правника ФНРЈ ће, заједно са удружењима правника наших народних република, издавати стручне научне и популарне публикације и часописе; сарађивати у штампаним, приказујући проблеме државе и права ФНРЈ; организовати стручна и популарна предавања; сарађивати у изради научних планова за изградњу наше правне науке; указивати помоћ на уздизању правничких кадрова; сарађивати у изради народног законодавства и предузимати све друге акције и мере да се плански, систематски и приступачно ширим круговима наших грађана, прикаже наше ново, народно демократско право.

УЛОГА СОВЈЕТСКОГ ПРАВА У ВАСПИ- ТАЊУ КОМУНИСТИЧКЕ СВЕСТИ¹⁾

Совјетско социјалистичко право јесте право новог типа које се принципијелно разликује од свих познатих типова права у историји, наполе од буржоаског права. Насупрот буржоаском праву, које је стављено у службу експлоататорских класа, социјалистичко право служи интересима и циљевима трудбеника, оно је оруђе у рукама совјетске државе, која под руководством бољшевичке партије упућује развој друштва ка комунизму.

Учвршћујући економске и политичке основе друштва које искључују експлоатацију човека човеком, совјетско право развија у људима мржњу према експлоатацији, према сваком виду угњетавања човека, нације, народа, — васпитава људе у духу истинског демократизма, усађује људима висока, племенита осећања. Учвршћујући материјалне основе експлоатације и државни поредак који обезбеђује владавину експлоататора, буржоаско право „васпитава“ људе у духу курјачког морала капитализма.

За разлику од свих експлоататорских типова права, који маскирају своју класну природу, совјетско право је отворено прогласило своју класну суштину — прогласило да је уперено противу експлоататорских класа.

Класна суштину совјетског права, његова сагласност са интересима свих трудбеника одређују његов дубоки, доследни демократизам, који се у корену разликује од лажног и уског демократизма буржоаског права, као и његов истински хуманизам, истинску бригу о човеку, који се не могу замислити у буржоаском праву које штити систем експлоатације трудбеника.

Као последица ликвидације експлоататорских класа у нашој земљи и установљења морално-политичког јединства друштва, совјетско право претставља озаконјену вољу целокупног совјетског народа, који се састоји из пријатељских класа радника и сељака као и совјетске радне интелигенције, — народа, који је уједињен око комунистичке партије бољшевика, која води и одређује правац снагама совјетског друштва.

Садржину социјалистичког права, која изражава социјалистичке продукционе односе, одређују задаци совјетске државе у изградњи привреде и културе земље, учвршћењу њене одбранбене моћи, у заштити друштвене социјалистичке својине. Совјетско право је систем правила (норми), која је прописала совјетска држава и која су управљена на заштиту тековина со-

¹⁾ Из „Бољшевика“ број 4, за 1947 годину, превео Ник. Пахоруков

социјалистичке револуције, на заштиту, учвршћење и развој социјалистичких односа и изградњу комунистичког друштва.

Служећи делу учвршћења економских и политичких основа СССР и васпитавајући трудбенике у духу социјалистичке законитости, поштовања правила социјалистичког друштвеног живота, совјетско право је позвано да помаже успеху борбе за остварење постепеног прелаза на потпуни комунизам.

Учвршћење совјетске социјалистичке законитости јесте најважнији услов нашег успешног кретања напред, како у сектору привредно-организаторском, тако и у сектору културно-васпитном. Совјетско законодавство чува социјалистичке основе друштвеног поретка, чији развој обезбеђује повећање друштвеног богатства, подизање материјалног и културног нивоа трудбеника и појачање одбранбене способности совјетске државе. Отуда је схватљиво колико је животно нужан и колико одговара битним интересима народа рад у погледу даљег учвршћења и развоја социјалистичког права, рад који систематски спроводи партија и држава. Припремање низа нових свесавезних законика, мере за побољшање и проширење правног образовања и за припремање научних кадрова на сектору права, које се врше сада, изражавају пораст улоге права у условима победничког социјализма.

Важан корак у учвршћењу основа совјетске државности, у учвршћењу социјалистичке законитости јесу одлуке које је донело треће заседање Врховног Совјета СССР другог сазива, — Закон о измени и допуни текста Устава СССР и Закона о Комисијама за законске предлоге Савезног Совјета и Совјета Националности. Десет година које су протекле од доношења Стаљинског Устава показале су снагу и непоколебљивост принципа социјалистичког Устава, који је заједно са целом совјетском државом победоносно издржао најозбиљнија искушења рата. На основу ових непоколебљивих принципа расла је и развила се совјетска држава, обогаћивала се пракса наше државне изградње. Уношење у Устав измена и допуна које у Основном Закону земље социјализма одражују и учвршћују оно што је донео собом развој наше државе за протеклу деценију послужиле даљем учвршћењу социјалистичке државности. Доношење од стране Врховног Совјета СССР Закона о Комисијама за законске предлоге оба дома — органа који стално раде и имају широка права и широку законодавну иницијативу — означава учвршћење социјалистичке законитости и подвлачи онај значај који за пораст и развој наше земље имају учвршћење совјетског права и совјетске законитости.

РАДИ СХВАТАЊА УЛОГЕ СОВЈЕТСКОГ ПРАВА У КОМУНИСТИЧКОМ
 васпитању народа, важно је размотрити узајамни однос совјет-

ског права и комунистичког морала као регулатора за понашање човека у социјалистичком друштву који се веома тесно додирују и који имају дубоку идентичност по садржини и у исто време јасне црте које их разликују.

Совјетско право служи истој сврси којој и комунистички морал, — а то је изградња комунизма. „У основи комунистичког морала лежи борба за учвршћење и довршење комунизма“, казао је Лењин у свом говору „Задачи савеза омладине“. Та иста борба за комунизам лежи и у основи социјалистичког права.

Установљујући ове или оне правне норме, социјалистичко право увек води рачуна о томе какво је понашање људи најделисходније ради обезбеђења кретања друштва ка комунизму. Не само водећи принципи, већ и многи конкретни захтеви или забране совјетског права по садржини су или директно истоветни са нормама комунистичког морала или најтесније везани, изнутра усаглашени са комунистичким моралом, хармонизирају с њим.

Често наше правне норме директно репродуктују садржину ових или оних норми морала. Такве су, на пр., правне норме изражене у члановима 130—133 Устава СССР, које захтевају поштовање закона, одржавање дисциплине рада, поштен однос према друштвеним дужностима, поштовање правила социјалистичке заједнице, заштиту и учвршћење друштвене социјалистичке својине као свете и неприкосновене основе совјетског поретка, самопожртвовану заштиту отаџбине.

Све ове норме совјетског права јесу у исто време прописи комунистичког морала. У њима је изражено схватање народа о дужности грађана СССР. И када читамо у чл. 131 Стаљинског Устава „да су лица која нападају на друштвену, социјалистичку својину непријатељи народа“ и у члану 133 да се „издаја отаџбине, нарушење заклетве, прелаз на страну непријатеља, наношење штете војној моћи државе, шпијунажа — кажњавају са свом строгишћу закона, као најтежи злочин,“ — ми ово схватамо не само као правну забрану, не само као правну оцену одређених радњи, већ и као моралну забрану, као моралну оцену.

Оне поступке, радње, које су са гледишта комунистичког морала за највећи прекор, и совјетско право сматра као најопаснија кривична дела. Не постоји поступак који забрањује и кажњава совјетско кривично право, који не би у исто време вређао комунистички морал. Сам појам кривичног дела, како је дат у Совјетском кривичном законнику, указује на то да је реч о радњама које претстављају опасност по друштво, а све што је опасно за социјалистичко друштво, не може а да не противуречи етици овог друштва. Члан 6 Кривичног закона РСФСР гласи: „као друштвено опасно сматра се свако чињење или нечињење управљено противу Совјетског поретка или које нару-

шава правни поредак који је установила Радничко-Селјачка власт у прелазном периоду ка комунистичком поретку.“

Потпуно је јасно да слично чињење или нечињење не може а да не буде неморално у очима совјетског народа. Одавде закључак: у условима социјалистичког друштва свако кривично дело јесте истовремено и повреда норми комунистичког морала, а не само повреда правних норми.

У социјалистичком друштву први пут у историји захтеви права покладају се са општенородним моралним схватањима, јер совјетско право претставља оваплоћење воље народа, његових моралних идеја и схватања.

Поклапање захтева совјетског права са моралним схватањима совјетског права даје нарочиту снагу совјетском праву чије се норме ослањају на безусловну подршку друштвеног мњења. Одавде такође проистиче активна улога права у васпитању совјетских људи у духу комунистичког морала.

Не постоји ни једна грана совјетског права где не би постојала веза између захтева права и морала. Ова се веза види у области грађанског, административног права; она је још уочљивија, у области кривичног, породичног радног права, тако да одвајајући се од ње не можемо да схватимо како треба суштину и карактер совјетског права. Такви принципи социјалистичког морала као што су заштита социјалистичке својине, најстрожије поштовање државне, колхозне радне дисциплине, обезбеђење законских права личности леже у основи свих грана нашега права.

Природно је да су при томе у нормама радног и колхозног права нарочито широко оваплоћени такви захтеви и принципи социјалистичког морала као што су најстрожије придржавање радне дисциплине, дужност да се поштено ради, принцип награђивања рада сразмерно његовом квалитету и квантитету, принцип потстицања иницијативе искусних, напредних трудбеника. У области породичног права иступа на прво место принцип учвршћења совјетске породице, брига о деци и мајци.

Учвршћење у совјетском праву чињенице победе социјализма, проширење привредно-организаторских и културно-васпитних задатака совјетске државе доводе до ширег одраза у праву принципа и норми комунистичког морала. Формулишући вољу народа у нормама права, законодавство строго води рачуна о практичној целисходности учвршћења ових или оних захтева морала помоћу метода правног утицаја.

Совјетска држава одређује понашање и делатност совјетских грађана различитим путем. Она васпитава совјетски народ у духу комунистичког морала помоћу система правних норми које уводи, које регулишу живот становништва, стављају забране, установљавају средства потстицања и опомињу на казну због нарушења ових норми. На стражи правних норми стоји совјетска држава са свом својом моћи.

Понашање и делатност совјетских људи одређује такође и снага јавног мњења, које се ствара делатношћу многобројних друштвених организација. У његовом стварању одлучујућу улогу играју партија и совјетска држава, које преко разноврсних полуга, у првом реду путем идеолошког рада, формирају друштвено мњење, васпитавају трудбенике у духу социјалистичке свести.

У животу совјетског друштва непосредни утицај државе преко закона установљених од њене стране допуњује се утицајем друштвеног мњења, прожетог истим социјалистичким принципима. Норму права коју установљава држава поткрепљује морална норма, чији је носилац друштвено мњење.

Заједничке црте совјетског права и комунистичког морала ипак ниуколико не значе да су у условима победничког социјализма брисане границе између права и морала као два регулатора друштвеног понашања људи.

Норму права поставља државна власт, норма морала пак не захтева обавезну државну санкцију.

Државна принуда, као гаранција за извршење одговарајућих захтева, јесте обавезни елеменат правне норме. „...Право, писао је Лењин, није ништа без апарата способног да *принуди* на придржавање норми права“. (Дела Т. 21, стр. 438). При овоме су форме принуде у праву унапред предвиђене у одговарајућим правним нормама.

За правну норму карактеристично је, даље, неупоредиво већа одређеност захтева, забрана и дозвола уз конкретно указивање радњи које се наређују. Ово се не објашњава тиме што право поставља веће захтеве према човеку него морал. Напротив, социјалистички морал обухвата куд и камо ширу област људског понашања, док право ограничава извесним границама сферу своје интервенције.

Потребно је видети и разлику између правне и моралне дужности. Наравно, у совјетском друштву правне дужности истовремено су и моралне дужности свих грађана. Реч је ту не само о основним дужностима грађана СССР, које су утврђене у члановима 130—133 Устава. Свака конкретна правна обавеза и морално обавезује човека који је дао ову обавезу: неизвршење обавезе, кад не постоје за то оправдани разлози које признаје закон, сачињава не само повреду права, већ и заслужује осуду у моралном погледу. Ипак не треба идентификовати правну и моралну дужност. Област моралних дужности шира је и од области правних дужности већ због тога што морал регулише све врсте и форме односа између људи, док право, ма како да су опширни и многобројне његове норме, не може постављати себи такву сврху.

Нужно је подвући такође околност да правну дужност налаже грађанима држава и њено неизвршење повлачи собом

примегу одређених санкција (кривичних, грађанскоправних, административних) од стране државе; моралну пак дужност налаже људима друштвено мњење, одређене друштвене организације. Друштвено мњење захтева од сваког совјетског грађанина поштовање свих правила социјалистичке заједнице, укључујући ту и она која законодавство не предвиђа.

Велики пример високог нивоа моралних захтева који се постављају према човеку даје бољшевичка партија. Чланство у партији налаже члану партије одређене моралне дужности; партијско мишљење поставља нарочито високе захтеве моралном лику члана партије, који својим личним понашањем мора да даје пример другим совјетским грађанима. Повишени захтеви о моралном лику комуниста условљени су авангардном улогом наше партије.

*

Васпитна улога совјетског права одређује се тиме што оно служи учвршћењу социјалистичких односа, утврђивању нових социјалистичких норми понашања.

Како је указивао М. И. Калињин „чланови Устава јесу не само правно оформљење права и дужности грађана, већ и моћни фактор за васпитање људи“, („О комунистичком васпитању“, стр. 74. 1946).

Илуструјући васпитну улогу Устава СССР на конкретним примерима његових појединих чланова М. И. Калињин је писао: „Члан 131 Устава даје најбогатији материјал за комунистичко васпитање. Он је управљен противу буржоаског схватања: „кућа је моја, — више ништа нећу да знам, у моје склониште од бомби никога нећу да пустим“. Он обавезује да се чува друштвена својина, да се друштвени интереси стављају изнад личних, индивидуалних, јер се само у колективу, у социјалистичком друштву доиста гарантује положај свакога“ (исто стр. 80).

Правне норме усмерене на заштиту социјалистичке својине уче људе да чувају друштвено добро, уче непомирљивости према свим његовим пљачкашима, који подривају ову основу совјетског поретка.

Захтевајући безусловно извршење совјетских закона, извршење службених и друштвених дужности, друштвених обавеза, кажњавајући оне који их нарушавају, окружујући поштовањем и славом оне који их са успехом извршују, борећи се против реликата капитализма у економици, у животу и људској свести, совјетско право помаже учвршћењу правила социјалистичког живота.

Дисциплина и самодисциплина, поштовање установљених правила социјалистичког друштвеног живота, одано служење интересима Отаџбине и комунизма јесу најважнија својства совјетских људи, која их карактеришу као свесне градитеље со-

цијалистичког друштва. У васпитању ових својстава важну улогу игра право за које је захтев дисциплинованости један од најважнијих и карактеристичних захтева.

Ово се односи пре свега на совјетско радно законодавство

Совјетско право стоји на стражи социјалистичких принципа рада и основног принципа прве фазе комунизма: „Од сваког према његовим способностима, свакоме према његовом раду“.

„Од сваког према способностима“ то значи да је сваки члан социјалистичког друштва дужан да ради по пуној мери својих способности, знања, спреме. Ово предвиђа свесни, поштени, савесни рад сваког совјетског грађанина. Дужност да се ради, да се одржава дисциплина рада уписана је у Стаљинском Уставу као најважнија, као основна дужност грађана.

Захтевајући безусловно придржавање радне дисциплине, право помаже укоренењу дисциплинованости у свакодневном понашању људи.

Самим тим право помаже васпитању совјетских људи у духу комунистичког морала.

Васпитни утицај права нарочито се јасно види на примеру колхозног законодавства. Задатак стварања и учвршћења производне дисциплине у колхозним масама био је нарочито тежак ако се узме у обзир да су садашњи колхозници још релативно скоро водили индивидуално газдинство. Образовање колхоза, установљење социјалистичких продукционих односа на селу преуредило је саму основу живота села и остварило је најшире могућности за преображај совјетског сељаштва, за васпитање у њему социјалистичке свести. У реализацији ових могућности активну и важну улогу играло је и игра колхозно законодавство.

Социјалистичко право врши и још ће дуго вршити функцију огромне важности за дисциплиновање људи, за њихово васпитање у духу социјалистичке правне вести. Совјетско право разрађује и истиче конкретне захтеве дисциплине у примени на различите сфере људске делатности. Оно пак ствара помоћу регламентације и предвиђене скале казни према преступницима такве услове који не само да обезбеђују дисциплину у понашању, већ и учвршћују код људи навику на дисциплиновано понашање.

Прелазак у навику норми социјалистичке заједнице јесте сврха којој стреми и социјалистички морал и социјалистичко право. Навикавајући људе да се придржавају правила социјалистичке заједнице, совјетско право постепено ствара код људи навику да строго извршује ова правила.

Совјетском праву су страни сладуњави сентиментализам и опште праштање. Његова одлучна борба против свега што је непријатељско према нашем народу и држави учвршћује ау-

торитет совјетског права у масама, свест народа о његовој правичности.

Будући непошtedно према непријатељима совјетско право је прожето истинским хуманизмом и свестраном бригом о совјетским људима.

Преко свих својих канала — законодавства, суда, административних правних аката — совјетско право чува и заштићује потпуност слобода и права совјетских грађана обезбеђујући све неопходне услове за најширу реализацију ових права.

Совјетски закони свестрано гарантују права грађана и обезбеђују на делу искоришћавање од стране свих грађана њихових права, почевши од права на рад — овог основног права личности — и завршавајући бирачким правом. У совјетском законодавству са свом доследношћу спроведен је принцип једнакости права и дужности утврђен у Уставу за све грађане, независно од њиховог пола, расе и националности, социјалног порекла и социјалног положаја, што обезбеђује свакоме могућност да заузме у друштву положај који одговара његовим личним способностима и личном раду. Помоћу свега овога наше право васпитава људе у духу демократизма развијеног до краја, усађујући им свест о одговорности за судбину своје државе. Совјетско право васпитава људе у духу политичке активности, обезбеђујући народним масама одлучујуће учешће у државном руководству земљом. На примеру изборних кампања у нашој земљи са крајном јасношћу иступа огромна улога права у политичком васпитању маса.

За совјетски поредак је карактеристична свестрана брига о здрављу трудбеника, о њиховом редовном одмору, о њиховом образовању, о деци, старцима и инвалидима.

Васпитни значај таквих правних норми је очигледан. Да узмемо, на пример, Указ Президијума Врховног Совјета СССР о повећању државне помоћи трудним женама, мајкама са више деце и самохраним мајкама, о установљењу почасног звања „Мајка-јунакиња“ и о установљењу ордена „Материнска слава“ и медаље „Медаља материнства“. За свакога је јасно какав васпитни значај има овај Указ за ствар даљег култивисања поштовања мајке и бриге о њој.

Као пример може се навести такође и благотворан утицај који су извршиле у ствари учвршћења социјалистичког односа према раду правне норме, норме управљене на ликвидацију изједначења („уравниловке“) плате за рад, на борбу против отимача и нерадника, на потстицање лица која добро, иницијативно раде.

Социјалистичко такмичење — тај значајни покрет трудбеничких маса, који сведочи о учвршћењу у друштву социјалистичког односа према раду као делу части, славе, врлине и јунаштва, — не наређују правне норме. Али је несумњив онај

благодарни утицај који указује на развој социјалистичког такмичења совјетска држава, потстичући напредне људе, награђујући напредна предузећа и поједине учеснике такмичења, орденима, медаљама, почасним звањима, прелазним заставама, различитим премијама.

Очигледна је васпитна улога таквих мера као што су установљење звања Хероја Совјетског Савеза и Хероја Социјалистичког рада, као и награђивање орденима и медаљама за херојизам у одбрани земље, за ратне подвиге, за сјајна постигнућа на радном фронту. Јавно признање од стране државе, од стране народа у лицу његове државне власти заслуга појединих чланова друштва не само да потстиче, стимулира награђена лица за даље самопожртвовано служење своме народу, повећава код њих осећање одговорности, већ и изазива код других совјетских људи жељу да следе напредним људима земље.

Најшире потстицање поштеност, иницијативног рада у свим његовим манифестацијама поштеност односа према друштвеним дужностима, јуначких радњи на фронту рада и на ратном фронту јесте изврсна прта права социјалистичке државе. Статути о орденима и медаљама, о почасним звањима и почасним звањима; законодавство које уводи новчане награде за проналаске, за најбоља постигнућа у области науке, технике и уметности, за премашење производних планова; норме које предвиђају стипендије за одличне ученике; целокупно законодавство о награђивању радника и службеника и о рачунању трудодана у колхозима — све ове правне норме учвршћују метод потстицања напредних људи рада.

*

Изванредно је велика улога совјетског социјалистичког права у борби са реликтима капитализма у свести и у животу људи. Савлађивање ових реликата је најважнији услов за наше успешно кретање напред. Испољивање ових реликата налазимо још и сада. Најопасније су за друштво такве појаве реликата капитализма као што су повреда правних норми и правила социјалистичке заједнице, повреда социјалистичке законитости. Непормирљива борба против ових повреда јесте директна дужност совјетског права.

У условима буржоаског друштва криминалитет јесте појава која се не може уклонити. Само друштвено уређење капиталистичких земаља неминовно рађа криминалитет. Атмосфера потере за богатством, која царује у буржоаском друштву је таква да гура претставнике имућних класа, као и декласиране људе, избачене из колосека, на пут криминалитета.

Магнати капитала не заустављају се ни пред којим кривичним делима да би повећали своје милионе. „Немати новца, то је најгори злочин“, „држи оно што имаш, хватај што можеш“

— ето то су „златна правила“ буржоаског друштва која је духовито формулисао један амерички писац. Сам „морал“ буржоаског друштва, који рађају његове материјалне основе, повлађује развој криминалитета. Уз то је потребно имати у виду и ону особеност буржоаског суда да је он, будући веома строг према сиромасима који су због парчета хлеба извршили крађу, врло снисходљив према крупним кривцима, и врло често оставља их на слободи. Не постоји у САД случајно оваква узречица: „Ако сте украли земичку — вас ће стрпати у казницону, ако сте украли железницу — изабраће вас у Сенат“. Једно лице на угледном положају у Енглеској скоро је приликом претресања питања о адвокатури духовито упоредило енглеско правосуђе са хотелом „Риџ“ (најлуксузнији и најскупљи хотел у Енглеској), рекавши да је оно исто тако као и хотел „Риџ“ „доступно за све“, али само за оне који имају солидну чековну књижицу. Суд у буржоаским земљама претставља оруђе у рукама капитализма за одбрану њихових класних интереса.

Учвршћујући капиталистички поредак, буржоаско право самим тим учвршћује и узроке који неизбежно изазивају криминалитет и уз то у све већим размерама. И никакви усавршени методи борбе против криминалитета не могу да зауставе његов пораст.

Друкчије је у социјалистичком друштву. Победа социјализма значи ликвидацију основног извора криминалитета — приватне капиталистичке својине. У Совјетској земљи не постоји експлоатација човека човеком, не постоји незапосленост и несигурност за сутрашњи дан. Ишчезли су такви деморалишући фактори као што су врло штетан утицај раскоши на једном полу и сиромаштво и непросвећеност на другом полу. Уклањање капиталистичког поретка довело је у нашој земљи до наглог смањења оних врста кривичних дела, које су најтипичније за капиталистички поредак, до изумирања таквих „професија“ раширених у буржоаском друштву, као што су, на пример, коцкари, подводачи, власници уточишта сумњивих људи, обијачи сефова итд. У нашој земљи поштени, иницијативни рад отвара врата за највиши положај у друштву за свакога. У овим условима појаве криминалитета објашњавају се поглавито реликтами капитализма у људској свести.

Социјалистички поредак, пораст социјалистичке свести претстављају основу за успешно решавање задатака у погледу ликвидације ових штетних реликата прошлости.

Савлађивање реликата капитализма у људској свести, напосе реликата који рађају ова или она кривична дела, није стихиски процес, већ захтева активну интервенцију партије, државе, јавности. А на право и апарат правосуђа пада одговорни задатак у овој активној и свесној борби.

Управо такви реликти прошлости у људској свести као

што су омаловажаваће поштеног рада, егоистичко стремљење да се живи на рачун других, „да се отме где год је то могуће“, безобзирно понашање према друштвеном добру, морална нечистоћа у начину добијања средстава за живот, — изазивају таква кривична дела као што су крађа, пљачка социјалистичке својине, шпекулација, проневере итд. Довољно је упознати се с групом кривичних дела у ма ком совјетском суду да би се уверило да су ова кривична дела изазвана наведеним мотивима. По правилу, осуђеници за ова кривична дела су људи који упорно избегавају рад, који претпостављају поштену радњу — раскалашни, „весело“ живот на рачун присвајања туђег добра или на рачун шпекулације.

Строго кажњавајући и изолујући сличне људе из друштва, совјетско правосудје чисти атмосферу друштва од елементарна распадања и опомиње све људе несигурне у моралном погледу на опасност од овог пута за њих саме.

„Совјетски суд, — говори се у Закону о уређењу судова, — примењујући кривичне казне, не само да кажњава кривце, већ такође има за сврху и поправљање и преваспитавање кривца.“

Захваљујући примени васпитних мера, које су предвиђене у совјетском праву на оне кривце који се могу поправити и преваспитати, знатни њихов део након издржавања казне враћа се у ред трудбеника као препорођени људи, који су сазнали тежину свога дела и заувек се одрекли криминалног пута. Према повратницима, пак, који се враћају на пут криминалитета и након издржавања казне, совјетско право поступа са нарочитом строгању као према лицима која претстављају повећану опасност за друштво, и зато примењује на њих суровију репресију него на лица која су извршила кривично дело први пут.

Изгреди, увреда личности и томе слична кривична дела такође претстављају манифестацију реликата прошлости, сведоче о задржавању у свести лица која су их извршила непоштовања према достојанству човека, које је тако карактеристично за експлоататорско друштво. Кривично прогањање таквих носилаца реликата прошлости има дубоки васпитни карактер. Изражавајући схватања народа, совјетско право високо подиже достојанство личности, не допуштајући никоме да некажњено напада на њега.

Реликти капитализма у људској свести изражавају се у несавесном односу према радној дисциплини, у њеној повреди. Примена строга мера у борби са овим по друштво врло штетним појавама реликата прошлости у односу према раду већ је дала знатне резултате, одиграла је велику улогу у учвршћењу радне дисциплине.

Против свих реликата прошлости који се испољавају у кривичним радњама треба се борити не само путем убеђивања

већ и помоћу принудних мера. Лењин је захтевао убеђивање плус спречавање преступа насиљем. Друг Стаљин је указивао да се руководство масама обезбеђује методом њиховог убеђивања као основним методом утицаја на масе, али да то не искључује, већ претпоставља примену принуде на мањину, ако принуда има као своју базу поверење и подршку партије и државе од стране већине народа. Совјетско право је зато и снажно што примењује принуду ослањајући се на уверење нашег народа у правичност захтева права.

Са реликтима капитализма у свести и понашању људи бори се, разуме се, не само кривично право, већ се боре и друге гране права. Тако, на пр., при расправљању у суду спорова о разводу брака често се nailази на постојање реликата прошлости, који се изражавају у рђавом понашању мужа према жени, у отсуству бриге оца (или мајке) о деци, у лакомисленом понашању супруга према дужностима које налаже брак, у недостојном понашању у личном животу. Совјетско породично право стоји на стражи основа совјетске породице. Примењујући одговарајуће правне норме, суд спроводи велики васпитни рад борећи се противу свих сличних реликата, одбијајући у низу случајева захтев за развод брака, предузимајући мере за измирење супруга, чувајући и бранећи интересе деце и мајке.

Учвршћујући социјалистички поредак, који не познаје експлоатацију човека човеком, учвршћујући сваки корак напред на путу довршења социјализма, целокупно совјетско право помаже искорењивању штетних реликата прошлости у свести и начину живота, ишчезавању таквих појава ових реликата као што су различите врсте криминалитета.

Широко упознавање маса са совјетским законодавством, са делатношћу суда, полагање рачуна о своме раду од стране народних судија — све су то мере које помажу појачању ефикасности борбе совјетског права са реликтима прошлости у свести и животу.

*

Из оног што је горе речено о дубокој унутрашњој вези између совјетског права и комунистичког морала и о оној улози коју игра совјетско право у учвршћењу норми социјалистичке заједнице, проистичу одређени закључци за све одреде радника совјетске државе, који су позвани да стоје на стражи совјетских закона и да својом практичном делатношћу помажу делу комунистичког васпитања народа.

Успех извршења васпитне улоге совјетског социјалистичког права зависи не само од садржине закона, већ и од њиховог правилног спровођења у животу. За ово се захтева да сви радници у области права, суда, прокуратуре итд. добро схвате васпитну улогу совјетског права, да добро схвате политику пар-

тије и совјетске државе и свесно се руководе њоме у свом практичном раду.

У совјетским законима се оваплоћава животна основа совјетског поретка — научно образложена политика социјалистичке државе. Благотворну улогу совјетског права у делу васпитања маса у духу комунизма условљава политика совјетске државе.

Због тога висока политичка спрема, познавање марксистичко-лењинске науке о друштву и држави, висока квалификација у области јуриспруденције јесу најважнији захтеви које партија и влада постављају правничким кадровима.

Први услов за обезбеђење васпитне функције совјетског права јесте неодложна борба за тачно и строго придржавање социјалистичке законитости. Принцип социјалистичке законитости, принцип стабилности закона строго спроводе партија и совјетска влада; ови принципи су учвршћени Стаљинским Уставом као најважнији принципи, који су стављени у основу делатности совјетске државе.

Устав је утврдио искључиво право Врховног Совјета СССР да доноси законе СССР, а Врховних совјета савезних и аутономних република да доносе републиканске законе. Никакви други органи немају права у нашој земљи да доносе законе, а сви правни акти које они издају у оквиру своје надлежности морају строго одговарати закону. Највиши надзор над тачним извршавањем закона од стране свих министарстава и њима подручних надлештава као и од стране појединих службених лица и грађана СССР Устав је поверио Прокурору СССР. „Судије су независне и потчињавају се само закону“, — уписано је у чл. 112 Устава СССР. Преглед основних дужности грађанина почиње у Основном закону наше земље указивањем на дужност да се придржавају Устава СССР, који је правна база за целокупно наше право, учвршћује совјетску државу и врши огроман васпитан утицај на све грађане.

Ово поставља најодговорније задатаке пред правничким кадровима, који су позвани да пазе на безусловно придржавање закона од стране административних и привредних органа, службених лица и свих грађана, — који су позвани да се боре против свих и свакојаких повреда закона.

Кадровима у суду, истражним органима, прокуратури, адвокатури земља је поверила чување социјалистичког правног поретка, бригу о интересима совјетске државе, бригу о правима и интересима грађана, њихову заштиту од свих повреда. Ради тога, да би се правилно снашло у питањима која сваког дана искрсавају пред иследником, судијом, адвокатом, прокурором, да би се правилно, у строгој сагласности са законом па дакле и правично, решио сваки спор потребне су висока политичка

спрема и висока стручна квалификација правника који спор претресају. У рукама неквалификованог, неискусног правника најсавршенија правна норма, будући неправилно примењена, може изгубити своју ефикасност и нанети штету васпитној улози совјетског права.

У Закону о уређењу судова речено је да „свом својом делатношћу суд васпитава грађане СССР у духу оданости Отаџбини и делу социјализма, у духу тачног и безусловног извршења совјетских закона, брижљивог односа према социјалистичкој својини, у духу придржавања дисциплине рада, поштеног односа према државним и друштвеним обавезама, поштовања правила социјалистичке заједнице“.

Ово захтева да се земља обезбеди висококвалификованим правничким кадровима, способним да повећају ефективност улоге права у васпитању људи.

Одавде је разумљив онај огроман значај који у делу појачања васпитне улоге совјетског права има одлука „О проширењу и побољшању правног образовања“, коју је недавно донео ЦК СКП (б), а која је управљена на обезбеђење потреба земље висококвалификованим правничким кадровима. Ова одлука предвиђа мере као што су стварање низа нових правних виших школа, стварање течајева за повећање квалификације појединих категорија правних радника, побољшање организације правног образовања, како вишег, тако и средњег. Ванредно важан значај имају одредбе ЦК ВКП (б) о ликвидацији запуштености научног рада у области права, за израду од стране теоретских кадрова низа неопходних — сада непостојећих — уџбеника и монографија из области правних дисциплина. Теоретски кадрови правника позвани су да помажу правницима-практичарима, да помажу повећању њихове квалификације, њиховог идејног нивоа путем обезбеђења научном и школском правном литературом.

Поменута одлука по свом значају тесно је везана са низом одлука које су донете у последње време од стране ЦК СКП (б) у погледу повишења нивоа идеолошког рада у области литературе и уметности, у погледу припремања и поновног припремања руководећих партијских и совјетских радника, у погледу припремања нових висококвалификованих теоретских кадрова у области хуманитарних наука. Све ове одлуке, међу којима и одлука „О проширењу и побољшању правничког образовања“, јесу карике у једном те истом ланцу мера, које имају за општу сврху да обезбеде основни задатак социјалистичке државе у да тој етапи — задатак комунистичког васпитања људи.

Услед тога учвршћење совјетског права, стална и непрекидна борба за социјалистичку законитост јесте велики и важни задатак. Његово успешно извршење јесте једно од неоп-

ходних средстава за васпитање комунистичке свести људи, која је најважнији услов за даље успешно кретање совјетске земље напред, ка комунизму.

М. Карева

МЕЂУНАРОДНИ ПРЕГЛЕД

ПРЕСУДА МЕЂУНАРОДНОГ ВОЈНОГ СУДА У НИРНБЕРГУ

Првог октобра 1946 године донета је пресуда Међународног Војног суда којом су осуђени неколико од најпознатијих нацистичких ратних злочинаца са Герингом на челу. Ова пресуда обухвата 283 странице збијеног штампаног текста законског облика и претставља један од значајних докумената новог међународног права, а посебно међународног ратног и кривичног права. Са обзиром на међународноправни и политички, као и на теориски значај ове пресуде доносимо поједине најзначајније и принципијелне одломке из ње.

„Осмог августа 1945 Влада Уједињене Краљевине Велике Британије и Северне Ирскс, Влада Сједињених Држава Америке, Привремена Влада Француске Републике и Влада Савеза Совјетских Социјалистичких Република потписале су Споразум на основу кога је успостављен овај Суд за суђење ратних злочинаца чија кривична дела немају посебну географску одређеност. Сагласно члану 5 следеће владе Уједињених нација изразиле су своје прикључење Споразуму: Грчка, Данска, Југославија, Холандија, Чехословачка, Пољска, Белгија, Етиопија, Аустрија, Хондурас, Норвешка, Панама, Луксембург, Хаити, Нови Зеланд, Индија, Венецуела, Уругвај и Парагвај.

У Статуту, који чини анекс споразума, одређени су: устројство, надлежност и функције Суда.

Суд је добио надлежност да суди и казни лица која су починила злочине против мира, ратне злочине, и злочине против човечанства, као што су они одређени у Статуту.

Статут исто тако предвиђа да приликом суђења ма ком од појединих чланова ма које групе или организације Суд може да огласи (у вези са ма којим актом због кога је поједини члан оптужен) да ова група и организација чији је појединац био члан претставља злочиначку организацију...

ОДРЕДБЕ СТАТУТА

Оптужени појединци су изведени пред Суд на основу члана 6 Статута који гласи:

„Члан 6. Суд који је установљен Споразумом и који је наведен у чл. 1 као Суд одређен да суди и казни главне ратне злочинце Европске Осовине има власт да суди и казни лица која су, радећи у интересу земаља Европске Осовине, било као појединци или као чланови организација, починили ма који од следећих злочина:

„Следећа дела, или само једно од њих, су злочини који долазе у надлежност овога Суда и за њих постоји индивидуална одговорност:

„(а) Злочини против мира: посебно, планирање, припремање, започињање или вођење нападачког рата, или рата кршећи међународне уговоре, споразуме или уверавања, или учествовање у заједничком плану или завери ради извршења ма ког од горе наведених аката;

„б) Ратни злочини: посебно, кршење закона или обичаја о рату. Ове повреде обухватају, али се не ограничавају на њих, убиства, мучења или депортације на принудно-робовски рад или за неке друге циљеве грађанског становништва окупиране територије или неокупиране, убиства или мучења ратних заробљеника или лица на мору, убијање талаца, пљачкање јавне или приватне сопствености, намерно уништавање градова, вароши или села или уништење које није оправдано ратном нужношћу;

„(в) Злочини против човечности: посебно, убиства, уништавања, поробљавања, депортације или други нечовечни акти извршени против цивилног становништва, пре или за време рата, или прогањања на основи политичкој, расној или верској вршењем или у вези са ма којим злочином који је у надлежности Суда, без обзира да ли се или се није тиме кршило домаће право земље у којима су извршени.

„Вође, организатори, потстрекачи, и саучесници, који су учествовали у састављању или извршењу општих планова или завера ради извршења ма ког од горе поменутих злочина, одговорни су за све акте извршене од ма ког лица у извршењу таквог плана.”

Пресуда, затим, обухвата неколико поглавља у којима се показује позадина нападачких ратова и злочина који су предмет суђења. У том смислу пресуда обухвата описивање порекла и циљева нацистичке партије, преузимање власти од стране хитлероваца, учвршћење нацистичког режима, наоружање хитлероваца, припремање општих планова завера и нападачких ратова, припремање напада, анексију Аустрије, отимање Чехословачке и најзад нападачки рат против Пољске, инвазију Данске и Норвешке, инвазију Белгије, Холандије и Луксембурга, агресију против Југославије и Грчке, нападачки рат против СССР-а и рат против Сједињених Држава Америке. Осим тога, пресуда истиче најзначајније међународне споразуме које су хитлеровци нарушили, поименце: Хашке конвенције, Версаљски уговор, низ уговора о међусобној гарантини, арбитражи, и пактове о ненападању које је хитлеровска Немачка склопила са земљама које је доцније нападала, Келог-Бријанов пакт. Затим, пресуда наставља:

ЗАКОН СТАТУТА

„Надлежност суда је одређена у Споразуму и у Статуту, а злочини који долазе у надлежност Суда, а за које постоји лична одговорност, утврђени су у члану 6. Закон Статута је одлучан и обавезује Суд.

Доношење Статута претставља испољавање суверене законодавне власти земаља којима се Немачки Рајх безусловно предао; неоспориво право ових земаља да врше законодавну власт на окупираним територијама је признато од цивилизованог света. Статут није арбитражно вршење власти од стране победничких нација, него

по мишљењу Суда, као што ће и бити показано, оно је израз међународнога права које је постојало у време стварања Статута, и у том погледу и сам је Статут допринос међународном праву.

Државе потписнице створиле су овај Суд, одредиле су закон на основу кога он има да суди и прописале су поступак за саму делатност суда. Поступајући овако, оне су учиниле заједно оно што је свака од њих могла да уради сама; јер нема основа никаквој сумњи да свака нација има право да установљава специјалне судове за суђење на основу закона. У погледу на устројство Суда, све што су оптужени овлашћени да траже, то је законито суђење у погледу чињеница и права.

Статут установљава као злочин планирање или вођење нападачких ратова или ратова уз кршење међународних уговора; и према томе није нарочито потребно испитивати да ли је и у којој мери је нападачки рат био злочин пре закључења Лондонског споразума. Али са обзиром на велики значај правних питања која се овде јављају, Суд је саслушао целу аргументацију оптужбе и одбране и жели да изрази своје погледе по овом питању. Истицано је од стране одбране да је основни прицип сваког права — међународног и унутрашњег — да не може бити осуде за злочине ако пре тога није о томе постојао закон. „Nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege.“ Наведено је да је *ex post facto* суђење противно законима свих цивилизованих нација, да ниједна суверена држава није прогласила нападачки рат злочином у време када су наведена злочиначка дела извршена, да ниједан закон није дефинисао нападачки рат, да ниједна казна није била утврђена против њега, и да ниједан Суд није био створен да суди и кажњава учиниоце ових дела.

На првом месту потребно је истаћи да начело *nullum crimen sine lege*, не претставља ограничење суверености, него је уопште један принцип правде. Тврдити да је неправично кажњавати оне који су, газећи уговоре и уверавања, напали суседне државе без икакве претходне објаве је несумњиво нетачно, јер у таквим околностима нападач је морао да зна да је радио нешто противправно, и далеко од тога да је неправично казнити га зато; било би неправично да се његова кривица пусти да не буде кажњена. Заузимајући положај који су и имали у Влади Немачке, оптужени, или бар извесни од њих, морали су знати за уговоре које је потписала Немачка и који су стављали ван снаге рат као средство решавања међународних спорова; они су морали знати да су кршили свако међународно право када су потпуно свесно извршили своје планове инвазије и агресије. Само са овог гледишта произилазило би да се горње правило не може применити на изнете чињенице.

Ово гледиште је снажно потврђено ако испитамо међународно право у 1939 години, уколико се оно односи на нападачки рат. Општи Уговор о Одрцању од рата од 27 августа 1928, познатији под називом Парискога Пакта или Келог-Бријановог Пакта, обвезивао је 63 нације, укључујући Немачку, Италију и Јапан, уочи самога почетка рата 1939. У уводу, потписници су изјавили да су они били:

„Дубоко свесни својих високих дужности да подижу благостање човечанства; убеђени да је дошло време кад отворено одрицање од рата као инструмента националне политике треба да буде учињено у циљу да мирни и пријатељски односи који данас постоје међу њиховим народима треба да се овековече; све промене у међусобним односима треба да се траже само мирним средствима на тај начин уједињујући цивилизоване нације света у заједничко одрицање од рата као инструмента националне политике“.

Прва два члана Пакта гласе:

„Члан 1. Високе силе уговорнице свечано изјављују у име својих народа да осуђују прибегавање рату ради решења међународних спорова и одричу се њега као инструмента националне политике у међусобним односима.“

„Члан 2. Високе силе уговорнице се слажу да уређење или решење свих несугласица и сукоба ма које природе или ма каквог порекла били који би се појавили између њих никада неће бити друкчије решавани осим мирним средствима.“

Питање је какво је правно дејство овог Пакта? Нације које су потписале Пакт или које су њему пришле безусловно су осудиле прибегавање рату у будућности као инструменту политике и изричито су га се одрекле. После потписивања Пакта, свака нација која би прибегла рату као инструменту националне политике учинила би повреду Пакта. По мишљењу Суда, свечано одрицање од рата као инструмента националне политике нужно изазива последицу да је такав рат противправан по међународном праву и да они који планирају или воде такав рат, са његовим неизбежним и страшним последицама, врше, тако чинећи, злочин. Рат ради решења међународних размирица предузет као инструмент националне политике несумњиво обухвата нападачки рат и такав је рат према томе стављен изван закона самим Пактом. Као што је г. Хенри Ј. Стивенсон, тада министар спољних послова Сједињених Држава, рекао 1932 године:

„Рат међу народима је одбачен од стране потписница Келог-Бријановог уговора. То значи да је рат постао практично на целом свету.... противзаконита ствар. Према томе, ако нације отпочну оружани сукоб, једна или обе од њих морају бити означене као прекршиоци уговора. Ми ћемо их тада осудити као кршиоце права.“

Али, истицано је да овај Пакт изричито не одређује да су овакви ратови злочини и да није установио суд да суди онима који би предузимали овакве ратове. Али, то исто вреди и у погледу закона о рату који су садржани у Хашкој конвенцији. Хашка конвенција од 1907 је забранила прибегавање извесним методама вођења рата. Ови обухватају нечовечно поступање са заробљеницима, употребу отровних средстава, злоупотребу застава.

Многе од ових забрана биле су стављене на снагу много пре доношења Конвенције; али од 1907 оне су несумњиво били злочини, кажњиви као прекршаји закона о рату; међутим, Хашка конвенција нигде не означава овакву праксу као криминалну, нити је икаква казна одређена, нити се уопште помиње суд који ће да суди и кажњава извршиоце. Али има већ много година како су војни судови судили и кажњавали појединце који су кршили правила сувоzemног рата која су успостављена у Конвенцији. По мишљењу Суда, они који воде нападачки рат чине нешто што је исто тако незаконито, али од много већега значаја него што је прекршај ма и једног правила Хашке конвенције. При тумачењу Пакта морамо увек имати у виду да међународно право није производ међународног законодавног тела, и да такви међународни споразуми као што је Париски Пакт имају за предмет опште правне принципе а не административна питања процедуре. Закони о рату могу да се налазе не само у уговорима, него и у обичајима и пракси држава који постепено добијају опште признање, као и у општим принципима правде које развијају правници и примењују војни судови. Ово право није статично, већ својим непрестаним променама одговара потребама света који је у сталном преображају. Заиста, у многим

случајевима уговори само изражавају и дефинишу ради тачније примене правне принципе који већ постоје.

Гледиште које истиче Суд о правном тумачењу Пакта је потврђено међународном историјом која му је претходила. 1923 године пројект Уговора о међусобној помоћи био је предлошен од стране Друштва Народа. У члану 1 Уговор је изјављивао: „да је нападачки рат међународни злочин“, и да ће уговорне странке „предузети све да ни једна од њих не буде одговорна за његово извршење“. Пројект Уговора је поднет пред 29 држава; скоро половина од њих су се изјасиле у корист његовог прихватања. Главна примедба која се појавила односила се на тешкоће око дефинисања аката који сачињавају „напад“, а не на то што би било икакве сумње у погледу злочиначког карактера нападачког рата. Увод у Протокол Друштва Народа од 1924 г. о мирном решењу међународних спорова („Женевски протокол“), потврђујући солидарност чланова међународне заједнице изјављује да „нападачки рат претставља напад на ову солидарност и чини међународни злочин“. Он затим потврђује да су чланице уговорнице „спремне да олакшају пуну примену система који предвиђа Пакт Друштва Народа о мирном решењу спорова међу државама и да обезбеде кажњавање међународних злочина“. Протокол је био препоручен члановима Друштва Народа једнодушном резолуцијом Скупштине Друштва састављене од 48 њених чланова. Међу овим члановима су се налазили Италија и Јапан, а Немачка још тада није била чланица Лиге.

Ма да протокол није никада ратификован, он је био потписан од стране водећих светских државника, који су претстављали велику већину цивилизованих држава и народа и може се сматрати као јак доказ намере да се нападачки рат осуди као међународни злочин.

На састанку скупштине Друштва Народа 24 септембра 1927, све присутне делегације (укључујући Немачку, Италију и Јапан), једногласно су усвојиле декларацију у погледу нападачких ратова. У уводу декларације стоји:

„Скупштина:

Потврђујући солидарност која уједињује међународну заједницу;

Руковођена чврстом жељом одржавања општега мира;

Убеђена да нападачки рат не може никада да послужи као средство за решење међународних спорова и да је према томе међународни злочин...“

Једнодушна одлука од 18 фебруара 1928 донета од стране 21 америчке републике на шестој (Хаванској) Пан-америчкој конференцији утврђује да „нападачки рат сачињава међународни злочин против људскога рода“

Сви ови изрази мишљења, и други који би могли бити наведени, тако свечано бчињени, потврђују тумачење Суда да је према Париском Пакту прибегавање нападачком рату не само противправно, него и злочиначко. Забрана нападачког рата, тражена од стране савести човечанства, налази израз у низу пактова и уговора које је Суд напред навео.

Исто је тако важно потсетити да је члан 227 Версаљског Уговора предвиђао установљење посебнога Суда, састављеног од претставника пет савезничких и удружених сила које су биле саратнице у првом светском рату против Немачке, ради суђења бившем немачком императору „за највиши прекршај међународнога морала и светости уговора.“ Циљ овога суђења имао је бити „да потврди свечану обавезност међународних споразума и важност међународ-

ног морала.“ У члану 228 Уговора Немачка Влада је изричито признала право савезничким силама „да изведу пред војне судове лица која су оптужена да су починила акте противне закону и обичајима рата.“

Било је навођено да се међународно право односи на активности суверених држава, и да не предвиђа кажњавање појединаца; и даље, уколико се негде ради о акту државе, они који га извршују нису лично одговорни него су заштићени доктрином суверености државе. По мишљењу Суда обе ове претпоставке морају бити одбачене. Да међународно право намеће дужности и одговорности појединаца као и држава, одавно је већ признато. У недавном случају *Ex Parte Quirin* (1942, 317 УС. 1) пред Врховним Судом Сједињених Држава појединци су били оптужени да су се за време рата искрцали у Сједињене Америчке Државе у циљу саботаже и шпијунаже. Претседник Врховног Суда Стон, говорећи у име суда, рекао је:

„Од самога почетка своје историје овај Суд је примењивао законе о рату као део оног закона међу нацијама који прописује у односу на вођење рата положај, права и дужности како непријатељских нација, тако и појединаца тих нација.“

Он је затим дао листу случајева које је судио Врховни Суд, у којима су индивидуални учиниоци били суђени за повреде закона међу нацијама, а нарочито за повреде закона о рату. Многи други ауторитети би могли бити наведени, али довољно је већ речено да би се показало да појединци могу бити кажњени за повреде међународног права. Злочини против међународног права су извршени од стране људи, не од стране апстрактних целина, и само кажњавајући појединце који врше овакве злочине могу одредбе међународног права да се остваре.

Одредбе члана 228 Версаљског Уговора већ су биле наведене да би показале и учврстиле ово гледиште о индивидуалној одговорности.

Начела међународног права, која под извесним околностима заштићују претставнике једне државе, не могу бити примењена на дела која су кажњива као злочиначка по међународном праву. Извршиоци ових дела не могу да себе сакривају иза својих званичних положаја у циљу да се ослободе казне одређене у законитом поступку. Члан 7 Статута изричито одређује: „Званични положај оптужених било да су поглавари држава или одговорни руководиоци министарстава владе, неће се узимати у обзир као било какав основ за њихово ослобођење од одговорности или за ублажавање казне.“

Са друге стране, битна карактеристика Статута састоји се у поставци да појединци имају међународне дужности преко којих се изражава национална обавеза поштовања Међународног права која постоји за сваку поједину државу. Онај који врши повреде закона о рату не може да се ослободи одговорности мада ради вршећи државну власт ако држава одобравајући ова дела прелази своју надлежност по међународном праву.

Исто тако је било истицано у име многих од оптужених да су радећи оно што су радили деловали по заповестима Хитлера, и да према томе не могу бити одговорни за дела која су учинили извршујући његове наредбе. Повеља нарочито предвиђа у члану 8:

„Чињеница да је оптужени радио извршујући наредбе своје владе или старешине, неће га ослободити одговорности, али може бити узета у обзир као олакшавајућа околност при одређивању казне.“

Одредбе овога члана су у сагласности са законима свих народа. Чињеница што је једном војнику наређено да убије или да

мучи кршећи тиме међународно право о рату никада није била призната као одбрана од таквих аката бруталности, иако, као што овде и Повеља предвиђа, наредбе могу да буду узете у обзир као основ за олакшавајућу околност при изрицању казне. Истинито мерило, које се у разним степенима налази у кривичном праву свих народа, није постојање ових наредби, него да ли је у ствари био могућ морални избор.

ЗАКОН У ПОГЛЕДУ НА ОПШТИ ПЛАН ИЛИ ЗАВЕРУ

У претходном излагању чињеница у односу на нападачки рат, јасно произилази да је планирање и припремање овог рата остваривано у свим периодима историје на потпуно систематски начин.

Планирање и припремање су битни за вођење рата. По мишљењу суда нападачки рат је злочин по међународном праву. Статут дефинише ове повреде као планирање, припремање, започињање или вођење нападачког рата „или учествовање у општем плану или завери за извршење таквог рата“. Оптужба исто тако прави ове разлике. У тачки 1 се оптужује за општи план или заверу. По тачки 2 се оптужује за планирање и вођење рата. Исти докази су дати за потврду обе тачке. Ми ћемо према томе расправљати о обема тачкама заједно, пошто су оне у суштини исте. Оптужени одговарају по једној и по другој тачци, и њихова кривица по свакој тачци мора бити утврђена.

„Општи план или завера“ наведени у оптужби обухватају 25 година, од образовања нацистичке партије 1919 до краја рата 1945. Партија је дефинисана као „средство повезивања оптужених“ ради извршења циљева завере — обарања Версајског уговора, приграбљивања територија које је Немачка изгубила у последњем рату и „Лебенсраума“ у Европи, употребом, ако је потребно, војне силе, нападачког рата. Преузимање власти од стране нациста, употреба терора, уништење синдиката, напад на хришћанско учење и цркве, уништење Јевреја, региментација омладине, све су то били свесно предузимани кораци у циљу извођења овог општег плана. Они су се изразили, као што је утврђено, у тајном наоружању, у напуштању од стране Немачке Конференције за разоружање и самог Друштва Народа, у општој војној обавези, у насилном присаједињењу Рајнске области. Коначно, према оптужби, нападачке акције су припремане и изведене против Аустрије и Чехословачке у 1936-38, после којих је дошло припремање и вођење рата против Пољске, и једно за другим, против десет других држава.

Оптужница истиче заиста да свако значајније учествовање у пословима нацистичке партије или странке је доказ учествовања у завери која је сама по себи злочиначка. Завера није дефинисана у Статуту. Али према мишљењу Суда завера мора бити јасно оцртана у њеним криминалним циљевима. Она не сме бити сувише одвојена од времена одлуке и акције. Планирање, да би било злочиначко, мора се састојати не само у декларацијама партиског програма, као што се оно налази истакнуто у 25 тачака нацистичке партије, објављених 1920 године, или у политичким поставкама израженим у „Mein Kampf“ доцнијих година. Суд мора да испита да ли је један конкретан план за вођење рата постојао, и да одреди учеснике у том конкретном плану.

Није нужно показати да ли је једна јединствена завера међу оптуженим утврђена доказима. Преузимање власти од стране нацистичке партије, и доцније владање од стране нацистичке државе над свим областима економског и друштвеног живота мора бити, ра-

зумљиво је, узето у обзир када се испитују доцнији планови за вођење рата. Да су ови планови за вођење рата били направљени још 5 новембра 1937, и вероватно и пре тога, очигледно је. А затим, овакве припреме су се наставиле у многим правцима, и против мира многих земаља. Несумњиво је да је претња ратом — и сам рат ако је потребно — претстављала интегрални део нацистичке политике. Али докази утврђују са сигурношћу постојање многих посебних планова пре него једне једине завере која их обухвата све. Да је Немачка брзо прешла на потпуну диктатуру од момента кад су нацисти зграбили власт, и постепено у правцу рата, било је сувише очигледно показано низом агресивних аката и ратова који су већ указани у овој пресуди.

По мишљењу Суда докази потврђују заједничко планирање за припремање и извођење рата од извесних оптужених. Без важности је испитивати да ли је једна завера у обиму и времену означеним у оптужби несумњиво утврђена. Стално планирање са циљем нападачког рата је утврђено изван сваке сумње. Истина о томе је јасно потврђена од стране Паула Шмита, званичног тумача немачког министарства спољних послова, на следећи начин:

„Општи циљ нацистичког вођства је био јасан од почетка, наиме владавина европским континентом, која треба да се оствари прво укључењем група које говоре немачким језиком у Рајх, и друго територијалном експанзијом под паролом „Lebensraum“. Извршење ових основних циљева, међутим, изгледа да се карактерише импровизирањем. Сваки нови корак је несумњиво предузет кад је свака нова ситуација настала, али сви су повезани са крајњим циљевима горе наведеним.“

Аргументат да овакав општи план не може да постоји у потпуној диктатури је неоснован. План у чијем извршењу учествује један број лица је још увек план, иако је он замишљен само од једног од њих; и они који извршују план не могу избећи одговорности указујући да су радили под руководством човека који га је замислио. Хитлер није могао да води нападачки рат сам. Он је имао потребу за сарадњом државника, војника, дипломата и пословних људи. Кад су они, знајући за његове циљеве, сарађивали са њим, они су постали саучесници у плану који је он замислио. Не могу они бити сматрани невиним пошто их је Хитлер користио, ако су они знали шта раде. Чињеница да је њима додељена дужност од стране диктатора ни најмање их не ослобађа одговорности за њихове акте. Однос вође и следбеника ни најмање не умањује одговорност у овом случају, као што то не чини ни у случају сличне тираније у организовању домаћег злочина.

Тачка 1, међутим, оптужује не само за заверу ради извршења нападачког рата, него исто тако и ради извршења ратних злочина и злочина против човечности. Али Статут не дефинише као посебан злочин другу заверу осим оне ради извршења агресивног рата. Члан 6 Статута предвиђа:

„Вође, организатори, потстрекачи и саучесници који учествују у постављању или извршењу општег плана или завере ради извршења ма ког од горе наведених злочина одговорни су за све акте које су извршила ма која лица у извршењу таквих планова.“

По мишљењу Суда ове речи не додају нов и посебан злочин онима који су већ наведени. Ове речи имају за циљ да утврде одговорност учесника у општем плану! Суд неће, према томе, узимати у обзир наводе оптужбе у тачки 1 да су оптужени правили заверу за извршење ратних злочина и злочина против човечности, и само

ће посматрати општи план за припремање, отпочињање и извођење нападачкога рата.

РАТНИ ЗЛОЧИНИ И ЗЛОЧИНИ ПРОТИВ ЧОВЕЧНОСТИ

Докази у погледу на ратне злочине су сувише очигледни, како у целини, тако и у појединостима. Немогуће је да се у пресуди сви наведу, или да се само укаже на масу докумената и усмених доказа који су били Суду поднети. Истина остаје да су ратни злочини извршени у широком размерама, које никада нису виђене у историји рата. Они су били вршени у свима земљама које је Немачка окупирала, и на мору, и били су спроведени кроз све могуће облике зверства и ужаса. Не може бити сумње да већина од ових злочина произилази из нацистичког схватања о „тоталном рату“ са којим је нападачки рат био вођен. Јер у схватању о „тоталном рату“ не сматра се више до моралне идеје које леже у основи конвенција које теже да учине рат човечијим, имају снагу и важност. Све је потчињено свеобухватном диктату рата. Правила, норме, уверавања, и уговори и све слично нема никаквог значаја и тако ослобођен од свих ограничавајућих дејстава међународнога права, нападачки рат је вођен од стране нацистичких вођа на највише могућ варварски начин. Према томе, ратни злочини су били вршени кад и како су Фирер и његови сарадници сматрали да је најкорисније. У највећем броју случајева они су били резултат хладног и злочиначког рачуна.

У извесним приликама, ратни злочини су свесно били припремани много раније и унапред. У погледу на Совјетски Савез, плачкање територије која је имала бити окупирана, и мучење цивилног становништва, били су решени до последње ситнице пре него што је напад и почео. Још у јесен 1940 инвазија територија Совјетскога Савеза била је припремана. Од овог времена надаље стално су били разматрани методи који ће се употребити ради уништења сваког могућег отпора.

Слично томе, планирајући експлоатацију становника окупираних територија за принудно-робовски рад огромних размера, Немачка влада је то поставила као интегрални део ратне привреде, и планирала је и организовала овај посебни ратни злочин до најмање ситнице.

Други ратни злочини, као што су убијање ратних заробљеника који су побегли и поновно ухваћени, или убијање „командоса“ или ухваћених авијатичара, или уништење совјетских комесара, били су резултат непосредних наредби које су пролазиле кроз највише званичне канале.

Отуда Суд предлаже да се расправља на потпуно општи начин питање ратних злочина, и да се врати на њих доцније приликом испитивања о одговорности сваког појединог оптуженог у односу на ове злочине. Ратни заробљеници су били мучени, подвргнути тортури и убијани не само противно јасно утврђеним правилима међународнога права, него у потпуном гажењу најелементарнијих захтева човечности. Грађанско становништво у окупираним крајевима је трпело исту судбину. Читаво становништво је депортирано у Немачку ради принудног робовског рада на одбраненим радовима, у производњи наоружања и у другим дужностима у вези са ратним напором. Таоци су у врло великом броју узимани од грађанског становништва у свим окупираним земљама и били су убијани кад је то одговарало немачким циљевима. Јавна и приватна сопственост је систематски отимана и плачкана у циљу повећања сретства Немачке а на рачун остале Европе. Градови и вароши су намерно уништавани без икакве војне оправданости или нужности.

УБИСТВО И МУЧЕЊЕ РАТНИХ ЗАРОБЉЕНИКА

У току рата, многи савезнички војници који су се предали Немцима били су одмах убијени, често на основу свесне срачунате политике. 18 октобра 1942 оптужени Кајтел је издао наредбу, коју је одобрио Хитлер, по којој се наређује да сви чланови савезничких јединица „командоса“, и када су у униформи и без обзира да ли су наоружани или не, имају бити „уништени до последњег човека“ чак и ако покушају да се предаду. Даље је наведено да овакве савезничке трупе ако дођу до руку војних власти пошто су биле ухваћене од стране локалне полиције или на неки други начин морају одмах бити предати јединицама С. Д.¹⁾ Ова наредба је била допуњава са времена на време и била је на снази у току целог рата, иако је после савезничког искрцавања у Нормандији 1944 објављено да се она неће примењивати на командосе који су ухваћени у непосредној линији фронта. Према одредбама ове наредбе, савезничке трупе командоса, и друге војне јединице које су делале независно, изгубиле су своје животе у Норвешкој, Чехословачкој, Француској и Италији. Многи од њих су били убијени на лицу места и ни у једном случају они који су доцније били убијени у концентрационим логорима нису били подвргнути ма каквом суђењу. На пример, једна америчка војна мисија која се спустила иза немачкога фронта у Балкану у јануару 1945, бројећи 12 до 15 људи који су били у униформи, одведена је у Маутхаузен на основу ове наредбе и према изјави Адолфа Куте, ађутанта концентрационог логора у Маутхаузену, сви су били убијени.

У марту 1944 године, ОКХ²⁾ је издала „Кугел“ или „Метак“ наредбу, која је одређивала да сваки официр и НЦО ратни заробљеник који не обавља неки рад, са изузетком енглеских и америчких ратних заробљеника, кад буде ухваћен има бити предат СИПО³⁾ и СД. Ова је наредба била упућена од стране СИПО и СД њиховим обласним органима. Ови побегли официри и подофицири су имали бити послати у концентрациони логор у Маутхаузену и убијени приликом доласка метком у потиљак. У марту 1944, 50 официра британског краљевског ваздухопловства, који су побегли из логора у Загану у коме су били затворени као заробљеници, приликом поновног хватања били су убијени према директној заповести Хитлера.

... Поступање са совјетским ратним заробљеницима било је карактеристично по нарочитој нечовечности. Смрт многих од њих није била резултат само поступка појединих чувара или животних услова у логору. Она је била резултат систематскога плана убиства. Пре више него месец дана од Немачке инвазије Совјетског Савеза, Врховна команда је правила посебне планове у погледу на политичке претставнике који служе у совјетским оружаним снагама и који могу бити заробљени. Једна поставка је била да „политички комесари Црвене армије не могу се признати за ратне заробљенике и имају бити ликвидирани најдоцније у прелазном заробљеничком логору“. Оптужени Кајтел је посведочио да су ова упутства била обухваћена у једној наредби која је издата Немачкој војсци.

8 септембра 1941 издато је упутство о поступању са совјетским ратним заробљеницима у свим заробљеничким логорима под потписом генерала Рајнке, шефа одељења за ратне заробљенике Врховне команде. У овим наређењима стоји:

1) SD, тј. Der Sicherheitsdienst des Reichsführer SS — тајна служба Полиције безбедности, одн. Химлера (Пр. прев.)

2) ОКН, — Врховна команда сувоzemне војске (пр. прев.)

3) SIPO — Полиција сигурности (Пр. прев.)

„Бољшевички војник је дакле изгубио сваки основ да се са њим опходи као са часним противником, сагласно Женевској конвенцији. Наређења за грубу и енергичну акцију морају бити дата при најмањем изгледу непокорности, нарочито у случајевима кад су у питању бољшевички фанатици. Непокорност, активна или пасивна резистенција морају бити сломљени одмах оружјем. Сваки, који извршујући ове заповести не употреби оружје, или га употреби недовољно енергично, биће кажњен. Ратни заробљеник који покуша да бежи има бити убијен без икакве претходне опомене. Употреба оружја против ратних заробљеника је законита.“

Совјетски ратни заробљеници су остављени без потребне одеће; рањени без лекарске неге; они су изгладњивани и у многим случајевима остављени да умру.

17 јула 1941 Гестапо је издао наредбу по којој је требало убити сваког совјетског ратног заробљеника који је био или је могао бити опасан за националсоцијализам.

... Совјетски ратни заробљеници су били подвргнути медицинским експериментима најсвирепије и најнечовечије врсте. Јула 1943 г. отпочео је експериментални рад ради припреме за бактериолошки рат: совјетски ратни заробљеници су употребљавани за ове медицинске експерименте, који су најчешће били фатални за њих. У вези са бактериолошким ратом чињене су припреме за ширење бактерија из авиона у циљу произвођења уништавајућег дејства на жетву и према томе ради остварења умирања од глади. Ове мере нису никада примењене, вероватно услед брзог погоршавања Немачког војног положаја...

УБИЈАЊА И МУЧЕЊА ЦИВИЛНОГ СТАНОВНИШТВА

Члан 6 (б) Статута предвиђа да „мучење цивилног становништва у окупираним територијама, убијање талаца, намерно уништавање градова, места и села“ претстављају ратни злочин. У основи ове одредбе само потврђују постојеће законе о рату који су изражени у Хашкој конвенцији у члану 46 који гласи:

„Породична част и права, животи лица и приватна својина, као и верска уверења и обреди морају бити поштовани.“

Територијама које је Немачка окупирала управљало се противно закону о рату. Докази су сувише очигледни о систематској употреби насиља, бруталности и терора. 7 децембра 1941 Хитлер је издао наредбу која је позната као „Nacht und Nebel Erlass“ (декрет ноћ и магла), по којој свако лице које учини некако дело против Рајха или немачких снага у окупираним територијама, осим у случају кад је смртна казна сигурна, треба тајно да се одведе у Немачку и да се преда СИПО и СД ради суђења и кажњавања у Немачкој. Ову наредбу је потписао оптужени Кајтел. Пошто су ови грађани долазили у Немачку, никаква реч није смела о њима да буде послата у земљу одакле су дошли или њиховим рођацима. Чак и у случају када су умирали очекујући суђење њихове породице нису смеле били обавештене са јасним циљем да се произведе забринутост у породици ухапшеног лица. Хитлеров циљ у издавању ове наредбе објаснио је оптужени Кајтел у једном писму од 12 децембра 1941 и то на овај начин:

„Ефикасно и трајно застрашивање може се једино остварити било смртном казном било мерама по којима рођаци криминалаца и становништво не знају судбину криминалаца. Овај се циљ постиже одвођењем криминалаца у Немачку.“

... Брутално уништавање сваког отпора против немачке окупације није се задржавало на строгим мерама према сумњивим члановима покрета отпора, него се проширивало и на њихове прородице. 19 јула 1944 командант СИРО-а и SD у области Радом у Пољској издао је наредбу преко виших SS и полицијских старешина у циљу да у свим случајевима убиства или покушаја убиства Немаца, или саботаже која разара важнија постројења, не само кривци, него и њихови мушки рођаци треба да буду убијени, а женски рођаци преко 16 година стрпани у концентрациони логор.

... Пракса узимања талаца ради спречавања и кажњавања сваког облика цивилног нереда била је опште употребљена од стране Немаца; једна наредба оптуженога Кајтела од 16 септембра 1941 говори о 50 или 100 живота у окупираним крајевима Совјетског Савеза за један немачки живот. Наредба наглашава да „треба имати на уму да људски живот у несрећеним земљама најчешће не вреди ништа и повољан ефекат се може добити само неувичајеном строшошћу...”

Најпознатије средство терорисања народа у окупираним територијама било је употреба концентрационих логора. Они су прво били установљени у Немачкој у моменту преузимања власти од стране нациста. Њихов првобитни циљ је био затварање људи без икаквога суђења, уколико су ови људи сматрани као противници власти или су ма у ком виду били непожељни за немачку власт. Уз помоћ тајне полиције ова пракса је огромно раширена, и током времена концентрациони логори су постали места организованог и систематског убијања и у њима су милиони људи уништени.

... Убиства и мучења цивилног становништва достигла су врхунац у поступању са грађанима Совјетског Савеза и Пољске. ... У заповести коју је издао оптужени Кајтел 23 јула 1941 и коју је припремио оптужени Јодл било је наређено:

„С обзиром на велико пространство окупираних крајева на Истоку снаге одвојене ради одржавања сигурности у овим крајевима биће довољне само ако је сваки отпор кажњен, не законитим гоњењем криваца, него ширењем таквог терора од стране оружаних снага који ће сам по себи ишчупати сваку тежњу за отпором међу становништвом. Команданти морају^а наћи средства за одржавање реда примењујући потребне драконске мере...”

Истакнути злочини против грађанског становништва су већ сами по себи страшни, а међутим докази потврђују, бар што се тиче Истока, да масовна убиства и свирепости нису били учињени само из разлога угушивања противљења или отпора према немачком окупационим снагама. У Пољској и у Совјетском Савезу ови злочини су били део плана да се уништи целокупно домаће становништво исељавањем и уништењем, да би њихове територије могле бити употребљене за немачку колонизацију. Хитлер је писао у Mein Kampf-у у овом правцу, а сам план је био јасно истакнут од Химлера 1942 када је писао:

„Није наш задатак да германизирамо Исток у старом смислу, тојест да учимо народ немачком језику и немачком закону, него да обезбедимо да само народ чисто германске крви живи на Истоку.“

У августу 1942 политика у погледу источних територија коју је поставио Борман била је кратко приказана од једног сарадника Розенберга на следећи начин:

„Словени морају да раде за нас. Уколико немамо потребу за њима, они могу умрети. Према томе, принудно пелцовање и немачке здравствене установе су излишни. Размножавање Словена је непожељно...“

ПЉАЧКА ЈАВНЕ И ПРИВАТНЕ СОПСТВЕНОСТИ

...Докази су утврдили да су територије окупиране од стране Немаца биле експлоатисане за немачки ратни напор и то на најгрубљи начин, не водећи никаквог обзира о локалној економији, и према томе намерно и свесно. Било је уистини систематско „пљачкање и јавне и приватне сопствености“ које је означено као злочиначко према чл. 6 (б) Статута. Немачка окупациона политика била је јасно изражена у једном говору оптуженог Геринга 6 августа 1942 одржаном пред немачким службеницима запосленим у окупираним територијама:

„Хвала богу, ви нисте послати да тамо радите за благостање потчињеног народа, него да одузмете све што је могуће од њих да би немачки народ могао да живи. То је оно што ја очекујем од вашег рада. Претерано интересовање за стране народе мора сада да престане, и то одмах и за увек. Ја имам пред собом извештаје о ономе што бисте ви имали да испоручите. То не представља ништа, када се узму у обзир ваше територије. Савршено ми је свеједно ако ви са овим у вези кажете да ће народи под вама умрети од глади...“

Као последица ове наредбе, пољопривредни производи, сировине за којима су имале потребу немачке фабрике, машине, саобраћајна средства, други фабрички производи и чак акције и стране девизе били су заплениени и послати у Немачку. Ова средства су била одузета на начин који није био ни у каквој сразмери са економским могућностима ових земаља и имао је за последицу глад, инфлацију и активну црну берзу. У допуну одузимању сировина и индустријских производа вршена је далекосежна пљачка уметничког блага, намештаја, текстила и других артикала у свим окупираним земљама...

Музеји, дворци, књижаре у окупираним територијама СССР-а били су систематски опљачкани. Розенбергов Einsatzstab, Рибентропови посебни „Батаљон“, Комесари Рајха и претставници Војне команде одузели су предмете културне и историске вредности који припадају народу Совјетског Савеза и послали у Немачку. Тако је комесар Рајха за Украјину однео слике и уметничке предмете из Кијева и Харкова и послао их у Источну Пруску. Ретке књиге и уметнички предмети из двораца у Петерхофу, Царском Селу и Павловску отпослани су у Немачку. У своме писму Розенбергу 3 октобра 1941, Комесар Рајха Кубе је изнео да вредност уметничких предмета узетих у Белорусији износи на милионе рубаља. Обим ове пљачке може се исто тако видети и у писму које је Розенбергова управа послала Фон Милде-Шредену, у коме је истакнуто да је само у току месеца октобра 1943 године око 40 камиона препуних културних вредности транспортовано у Рајх.

ПОЛИТИКА ПРИНУДНО-РОПСКОГ РАДА

Члан 6 (б) Статута одређује да ће се „мучења и депортовања на принудно-ропски рад или за неки други циљ цивилног становништва окупиране територије или на окупирану територију“ сматрати

за ратни злочин. Закони који се односе на принудни рад становника окупираних територија се налазе и у члану 52 Хашке конвенције, који гласи:

„Реквизиција у натури или у служби неће се тражити од локалних власти или становништва осим за потребе окупационе војске. Ови трошкови морају бити у сразмери са могућностима земље, и такве природе да не доведу становнике до обавезе да учествују у војним операцијама против своје сопствене земље.“

Политика немачких окупационих власти је претстављала најочигледнију повреду правила ове Конвенције. Извесне идеје о овој политици могу се наћи и у тврђењу садржаном у Хитлеровом говору од 9 новембра 1941:

„Територија која сад ради за нас обухвата више него 25.000.000 људи, али територија која посредно ради за нас обухвата више него 350.000.000.“.....

Иако остварен резултат није био толико потпун, Немци су ипак успели да принуде много становништва окупираних територија да раде за немачки ратни напор и да депортују бар 5.000.000 лица у Немачку ради служења немачкој индустрији и пољопривреди...

Докази показују да су радници који су били одређени да иду у Рајх били одвођени под стражом, често пренатрпани у возовима, без довољно огрева, хране, одеће и медицинске помоћи. Докази даље потврђују да је поступање са страним радницима у Немачкој било у многим случајевима брутално и понижавајуће. ... Они су били стално подвргнути надзору од стране Гестапоа и СС и ако би покушали да напусте рад, одвођени су у поправне или концентрационе логоре. Концентрациони логори су били употребљавани ради повећања радног доприноса. Команданти концентрационих логора добили су наредбу да терају на рад затворенике до крајних граница њихове физичке снаге...

Треба напоменути исто тако и политику која је отпочела у Немачкој у лето 1940, и по којој су сви старији, болесни и неизлечиви људи „они који некорисно једу“, били послати у посебне установе где су убијани, а њихови рођаци су били обавештавани да су умрли природном смрћу. Жртве нису обухватале само немачке грађане, него исто тако и стране раднике који нису били способни за рад, и према томе некорисни за немачку ратну машину.

ПРОГАЊАЊЕ ЈЕВРЕЈА

Прогањање Јевреја од стране нацистичке владе је било доказано до најмање стигнице пред овим Судом. То је пример упорне и систематске нечовечности највећих размера.

... Нацистичко прогањање Јевреја у Немачкој пре рата, иако је било строго и репресивно, не може се поредити са политиком која је у том погледу спровођена за време рата у окупираним територијама. У лето 1941 састављени су планови за „коначно решење“ јеврејског питања у Европи. Коначно решење је значило уништење Јевреја, које је још у почетку 1939 године Хитлер претио да ће бити последица почетка рата, и један посебан одељак Гестапоа, са Адолфом Ајхманом, као шефом секције В 4 Гестапоа, образован је да би спровео ову политику...

Тучњава, изгладњавања, свирепа мучења и убиства била су општа. Похватани Јевреји били су подвргнути најсвирепијим експе-

риментима. У Дахау 1942, жртве су биле уведене у хладну воду док температура њиховог тела није сведена до 28 степени када су одмах умирали. Други експерименти, укључујући експеримент са применом високе температуре, експеримент држања људског тела у смрзнутој води, експеримент са отровним мецима, експеримент са заразним болестима и стерилизације људи и жена помоћу X-зракова и други методи такође су примењивани. Докази су поднети о поступању са ухапшеним Јеврејима пре или после њиховог уништења. Многа сведочанства су потврдила да је коса са глава жена сечена пре него што су биле убијене и затим је отпослата у Немачку где је била употребљавана за прављење душека. Хаљине, новац и све што је имало вредности било је одузето и послато појединим установама. После уништења златни зуби и други дентистички предмети били су скидани из глава лешева и слати у Рајхсбанку. После спаљивања пепео је био употребљен као земљишно гнојиво, а у извесним случајевима чињени су покушаји да се масни делови тела жртава употребе за прављење сапуна. Поједине групе нациста су путовале кроз Европу да би проналазиле Јевреје и подвргле их „коначном решењу“. Немачке мисије су биле послате у сателитске земље као што су Мађарска и Бугарска да би припремиле слање Јевреја у логоре смрти, и познато је у том смислу да је крајем 1944 г. 400.000 Јевреја из Мађарске убијено у Аушвицу. Подаци постоје о евакуацији 110.000 Јевреја из Румуније ради ликвидирања. Адолф Ајхман, који је руководио овим Хитлеровим програмом оценио је да је ова политика довела до убијања 6,000.000 Јевреја, од којих је 4,000.000 убијено у установама смрти.

ЗАКОН У ПОГЛЕДУ НА РАТНЕ ЗЛОЧИНЕ И ЗЛОЧИНЕ ПРОТИВ ЧОВЕЧНОСТИ

... Суд је везан Статутом у погледу на дефиниције које он даје, како о ратним злочинима, тако о злочинима против човечности. У погледу на ратне злочине, међутим, као што је већ било истакнуто, злочини одређени у члану 6, став (б) Статута били су већ признати као ратни злочини у међународном праву. Они су били обухваћени члановима 46, 50, 52 и 56 Хашке конвенције од 1907 и члановима 2, 3, 4, 46 и 51 Женевске конвенције од 1929. Да је повреда ових одредаба сачињавала злочине за које су одговорни појединци били подвргнути казни, сувише је јасно утврђено да би било потребно тражити нове аргументе.

Али истакнуто је, нпр., да се Хашка конвенција не примењује у овом случају због одредбе о „општем учествовању“ садржане у члану 2 Хашке конвенције од 1907. Ова одредба предвиђа:

„Одредбе садржане у правилима (Правилима о сувоземном рату) на које се позива члан 1 као и оне садржане у овој Конвенцији, примењују се само између уговорних сила, и то само тада ако су све ратујуће стране потписнице Конвенције.“

Поједине ратујуће стране у овом рату нису биле потписнице Конвенције.

По мишљењу Суда није потребно решавати ово питање. Правила о сувоземном ратовању садржана у Конвенцији су несумњиво претстављала напредак према постојећем међународном праву у време кад је Конвенција донета. Али конвенција изричито истиче да је она покушај „ревизије општих закона и обичаја о рату“, који су, дакле, признати као постојећи, 1939 г., међутим, ова правила постављена у Конвенцији била су призната од свих цивилизованих нација

и била су сматрана као проглашење закона и обичаја о рату на које се позива члан 6 (б) овог Статута.

Друга претпоставка је чињена у том смислу да се Немачка није сматрала везаном правилима сувоземнога ратовања у многим територијама које су биле окупирание за време рата, јер је Немачка потпуно потчињила ове земље и укључила их у Немачки Рајх, чињеница која је дала Немачкој власт да се односи према овим окупираним територијама као да су оне делови Немачке. По мишљењу Суда непотребно је у овом случају одлучивати да ли ова доктрина потчињавања, које је повезано са војним освајањем, може да има икакву примену када је потчињавање резултат злочина нападачког рата. Ова доктрина никада није сматрана да се може применити док је год постојала ма каква војска која је покушавала да поврати окупирание територије својим домаћим властима, и у том случају дакле ова доктрина не може бити примењена ни на једну од територија које су окупирание после 1 септембра 1939. Што се тиче ратних злочина извршених у Чешкој и Моравској, довољан је одговор у томе што ове територије никада нису биле прикључене Рајху, пошто је над њима успостављен само протекторат.

Што се тиче злочина против човечности, нема никакве сумње да су политички противници нацизма убијани у Немачкој пре рата и да су многи од њих били држани у концентрационим логорима под околностима великог ужаса и свирепости. Политика терора је несумњиво извођена у великим размерама, и у многим случајевима била је организована и систематска. Политика прогањања, репресије и убијања грађанства, које је сматрано као противно режиму, у Немачкој пре рата 1939 била је остваривана на најсвирепији начин. Да би претстављали злочине против човечности, овакви акти извршени пре почетка рата, требало је да су били почињени у извршењу или у вези ма којег од таквих злочина. Суд према томе не може да учини општу поставку да су акти учењени пре 1939 били злочини против човечности у смислу датом у Статуту. Али од почетка рата 1939 ратни злочини су извршени у тако великим размерама да су они у исто време били и злочини против човечности; и уколико нечовечна дела наведена у оптужби и извршена после почетка рата и не сачињавају ратне злочине, она су била учињена у извршењу или у вези нападачкога рата и према томе претстављају злочине против човечности.

ОПТУЖЕНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ

Члан 9 Статута одређује:

„Приликом суђења ма ком поједином члану, ма које групе или организације Суд може одредити (у вези са ма којим од дела за која појединац може бити осуђен) да је та група или организација чији је члан тај појединац злочиначка организација.“

„После пријема оптужнице Суд ће на начин, који он нађе као најпогоднији, објавити да оптужба намерава да тражи од Суда да учини такву изјаву (о злочиначкој организацији) и сваки члан организације може да дође пред суд да би био саслушан у питању злочиначког карактера организације. Суд ће имати да прими или одбије овај захтев. Ако је захтев одобрен, Суд ће одредити на који начин ће појединци бити позвани и саслушани“.

Члан 10 Статута јасно одређује да је проглашење злочиначког карактера једне оптужене организације коначно и не може доцније да буде предмет кривичног поступка против чланова организације. Члан 10 гласи:

„У случају кад је једна група или организација проглашена злочиначком од стране Суда, надлежна власт сваке земље потписнице има права да изведе пред суд и да суди за чланство у њој појединце пред домаћим, војним или окупационим судовима. У сваком таквом случају злочиначка природа групе или организације ће се сматрати доказаном и неће бити предмет никаквог расправљања.“

Дејство проглашења злочиначког карактера организација које је учинио Суд је јасно показао Законом број 10 који је донео Контролни Савет за Немачку 20 децембра 1945 и који одређује:

„Свако од следећих дела се сматра као злочин:

(г) чланство у категорији злочиначких група и организација које су као злочиначке проглашене од стране Међународног војног суда.

„(3) Свако лице за које се утврди да је одговорно за ма који од горе наведених злочина може после суђења бити кажњено према одлуци суда. Казна се може састојати од једне или више следећих казни:

- а) смртна казна;
- б) доживотно или времено лишење слободе, са или без принудног рада;
- в) новчана казна и лишење слободе са или без принудног дата;
- г) конфискација;
- д) реституција (повраћај) имовине незаконито одузете;
- ђ) губитак појединих или свих грађанских права.

То значи, дакле, да члан једне организације коју је Суд прогласио за злочиначку може да буде осуђен за злочин припадања тој организацији и кажњен за тај злочин и смртном казном. Из тога не треба извући закључак да међународни или војни судови који ће судити овим појединцима неће примењивати одређене принципе правде. У питању је једна далекосежна и нова процедура. Њена примена, ако није довољно загарантована, може произвести велике неправде.

Потребно је напоменути да члан 9 употребљава речи „Суд може прогласити“, и према томе, Суд има право да прогласи или не прогласи једну организацију злочиначком. Ово дискреционо право је судског карактера и не претпоставља никакву самовољу, него напротив мора бити примењено у сагласности са јасним правним принципима, од којих је најважнији принцип да је кривична одговорност индивидуална и да масовно кажњавање треба да буде избегнуто. Ако се увери о злочиначкој одговорности ма које организације или групе, Суд не треба да оклева да је прогласи за злочиначку услед тога што је теорија „групне кривичне одговорности“ нова или због тога што она може неправично бити примењена од неког доцнијег суда. Са друге стране, Суд треба да проглашава једну организацију злочиначком на начин који осигурава уколико је то могуће више да неће невина лица бити кажњена.

Једна злочиначка организација је слична (аналогно) злочиначкој завери у томе што је суштина обе сарадња за постизање злочиначких циљева. Мора постојати једна група повезана и организована са заједничким циљем. Група мора бити образована или употребљавана у вези са извршењем злочина предвиђеног у Статуту. Будући да проглашење злочиначког карактера организа-

ције и групе одређује, као што је истакнуто, кривичну одговорност њених чланова, ова дефиниција треба да искључи лица која нису знала о злочиначким циљевима или делима организације и оне који су од стране државе одређени за чланове, уколико наравно нису они лично умешани у извршење дела означених за злочиначка у члану 6 Статута. Само формално чланство није довољно да одреди одговорност у горњем смислу.

Пошто ће проглашење злочиначког карактера које Суд врши бити употребљено од стране других судова за суђење појединаца због њиховог чланства у злочиначким организацијама, Суд сматра за потребно да учини следеће препоруке:

1) Да, у све четири окупационе зоне Немачке, уколико је то могуће, врсте кривичних дела, инкриминација и казне буду уједначени. Јединство поступка, у колико је могуће, треба да буде основни принцип. То не значи, наравно, да пуно право у изрицању казне судови не треба да уживају; али ово право треба да се налази у одређеним границама сагласно природи злочина.

2) Закон број 10, који је већ поменут, оставља изрицање казни потпуно у надлежности суда, тако да он може изрећи и смртну казну.

Закон о денацификацији од 5 марта 1946 који се односи на Баварску, Велики-Хесе и Виртенберг-Баден предвиђа одређене казне за кажњавање сваке одређене врсте ових злочина. Суд препоручује да ни у једном случају казна досуђена према Закону број 10 према члановима организације или групе проглашене од Суда за злочиначку не пређе казне одређене Законом о денацификацији. Ниједно лице не треба да буде кажњено на основу и једног и другог закона.

3) Суд препоручује Контролном Савету да Закон број 10 буде измењен у том смислу што ће прописати органичења у погледу на кажњавање чланова једне злочиначке групе и организације тако да казне не прелазе оне казне које су прописане Законом о денацификацији.

Оптужба тражи од Суда да прогласи као злочиначке следеће организације: Руководеће тело нацистичке партије; Гестапо; СД; СС; СА; Владу Рајха и Генералштаб и Врховну Команду немачких оружаних снага.“

У даљим поглављима пресуде Суд је прогласио Руководеће тело нацистичке партије, Гестапо, СД и СС за злочиначке организације и закључио је да СА, Влада Рајха, Генералштаб и Врховна команда оружаних снага, и поред злочиначких дела које је суд утврдио да су ове организације учиниле, нису у смислу Статута злочиначке организације.

НОВО ПРАВО И ПРАВОСУЂЕ

КРИВИЧНА ДЕЛА ОДАВАЊА ПОСЛОВНЕ ТАЈНЕ И ЕКОНОМСКЕ ШПИЈУНАЖЕ

Преласком власти у руке народа омогућена је изградња новог економског и друштвеног уређења у нашој држави као услова за бољи живот народних маса. Народна привреда у новом поретку који се изграђује имаће одлучан значај.

Досадашњим напорним радом на обнови земље створени су предуслови за планску изградњу народне привреде, а сада смо већ у првој години остварења нашег Петогодишњег привредног плана који има да нам обезбеди бољу будућност.

У борби за остварење Петогодишњег плана треба бити нарочито будан према непријатељима народа, који ће настојати да ометају ово велико дело. Они ће покушати да чине све што би могло да омета дело изградње и служиће се притом свим могућим средствима. Имајући то у виду, народне власти предузимају одговарајуће мере за заштиту народне привреде од рушилачког рада непријатеља народа и штеточина. Такве се мере предузимају поред осталога и путем доношења разних законских прописа којима се обезбеђује правилно функционисање народне привреде. У низу таквих прописа законодавац је обратио нарочиту пажњу на једну посебну врсту дела која могу бити штетна за народну привреду и државу. То су дела одавања службених (пословних) тајни и економске шпијунске. Извесне податке из економског живота непријатељ може користити на разне начине у циљу да се нашој привреди, па и самој држави, нанесе штета. С обзиром на то неким подацима даје се значај тајне већег или мањег степена, те се прописује обавеза њиховог чувања. Тиме се хоће да спречи да непријатељи народа дођу до сазнања о таквим подацима помоћу којих би они могли да роваре против државе, да нашој привреди стварају потешкоће и неприлике и да се уопште служе тим подацима на ма какав било штетан начин. Ради пуне заштите од таквих дела, законодавац је, поред тога што је прописао обавезу чувања разних података из економског живота, створио и кривичне норме. Тамо се предвиђају разни облици могуће штетне делатности путем одавања непознатим онога што се не сме објављивати и што се има чувати као тајна, те се за таква дела одређују кривичне казне. У том погледу долазе у обзир: Закон о кривичним делима против народа и државе¹⁾, Закон о сузбијању недопуштене трговине, недопуштене шпекулације и привредне саботаже²⁾, Закон о заштити општенородне имовине и имовине под управом државе³⁾ и Основни закон о државним привредним предузећима⁴⁾. У прва три од поменутих закона садржане су кривичне одредбе, а у Зак. о држ. привр. пред. дата је само дефиниција службене (пословне) тајне, установљена је дужност чувања те тајне, те је начелно прописана одговорност због њеног откривања.

У кривичним одредбама поменутих закона на различити начин квалификује се одавање разних службених тајни, и то с обзиром на објекат, објективну страну, субјекат и субјективну страну дела. Узевши за подлогу природу и тежину дела ове врсте, ми их можемо поделити у три главне групе. У прву групу, коју сачињавају најтежа дела ове врсте, долазе она дела која су уперена против државе, јер се врше у циљу наведеному чл. 2 Зак. о крив. дел. прот. нар. и држ., тј. у циљу обарања или угрожавања државног уређења, спољне безбедности или основних тековина ослободилачког рата. У вези са тим ова дела одавања службених тајни имају значај дела издаје. Другу групу сачињавају таква дела одавања службених тајни која имају значај привредне саботаже, јер с обзиром на циљ у којем се врше (ст. 1 чл. 5 Зак. о сузб. недоп. трг.) претстављају на-

1) Даље ће се цит. Зак. о кр. дел. прот. нар. и држ.

2) Даље ће се цит. Зак. о сузб. недоп. трг.

3) Даље ће се цит. Зак. о зашт. општенор. имов.

4) Даље ће се цит. Зак. о држ. привр. пред.

пад на правилно и брзо пословање разних привредних установа и наносење штете народној привреди ради ометања извођења привредних задатака. У трећу групу спадају они случајеви када дела одавања службене тајне проистичу из таквог поступања учиниоца које је противно поступању доброг и савезног привредника.

Правилна примена закона на дела ове врсте изискује да се у сваком конкретном случају подвргну пажљивој анализи сви елементи дела и да се резултати те анализе упореде са оним обележјима дела која су дата у законима. Овакав ће поступак омогућити правилно схватање значаја, а према томе и исправну квалификацију сваког појединог дела. Имајући ово у виду, ми ћемо овде размотрити таква дела кроз оне законске одредбе које треба да служе као основа за њихово пресуђење.

У тач. 10 чл. 3 Зак. о кр. дел. прот. нар. и др. инкриминисана је шпијунажа уопште, па је тако овим прописом обухваћена и економска шпијунажа. Ово дело постоји онда када неко економске податке и документе који по свом садржају претстављају нарочито чувану државну тајну преда страном држави или било којој организацији, удружењу или било којем непозваном лицу, или у циљу да их овима преда такве податке краде или прикупља.

Објектом овога дела, дакле, могу бити само врло важни подаци и документи, јер они по своме садржају треба да претстављају државну тајну која се нарочито чува. Да ли извесни подаци и документи одговарају појму објекта дела из тач. 10 чл. 3 цит. закона, јесте једно фактично питање, које као такво има да се реши у сваком конкретном случају.

Учиниоцем овог дела може бити које било лице, јер закон не поставља никаквих захтева у погледу односа или везе учиниоца са оним подацима или документима који долазе у обзир као предмет дела економске шпијунаже и тако не ствара никаквих ограничења у правцу личности учиниоца.

Закон предвиђа три начина извршења овог дела. У једном случају учинилац предаје податке и документе. Сам начин предаје није важан за постојање дела, а законски израз „преда“ не сме да се схвати буквално, тј. тако као да се овде мисли само на физичку предају. Учиниоца може да „преда“ податке и документе и самим саопштавањем, па чак и усменим саопштавањем њиховог садржаја. Из законског текста се види да је тежиште ствари код овога дела у откривању државне тајне, тј. у томе да непозвани сазнају за њен садржај. Зато законски израз „преда“ не може да се схвати друкчије него тако, да он обухвата све радње услед којих непозвани долазе до сазнања неке нарочито чуване државне тајне. Ово утолико поре што би при противном становишту остао некажњив рад оног учиниоца који би саопштио непозванима садржај каквих података или докумената, који претстављају нарочито чувану државну тајну, а не би им при том предао и саме списе и документе таквог садржаја.

Други начин извршења овог дела је **крађа** података и докумената у циљу да се то преда непозванима. Као год што се не може буквално схватити израз „преда“, тако исто се не може буквално схватити ни израз „краде“. У вези напред изложеног овај се израз мора разумети тако да је законодавац овде мислио поред крађе у буквалном смислу те речи и на такво понашање учиниоца када он и без узимања и задржавања код себе извесних списа и докумената на тајни, недозвољени начин долази до сазнања о њиховом садржају у циљу да то „преда“, тј. пренесе непозванима.

Као трећи у закону предвиђени начин извршења долази у обзир случај када учинилац „**прикупља**“ податке и документе у ци-

љу да их преда непозванима. Законски израз „прикупља” обухвата више разних делатности. Тако учинилац може да прикупља поједине податке и документе од којих сваки за себе претставља једну целину у смислу државне тајне. У другом случају он може да прикупља такве податке и документе чији садржај је само један саставни део извесног предмета који у својој целини претставља државну тајну. Да би дошао до сазнања о садржају те тајне, учинилац мора да дође до свих тих делова — података и докумената, који тек у својој целокупности претстављају државну тајну, или ако не до свих а оно барем до таквих делова на основу којих се може реконструисати читав план односно потпун податак. Зато учинилац „прикупља” те податке и документе. Такав начин извршења дела постојао би на пример у случају када би држава имала разлога да нарочито чува као тајну какав пројекат за градњу неких индустријских објеката и тај би пројекат претстављао цели елаборат разних реферата, докумената, рачуна, скица итд. Потпуну слику пројекта могао би да да садржај само целог елабората. Учинилац међутим нема могућности да за његов садржај сазна одједном. Зато се он постепено, према својим могућностима, упознаје са садржајем појединих списа, рачунајући да ће тако моћи да се упозна са целим елаборатом. Он на тај начин „прикупља” податке и документе. Имајући у виду такве форме рада непријатеља као и нужну будућност ради заштите од таквих дела, треба напоменути да често и такви појединачни подаци који изгледају као незнатни и неважни могу да послуже непријатељу да реконструише читав пројекат, план, односно потпун податак. И у погледу законског израза „прикупља” треба нагласити да се он такође не сме схватити буквално. За постојање дела је одлучно да учинилац прикупља на који било начин и у којој било форми садржај извесних података и докумената. Тако на пример дело постоји и онда када учинилац прикупља податке и документе на такав начин што их преписује, фотографише, прави копије скица итд.

Дело економске шпијунаже је умишљајно дело. Умишљај учиниоца треба да обухвати извесне у закону тачно одређене последице. Пошто закон одређује да радња извршења треба да иде за тим да се оствари једно стање које је опасно за државно уређење, државну безбедност и тековине ослободилачког рата, то зато умишљајем учиниоца треба да буде обухваћено и такво стање. Имајући ово у виду, долазимо до следећег закључка о стању свести учиниоца: Законски израз „радња којом се иде за тим” мора да се схвати тако да се њим хтело оцртати субјективно расположење учиниоца према стварању оног опасног стања по постојећи поредак у ФНРЈ итд. које је предвиђено у чл. 2 Закона о кр. дел. прот. нар. и држ. Учинилац заузима такав став који га карактерише као свесног проузроковача таквог стања. Учинилац у једним случајевима ради баш у циљу да проузрокује поменуто стање, а у другима је он само свестан да његов рад може да проузрокује такво стање. Ово значи да за квалификацију извесног дела економске шпијунаже као кривичног дела против народа и државе није баш у сваком случају потребно да учинилац ради у циљу проузроковања стања које је опасно по постојећи поредак у ФНРЈ итд., већ је за то довољно да учинилац буде само свестан последица овог рада.

О постојању умишљаја код учиниоца било у једном било у другом виду суд треба да закључује према околностима сваког конкретог случаја. Законодавац је у чл. 3 Зак. о кр. дел. прот. нар. и држ. дао опис посебних објеката кривичних дела против народа и државе, па између осталог у тач. 10 опис и посебног објеката дела економске шпијунаже. Када се узме у обзир да се у чл. 3. овог за-

кона заправо разрађује пропис чл. 2 истог закона, тако што се у њему набрајају поједини облици кривичних дела против народа и државе, чији је општи појам дат у чл. 2, онда је јасно да стицај околности које су поменуће у појединим тачкама чл. 3 (1—14) упућује на постојање умишљаја који је изражен у чл. 2 Зак. о кр. дел. прот. нар. и држ. Зато треба узети да стицај околности које су описане у тач. 10 чл. 3 цит. закона упућује на постојање умишљаја за извршење дела економске шпијунаже, тј. дела управљеног против економске основе наше државе.

Закон о кр. дел. прот. нар. и држ. инкриминише у свом чл. 11 други, лакши случај економске шпијунаже. Односно дело разликује се од дела из тач. 10 чл. 3 овог закона само по предмету шпијунаже. Предмет ове шпијунаже су економски подаци који по свом садржају не претстављају нарочито чувану државну тајну, али по изричној забрани закона или по наређењу руководећих органа не подлеже објављивању.

Као што је већ горе поменуто, другу групу дела одавања службених тајни сачињавају таква дела која имају карактер привредне саботаже.

Закон о сузб. недоп. трг. предвиђа у свом чл. 5 (тач. 12) као нарочиту врсту привредне саботаже дело повреде обавезе чувања пословне тајне која је утврђена постојећим прописима. За постојање овог дела је потребно да постојећи прописи утврђују нешто као пословну тајну. Такво утврђивање може бити садржано у разним прописима. Као пример таквог прописа навешћемо ст. 2 тач. 6) чл. 4. Зак. о зашт. општенар. имов. који каже да је забрањено лицу које управља или рукује имовином стављеном под заштиту тог закона одавање пословних тајни повереног му предузећа, давање података непознаним лицима о стању послова или унутрашњим приликама у предузећу. Утврђивање предмета пословне тајне може бити садржано у правилима предузећа, која мора имати свако привредно предузеће у смислу чл. 6 Зак. о држ. прив. пред. и у којима се одређује организација предузећа и целокупан начин пословања. Када посебни прописи, као што су на пример приказани, не садрже уопште таква утврђивања или не обухватају у довољној мери односну материју, онда долази до примене прописа ст. 1 чл. 32 Зак. о држ. прив. пред. који гласи: „У сврху заштите државне имовине, сви основни подаци који се односе на величину, задатак, делокруг предузећа, на његово пословање и организацију, на методе и увјете рада, сматрају се службеном тајном”. У том је пропису дакле дата општа дефиниција пословне тајне и њен садржај је одлучан за просуђивање питања да ли се у конкретном случају ради о пословној тајни или не. Ова дефиниција обележава у општим цртама материју која може да буде предметом пословне тајне, а то су такви подаци који претстављају подлогу за реконструисање мање више потпуне слике живота и рада предузећа у целом или у једном извесном сектору.

Дело привредне саботаже путем повреде обавезе чувања пословне тајне, које је инкриминисано у тач. 12 чл. 5 Зак. о сузб. недоп. трг., може с обзиром на садржај тог закона починити које било лице. Није дакле потребно да учинилац ради у самом предузећу или да стоји са њим у некој пословној вези. Закон не поставља у том погледу никаквих ограничења. У вези са овим навешћемо следећи пример. Неко лице које ради у предузећу доноси својој кући извесни материјал са којим ради у времену када не ради у самом предузећу. Знајући да у његову радну собу не може да уђе нико други сем чланова његове породице, за које претпоставља да неће да разгледају односни материјал, он оставља тај материјал

на своме столу и за време кад са њим не ради и није присутан у кући. Може се међутим догодити да се неко од чланова породице заинтересује за садржај материјала, и пошто га разгледа, добије сазнање о подацима који имају значај пословне тајне. Овај члан породице може затим на неки начин да пренесе те податке каквом непозваном лицу и да тако открије пословну тајну. Овом примеру не смета околност да се дело привредне саботаже из тач. 12 чл. 5 Зак. о сузб. недоп. трг. чини повредом **обавезе** чувања пословне тајне. Према закону такву обавезу имају сви грађани уопште, јер то одређује ст. 2 чл. 32 Зак. о држ. прив. пред. речима: „Чување службене тајне је нарочита обавеза свих грађана, а наполе надлежних државних органа и службених особа”.

За постојање дела привредне саботаже из тач. 12 чл. 5 Зак. о сузб. недоп. трг. није уопште одлучан начин откривања пословне тајне. Као радња извршења овог дела долази у обизр свака делатност, односно свако пропуштање које има карактер **повреде обавезе** чувања пословне тајне. Овде треба нагласити да законски израз „повреда обавезе чувања пословне тајне”, допуштајући начелно све могуће начине извршења, једновремено упућује на то да се односно дело може починити само таквом радњом која омогућује непозваним, неовлашћеним лицима да сазнају нешто што има да се чува као пословна тајна. Пошто учинилац ствара такву могућност, то он тиме чине повреду обавезе чувања пословне тајне. Овде треба истаћи да за постојање дела није потребно да услед понашања учиниоца непозвано, неовлашћено лице сазна за неку пословну тајну. За то је довољна и сама могућност да оно за њу сазна. Дело је свршено у оном моменту када учинилац испољи такво понашање (изврши или пропусти коју радњу) које у смислу горе изложеног има значај повреде обавезе чувања пословне тајне. Тежиште ствари је у повреди те обавезе.

У погледу виности учиниоца дела привредне саботаже, закон поставља као услов постојање квалификованог умишљаја. Умишљај учиниоца квалификује циљ са којим он поступа. Учиниоца ради, односно пропушта извесну радњу са намером да се проузрокује такво стање ствари услед којег ће неко непозвано, неовлашћено лице добити могућност да сазна нешто што се чува као пословна тајна. Он при том ради у циљу који закон помиње у ст. 1 чл. 5 Зак. о сузб. недоп. трг.

Међутим, у вези питања виности учиниоца, треба имати у виду да закон предвиђа и лакши случај таквог дела, и то тако што инкриминише извршење овог дела и из нехата (посл. ст. чл. 5 Зак. о сузб. недоп. трг.). С обзиром на ову одредбу закона, може се добити утисак као да између одредаба чл. 5 Зак. о сузб. недоп. трг. постоји извесна дисхармонија. У ст. 1 тог члана дата је општа дефиниција дела привредне саботаже, и према тој дефиницији поменути квалификовани умишљај је њено неопходно обележје. Закон, међутим, одредбом о кажњавању извесних дела привредне саботаже почињених из нехата као да отступа од принципа постављеног у општој дефиницији тог дела у погледу елемента виности учиниоца.

У овој ситуацији, а у интересу разјашњења ствари, не сме се слепо и тврдоглаво држати само чињенице да је у ст. 1 чл. 5 поменутог закона дата општа дефиниција дела привредне саботаже. Ова ствар може да се разјасни само тако да се у основу разматрања постављеног питања постави друга чињеница, и то да је законодавац јасно изразио своју вољу да се извесна дела привредне саботаже, а између њих и повреда обавезе чувања пословне тајне, и кад су учињена из нехата, имају да сматрају као дела привредне саботаже. Полазећи од те чињенице, мора се доћи до закључка да је законо-

давац овде уствари предвидео два случаја привредне саботаже, и то један тежи, када учинилац ради у циљу ометања, онемогућавања или довођења у опасност правилног и брзог пословања разних предузећа или пак у циљу оштећивања интереса народне привреде или угрожавања државне привредне политике, и други, лакши, кад учинилац таквог циља нема. Било би, међутим, неправилно узети да садржај ст. 1 чл. 5 Зак. о сузб. недоп. трг. (дефиниција дела привредне саботаже) не долази никако у обзир за конструкцију дела из тач. 12 тог закона које је почињено из нехата. Садржај тога прописа игра у таквим случајевима једну нарочиту улогу. Између прописа ст. 1 и тач. 12 чл. 5 Зак. о сузб. недоп. трг. постоји једна идејна веза. Извесну делатност појединаца карактеришу као привредну саботажу **циљ** њиховог рада. Пошто њихова делатност иде за тим да нанесе извесну штету предузећима или интересима народне привреде, односно да угрози државну привредну политику, то се она због могућности таквих последица квалификује као привредна саботажа. Овај моменат даје садржај тој вези која постоји између поменутих законских прописа. Дело из тач. 12 чл. 5 овог закона које је почињено из нехата квалификује се као дело привредне саботаже зато што се и оно може одразити у народној привреди онако како је то претстављено у ст. 1 чл. 5 Зак. о сузб. недоп. трг.

Трећи вид одавања пословне тајне предвиђен је Зак. о зашт. општенар. имовине.

Стварајући заштиту општенародне имовине, законодавац је у чл. 7 овог закона одредио да ће се казнити лице коме је поверена управа, руковање или чување општенародне имовине, ако ода пословну тајну повереног му предузећа. Овај чл. 7 не садржи никаквог упутства у погледу појма пословне тајне. Ова, међутим, сколност нема каквог битног значаја, јер се у чл. 4 истог закона поред опште забране одавања пословне тајне налази и посебно утврђивање неких предмета пословне тајне. Као такви су тамо назначени подаци о стању послова и унутрашњим приликама предузећа. С друге стране исцрпније упутство у том правцу даје горе поменути пропис ст. 1 чл. 32 Зак. о држ. прив. пред. При разматрању пословне тајне као елемента дела из тач. 5) чл. 7 Зак. о зашт. општенар. имов. треба нагласити још и следеће. За постојање дела привредне саботаже одавањем пословне тајне није одлучно чију је пословну тајну открио учинилац, тј. да ли предузећа са којим он стоји у каквој вези или предузећа са којим нема везе. Међутим, у погледу дела из тач. 5) чл. 7 Зак. о зашт. општенар. имов. ствари стоје друкчије. Према закону објектом овог дела може бити пословна тајна само оног предузећа којем припада сам учинилац као његов руководилац. У овоме пропису је према томе нарочито подвучено правило ст. 1 чл. 3 односног закона да руководиоци предузећа имају да поступају у своме раду као добри и савесни привредници. Имамо, дакле, да констатујемо да се дела откривања пословне тајне из поменутих закона разликују пре свега по објекту дела у горњем смислу. Из ове констатације произилази одмах и друга, и то да се односна дела разликују и по личности учиниоца.

Пошто се објекат дела из поменутих закона разликује на подлози односа учиниоца према предузећу чију пословну тајну он открива, то се на истој подлози оснива разлика и између самих учинилаца једног и другог дела. Док учиниоцем дела из тач. 12 чл. 5 Зак. о сузб. недоп. трг. може бити свако лице, дотле учиниоцем из тач. 5) чл. 7 Зак. о зашт. општенар. имов. може бити само оно лице коме је поверено предузеће чију пословну тајну оно открива.

У вези разматрања питања личности учиниоца дела из тач. 5) чл. 7 Зак. о зашт. општенар. имов. треба да се осврнемо на питање

кривичне одговорности оних лица која не одговарају појму учиниоца из тог законског прописа, а открију пословну тајну каквог државно предузећа, при чему њихово дело не садржи у себи обележја дела привредне саботаже у смислу ст. 1 чл. 5 Зак. о сузб. недоп. трг. Узмимо за пример следећи случај. Извесно лице у својству контролног органа врши преглед пословања једног предузећа, и том приликом сазнаје за неке тајне тог предузећа. Ово лице затим преноси то своје сазнање на друга непозвана лица и тако одаје пословну тајну односног предузећа. Ово лице при том не поступа у циљу поменутом у ст. 1 чл. 5 Зак. о сузб. недоп. трг. Пошто, дакле, ово лице не припада предузећу чију пословну тајну одаје, а нити поступа у циљу да проузрокује штету народној привреди или да угрози државну привредну политику, то његово дело не одговара појму дела из тач. б) чл. 7 Зак. о зашт. општенар. имов. ни из тач. 12 чл. 5 Зак. о сузб. недоп. трг. Ово, међутим, не значи да ће такво лице остати некажњено. Према горе изложеном о оној вези која постоји између таквих дела и њиховог одражавања у народној привреди не може бити никакве сумње да дело описано у нашем примеру има да се квалификује као дело привредне саботаже почињено из нехата.

У даљем расматрању дела из тач. б) чл. 7 Зак. о зашт. општенар. имов. треба да се осврнемо на питање радње извршења тога дела. Пропис тач. б) чл. 7 цит. закона допушта по својој стилизацији све могуће начине извршења односног дела. Закон поставља у томе погледу само један захтев, и то да радња извршења треба да има значај одавања пословне тајне. Нема сумње да такав значај има свако понашање учиниоца које ствара могућност да непозвана, неовлашћена лица сазнају за садржај извесних података који се чувају као пословна тајна. И због овог дела, исто као и код дела привредне саботаже одавањем пословне тајне, ради се дакле о **повреди обавезе** чувања пословне тајне, коју обавезу установљују Зак. о зашт. општенар. имов. (т. б) ст. 2 чл. 4) и Зак. о држ. прив. пред. Последњи, поред осталог, одређује да је чување службене тајне нарочита обавеза надлежних државних органа и службених особа (ст. 2 чл. 32). Према томе је и дело из тач. б) чл. 7 Зак. о заштити општенар. имов. свршено у моменту када учинилац повреди такву своју обавезу, а за његово постојање није одлучно да ли су непозвана неовлашћена лица стварно сазнала за тајну или не. За то је одлучна само повреда поменуте обавезе. С обзиром на изложено, законски израз „ода пословну тајну” значи исто што и повреда обавезе чувања пословне тајне.

Према стилизацији прописа тач. б) чл. 7 Зак. о зашт. општенар. имов. мора се узети да се ово дело може починити биле са умишљајем, било из нехата. Како закон не садржи одредбу којом би за кажњавање овог дела био као услов прописан умишљај учиниоца, то је јасно да се ово дело има казнити у сваком случају, тј. независно од тога да ли је оно извршено са умишљајем или из нехата. Закон о зашт. општенар. имов. не садржи одредбу о кажњавању учиниоца дела из т. б) чл. 7 тог закона с обзиром на степен његове субјективне виности. Поред таквог стања ствари треба при практичној примени закона имати у виду да је законодавац у чл. 6 Зак. о сузб. недоп. трг. прописао да се за дело из т. 12 чл. 5 тог закона кад је оно учињено из нехата има изрећи блажа казна него кад је то дело учињено са умишљајем. С друге стране с обзиром и на опште правило да је дело учињено из нехата блаже од умишљеног, дело из тач. б) чл. 7 Зак. о зашт. општенар. имов. које је учињено из нехата казниће се блаже него слично дело учињено са умишљајем.

На завршетку ових излагања о делима одавања пословне (службене) тајне и економске шпијунаже потребно је још да расмотримо одребу последњег става чл. 32 Зак. о држ. прив. пред. Ова одредба гласи: „Злонамерно откривање службене тајне претставља злочин против народа и државе”. Пошто су већ у Зак. о крив. дел. прот. нар. и држ. донете како општа дефиниција кривичног дела против народа и државе, тако и дефиниција оних кривичних дела против народа и државе која се врше путем откривања службене тајне, то се мора узети да ова одредба нема конститутивни, већ само декларативни карактер. Овом се наиме одредбом само подвлаче прописи Зак. о крив. дел. прот. нар. и држ. о кривичној одговорности због извесних тежих случајева дела откривања службене тајне.

Из горњих излагања смо видели да је у нашем законодавству изграђен читав систем правних норми за кажњавање ове специјалне врсте кривичних дела. Тај систем је изграђен с обзиром на степен друштвене опасности разних облика ових дела, а осим тога је у њему посвећена потребна пажња и личности учиниоца.

Данас, у периоду планске изградње земље, чување државних и пословних тајни нарочито је актуелно. Томе поред осталог треба да послужи и правилна примена правних норми које су овде приказане, а њихова анализа у овоме чланку је један прилог у том правцу.

Владимир Тимошкин

НЕКОЛИКО СЛУЧАЈЕВА ПОГРЕШНЕ ПРИМЕНЕ ЗАКОНА О ДРЖАВНИМ СЛУЖБЕНИЦИМА

Закон о државним службеницима по својој форми и суштини претставља новину у нашем новом службеничком праву. Он доноси потпуно нове принципе у регулисању положаја службеника у државној служби, принципе на којима је изграђен читав систем службеничких односа који одговара новом друштвено-економском и политичком уређењу. Отуда, да би се поједини конкретни случајеви могли правилно и у духу прописа Закона о државним службеницима решити, потребно је у првом реду познати суштину тих принципа. Ово је потребно истаћи, јер је један од главних разлога погрешне примене закона неразумевање, неуочавање и несхватање тих принципа, услед њиховог недовољног проучавања. Поред ових недостатака, много су чешће оне грешке при примени Закона о државним службеницима које извиру из непознавања или површног, механичког и формалистичког тумачења појединих његових одредаба. Ево неких примера.

1. Одредба тач. 1 ст. 1 чл. 88 З.Д.С. прописује да државна служба престаје **по сили закона** кад службеник изгуби бирачко право. Губитак овог права може да наступи на основу правноснажне пресуде редовног суда, којом је изречена казна губитка политичких права, а која обухвата и губитак права бирања или бити биран у органе државне власти (бирачко право), као и губитак права на државну или другу јавну службу (члан 8 Закона о врстама казни). Губитак бирачког права по овом основу претставља, дакле, једну **апсолутну законску сметњу** за останак у служби. Што је важно овде подвући, то је чињеница да престанак државне службе наступа **на основу пресуде редовног суда** (став 1 члана 89 ЗДС). Отуда, решење о престанку службе, које мора донети надлежни старешина, је само законска последица правноснажне пресуде, — њиме се уствари **извршује** ова пресуда. Ово решење претставља, дакле, један строго **везан и обавезан** акт за управног органа. То јасно излази из

члана 91 став 1 и 4 ЗДС у коме је речено да се за сваки престанак службе мора донети решење и да престанак службе по пресуди редовног суда наступа даном **правноснажности**, а да против решења надлежног старешине, **којим се утврђује** овај престанак, службеник нема право жалбе. Другим речима, решење о престанку службе има декларативан карактер, тј. њиме се само констатује да је наступио случај примене тач. 1 става 1 чл. 88 ЗДС. Због тога, и губитак бирачког права наступа са даном доношења правноснажне пресуде редовног суда. То, најзад, значи да се решење о престанку службе може донети **после** правноснажности пресуде, јер тек од дана правноснажности престаје државна служба. Све до тога момента једно лице остаје државни службеник.

Међутим, поводом примене чл. 88 став 1 тач. 1 ЗДС, једно надлештво је донело решење о престанку службе због губитка политичких права (па тиме и бирачког права) по пресуди првостепеног суда, не чекајући да она постане правноснажна. По жалби службеника, виши редовни суд је поништио првостепену пресуду као неправилну и незакониту. Несумњиво, да је онда и решење о престанку службе потпуно неправилно и незаконито, јер је и првостепена пресуда редовног суда, на основу које је уследио престанак службе, била неправилна и незаконита. Уствари, такво се решење има сматрати ништавним, јер садржи разлог за престанак службе **који не постоји**, управо **који није ни постојао**. Због тога, такво решење није могло бити материјално **ни правноснажно**. Према томе, решење о престанку службе мора се, по службеној дужности, новим решењем **укинути**, и то од стране истог старешине који је и донео првобитно решење, односно поништити од вишег старешине ако је било жалбе, а самим тим и службеник се враћа у државну службу. Овакав наш закључак сматрамо да одговара смислу напред наведених прописа Закона о државним службеницима.

Што се тиче припадљности и времена за пензију за време отсућности од државне службе у овом случају, налазимо да не би било у складу са принципима Закона о државним службеницима и новим схватањем радних односа у државној служби да се отсућном службенику призна плата, као и време **за које није радио**. Закон о државним службеницима не предвиђа ту могућност. Напротив, плата се даје по правилу само за **стварни рад** (види чл. 56, 86 и 91 став 5). А питање признања времена за пензионо осигурање регулише се посебним прописима Закона о социјалном осигурању радника, намештеника и службеника. По тим прописима и допринос за ово осигурање плаћа се по правилу само за време вршења службе, тј. **за време запослења** (тач. 2 чл. 2 ЗСО). Службеник који је био ван активне службе и према томе није радио, не може ни примати плату, па следствено томе ни плаћати допринос за осигурање. Међутим, овде би се могло поставити питање накнаде штете коју је службеник претрпео неправилним и незаконитим актом управних органа. Свако друго решење било би, по нашем мишљењу, формалистичко и у супротности са духом Закона о државним службеницима и Законом о социјалном осигурању.

2. У пракси се поставило питање какво дејство има казна принудног рада без лишења слободе на службенички однос. Наиме, у једном конкретном случају, службеник је правноснажном пресудом суда осуђен на казну принудног рада без лишења слободе у трајању од године дана. Његово надлештво било је склоно да донесе решење о отпуштању из службе по сили закона на основу чл. 88 Закона о државним службеницима.

Такво решење било би неправилно. Прво, из разлога што у новом систему престанка службе, који заводи Закон о државним

службеницима, отпуштање из службе као основ **административног престанка** службеничког односа **не постоји**. Постоји само отпуштање из службе **као дисциплинска казна** предвиђена у тач. 4 и 5 чл. 67 ЗДС.

Друго, ако би казна принудног рада без лишења слободе била основ за престанак службе по сили закона, то би морало бити у самом закону изрично прописано. Међутим, Закон о државним службеницима у чл. 88 предвиђа лимитативно случајеве у којима престаје служба по сили закона, не обухватајући казну принудног рада без лишења слободе, већ само казну лишења слободе и то дуже од шест месеци. Услед тога, као и чињенице да казна принудног рада без лишења слободе у новом систему казни није по тежини и врсти равна казни лишења слободе, сматрамо да она, без обзира на трајање, не повлачи по сили закона престанак службе. Отуда, у конкретном случају престанак службе могао би да наступи једино услед **отказа** (уколико постоје услови за отказ) од стране државе, или по **пресуди дисциплинског суда**, ако је упоредо са кривичним поступком или на основу пресуде суда био поведен и дисциплински поступак против службеника.

3. Да ли се обустава половине припадљности у корист породице суспендованог службеника врши обавезно, по службеној дужности? Да ли ова половина мора бити враћена држави у случају када је притвор или истражни затвор урачунат у казну лишења слободе? То су два питања која су постављена у једном конкретном случају поводом примене чл. 86 Закона о државним службеницима. Налазимо да се обустава половине припадљности у корист породице има вршити обавезно, по службеној дужности, и да породица осуђеног службеника неће враћати половину примљених припадљности у случају када је притвор односно истражни затвор урачунат у казну лишења слободе. Ево разлога:

По чл. 86 ст. 1 Закона о државним службеницима, службенику се за време удаљења од дужности, било по чл. 84 или чл. 85 истог закона, обустављају целе припадљности, а ако има породицу на издржавању „**обуставља му се**” половина ових припадљности, изузев додатка на децу. Из самог текста ове одредбе излази да се обустава половине припадљности односи како на случајеве из чл. 84, тако и на случајеве из чл. 85, и да се ова обустава у корист породице врши обавезно, по службеној дужности, без обзира на захтев саме породице суспендованог службеника, као и на то каква ће одлука суда односно државног органа доцније уследити. Законодавац је овом одредбом хтео породици да обезбеди извршан минимум средстава за живот све док се не утврди правноснажном одлуком суда или државног органа кривица суспендованог службеника. Према томе, на половину припадљности, које је примала породица до осуде службеника, не би могла да утиче **доцније** изречена казна лишења слободе, као ни околност што је у ову казну урачунат притвор или истражни затвор.

У ставу 3 чл. 86 је речено да за време издржавања казне лишења слободе службенику не припадају припадљности. Како пак издржавање ове казне наступа **на основу и после** правноснажне пресуде, којом је утврђена кривица службеника, то значи да ће ова казна имати утицаја **само на даљу исплату** припадљности и **то од дана правноснажности пресуде**, без обзира на то што је урачунат и притвор односно истражни затвор. Гледиште по коме се примљена половина припадљности мора вратити у случају када се притвор односно истражни затвор урачунава у казну лишења слободе било би противно самој одредби ст. 1 чл. 86, из које јасно излази да се породици обавезно исплаћује половина припадљности

сти суспендованог службеника и у случају када је стављен у **притвор или истражни затвор**.

4. У чл. 47 ст. 2 Закона о државним службеницима предвиђа се могућност преношења надлежности за доношење решења о службеничким односима. На основу ове одредбе, једно министарство је **посебним правилником**, којим се регулише рад у подручној установи, дало овлашћење старешини те установе да доноси решења о службеничким односима за све службенике у тој установи, осим за руководне службенике. Сматрамо да је уношење овог овлашћења у посебан правилник неправилно, јер је Закон о државним службеницима то питање **већ регулисао** у ст. 2 чл. 47. То је, дакле, једно **законско овлашћење**, које надлежни старешина може користити или не на тај начин што ће једним својим **решењем пренети** ово право на подређене старешине, који су наведени у ставу 2 чл. 47. Другим речима, преношење овлашћења на одређене старешине по ставу 2 чл. 47 има се вршити **појединачно и то само на основу посебног решења** (акта) надлежног старешине. То се решење може у свако доба опозвати, и то само од истог старешине који је дао овлашћење. Међутим, ако је овлашћење пренето једним правилником, логично би било да се и његово опозивање врши истим путем, тј. изменом или укидањем одредбе из правилника која је давала овлашћење, уколико не би у самом правилнику било изрично прописано да се оно може у свако доба опозвати.

Укратко, пошто Закон о државним службеницима у чл. 47 не предвиђа преношење овлашћења путем правилника, то је и поступак министарства био неправилан и на закону неоснован.

Др Александар Балтић

ПРАВО ИНОСТРАНИХ ЗЕМАЉА

НОВО ПРАВО ПОЉСКЕ

(Реферат министра правосуђа Пољске републике Хенрика Свентковског)¹

Пољска, рекао је г. Свентковски, налази се сада у периоду великих реформи, чије је остварење омогућено победом над немачким фашизмом, коју су слободољубиви народи постигли уз одлучујуће учешће братског Совјетског Савеза у борби.

Пољски народ је чврсто ступио на пут словенског братства и јединства, на пут братства и пријатељства са СССР и сада је приступио обнављању и преображају своје државе. У основи овог рада за обнову и преображај налазе се: 1) непризнавање устава од 1935 године; 2) спровођење у живот социјалних и привредних реформи, које одговарају интересима трудбеника; 3) стварање таквог

¹ Овај реферат је одржан у Институту за права Академије Наука СССР и објављен у Советское государство и право бр. 1 — 1947 г. — На српски превео Ник. Пахоруков.

политичког поретка који обезбеђује одлучујући утицај народних маса на јавни живот земље, тј. поретка народне демократије.

Устав од 1935 године одбачен је због тога што је био донет против воље народа, био му је наметнут и заснивао се на начелима давања врховима, елити власти над народним масама. Народне масе, према овом уставу, биле су отстрањене од учешћа у јавном животу. Да би се подвукао историски континуитет пољске државности, Пољски Комитет националног ослобођења и Крајова Рада Народова — привремена законодавна власт Пољске — ставили су на снагу Устав из 1921 године. Али успостављање устава из 1921 године не значи да се он примењује потпуно. Политичка и социјална ситуација у Пољској након другог светског рата захтева у целом низу питања државног поретка друкчија решења од оних, која су фиксирана у Уставу од 1921 године, и због тога су могле бити прихваћене само његове основне одредбе.

Враћање на устав од 1921 године значи раскидање са политичком линијом коју је Пољска водила у периоду између првог и другог светског рата, која је довела до фашизирања друштвеног живота у Пољској и која је изражавала интересе капиталиста и спахија, које је штитила државна власт тадашње Пољске. Али, како је већ било речено, обим демократије фиксиран у овом Уставу већ не одговара свим захтевима новог доба. Устав од 1921 године допуњују принципи Манифеста Пољског Комитета националног ослобођења од 22 јула 1944 године, који је прогласио чврст савез са Совјетским Савезом, спровођење аграрне реформе, национализацију најважнијих грана индустрије и увођење у земљи поретка који одговара интересима народне демократије.

Карактеришући основне политичке реформе спроведене у Пољској, које обезбеђују учешће у политичком животу радника, сељака и радне интелигенције већ у првом периоду образовања преурођене пољске државе, г. Свентковски заставио се на закону од 11 августа 1944 године о организацији народних савета којим су установљени на целокупној територији државе локални народни савети на челу са Крајовом Радом Народовом. Овај закон има огроман значај за формирање поретка демократске Пољске. У састав народних савета уведени су претставници политичких партија и најважнијих организација радничке класе и сељаштва — синдиката, друштвених организација, културних друштава, Савеза сељачке узајамне помоћи. Народни савети утичу на руководеће органе државне власти одговарајућих степена, планирају и регулишу друштвени живот на подручној територији. Проширење учешћа грађана у државном животу јесте крупна промена у политичком поретку Пољске и основа њеног будућег устава.

Народни савети позвани су да остварују општи надзор над делатношћу администрације и да спречавају евентуалне злоупотребе власти, да не допуштају повреду права грађана, повреде принципа законитости и целисходности у делатности државне администрације и да доводе у сагласност рад извршних органа са основном политичком линијом Крајове Раде Народове.

Закон о народним саветима унео је корените измене у структуру врховног законодавног органа. Установљен је колегијални орган, који врши задатке поглавара државе — Президијум Крајове

Раде Народове, који истовремено руководи радом парламента и локалних савета. Такво решење питања о врховној власти која претставља државу јесте привремено. Ипак оно обухвата елементе државног поретка који ће, вероватно, бити узети у обзир приликом израде новог устава демократске Пољске у будућем сејму.

Г. Свентковски је затим прешао на оне преображаје који су извршени у Пољској у области привреде. Најбитнији од њих јесу: национализација средстава индустријске производње у основним гранама привредног живота; подела спахиске земље сељацима и проширење заштите ситне радне својине.

Улогу руководиоца у новом привредном поретку Пољске остварује радничка класа и сељаштво: радничка класа преко синдиката и фабричких већа сељаштво — преко савеза сељачке узајамне помоћи. Велики значај да је се кооперацији.

Сада у привреди Пољске постоје три сектора: државни, кооперативни и приватно-сопственички. Државни сектор обухвата основне гране производње. Остварење државног привредног плана јесте основни моменат новог економског поретка. Да би се водило рачуна о привредно-друштвеном интересу, који налази одраз у народном кооперативном покрету, у општедржавни план укључују се такође кооперативе и целокупни њихов апарат. У оквиру општег привредног плана држава остварује контролу над приватно-сопственичким сектором који обухвата знатан део економског живота нове Пољске.

На такав начин послератна Пољска претставља нови облик демократске државе не само у погледу политичког, већ и привредног поретка. Битна црта нове демократске Пољске јесте утицај државе на економски живот у корист интереса најширих маса а не привилегисаних класа. Такве реформе као што су аграрна реформа, национализација основних грана индустрије и банака остварене су заиста у сагласности са интересима трудбеничких слојева народа. Поред овога, како је већ наглашено, у Пољској народној републици задржао се и знатни приватно-сопственички сектор. Због тога нови државни поредак Пољске није буржоаска демократија у обичном смислу речи, већ демократија специфичног типа, која је по својој суштини народна демократија. У политичком и друштвено-економском погледу основе уређења Пољске у многим су сличне са основама државног поретка Југославије, Чехословачке, Бугарске.

Описане промене захтевале су такође реформе у области судског материјалног (грађанског и кривичног) и судског процесног права, захтевале су стварање јединствених правних норми за целу државу.

Проблем унификације права у историји Пољске постављао се више пута, али су се сва стремљења у овом правцу свршавала неуспехом због конзерватизма и негативног става према реформама од стране шљахтских сејмова. Ни комисија за кодификацију законодавства Пољске републике није спровела унификацију права у току две деценије које су протекле између два рата.

И тек сада, у демократској народној републици, овај задатак је остварила влада националног уједињења, ослањајући се на напредне правнике. Пре другог светског рата Република је у области

права била подељена на пет бивших окупационих регионалних територија, у којима су важила различита законодавства (руско, немачко, аустриско, мађарско и бивше Пољске краљевине), уз многобројне застареле законодавне акте који не одговарају идејама нове Пољске и демократије. Ова подела територије слабила је целину и политичку компактност државе. Различити закони, који су нормирали права и дужности грађана у зависности од места становања или вероисповести, нарушивали су принцип једнакости грађана пред законом; могућност промене правног положаја са променом места становања и вероисповести нарушивала је принцип законитости.

Узимајући у обзир све ово и дајући велики политички значај унификацији и преображају пољског права, Министарски савет је одлуком од 12 јуна 1945 г. одредио почетак овога рада.

Г. Свентковски је затим изложио неке најважније одредбе нових пољских закона о браку и породици, о наследном и хипотекарном праву.

Нови закон о браку има за јужне и централне области Пољске већи значај него што је значај саме унификације. Више од 150 година је на овој територији друштвено јавно мњење водило борбу за секуларизацију брака. Довољно је да потсетимо на закон који је донео сејм Пољске краљевине 1825 год., чија је већина упркос гласова реакционарних елемената признала грађански карактер брачног уговора. Довољно је да потсетимо на покушаје тадашње реакције, која је 1830 године на последњем сејму пре новембарског устанка тежила да укине закон од 1825 г. Само након угушивања новембарског устанка и пораза тадашњих прогресивних елемената Николају I пошло је за руком да наметне земљи закон о браку 1836 г. — закон двоструко религиозног карактера, који је за сваку вероисповест уводио посебне религиозне правне норме. Овај закон о браку био је управљен на поделу пољског друштва на поједине националне групе, да би се њиме могло лакше управљати.

Пред новом Пољском појавио се задатак да уклони овај архаични поредак. Реформа у овој области била је тим више потребна што је у западним реонима Пољске још до рата важио закон о грађанском браку и разводу.

Ново пољско брачно право одбацило је принцип брака као религијске тајне, принцип нераскидљивости брака. Чувајући стабилност брака, нови закон, у исто време, допушта развод у случајевима када брачна заједница не може више да постигне свој циљ. Поступак измирења, могућност да се обустави судски поступак, накнађивање штете и моралне штете невиној страни, — све ово штити стабилност брака. Решење о разводу брака мора у исто време обезбедити децу.

Нови закон предвиђа такође развод брака по споразуму странака без навођења разлога. Ово је уведено пре свега због тога да би се дала могућност ликвидирати брачне сукобе који су настали у току рата.

Одразујући општи принцип потпуне равноправности полова, нови пољски закон и у области имовинског брачног права на прво место истиче изједначење жене са мушкарцем, уклања потчињени положај жене. Према новом закону, сваки супруг управља, користи се и располаже својом имовином, и само за време одсуства или боле-

сти једног од супруга други може да га заступа у питањима управљања имовином.

На захтев женских организација, за случај несклапања брачног имовинског уговора од стране супруга уведен је принцип заједничке својине над имовином стеченом у браку, с тим да се при раскидању брака врши подела имовине стечене за време брака. За време постојања брачних односа важи принцип одвојености — сваки супруг задржава своју личну и стечену имовину (уз неке изузетке) и може располагати са њом самостално. Установљујући имовинску одвојеност за време постојања брака закон предвиђа поделу имовине стечене у браку након прекидања брака, полазећи од тога да брак, који у суштини заједница у најширем смислу, јесте и имовинска заједница и да је имовина, стечена у браку, продукат рада, уштеђевина и брига оба супруга.

Треба приметити да у случају проглашења једног супруга за кривог због напада на живот другог или у случају развода због кривице једног супруга суд може кривца да лиши учешћа у стеченој имовини потпуно или делимично.

У пољском законодавству које је важило раније, питање о благостању породице није било одлучујуће питање — на првом месту се се истицала заштита имовинских интереса супруга и поверилаца. Интереси неограниченог капитализма и крупне земљишне својине добијали су свој израз и у правним нормама које се односе на имовинске односе супруге.

Нови закон о брачном имовинском праву одређује да приликом његове примене треба у првом реду водити рачуна о благостању породице коју су изградили супруги, и да сваки супруг има право да захтева да суд одреди удео супруга у издржавању породице. У случају ако супруг не извршује своје дужности у погледу издржавања породице суд може одлучивати да се плата која припада овом супругу исплаћује потпуно или делимично другом супругу.

У закону о породичном праву нарочита пажња поклања се питању о родитељској власти. Закон проглашава принцип према коме родитељи врше родитељску власт заједнички, а у случају размимоилажења међу њима питање о деци решава старатељска власт, тј. суд.

Држава је заинтересована у правилном васпитању грађана, и због тога задржава себи право интервенције у породични живот родитеља. Интервенција старатељске власти допушта се онда када се родитељска власт остварује противно благостању деце и интересима друштва. У овим случајевима, независно од кривице родитеља, старатељска власт може да ограничи, да привремено обустави или потпуно одузме њихову власт над децом. Одузимање родитељске власти и установљење старатељства над дететом примењује се онда кад родитељи не извршују своје дужности у погледу деце, или су криви за такве злоупотребе или немарности које искључују могућност да у њиховим рукама остане родитељска власт.

Ове правне норме, без сумње, јесу манифестација друштвеног начела у новом пољском породичном праву.

Пошто се зауставио још на неким другим питањима, која регулишу нови пољски закони о браку и породици, г. Свентковски је

прешао на осветљавање питања, која су везана са институцијом хипотекарних књига и пре свега — са питањем о земљишном упису.

Норме Немачког грађанског законика, аустриског законика о земљишним књигама, а донекле и пољског хипотекарног закона од 1817 године, које се базирају на концепцији немачкога права, у погледу правноформирајућег, конститутивног карактера уписа, као норме које не одговарају пољској стварности, ново законодавство Пољске је одбацило.

Вештачка конструкција уписа размимоилазила се са правном свешћу пољског сељака, кад је он постао савесни поседник земље, на основу уговора. Захтеви које је наметао закон противуречили су дубоко укоревеним навикама сељака, што је изазивало размимоилажења између стварног стања и земљишне књиге. Сељаци су склапали уговоре о земљишту — делили га, продавали — на основу својих правила, не водећи рачуна о томе да је важност уговора по закону о хипотеци била условљена уписом у земљишну књигу. Рат, окупација пољске од стране Немаца, убиства, протеривање Пољака, пресељавање Немаца, принудни уписи на основу наредаба окупатора, ограничења у оформљењу уписа још су више продубили ову појаву.

Нови закон одређује да је за склапање послова о земљишту довољно склапање уговора код јавног бележника, који је уговор довољан за важност посла.

Ово не значи да се уопште пориче упис у хипотекарне књиге. Напротив, у овом периоду историских промена хипотекарним књигама даје се нарочито важан значај. Довољно је да потсетимо на упис права својине на земље које су сељаци добили приликом спровођења аграрне реформе, на уписе непокретне имовине која је услед национализације основних грана индустрије постала својина државе. Хипотекарне књиге, као правна институција, учвршћују велике тековине које су већ остварене. Ове књиге, ако су оне уведене за дату непокретност, морају да региструју све промене у стању права на ову имовину.

Ипак опште увођење хипотекарних књига у датом моменту не може бити остварено, како због новчаних расхода, тако и због огромног обима рада. Такав рад може бити остварен у будућности, али ће захтевати дугог времена. Рок за увођење књига у појединим областима државе одређује министар правосуђа.

У закону о наследном праву, који је израђен од стране министарства правосуђа и који је одобрила влада, на прво место се истиче питање о наслеђивању по закону. Демократизација политичког, социјалног и привредног живота Пољске утицала је на садржину и у овом закону. У питању о кругу лица која ће позивају на наслеђивање по закону, закон полази од тога да се као одлучујући моменат сматра породична близина између оставиоца и наследника. На наслеђивање по закону позивају се: потомци (деца, унуци итд.), родитељи, браћа и сестре заједно са њиховим потомцима и преживели супруг. Једнако са брачном децом наслеђују и ванбрачна деца, ако су била позакоњена, призната или изједначена са брачном децом, као и усиновљена. Ове одредбе наследнога закона одговарају принципима нових закона о породици.

Нови закон не признаје право наслеђивања деди и баби оста-

биоца, а тим пре и њиховим потомцима (стриц и тетка). Деди и баби признаје се само право на алименте.

Закон проширује права преживелог супруга, као законског наследника у поређењу са законодавством које је раније важило (напр. ако је супруг позван на наслеђе заједно са потомцима, он добија четвртину наследства).

У случају непостојања лица која имају право на наслеђивање по закону наследство добија општина или фискус, који се сматрају у овом случају као законски наследници.

На крају г. Свентковски је набројно законодавне акте који су већ донети као и оне који се спремају, и дао је општу слику рада у области законодавства.

Рад у погледу унификације права врши Министарство правосуђа, а нарочито његово законодавно одељење. Већ су израђени следећи декрети из области грађанскога права у ужем смислу ове речи:

1) Лично право и увођење у живот личнога права (декрети од 29 августа 1945 г. — Зборник закона Пољске републике № 40, чл. 223 и 224).

2) Брачно право и увођење у живот брачнога права (декрети од 25 септембра 1945 г. — СЗ № 48).

3) Породично право и увођење у живот породичног права (декрети од 22 јануара 1946 — СЗ № 6, чл. 52 и 53);

4) Старатељско право и увођење у живот старатељског права (декрети од 14 маја 1946 г. — СЗ № 20, чл. 135 и 136);

5) Имовинско брачно право и увођење у живот имовинског брачног права (декрети од 29 маја 1926 — СЗ № 31 чл. 196 и 197);

6) Стварно право и увођење у живот стварног права (декрети од 11 октобра 1946 — у штампи);

7) Закон о хипотекарним књигама и увођење закона у живот (декрети од 11 октобра 1946 — у штампи);

8) Наследно право и увођење у живот наследног права (декрети од 8 октобра 1946 — у штампи);

9) Декрет о општим правилима грађанског права (општи уводни чланови грађанског права).

Првих пет декрета већ су ступили на снагу 1946 г., а остали ће добити законску снагу од 1 јануара 1947 г.

Паралелно са унификацијом грађанског права мора се вршити и унификација грађанско-судског поступка. Ради ове сврхе показало се за потребно да се у Закон о грађанско-судском поступку који је важио пре рата унесе низ допуна и измена неких од његових одредаба. Најважније измене у овој области садржане су у декретима о увођењу у живот брачнога права, породичног права, стварног права, закона о хипотекарним књигама и у декрету од 6 јуна 1945 год. који регулише начин успостављања пропалих или уништених аката који се односе на судски поступак.

Најбитнија тековина била је унификација законодавства о ванпарничком поступку (тј. о поступку у коме не постоје странке у спору).

У овом правцу били су донети:

- 1) Законик о ванпарничном судском поступку (општи део), (декрет од 13 марта 1946 г. — СЗ № 27, чл. 169);
- 2) Судски поступак о одузимању својевласти (декрет од 29 августа 1945 г. — СЗ № 40 чл. 225);
- 3) Судски поступак о признању за умрлог и о утврђењу чињенице смрти (декрет од 29 августа 1946 г. — СЗ № 40 чл. 226);
- 4) Поступак у погледу старатељства (декрет од 21 маја 1946 г. — СЗ № 22, чл. 140);
- 5) Декрет о ванпарничном поступку у погледу стварних права;
- 6) О наследном поступку.

Прва четири декрета већ су ступили на снагу 1946 г. а остали ће ступити на снагу 1 јануара 1947 г.

Са унификацијом грађанскога права тесно је везано доношење закона о општим актима грађанског стања (декрет од 25 септембра 1946 г. № 48 чл. 272 и 273) и о промени и утврђивању личних и породичних имена (декрет од 10 новембра 1945 г. СЗ № 56, чл. 310).

Побројани декрети (који садрже укупно 1952 члана), укинули су више од 6.000 чланова пређашњих законских прописа свих држава које су владале Пољском, законских прописа који су понекад били донети још у 18 веку.

Пре рата припремање унификације законодавства било је стављено у дужност кодификационој комисије Пољске републике. Ова комисија радила је у току 20 година, али је цео низ најважнијих грана законодавства остао непромењен. Тако је у области општег грађанског права комисија израдила само облигациони закон.

Министарство правосуђа демократске владе Пољске републике спровело је унификацију грађанског права у току 16 месеци, и при томе под условима који се по својој тежини не могу упоредити са предратним. Рад демократске владе Републике у погледу преображаја права кренуо је далеко напред организацију целокупног живота младе државе.

ЧЕХОСЛОВАЧКИ ПРАВНИ ПОРЕДАК

Послератном чехословачком законодавцу припао је у део частан и одговоран задатак да отелотвори у правном поретку оне велике духовне и моралне вредности савременог социјалног развоја, које су дале демократском уређењу нови израз и садржину, не само политичку већ (и то у првome реду) привредну и социјалну. База коју је овде могао послератни законодавац да узме за полазну тачку била је, за разлику од низа других држава са диктаторским или полудиктаторским режимима предратни правни поредак, који је почивао на принципима тадање парламентарне демократије, правни поредак дакако у многome застарео, али ипак погодан да правна еволуција на њега надовеже и изради правну структуру савремене народне демократије. Због тога је чехословачки револуционарни законодавац у иностранству примио идеју правног континуитета, изражену и чл. 1 ст. 1 уставнога декрета претседника ре-

публике од 3 августа 1944 године бр. 11 чсл. служб. листа о обнови правног поретка, оснаженог по ослобођењу законом Привремене Народне скупштине од 19 децембра 1946, бр. 12 чсл. Збирке закона, на основу којег уствари и други прописи чехословачке државе издати до 29 септембра 1938 године укључно важе као чехословачки правни поредак. Део чехословачког правног поретка, наравно, нису прописи издати у области овог поретка у време када је чехословачки народ био лишен своје слободе, то јест од 30 септембра 1938 године до 4 маја 1945 године. Да би се изашло у сусрет најнужнијим потребама живота, одређивао је члан 2 наведеног уставног декрета да могу бити употребљавани они прописи из времена окупације који се не противе својом садржином садржини или демократским принципима чехословачког устава и не спадају у оквир материјалног кривичног права, кривичног процеса, личног и породичног права. Ови прописи могу да буду примењивани по вољи чехословачког законодавца само у прелазном периоду. Питање да ли се који од прописа може применити решава суд или административна власт приликом решавања конкретне правне ствари, као претходно питање. Питање примењивања прописа из времена окупације ближе је било решено законом од 2 октобра 1946 г. бр. 195 чехосл. Збирке закона.

Примивши на овај начин принцип континуитета као полазну тачку законодавац је био чврсто решен да из основа поново изгради правни поредак у смислу захтева нове демократије. При овоме послу трудио се да поступа реалистичким методом, узимајући у обзир географске, привредне, социјалне и моралне услове чешког и словачког народа. Конкретну и реалну формулацију захтева народне демократије, који задиру нарочито у питања привредна и социјална, истакао је Кошицки програм чехословачке владе, који међу најважније задатке Чехословачке Републике убраја решење питања Немаца и Мађара у духу уређења народне државе Чеха и Словака и свестрану ликвидацију остатака рата и окупације. Већина ових реформи била је остварена у форми декрета председника републике од 15 октобра 1940 (бр. 2 Служб. гласника ЧСР) о привременом вршењу законодавне власти. Ови су декрети били после ослобођења оснажени уставним законом (бр. 57/1946 чехосл. Збирке закона) Привремене Народне скупштине, изабране од стране делегата народних одбора на земаљским конгресима, која је вршила све до заседања Уставотворне скупштине законодавну власт за целу територију републике. Данас врши законодавну власт за целу територију Чехословачке Републике и осталу компетенцију коју је пре имала Народна Скупштина ЧСР Уставотворна Народна Скупштина ЧСР, састављена од једног дома од 300 чланова, бирана на основу општег, једнаког, непосредног и тајног бирачког права и по принципу сразмерног представништва (уставни закон бр. 65/1946 Зб.) Ова уставотворна скупштина треба такође да да држави нови устав, чији ће предлог израдити (закон бр. 197/1946 Зб.) уставни одбор Уставотворне скупштине од 36 чланова.

Правни предуслов за ликвидацију Немаца и Мађара њиховим трансфером створио је уставни декрет Зб. бр. 33/1945, на основу којег су изгубили чехословачко држављанство у принципу сви чехословачки држављани по народности Немци или Мађари. У циљу кажњавања Немаца који су починили грозне злочине према пошком

и словачком народу био је после тога издат декрет бр. 16/195 Зб. о кажњавању нацистичких злочинаца, издајница и њихових помагача, новелиран законом бр. 22/1946 Зб. и законом бр. 245/1946 Зб., спроведен уредбом владе бр. 18/1945. Паралелно са кажњавањем нацистичких злочинаца радило се и о кажњавању издајника и њихових помагача што је остварено горе наведеним прописима и декретом бр. 17/1945 Зб. о Народном суду, примењеним владином уредбом бр. 40/1945.

Имовина лица немачке и мађарске народности, као и осталих лица државно непоузданих, на територији ЧСР, била је стављена под државну управу декретом од 19 маја 1945 бр. 5 Зб. У циљу преноса земље из руку Немаца, Мађара, издајника и непријатеља чешког и словачког народа у руке чешких и словачких сељака и безземљаша издат је био декрет бр. 12/1945. Овим је декретом била конфискована за циљеве аграрне реформе земљорадничка имовина која је власништво лица немачке или мађарске народности без обзира на држављанство, земљорадничка имовина издајника и непријатеља републике макакве народности и држављанства, као и акционарских друштава и корпорација чија је управа са умишљајем и намерно служило немачком вођењу рата или фашистичким и нацистичким циљевима. Од конфисковане пољопривредне имовине под управом народног аграрног фонда додељује се земљиште у власништво лица словенске народности. У циљу јединственог вођења и усмеравања унутрашњег насељавања као последица враћања свију области Чехословачке Републике словенском живљу, био је основан декретом бр. 27/1945 Зб. Уред за насељавање у Прагу за подручје Чешке, Моравске и Шлезије и Уред за насељавање у Братислави за Словачку, који врше своју компетенцију под вођством централне комисије за унутрашње насељавање.

Паралелно са трансфером Немаца и Мађара иде организовање враћања земљака из иностранства у отаџбину. У томе циљу био је издат нарочити уставни закон бр. 74/1946 Зб. о давању држављанства земљацима који се враћају у отаџбину, уставни закон бр. 179/1946 Зб. о давању држављанства земљацима из Мађарске и закон бр. 75/1946 Зб. о признавању привредних и правних олакшица земљацима који се враћају у отаџбину, нарочито из Мађарске.

Декретом бр. 108/1945 Зб. био је конфискован без накнаде целокупни иметак непријатеља (изузев земљорадничке имовине, конфисковане према декрету бр. 12/1945 Зб.), дакле нарочито имовина која је била власништво немачког Рајха, Краљевине Мађарске, јавноправних лица према немачком или мађарском праву, немачке нацистичке странке, политичких странака Мађарске, других немачких или мађарских правних лица, физичких лица немачке или мађарске народности, са изузетком лица, која су остала верна Чехословачкој Републици и било активно узела учешћа у борби за њено ослобођење или трпела под нацистичким и фашистичким терором, и имовина физичких лица која су развијала активност противу Чехословачке Републике.

Демократизација народне власти била је остварена уставним декретом бр. 18/1944 чсл. Служб. гласник, који је обзиром на основни принцип устава да је народ једини извор власти установио да ће се на територији Чехословачке Републике основати на основу

избора месни, срески и земаљски народни одбори као органи јавне власти у свим њеним компетенцијама. На основу овог декрета била је издата владина уредба бр. 4/1945 Зб., новелирана владином уредбом бр. 44/1945 Зб. о изборима и компетенцији народних одбора. Први избори за среске и земаљске народне одборе били су регулисани владином уредбом бр. 49/1945 Зб.

У привредном сектору била је изведена значајна реформа национализацијом значајних сектора приватне привреде декретима од 24-X-1945 и то бр. 100 Зб. о национализацији рудника и неких индустријских предузећа, бр. 101 Зб. о национализацији неких предузећа прехранбене индустрије бр. 102 Зб. о национализацији акционарских банака и бр. 103 Зб. о национализацији приватних предузећа за осигурање, који су декрети спроведени у живот владином уредбом бр. 215/1946 Зб. Национализацијом постала је чехословачка држава власник национализованих предузећа. За национализовану имовину припада принципијелно накнада у висини опште цене која се даје у хартијама од вредности издатим од стране Фонда национализоване привреде, у готову или у другим вредностима. Од имовинске супстанце национализованих предузећа и ранијих државних предузећа у национализованим подручјима била су основана народна предузећа, која су имовина државе, имају положај самосталних правних лица те за њих важе одредбе о трговцима према важећим правним прописима. Народна предузећа су вођена према принципима трговачког обрта и предају вишкове својих добитака држави. Ради јединственог вођства и обртничког набављања заједничких ствари народних предузећа оснива влада по потреби опште државне централне органе.

У циљу јединственог вођења привреде, која је састављена из државног, задружног и приватног сектора, био је основан декретом бр. 63/1945 Зб. Привредни савет за припремање и координацију наредби и решења владе по стварима производње, дистрибуције и потрошње, даље саобраћаја и финансија. Своју компетенцију врши Привредни савет преко свог Генералног секретаријата. Техничку страну планских задатака Привредног савета врши као његов орган Државни уред за планирање. У циљу омогућавања дириговања привредног живота био је даље издат декрет бр. 113/1945 Зб. о уређењу, вођењу и контроли иностране трговине и декрет бр. 118/1945 о вођењу прехранбене привреде. За обнову и изградњу привреде чехословачке државе био је установљен први велики привредни план, и то двогодишњи за године 1947 и 1948 законом бр. 192/1946 Зб. Правна подлога за регулисање тржишта рада била је регулисана нарочито уредбом бр. 13/1945 Зб. о привременој установи уреда за заштиту рада у вези са објавом бр. 164/1945 Зб., владином уредбом бр. 15/1945 Зб. о пријави радног односа и његовог прекида, декретом бр. 71/1945 Зб. о радној обавези лица која су изгубила чехословачко држављанство, декретом бр. 28/1945 Зб. о општој радној обавези и законом бр. 29/1946 Зб. којим се уводи радна легитимација. Радни однос је даље регулисан законом број 83/1946 Зб. о радним односима Немаца, Мађара, издајица и њихових помагача и законом бр. 143/1946 Зб. о регулисању радних односа повређених услед народне револуције.

У финансиском сектору треба у првом реду споменути фи-

нансиске законе бр. 59/1946 Зб. и 234/1946 Зб., којима је објављен државни буџет за годину 1946, одн. за годину 1947. Претпоставке за валутну реформу биле су установљене декретом бр. 95/1945 Зб. о пријављивању улога и других новчаних потраживања код новчаних завода, осигурања живота и хартија од вредности, законом бр. 147/1945 Зб. о ванредним мерама у циљу евиденције имовине и законом бр. 134/1946 о такси на прираштај имовине и такси на имовину. У оквиру пореског права издати су били нарочито ови прописи: декрет бр. 97/1945 којим се мењају и допуњују одредбе о нарочитој такси на зараду, закон бр. 161/1945 Зб. и 202/1946 Зб., којима се мењају неке одредбе о порези на приход, закон бр. 31/1946 о порези на промет, остварен уредбом бр. 234/1946 Зб., закон бр. 70/1946 Зб. о новом регулисању чехословачког права у сектору посредних пореза и државних финансијских монопола, спроведен уредбом бр. 30/1946 Зб. и закон бр. 99/1946 о пореским олакшицама за оправке кућа оштећених ратним догађајима.

Декретом од 24 октобра 1945 бр. 104 Зб., спроведеним уредбом бр. 216/1946 Зб., били су основани као претставништва намештеника савети предузећа. Савет предузећа се оснива за сваки самосталан завод, који трајно запосљава барем 20 намештеника. Савету предузећа припада да заштићује привредне, социјалне, здравствене и културне интересе намештеника у заводу (предузећу), да надзире да ли се привредна делатност предузећа врши у складу са општим привредним интересом и према прописима издатим за привређивање, и онако како то захтевају интереси намештеника, да учествује у управљању предузећа предлозима и саветима и да сарађује при извршавању привредне и социјално-политичке јавне управе. Решењем савета предузећа може бити основан савет предузећа за више предузећа, ако неколико завода истог послодавца чрствавља посебну привредну јединицу. У јавним надлештвима, судовима и институцијама јавне управе били су основани намештенички савети за које важе аналого прописи важећи за савете предузећа и завода. Цео радни народ у Чехословачкој Републици организован је у јединственој синдикалној организацији, основаној у облику удружења, која сједињава све намештенике уколико су чехословачки држављани на основу добровољног чланства и потпуне једнакости (упореди закон бр. 144/46 Зб.)

За уређење односа Чеха и Словака у смислу потпуне једнакости оба народа била је за сада постављена правна основица нагодбом владе Чехословачке републике и претседништва Словачког народног савета од 2 јуна 1945. Према овој нагодби вршио је све до оснивања Уставотворне скупштине законодавну власт на територији целе Републике у заједничким стварима (за које су биле проглашене принципијелне ствари привредног, социјално-културног и административно-политичког карактера) својим декретима претседник републике на предлог владе и после договора са Словачким народним саветом. У осталим стварима вршио је законодавну власт у Словачкој Словачки народни савет својим уредбама. Ово уређење било је преузето у основи чланом 1 уставног закона од 11 априла 1946 (бр. 65 Зб.) о Уставотворној народној скупштини, која врши све до коначног уставног уређења законодавну власт у заједничким стварима за целу територију Чехословачке Републике. За пуноважно

решење о уставним прописима који се тичу уставноправног положаја Словачке прописује чл. 9 цитираног уставног закона као услов сагласност већине присутних чланова Уставотворне скупштине изабраних у Словачкој.

У сектор приватног права зашли су поред осталих декрет бр. 117/1945 Зб., којим се уређују одредбе о проглашењу за умрлог, закон бр. 7/1946 Зб. о скупном старатељству, закон бр. 8 Зб. о поступку у неким споровима породичног права, декрет бр. 124/1945 Зб. и закон бр. 60/1946 Зб. о неким мерама у земљишнокњижским стварима, закон бр. 199/1946 Зб. о признању решења у брачним стварима издатих од судова или надлештава у иностранству у оквиру чехословачког правног поретка и закон бр. 204/1946 Зб. којим се мењају неки прописи о трговачким књигама. У области кривичног права издати су били поред горе наведених прописа декрет бр. 62/1945 Зб. о олакшицама у кривичном поступку, декрет бр. 143/1945 Зб. о ограничењу оптужног права у кривичном процесу, закон бр. 166/1946 Зб., којим се мења и допуњује кривични поступак и закон бр. 238/1946 Зб. о поротним судовима.

Организациона питања правосудне управе додирују декрет бр. 90/1946 Зб. о регулсању неких организационих и службених питања у сектору судства, закон бр. 138/1946 Зб. о регулсању неких питања која се тичу нотара, закон бр. 201/1946 о регулсању неких питања која се тичу адвокатуре и закон бр. 193/1946 Зб. о регулсању неких односа код сиротињских благајни.

Декрет бр. 54/1945 има за циљ ликвидацију остатака окупације, као и накнаде штета које су ратом биле проузроковане у најразноврснијим секторима, декрет о пријављивању и одређивању ратних штета проузрокованих изванредним приликама у вези са декретом бр. 161/1946 Зб. о давању аконтација на накнаду ових штета, закон бр. 33/1946 Зб. о отклањању неких неправди проузрокованих чешкој радној омладини, спроведен уредбом бр. 109/1946 Зб., закон бр. 47/1946 Зб. о отклањању неправди и о неким заштитним мерама у сектору јавноправног социјалног осигурања, декрет бр. 53/1945 Зб. о отклањању неправди чехословачким јавним службеницима и закон бр. 143/1946 о уређењу радних односа повређених последицама народне револуције заједно са наредбом бр. 257/1946 Зб. о реонима арбитражних судова за регулсање ових радних односа. Даље овамо спадају прописи уставног декрета бр. 11/1944 Зван. гласника чсл. о обнови правног поретка, оснаженог и новелираног законом бр. 12/1946 Зб., који омогућавају поништај или измену решења судова и надлештава издатих у времену када је чехословачки народ лишен слободе, у вези са законом бр. 76/1946, владином уредбом бр. 110/1946 Зб. и законом бр. 129/1946 Зб., закон бр. 198/1946 Зб. о поништају и о измени судских решења о разводу из времена окупације, закон бр. 128/1946 Зб. о неважности неких имовинскоправних послова из времена окупације и о правима која потичу из ове неважности и из других интервенција односно имовине и закон бр. 227/1946 Зб. о неким мерама у сектору грађанског права.

У овом кратком прегледу дати су скраћено најважнији послератни прописи Чехословачке Републике. Ако треба да окаракте-

ришемо правац развоја правног поретка који се у њима испољава, можемо констатовати да је чехословачки законодавац, који је преузео у некој мери правне демократске концепције прошлости, свесно прогресиван и доследно ради на томе да се оствари правна структура која реализује захтеве модерне народне демократије, нарочито на социјалном и привредном пољу.

(Превео: Јан Визек)

Др Олдрих Кроб

ХРОНИКА

СКУПШТИНА УДРУЖЕЊА ПРАВНИКА ФНРЈ

У Београду је 15 и 16 јуна т. г. одржана оснивачка скупштина Удружења правника ФНРЈ. Она је први конкретни резултат проишао из потребе за организовањем наших правника у вези с изградњом нашег новог правног система, и нарочито са испуњењем Петогодишњег плана. Скупштина је дошла после организовања иницијативног одбора за оснивање правничких удружења у свим нашим републикама. Ови иницијативни одбори су послали на Скупштину своје делегате, ради оснивања једног општег правничког удружења за целу Федеративну Народну Републику Југославију.

Поред делегата, Скупштини је присуствовао велики број публике, која је пратила с пажњом њен рад.

У име отсутног претседника Иницијативног одбора за оснивање Удружења правника ФНРЈ, претседника Савезног Већа Народне скупштине ФНРЈ, Владе Симића, скупштину је отворио претседник Врховног суда НР Србије, Михаило Ђорђевић, који је поздравио госте који су присуствовали отварању: потпретседнике Президијума Народне Скупштине ФНРЈ Мошу Пијаде, Јосипа Руса и Димитра Влахова, потпретседника Савезне владе Едварда Кардеља, министра правосућа Савезне владе Франа Фрола, министра пошта и телеграфа Савезне владе Драга Марушића, претставнике Владе НР Србије и друге. Потом је Скупштина акламацијом изабрала радно претседништво у које су ушли претставници правника из целе земље, па се прешло на рад. Први акт скупштине је био упућивање поздравног телеграма Маршалу Титу.

Потом Скупштину је у име Президиума Народне скупштине ФНРЈ поздравио потпретседник Президиума Моша Пијаде, који је, између осталог, рекао:

... „Развитак народноослободилачке борбе захтевао је из етапе у етапу постепено развијање органа народне власти и стално проширавање њихових компетенција и њихове делатности. Даљи развој ослободилачке борбе и учвршћивање њених постигнућа не би се дали ни замислити без те нове основице која је на крају ослободилачког рата већ имала потпуно одређену физиономију једног јединственог израженог система. Принципи новог државног, економског и друштвеног поретка били су тада већ изграђени, испробани и коначно учвршћени, а исто тако и органи и установе који су на тим принципима почивали.

На тај начин народи Југославије имали су велику предност и добили силно у темпу свога развојка тиме што је њихова ослобо-

дилачка борба била тако савршено јединство борбе за ослобођење земље од фашистичких освајача и борбе за коренимом променом целокупног поретка у држави, у народној привреди и у читавом нашем друштвеном животу.

Период од две године, који имамо за собом од коначног ослобођења земље, и у коме је основни општи задатак била обнова ратом опустошене земље и учвршћивање и даље развијање великих тековина ослободилачког рата, био је период у коме се на основици изграђеној још у току рата довршило подизање величанствене зграде ФНРЈ, као најпотпунијег и најдоследнијег израза демократије новог типа. Оно исто пуно јединство облика, органа и установа народне власти и главног задатка, које је било карактеристично за ратни период, испољило се у пуној мери и у овом периоду после рата. Сада се, можда још очигледније него у току рата, народна власт показала као она чврста и широка основица на којој се једино могу замислити велики успеси и значајни напредак постигнут у току последње две године.

На путу законодавства и изградње новог правног поретка извршен је за две године заиста огроман посао. Али ми свакако имамо разлога да подвучемо не само величину извршеног законодавног рада, него и његову квалитативну висицу и темпо који је одговарао оном борбеном офанзивном и стваралачком темпу који нам је остао у наслеђе из дана ослободилачке борбе.

Широки народни карактер ослободилачке борбе увео је у редове судија, јавних тужилаца и друге правне области рада и многе неправнике, људе из народа, који нису имали стручног правног знања. Али то није умањило значај оне сарадње коју су многи правници, као верни синови народа, дали у току рата на полагању темеља нашег новог поретка. И што даље напредујемо у развијању наше државе и нашег друштва, то потребнија и то важнија постаје жива, активна сарадња стручних правника. Наше државно руководство показало је и показује због тога пуно разумевање значаја ове сарадње. С друге стране, правници се све више и све чвршће и дубље повезују са великим народним делом. Имајући на уму дубину промене правног поретка као последице народне револуције која нас је специфичним путем извела на пут социјалистичке изградње, ми можемо да утврдимо да се знатан део правника снашао у новим условима, да је схватио задатке које им поставља народна држава и да са своје стране доприноси све већи удео у остваривању тих задатака на основу великих демократских тековина народно-ослободилачке борбе...

У име Владе ФНРЈ скупштину је поздравио министар правосуђа Фране Фрол, који је рекао, између осталог:

„... Ми смо део народне интелигенције и наши народи с правом траже од нас и очекују дела. Дело је то које даје човеку право у заједници.

Огромно је поље наше делатности. Правници су позвани да формирају законе, да извршују законе. Нама правницима указао је народ једну од највиших части да у његово име изричемо правду. А правда — у речима нашег народа — држи земљу и градове. Ми знамо да свако право као израз воље владајуће класе има сврху да штити, учврсти и даље развија односни друштвени и државни поредак. Наше право које је утврдило најважније тековине наше народноослободилачке борбе и наша правда има да штити и учвршћује нашу народну државу. Нова Југославија је нова демократија. Она почива на новим економским, политичким и моралним схватањима. Наше право је према томе ново право, одраз нове наше ствар-

ности. Без познавања тих нових стварних односа, који су се почели остваривати већ првих дана народноослободилачког рата, нема разумевања, без разумевања нема свести, а без свесне делатности нема правилног формирања ни правилне примене нашег новог права — нема кретања напред...".

Прва тачка дневног реда је била утврђивање дневног реда. Дневни ред је овако утврђен:

1) Реферат друга Јосипа Хрнчевића, јавног тужиоца ФНРЈ, о теми „Петогодишњи план и задаци правника“, са дискусијом.

2) Реферат друга Томиншека Теодора, потпретседника Врховног суда ФНРЈ о теми: „Организациони принципи удружења правника ФНРЈ“, са дискусијом;

3) Усвајање правила Удружења правника;

4) Реферат друга др Леона Гершковића, помоћника министра, о теми: „Темељи правног поретка нове Југославије“, са дискусијом;

5) Реферат друга Милоша Терзића, адвоката из Београда, о теми: „О правима грађана ФНРЈ“, са дискусијом;

7) Избор претседништва и надзорног одбора Удружења.

После тога прешло се на реферат Ј. Хрнчевића, јавног тужиоца ФНРЈ, „Петогодишњи план и задаци правника“. По прочитаном реферату отворена је дискусија, у којој су учествовали: др Иво Крбек, професор Загребачког правног факултета, који је говорио о теми: „Правна наука у ФНРЈ“; др Божо Кобе, доцент Правног факултета у Љубљани, који је говорио о главним задацима наше правне науке и правних школа; др Алберт Вајс, који је говорио о нашим репарационим захтевима; др Макс Шнудерл, секретар Законодавног одбора Савезног већа, који је говорио о улози адвокатуре код утврђивања новог правног поретка; Отон Слобода, јавни тужилац за град Сарајево, који је говорио о задацима правника у јавно-тужилачкој струци; Групче Асен, потпретседник Врховног суда НР Македоније, који је говорио о задацима правника у кривичном гоњењу нападача на општенародну имовину.

После тога је др Т. Томиншек прочитао свој реферат о организационим питањима Удружења правника ФНРЈ, из чијег реферата доносимо следеће:

„... Постојећи државни, друштвено-политички и економски систем ФНРЈ одређује природу и задатке свакој установи, организацији и уопште свакој друштвеној делатности у нашој земљи. Тако и Удружење правника ФНРЈ има своје специфичне облике, по којима ће се битно разликовати од правничких организација пред-ратног типа, односно од удружења правника земаља са друкчијом друштвеном, економском и политичком структуром. Принципи на којима је изграђена наша држава: принцип истинске демократије, равноправности, братства и јединства наших народа итд. истовремено јесу такође основни принципи организације и рада нашег Удружења...“

... Данашња ситуација неминовно тражи сталну и планску међусобну сарадњу свих наших правника из свих грана друштвене делатности, њихову чврсту међусобну повезаност у јединственој правничкој организацији; она ће обухватити све основне задатке који се постављају пред наше правнике, рад на унапређењу наше правне науке и проблематику правне праксе. Она ће претстављати наше правнике како у земљи тако и у иностранству.

С тим у вези могло би се поставити питање, да ли све ове задатке не би могли извршити наши Јединствени синдикати радника и намештеника, који обухватају већину наших правника из

најразличитијих грана државне делатности, односно да ли је поред синдиката потребна још специјална правничка организација.

У синдикату нису окупљени сви правници у једном струковном савезу, нису окупљени ни у организацији Јединствених синдиката као целини. Велики број правника живи и ради изван синдиката. Нису организовани у синдикату правници који не стоје у службеничком и намештеничком односу, као на пр. правници чланови претставничких органа државне власти од месних народни одбора до републиканских и савезне Народне скупштине, правници који се налазе на руководним положајима органа државне управе (чланови владе, претседници комитета и комисија итд.). Даље, нису организовани у синдикату адвокати, правници који се налазе у служби Југословенске Армије, итд.

Због тога је потребна посебна организација правника, која ће моћи обухватити све правнике и омогућити им да заједничким радом допринесу проучавању и решавању проблема и задатака који се пред њих постављају...

... Према нацрту правила наше Удружење себи поставља за циљ да окупља и претставља све наше правнике у земљи, што значи да организационо повеже наше правнике у јединствену организацију, ради остваривања посебних задатака који пред правнике искрсавају из наше друштвене стварности...

... Средствима наведеним у нацрту правила помоћи ће се нашим правницима у што успешнијем испуњавању њихових задатака, помоћи ће се њиховом стручном, идеолошком и општекултурном уздизању, помоћи ће се старим правничким кадровима у њиховом преваспитавању у новом напредном духу. Издавањем популарних публикација, сарадњом у штампи, организовањем стручних и популарних предавања допринеће се ширењу познавања правне науке и народног законодавства, помоћи ће се уздизању нових кадрова из народа, све у тежњи да створимо из старих и нових кадрова јединствени лик нашег правника, правника истински демократског кова, стручног помагача на изградњи и сталном усавршавању наше народне демократије.

Тиме смо обележили главни задатак и циљ нашег Удружења, као и потребу и актуелност његовог оснивања. У вези с тим, ради што успешнијег остваривања наведених задатака, а у складу са нашим државним и друштвеним уређењем произлази и организациона структура Удружења правника ФНРЈ.

Једно од најважнијих организационих питања сваке организације, па и нашег Удружења, је питање ко може бити члан удружења.

У нашој народно-демократској држави могу се називати правником ФНРЈ само они правници који служе народу и учествују у изградњи његове демократске државе. Из тога следи логични закључак да може само такав радник, истински народни правник, бити члан Удружења правника ФНРЈ. Зато и не постоји потреба и било би чак погрешно да у називу Удружења буде истакнут искључиви демократски карактер наших правника и њиховог удружења. Назив „правника ФНРЈ” већ сам по себи укључује тај карактер.

Истинско демократско обележје које карактерише правнике ФНРЈ и које је предуслов за стицање чланства у Удружењу, тражи и од сваког нашег правника активну сарадњу у испуњавању свих задатака које постављају пред њих наше државно руководство, народна власт, наш Устав, закони и други прописи. Зато се и од чланова нашег Удружења тражи активност у испуњавању свих задатака Удружења.

Демократски принцип у својој консеквентној примени значи да свршени правни факултет, стручна правничка спрема и било каква друга стручна правничка квалификација сама по себи не може бити довољан, а утолико мање апсолутни критериј за стицање чланства. Насупрот формализму и бирократизму старе Југославије, наше Удружење не ограничава се на уско формално схватање појма правника. Оно стварно и суштински обухвата све активисте, све борбене грађане који се у ватри живе непосредне праксе, у свакидашњем решавању задатака државне и друштвене изградње баве проучавањем и примењивањем правних норми. У његове редове улазе и они који нису завршили правни факултет, који формално немају диплому правника, али који су радили научне радове из области права, који својим стварним залагањем у раду крче и утиру пут развиту правне теорије и правне праксе. Са оваквим широким, не формалним него суштинским тумачењем појма правника ФНРЈ и свога чланства испољиће наше Удружење на најефикаснији начин свој истински демократски карактер.

С обзиром на јединственост циљева и задатака правника ФНРЈ, ради њиховог претстављања у земљи и иностранству, потребан је централни орган који ће координирати и усклађивати делатност свих републиканских удружења и који ће с пуном легитимацијом и ауторитетом, као репрезентант свих правника наше државе, заступати наш нови правни поредак, идеје напредне правне науке у свим случајевима у којима се буде показало потребним да иступамо као организована целина.

Али истовремено треба водити рачуна о индивидуалности сваког од наших народа, сваке народне републике, о специфичности њиховог правног развика, са својственом правном проблематиком као одразом њихове посебне националне, друштвено-политичке и економско-друштвене проблематике.

Стога се према нацрту правила у свакој народној републици оснива самостално правничко удружење које ће обухватити правнике тог подручја, које ће имати своја правила, своје органе, своје претставнике у централном удружењу. Удружење правника ФНРЈ уједињује у себи сва републиканска удружења и на тај начин организационо повезује правнике у целој ФНРЈ; у границама својих правила даје основни правац, усмерује и усклађује делатност свих републиканских удружења и претставља наше правнике у њиховој целини како у земљи тако и у иностранству...

... Републиканска удружења су основна организациона јединица. Њихови делегати бирају претседништво и надзорни одбор централног удружења и заједно са тим органима сачињавају врховни орган, т. ј. скупштину Удружења правника ФНРЈ. Централно удружење има углавном координациски и репрезентативни карактер...

У дискусији по реферату др Томиншека учествовали су у име Иницијативног одбора за оснивање Удружења правника НР Србије др Никола Стјепановић, професор Правног факултета у Београду, у име Одбора Хрватске Натко Катичић, адвокат из Загреба, Одбора Словеније Горичар, Одбора Босне и Херцеговине Јожа Енгл, Одбора Македоније Евгеније Картал и Одбора Црне Горе Вуко Вучинић, који су сви изјавили да усвајају нацрт правила Удружења, па су правила акламацијом примљена.

16 јуна Скупштина је прешла на следећу тачку дневног реда: реферат др Ј. Гершковића „О темељима правног поретка нове Југославије“. По прочитаном реферату отворена је дискусија, у којој су учествовали Драгослав Љубибратић, хон. професор Правног факултета у Сарајеву, који је говорио о месту ФНРЈ у теорији државе

Фердо Чулиновић, професор Правног факултета у Загребу, који је говорио о одлукама II заседања АВНОЈ-а и изградњи наше федерације, Рихард Ланг, хон. професор Правног факултета у Загребу, који је говорио о Петогодишњем плану и економској бази федеративног уређења ФНРЈ, др Карољ Ђетваји, помоћник Јавног тужиоца АП Војводине, који је говорио о правима припадника националних мањина у ФНРЈ, Гојча Ствековски, пуковник ЈА, чиме је дискусија исцрпена.

Затим се прешло на реферат Милоша Терзића, адвоката из Београда, „Права грађана ФНРЈ”, који је прочитан. У дискусији отвореној по њему учествовали су: Вожо Цикота, претседник Врховног суда НР Босне и Херцеговине, који је говорио о историском развоју права грађана током народноослободилачке борбе, др Иво Лапена доцент Правног факултета у Загребу, који је говорио о независности и равноправности народа у ФНРЈ као једном од услова за постојања грађанских права, др Владимир Гросман, адвокат из Љубљане, који је говорио о правима држављана ФНРЈ и др Лео Гершковић, чиме је дискусија исцрпена.

После тога је Скупштина усвојила две резолуције и телеграме Савету Безбедности, Министру спољних послова СССР Молотову, министрима спољних послова САД, Велике Британије и Француске. Текстовете ових резолуција и телеграма доносимо у овом броју.

На предлог Милиоша Минића, јавног тужиоца НР Србије скупштина је изабрала за почасног члана Удружења Мошу Пијаде, потпретседника Президијума Народне скупштине ФНРЈ, због његових великих заслуга и „огромне улоге коју је имао... у развоју нашег правног система, нашег законодавства и у издизању нашег правног поретка”, као и „у постављању теоретских основа, у развијању наше правне теорије”.

Потом је на предлог Нинка Петровића, претседника ИНО-а Београда, једногласно изабрано следеће претседништво Удружења правника ФНРЈ:

Претседник Влада Симић, претседник Савезног већа Народне скупштине ФНРЈ; потпретседници: **Михаило Ђорђевић**, претседник Врховног суда НР Србије, **Јаков Блажевић**, Јавни тужилац НР Хрватске, др **Макс Шнудерл**, народни посланик, **Драгослав Љуби-братић**, судија Врховног суда НР Босне и Херцеговине, **Перо Корбар**, начелник Одељења за законодавство Претседништва владе НР Македоније, **Перо Ивановић**, претседник Врховног суда Цр. Горе; **Јозо Миливојевић**, народни посланик; чланови: др **Јосип Хрччевић**, Јавни тужилац ФНРЈ, **Витомир Петровић**, претседник Врховног суда ФНРЈ, генерал **Мирко Крчић**, претседник Врховног суда Ј. А., др **Душан Брагић**, министар правосуђа НР Србије, **Милош Минић**, Јавни тужилац НР Србије, др **Алеш Бемлер**, помоћник министра иностраних послова; др **Лео Гершковић**, помоћник министра, др **Владимир Калембер**, помоћник министра правосуђа ФНРЈ, **Петар Варга**, претседник Врховног суда А. П. Војводине, др **Марјан Хорват**, декан Правног факултета у Загребу, др **Михаило Константиновић**, професор Правног факултета у Београду, **Милош Терзић**, адвокат из Београда, **Љуба Радовановић**, адвокат из Београда, **Александар Христов**, помоћник Јавног тужиоца ФНРЈ; **Азис Султановић**, секретар Министарства трговине ФНРЈ; др **Никола Стјепановић**, ванр. професор Правног факултета у Београду. У надзорни одбор су изабрани: др **Иво Крбек**, професор Правног факултета у Загребу, др **Милко Габер**, судија Врховног суда НР Словеније, **Вид Крешић**, помоћник Јавног тужиоца НР Босне и Херцеговине, **Павла Марин**, судија

Окружног суда у Скопљу, **Милисав Вучинић**, помоћник јавног тужиоца НР Црне Горе.

Тиме је овај први значајни састанак наших правника завршен успешним оснивањем Удружења правника ФНРЈ.

РЕЗОЛУЦИЈА ДОНЕТА НА СКУПШТИНИ УДРУЖЕЊА ПРАВНИКА ФНРЈ

После разматрања питања **изручивања ратних злочинаца**, сарадника окупатора и издајника и питања **репатријације** расељених лица Оснивачка скупштина Удружења правника ФНРЈ у вези са овим питањем доноси следећу

РЕЗОЛУЦИЈУ

Оснивачка скупштина Удружења правника ФНРЈ констатујући

1. да се још и сада после више од две године пораза хитлеровске Немачке десетине хиљада Југословена које су непријатељи Уједињених нација откинули од њихове домовине налазе по разним логорима у иностранству, а нарочито у америчким и британским окупационим зонама у Немачкој и Аустрији;

2. да се у тим зонама и другим земљама поред многобројних захтева о изручењу од стране наших власти још увек налазе некажњени ратни злочинци, издајници и сарадници окупатора који су криви за безбројне злочине које су за време рата починили у нашој земљи;

3. да знатан број сарадника окупатора, издајника још увек несметано наставља своју злочиначку активност против наше земље и насиљем и клеветама спречава репатријацију расељених лица;

4. да претставници наших војних власти чији је задатак олакшати репатријацију расељених лица као и претставници чији је задатак проналажење ратних злочинаца, издајника и сарадника окупатора налазе на систематске забране или онемогућавање вршења дужности у споменутих зонама окупације;

5. да се сарадници окупатора и издајници укључују у извесне стражарске и друге функције у енглеским зонама окупације у Немачкој и Аустрији;

6. да је Генерална скупштина УН у фебруару и децембру 1946 године једногласно донела резолуције којима се позивају све владе чланице ОУН да убрзају репатријацију расељених лица и изручивање ратних злочинаца, сарадника окупатора и издајника, као и да омогуће рад односним претставницима власти заинтересованих земаља;

протестује

пред светском јавношћу у име правде и учвршћења пријатељске сарадње међу народима против систематског прелажења преко одлука Генералне скупштине Уједињених нација од стране влада земаља које својим преступцима омогућавају постојање и продужење горе изложеног стања, иако су активно суделовале у доно-

шењу и гласале за одлуке Генералне скупштине које се односе на репатријацију расељених лица и изручивање ратних злочинаца, сарадника окупатора и издајника.

ТЕЛЕГРАМИ УПУЋЕНИ СА СКУПШТИНЕ УДРУЖЕЊА ПРАВНИКА ФНРЈ

ПРЕТСЕДНИКУ ВЛАДЕ ФЕДЕРАТИВНЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ
ЈУГОСЛАВИЈЕ, МАРШАЛУ ЈУГОСЛАВИЈЕ ЈОСИПУ БРОЗУ-ТИТУ

Ми правници, делегати са оснивачке скупштине Удружења правника ФНРЈ шаљемо топле поздраве Вама, руководиоцу наше народне државе и вођи и учитељу наших народа.

Састали смо се данас, правници из свих наших народних република који радимо на правним факултетима, у разним грама државне управе и народне привреде, у правосуђу, јавном тужиоштву и адвокатури, да расправимо и донесемо план нашег даљег рада у вези са извођењем Петогодишњег плана развита народне привреде и да оснујемо Удружење правника, које ће у сарадњи са министарствима правосуђа и комитетима за више школе и науку унапређивати нашу правну науку и правну праксу. Ми Вам чврсто обећавамо, да ћемо развијати нашу правну науку и да ћемо схватити од коликог је значаја тачно испуњавање закона баш у периоду Петогодишњег плана, учвршћивати и даље развијати нашу нову демократску законитост и на тај начин допринети удео у испуњењу и премашењу задатака Петогодишњег плана.

САВЕТУ БЕЗБЕДНОСТИ УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА

Ми, правници Југославије, окупљени на оснивачкој скупштини Удружења правника Федеративне Народне Републике Југославије сазнали смо са гнушањем за најновији провокаторски напад извршен 12 и 13 јуна од авиона оружаних формација које су у служби данашње грчке владе на нашу пограничну стражу близу грчке границе код језера Дојран. Имајући у виду тежину напада и губитке који су нападом проузроковани, као и чињеницу да је овај напад уследио после низа сличних провокаторских напада, обраћамо се вама, Савету безбедности, сматрајући да имамо право очекивати од вас да ћете удовољити захтеву наше владе о провођењу анкете на лицу места. Ми смо потпуно свесни тога да равнодушност или неактивност Савета безбедности у питању оваквих аката насиља не може а да не делује као потстрек изазивачима немира и међународних трвеза. Истовремено ми протестујемо против покушаја данашњег режима у Грчкој да са себе пребаци кривицу за постојеће прилике у Грчкој износећи потпуно неосноване оптужбе против суседних земаља и да на тај начин затрује међународне односе. Правници Југославије очекују од Савета безбедности да ће он у духу принципа и одредаба Повеље Уједињених

нација уложити сав свој ауторитет за спречавање оваквих провокаторских напада и клевета наше земље.

МИНИСТРУ ИНОСТРАНИХ ПОСЛОВА СССР

Сакупљени на оснивачкој скупштини Удружења правника Федеративне Народне Републике Југославије, ми, правници Југославије, изражавамо Вам најтоплију захвалност што сте на заседању Савета Министара иностраних послова четири савезничке силе као и увек до сада са пуним разумевањем праведних захтева наших народа и наше владе указали подршку захтеву свих наших народа да се територија на којој живе наша браћа корушки Словенци у Аустрији прикључи Федеративној Народној Републици Југославији. Захвални смо Вам што сте се упркос тешкоћа на које је наишао овај праведни захтев наших народа и свих корушких Словенаца у Аустрији код претставника других савезничких држава у Савету министара иностраних послова, непоколебљиво бранећи принципе правде у међународним односима и Атланском повељом прокламоване принципе о праву народа на самоопредељење, одлучно залагали да се вековима подјармљени корушки Словенци, који су се у прошлом великом ослободилачком рату једини у Аустрији с оружјем борили против нациста, уједине са једнокрвним словеначким народом, да се територија на којој они живе прикључи Федеративној Народној Републици Југославији.

МИНИСТРИМА ИНОСТРАНИХ ПОСЛОВА ВЕЛИКЕ БРИТАНИЈЕ, САД И ФРАНЦУСКЕ

Ми, правници Југославије, окупљени на оснивачкој скупштини Удружења правника ФНРЈ, са жаљењем и дубоким негодовањем констатујемо да је праведни захтев свих наших народа који је наша Влада изнела пред Савет министара иностраних послова четири савезничке силе да се територија на којој живе наша браћа корушки Словенци у Аустрији прикључи Федеративној Народној Републици Југославији, наишао код Вас на неразумевање и противљење.

Овакав став одјекнуо је нарочито у нашој земљи, јер су се корушки Словенци у Аустрији једини у границама Хитлеровог Рајха дигли на оружану борбу за заједничку ствар Уједињених нација против хитлеризма.

Ми, правници Југославије, и сви људи наше земље сматрамо да би доношење коначне одлуке по овом питању у смислу оваквог става значило санкционисање једног стања које је настало као резултат вековне експанзије Аустрије на рачун наших народа и подјармљивање једног дела нашег народа.

Зато ми сматрамо да имамо права очекивати у име правичности и учвршћивања мира и пријатељске сарадње међу народима да ће се коначна одлука заснивати на праведним захтевима наших народа које је наша Влада изнела пред Савет Министара иностраних послова четири савезничке силе.

НАУЧНО ЗАСЕДАЊЕ ЛЕЊИНГРАДСКОГ ПРАВНОГ ИНСТИТУТА 1)

18, 19 и 20 јуна 1946 г. одржано је научно заседање Лењинградског правног института на коме су били саслушани реферати: кандидата правних наука доцента Г. И. Петрова „Суштина совјетског државног управљања“, доктора правних наука професора В. М. Доганова „Задачи совјетског радног права у светлости говора друга Стаљина од 9 фебруара 1946 године“, професора С. И. Аскназија „Теоретска питања политике грађанског права“, доктора правних наука професора Б. С. Мартинова „Проблем законитости развоја римског права и његов савремени значај“, доктора правних наука професора М. Д. Шаргородског „Нека питања из међународног кривичног права“ и професора В. В. Рајхарта „Економске полуге у организацији производње и расподеле у СССР“.

Доцент Г. И. Петров у реферату „Суштина совјетског државног управљања“ указао је да управљање („управление“), које представља организирајућу делатност људи, јесте један од неопходних услова постојања људског друштва на свим ступњевима његовог развоја. У првобитном друштву управљање није имало државни карактер. Са поделом друштва на класе управљање је претрпело корениту промену у својој социјалној суштини: оно је постало класно и принудно, тј. државно. Државно управљање јесте организирајућа делатност државе.

Државно управљање у експлоататорском друштву остварује се: а) у интересу експлоататорске мањине; б) помоћу апарата који стоји изнад народа; в) поглавито, путем принуде. Оно игра полицијско-регулативну улогу.

Совјетско државно управљање јесте организирајућа делатност социјалистичке државе. Оно се остварује: а) у интересу трудбеника; б) помоћу апарата који се састоји од трудбеника и који привлачи својој делатности многомилионске масе; в) поглавито, путем убеђивања. Оно је стваралачко, свесно. Садржина совјетског државног управљања јесте комунистички преображај нашег друштва и његова заштита од спољних напада. Специфичност намене и начина остварења разликују управну (извршно-управну, административну) делатност од законодавне, судске и надзорне делатности, која заједно са њима чини — јединствену по својој класној природи, општим циљевима и задацима, — делатност социјалистичке државе. Совјетско државно управљање врши један специјални систем извршно-управних органа власти, који улазе у општи систем органа социјалистичке државе. Најважнији задатак совјетског државног управљања сада јесте организација практичног извршења закона о петогодишњем плану за обнову и развој народне привреде СССР у 1946—1950 г. г.

У дискусији по реферату узели су учешће доценти Носов и Шејдлин.

Доктор правних наука професор В. М. Доганов у реферату „Задачи совјетског радног права у светлости говора друга Стаљина од 9 фебруара 1946 године“ указао је да пред радним правом настају следећи задаци: а) помагати решавање проблема кадрова који су неопходни за извршење петогодишњег плана; б) помагати пораст продуктивности рада, предвиђен планом, учвршћење радне дисциплине и смањење продукционих трошкова продукције уз једновремено повећање њеног квалитета; в) помагати пораст материјалног

1) Из „Совјетске државе и права“, бр. 8—9, 1946, превео Ник. Пахорукон.

благостања трудбеника на бази пораста продуктивности рада; г) помагати стварање нормалних производних прилика. Референт је подробно окарактерисао ове задатке, заустављајући се на проблемима даљег развоја радног права који се појављују у вези са њима.

У дискусији по реферату изразили су своја мишљења професор Л. И. Поволоцки и доценти Ј. И. Давидовић и Ф. Левиант.

Професор С. И. Аскназиј у реферату на тему „Теоретска питања политике социјалистичког права“ указао је да правне науке морају да проучавају правне појаве не само као последицу историјских појава које су претходиле, већ и као један од услова за даље поступно кретање друштва. На основу познавања законитости социјалних појава морају били објашњење могућности искоришћења права као средства за постизање циљева које је истакла држава. Тиме може бити дато научно образложење правне политике као система правних средстава чије искоришћење мора да доведе до планираних привредних ефеката. Искоришћење правних средстава за постизање циљева које је држава истакла добија нарочити значај при остварењу истакнутих задатака петогодишњег плана за обнову и развој народне привреде СССР.

Пошто је дао подробну критичку анализу пресовјетске правне литературе по питањима правне политике и, посебице, схватања професора Петражицког, референт је указао да марксистичка социологија, откривајући социјалне законитости датог система, отвара пред социјалистичком државом која концентрише у свом располагању сва основна материјална средства и управља њиховим искоришћавањем на основу јединственог плана, најширу могућност да се свесно предузимају ефективне мере ради решавања задатака које је она истакла, при чему при решавању ових задатака видну улогу играју мере правног карактера — акти правне политике.

Социјалистичка држава, у сагласности са задацима које је истакла, има могућност да врши утицај на понашање лица — учесника производних и других процеса. Могу се означити два основна метода утицаја на понашање лица: директни утицај (обично у облику административноправних аката државе) и други методи утицаја, који потстичу лица на одређено понашање (економске мере које дају потстрека одређеном понашању лица).

Даље је професор Аскнази на појединим институцијама совјетског грађанског права показао примену ових двају, према његовој карактеристици, „основних метода утицаја државе на понашање лица“.

У дискусији по реферату изразили су своја мишљења професор Л. И. Поволоцки, доценти Г. В. Галперин, А. В. Годес, Ф. К. Золотухин и Г. И. Петров и аспиранти А. С. Алојц и М. И. Гуревић.

Доктор правних наука професор Б. С. Мартинов у реферату на тему: „Проблем законитости развоја римског права и његов савремени значај“ указао је да се развој римског права карактерише процесом смене друштвених односа изграђених на начелима привобитне заједнице односима приватно-сопственичким. Овај се процес завршава победом приватне робовласничке својине. Класично римско право је најсавршенији облик права које почива на приватној својини (Ф. Енгелс). Ипак ову поставку треба схватити конкретно — најсавршенији облик у оквиру робовласничке привреде старог Рима.

Значај проучавања законитости развоја римског права састоји се у томе да оно допушта да се означи црте сличности и разлика робовласничког и буржоаског уређења приватне својине у смислу грађанскоправног оформљења. Оно нам допушта да се оријентишемо

у питању о специфичности буржоаског грађанског права, помаже у одређивању стадија развоја буржоаског грађанског права, које је пошто је прво преузело јустинијановске формулације, стварало затим нове правне појмове и нове институције права, које су одражавале етапе развоја буржоаске привреде.

Доктор правних наука професор М. Д. Шаргородски у реферату на тему „Нека питања из међународног кривичног права“ указао је да је међународно кривично право саставни део међународног јавног права. Веза међународног кривичног права са кривичним законодавством појединих држава састоји се у томе што се поједине институције националног кривичног права, пошто су их одобрили међународни споразуми, преузимају у међународном кривичном праву и што одредбе међународног кривичног права преко националног кривичног законодавства постају норме националног кривичног права. У случају постојања противуречности или несугласности између националног кривичног законодавства и међународног кривичног права, последњем се даје предност. Место међународног кривичног права у систему права није у нормама кривичног права (Лист), већ нормама међународног права (Грабар).

Референт је приметио да је тенденција за стварање неких општих одредаба међународног кривичног права, која је постојала у периоду пре другог светског рата, имала реакционарни карактер и била управљена у првome реду противу међународног револуционарног радничког покрета. У процесу пак уједињења међународних демократских снага појавиле су се реалне могућности за искоришћавање норми међународног кривичног права у борби против фашизма (конвенције о борби са тероризмом). Међународни ратни трибунал, дефинисање ратног кривичног дела и тд.)

Како показује историско искуство, постојање двају система (капиталистичког и социјалистичког) не искључује могућности стварања таквих међународних кривичноправних норми, као што не искључује ни споразум у другим областима међународног живота. Из овога следи да постоје такве кривичне радње које се сада сматрају као опасне како у условима социјалистичке, тако и у условима буржоаско-демократске државе.

Од појединих институција међународног права референт се подробно зауставио на институцији издавања криваца и на везаном са њоме праву уточишта, и подвукао је да се међународни ратни кривци не смеју нигде користити правом уточишта, већ их свака држава мора издавати или Међународном војном трибуналу или оној држави на чијој су територији извршили кривично дело.

О реферату професора Шаргородског дали су мишљење наставник Минског правног института Л. Ј. Гелбарг, аспирант М. И. Гуревих и екстерн друг Баскин.

Професор В. В. Рајхарт у реферату „Економске полуге организације производње и расподеле у новој сталјинској пјятиљетки“ указао је на изванредни значај у остварењу грандиозног програма за развој економске СССР таквих економских полуга у организацији производње и расподеле као што су цена, новац, кредит, добит, премија. Целиходно искоришћавање и учвршћење ових полуга обезбедиће извршење и премашење планских задатака.

Поводом реферата дао је своје мишљење професор Аскнази.

Научно заседање Института привукло је на себе велику пажњу научних и практичних радника правосудја Лењинграда.

Г. К. Лијанов

НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА СВСЕСАВЕЗНОГ ИНСТИТУТА ПРАВНИХ НАУКА ¹⁾

12—13 јуна 1946 г. у Свесавезном институту правних наука одржана је научна конференција аспираната. Таква је конференција одржана први пут. Њена организација имала је следеће задатке: а) саслушати неколико аспирантских радова који су признати за најбоље, б) привући њиховом претресању аспиранте који раде на суседним дисциплинама, и аспиранте других правних института у Москви, в) помагати да аспиранти усвоје навике јавних научних реферата и дискусија. На конференцији су узели учешћа, сем аспираната Свесавезног института правних наука, аспиранти Правног факултета НГУ, Московског правног института, ајдункти Војно-правне академије Црвене Армије, радници Свесавезног института правних наука.

Као први био је саслушан реферат аспиранта А. Ј. Еренбурга по питању о делатности руске групе Међународног савеза криминалиста. За основ рада узети су оригинали, а сем тога искоришћене личне усмене појединих чланова руске групе. Референт је подробно изложио историјат организације групе, њене задатке, састав и делатност за цео период њеног постојања. У периоду од 1897—1914 г. било је одржано 10 општих скупова групе, на којима су била претресана питања: о условној осуди, о условном отпусту, „о опасном стању“ кривца и о мерама безбедности, о кривичним делима противу државе и др. По свом бројном саставу група је заузимала између других националних група Међународног савеза криминалиста прво место. По правцу своје делатности руска група је била најнапреднија, демократска група савеза. У саставу групе неопходно је издвојити њено лево крило у лицу М. Н. Гернета, М. М. Исајева, Н. Н. Пољанског, А. Н. Трајнина и др. Чланови овога левога крила везивали су практична питања, која је група претресала, са неопходношћу решавања основног проблема, од кога је зависило побољшање кривичног законодавства у Русији, са коренимом променом постојећег поретка.

Приликом претресања на I и V скупу групе реферата о условној осуди била је призната вредност ове кривично-правне институције у борби са криминалитетом и указано је на неопходност њеног најбржег увођења у Русији.

На VIII и IX скупу групе (1910 и 1912 г.) претресало се питање о „опасном стању“ кривца и о мерама безбедности. Док су Лист, Ван-Гамел, Принс и други виђени радници Међународног савеза криминалиста тежили да образложе широко увођење у законодавство, сем мера казне, такзованих мера безбедности, које морају да се примењују не само на лица која су извршила кривично дело већ и на неке категорије лица која, иако нису повредила кривични закон, ипак се сматрају као „опасна“, руска група је пришла овоме питању веома уздржљиво, бојећи се с правом да не наруши основне принципе кривичнога права и не нанесе штету гарантијама права личности. Уз ово неопходно је потсетити на то да је немачка група Међународног савеза криминалиста, која је упорно бранила појам „опасног стања“ и примену мера безбедности, доцније, развијајући ова лажна схватања, дошла до фактичког негирања основа кривичнога права и након доласка Хитлера на власт ставила ову „теорију“ у службу фашистичкој самовољи.

1) Из „Совјетске државе и права“, бр. 8—9, 1946 г., превео Н. Пахоруков.

Као други био је саслушан реферат аспиранткиње Т. Б. Маљман о немогућности извршења уговора у савременом енглеском праву. Основне поставке реферата укратко се своде на следеће:

„Енглеско грађанско право има низ специфичних особености у поређењу са континенталним грађанским правом. Ове особености се испољавају и у природи уговора, посебице у питању његовог извршења. Док се у континенталним земљама дужник ослобађа од одговорности због неизвршења уговорних обавеза ако је извршење постало немогућим без икакве кривице од његове стране (§ 275 ВГБ, чл. 1148 С.С. итд) енглески судови су сматрали, да, по правилу, уговор задржава снагу и дужник је везан њиме, премда је немогућност извршења условила околност коју он није могао спречити.

Ово гледиште кога су се енглески судови безусловно придржавали у току дугог времена, одређивале су две основне поставке енглеског уговорног права.

Прва поставка састојала се у томе да дужник, преузимајући обавезе, преузима на себе и ризико извршења ове обавезе, тј. гарантује извршење. Уколико се захтев за извршење у природи („specific performance“) допушта само у ретким случајевима и, по правилу, извршење може бити замењено исплатом штете, позивање дужника на немогућност извршења сводило би се на позивање на немогућност да исплати новац. Такву „немогућност“ енглески судови су одбацивали.

Друга поставка је имала за своју основу идеју слободе уговорних странака. Странке су слободне да склопе уговор, па, дакле, стоји им на вољи да у њега унесе ма које услове који нису супротни закону. Ако би дужник желео да се ослободи од одговорности у овом или у другом случају, посебице у случају немогућности извршења обавеза, он би могао да то нарочито услови у уговору.

Енглески судови су у току низа столећа ревносно чували принцип светости уговора и нису допуштали никаква отступања од његовог буквалног смисла. Као принципијелни прецедент (leading case) ове позиције суда служи спор *Paradine versus Jane* (1646 г.), где је суд одлучио да од обавезе плаћања закупнине не ослобађа ни рушење закупљене грађевине, ни истеривање из ове зграде закупца од стране непријатеља, и указао је да дужник мора да изврши обавезе узете на себе чак ако су то спречиле несавладљиве околности, пошто је могао условити раније у уговору да се ослобађа одговорности под овим или оним околностима.

Таква позиција суда доводила је у низу случајева до очигледне неправичности, и судска пракса је почела да допушта отступања од таквог ригорозног тумачења уговора, ипак не уводећи никаква општа правила, већ установљавајући поједине случајеве за које се правио изузетак. Такви изузетци допуштали су се у случајевима када је суд сматрао да из природе и суштине уговора проистиче претпоставка странака приликом његовог склапања да се уговор склапа полазећи од извесних одређених услова, иако они нису у уговору наведени. Таквих типичних изузетака било је свега неколико.

Један изузетак био је учињен у погледу уговора чије је извршење било тесно везано са личношћу дужника. Тако, у спору *Robinson versus Davison* (1871) неизвршење уговора се састојало у томе да позната пијанисткиња није могла због болести одржати концерт. Суд је рекао да није дужна да накнади штету причињену отказом концерта; закључак који је суд извео гласио је да се у уговору чије се извршење не може поверити другом лицу, због немогућности његовог извршења од стране дужника услед телесног или

душевног обољења за које дужник није крив, он ослобађа од одговорности због неизвршења пошто се сматра да је такав уговор склопљен уз прећутни услов (*implied condition*), да ће у моменту извршења уговора дужник бити здрав.

Друго отступање од општег правила допуштало се када је постојао губитак или рушење објекта обавеза. Такав изузетак је био први пут допуштен у спору *Taylor versus Caldwell* (1863) који је *leading case*. Туженик по овом предмету се обавезао да да тужиоцу Музик-Хол ради приређивања концерата у одређене дане.

Ипак је пре почетка сезоне Музик-Хол без икакве кривице од стране туженика изгорео; пошто је изгубио могућност да приређује у њему концерте, тужилац је поднео тужбу о накнади штете која му је у вези с тим причињена. Суд је тужбу одбацио, изразивши следеће гледиште: ако се из природе уговора види да су странке од самог почетка знале да извршење уговора зависи од постојања у моменту извршења одређене ствари, и ако гаранција за постојање ове ствари није била дата, такав уговор треба сматрати као уговор који је склопљен уз прећутни услов, који се састоји у томе да одређена ствар у моменту извршења уговора постоји.

Трећи изузетак правио се у оним случајевима када је немогућност извршења изазвала несавладљива сила. Уколико се у уговору о поморском превозу обично укључивао услов који је ослобађао од одговорности у случају несавладљиве силе (*Act of God*), судови су почели сматрати да су и у оним уговорима поморског превоза где таква ограда није била учињена, такву ограду странке подразумевале.

Најзад, четврти изузетак постојао је када је немогућност извршења изазвала промена закона (*legal impossibility*). У почетку се такав значај давао само измени енглеског закона, а од почетка XX stoleћа измена закона друге земље, где се морало одиграти извршење, а која спречава извршење, почела се сматрати као околност која ослобађа дужника од извршења обавезе.

Ипак ова четири изузетка нису била довољна. Дешавали су се случајеви који нису потпадали ни под један од њих, а ипак је била јасна немогућност захтевати извршење обавезе због настанка таквих услова да човек разумног предвиђања (*reasonable man*), кад би их могао предвидети, не би склопио уговор или би учинио ограду да при наступању таквог случаја он неће одговарати због неизвршења уговора. У овим случајевима који се често називају „*frustration of adventure*“, судови су такође почели да ослобађавају дужника од одговорности.

Реч „*frustration*“ тешко је превести на руски језик. Под „*frustration*“ разуме се таква измена околности коју странке нису могле ни предвидети ни спречити. Овде је суд сматрао да се подразумева услов (који би странке уврстиле у уговор кад би могле предвидети такву измену прилика) према коме се уговор у таквом случају аутоматски раскида. Нарочито је много судских решења заснованих на овом принципу било донето у периоду првог светског рата.

Следеће важније питање је питање положаја странака у случајевима када је био признат као „*frustrated*“ уговор на основу којег је било спроведено делимично извршење.

До другог светског рата немогућност извршења у горе наведеним случајевима прекидала је дејство уговора само од момента када је наступила па за будуће и ослобађала је странке од оних обавеза које још нису извршиле. У сва раније стечена права и ко-

ристи раскидање уговора није дирало; странка која их је стекла није била дужна да их враћа ни да компензира за њих контрахента.

Судска пракса у периоду другог светског рата заузела је друкчије гледиште. У познатом предмету „Fibrose case“ дом лордова је донео решење које је обавезало туженика да врати тужиоцу 1.000 фунти стерлинга исплаћених као аванс према уговору чије је извршење постало немогуће услед освајања пристаништа Гдиња од стране непријатеља.

1943 г. био је издат „Law Reform (Frustrated contracts) Act“, према коме новчани износи или новчана вредност других користи које је једна странка примила пре раскидања уговора, друга странка може наплатити од ње у случају немогућности даљег извршења уговора. Овај закон садржи низ упутстава како треба израчунавати износе суме која се има наплатити и какви расходи које је поднела друга странка морају бити из ње изузети. Ипак значај овог закона смањује се не само тиме да се он не примењује на неке врсте уговора, посебице на уговоре осигурања, на уговоре поморског превоза и неке друге, већ и тиме да примена овог закона није обавезна ни у осталим случајевима, пошто сам закон говори о томе да странке имају право и на други начин условити последице у случају наступања немогућности извршења.

Тако, уз помоћ теорије „прећутног услова“, коју је затим закон освештао, енглески суд добио је могућност да ублажује окрутност правила које је утврђено у спору *Paradine versus Jane* и на такав начин да избегава очигледну неправичност до које је неизбежно доводило окрутно подржавање принципа светости и нерушљивости уговора.

Реферат Т. Б. Маљсмањ, прочитан на енглеском језику, изазвао је велики интерес код присутних.

Истућање аспиранта В. А. Стародубског било је посвећено питању о суверенитету у савезној држави. Референт је констатовао да „сам по себи појам суверенитета не изазива спорове у савременој науци, али да по питању о суверенитету у савезној држави између буржоаских правника не постоји јединство мишљења. Једни од њих (Хамилтон, Медисон, Ле Фир и др.) сматрају да суверенитет припада само савезу и поричу његово постојање код чланова федерације. Према овој теорији, чланови федерације уопште нису државе. Према схватањима других (Токвел, Есмен и др.) код федералног система неопходно постоје два суверенитета. По речима Токвела, законодавац може упростити, може учинити једнаким манифестације ова два суверенитета и може да затвори сваки од њих у строго одређене сфере дејства, али никада не може да начини од два суверенитета један, нити да смета њиховом узајамном додиру у овом или другом погледу. Још је одређеније изразио теорију поделе суверенитета Есмен. У унитарној држави, писао је он, суверенитет је „...један, и он влада у свим односима, над свим поданицима и грађанима. Федеративна држава, напротив, макар одговарала стварном националном јединству, распарчава суверенитет“.¹

Противу теорије поделе суверенитета одлучно су иступали претставници треће групе — Калхун и Зајдел. „Суверенитет је нешто цело — говорио је Калхун, — поделити га — значи уништити га.“²) Ови научници су сматрали да суверенитет припада само члановима федерације.

Најзад, претставници четврте групе — Гербер, Лабанд, Јели-

¹) Есмен, Општи основи уставног права. ОПБ 1909, стр. 6.

²) С. Calhoun, Works. I, p. 146.

нек — старали су се да докажу да суверенитет није само државна власт, већ је само њено својство, и притом споредно. Одавде је Јелинек изводио закључак, да „суверенитет није апсолутна, већ историска категорија. Историја постанка појма суверенитета неоториво показује да државе за које се сада сматра да су одавно суверене, некада нису имале такав карактер”. У XIX веку постоје „државе двојачке врсте: суверене и несуверене”.¹⁾ Ова теорија је била позвана да објасни уређење Бизмаркове Немачке. Лабанд је тако и писао: „Ја сам само објаснио оно што је Бизмарк створио!”. Немачки кнежеви, којима је Бизмарк одузео власт, помирили су се с тим да нису суверени, али им се није смело рећи да уопште нису владоци, јер њихове земље нису престале да буду државе.

Обраћајући се даље на текстове устава најглавнијих буржоаских федерација, референт је указао да они садрже појам **ограниченог суверенитета**. Члан 3 Швајцарског устава гласи да су кантони суверени у свему у чему њихов суверенитет није ограничен федералним уставом. У уставу САД не садржи се таква категоричка формула ограничења суверенитета државица, али је у суштини у његовом десетом одељку, где се набраја све то што државице немају права да раде, изражена таква мисао. Аналогне одредбе постоје и у уставима Јужно-америчких федерација — Бразилије, Аргентине.

Ипак, шта треба разумети под термином „ограничени суверенитет”, ниједан од устава не објашњава. Не објашњавају то ни буржоаски правници, који као да не примећују ово тврђење устава. Узрок овога крије се у томе да сама дефиниција „ограничени суверенитет” садржи „*contradictio in adiecto*”. Да ли може постојати ограничена неограничена власт? То је nonsens у сваком случају сем једног, наиме када власт сама себе ограничава. Али о томе да чланови буржоаских федерација сами себе ограничавају не треба ни говорити: факти, очевидно, доказују супротно (рат Севера и Југа у Америци, рат са Зондербундом у Швајцарској).

Друкчија је ствар Совјетска федерација. Совјетски Савез поникао је у резултату добровољног уједињења совјетских република. Грађански рат и интервенција потстакли су совјетске републике да уједине оружје, а затим и спољну политику и економске напоре. Користи заједничког постојања брзо су се показале; одрицати се од њих није имало смисла. 1922 г. је створен Савез СССР, при чему се први Савезни Устав састојао из два дела: Декларација и Уговора савезних република. Стаљински Устав подвлачи да је Савез Совјетских Социјалистичких Република савезна држава, образована на основу добровољног уједињења равноправних Совјетских Социјалистичких Република.

Стога, када се у чл. 15 Устава говори да је „суверенитет савезних република ограничен”, овде се има у виду самоограничење. Историски факти доказују да су републике заиста саме себе ограничиле. Не само то: „свака Савезна република задржава право слободног изласка из СССР” (чл. 17). На тај начин, ограничења суверенитета савезне републике постоје само утолико уколико она сама то жели. Најзад, неопходно је обратити пажњу на само формулисање члана: у њему је речено да се „задржава право”, а не „даје се право”. И стварно, не да власт Савеза даје републици ово право, већ сама република задржава то право за себе. Право на излазак — то је други доказ да је суверенитет савезних република самоограничен, па, дакле, да су оне државе.

1) Г. Елинек, Опште учење о држави. СПб, 1903, стр. 321—323.

С правом слободног излаза из Савеза не треба бркати питање о целисходности таквог изласка. Разуме се, излазак из Савеза ССР за саму Републику био би потпуно нецелисходан, и у њеном је интересу да буде у саставу Совјетског Савеза, где добија економску, политичку и културну подршку од стране братских република и где цео СССР штити њена суверена права.

Реферат А. И. Манцегове претстављао је излагање једног од фрагмената рада у погледу проучавања аката ислеђења о смрти царевиха Дмитрија са историско-процесуалног и криминалистичког гледишта. Овај се рад врши у Централном криминалистичком лабораторијуму при Савезном институту правних наука.

Како је познато, по питању о околностима смрти Дмитрија постоје две супротне верзије.

Према званичном документу — актима ислеђења, који су саставили кнез В. И. Шујски, обласни управник Андрија Клешнин и записничар Елизарије Влугин, који су вршили „ислеђење” у Угбићу, царевих је умро услед ране коју је сам себи задао ножем у грло приликом игре клиса, у нападу епилепсије, од које је давно патио.

Према подацима летописа и различитих прича, које се односе на почетак XVII века, царевих је погинуо насилном смрћу од руке убица које је послао Борис Годунов.

Многи од руских историчара (Карамзин, Соловјов, Костомаров, Кључевски, Бељајев и др.) нису имали поверења у протокол ислеђења, сматрајући да је он вештачка творевина Шујског, и бранили су летописну верзију.

Напротив, други историчари (на пр. Платонов, Клајн) не налазе разлога да „подносе оптужбу против успомене Бориса Годунова, која је лишена сваких објективних доказа и историског смисла”) и сматрају да „документ сам по себи не даје никаквог повода да се посумња у Шујскога и у његове другове, у њихов пристрасни однос према ствари, и тим пре да се говори о очигледном фалсификату”.¹⁾

У споровима о томе да ли је протокол ислеђења фалсификат или савесно излагање стварних факата, додирује се између осталих такође и питање које се односи на судску анализу рукописа. Пре свега посматрају се размимоилажења по питању о општем броју рукописа протокола ислеђења. Редактори „Збирке државних повеља и уговора“ набројали су три рукописа, редактори „Суворинског издања од 1906 године четири; И. С. Бељајев — седам; В. Клајн — дванаест.

Даље, постоји спор о томе да ли су први табаци протокола, који се односе на саслушавање у Угличу, писани истим рукописом којим и последњи табаци, у којима се говори о седницама Освештаног сабора у Москви и о реферату цару.

У случају негативног решења овога питања, позиција оних историчара који су упорно бранили неверодостојност протокола ислеђења добила би јаку потврду.

Најзад, постоје размимоилажења у погледу истинитости потписа Глигорија Нагова на записнику његовог саслушања (табак протокола VIII): И. С. Бељајев је тврдио да је овај потпис писан истим рукописом као и потпис Глигорија Тулубејева на XXXI табаку. В. Клајн оповргава ово мишљење.

Историчари који су претресали питања о рукописима у Угличком протоколу ислеђења користили су се (у техничком погледу) несавршеним методима ислеђења, употребљавајући чисте калиграфске

1) С. Ф. Платонов, Борис Годунов, Петроград, 1921, стр. 160.

2) В. Клајн, Углички протокол ислеђења. М. 1913, стр. 413.

начине, а понекад чак избегавајући јасно образложење свог гледишта, под изговором да је немогућно „дати у речима опис свих карактеристичних црта у разним врстама једних те истих слова која се узимају као основ карактера рукописа“.¹

Задатак који је поставила А. И. Манцветова састојао се у томе да се, користећи се методом графичке експертизе, која се примењује у савременој криминалистици, може снаћи у цитираним размиоилажењима.

Као резултат подробног ислеђења учињени су следећи закључци: 1) у протоколу ислеђења постоје четрнаест рукописа, 2) први и последњи табаци Угличког ислеђења написани су разним рупокисима; 3) потпис у име Глигорија Наговог и Глигорија Тулубејева извршила су разна лица.

До сада у СССР су била објављена саопштења о два покушаја за примену метода судско-графичке експертизе на историске и историско-књижевничке документе.

1927 г. совјетски криминалиста А. А. Саљков извршио је графичко испитивање анонимне пасквилне „дипломе“, која је послата новембра 1836 г. Пушкину и која је послужила као последњи потстрек за двобој Пушкина са Дантесом.

А. А. Салков је дошао до закључка да је испитана два примерка „дипломе“ написао П. В. Долгоруков.

Те исте 1927 г. био је други случај примене графичке експертизе у историске-књижевне сврхе. Овога пута предмет експертизе били су акти који су фигурирали као стварни докази у судском предмету Н. Г. Чернишевског. Совјетски истраживачи дошли су до закључка да је ова документа (цедуља у име Чернишевског упућена Костомарову и писмо А. Плештејеву) фабриковао агент III одељења Костомаров.

Приликом оба испитивања био је примењен метод описивања знакова графичке експертизе.

Испитивање материјала о смрти царевића Дмитрија разликовало се од поменутих случајева експертизе у погледу два момента: прво, у њему је био примењен криминалистички метод графичке експертизе у оном виду у коме га искоришћује савремена пракса совјетских криминалистичких лабораторија; друго, предмет испитивања није био обични руски брзопис, већ полууставно писмо XVI века.

Питање о примени криминалистичког метода графичке експертизе на испитивање историских докумената претставља велики интерес, како за историчаре права, тако и за криминалисте.

За прве појављује се могућност да искоришћују у својим радovima веома ефективне методе истраживања, који се примењују са великим успехом приликом судске експертизе докумената. За друге дато питање има велики принципијелни значај, пошто само његово постављање сведочи о извесној зрелости криминалистичке технике, при којој је могућно преношење метода истраживања разрађених у криминалистици у друге науке.

Научна конференција аспираната била је успешна. Пожељно је да се ово искуство искоришћује и у другим нашим правним институтима.

Н. Г.

ANALI PFB | anali.rs

1) В. Клајн, наведено дело, стр. 82—83.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

ЗНАЧАЈ НАУЧНЕ КРИТИКЕ

(Поводом одговора Ф. Чулиновића на критику његове књиге „Правосуђе у Југославији“, објављену у „Архиву за правне и друштвене науке“, број 1 за јануар—март 1947.)

Уредништво је примило писмо Ф. Чулиновића као одговор на критику др Д. Сесардића објављену у прошлом броју „Архива“ поводом његове књиге „Правосуђе у Југославији“.

„Архив“ би радо објавио одговор писца Чулиновића и одговор самог писца критике на књигу Чулиновића кад би из целе те дискусије произашли извесни начелни закључци у питању наше правне науке, а нарочито у питању историјата правосуђа у народно-ослободилачкој борби. Остављајући само питање оправданости или неоправданости сваког места у критици објављеној у „Архиву“, сматрамо да је много важније указати на значај критике за изградњу наше правне науке.

Наша правна наука је тек у почетку своје теориске обраде. Устав ФНРЈ, Устави народних република и наше ново законодавство су правно изразили и учврстили ново друштвено и државно уређење које су изградиле наши народи и наше народне власти у току ослободилачке борбе и послератне изградње наше земље. Наша правна наука има крупан и одговоран задатак да стваралачки обради овај многострани правни материјал. Ми смо већ истакли, поводом започетог критичног приказа уџбеника за Правни факултет у Београду, да је правна теорија код нас у извесном задоцњењу према нашој стварности и према нашем позитивном праву. У исто време, ми смо истакли и све оправдане тешкоће пред којима се налазе правни теоретичари у свом дужном задатку да прикажу, обраде и теоретски повежу у научне системе поједине гране нашег права и целокупни правни систем, систем права државе новoga типа у савременој историји. У том смислу је била и правилна примедба која је учињена у критици Чулиновићеве књиге и у којој је подвучен и поздрављен напор писца да прикаже и научно објасни изградњу нашег новог судског система.

Али, било би потпуно неправилно и погрешно сматрати да је сваки теориски покушај обраде наших правних проблема у исто време потпуно успео теориски рад који би се ставио изван и изнад научне критике. Напротив, научна дискусија и научна критика су неопходни методи у изградњи наше правне теорије. Више него наши правни теоретичари и стручњаци су дужни да међусобно расправљају важне методолошке и теориске поставке и да измењају гледишта и мишљења. У овој научној дискусији критика је несумњиво један од најпозитивнијих начина проверавања, пречишћавања и учвршћења научних мишљења и гаранција конструктивности и развоја правне теорије.

„Архив“ је, као једну од својих главних дужности, себи ставио у задатак да оствари и омогући научну критику и да путем проверавања научне исправности појединих теориских радова о нашем праву одржава чистоту научне изградње нашег права сагласно оним научним законима и методама под којима се наш нов друштвени и државни систем и тиме и наш нови правни поредак стварао и данас ствара. При томе, наравно, наши правни писци треба да навикавају себе на сав значај и домаћај научне критике у нашој новој држави и у нашем новом културном стварању. Прво,

треба да покажу довољно самокритике и да сами себе подвргавају строгој научној анализи признајући своје више или мање неизбежне грешке и пропуштања. Друго, треба да имају правилно схватање о задацима и намери критике, као што је она коју у основи спроводи на својим страницама наш часопис. Несумњиво је да уредништво не одговара у потпуности за све критичке примедбе у критичким приказима које објављује под потписима појединих наших правника. Али, уредништво испитује и одобрава како нужност критике у одређеном случају, тако и основне поставке које су садржане у поједином критичком приказу.

Јасно је да научна критика коју је себи поставио за задатак „Архив” нема намере да уништава научне напоре, него да их потстиче. Она није уперена на личност писца него на његов научни и теориски рад који се приказује. Она не оспорава ништа друго осим оне методолошке, теориске и друге поставке и закључке које подвргава објективној критичкој анализи. Критика мора бити позитивна, стваралачка, и претстављати средство за правилан развој правне теорије у нашој држави.

То су најважнији закључци који излазе из писма професора Чулиновића и које сматрамо да је много важније истаћи, него да улазимо у прилично ситно и формалистичко доказивање и противдоказивање о ономе шта се рекло, шта се мислило а није се рекло у књизи „Правосуђе у Југославији”. Несумњиво је да писац ове књиге није у пуном смислу и потпуно правилно научно савладао историјат нашег новог правосуђа и да је његово руковање научним методом још увек недовољно сигурно за истински научни рад о историјату нашег новог правосуђа. Сигурно је исто тако, као што је у приказу указано, да Чулиновић није јасно и довољно схватио сву законитост изградње нашег новог државног апарата и да је у објашњавању порекла судства био свесно и несвесно под утицајем научно наивних и априористичких схватања о „спонтаном” настанку народно-ослободилачких одбора и народног судства. Ако писац књиге о „Правосуђу у Југославији” данас увиђа неисправност овог схватања, то значи да је он у стању да се развија и да прилази научнијим методама, рада, али то је несумњиво и заслуга објављене критике.

Уредништво

„НАША ЗАКОНИТОСТ”. Бројеви 1—4 (јануар—април 1947 год.)
Загреб.— Овај часопис издаје једномјесечно редакциони одбор групе правника из Загреба и њиме се наставља дјелатност рањиг часописа „Народни тужилац”.

Задатак је часописа да објашњава наше нове законе и њихову примјену на лак и приступачан начин тако да би часопис могао послужити ширем кругу читалаца а нарочито службеницима у административном апарату. Сарадници часописа су углавном правници из Јавног тужиоштва и Правосуђа и у часопису третирају великим дјелом практичне проблеме. Баш зато часопис може да буде од знатне користи и неправницима који раде у судовима и јавним тужиоштвима.

„Наша законитост” је проширила круг сарадника па су и теме њених расправа разноличније него је то било код „Народног тужиоца”. Сматрамо да тим путем треба наставити и привући на сарадњу нове сараднике из центара и унутрашњости тако да би часопис могао поред теоретских расправа доносити и проблематику из практичне примјене наших правних прописа и рада народних власти.

Д. С.

„ЉУДСКИ ПРАВНИК“. Број 1—2. Издање Урадни лист НР Словеније, Љубљана. — Овим двобројем „Људски правник“ је ступио у другу годину свог излажења. У њему је већи број чланака поред којих и чланак друга др Макса Шнудерла о Пројекту општег дела кривичног законика, док су остали чланци из области радног права, рада народне власти и у вези са питањема издизања нових правних кадрова.

У другом дјелу часопис доноси проблеме из практичне примјене закона, објављује значајније рјешидбе Врховног суда Народне Републике Словеније, указује на погрешну праксу неких народних одбора итд. На концу доноси преглед важнијих правних прописа објављених у „Службеном листу ФНРЈ“ и у „Урадном листу ЈРС“.

Оба часописа су корисна и потребна за развој наше јуриспрудације. Потребно је само да се још више и сигурније пређе са општих расматрања на критичну и стручну обраду наших конкретних правних питања и да се шире и стварније посвети пажња правној изградњи и посебним питањима републике.

Д. С.

ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА

БОЉШЕВИК, бр. 2, за јануар 1947 г. — В. Иванов: „Демократски преображаји у Југославији“. — У чланку писац излаже демократске реформе извршене у Југославији, која је, како каже, на првом месту међу низом држава у Југоисточној Европи које су оствариле нове, савршеније форме демократије. Југославија је претворена у нову, народнодемократску државу, државу новог типа.

Прва карактеристика те државе новог типа је народна власт, тј. власт која припада народу и произилази из народа. Носиоци те власти су народни одбори, који су се развили из масовних борбених органа — народноослободилачких одбора. Они су се појавили и у другим државама, али су се у Југославији појавили први пут, и служили као пример за организацију народне власти. Они су виша форма власти од буржоаско-парламентарне форме, „пре свега по свом класном садржају“. Битна њихова карактеристика је могућност бирача да их опозову пре истека мандата, чиме се омогућује ефикасна контрола бирача, тј. народа над њиховим радом.

Друга карактеристика је правилно решење националног питања. Уместо империјалистичке творевине „велике Србије“, која је служила као оруђе противсовјетске политике великих сила и оруђе за угушивање револуционарних покрета балканских народа, створена је нова, федеративна држава, у којој свака нација има своју народну републику. На основу тога оснажено је и даље се развија јединство Југословенских народа, сједињених путем јединствене политичке организације Народног фронта Југославије, који је на изборима однео сјајну победу у свим републикама.

У Југославији су се извршиле дубоке економске промене. Створен је јак државни сектор, у који су ушла сва основна индустријска предузећа, саобраћајна средства, банке итд. Борба за економски развој је истовремено борба за државну независност, јер је највећи део рудних богатстава, као и велики део других економских

области био у рукама страних капиталиста, који су то експлоатисали, и тим путем претворили Југославији у прирепак империјалистичких сила.

Тако се привреда развија у новом, социјалистичком правцу, јер је државни сектор по суштини социјалистичког, а не државно-капиталистичког карактера. На основу тога је омогућено планирање, које треба да доведе до електрификације и индустријализације земље.

Аграрном реформом земља је одузета из руку оних који је не раде и предата у руке сељацима који је раде. Извршена је у значајној мери колонизација и повећан број пољопривредних машина и оруђа, особито трактора, који се стављају на расположење преко машинско-тракторских станица.

Предузимају се значајне мере за унапређење просвете и културе. Донет је закон о седмогодишњем школовању. Отварају се нови универзитети, а мањине добијају просвету на свом језику. Циљ је да се култура и наука учине својином широких народних маса.

У вези с тим нова Југославија води такву спољну политику која је чини ослободитељем Балкана. Изузев с Грчком, Југославија је успоставила пријатељске односе са свим суседима. Особито су тесне везе с словенским земљама. С Албанијом је склопљен споразум о усглашавању привредних планова, царинској унији и изједначању курса валута. Југославија предано сарађује у Уједињеним нацијама. И таква политика баш наилази на систематски отпор англо-америчког блока. Демократска Југославија на једном од стратешки најважнијих места претставља велику препреку за остварење империјалистичких циљева. Отуда тај отпор, који се најоштрије испољава у питању Трста. Напорима совјетске делегације успело се у том питању постићи компромисно решење, којим је предвиђено између осталог и да се из Јулиске Крајине не могу извозити оруђа и инсталације потребне за индустрију, које се тачке, међутим, англо-америчке окупационе власти не држе. Против Југославије је управљено и одржавање профашистичких елемената избеглих из Југославије, и потпомагање аустријске владе у отпору да се онемогући сједињење с Југославијом Корушке и Штајерске.

У периоду по ослобођењу развила се у Југославији оштра борба између реакционарних и демократских снага. Упркос заштите иностране реакције чија су оруђа били, поједини вођи реакције су раскринкани, и осуђени, тако да је реакција изгубила сваку политичку снагу.

Југославија је постигла велике успехе у изградњи нове Југославије, уз подршку Совјетског Савеза, захваљујући у првом реду јединству свих прогресивних снага у Народном фронту, у коме су уједињене све напредне политичке странке, као и велике масовне омладинске, синдикалне и женске организације, и који има своју сопствену масовну организацију. По речима маршала Тита, народна власт је само извршни орган Народног фронта.

Р. Л.

БОЛШЕВИК, бр. 4. за 1947 г. — И. Дворкин: „Социјалистички принцип расподеле према раду.“ — Основни принцип социјализма је „Од сваког према његовим способностима, сваком према његовом раду“. Овај принцип расподеле у корену је супротан капиталистичком принципу, где лавовски део иде капиталистима. У социјалистичком друштву постоји вишак производа, као и вишак рада који га производи, али је њихова природа у корену различита од оне у капиталистичком друштву — уништена је антагонистичка форма њихова: овде вишак производа не иде експлоататорима, него целом народу, за опште потребе, а појединцима иду предмети личне по-

трошње. Из суштине социјалистичког друштва излази да упоредо с порастом потребног производа расте и вишак производа, а тиме и маса предмета који одлазе појединцима за личну потрошњу. Израз тога је пораст друштвеног богатства, продуктивности рада и повишење животног стандарда радника.

Расподела према раду означава уништење експлоатације, експлоататорских паразитских класа и општу обавезу рада. Овде је још сачуван принцип еквивалентне размене, иако се изменио његов друштвени садржај и смисао: за једнак рад по количини и квалитету добије се једнака количина предмета за потрошњу.

У капиталистичким земљама пораст производње предмета за потрошњу не значи повишење животног стандарда радних маса, него његово снижење, а повећање стандарда буржоазије. У СССР то означава пораст благостања трудбеника: пораст наднице и пораст фонда заједничких потреба састављеног из вишка производа. Пораст овог фонда значи и пораст реалне наднице радника, јер се он тим фондом користи. *Пораст потрошње трудбеника праћен је повишењем културног нивоа.*

Основни принцип социјализма помаже искорењивању реликата капитализма у свести људи, учи људе да цене вредност савесног рада. Он потпомаже социјалистичко такмичење трудбеника. Он потпомаже да се рад претвори у навику, да постане животна потреба људи.

Социјализам ствара нове потстреке за развитак производње који не постоје у капитализму. Заинтересованост маса у повећању производних снага заснива се на друштвеној својини. Такмичење и стахановски покрет су одрази те заинтересованости. Исто тако принцип плаћања према раду претставља један лични потстрек путем личне заинтересованости радника за резултат његовог рада. Боље се плаћа рад високо квалификован, него неквалификован или малоквалификован, јер он у јединици времена ствара већу вредност. Тиме се трудбеник чини заинтересованим да подиже своју квалификацију, што значи производну снагу. Исто тако се тежи рад плаћа боље, док је у капитализму често обратно. Боље се плаћа рад у гранама привреде особито важним за друштво (нафта, угља...). То све побија ститобуржоаска извртања о социјализму као царству „уравниловке“.

Још од првих дана совјетска власт се борила да у све гране привреде уведе принцип личне заинтересованости трудбеника и ликвидира уравниловку. 1931 г. је друг Стаљин ошинуо дотадашње грешке у том погледу и изнео потребу нове тарифне политике, која је увела у потпуности принцип личне заинтересованости. Ова реформа је допринела порасту квалификација и правилном распореду радне снаге. За време рата је такође обрађена пажња на боље снабдевање појединих категорија радника. После рата је опет повишена надница појединим категоријама од чијег рада зависи успех плана обнове. На првом месту по надници налази се у почетку 1947 угља, црна металургија, нафта, од којих зависи успех пјатиљетке

Рад се плаћа у облику наднице и у облику коришћења заједничким друштвеним фондом (школе, здравствене установе итд.). Разне форме надница остварују принцип социјалистичке расподеле по раду. Најдоследнија социјалистичка форма њена је надница код које се плаћа од парчета, јер ту она зависи од испуњења и премашења норме, тј. од резултата рада трудбеника. Ту је најпуније изражен принцип личне заинтересованости, а контрола над мером рада најтачнија. Форме ове наднице могу бити различите. До тарифне реформе је била уобичајена колективна или бригадна форма, која

је носила елементе уравниловке. Одонда се значајно смањила употреба ове форме. Треба тежити да се она сасвим замени индивидуалном формом, која боље одговара задацима наднице. Ова форма је обична и прогресивна. Код обичне форме плаћа се подједнако за сваку јединицу производа; код прогресивне плаћа се више за производ који превазилази норму.

Поред наднице од парчета примењује се и надница по времену: дневна, недељна, месечна, коју такође треба заменити гдегод је могуће надницом од парчета.

Нова пјатиљетка поставља као циљ побољшање система прогресивне наднице од парчета. Ово захтева развијање техничких норми. Норме „од ока” помажу уравниловку.

Исто тако треба употретиљавати систем премија за повећање материјалне заинтересованости трудбеника.

Разлика између две врсте социјалистичке својине — државне и колхозно-кооперативне повлачи извесне разлике и у форми манифестације принципа расподеле према раду.

Пре свега код колхоза део средстава за производњу је државна својина (МТС и МТМ), а остало својина колхоза, поред постојања личног помоћног газдинства колхозника. Отуд део производње артељ даје држави као обавезну лиферирацију, једним делом плаћа МТС за рад; један део се употребљава за амортизацију и проширење производње. Један део производње се продаје и одатле се плаћа удео у недељном фонду колхоза, плаћа се материјал и наднице радницима изван колхоза. Део производње се употребљава за фонд за случај неродице, за узајамну колхозну помоћ у природи и друге општеколхозне потребе. Део новца (не више од 2 од сто) иде на административне трошкове. Све то чини вишак производа, који се враћа колхозницима или као члановима друштва у целини (школе, болнице итд.) или као члановима колхоза (проширење производње колхоза итд.). Све остало се дели међу колхознике према раду. Овде се расподела не врши у форми наднице, као код државних предузећа, него у форми трудодана. Трудодан је конкретна форма остварења социјалистичког принципа расподеле у колхозној производњи. Трудодан је мера рада који колхозник потроши у заједничком газдинству. Установљен је минимум трудодана, који износи од 80 до 150 трудодана годишње. Подела прихода колхоза међу чланове врши се искључиво по броју трудодана. Сви радови у колхозу деле се на седам група. У прву спадају неквалификовани радови, за које се испуњење норме рачуна пола трудодана. За рад седме групе рачуна се два трудодана. Сваки колхозник ради оно за што је квалификован и физички способан. Број трудодана зависи од квалификације радника и важности и сложености рада. Све се рачуна по принципу обичног плаћања од парчета, а према утврђеним нормама. Употребљава се и групна форма обрачунавања за извесне радове (косидба, жетва). Мора се особито пазити да се не плаћа само по броју трудодана, а не и по резултату рада. Донета је одлука ЦК СКП(б) и СНК СССР 1941 г. да се узима у обзир и резултат рада, а не само број трудодана: висина жетве и продуктивност у сточарству. Ова одлука још није свуда спроведена, што је озбиљан недостатак. У последње време су предузете мере да се и тај као и други недостаци уклоне што пре.

Тако се социјалистички принцип расподеле према раду претставља као најбољи стимулус за иницијативу и стваралаштво трудбеника, као један од важних фактора за изградњу комунизма.

Р. Л.

БОЛЬШЕВИК, бр. 6, за 1947 г. — Д. Монин: „Федерација или јединствена немачка држава“. — Монин истиче да је питање будућег уређења Немачке од највећег значаја за мир света. Још у току рата СССР је у говору Стаљина 1942 г. истакао да нема за циљ уништење немачког народа, него једино хитлеровске државе, и изградњу нове, демократизоване и демилитаризације Немачке. Реакционарни кругови Енглеске, Америке и осталих земаља, на челу с Черчиллом, захтевали су распарчавање Немачке у више држава, које треба да служе као припадак великих сила. Кад су видели да је то немогуће, они су почели проповедати идеју федеративне Немачке. Ова идеја је постала званична политика, коју су ове државе заступале на конференцији у Москви, и коју спроводе у пракси у својим окупационим зонама, делећи Немачку на низ „независних држава“, које треба да уђу у будућу немачку федерацију, и којима дају реакционарне уставе. Ова политика не ужива популарност код немачких маса, и једино иде на руку реакционарима, који ће се касније претстављати као борци за немачко уједињење. Најјаснији израз те политике поделе Немачке је уједињење енглеске и америчке окупационе зоне под маском решења економских тешкоћа, које тим уједињењем нису решене, него само погоршане. У правцу продужења ове политике после Московске конференције говори се о стварању засебне државе од зона западне Немачке.

На Московској конференцији су западне силе поднеле предлоге који одговарају схватању о цепању Немачке. Најреакционарнији је француски пројекат, који предвиђа немачку државу као конфедерацију, с централним органом „Саветом немачких држава“, са сталеним из претставника појединих држава, који бира шефа конфедерације, а овај поставља владу од 5 министара, без савезне полиције, војске, органа безбедности итд. Енглески и амерички пројекат су блажи, али у истој основној линији сву власт дају месним владама, остављајући за централну владу само сенку власти.

Цепање Немачке је историски неоправдано и не води ничему. С гледишта привремених користи за савезнике боље је распати Немачку, али не и с гледишта трајних њихових интереса. Мир може да обезбеди демократизација и демилитаризација Немачке, а не федерализација. Она може само да изазове економски хаос, и сруши основ за репарације. Она иде на руку реакцији и спречава јединство демократских снага. Она руши поверење немачког народа у савезнике и помаже идеје реванша и шовинизма. Она значи претварање Немачке у „нов Балкан“ из 1912-14 г., извор немира и сукоба. Она онемогућава испуњавање немачких обавеза према савезницима.

Главни покретач плана федерације Немачке су реакционарне политичке монополске клике, које хоће да бар Западну Немачку, кад не могу целу, подвргну својој власти и експлоатацији, и да је искористе као своје оруђе у политици.

Једино правилно решење немачког питања је у стварању јединствене, демократске и демилитаризоване Немачке, како предлаже СССР, закључује Монин.

Р. Л.

БОЛЬШЕВИК, бр. 6, за март 1947 г. — М. Митин: „Совјетска и буржоаска демократија“. — М. Митин у свом чланку о совјетској и буржоаској демократији истиче да је питање демократије једно од најактуелнијих, и да су многобројне нове чињенице показале преимућства совјетске и недостатке буржоаске демократије. Рат је показао животну способност совјетске демократије. А после рата она доживљава нов расцвет. У низу европских држава израсла је нова, народна демократија, која омогућава учешће широких маса радника

и сељака у државној управи, и претставља савршенију форму демократије у односу на буржоаску. С друге стране у рату се показала слабост буржоаских демократија, које би без помоћи Совјета фашизам победио.

Основна особина буржоаске демократије је да је она демократија за експлоататорску мањину. Она претставља напредак у поређењу с ранијим државним формама; али је уска, ограничена, формална. Пароле једнакости и слободе свих грађана скривају фактичку неједнакост експлоататора и експлоатисаних. Буржоаска држава остаје машина за угњетавање пролетаријата и у форми демократске републике, како каже Лењин.

У периоду империјализма јачају реакционарне снаге насупрот демократским, иако се и даље говори о „слободама“, које фактички не постоје за масе експлоатисаних. Писац показује на примеру тзв. „слободе штампе“, да је то уствари слобода за власнике листова да стварају мњење какво хоће, што признају и многи буржоаски писци. То исто се види и на примеру тзв. „слободе“ избора, где се такође тврди, на основу постојања разних странака, да се манифестује слобода грађана. Стварно, сами буржоаски писци износе многобројне чињенице о ограничењу те слободе путем пореза, писмености итд. што демократију претвара у олигархију.

Буржоаске државе нису извукле потребне поуке из своје политике после првог светског рата, наима да политика попуштања фашизму води у крвав рат, који ставља у опасност све демократске тековине. Тако и после другог светског рата буржоазија води политику попустљивости фашистичким елементима, што води све пунијој милитаризацији демократских земаља. Отуда и многи буржоаски писци све више говоре о кризи демократије. Бивши потпреседник Валас нарочито подвлачи пораст милитаристичких тенденција, у САД, особито у погледу војног контролисања научног рада. Познати лабуристички министар Стафорд Крипс пак истиче недостатак интереса широких маса у Енглеској за изборе и рад парламента. У Америци фактичку власт држи 60 породица највећих финансијера, претставника трустова, констатује један други буржоаски писац. Ови финансијски магнати имају далеко већу моћ, каже он, него некадањи свемоћни Ришелје, Бизмарк, Метерних, Дизраели. Данашња америчка „демократија“ управљена је на гушење радничког покрета, подршку реакционарних елемената у целом свету, гоњење комуниста. Све су чешћи гласови у Америци да треба забранити комунистичку партију. Отпуштају се из службе „подозриви“ чиновници.

„Доларска демократија“ је само формална демократија, демократија на речима, а фактички демократија постоји само за онога ко има долара. Исто тако под маском демократских парола, ова демократија води стварно империјалистичку политику (Јапан, Кина, Средњи Исток, Грчка, Индонезија, „Труманова доктрина“). У Енглеској и Британској империји несметано делују домаћи фашисти у вези с иностраним фашистичким избеглицама. У Енглеској налазе уточишта најокорелији фашисти свих земаља, специјално источно-европски. А то све под заставом „слободе“ и „демократије“! Лабуристичка партија није ништа изменила дошавши на власт. Капитализам и империјализам остају и даље.

Совјетска демократија, међутим, истиче писац, одликује се коренито од буржоаске демократије. Њене су особености следеће:

1) Њена је база друштвена својина на средства за производњу, то је чини демократијом вишег типа, у којој широке масе стварно учествују у државној управи;

2) совјетски демократизам није обичан демократизам, него демократизам социјалистички, што значи да се не ограничава на формално фиксирање права грађана, него тежиште преноси на реалне гаранције остварења тих права. Једнакост није само проглашена, него и остварена укидањем експлоатације;

3) совјетска демократија се базира на постигнутом пуном морално-политичком јединству совјетске заједнице. Ово јединство је последица ликвидације експлоататорских класа, и не може се ни замислити у условима капитализма;

4) водећа снага у земљи совјетске демократије је болшевичка партија, која изражава интересе народа Совјетског Савеза. Та чињеница је предмет безбројних напада буржоаских идеолога, који тврде да је постојање више партија и њихова борба један од основних знакова демократије. Но они при том заборављају да је мноштво партија. Њихова борба могућа само у друштву с непријатељским класама и њиховом борбом, а не у социјалистичком друштву где нема непријатељских класа. Ту болшевичка партија брани интересе обе класе које постоје у социјалистичком друштву.

Совјетска држава је милион пута демократскија од које било буржоаске државе. У њој је веза маса и државног апарата нераздвојна. Она служи заштити народних интереса. Отуд велика љубав народа према њој, отуд моћни совјетски патриотизам, који се одликује од сваког буржоаског патриотизма. Совјетска држава је велика конструктивна снага. Социјалистичка демократија омогућује мобилизацију великих стваралачких народних снага за постројење социјализма, и за прелаз на комунизам.

Један од основних доказа за народни карактер совјетске демократије је стварно учешће народних маса у управљању државом. У совјетском устројству се народне масе, које се у буржоаској држави уствари отклањају од управе државом, привлаче у управљање државом. „Основни процес који се одиграва код нас у изградњи совјетске државе је процес сталног повећања политичке активности народних маса” каже писац. Тај процес се огледа у све већем учешћу бирача у изборима за органе совјетске власти. Може се рећи да фактички сви бирачи учествују у гласању. Избори су празник трудбеника. Целокупни изборни систем је прожет најпунијим демократским начелима. С друге стране, сви бирачи, сем незнатних изузетака, гласају за блок комуниста и беспартијаца. То изражава морално политичко јединство народа. Стаљин је у свом изборном округу у Москви изабран са 100 од сто гласова, није било неважећих листића, ни листића где је име кандидата прецртано. У томе се најјасније изражава ово јединство, чији је симбол Стаљин.

Ово јединство је могуће једино у социјалистичкој земљи. Њему доприноси комунистичка партија, која излази пред бираче с јасним програмом и труди се да сваки бирач јасно схвати политичке проблеме и програм и свесно гласа за тај програм. Партија је најгешће повезана с масама, чију вољу изражава, које се с њом повезују у борби за остварење бољег живота, комунизма.

Избори у совјетској држави су најбоља школа политичког рада. У њиховим припремама и извођењу учествују стотине хиљада активиста. Они су најбоља манифестација политичке активности масе, они су форма учешћа целокупног народа у решењу најважнијих државних питања. Отуда излази да совјетска демократија остварује оно што буржоаским теоретичарима изгледа немогуће, наиме пуно учешће народа у власти, стварну демократију, стварну повезаност народних претставника који врше власт и народа.

Једна од карактеристика совјетске демократије је пуна равноправност жена и мушкараца. Даља карактеристика је успешно ре-

шење националног питања. Капитализам не може да постоји без националног угњетавања, као ни социјализам без националне слободе. Решење националног питања у многонационалној совјетској држави је један од највећих успеха нашег века. Тако се на историјској позорници појављује низ некад заосталих народа, који развијају своје способности. Из тога је јасно да социјализам не претставља непосредно изумирање нација, како су многи вулгаризатори марксизма претстављали, него напротив њихово пуно развиће. Док се у буржоаској држави смишљено ради на задржавању заосталих народа на нижем ступњу културе, догле социјалистичка демократија плански ради на њиховом уздизању и фактичком изједначавању с напреднијим народима. Совјетска федерација се зато и одликује принципијелно од буржоаских федерација што је заснована на доброволном удруживању многих нација, док се буржоаска заснива на њиховом принудном држању у заједници. Отуд одредба у Стаљинском Уставу која обезбеђује свакој совјетској републици да се може отцепити од Савеза. Измене у Стаљинском Уставу у погледу права стварања оружаних сила и ступања у непосредне односе с иностранством још јаче изражавају сувереност сваке совјетске републике.

То су основне црте совјетске демократије, која се налази на челу борбе против реакционарних сила и потстрекача рата.

Р. А.

ИЗ ЧЕХОСЛОВАЧКИХ ПРАВНИЧКИХ ЧАСОПИСА. — Најстарији чешки правнички лист „Правник“, који издаје већ 85 година Правничко друштво „Pravnická jednota“ у Прагу, отпочео је, веран својој традицији, управљен на увођење достојног правног поретка у ослобођеној Чехословачкој Републици. Основним питањима новог права били су посвећени нарочито чланци министра в. с. др Мајснера „О правној сигурности“ (свеска бр. 7 из г. 1945), професора др Нојбауера „Континуитет нашега уставнога права“ (свеска бр. 9, 1946) и начелника др Хофмана „Чехословачки и „словачки“ правни „поредак“ (свеска бр. 9—10, 1946).

Не мања пажња посвећена је проблемима новог међународног права, које претресају нарочито чланци министра правосуђа др Дртине „Право по схватању и делу претседника Бенеша“ (свеска бр. 1, 47) и професора др Кучере „Организација уједињених нација“ (свеска 9—10 из године 1946) и „Ваздушни рат и заштита цивилног становништва од бомбардовања“ (свеска 3, 4, 1946). Анализа главних материјално-правних норми нинбершког процеса дао је у свесци бр. 1—2, 1946 генерал правне службе др Ечер. У истом броју објављени су даље чланци начелника др Конбергера „Издавање злочинаца“ и доцента др Ледрера „Проглашавање за мртвог у међународноправним односима“.

Актуелне проблеме реконструкције привредног поретка додирују нарочито чланци др Слезака „Привредно планирање и демократија“ (свеска бр. 9, 1946) и др Глоса „Ослобођено задругарство“. Низ чланака претреса питања из области приватног, кривичног и финансиског права, поглавито новоиздате норме из ових грана. Информативне судије о правном уређењу СССР доносе чланци професора др Штајгера „Совјетски арбитражни поступак“ (свеска бр. 7—8 из год. 1946) и „Обнова и надзорни поступак у совјетском цивилном процесу“ (свеска бр. 3, 1946). Преглед општих принципа новог пољског права доноси чланак пољског министра правосуђа др Свенткоског штампан у бр. 1 и 2, 1947 листа. Часопис „Правник“ информира ре-

довно о јудикатури судова и садржи рецензије најважнијих правних дела чехословачких као и иностраних, као и преглед развоја права у иностранству др Кроба, где се реферише и о новом праву ФНРЈ.

Моравско правничко друштво (Moravská právnická jednota) у Брну издаје „Часопис за науку о праву и држави“ (Časopis pro právní a státní vědu), који је истовремено гласник чешке нормативне школе професора Вејра. Треба упозорити нарочито на његове чланке „Уставни развој Чехословачке у години 1938“ (бр. 12), „Прашки правни факултет и нормативна теорија“ (бр. 3—4), „Појам и основ научне школе“ (бр. 6), на чланак професора др Кранског „Револуција и право“ (бр. 3—4), др Бауера „Принципи совјетског грађанског кодекса и дужност накнаде штете“ (бр. 7—8) и проф. др Кучере „Пресија између држава у време мира“.

Часопис „Justiční listy“ је лист намештеника правосудне и правне службе. Он је почео излазити у години 1947. Досада су изашла два броја који доносе чланке о неким питањима приватног и кривичног права и о континуитету чехословачког поретка, као и преглед праксе, јудикатуре, литературе и часописа.

Форум за дискусију о актуелним питањима правне праксе претставља часопис „Правна пракса“. „České právo“ је орган удружења чехословачких јавних бележника (нотара), који доноси у првом реду чланке потребне за бележничку праксу.

После ослобођења био је обновљен „Зборник правних и државних наука“ (Sborník věd právních a státních), који је посвећен поглавито питањима правнотеоретског познавања и тенденција му је да дејствује у том смислу да чехословачки правни поредак буде грађан и утврђиван у духу правичности. Први број садржи чланке значајних чешких правника професора др Крчмара, министра в. с. Мајснера, професора др Хорачека и професора др Пешке, који претресају питање правног континуитета, даље чланак професора др Воште о новом правном режиму на морском Дунаву и чланак професора др Штајгера о касационој жалби у совјетском цивилном процесу.

У Словачкој излази већ 30 година „Právny obzor“, који доноси теоретске расправе нарочито из грађанског и кривичног права и претреса актуелне проблеме правне политике. Часопис „Јавно право“ (Verejné právo) је други словачки правнички часопис који је посвећен науци и пракси јавног права.

Поред тога треба споменути и специјалне правне часописе. Питањима из оквира патентног, жиговног, ауторског права и неложалне конкуренције посвећен је часопис „Конкуренција и стварање“ (Soutěž a tvorba), питањима финансиским часопис „Finanční právo“ и за питања осигуравајућег права часопис „Pojistný obzor“.

(Прево: Јан Визек).

Др Олдрих Кроб

PRAVNÍK, год. 86, број 3, 1947, Праг. — У свом броју 3 за годину 1947 (своју 86 годину излагања) чешки часопис „Правник“ који издаје Правничко друштво у Прагу, уз помоћ чешке академије наука и уметности, доноси један чланак проф. др Ладислава Воште „о немачкој окупацији чешких земаља за време другог светског рата“, у коме расматра правни положај окупираних чешких земаља са гледишта међународног права. После тога часопис доноси превод чланка др Ј. Ђорђевића „Историски значај Устава ФНРЈ“, објављен у нашем часопису у свесци 6—8 за 1945 годину. Сем ова два чланка, часопис садржи, као и у свакој свесци, одељак из правне праксе и нарочито богат литерарни преглед, из кога се види

релативно велики рад на чешкој правној књижевности. У прегледу се посвећује пажња и иностраној литератури, па се тако даје и приказ знаменитог дела академика Вишинског „Теорија судских доказа у совјетском праву”, које је недавно награђено у Совјетском Савезу, и које рецензент повољно оцењује као значајан допринос науци. Има и приказа аустриске правне литературе.

Р. Л.

SOCIOLOGIE ET DROIT SLAVES, Paris, décembre 1946. —

У свом последњем броју, за децембар 1946, ова ревија, настављајући своју серију некролошких notiца о жртвама рата и фашизма међу научним радницима словенских земаља на пољу социологије и права, доноси такве notiце посвећене нашим научницима палим у борби против фашизма. У уводу уредништво посвећује неколико страница некролошким notiцама о Михајлу Илићу, Ђорђу Тасићу, Драгиши Ђурићу, Веселину Маслешу, Сими Милошевићу, Милошу Савковићу, Јовану Кршићу. Поред тога, ревија доноси кратак чланак Р. Лукића о Ђ. Тасићу, као и почетак библиографије радова Ђ. Тасића, која ће се наставити.

У овом броју сем тога налази се чланак Е. Сикара о правним социолошким публикацијама у Чехословачкој и Југославији, који садржи исцрпан преглед наших публикација (дневни листови, часописи, преводи, оригинална дела) из те области, и где је посебно и значајно место дато нашем часопису и раду на издавању уџбеника нашег Правног факултета. У прегледу књига посвећен је посебан приказ преводу „Теорије државе и права” од Голунског и Строговића, издатом на нашем Правном факултету; и посебан приказ збирке нашег сауредника Ј. Гершковића: „Документи о развоју народне власти”. У прегледу часописа посебан приказ је посвећен нашем часопису, као и неким другим часописима.

Међу текстовима и документима ревија доноси превод текста нашег Устава и пројекта бугарског Устава.

Р. Л.

СОДЕРЖАНИЕ

	Стр
I. Статьи	
1. Др Иосип Хырчевич: Пятилетний план и задачи юристов	161
2. Др Леон Гершкович: Основы правового порядка новой Югославии	191
3. Др Иво Лапена: Независимость и равноправие народов ФНРЮ как одно из условий для существования гражданских прав	219
4. Резолюция учредительного собрания Союза юристов ФНРЮ	226
5. Карева: Роль советского права в воспитании коммунистического сознания	229
II. Международный обзор	
Приговор Международного военного суда в Нюрнберге	243
III. Новое право и правосудие	
1. Владимир Тимошкин: Преступления сообщения деловой тайны и экономического шпионажа	260
2. Др Александр Балтич: Несколько случаев ошибочного применения Закона о государственных служащих	268
IV. Право славянских (иностраных) государств	
1. Генрих Свентковский: Новое право Польской Республики	271
2. Др. Ольдрих Кроб: Чехословацкий правовой порядок . . .	278
V. Хроника	284
VI. Критика и рецензии	302
VII. Обзор журналов	304

CONTENTS

I. Articles	Pag.
1. Dr Josip Hrnčević — Fiveyear's plan and duties of lawyers	161
2. Dr Leon Geršković — Basis of legal system in the new Yugoslavia	191
3. Dr Ivo Lapena -- Independence and equality of right of the people's of Yugoslavia as one of basic conditions for the existence of the rights of men	219
4. Resolution of the assembly of Lawyer's Association of FPR of Yugoslavia	226
5. M. Kareva — Role of the soviet law in the making of communist consciousness	229
 II. International law	
1. Judgement of the International Military Court of Nürnberg	243
 III. New law and jurisdiction	
1. J. Timoškin — Crimes concerning revalation of secrets and economic spyering	260
2. Dr A. Baltić — The application of the Law concerning the Civil Servants	268
 IV. Law of foreign states	
1. H. Sventkovsky — New law of Poland	271
2. Dr O. Krob — Tchecoslovakia's new legal system	278
 V. Cronology of events	284
 VI. Critique and bibliography	302
 VII. Review of periodicals	304

TABLE DES MATIÈRES

	Page
I. Articles	
1. Dr Josip Hrnčević — Le plan quinquennal et les devoirs des juristes	161
2. Dr Leon Geršković — Les fondements de l'ordre juridique de la Yougoslavie nouvelle	191
3. Dr Ivo Lapena — L'indépendance et l'égalité des droits des peuples en qu'une condition des droits du citoyen	219
4. Résolution de l'assemblée de l'Association des juristes de la RFP de Yougoslavie	226
5. M. Kareva — Le rôle du droit soviétique dans l'éducation de la conscience communiste	229
II. Le droit International	
1. Le Jugement de la Court Internationale militaire de Nurenberg	243
III. Droit nouveau et la juridiction nouvelle	
1. V. Timoškín — Les crimes de la délivrance des secrets et de l'espionage économique	260
2. Dr A. Baltić — L'application de la loi sur les fonctionnaires	268
IV. Droit des pays étrangers	
1. H. Sventkovsky — Le droit nouveau de la Pologne	271
2. Dr. Krob — L'ordre juridique de la Tchécoslovaquie	278
V. Chronique	284
VI. Comptes-rendus critiques	302
VII. Revues	304

АРХИВ

ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

ЈУЛИ—СЕПТЕМБАР 1947

ГОД. XXXIV, КЊ. III НОВОГ (III) КОЛА (КЊ. LXII ЦЕЛОКУПНОГ ИЗДАЊА) БР. 3

ТЕЗЕ ЗА ПРЕДПРОЈЕКТ ЗАКОНА О НАСЛЕЂИВАЊУ

„Тезе за предпројект закона о наслеђивању“, које објављујемо у овом броју „Архива“, саставила је комисија стручњака образована при Министарству правосуђа ФНРЈ. Комисија је по општим упутствима Министарства правосуђа израдила у облику теза принципе и одредбе које треба да служе као основица за даљу припрему предпројекта будућег нашег закона о наслеђивању. Услед важности и сложености проблема и питања која обухвата наследно право у условима народно-демократске државе, несумњиво је да је потребно са озбиљним студијама и широким расправљањима приступити доношењу новог закона који ће регулисати установу наслеђа у Федеративној Народној Републици Југославији.

„Архив“ је овлашћен да објави ове тезе о наслеђивању и да позове све своје читаоце, правнике и неправнике, као и наше установе, организације и грађане да узму учешћа у овој дискусији. Примедбе, предлоге и критике треба слати уредништву „Архива“ или Министарству правосуђа ФНРЈ. „Архив“ ће са задовољством објавити све оне примедбе и предлоге који могу бити од интереса и користи за састављање будућег нацрта закона о наслеђивању.

Уједно напомињемо да овај текст има, као што његов назив показује, само карактер теза, односно првобитног и стручног формулисања и решавања проблема и питања наследног права. Према томе, ове тезе су само основ за дискусију и немају нити могу имати нормативни значај.

Уредништво

Део први

ТЕЗЕ О УВОДНИМ ОДРЕДБАМА

1. Грађани имају право наслеђивања. Право наслеђивања је утврђено и обезбеђено законом.

2. Наследити се може по закону и на основу тестаментa

Део други

ТЕЗЕ О НАСЛЕЂИВАЊУ ПО ЗАКОНУ

I

НАСЛЕДНИЦИ ПО ЗАКОНУ

3. Могу наследити по закону: потомци умрлога, његови усвојеници и њихово потомство, његов брачни друг, његови родитељи, његова браћа и сестре и њихова деца, али не и други потомци браће и сестара, и његови дедови и бабе.

Ова лица наслеђују редом како је одређено у следећим тезама.

Поред тако одређених наследника, наслеђују у сваком наследном реду и деле заоставштину на једнаке делове са наследницима тога реда, и лица неспособна за рад о чијем се издржавању старао умрли непрекидно до своје смрти, и то најмање годину дана.

4. Заоставштину умрлога наслеђују пре свих његова деца и његов брачни друг.

Са њима наслеђују отац и мати умрлога ако су неспособни за рад, а немају довољно средстава за живот.

Сва лица наведена у овој тези наслеђују на једнаке делове по главама.

Део раније умрлог детета наслеђују његова деца, унуци оставиоца, који међу собом деле на једнаке делове, а ако је неки од унука умро пре оставиоца, онда ће део који би му припао да је био жив у тренутку смрти оставиочеве наследити његова деца, прауници оставиочеви, и тако се поступа ако треба и даље, докле има потомака оставиочевих.

5. Заоставштину лица које није оставило потомства ни брачног друга наслеђују његов отац и његова мати на једнаке делове.

Део раније умрлог родитеља наслеђују његова деца, браћа и сестре оставиоца, који међу собом деле на једнаке делове, а ако је неко од браће и сестара умро пре оставиоца, део који би му припао да је био жив у тренутку смрти оставиоче наследиле његови синови и кћери.

Ако нема лица наведених у претходном ставу, део раније умрлога родитеља оставиочевог наследиле други родитељ, односно његова деца и унуци, онако како је описано у претходном ставу, ако је и тај родитељ умро пре оставиоца.

6. У случају када иза умрлог лица нису остали потомци, ни брачни друг, ни родитељи, ни браћа и сестре, ни деца браће и сестара, његову заоставштину наслеђују дед и баба

са очеве стране и дед и баба са мајчине стране на једнаке делове по главама.

Део неког од ових предака који је умро пре оставиоца наслеђује други предак исте лозе.

Ако су дед и баба једнаке лозе умрли пре оставиоца, делове који би им припали да су били живи у тренутку смрти оставиоцеве наследиће дед и баба друге лозе.

⑦ Наследна права крвних сродника истог наследног реда и истог степена сродства иста су без обзира на пол.

Ванбрачна деца могу наследити своје родитеље и њихове претке.

Усвојеник и његови потомци имају према усвојиоцу иста наследна права као и други усвојичеви потомци, ако уговором о усвојењу нису та права ограничена или сасвим искључена.

Усвојење не даје никаква права усвојиоцу и његовим наследницима на заоставштину усвојеног лица.

Права наслеђивања између усвојеника и његових крвних сродника остају нетакнута.

Брачни друг има право на наслеђе само ако је живео у заједници са оставиоцем, као и кад му без његове кривице није било могуће живети у тој заједници.

8. Ако нема наследника, заоставштина припада држави.

II

НУЖНИ И РАСПОЛОЖИВИ ДЕО

9. Нужни наследници, у које спадају потомци завештаоца млађи од двадесет и четири године, као и остали наследници неспособни за рад ако немају довољно средстава за живот, кад су по законском реду наслеђивања позвани на наслеђе, имају право на део заоставштине који им завешталац мора оставити.

Овај *нужни део* за потомке млађе од двадесет четири године износи четири петине (или: три четвртине), а *нужни део* осталих наследника поменутих у претходном ставу износи три четвртине (или две трећине) од онога дела који би сваком поједином од њих припао по законском реду наслеђивања.

10. Део заоставштине који остаје кад се од ње одбије збир *нужних делова* претставља *расположиви део*.

11. Завешталац може оставити *расположиви део* по својој вољи коме било лицу, или га поделити између више лица, без обзира на то да ли та лица долазе или не долазе у круг његових наследника по закону.

12. Кад нема нужних наследника, или су сви нужни наследници недостојни или су искључени из наслеђа, али има других лица која би могла бити наследници по закону, онда завешталац може оставити тестаментом три четвртине (или: половину) своје заоставштине само некоме од лица која би му могла бити наследници по закону, или свима њима или неколицини њих на једнаке или неједнаке делове, као и држави и њеним установама и предузећима, друштвеним организацијама или на општекорисне сврхе.

Са преосталом четвртином (или: половином) заоставштине завешталац може располагати по својој вољи и за тај део важе у свему прописи о расположивом делу.

13. Завешталац може слободно располагати целокупном заоставштином ако иза њега није остало у животу ниједно лице које би му могло бити наследник по закону, или ако су та лица недостојна да наследе или су искључена из наслеђа.

14. Нужни и расположиви део одређује се од износа који се утврђује на следећи начин:

Прво треба пописати и проценити сва добра која је оставилац имао у тренутку смрти, рачунајући ту и све оно чиме је располагао тестаментом, као и сва његова потраживања, па и она која има према неком наследнику, изузев потраживања која су очигледно ненаплатива.

Од утврђене вредности добара која је оставилац имао у тренутку смрти одбија се износ свих дугова оставиоцевих. износ трошкова пописа и процена заоставштине, трошкова сахране оставиоца, као и сума потребних за издржавање за три месеца лица која је оставилац издржавао до своје смрти.

Тако добијеном остатку додаје се вредност свих поклона које је оставилац направио ма на који начин за последње три године живота, па и поклона направљеног неком наследнику који се одриче наслеђа, као и поклона за који је оставилац наредио да се неће урачунати наследнику у његов наследни део.

Изузетно неће се додавати вредност поклона учињених држави, њеним установама и предузећима, друштвеним организацијама, поклона учињених за постизање општекорисних циљева, мањих уобичајених поклона, као ни вредност поклона који се на основу самог закона не рачунају наследнику у његов наследни део, али у овом последњем случају само ако завешталац није наредио да се и ти поклони урачунају наследнику у његов део.

Ови прописи о одређивању нужног расположивог дела вреде и за одређивање три четвртине заоставштине (половине) којима (којом) завешталац може, кад нема нужних наследника, располагати само у корист наследника по закону, као и у ко-

рист државе, њених установа и предузећа, друштвених организација или на општекорисне сврхе.

15. Неће се узети у попис и рачун обични предмети домаћинства потребни за задовољење свакодневних потреба наследника који су живели са оставиоцем у истом домаћинству, него ће се направити засебан списак и процена тих ствари и оне ће се предати тим наследницима поврх њиховог наследног дела.

16 (евентуално). Као поклон у смислу овога закона, сматра се и одрицање од права, опрштај дуга, уништење хартија од вредности, као и свако друго располагање без накнаде.

17. При процењивању поклона узима се вредност коју би поклоњене ствари онакве какве су биле у тренутку поклона имале у тренутку смрти оставиоца.

18. Ако се поклон састоји у осигурању у корист поклонопримца, његову вредност претставља збир премија које је уплатио оставилац, ако је тај збир мањи од осигуране суме; а кад је збир премије већи од осигуране суме, као вредност поклона сматра се износ осигуране суме.

19. Кад збир вредности располагања и поклона које је оставилац направио за живота премаша расположиви део, односно једну четвртину (или: половину) заоставштине којом завешталац може слободно располагати кад нема нужних наследника, али има других лица која би му могла бити наследници по закону, он ће се смањити и свести на износ расположивог дела, на начин како је изнето у следећим прописима.

20. Кад укупна вредност располагања тестаментом и поклона премаша расположиви део, онда се прво смањују располагања тестаментом.

Кад је вредност ових поклона већа од расположивог дела, или је једнака са њим, сва располагања тестаментом падају.

Ако је вредност поклона мања од расположивог дела, онда се смањују располагања тестаментом уколико њихова укупна вредност премаша оно што остаје од расположивог дела пошто се одбије вредност поклона, а ако пак нема поклона, смањују се располагања тестаментом уколико њихова укупна вредност премаша расположиви део.

21. Располагања тестаментом смањују се сразмерно, без обзира на њихову природу и на њихов обим, и без обзира на то да ли се налазе у једном или више тестамената, ако из тестамената не произилази нешто друго.

Ако је завешталац направио више легата и наредио да се неки легат исплати пре осталих, онда ће се тај легат сма-

њити само уколико вредност осталих легата не достиже да се намири нужни део.

22. Наследник по тестаменту чији би наследни део био смањен услед присуства нужних наследника или других наследника по закону може тражити сразмерно смањење легата које он треба да исплати, ако из тестаментa не произилази што друго.

Исто вреди и за легатара чији би легат био смањен.

23. Поклони се смањују само ако нужни део није подмирен вредношћу свих имовинских располагања направљених у тестаменту.

Смањење поклона почиње од последњег и иде даље обротно реду којим су чињени.

24. Поклонопримац чији је поклон смањен дужан је вратити плодове и остале користи које је имао од дела поклона од дана када му је саопштен захтев за смањење поклона.

У погледу трошкова које је учинио за ствар која се враћа и у погледу оштећења које је она претрпела, он ће се сматрати као савестан држалац, све док се његова несавесност не би доказала.

25. Смањење располагања тестаментом и поклона који премашују расположиви део заоставштине могу тражити само наследници који имају право на нужни део.

Смањење располагања тестаментом и поклона који премашују четвртину (половину) заоставштине, којом оставилац може слободно располагати кад нема дужних наследника, али има лица која би му могла бити наследници по закону, могу тражити наследници по закону и наследници по тестаменту.

26. Смањење се може тражити у року од три године, рачунајући за располагање тестаментом од отварања тестаментa, а за поклоне од отварања наслеђа.

III

ИСКЉУЧЕЊЕ ИЗ НАСЛЕЂА И ЛИШЕЊЕ НУЖНОГ ДЕЛА

27. Завешталац може искључити из наслеђа наследника који има право на нужни део:

а) ако није хтео указати нужну помоћ оставиоцу, а могао је, и у опште ако се теже огрешио о неку законску обавезу према њему;

б) ако је умишљајно учинио неко теже кривично дело према оставиоцу или његовом брачном другу, детету или родитељу;

в) ако је учинио неко кривично дело против народа и државе;

г) ако се одао друштвено некорисном или непоштеном животу.

28. Искључење из наслеђа може бити потпуно или делимично.

29. Завешталац који жели да искључи неког наследника, мора то изразити у тестаменту, и на несумњив начин.

Искључење из наслеђа пуноважно је само ако је основ за искључење постојао у тренутку, састављања тестаamenta.

У случају спора о основаности искључења дужност доказивања да је искључење основано лежи на ономе ко се на њега позива.

30. Искључењем наследник губи сва наследна права, а права осталих лица која могу наследити оставиоца одређују се као у случају да је искључени умро пре оставиоца.

31. Ако је наследник који има права на нужни део презадужен, или је расипник, оставилац га може лишити његовог нужног дела, али је тада дужан завештати тај део његовим потомцима.

Ово лишење остаје пуноважно само ако у тренутку отварања наслеђа лишени има малолетно дете, или малолетног унука од раније умрлог детета.

32. Кад нема нужних наследника, а има других лица, која би могла бити наследници по закону, правила о основима, начину и последицама искључења нужних наследника, као и она о лишењу нужног дела, вреде у погледу осталих наследника по закону, али само ако завешталац делом заоставштине који по закону мора бити остављен свима или некима од тих наследника располаже у корист других лица а не у корист лица која би му могла бити наследници по закону.

IV

ОДНОС НАСЛЕДНОГ ДЕЛА, ПОКЛОНА И ЛЕГАТА

33. Сваком наследнику по закону урачунаће се у наследни део све што је добио на поклон од оставиоца ма на који начин за последње три године оставиоцегов живота.

При томе, плодови и друге користи које је наследник имао од поклоњене ствари све до смрти оставиоцегов не улазе у рачун.

Поклон се неће урачунати ако је оставилац изјавио у време поклона, или доцније, или у тестаменту, да се поклон неће ура-

чунати у наследни део, или се из околности случаја може закључити да је то била воља оставиоца.

34. Легати остављени наследницима неће се рачунати у њихов део, осим ако је завешталац изрично наредио да се урачунају.

35. Поклон се рачуна наследнику у његов део према вредности у тренутку смрти оставиоца, а ако је поклоњена ствар отуђена, онда према њеној вредности у тренутку отуђења.

Ако је поклоњена ствар пропала услед случаја, неће се ништа урачунати наследнику у наследни део, а ако је случајем само оштећена, урачунаће му се њена смањена вредност.

Од вредности ствари одбиће се вредност побољшања која је на њој извршио наследник.

36. Наследник има право да поклоњену ствар врати заоставштини.

У том случају неће му се њена вредност урачунати у наследни део, а у погледу трошкова које је учинио на њој и оштећења која је она претрпела, он ће се сматрати као савестан држалац, све док се његова несавесност не би доказала.

37. Наследнику у чију је корист оставилац закључио уговор о осигурању урачунаће се у наследни део премије које је уплатио оставилац, ако је њихов збир мањи од осигуране суме; у противном случају урачунаће му се износ осигуране суме.

38. Кад је поклон који треба да се урачуна наследнику у његов наследни део већи од његовог дела, наследник ће моћи задржати вишак поклона у границама расположивог дела заоставштине.

Кад према вољи оставиоца поклон не треба урачунати наследнику у његов наследни део, наследник може задржати поклон у границама расположивог дела, а ако је вредност поклона већа од вредности расположивог дела, он може захтевати да се његов наследни део намири из тога вишка.

39. Оно што је потрошено на издржавање наследника неће се урачунати у његов наследни део.

40. Све што је утрошено на учење, школовање и васпитање потомака, као и на девојачку спрему, по правилу се не рачуна у наследни део.

Али ови трошкови ће се урачунати у наследни део:

а) ако учење и школовање, и уопште оспособљење за самосталан живот све остале деце није довршено, или

б) ако то оставилац нареди.

41. Уобичајени омањи поклони неће се урачунати у наследни део.

42. Поклони направљени лицу место кога наследник долази на наслеђе услед смрти тог лица пре оставиоца, или због његове недостојности, или због његовог искључења из наслеђа, или одрицања од наслеђа, не рачунају се у наследни део.

43. Наследнику ће се урачунати у његов део оно што је дуговао оставиоцу.

44. Право захтевати да се у наследни део једног наследника урачунају поклони и легати, на основу закона или наредбе оставиоца, припада само његовим сунаследницима.

45. Наследник који се одрекао наслеђа задржава поклоне у границама расположивог дела.

Он има право захтевати исплату легата који су му остављени тестаментом само у границама тог истог дела.

Део трећи

ТЕЗЕ О НАСЛЕЂИВАЊУ ПО ТЕСТАМЕНТУ

V

ТЕСТАМЕНТ

46. Тестамент може направити свако душевно здраво (или: разборито) пунолетно лице.

Тестамент је ништав ако у време његовог прављења завешталац није био пунолетан, или није имао потребну разборитост.

Промене у пословној способности или разбору завештаоца, које би наступиле пошто је тестаменат направљен не утичу на његову пуноважност.

47. Ништав је тестаменат ако је завешталац био натеран претњом или принудом да га направи, или се одлучио да га направи услед тога што је био преварен, или због тога што се налазио у заблуди.

Превара повлачи ништавост тестамена и кад потиче од трећег лица.

Исто дејство има заблуда о побуди која је одлучила завештаоца да тестаменат направи.

Ако су само неке одредбе тестамена направљене под претњом или принудом, услед преваре, или у заблуди, онда су само оне ништаве.

48. Поништење тестамена због малолетства завештаоцевог, одсуства душевног здравља (или: разбора), претње или

принуде, преваре или заблуде, може тражити свако лице које има неки правни интерес у року од шест месеци од тренутка када је дознало за постојање узрока ништавости, а најдоцније за три године од отварања тестаментa.

49. Пуноважан тестамент може бити сачињен само у облику утврђеном у закону.

Поништавање тестаментa због недостатка облика може тражити свако лице које има неки правни интерес, у року од три године од отварања тестаментa.

50. Својеручни тестамент пуноважан је ако га је завешталац написао својом руком и ако га је потписао.

За пуноважност својеручног тестаментa није нужно да је у њему назначен дан када је састављен.

51. Тестамент може завештаоцу саставити по његовом казивању судија среског суда или које друго лице у присуству судије.

Овако састављен тестамент судија ће дати завештаоцу да га прочита и да га потпише.

Затим ће судија потврдити на тестаменту да га је завешталац прочитао и потписао, па ће га и сам потписати, означити датум и ставити печат суда.

52. Завешталац може захтевати да му тестамент, који је по његовом казивању саставно судија или које друго лице у присуству судије, прочита судија.

Судија ће прочитати тестамент завештаоцу у присуству два сведока.

Затим ће завешталац изјавити да је то његов тестамент, па ће се на њему потписати.

Ако завешталац изјави да не уме или не може да се потпише, он ће одредити ко ће га потписати, а судија ће на тестаменту забележити зашто га завешталац није потписао и кога је одредио да га потпише, па ће онда оверити тај потпис.

Сведоци ће потврдити на самом тестаменту да га је судија прочитао завештаоцу у њиховом присуству, и да је завешталац изјавио да је то његов тестамент, па ће се онда потписати.

На крају судија ће се потписати, означити датум и ставити печат суда.

53. Завешталац може поверити свој тестамент на чување среском суду који ће о томе сачинити записник и тестамент оставити на сигурно место.

54. Могу бити сведоци при прављењу тестаментa пунолетна лица којима није одузета својевласт, која знају читати и писати, и која нису лишена политичких и појединих грађанских права.

Не могу бити сведоци при прављењу тестаента, нити учествовати у његовом састављању као судија или лице које га пише: потомци завештаоца, његови претци, његови сродници по побочној линији до трећег степена закључно, брачни другови свих ових лица, брачни друг завештаоца и лица о чијем се издржавању завешталац стара.

55. Ништаве су одредбе тестаента којима се оставља нешто судији које је саставио тестамент или у чијем је присуству тестамент састављен, лицу које је тестамент саставило, сведоцима при његовом прављењу, као и претцима, потомцима, браћи, сестрама и брачним друговима ових лица.

56. Дужност судије при састављању тестаента може на поморском броду вршити заповедник брода, а у иностранству консуларни претставник или дипломатски претставник Федеративне Народне Републике Југославије који врши консуларне послове.

57. За време мобилизације или рата може, по прописима који важе за случај кад тестамент саставља судија или које друго лице у присуству судије, саставити тестамент мобилисаном лицу официр или које друго лице у присуству официра, као и сваки командант одвојеног одреда.

58. Завешталац може исказати своју последњу вољу усмено пред два сведока само ако услед изузетних прилика није у могућности да направи писмени тестамент.

Усмени тестамент престаје важити кад протече тридесет дана од престанка изузетних прилика у којима је направљен.

59. Сведоци пред којима је завешталац исказао своју последњу вољу треба да одмах ставе написмено изјаву завештаоца и предају је суду, или да је понове пред судом усмено, и при том ће изложити у записник кад, где и у којим приликама је завешталац исказао своју последњу вољу.

60. Могу бити сведоци при прављењу усменог тестаента само лица која могу бити сведоци при прављењу писменог тестаента, али не морају знати читати и писати.

61. Ништаве су одредбе усменог тестаента којима се оставља нешто сведоцима при његовом прављењу, њиховим брачним друговима, њиховим претцима, њиховим потомцима, њиховим сродницима по побочној линији од трећег степена сродства закључно, и брачним друговима свих ових лица.

62. Тестамент уништен случајем, или радњом неког другог лица, или сакривен, или затурен, после смрти завештаоца или пре његове смрти али без његовог знања, произвешће дејства пуноважног тестаента ако заинтересовано лице докаже да

је тестамент постојао, да је уништен или сакривен или затурен, да је био састављен у облику прописаном у закону, и ако доказе садржину оног дела тестамента на који се позива.

VI

САДРЖИНА ТЕСТАМЕНТА

63. Завешталац може тестаментом располагати својом имовином на начин и у границама који су одређени законом.

Имовина којом завешталац није располагао тестаментом, а могао је, као и она којом није имао право да располаже тестаментом, припада његовим наследницима по закону.

64. Завешталац може тестаментом одредити себи једног или више наследника.

65. За наследника по тестаменту сматра се по правилу лице које је завешталац одредио да наследи целокупну имовину, или један део имовине одређен разломком.

Али ће и лице коме су тестаментом остављени један или више одређених предмета или права заоставштине имати положај наследника по тестаменту, ако се утврди да је то била воља завештаочева.

66. Завешталац може одредити тестаментом лице коме ће припасти наследство ако законом или тестаментом одређени наследник умре пре њега, или се одрекне наслеђа, или је недостојан да наследи.

Исто вреди за легате.

Завешталац не може одредити наследника своме наследнику, ни легатару.

67. Завешталац може оставити тестаментом једну или више одређених ствари из заоставштине, или неко право, одређеном лицу, или наредити наследнику, или коме другом лицу коме оставља неку корист, да другоме да неку ствар или неки део онога што је њему остављено, или да му исплати суму новаца, или да га ослободи неког дуга, или да га издржава доживотно или за извесно време, или уопште да у његову корист учини нешто или се уздржи од печега или да нешто трпи.

Таквим се завештањем установљава легат у корист легатара.

68. Завешталац може тестаментом наредити да се нека ствар или део заоставштине употреби за постизање неке дозвољене сврхе.

Ако је завешталац наредио оснивање задужбине и одредио средства за постизање њеног циља, задужбина ће почети да постоји кад се добије одобрење надлежног државног органа.

69. Завешталац може оптеретити неком дужношћу лице коме оставља неку корист из заоставштине.

Он може у појединим одредбама тестаментa поставити услове.

Немогући, недозвољени и неморални услови и терети, као и они који су неразумљиви, сматрају се као да нису ни постављени, изузев кад је такав услов или терет био главна сврха завештаочева и одлучила га да направи одредбу у питању, у коме случају и сама одредба са таквим условом или теретом је ништава.

70. Наследници, легатари, и друга лица којима су тестаментом намењене неке користи, довољно су одржени ако тестамент садржи потребне податке на основу којих се може изнаћи ко су они.

71. Одредбе тестаментa ваља тумачити према правој намери завештаоца.

У случају сумње треба се држати онога што је повољније за наследника по закону или за лице коме је наложено да исплати легат.

VII

ЛЕГАТИ

72. На основу тестаментa, легатар има право захтевати извршење легата од лица коме је тестаментом наложено да легат исплати.

Ако је извршење легата наложено неколицини, сваки одговара сразмерно делу заоставштине који добија, изузев ако се из тестаментa може закључити да је завешталац хтео да они одговарају друкчије.

Ако је завешталац пропустио одредити ко је дужан да изврши легат, обавеза извршења лежи на свима наследницима по закону и по тестаменту сразмерно њиховим наследничким деловима.

73. Легати се исплаћују тек пошто буду исплаћени сви дугови завештаоца, или пошто буде обезбеђена њихова исплата.

74. Наследник није дужан извршити у целости легате чија вредност премаша вредност заоставштине.

Исто вреди за легатара, ако вредност легата или терета које треба да изврши премаша вредност његовог легата.

У тим случајевима легати и терети смањују се сразмерно.

75. Легатар задржава право тражити извршење легата из заоставштине и кад је лице, које је по тестаменту било дужно

извршити легат умрло пре завештаоца, или се одрекло наслеђа, или је недостојно да наследи.

76. Легат пада ако легатар умре пре завештаоца, или се одрекне легата, или је недостојан.

У тим случајевима легат остаје лицу које је било дужно да га измири, ако из самог тестаментa не произилази каква друга намера завештаоца.

77. Легат пада ако је његов предмет престао да постоји за живота завештаоцевог, или је случајно пропао после његове смрти.

78. Легатар не одговара за дугове завештаоца, осим ако је то завешталац наредио и одредио за које ће дугове легатар одговарати.

79. Ако је завешталац оставио легат свом повериоцу, овај има право да поред исплате легата тражи и исплату своје тражбине, ако из тестаментa не произилази да је намера завештаочева била друкчија.

80. Право захтевања извршења легата застарева за три године од кад је легатар могао тражити да се легат изврши.

Овај рок не може почети да тече пре него што је суд обавестио легатара о постојању легата.

VIII

ИЗВРШИОЦИ ТЕСТАМЕНТА

81. Завешталац може тестаментом одредити једног или више извршилаца тестаментa.

Извршилац тестаментa може бити свако пословно способно лице које није лишено политичких и појединих грађанских права.

82. Дужност извршиоца тестаментa је, ако завешталац није шта друго одредио, нарочито да се стара о чувању заоставштине, да њом управља, да се стара о исплати дугова и легата, и уопште да се стара да тестамент буде извршен онако како је то завешталац хтео.

83. Ако има више извршилаца тестаментa, они одговарају солидарно, осим ако им је завешталац поверио одвојене дужности.

Извршилац тестаментa дужан је положити рачун о свом раду.

Он има право на награду за свој труд, која ће му се исплатити на терет расположивог дела заоставштине.

IX

ОПОЗИВАЊЕ ТЕСТАМЕНТА

84. Завешталац може увек опозвати тестамент, сасвим или делимично, изјавом датом ма у ком облику утврђеном законом за тестамент.

85. Ако се доцнијим тестаментом не опозове изрично ранији тестамент, одредбе ранијег тестамена остају на снази уколико нису у супротности са одредбама доцнијег.

86. Завешталац може опозвати тестамент ако га уништи.

87. Отуђење завештане ствари повлачи опозивање легата чији је она предмет.

Део четврти

ТЕЗЕ О ПРЕЛАСКУ НАСЛЕДСТВА НА НАСЛЕДНИКЕ

X

ОТВАРАЊЕ НАСЛЕЂА

88. Смрћу лица отвара се његове наслеђе. Исто дејство има оглашење лица умрлим.

89. Као дан отварања наслеђа лица оглашеног умрлим сматра се дан када је одлука о оглашењу лица умрлим постала правноснажна, ако у самој одлуци није као дан смрти одређен неки други дан.

90. Кад два лица од којих би једно могло бити наследник другом изгубе живот тако да се не може утврдити које је умрло пре, сматраће се да су оба умрла у исто време, и међу њима нема наслеђивања.

91. Место отварања наслеђа је место последњег пребивања оставиоцевог.

За лица која нису имала пребивалиште у Федеративној Народној Републици Југославији, као и за она чије је пребивалиште непознато, као место отварања наслеђа сматра се место у коме се налази главни део њихове заоставштине.

Захтеви за признање права на наслеђе, за поништење тестамена, за смањење поклона и смањење легата, за тражење деобе подносе се суду места отварања наслеђа.

92. Наследити може само лице које је у животу у тренутку отварања наслеђа.

Дете већ зачето у тренутку отварања наслеђа сматра се као рођено, ако се роди живо.

Наследничка способност правних лица одређује се посебним прописима.

93. Недостојни су да наследе, како на основу закона, тако и на основу тестаментa, као и да добију ма што на основу тестаментa:

а) онај који је са умишљајем убио оставиоца, или покушао да га убије, или га лажно оптужио за какво теже кривично дело;

б) онај који је принудом или претњом натерао или преваром навео оставиоца да направи или опозове тестамент, или неку одредбу тестаментa, или га спречио да то учини;

в) онај који је уништио или сакрио тестамент оставиоцев у намери да спречи остварење последње воље оставиоцеве.

Недостојност не смета потомцима недостојног, и они наслеђују као да је он умро пре оставиоца.

94. Сваки у чијим се рукама нађе какав тестамент умрлог лица дужан је предати га среском суду места отварања наслеђа.

Суд ће отворити и прогласити према прописима Закона о грађанском поступку све тестаменте оставиоца, па и оне који изгледају непуноважни.

Суд ће обавестити лица која нису била присутна отварању и проглашењу тестамената о одредбама које их се тичу.

Сваки заинтересовани може захтевати оверен препис одредбе тестаментa која га се тиче.

95. Ако се у року од године дана од отварања наслеђа не појави ниједан наследник, или се познати наследници одрекну наслеђа, заоставштина се предаје држави.

Тиме се наследник који би се појавио доцније не лишава права да тражи да му се преда заоставштина или део који му припада.

XI

СТИЦАЊЕ НАСЛЕДСТВА И ОДРИЦАЊЕ ОД НАСЛЕЂА

96. Заоставштина умрлог лица прелази по сили закона на његове наследнике у тренутку његове смрти.

97. Право захтевати заоставштину као наследник оставиоца застарева за шест година, које се рачунају за наследника по закону од смрти оставиоца, а за наследнике по тестаменту од отварања тестаментa.

98. Наследник се може одрећи наслеђа које му је припало у року од три месеца од дана отварања наслеђа; ако то не учини, он остаје наследник.

Надлежни суд може из оправданих разлога продужити овај рок.

За лице позвано на наслеђе услед одрицања неког наследника овај рок почиње тећи од дана када је обавештено да је позвано на наслеђе.

За лице зачето пре отварања наслеђа овај рок почиње тећи од његовог рођења.

Наследник који се одрекао сматра се као да никад није био наследник.

99. Ако је наследник умро пре него што се изјаснио о одрицању од наслеђа, то право прелази на његове наследнике и они га могу употребити у року од три месеца од његове смрти.

100. Одрицање од наслеђа врши се саопштењем изјаве о одрицању среском суду места отварања наслеђа.

Одрицање од легата може се извршити у ма ком облику.

101. Наследник се може изјаснити да остаје наследник и пре истека рока за одрицање, у ком случају он се више не може одрећи наслеђа.

Исто тако не може се одрећи наслеђа наследник који је у погледу заоставштине учинио нешто што може учинити само наследник, а то показује његову намеру да се прими наслеђа.

Мере које један наследник предузме само ради очувања заоставштине, као и мере текуће управе, не лишавају га могућности да се одрекне наслеђа.

102. Одрицање од наслеђа не може бити делимично или под неким условима.

Одрицање у корист неког наследника по закону неће се сматрати као одрицање него као изјава о уступању наследног дела, ако из околности случаја не излази што друго.

103. Одрицање од наслеђа које није отворено нема никаквог правног дејства.

104. Изјава о одрицању од наслеђа или о примању наслеђа не може се опозвати.

Она може бити поништена ако је изазвана принудом или претњом, или дата услед преваре или у заблуди.

105. Део наследника по тестаменту који се одрекао наслеђа припада наследницима по закону, ако из самог тестаamenta не произилази каква друга намера завештаоца.

106. С делом наследника по закону који се одрекао наслеђа поступа се онако како би се поступало да је он умро пре оставиоца.

107. Ако се одрекну наслеђа сви наследници који припадају најближем наследном реду у тренутку смрти оставиоца, заоставштина припада држави.

XII

ОДГОВОРНОСТ НАСЛЕДНИКА ЗА ДУГОВЕ ОСТАВИОЦА

108. Наследник одговара за дугове оставиоцeve у висини вредности наслеђене имовине.

Кад има више наследника, сваки одговара за дугове оставиоцeve сразмерно своме наследном делу.

109. Поверилац може захтевати исплату дугу од наследника у року од три године од смрти оставиоцeve.

Поверилац чија је тражбина обезбеђена залогом или хипотеком може се наплатити из заложене ствари све док траје његово заложно право.

110. Повериоци оставиоцevi могу захтевати у року од три месеца од отварања наслеђа да се имовина оставиоцeva одвоји од имовине наследника.

У том случају наследник не може располагати стварима и правима заоставштине, нити се његови повериоци могу из њих наплатити, док се не наплате повериоци који су тражили одвајање.

Повериоци оставиоцevi који су тражили ово одвајање могу наплатити своја потраживања само из средстава заоставштине.

XIII

ДЕОБА НАСЛЕДСТВА

111. Деобу наследства може захтевати по закону сваки наследник у свако доба.

Ово право не може застарити.

112. До деобе наследници управљају заоставштином и располажу њом заједнички.

Ако се наследници не сложе о управи заоставштином, суд може на захтев једног од њих поставити староца који ће за све њих управљати заоставштином.

За староца суд може поставити и неког од наследника.

113. Лица која је оставилац издржавао, без обзира на то да ли су наследници или не, да ли су живели у заједници са оставиоцем или одвојено од њега, имају право захтевати издржавање на терет заоставштине за три месеца од смрти оставиоца.

114. Сваки наследник може пре деобе пренети свој наследни део, потпуно или делимично, само на једног или више сунаследника.

Уговор о преносу наследног дела мора бити судски оверен.

Уговор наследника са лицем које није наследник о уступању наследног дела само обавезује наследника да по извршеној деоби преда свој део сауговорнику; њиме сауговорник не добија до деобе никакво друго право.

У случају кад један наследник прода пре деобе свој наследни део неком лицу које није наследник, остали наследници имају право прече куповине, које могу вршити у року од месец дана од обавештења о продаји.

115. Ако се наследници не сагласе о подели заоставштине, деобу ће извршити избрани суд.

Образовање избраног суда може тражити сваки наследник

116. При састављању делова појединих наследника избрани суд ће се старати да сваки наследник добије оно што најбоље одговара његовом занимању и потребама.

Избрани суд ће наредити да се прода путем надметања ствар заоставштине која се не може поделити, а коју из буди којих разлога није могуће ставити целу у део једног наследника.

При томе ће избрани суд одлучити да ли ће у надметању моћи учествовати и трећа лица, или само наследници.

117. Предмети заоставштине стављени у део једног наследника прелазе у његову својину извршењем споразума о деоби.

118. Сваком наследнику остали наследници јемче по самом закону да му нико неће моћи, позивајући се на неко право засновано пре деобе, одузети ствар стављену деобом у његов наследни део, нити иначе смањити његово право.

Они јемче исто тако да те ствари немају скривене недостатке.

Наследници јемче да потраживање оставиоца стављено у део једног наследника постоји и да ће се моћи наплатити од дужника.

Обавеза јемства за потраживања траје годину дана по завршеној деоби, а за потраживања чији рок ислате пада после деобе он траје годину дана почев од тога рока.

У свима случајевима јемства по овоме члану сваки наследник јемчи и дугује накнаду сразмерно свом наследном делу.

119. Наследник који је пристао на деобу под претњом или принудом, или услед преваре, или у заблуди, може тражити

поништење деобе у року од године дана од престанка претње или принуде, или од сазнања за превару или заблуду.

120. Наследник који је под притиском нужде пристао на деобу којом добија очигледно знатно мање од онога на шта има право може тражити поништај деобе у року од године дана од деобе.

Исто право има и наследник коме је услед његове лако мислености или услед његовог неискуства одређен очигледно знатно мањи део од онога на који има право.

121 (евентуално). Лице које услед наслеђа има више пољо-привредног земљишта него што може имати по закону, дужно је вишак отуђити у року од шест месеци од извршности решења о наслеђу.

Ако оно не изврши отуђење у томе року, вишак земљишта ће му се одузети по прописима о аграрној реформи.

Део пети

ТЕЗЕ О ЗАВРШНИМ НАРЕЂЕЊИМА

122. Законом народне републике могу се прописати посебна правила о наслеђивању у породичним задругама.

Законом народне републике може се прописати да потомци који су живели у заједници са оставиоцем и својим трудом, зарадом или иначе му помагали у привређивању имају право захтевати да се при деоби из заоставштине издвоји за њих део који одговара њиховом доприносу у стицању нове имовине од стране оставиоца и очувању његове раније имовине.

ОПШТЕ НАПОМЕНЕ УЗ ТЕЗЕ ЗА ПРЕДПРОЈЕКТ ЗАКОНА О НАСЛЕЂИВАЊУ¹⁾

I. Наследно право, како је схваћено у *Тезама*, има пре свега за сврху да омогући да се и после смрти неког лица продужи вршење његових обавеза према извесним лицима, на тај начин што ће се његова имовина пренети на та лица и поделити међу њима. Највећи број тих лица спада у ужу породицу оставиоца. Породица се данас појављује нарочито као животна и

¹⁾ Објављујемо ове напомене Комисије стручњака у намери да бисмо олакшали разумевање ових *Теза* и омогућили да се дискусија правилно развије.

радна заједница, између чијих чланова постоје сложени односи, разна права и обавезе: нарочито место међу тим обавезама заузимају обавезе међусобног помагања и издржавања. Породица стоји под заштитом државе (чл. 26 Устава ФНРЈ); наследним правом се несумњиво појачава веза која постоји међу члановима породице.

Али чланови породице нису једина лица о којима се оставилац могао старати за време свога живота и издржавати их. Он је могао издржавати и нека друга лица и наследно право има за сврху да обезбеди извршење и тих дужности издржавања која је оставилац био узео на себе.

Ради постизања ове сврхе наследно право уређује прелазак имовине умрлог лица на лица која су му блиска. Помоћу наследног права лична својина стечена радом прелази после смрти оставиоца на друга лица, те се наследно право појављује као продужење и гаранција те и такве својине, а истовремено и као покретач радиности.

После тога, наследно право треба да омогући свакоме да располаже тестаментом оним што је стекао, и да и на тај начин потврди његова права, али тек пошто осигура извршење његових обавеза.

Најзад, пошто је лична својина резултат не само личног рада, већ и сарадње заједнице која је омогућила стицање те својине, у наследном праву треба да дођу до изражаја и непосредни интереси заједнице.

Да би омогућио постизање свих ових сврха установе наслеђивања, нарт предвиђа да се може наследити на основу закона и на основу тестаamenta (и дозвољава да се тестаментом могу правити и друга располагања, као што су на пр. легати).

Тезе не познају наслеђивање на основу уговора. У њима је одбачена та стара установа, која је имала значајну улогу у феудалном режиму, када је помоћу ње и могућности одрицања пре смрти лица о чијем се наслеђу радило осигуравано очување целине феуда и наслеђивање феуда по нарочитом реду. Уговор о наслеђивању не одговара данас никаквој потреби. Све су потребе задовољене установом законског реда наслеђивања и установом тестаamenta. У *Тезама* су постављена правила за наслеђивање за све случајеве, али свакоме је остављена слобода да тестаментом уреди наслеђивање оног дела своје имовине којом може да располаже. Закључење уговора о наслеђивању значило би одрицање од могућности прављења тестаamenta. Тестаменат је несумњиво еластичнији инструмент од уговора, јер је једностран правни посао. Његове одредбе завешталац може опозвати и мењати кад и како хоће, и према промењеним приликама правити нове, док уговор о наслеђивању везује дефинитивно и може бити измењен само са пристанком друге стране.

II. Проблему разграничења области закона као основа за наслеђивање и области тестаментa *Тезе* посвећују велику пажњу. Оне су дале томе проблему нарочито решење, које се темељно разликује од традиционалних решења буржоаских држава.

Традиционално, законски ред наслеђивања примењује се само ако нема располагања тестаментом, а завешталац може тестаментом располагати својом имовином како хоће и оставити је коме хоће. Од тога се обично чине неки мањи или већи изузетци у корист извесних лица, обично деце, којима се и против воље завештаоца изражене у тестаменту осигурава самим законом један део његове заоставштине. Ван тих изузетака правило је да је наслеђивање по закону супсидијарно и да се догађа само ако нема тестаментa. Основа тог реда је мисао да свако има право располагати по својој вољи својом имовином; закон треба само да накнади изосталу вољу, и његове одредбе треба да одговарају вероватној оставиоцевој вољи.

У *Тезама* даје се закону самосталнија и активнија улога, а законском наслеђивању много већи значај. Пошло се од гледишта да је најважнија сврха наследног права да осигура после смрти неког лица извршење обавеза издржавања и старања које је оно имало или могло имати према извесним лицима. Пошто се та сврха може постићи постављањем у закону извесних принудних правила о наслеђивању, нацрт даје релативно мало могућности за располагања тестаментом, кад постоје лица о којима се оставилац старао за време свог живота, или други блиски сродници. У *Тезама* стоји да завешталац може тестаментом располагати својом имовином на начин и у границама који су одређени законом, али су те границе повучене доста уско кад постоји макар једно лице које би могло бити законски наследник. У истини, завешталац може слободно располагати својом целокупном заоставштином само ако иза њега није остало у животу ниједно од лица која би му могла бити наследници по закону, или ако су та лица недостојна да наследе, или су искључена из наслеђа. Све докле постоји које од лица која би могла бити његови наследници по закону, могућност за завештаоца да располаже својом имовином по својој вољи органичена је на разне начине и у разним мерама.

III. У погледу одређивања лица која могу наследити по самом закону *Тезе* се не органићавају на крвне сроднике, као што се то обично чини, већ обухватају неколико група лица. У круг наследника по закону долазе, прво блиски крвни сродници умрлог лица, и они сачињавају главну групу. Блиски крвни сродници који могу наследити на основу самог закона су сви потомци умрлог лица, његови родитељи, његова браћа и сестре и њихова деца, али не и даљи потомци браће и сестара, и његови дедови и бабе. Даљи крвни сродници не могу наследити на основу самог закона. Ту долазе, затим, усвојеници умрлога лица

и њихови потомци, пошто усвојеници имају по правилу положај рођене деце. Поред ових лица може наследити на основу закона брачни друг оставиочев. Најзад, *Тезе* уводе и позив на наслеђе за лица неспособна за рад о чијем се издржавању старао умрли непрекидно до своје смрти и то најмање годину дана. Тиме је испуњена листа лица која могу наследити по самом закону.

Тезе првенствено воде рачуна о крвном сродству, али не увек, и не искључиво. Поред сродства постоје и усвојење и брак, којима се ствара животна заједница. *Тезе* постављају начело удаљења од наслеђивања оних сродника за које би наследство претстављало чисту и ничим неоправдану корист. Али оне установљавају право наслеђивања између лица која или живе у заједници, или су у таквом односу да једно према другом може имати дужност издржавања. Основна мисао, дакле, у одређивању наследника по закону је да имовина умрлог припадне онима о којима се умрли старао или требало да се стара. Због тога су уведени међу наследнике по закону не само деца умрлога и усвојеници, него и остали његови потомци, родитељи, браћа и сестре и њихова деца, дедови и бабе; из истог разлога може наследити и њихов брачни друг, као и лице неспособно за рад о коме се он старао. Ако нема ових лица заоставштина припада држави, враћа се заједници која је омогућила оставиоцу да је стекне.

Сва ова лица могу бити наследници по самом закону, али она не долазе на наслеђе сва одједном, већ су груписана у три наследна реда.

Први наследни ред чине потомци оставиоца, његови усвојеници и њихово потомство, и његов брачни друг. Ту долазе и његов отац и његова мати, али само ако су неспособни за рад, а немају довољно средстава за живот, — иначе они долазе у други наследни ред. Први наследни ред обухвата, дакле, ужу породичну заједницу оставиоцеву. Брачни друг се позива на наслеђе само ако је живео у заједници са оставиоцем, као и кад му без његове кривице није било могуће живети у тој заједници. Други наследни ред чине отац и мати оставиочеви, његова браћа и сестре и деца браће и сестара. Најзад, у трећи наследни ред долазе оставиочеви дедови и бабе. Што се тиче лица неспособних за рад о чијем се издржавању старао оставилац до своје смрти, она наслеђују у сваком наследном реду. То значи да постојање таквог лица и отсуство ближег наследног реда не спречава позивање на наслеђе даљег наследног реда.

На наслеђе умрлог лица позивају се наследници из првог наследног реда ако их има: наследници другог наследног реда долазе на наслеђе само ако нема ниједног наследника из првог наследног реда, а они из трећег наследног реда долазе само ако нема наследника ни из првог ни из другог наследног реда. Сматра се да нема наследника једног наследног реда ако су сва

лица која долазе у тај наследни ред умрла пре оставиоца, или су искључена из наслеђа, или су недостојна да наследе, и у том случају позивају се на наслеђе наследници који чине наредни наследни ред. Биће друкчије ако су се одrekli наслеђа сви наследници који припадају најближем реду. У том случају на наслеђе се не позивају наследници наредног реда, него заоставштина припада држави.

Кад у једном наследном реду има сродника у разним степенима сродства са оставиоцем, као што је то случај са првим и другим наследним редом, онда по правилу они не долазе на наслеђе сви заједно и одједном, већ сродници ближег степена искључују сроднике даљег степена сродства. Али је предвиђено да потомци лица које би било наследник да није умрло пре оставиоца могу претстављати свог претка и добити његов део. Њихово право претстављања схваћено је широко: дозвољава се претстављање не само у случају раније смрти претка, већ и у случају његовог искључења, његове недостојности, као и у случају његовог одрицања од наслеђа. У ствари, они који долазе по праву претстављања наслеђују „по сопственом праву“. Тиме је учињен крај фикцијама и препиркама којима је ова материја традиционално обиловала.

IV. Изузев случаја примене права претстављања, лица која су позвана на наслеђе заједно деле заоставштину на равне делове. Ту долази до изражаја једна од основних мисли система спроведеног кроз *Теме*, која је у њему изражена на више места, а то је једнакост наследника. У наслеђивању на основу закона она се показује још и у потпуној једнакости мушких и женских, у једнакости усвојеника са рођеном децом, у једнакости узајамних наследних права брачних другова, у урачунавању у наследни део онога што је један наследник добио као поклон од оставиоца док је овај жив. Она се огледа и у једнакости наследних права брачне и ванбрачне деце, у наслеђивању њихових родитеља и других предака, али је наслеђивање на основу ванбрачног сродства ограничено на претке и потомке и не обухвата побочне сроднике.

V. Према *Тезама* законско наслеђивање примењује се на целокупну заоставштину ако оставилац није направио тестамент. За случај да је он направио тестамент, предвиђена су неколика правила, која одређују у којој ће се мери применити законски ред наслеђивања а у којој одредбе тестаamenta. Јер, као што је већ истакнуто, у *Тезама* је постављен принцип да завешталац не може располагати по својој вољи целокупном својом имовином све док постоји неко лице које би му могло бити наследник по закону. Он може располагати тестаментом само једним делом заоставштине, или само у корист извесних лица. Правила о томе груписана су око установе „нежног дела“ и „расположивог дела“.

„Нужним делом“ назван је онај део заоставштине на који извесни законски наследници имају право, другим речима, који им завешталац мора оставити. Треба одмах приметити да се оваква установа нужног дела разликује у многоме од класичног нужног дела. Затим, поред нужног дела у правом смислу, на који имају право неки наследници, али сваки од њих одвојено од осталих, и који се због тога називају нужним наследницима, уведена је и једна нова установа, која би се могло назвати колективним нужним делом.

На нужни део имају право потомци завештаоци који су млађи од двадесет четири године, као и сви остали наследници чији је наследни ред позван на наслеђе, ако су неспособни за рад, и ако немају довољно средстава за живот. По лицима која имају право на нужни део ова се установа двоструко разликује од класичне установе нужног дела. Нема ниједног наследника који као такав увек има право на нужни део. И сама рођена деца имају право на нужни део само до двадесет четврте године, кад треба у крајњем случају да престане њихова потреба за родитељским издржавањем. С друге стране на нужни део има право сваки наследник по закону, кад је по законском реду наслеђивања позван на наслеђе, ако је неспособан за рад и нема довољно средстава за живот. Круг нужних наследника, дакле, у извесном погледу је ужи него што је био, а у другом погледу је знатно шири. То померање изазвала је измењена функција нужног дела. Нужни део не служи више очувању имовине у породици; по замисли спроведеној у *Тезама* нужни део треба да обезбеди помоћу једног дела имовине оставиоца извршење његове обавезе издржавања тих лица.

Висина нужног дела није увек иста. Нужни део потомака млађих од двадесет четири године износи четири петине, а нужни део осталих нужних наследника износи три четвртине од оног дела који би сваком од њих припао по закону. Остатак заоставштине чини расположиви део, и само њим завешталац може располагати по својој вољи.

Нужни наследници имају право на нужни део, али их завешталац у неким случајевима може тестаментом искључити из наслеђа. *Тезе* наводе и узроке из којих завешталац може то учинити. Сви они почивају на мисли да је право на нужни део заштићено законом у корист лица која заслужују старање, а да се оно не мора признати онима који то не заслужују.

Поред овог нужног дела, који је индивидуалан и рачуна се за сваког наследника засебно, *Тезе* предвиђају једну установу која је блиска установи нужног дела, и која, како је већ речено, претставља неку врсту колективног нужног дела. *Тезе* полазе од тога да кад нема нужних наследника, али има других лица која би могла бити наследници по закону, завешталац

може располагати једном четвртином своје заоставштине како хоће, и у корист ма ког лица. Остале три четвртине имовине он не мора оставити наследницима најближег наследног реда; он може и са њима располагати, али не сасвим слободно, него само у корист једног или неколицине лица која би му могла бити наследници по закону, као и у корист државе, њених установа и предузећа, у корист друштвених организација, или на опште корисне сврхе. Ова установа попуњава установу индивидуалног нужног дела. Завешталац који нема нужних наследника обавезан је да знатан део своје имовине остави некоме из круга лица која могу бити законски наследници. Нормално је да су та лица много ближа завештаоцу од осталих лица, и зато их закон и позива да наслеђе. Међу њима завешталац треба да нађе једно или више њих којима ће оставити три четвртине своје имовине. Њему је дозвољено да, у погледу законских наследника који нису истовремено и нужни наследници, коригује ред наслеђивања предвиђен у закону, као и да измени наследнику квоту, али му није дозвољено да за те три четвртине изабере наследника ван круга лица која је закон одредио. На тај начин су у установи нужног колективног дела комбиновани законско наслеђивање и наслеђивање на основу тестаментa: три четвртине заоставштине могу наследити само наследници по закону, или неко од њих; завешталац може да прилагоди законско наслеђивање својим посебним приликама. Ако нико од могућих законских наследника по његовом мишљењу не заслужује да наследи, или ако он иначе не жели да им нешто остави, он може своју имовину оставити држави, друштвеним организацијама, или на опште корисне сврхе.

VI. Важност коју Тезе придају законском наслеђивању огледа се у посвећивању нарочите пажње начинима за израчунавање нужног и расположивог дела и мера за заштиту нужног дела у правом смислу те речи и онога што смо назвали колективним нужним делом. Те мере су управљене пре свега против располагања тестаментом. Сва располагања тестаментом, без обзира да ли се ради о постављању наследника, или о легату, или о чему другом, не смеју прећи расположиви део. Ако њихова укупна вредност премаша вредност расположивог дела, она се сва смањују сразмерно. Те мере су управљене и против поклона и осталих располагања без накнаде, које је оставилац учинио за последње три године живота и помоћу којих је могао знатно умањити своју имовину, или је сасвим отуђити, и тако намерно или ненамерно онемогућити примену законских прописа о нужном делу. Сви ти поклони и друга располагања без накнаде сматрају се као да нису ни учињени и улазе у масу која служи за основу за рачунање нужног дела. Ако је вредност таквих поклона већа од износа расположивог дела, те је њима окрњен нужни део, поклони се опозивају или смањују уколико

је то потребно да се допуни нужни део. Сврха свих ових прописа је да се законским наследницима који имају право на нужни део обезбеди да тај део и добију. Они су средство за остварење мисли којом је инспирисана установа нужног дела.

VII. Сасвим различитим мислима инспирисани су прописи *Теза* који се односе на наслеђивање по закону, и који говоре о урачунавању поклона и легата у наследни део. Раније је поменуто да је једнакост наследника једна од основних мисли *Теза*. Оне полазе од претпоставке да оставилац жели да његови наследници добију једнаке делове заоставштине. Ако хоће, он може једнима оставити више него другима, али треба то да каже. Огуда *Тезе* садрже правила којима се осигурава једнакост делова законских наследника, али се истовремено даје могућност завештаоцу да у границама расположивог дела одреди наследницима неједнаке делове.

Неједнакост међу наследницима у овом погледу може настати услед тога што је један од њих добио од оставиоца кад је овај био жив, неки поклон или какву другу корист без накнаде, чија вредност премаша вредност уобичајених поклона, као и ако је неком наследнику у тестаменту остављен неки легат. Што се поклона тиче, правило је да се сви поклони учињени наследнику ма на који начин за последње три године оставиоцевог живота рачунају у његов наследни део. Ту се полази од претпоставке да када је оставилац учинио поклон, није хтео да наруши једнакост међу наследницима, већ само да омогући наследнику коме је поклон учинио да поклоњену ствар искористи и њом се служи и да је после смрти оставиоцеве задржи у свом делу. Али оставилац може, ако хоће, наредити да се поклон неће урачунати наследнику у његов део. За легате важи обратан правило: они се рачунају у наследни део само ако је завешталац то изрично наредио. Може се разумно претпоставити да је била завештаоцева жеља да наследник добије предмет легата поврх свог наследног дела.

При урачунавању напред примљеног не узима се у рачун оно што је потрошено на издржавање једног наследника. Друкчије стоји са оним што је потрошено на учење, школовање и васпитање неког потомка, као и на девојачку спрему. Ни ти се трошкови по правилу ни узимају у рачун, али у жељи да одрже једнакост међу наследницима, *Тезе* предвиђају да ће се и ти трошкови урачунати у део наследнику за кога су учињени, ако учење и школовање и уопште оспособљење за самосталан живот све остале деце оставиоцеве није довршено, или ако то оставилац нареди.

VIII. Наслеђивању на основу тестаментa и тестаменту уопште *Тезе* посвећују свој трећи део. Ти прописи не захтевају нарочита објашњења. Тестамент претставља последњу вољу

умрлог лица, а која је област те воље, одређено је прописима о нужном и расположивом делу, чију смо садржину већ видели.

Нешто објашњења захтевају прописи који се односе на форму тестаментa. У њима се ишло затим да се омогући изражавање последње воље на прост и лак, али ипак сигуран начин. Због тога су све формалности око прављења тестаментa упрошћене и задржане су само оне које су потребне као гаранција истинитости последње воље завештаоачеве. Као пример те тежње може се навести теза прописа, која за пуноважност својеручног тестаментa тражи да га је завешталац написао и потписао. Није нужно да је на тестаменту назначен датум кад је састављен, како се то обично захтева, и због чега су многа завештања остала без важности. Јер, и кад је назначен датум у таквом тестаменту, није извесно да је тестамент састављен означеног дана. Затим, погрешка у датуму може одузети пуноважност тестаменту, ако је на пример погрешно стављена година када је завешталац био малолетан, или из ког другог разлога пословно неспособан, или је погрешком стављен датум који пада пре датума ранијег тестаментa који завешталац хоће прећутно да опозове. Текст не захтева ни да је завешталац написао цео тестамент својом руком: својеручни тестамент пуноважан је и кад је неке његове делове написало које друго лице, — само ти делови неће вредети, него ће вредети једино они делови које је написао завешталац. — Поред неких олакшица за прављење тестаментa за мобилисана лица, *Тезе* предвиђају могућност прављења усменог тестаментa у „изузетним приликама“ остављајући пракси да процени да ли су у одређеном случају прилике биле изузетне.

Завешталац не мора одредити наследника у тестаменту. Он се може, ако хоће, ограничити на легате. Како је разлика између наследника и легатара велика, јер по правилу само наследник одговара за дугове оставиоачеве, постављени су критеријуми по којима ће се моћи утврдити да ли се у одређеном случају ради о наследнику или о легатару. Ти критеријуми су јасни, али не и крути, и све се на крају своди на намеру завештаоачеву, према којој уосталом, треба увек тумачити тестамент.

Тезе предвиђају право завештаоца да нареди обичну супституцију, али из разумљивих разлога забрањују фидеикомисарну супституцију. — За правника је интересантна могућност, која је унета у *Тезе*, да завешталац нареди тестаментом да се нека ствар или део заоставштине употреби за постизање неке дозвољене сврхе. Пуноважност такве одредбе у тестаменту не зависи од постојања и одређености лица за која се намењују користи из такве одредбе. Овим прописом уклоњене су сметње правне природе због којих су многе корисне одредбе тестаментa остале без дејства. — Остале поставке, које се односе на легате, на извршиоце тестаментa и на опозивање тестаментa, садрже углавном практична правила. У њима су расправљена нека

спорна питања и дате основе за решење многих практично важних сукоба. Оне су довољно јасне из њих се види лако шта је сваку од њих инспирисало.

IX. Део *Теза* који се односи на правила о преласку наследства на наследнике садржи многе новине. Оне новине које се односе на појединости, ако их има више, могу се лако уочити и оценити и у погледу мотива, и у погледу вредности. Овде ће бити указано само на неколико важнијих, које се односе на крупнија питања.

Обично се у законодавству оставља наследнику да се у извесном року, обично од неколико месеци од отварања наслеђа, одлучи за једно од ова три решења: или да се прими наслеђа без ограничења или да се одрекне наслеђа, или да се наслеђа прими са пописом. Као што је познато, за сваку од те три одлуке везане су различите последице. У *Тезама* се пошло другим путем. Заоставштина прелази на наследника по сили самог закона у тренутку смрти оставиоца. Лице позвано на наслеђе постаје наследником без икакве своје изјаве или радње, те није потребно никакво прихватање наследства. Наследником постаје у тренутку смрти оставиоца сваки који је позван на наслеђе, без обзира да ли је позван на наслеђе законом или тестаментом. Он то постаје чак иако не зна да је позван на наслеђе. Али онај који је тако по сили самог закона постао наследником, не мора то и остати. Он има право да се одрекне наслеђа, и ако то не учини за три месеца од дана отварања наслеђа, он остаје наследник. Разуме се, он се може изјаснити да остаје наследник и пре истека тога рока. Он то може учинити посредно, и *Тезе* садрже врло гипке директиве за решење питања да ли извесан поступак наследника треба схватити као израз његове намере да остане наследник.

Ово решење несумњиво много упрошћава ствари. Оно има за себе и то што само потврђује оно што редовно бива. Само мали процент наследника одриче се од наслеђа. Ово решење допуњено је другом једном новином која се односи на одговорност наследника за дугове оставиоца. Обим те одговорности зависио је раније од тога како се наследник примио наслеђа без пописа или са пописом. Пошто по *Тезама* нема разних могућности за прихватање наслеђа, у складу са правилом да наследство прелази на наследника по самом закону постављено је, као опште, правило да наследник одговара за дугове оставиоцеве само у висини наслеђене имовине. Наследник не може одговарати за већи износ него што је вредност наслеђене имовине. Али он одговара за дугове оставиоца до износа те вредности не само наслеђеном имовином, већ и својом сопственом, пошто су се наслеђивањем те две имовине спојиле. Од тога постоји изузетак у случају када повериоци оставиочеви траже да се имовина оставиоца одвоји од имовине наследника: они у том

случају могу наплатити своја потраживања само из средстава заоставштине. Ове две крупније новине упрошћавају много питања у вези са преласком наследства на наследнике. Интересантно је мишљење које ће имати о томе правници и пракса. Није мање важно испитати како ће бити примљено и правило да када има више наследника, сваки одговара за дугове оставиоачеве сразмерно свом наследном делу. У сукобу интереса оставиоачевих поверилаца и његових наследника, ово правило жртвује интересе поверилаца. Међутим, међу повериоцима може се наћи врло интересантних, на пример они који имају право на издржавање, због чега у совјетском праву одговарају солидарно некима од тих поверилаца, иако иначе одговарају као и у *Тезама*, сразмерно свом наследном делу. И стари француски *Code civil* наређује, сагласно општој правној традицији, да наследници одговарају за дугове оставиоачеве сразмерно свом наследном делу. Али постоје озбиљни разлози и за солидарну одговорност наследника, и у том су се правцу упутила законодавства неких земаља.

Нарочиту пажњу заслужује правило да до деобе наследници управљају заоставштином и располажу њом заједнички. То значи да наследници нису обични сувласници, и да сваки од њих нема права располагати самостално својим идеалним делом. Заједница која постоји међу њима даје много више гаранције наследницима у њиховим међусобним односима, као и повериоцима оставиоачевим, него обично сувласништво. Последница тог схватања је и правило садржано у *Тезама* по коме наследник може пре деобе пренети свој део само на неког сунаследника. Он може направити уговор о преносу тог дела и са неким лицем које му није сунаследник, али не може извршити пренос свог идеалног дела пре деобе.

Ова заједница коју нацрт предвиђа међу наследницима ствара за наследнике ситуацију која се потпуно разликује од онога што бива по општем праву. По општем праву односи су упрошћенији; то су односи који настају из обичног сувласништва. *Тезе* су се одлучиле за сложенију ситуацију из разлога ефикасније заштите како интереса наследника, тако и интереса оставиоачевих поверилаца. Уосталом, ако желе да та ситуација престане, наследници могу извршити деобу. Дотле, заоставштином може управљати старалац кога ће поставити суд на захтев ма ког наследника.

Деобу наследства може тражити сваки наследник. Он то може тражити увек, само наравно не у невреме. *Тезе* су се и ограничиле да суду пруже само једну широку директиву. Деобу могу извршити и сами наследници, ако се сложе. Ако се не сложе, деобу ће извршити избрани суд, који је ближи наследницима од сваког другог суда, те ће моћи да састави делове поје-

диних наследника тако да сваки наследник добије оно што најбоље одговара његовом занимању и потребама.

Деоби *Тезе* дају транслативно а не декларативно дејство. Оне се у том погледу разликују од неких законика. Отуд и обавеза заштите од евикције и обавеза гаранције скривених недостатака. А да би се осигурала једнакост при деоби, дозвољава се између осталог наследнику који је под притиском нужде пристао на деобу да тражи поништај деобе. Истом мишљу је инспирисан и чл. 33 Грађанског законика РСФСР и чл. 21 Швајцарског закона о облигацијама, који важе за све уговоре. У сагласности са општом тежњом, *Тезе* дају исто право и наследнику чију су лакомисленост или неискуство други искористили и који је због тога добио мањи део од онога на који има право. Ове идеје имају своје право место у општем облигационом праву; овде су оне само зато да би се подвукло начело једнакости при деоби. Ништавост деобе из тих узрока може се тражити у року од године дана.

Х. Једна од одлика *Теза* је велико скраћење рокова застарелости. Постоји тежња да се уопште рокови застарелости скрате; она је добила у совјетском праву израз на тај начин што је рок опште застарелости сведен на три године (чл. 44 Грађанског законика РСФСР). По *Тезама* право повериоца да захтева исплату дуга од наследника застарева за три године; право легатара да захтева исплату легата застарева такође за три године, а право наследника да захтева заоставштину као наследник (*petitio hereditatis*) застарева за шест година. Поништење тестаментa због малолетства завештаоачева, због недостатка разбора, или због недостатка у вољи завештаоца, или због недостатка облика може се тражити у року од три године, а поништење деобе због недостатка у вољи такође у року од три године. Овим скраћењем рокова застарелости натераће се заинтересована лица да своје односе што пре уреде и своја права остваре, а од тога и они и заједница могу имати само користи.

ХI. Најзад, неколико напомена у погледу спољних особина *Теза*. Може се опазити пре свега да су оне релативно кратке. У нешто више од сто теза садржана је цела материја наследног права, којој обично закони посвећују више стотина чланова. Због тога су нека питања добила посредно решење, до кога се долази везивањем више прописа општије природе или начела на којима се закон заснива.

Са друге стране, није се ни устезало да се буде и опширнији него иначе, ако је то потребно ради јасноће, а и да би се предухитрило подизање спорних питања. Тако, напр. теза о одређивању нужног и расположивог дела је прилично опширна. Од пет правила која ова теза садржи, неопходно је само прво, остала четири добар тумач би са мањим или већим напором и сам поставио помоћу појма имовине и сврхе установе нужног

дела. Њиховим формулисањем штеди се тај напор и избегава могуће колебање и лутање праксе. Из истог разлога јасноће *Тезе* се по неки пут пуштају у објашњења која можда више приличе коментару.

Да се постигне краткоћа, доста је допринела и употреба у знатној мери стандарда, кратких и гипких директива, место многобројних крутих и оштрих прописа за разне случајеве. У *Тезама* ће се наћи релативно мало прописа који почињу са казуистичким „Ако“, које је тако карактеристично за аустриско законодавство и оно које је из Аустрије било пресађено у Југославију. Место казуистике *Тезе* прибегавају директивама кадгод је то могуће. Техника казуса оснива се на веровању да закон може све да предвиди и реши. Она искључује стваралачку делатност судске праксе. У *Тезама* су много правила постављена намерно у најопштијим изразима врло гипко и тако је остављено судији да процени према свим околностима да ли су остварени услови за примену правила. Судији је остављено да исти пропис прилагоди промењеним приликама.

Али ако *Тезе* нису рађене казуистички, то не значи да се оне уздржавају од решења одређених случајева који се својим саставним елементима или чим другим сасвим разликују од осталих случајева и не могу доћи под опште правило. Онде где је сама материја захтевала прецизно правило, постављено је правило са свим потребним ограничењима. Поред материја где треба поставити само гипку директиву, има их много где треба поставити чврсто правило, а има их где се мора разликовати. Али је тај начин поступања сасвим различит од технике казуистичког законодавства, које је посматрало правни поредак статички, које је зато претендовало да предвиди све случајеве који се могу десити у пракси и да за све њих постави засебна правила.

Није тешко запазити да се *Тезе* труде да сагласно нашем народном законодавству буду приступачне и неправницима. Највећи део њених одредаба формулисан је намерно, речима обичног језика. Стручна правна терминологија избегнута је кадгод је то било могуће учинити без штете по јасност и прецизност текста, чак и по цену опширности. За пример таквог поступања може се навести овај пропис: „Део раније умрлог детета наслеђују његова деца, унуци оставиоца, који међу собом деле на једнаке делове. Ако је неки од унука умро пре оставиоца, онда ће део који би му припао да је био жив у тренутку смрти оставиочеве наследити његова деца, праунуци оставиочеви, и тако се поступа ако треба и даље, докле има потомака оставиочевих“. Овај пропис односи се на право претстављања у првом наследном реду, а не помиње уопште ни претстављање ни право. Уместо оперисања апстракцијом, правило је формулисано изношењем у потпуности једног конкретног случаја. Да је место овог

прописа стављена кратка формула да „потомци наслеђују по праву претстављања“, она би за правника била сасвим јасна, али би била неразумљива за огроман број оних којих се тиче.

Али могућност избегавања стручног правничког начина изражавања има своје границе, иза којих настаје опасност да пропис буде нејасан и непрецизан и да изазове разна тумачења и спорове. Технички изрази којима се служе правници омогућују не само концизност, него још дају текстовима, кад су употребљени у служби јасне мисли, и потребну јасност и прецизност. Речима текућег говора то се не може постићи увек. Због тога су у *Тезама* употребљени, кад је то било нужно или само корисно по прецизност, извесни стручни термини. — Друго је питање како се уопште могу измирити те супротности. Извесно је да остаје још много да се уради пре него што се постигне да прописи закона буду свакоме разумљиви, а истовремено да буду прецизни и да не повлаче за собом дискусије о томе шта они управо значе.

А то је у многоме и нарочито важно за ове *Тезе* које су само једна претходна основа за дискусију која треба да дође пре састављања коначних и савршенијих нацрта у иначе сложеној области наследног права.

ОБЈЕКТИВНИ ОСНОВ И ФОРМЕ КРИВИЧНЕ ОДГОВОРНОСТИ

Принудно дејство друштва на учиниоце кривичних дела у виду примене кривичних казни на њих долази до изражаја само онда када се код учиниоца и његовог дела стекну сви они услови и основи кривичне одговорности који су постављени у закону, или бар у теорији кривичног права.

Савремена наука кривичног права разликује услове и основе кривичне одговорности на објективне и субјективне. У објективне услове кривичне одговорности спадају друштвена опасност и кажњивост дела, а у субјективне — урачуљивост и године живота учиниоца дела; објективним основом кривичне одговорности сматра се узрочност, а субјективним — виност¹⁾.

Испуњење услова кривичне одговорности је заправо основна претпоставка да се уопште може поставити питање нечије кривичне одговорности. Уколико извесно дело или његов учинилац не одговарају којем од услова кривичне одго-

¹⁾ Проф. А. Трајини, Систем општег дела кривичног права, „Совјетска држава и право“, бр. 5—6, 1946 („Архив“ бр. 7—12, 1946).

ворности, питање његове одговорности не може ни да се постави. До позивања учиниоца на кривичну одговорност долази само онда када је извршено дело друштвено опасно и кажњиво по кривичном закону, а његов учинилац је уз то рачунљиво лице које је достигло у закону одређене године живота. Тек тада се поставља питање примене кривичне казне на учиниоца. Међутим, за позитивно решење овога питања потребно је још и то да се код учиниоца и његовог дела стекну и основи кривичне одговорности. На учиниоца може бити примењена казна само онда, када постоје и објективни и субјективни основи кривичне одговорности, тј. узрочност и виност.

Предмет разматрања у овом чланку је објективни основ кривичне одговорности као проблем који се поставља у нашој правној теорији и пракси. Сматрамо да је овај проблем толико важан, да је неопходно да се он данас већ постави, и то утолико пре што стојимо пред подношењем Општег дела Кривичног закона. Нужно би било да се из дискусије око њега искристалише једно становиште које би се слагало са признатим поставкама теорије и најбоље послужило потребама наше праксе. Важност овога проблема утолико је већа што он стоји у вези са потребом да се утврди правни основ за кривичну одговорност због такве делатности која, иако се не налази у таквој објективној повезаности са извесним друштвено опасним појавама, као што је то случај код оних дела где између радње и последице постоји узрочна веза, ипак с обзиром на своју објективну везу са тим појавама, као и с обзиром на своју друштвену опасност, мора да повлачи за собом кривичну одговорност.

Треба поменути да, иако наука кривичног права усваја објективни основ кривичне одговорности у виду узрочности, ипак су врло ретки случајеви када се у кривичним законима доносе о томе одговарајуће одредбе. Поводом тога проф. Трајнин каже да значај узрочности у кривичном правосуђу изгледа законодавству толико јасан да у кривичним законима нема специјалних одредаба о томе да се мора рачунати са узрочном везом²⁾. Овде ваља забележити да одредбе о узрочности садрже само италијански и пољски кривични закони. Постоји схватање да питање објективног основа кривичне одговорности у виду узрочне везе између радње учиниоца и њене последице треба да решава судска пракса и теорија кривичног права. Изгледа да су на такво становиште стали и редактори Пројекта за Општи део Кривичног закона ФНРЈ³⁾.

Истина је да је проблем узрочности један од најсложенијих проблема у науци кривичног права и његово исцрпно и

²⁾ Проф. А. Трајнин, Учење о саучесништву (на руском), Москва, 1941, стр. 55.

³⁾ „Архив“, број 7—12, 1946.

свестрано осветљење не може да се да у једној лаконској законској одредби.

Ми, међутим, сматрамо да околност да оквир једне кратке законске формулације није довољан за решење проблема узрочности, није оправдан разлог да у закону не буде уопште поменута узрочност као објективни основ кривичне одговорности, тј. као околност од чијег постојања, односно непостојања зависи да ли ће извесна лица бити подвргнута кривичној одговорности, дакле, кажњена, или не. Мислимо да не би никако било оправдано да се поред набрајања осталих услова и основа кривичне одговорности не помене и објективни основ кривичне одговорности, рачунајући да ће захтев у том правцу бити истакнут у теорији кривичног права. У теорији кривичног права у првом реду треба да буду разрађене оне поставке које су већ садржане у закону, а не да се у њој тек постављају извесна битна начела кривичне одговорности. Кривични закон и његове поставке треба да садрже градиво које ће бити предмет проучавања и разрађивања у теорији кривичног права. Пошто је законско градиво она подлога на којој се врши правосуђе, то је, наравно, потребно да оно буде што потпуније. Зато држимо да би ипак у општем делу кривичног закона требало да буде садржана одредба и о објективном основу кривичне одговорности.

Како смо већ горе истакли, кратка законска формулација не даје могућност да се у њеном оквиру потпуно и исцрпно реши проблем узрочности, као што је то могуће, на пример, у погледу проблема виности. Зато, имајући у виду овај моменат, а с друге стране потребу потпуности закона, држимо да би ово питање требало решити тако да се у одредби о објективном основу кривичне одговорности само помене потреба постојања узрочне везе између радње учиниоца и њене последице као објективног основа кривичне одговорности.

Имајући пред собом такву поставку у погледу објективног основа кривичне одговорности, теорија кривичног права ће имати задатак да да опште научно објашњење самог појма узрочне везе као оне објективне везе између радње учиниоца и оне последице која је наступила услед његове радње, која треба да постоји да би се могло говорити о кривичној одговорности односног учиниоца. То ће објашњење омогућити да се конкретни случајеви кривичних дела решавају правилно, тј. у складу са захтевом закона у погледу објективног основа кривичне одговорности.

Међутим, и поред увршћења у општи део кривичног закона одредбе у том смислу, као и поред њеног одговарајућег разрађивања у теорији, цео проблем објективног основа кривичне одговорности, као објективне везе у горњем смислу, ипак не би био у потпуности решен. У таквој законској од-

редби не би био дат објективан основ кривичне одговорности за извесне форме друштвено опасне делатности за које мислимо да кривични закон треба да установи и нарочиту форму кривичне одговорности.

Мора се, наиме, водити рачуна о таквој друштвено опасној делатности злочиначких елемената за коју се обичне, до сада познате, форме кривичне одговорности показују као недовољне. Мислимо на саучесништво *sui generis* (нарочита врста саучесништва), као и на делатност која се по својој природи само приближује саучесништву и позната је под именом дотицаја са кривичним делом.

Саучесништом *sui generis* савремена наука кривичног права назива саучесништво у форми учешћа у разним злочиначким удружењима, организацијама и групама. Живот показује да разни злочиначки елементи у борби против постојећег државног и друштвеног уређења наступају често организовани у разна удружења, банде, групе итд. Делатност ове врсте претставља нарочито велику друштвену опасност и зато одговорност због ње мора бити постављена у складу са појачаним степеном те опасности. У свима кривичним законима (осим посебног дела Кривичног закона РСФСР и појединих енглеских закона), као и у правној теорији (осим совјетске и делимично енглеске) прописи и схватања о одговорности због саучесништва не одговарају овом захтеву, јер обухватају само обичне форме саучесништва — потстрекавање и помагање. Не треба нарочито истицати какву велику друштвену опасност претстављају они који дају иницијативу за извршење кривичних дела, који у ту сврху организују злочиначке елементе у нарочите групе. Појачана друштвена опасност оних који ступају у такве групе такође је очигледна. Друштвена опасност таквих иницијатора, организатора и чланова разних злочиначких група је повишена, јер су сви они учесници једног организованог људског колектива који иде за забрањеним односно друштвено опасним циљевима. Њихова делатност претставља саучесништво своје врсте; она по својој опасности надмашује чак и квалификовано саучесништво, тј. такво саучесништво где се код саучесника постижава претходни споразум. Код саучесништва *sui generis* не само да се постижава претходни споразум, него шта више њихов споразум добија јаче, стабилније организационе форме. Ова повишена друштвена опасност такве врсте делатности и јесте основ за њено издвајање у посебну форму саучесништва⁴⁾.

Уобичајене одредбе у кривичним законима о одговорности потстрекача и помагача не дају увек могућност да иницијатори

4) Проф. А. Трајнин, Учење о саучесништву, Москва, 1941, стр. 81. Тако и А. Герцензон, Кривично право, Општи део (на руском), Москва, 1946, стр. 202.

цијатори, организатори и учесници разних злочиначких удружења, група и банди понесу одговорност у обиму који стварно одговара значају њихове делатности и њихове друштвене опасности. Према овим одредбама о саучесништву њихова одговорност би била прилично скучена, јер би била ограничена само на она кривична дела извршена од стране удружења, банди и њихових чланова, код којих би се установило да су они у сваком поједином конкретном случају дела испунили све захтеве који се постављају за потстрекаче и помагаче. То, међутим, не би било оправдано. Одговорност чланова злочиначких удружења и банди треба да буде шира. Било би, наиме, неправилно узети да на део сваког удружења или банде напада само неки „делић” друштвене опасности, који је једнак степену друштвене опасности његовог непосредног учествовања у кривичном делу извршеном од стране удружења или банде; његова опасност је знатно већа⁵⁾. „За саучесништво, каже А. Вишински, потребно је опште начело, које уједињује све саучеснике даног кривичног дела, општа кривична замисао. За саучесништво је потребно сједишење воље у општем и јединственом правцу за све учеснике у кривичном делу. Ако, на пример, банда пљачкаша оперише тако да једни од њених чланова пале куће, силују жене, убијају итд. у једном месту, а други део банде — у другом, то макар да ни једни ни други нису знали за кривична дела извршена посебно од стране једног или другог дела банде, они ће одговарати за цео скуп кривичних дела у пуном опсегу, ако само буде доказано да су дали свој пристајак на учешће у овој банди ради вршења ових или оних кривичних дела”⁶⁾.

„Познавање циљева удружења, банди и слично је садржај умишљаја саучесника — чланова злочиначког удружења. Ако су им ови циљеви познати, постоји умишљај у оној форми који је потребан за саучесништво. У таквим, дакле, случајевима постоји субјективни основи кривичне одговорности за делатност удружења, па макар да члан удружења и није знао да је у граду А. члан банде X. извршио напад на пошту”⁷⁾.

С обзиром на све изложено указује се потреба да се схватања и саме законске одредбе о саучесништву прошире путем решења питања о одговорности због саучесништва *sui generis*, тј. саучесништва у форми учествовања у разним злочиначким организацијама, удружењима, групама итд.

У вези са овим правни стручњаци су код нас већ ставили предлог да се у поглављу Пројекта за наш будући Кривични

⁵⁾ А. Герпензон, Кривично право, Општи део, Москва, 1946, стр. 202.

⁶⁾ Из говора А. Вишинског на процесу антисовјетског „десно-троцкистичког блока“ — Проф. А. Трајнин, Учење о саучесништву, Москва, 1941, стр. 94.

⁷⁾ Проф. А. Трајнин, Учење о саучесништву, Москва, 1941, стр. 94.

закон које садржи одредбе о саучесништву редигују специјалне одредбе о одговорности због саучесништва *sui generis*.

Мислимо да би за заштиту од оног злочиначког рада који се врши путем иницирања кривичних дела, путем организовања разних злочиначких група, као и путем приступања разним злочиначким удружењима, дакле, путем саучесништва *sui generis*, у одредби о одговорности због таквог саучесништва требало да се одражавају следеће мисли:

Иницијатори и организатори, који ради вршења кривичних дела стварају завере, банде и друге злочиначке организације или искоришћују ради тога већ постојеће допуштене или недопуштене организације, одговарају као извршиоци за сва извршена кривична дела, која произилазе из опште злочиначке поставке организације, без обзира да ли су они у њиховом извршењу непосредно учествовали, као и за дела која су обухваћена општим злочиначким планом или делатношћу организације.

Припадници банди, завери и других злочиначких организација могу да одговарају као саучесници за кривична дела организације која произилазе из општих злочиначких циљева и делатности организације, и то без обзира да ли су непосредно у тим делима учествовали.

Одредбама у том смислу била би установљена таква одговорност због саучесништва *sui generis* која би у потпуности одговарала његовој друштвеној опасности.

Расматрајући форме кривичне делатности, утврђујемо да саучесништво није једина форма кривичне сарадње. Сасвим близу саучесништво стоје такве радње као што су прикривање и непријављивање, које носе општи назив дотицаја са кривичним делом. Дотицај обухвата такву везу трећег лица са учиниоцима кривичних дела која недостиге интензитет саучесништва, али која ипак не може да остане ван граница деловања кривичног правосуђа. Саучесник, па ма то био иницијатор, организатор, потстрекач, саизвршилац или помагач увек узрокује кривичну последицу. Радње пак лица које врши прикривање или које не пријављује кривично дело нису никада узрок кривичне последице. Онај који прикрива или пропушта да пријави кривично дело може да учини услугу учиниоцу кривичног дела, понекад чак и већу него сам помагач, али он ипак не доприноси самом извршењу кривичног дела и зато није саучесник (уколико, наравно, прикривање или непријављивање нису били унапред обећани.)⁸⁾

Кривични закони обично не садрже одредбу којом би у општем делу била установљена посебна форма кривичне одговорности — одговорност за дотицај са кривичним делом.

⁸⁾ Проф. А. Трајниц, Учење о саучесништву, Москва, 1941, стр. 130.

Стоји се, наиме, на становишту да лице које прикрива кривично дело или његовог учиниоца, или које не пријављује већ извршено кривично дело или дело које је тек у припреми, чини тиме конкретно кривично дело — ометање вршења правосуђа. Доследно таквом схватању, одговорност за прикривање и непријављивање установљује се не у општем, већ у посебном делу кривичних закона.

Ово становиште у принципу је оправдано. Али када се узму у обзир све могуће форме кривичне делатности, онда се показује, да се мора поћи даље од овог становишта. Решење питања кривичне одговорности за дотицај са кривичним делом путем доношења у посебном делу одредбе о прикривању и непријављивању као и о делу против правосуђа неће одговарати потребама заштите народа и државе. У таквој, наиме, одредби кривична одговорност извесног лица не може бити установљена тако да би одговарала индивидуалним приликама сваког конкретног случаја. Дотицај извесног лица са кривичним делом може бити такве природе да његова делатност по својој друштвеној опасности може бити једнака друштвеној опасности дела са којим је оно у дотицају. Лице може бити у таквом дотицају са врло тешким кривичним делом. Када се пак питање његове одговорности постави на бази одговорности само због ометања правосуђа, онда је јасно да при том неће доћи до правог изражаја степен друштвене опасности како његовог дела, тако ни саме његове личности. Узмимо случај када се извесно лице налази у дотицају на тај начин што не пријављује надлежнима да се спрема какво врло тешко кривично дело, на пример атентат, диверзија ради уништења објеката од велике важности, крупна саботажа у индустрији, која би требала да паралише производњу и сл. Ово лице на неки начин је сазнало за то, али ипак не подноси пријаву и то зато што се и само солидарише са акцијом која се припрема, те је штавише прижељкује. И без анализе овог примера јасно је да друштвена опасност таквог дотицаја не може да се цени само с обзиром на чињеницу ометања правосуђа, јер је она друге, знатно теже природе и скоро је једнака друштвеној опасности дела које се припрема. Иста ситуација је могућа и код оних случајева дотицаја који се састоје у прикривању учиниоца или трагова после извршеног кривичног дела. Претпоставимо да један непријатељски агент изврши какво тешко дело диверзије, саботаже, шпијунске и сл., а неко лице му омогући да остане изван домашаја власти. Ово ће лице при том поступати тако, зато што се и само слаже са делатношћу дотичног агента, одобрава је, а можда иде чак и за тим да таквог агента сачува и ради његове будуће злочиначке делатности. Очито је да је друштвена опасност дотицаја такве врсте знатно тежа него она друштвена опасност коју крије у себи дело ометања правосуђа.

Могућност такве злочиначке делатности изискује да се за борбу против ње створе правне нормe. Према горњим излагањима смо пак видели да тај задатак неће бити извршен ако се одговорност за дотицај установи само у форми одредбе посебног дела која ће предвидети дело прикривања и непријављивања као кривично дело против правосуђа. Према томе је, дакле, јасно да је за такву борбу неопходно да се створи једна општа норма (у општем делу кривичног закона) и општа научно-теоретска поставка (у кривичном праву) као основ за стављање под казнену санкцију свих форми и случајева дотицаја са свим кривичним делима предвиђеним у посебном делу. То је једини начин да се реши питање борбе против кривичне делатности такве врсте. Друкчије решење овог питања је немогуће, јер као год што је немогуће да се у посебном делу предвиде све форме и сви случајеви саучесништва, тако је исто то немогуће и у погледу дотицаја.

Као резултат свега горњег мислимо да би у закону била створена основа за ефикасну заштиту друштва од такве злочиначке делатности у форми дотицаја која по својој друштвеној опасности премашује дело против правосуђа, када би у општем делу кривичног закона била садржана одредба начелног карактера. У таквој би одредби требала да буде изражена следећа поставка:

Лице, које не пријави, односно не обавести надлежне државне органе о извршеном кривичном делу или припремама за његово извршење, или које прикрива учиниоца или трагове после извршења кривичног дела може одговарати као за извршено кривично дело са којим је на један од ових начина у дотицају.

Уз такву би одредбу, наравно, у посебном делу кривичног закона требало предвидети непријављивање, односно прикривање као кривично дело против правосуђа. Под ову би одредбу потпадала она дела прикривања и непријављивања која по својој природи и друштвеној опасности не би премашивала значај дела против правосуђа.

На такав би, дакле, начин била створена могућност да се лица која су у дотицају са кривичним делом позивају на кривичну одговорност у складу са природом и степеном њихове друштвене опасности, као и друштвене опасности њихове делатности.

Ради што боље илустрације свих ових наших излагања узмимо коначно један пример.

А. се налази у казнено поправном дому на издржавању казне на коју је осуђен због каквог тешког кривичног дела које је извршио у оквиру злочиначког програма какве злочиначке организације којој је припадао.

Б. који је службено лице у управи казнено-поправног дома, пошто се и сам солидарише са делатношћу и циљевима односне организације, као и са делом због којег је А. осуђен, а у жељи да са своје стране допринесе нешто за постизавање циљева које поставља пред собом та организација, те у жељи да парализише принудно дејство државе према А. у виду казне, на неки начин омогућује да А. напусти дом и да тако умакне.

Мислимо да би одговорност Б. у оваком случају требала да буде двострука (према одредбама о идеалном стицају). Морало се узети да је таква радња Б. била уствари акт приступања дотичној злочиначкој организацији и Б. у вези са тим би евентуално требао да понесе одговорност због саучесништва *in genere*, као и сваки други припадник те организације, а према оном основу који смо већ горе приказали у формулацији одредбе о саучесништву своје врсте. С друге стране би морало да се узме да је Б. дошао у дотицај са оним кривичним делом због којег је А. био осуђен, јер је он, омогућивши му бегство, уствари прикрио учиниоца. Мислимо, наиме да, појам прикривања учиниоца треба схватити у најширем смислу, и то тако да се под тим подразумевају не само оне радње којима се учинилац прикрива пред властима до његовог хватања или пресуђења, него и оне којима се учинилац кривичног дела ставља изван домашаја власти и после пресуђења његове кривице.

Овај пример пре свега поткрепљује сва претходна излагања о потреби доношења општих норми о одговорности због саучесништва своје врсте. Када, наиме, не би била установљена одговорност за припаднике злочиначких организација на онај начин који смо горе показали, лице Б. из овога примера не би могло да буде позвано на одговорност због оних дела дотичне организације која она буде извршила пошто јој Б. приступи на описани начин. То би било немогуће стога што Б. није у овом случају извршио ни радњу потстрекавања ни помагања, какве само радње саучесништва предвиђају кривични закони. Ово лице, дакле, не би могло бити позвано на такву одговорност и поред његовог израженог приступања злочиначкој организацији на тако општар и тако опасан начин, и солидарисања са њеном злочиначком делатношћу.

Овај пример затим може да послужи као аргуменат и за потребу доношења општих норми о одговорности због дотицаја са кривичним делом.

Јасно је да радња Б. у овом примеру којом је он омогућио А. да умакне, с обзиром на целокупну приказану позадину његовог рада, није обично дело пуштања затвореника, које ће се евентуално предвидети у Посебном делу. Радњу Б. карактерише као знатно теже дело њена субјективна страна, која показује да је друштвена опасност радње и самог Б. врло велика. Зато при недостатку општих норми о одговорности због дотицаја са

кривичним делом, такво лице Б. понело би одговорност само због обичног пуштања затвореника, и према томе би се показало да постојеће правне норме нису довољне за такву квалификацију дела која би одговарала степену друштвене опасности дела и учиниоца.

Доношењем напред приказаних начелних одредаба о одговорности због саучесништва своје врсте, као и због дотицаја са кривичним делом била би створена тек законска платформа за постављање питања одговорности лица због делатности такве природе. Међутим, за само утврђивање и остваривање такве одговорности потребно је још и то да и остале начелне одредбе општег дела кривичног закона које регулишу питање остваривања кривичне одговорности пружају за то могућност. Имамо, наиме, у виду услове и основе кривичне одговорности. Што се тиче услова одговорности, то се показује да се доношењем одредаба о одговорности због саучесништва *sui generis*, као и због дотицаја са кривичним делима, не мења ништа уствари; услови одговорности, како се они обично постављају у кривичним законима, примењиваће се у потпуности и код такве кривичне делатности о каквој је овде реч. Не мења се ништа уствари ни у погледу субјективног основа кривичне одговорности — виности, и то с обзиром на то што је већ напред било изложено о садржају умишљаја саучесника — чланова злочинског удружења. Што се пак тиче основа одговорности у виду виности за оне случајеве када извесно лице које је у дотицају са кривичним делом треба да сноси исту одговорност као и сам учинилац, то се показује да нема потребе да се у појам виности као субјективни основ кривичне одговорности уведе какви нарочити елементи који би претстављали новину у односу на она схватања виности која су опште призната у науци кривичног права. Ако се узме да је винаост психички однос учиниоца према његовом чињењу или нечињењу и његовим последицама, онда се види да је и за винаост лица које је у дотицају са кривичним делом довољно да оно буде свесно своје радње и њених последица. Лице које прикрива учиниоца или његово дело вино је, ако то чини свесно, а уз то је свесно и последица такве своје радње. Лице које не пријављује већ извршено кривично дело или дело које се тек припрема, вино је, ако чини то свесно и његова свест при том обухвата и последице његовог дела. У овом последњем случају свест односног лица има тај садржај да оно има претставу о својој грађанској дужности да обавести надлежне о кривичном делу и упркос тој својој свести ипак то не чини.

Сасвим друкчије стоје ствари када се постави питање објективног основа кривичне одговорности због саучесништва *sui generis* и због горе поменутих и њима сличних случајева дотицаја са кривичним делима. Горе поменути начин установ-

љења објективног основа кривичне одговорности у виду класичне узрочне везе не решава ово питање. Не решава га зато што су могући и такви случајеви саучесништва *sui generis* код којих између радње саучесника *sui generis* и последице која може бити у питању неће бити никакве узрочне везе. Штавише, радња таквог саучесника може бити и таква да се не може узети да би она на који начин допринела самом наступању последице. Узмимо, на пример, случај када неко лице, знајући за злочначке циљеве извесног удружења постаје учесником, чланом тога удружења, али се његова улога на томе и свршава; он баш ништа не доприноси извршењу оних кривичних дела која удружење има у свом плану, и која евентуално остварује. Јасно је да као објективни основ кривичне одговорности не може у овом случају да послужи узрочна веза у њеном општепризнатом смислу. Још мање она може да послужи за такве специјалне случајеве дотицаја са кривичним делима какве ми овде имамо у виду. Како је већ горе поменуто, лице које је у дотицају не узрокује ону последицу која настаје услед дела са којим је односно лице у дотицају. Ту последицу узрокује сам учинилац односног кривичног дела.

Услед овога настаје следеће питање. Ако узрочна веза не може код поменутих случајева да дође у обзир као објективни основ кривичне одговорности, како ће се онда у таквим случајевима решавати питање кривичне одговорности? Да ли ће код саучесништва *sui generis* и код извесних тешких случајева дотицаја са кривичним делима за одговорност извесних лица бити довољни само услови и субјективни основ кривичне одговорности? Другим речима, да ли су већ саме одредбе које начелно говоре о одговорности због саучесништва *sui generis* и због дотицаја са кривичним делима довољне за утврђивање такве кривичне одговорности коју помињу те одредбе?

На ово, последње питање мора да се одговори негативно. Саме начелне одредбе о кривичној одговорности због саучесништва *sui generis*, као и због извесних тешких случајева дотицаја са кривичним делима са поставкама таквог садржаја као што је напред приказано дају овлашћење само за постављање питања такве одговорности каква се у односним одредбама помиње. Међутим, да би и стварно дошло до реализације такве одговорности, потребно је да се код таквих лица и њихових дела нађу сви услови и основи кривичне одговорности који се иначе у закону начелно постављају као битне претпоставке за утемељење нечије кривичне одговорности. Ти услови и основи кривичне одговорности јесу они регулативи помоћу којих се у циљу заузимања правилног става према понашању појединица врши релевантно одабирање лица и њихових дела, за кривично гоњење, као и квалификација тих дела.

Имајући у виду све напред изложено, долазимо до за-

кључка да за конституисање такве кривичне одговорности због саучесништва своје врсте и због тешких случајева дотицаја са кривичним делима, каква је предвиђена у горе приказаним начертанима одговарајућих начелних одредаба, није довољно да се у општем делу кривичног закона редигују само ове одредбе. Потребно је да се у закону одреди и објективни основ за такву кривичну одговорност.

Код оних кривичних дела код којих се забрањена последица појављује као резултат рада извесног лица одговорност овог лица за ту последицу може да се утврди онда када се устани да се радња тога лица и забрањена последица налази у узрочној вези. Узрочна веза је, дакле, она објективна веза између радње таквог лица и забрањене последице, с обзиром на чије постојање се односно лице узима на кривичну одговорност. Кривично право даје овој вези значај основа кривичне одговорности, тј. такве претпоставке од чијег постојања или непостојања зависи да ли ће то лице због односне последице бити кажњено или не. За таква кривична дела овај објективни основ кривичне одговорности, како смо већ видели, може бити одређен тако да се у општем делу донесе норма на пр. таквог садржаја који је већ напред наведен.

Пошто, дакле, према схватању које влада у савременој науци као објективни основ кривичне одговорности треба да служи објективна повезаност радње учиниоца са последицом због које се он узима на кривичну одговорност, то мислимо да доследно томе објективним основом за кривичну одговорност и због саучесништва, *sui generis*, као и због дотицаја са кривичним делом, треба такође да служи објективна повезаност радње саучесника *sui generis* (организатора, члана банде), односно лица које је у дотицају са оном делатношћу других лица због које се саучесници *sui generis* и лица која су у дотицају чине одговорнима.

Према овом задатак је у томе да се у општем делу, уз одредбу која говори о узрочној вези као објективном основу кривичне одговорности за дела где се забрањена последица појављује као резултат рада извесног лица, донесе таква одредба из које ће се видети каква објективна повезаност радње саучесника *sui generis*, односно лица које је у дотицају са делатношћу других лица, треба да постоји да би се могло узети да постоји објективни основ за кривичну одговорност како саучесника *sui generis*, тако и лица које је у дотицају с кривичном делатношћу тих других лица.

Расмотримо прво питање одредбе о објективном основу кривичне одговорности саучесника *sui generis*.

Треба пре свега узети у обзир чињеницу да већ само постојање каквог злоčinaчког удружења, банде, групе итд. претставља друштвено опасну појаву. Када се пође од те чињенице, онда се и без даљег види да је друштвено опасно како организо-

вање таквих удружења, тако и само учествовање у њима. Пошто друштво мора да се брани од таквих појава опасних по себе, као и од делатности оних који условљавају те појаве — иницијатори, организатори, чланови удружења, — то оно одређује мере помоћу којих ће се од њих бранити.

Горе смо већ видели да би се друштво према одредбама кривичног закона бранило од такве делатности на тај начин што би чинило одговорним све саучеснике *sui generis* за сва дела злочиначког удружења, организације, банде, групе итд. Да би се, међутим, таквој одговорности подвргавала само она лица чија делатност заиста претставља одговарајућу друштвену опасност, потребно је да се у сваком случају установи тежина и степен те друштвене опасности. Ово се пак може постићи тако, ако се установи карактер објективне везе која постоји између делатности сваког саучесника *sui generis* и делатности односног злочиначког удружења. Тој вези као објективном основу кривичне одговорности сваког саучесника *sui generis* даје карактер онај субјективни моменат који постоји код саучесника у време успостављања те везе. Као такав субјективни моменат долази у обзир сагласност саучесника *sui generis* и јединство његове воље са вољом осталих учесника организације за њену злочиначку делатност.

Узевши ово за подлогу, мислимо да би објективни основ кривичне одговорности саучесника *sui generis* био установљен када би у општем делу кривичног закона била садржана одредба у којој би се одражавало следеће начело:

Лице ће бити кривично одговорно за кривична дела која су почињена или су требала бити почињена према општем плану злочиначког делатности организације или која потичу из општезлочиначког уређења организације када је путем његовог чињења или нечињења успостављена између њега и ових кривичних дела или организације таква објективна веза која значи његову сагласност и јединство његове воље са вољом осталих учесника организације за њену злочиначку делатност.

Остаје нам да расмотримо питање одредбе о објективном основу кривичне одговорности због тежих случајева дотицаја лица са кривичним делом.

Горе смо већ навели неке примере из којих се види да друштвена опасност понашања једног лица путем којег оно долази у дотицај са кривичним делом може бити истог степена и значаја као и друштвена опасност самог дела са којим оно долази у дотицај. Његово понашање може значити такву друштвену опасност онда када ово лице у својој делатности стаје на исту злочиначку линију са самим учиниоцем дела. Сетимо се наших горњих примера непријављивања и прикривања. Лице које је у тим примерима у дотицају, истина, не доприноси ништа делима са којима је у дотицају, али оно се ипак на такав начин

повезује са односном злочиначком делатношћу других да његова одговорност не може бити мања него одговорност тих других лица, јер његова друштвена опасност као и друштвена опасност његовог чињења није мања од друштвене опасности дела са којим је оно дошло у дотицај.

Јасно је, дакле, да објективна веза између понашања лица које је у дотицају са каквим кривичним делом и самог тога дела може да се појављује као објективни основ такве кривичне одговорности односног лица онда када ту везу успоставља такво понашање односног лица које показује да је оно сагласно са злочиначком делатношћу учиниоца и услед тога је друштвена опасност његовог понашања једнака друштвеној опасности кривичног дела са којим оно долази у дотицај.

Према томе објективни основ такве кривичне одговорности лица које је у дотицају са кривичним делом која је једнака кривичној одговорности самог учиниоца односног дела могао би бити установљен одредбом у којој би била изражена следећа поставка:

За последице које су наступиле, као и за дела код којих последице нису наступиле, али су према замисли учиниоца могле или требале да наступе, лице ће бити кривично одговорно и онда када је путем његовог чињења или нечињења успостављена између њега и кривичног дела или учиниоца таква објективна веза која значи његову сагласност са кривичном делатношћу учиниоца, чиме је створена таква опасност по друштво која је једнака друштвеној опасности проузрокованој делом учиниоца.

Имајући у виду приказане поставке, мислимо да би у кривичном закону био дат објективни основ кривичне одговорности за саучеснике *sui generis*, као и за лица која су у дотицају са кривичним делом, када би у његовом општем делу била садржана једна одредба која би садржавала следеће начело:

Лице ће бити кривично одговорно и онда када је његовим чињењем или нечињењем успостављена између њега и извршених или намераваних кривичних дела других лица или организације или самих тих лица, односно организације, таква веза која значи његову сагласност са тим делима или јединство његове воље са вољом учиниоца или учесника организације за злочиначку делатност.

Доследно свему горе изложеном видимо да потреба пуне и ефикасне заштите правног поретка захтева да у извесним начелним питањима кривичног права учинимо корак напред. Имајући у виду ону друштвену опасност коју претстављају разна злочиначка удружења, као готов људски апарат за вршење кривичних дела, ми проширујемо институт саучесништва тако да установљујемо нарочиту кривичну одговорност за делатност оних појединаца који се солидаришу са злочиначком делатно-

шћу злочиначких удружења и на један друштвено опасан начин испољавају ту своју солидарност или сагласност односно подударност своје воље с вољом осталих учесника таквог удружења.

Аналогно обом установљујемо нарочиту кривичну одговорност и за оне појединце који нису саучесници у извршењу кривичног дела, али чија је делатност сродна саучесништву и носи назив дотицај са кривичном делом. Друштвена опасност њихове делатности је онај моменат на којем се оснива формирање института њихове нарочите одговорности.

Стварање таквих нових форми кривичне одговорности безусловно захтева проширење законских начела о објективном основу кривичне одговорности. Ако хоћемо да останемо на оној линији основних начела кривичног права коју поставља савремена наука, ми морамо одредбе о објективном основу кривичне одговорности за саучесништво *sui generis*, као и за дотицај са кривичним делом, поставити принципијелно, и то тако да се оне појављују као развитак одредбе о објективном основу кривичне одговорности у виду класичне узрочне везе.

При овоме треба нагласити да при саучесништву *sui generis*, као и при дотицају са кривичним делом не настаје нека нова, солидарна кривична одговорност уместо одговорности индивидуалне. Напротив, и код одговорности због такве делатности принцип нашег права о индивидуалној одговорности сваког појединца остаје непромењен. Свако одговара за себе, за своје радње. Одговара не зато што је неко извршио какав чин диверзије, саботаже итд., већ за своју личну делатност којом је свесно створио везу између себе и злочиначког удружења, знајући за њене циљеве, односно свесно је успоставио такву везу са кривичним делом учиниоца⁹⁾.

На завршетку ових излагања треба подвући уколико се овде предложени начин решења постављених проблема разликује од онога којим се служи буржоаско законодавство ради решења сличних проблема.

Буржоаска наука стоји такође на становишту да је за кривичну одговорност учиниоца кривичног дела потребно да постоји објективна веза између радње учиниоца и оних појава које претстављају опасност по интересе владајући класе. Ово становиште је изражено у учењу о узрочној вези у кривичном праву. Међутим, како смо већ видели, та узрочна веза не решава у свим случајевима проблем објективне повезаности радње учиниоца са оним појавама на које држава реагира путем примене принудних мера. Учење о узрочној вези не може да се примени и да оправда такву интервенцију државе у више случајева. Иако се дакле у учењу о узрочној вези поставља принцип објек-

⁹⁾ Проф. А. Трајнин, Учење о саучесништву, Москва, 1941, стр. 94.

тивне везе, буржоаска наука тај принцип не разрађује све-
страно, тј. тако да би открила његову суштину у односу на сва
дела која се кривично гоне. Буржоаска наука задовољава се
тима што врло брижљиво проучава и објашњава објективну по-
везаности у виду узрочне везе, и то у најосновнијем облику те
повезаности. Даје, наиме, појам оне узрочне везе која постоји
између радње учиниоца и оне промене у спољнем свету за коју
се држи да је настала баш услед односне радње учиниоца. Даље
од тога буржоаска наука не иде. Она то не чине, иако буржоаско
законодавство инкриминише и такве радње у погледу којих се
не може узети да би стајале у узрочној вези у класичном смислу
са таквим појавама у чијој опасности законодавац налази разлог
за кажњавање и таквих радњи. Да би ово било јасније, треба
да узмемо за пример одредбе Закона о заштити јавне безбедно-
сти и поретка у држави од 6 јануара 1929 године. Тамо је била
инкриминисана као посебно кривично дело и она делатност коју
ми овде називамо саучесништвом своје врсте (т. 2 чл. 1) —
постајање чланом удружења за илегално приграбљивање власти.
Треба при том забележити да је за такву делатност била пред-
виђена чак и строжија казна од оне која је била одређена за
само дело незаконитог прибављања врховне државне власти
(§ 94 К. з. од 27 јануара 1929 г.). Иза овога примера следи да је
законодавац, који је био аутор овога закона, сматрао такво
саучесништво врло опасном делатношћу. Он га је ценио тако
свакако с обзиром на циљеве и делатност удружења којем је
приступало такво лице — саучесник *sui generis*. Одређујући
овом саучеснику такву нарочито строгу казну, законодавац га
је стављао у још тежи положај него самог извршиоца оних дела
која су била у програму удружења. Такво стање ове старе сили
гас на закључак да је законодавац тиме доводио делатност
таквог саучесника (приступање удружењу) у везу са делатно-
шћу самог удружења, односно његових чланова. Само овом
везом може да се објасни таква тешка казна која је била пред-
виђена за такво саучесништво.

Ми из овога примера видимо како становиште буржоаског
законодавца по питањима која ми овде расматрамо, тако и
начин њиховог решавања. Одговорност због саучесништва своје
врсте одређује и буржоаско законодавство, само што је оно не
поставља начелно, већ то спроводи у живот помоћу одредаба
којим се нормирају кривична дела. Тиме се ствара следећа си-
туација. Оне одредбе општег дела кривичног закона које на-
челно установљују одговорност због саучесништва показују се
као непотпуне, јер не обухватају оне врсте саучесништва које
се иначе предвиђају и за које се установљују одговорности у
посебном делу, односно у специјалним законима.

С друге стране показује се као непотпуно и учење о објек-
тивној вези. Према горњем је очигледно да се при установљењу

одговорности због саучесништва своје врсте у буржоаском законодавству узима у обзир објективна веза између радње таквог саучесника и оне делатности са којом он ступа у сарадњу; та објективна веза и јесте заправо објективни основ за одређивање кривичне одговорности због саучесништва своје врсте. Међутим, и законодавство и буржоаска теорија кривичног права прелазе преко тога брзине и у вези са тим постаје очигледним да буржоаска наука и законодавство свако на свој начин служе интересима владајуће класе. Кривично законодавство буржоаске државе штити својим нормама те интересе, а у њеној науци кривично право не даје за то научни основ. Наука не открива и не осветљава суштину и извор таквих мера буржоаске државе. Не чини то зато што би то одвело разоткривању класне природе тог законодавства.

Наше законодавство и наука треба да иду другим путем. Служећи интересима огромне већине народа, они треба да постављају ствари јасно и отворено. То ће нам омогућити да у кривичном закону донесемо такве одредбе које ће одговарати потребама наше праксе, а које ће уједно бити у сагласности са оним начелима која се иначе постављају у кривичном праву. Теорија ће ипак имати отворено поље рада за разрађивање и свестрано осветљавање таквих поставки нашег законодавца.

Предлози који су овде учињени у правцу увршћења у Општи део Кривичног закона одредаба о саучесништву *sui generis*, дотицају и о објективној вези као објективном основу кривичне одговорности иду заправо за тим да се с обзиром на потребе правилне и ефикасне заштите нашег правног поретка створи у нашем законодавству и науци једна нова правна категорија. Одређивање одговорности за саучесништво *sui generis* и за дотицај са кривичним делима под условом постојања објективне везе између такве делатности и извесних друштвено опасних појава било би правно средство државе за борбу против нарочитих форми друштвено опасне делатности. Не треба затварати очи пред чињеницом постојања такве делатности злочинских елемената. Ту чињеницу потврђује пракса. Међутим, недостатак таквих начелних одредаба, какве се овде описују, ишао би само на штету правилне и ефикасне борбе против такве делатности.

Владимир Тимошкин и Предраг Власинић

НОВО ПРАВО И ПРАВОСУЂЕ

СТРУКЕ И ЗВАЊА У НОВОМ СЛУЖБЕНИЧКОМ СИСТЕМУ

1. Остварујући овлашћење из чл. 94 Закона о државним службеницима, Влада ФНРЈ је ових дана донела двадесет и седам уредаба о струкама, које у својој укупности претстављају нов систем струка у нашем позитивном службеничком праву. Са овим уредбама и уредбама о припадностима државних службеника изградња нашег новог службеничког система биће углавном довршена. Но то не значи да се нови службенички систем неће и даље изграђивати. Напротив, потребе ће бити да се он према потребама и захтевима наше стварности и даље усклађује са развојем нашег друштвено-економског живота и самог државног апарата.

Систем струка и звања по својој суштини, како је одређен у уредбама о струкама, значи новину у регулисању положаја државних службеника. Док су скоро сви закони о чиновницима у старој Југославији били у основи делимична рецепција или комбинација страних грађанских чиновничких закона, који се сви од реда оснивају на бирократским принципима уређења службеничких односа, Закон о државним службеницима поставио је нове основне принципе за регулисање службеничког положаја, а уредбе о струкама су дошле да те принципе даље разраде и усаврше. Огуда оне и претстављају новину у нашем позитивном службеничком праву у том смислу што разрађују нове и стваралачке принципе у службеничком систему, постављајући појам струке и звања на нове основе и у новом облику.

2. Да би се разумело зашто је у нашем новом службеничком систему прихваћен систем струка и звања потребно је у најкраћим потезима осврнути се на нашу нову државну организацију, организацију државног апарата и привредног система. Управо може се рећи да овој организацији потпуно одговара завођење система струка и звања. Два момента овде су одлучујућа. Прво, наша нова држава је народна држава. То значи да у њој сва власт произлази из народа и припада народу, који ту власт врши преко слободно изабраних претставничких органа, тј. преко претставничких органа државне власти и органа који су одговорни за свој рад претставничким органима. Друго, наша нова држава са дубоким променама у друштвеној и привредној структури, са постојањем одлучујућег државног сектора привреде, са завођењем планске привреде проширује свој апарат и на привредни сектор. Она није више обична полициска и бирократска држава, која нема везе са привредним напретком земље, а тиме и са материјалним и културним подизањем широких народних радних маса. Она је постала организатор и руководилац привредног живота и напретка, основни регулатор економског и друштвеног живота. Отуда су и функције и задаци претставничких органа и органа државне управе у огромној мери порасли и изменили се у односу према старој Југославији. Ове крупне промене изазвале су и промене у самом појму државног службеника, у његовом односу према претставничким органима и другим државним органима, у његовим задацима и дужностима. Државни

службеник није више обичан административац који ради у администрацији државне управе, који врши чисто административне послове и задатке, него је у првом реду сарадник на привредном пољу који ради за државу на остваривању планске привреде, службеник који учествује својим стручним знањем у руководству и административно-стручном апарату државних привредних предузећа.

Ове крупне промене наметале су потребу стварања новог службеничког система који ће одговарати данашњем развоју наше друштвене и економске стварности. Овај задатак извршио је Закон о државним службеницима. Он је поставио основне принципе о новом правном положају државних службеника, о једном новом службеничком систему који ствара основе за изградњу способног и у првом реду стручног службеника који ће бити у стању да учествује у остваривању и организовању државног, привредног и културног живота, који ће својим личним и стручним квалитетима помагати претставничке органе и њима одговорне органе у извршавању поверених задатака на друштвеном и привредном пољу. То је основна идеја Закона о државним службеницима која је изражена у чл. 1 и која се провлачи кроз цео закон. Тиме је стари појам државног службеника разбијен у основи. Према томе, за нови појам и положај државног службеника најкарактеристичнији су ови моменти: 1) државни службеници су помоћни сарадници претставничких органа, што значи да нису никакви органи или носиоци власти; 2) они нису само администратори који би вршили само административне функције већ су и лица која су позвана да учествују у остваривању углавном свих, а првенствено привредних задатака државе; 3) они су **стручни** сарадници од којих се тражи способност и спрема да би могли да разрађују предлоге, да остварују привредне планове, да организују нашу привреду, да разрађују директиве и планове претставничких органа и других државних органа, тако да они постају важан фактор за спровођење у живот државних задатака. Овај последњи моменат је од битне важности и великог значаја у нашој новој држави у којој је државни привредни сектор, који се укључује у сектор државне управе, одлучујући за живот и развој државе.

Све ово показује, с друге стране, колики значај и какву улогу имају стручни кадрови у изградњи и развоју наше нове државе. Отуда је сасвим разумљиво зашто је нови Закон о државним службеницима поставио цео службенички систем на **струке**. Управо, он даје само основе за одређивање и нормирање службеничких односа у оквиру струке, остављајући уредбама о струкама да те основне поставке даље разраде и прецизирају.

Из овога излази и значај новог система струка. У првом реду систем струка јесте објективно диференцирање службеничког апарата према природи службе и стручној спреми. Тиме се омогућава да се свака струка, да се разни сектори наше државне службе развијају према својој природи и да се омогући развој појединих струка према њиховим специфичним потребама и условима рада. На тај начин разбијени су механички елементи који су лежали у старом појму струке и дата могућност да свака струка постави границе за напредовање и награђивање у појединим звањима према својим сопственим потребама и према значају који ће у изграђивању наше

државе играти ова или она струка. То омогућава истовремено квалитативно подизање нивоа државне службе и стручности службеника, даје реалну базу за диференцирање и распоређивање службеника према њиховим стручним способностима и наклоностима, омогућава стручни развој службеника у оквиру једне струке и коначно ствара потребне стручњаке за обављање послова звања појединих струка. Поред тога, систем струка даје слику унутрашње службеничке структуре у оквиру организационих јединица, у којима се распоред рада има вршити на основу струка, чиме се спроводи правилно и рационално искоришћавање стручне радне снаге са постављањем сваког службеника на звање које одговара његовим способностима. То значи да ће у новом систему струка сваки службеник имати по правилу одређено звање које ће бити везано за одређену струку и радно место. Даље, што је врло важно нагласити, систем струка омогућава што правилније одређивање система плата, награђивања и напредовања службеника у државној служби по начелу постављеном у Закону о државним службеницима (чл. 5) да се плата и остале погодности дају службеницима према природи службе и значају посла, према постигнутом обиму и квалитету рада, као и према обиму одговорности за рад. Са обзиром на ове елементе, у основној уредби о припадљностима савезних државних службеника основне плате и друга примања одређени су у свакој струци према појединим звањима, према значају струке и суштини звања. Тиме је напуштен стари бирократски систем плата и награђивања који се заснивао на формалним критеријумима и изједначеним платама према групама у које су сврставана звања скоро искључиво према школским квалификацијама. Тиме су у исто време разбијени стари формалистички и механички елементи при одређивању плата и нов систем плата постављен је у складу са новим системом струка као објективан, еластичан и правичан систем награђивања државних службеника. — Затим, нови систем струка омогућава и вођење правилне и тачне евиденције о стручним кадровима по струкама и звањима, која је нарочито данас од велике важности за извођење Петогодишњег привредног плана, јер се без добре евиденције не може вршити правилан распоред и размештај стручних кадрова.

Најзад, треба истаћи још једну важну чињеницу. Са увођењем новог система струка стварају се потребни услови за спровођење систематизације места у државном апарату, будући да је циљ систематизације утврђивање броја службеничких места по звањима према стварним организационим потребама надлежности, установа и предузећа. Систематизација треба да пружи реалну и праву слику нашег службеничког апарата, потребног али и довољног да обезбеди правилно и ефикасно функционисање појединих струка и звања у одређеним организационим јединицама. Специјално, добро постављена систематизација у административно-стручном апарату државних привредних предузећа имаће за резултат повећање општенародне акумулације, с обзиром да у трошкове управе и продаје улазе, између осталог, и трошкови за плате административно-стручних службеника појединих државних привредних предузећа.

3. У новом систему струка најважнији и централни део претставља појам струке и звања. Појам струке даје полазну тачку

за одређивање која ће звања постојати у струци. Управо од тога што све обухвата једна струка зависи која ће звања у њој постојати и њен однос према осталим струкама. Због тога је први и најтежи посао при изради уредаба о струкама био да се одреди појам сваке струке, односно да се разграниче послови појединих струка, да се створе оквири за одређивање звања која ће се суштински везивати за саму струку, односно претстављати у својој целини саму струку.

10. **Појам струке.** — Кад је реч о појму струке, потребно је најпре истаћи разлику између струке и управне гране, јер се понекада у пракси ове две ствари мешају, па чак и изједначавају. Под управном граном треба подразумевати једно надлештво, једно министарство, односно један ресор. Према томе појам гране носи организаторски карактер. Напротив, струка се не може обухватити организационо, већ појамно — функционално, јер обухвата вршење одређених послова кроз звања која имају државни службеници. То значи да се струке у организационом разграничењу државне управе не појављују. Оне се појављују тек онда када се државна активност почиње рашчлањавати на поједине групе послова према основним и заједничким унутрашњим особинама, без обзира на организациону јединицу. Отуда, појам струке није исто што и појам управне гране. Струка се битно разликује од управне гране, а њен појам може бити ужи или шири од појма управне гране. У једном ресору може постојати више струка, али с друге стране има струка које прелазе границе једног ресора. На пример, у ресору Министарства саобраћаја постоји струка експлоатације железница као матична струка, која скоро не прелази границе самог ресора, али зато постоји административна, финансиска и правна струка које се налазе у скоро свим ресорима и осталим организационим јединицама. Или, у Министарству иностраних послова постоји дипломатско-конзуларна струка, која је искључиво везана за овај ресор. Међутим, поред ње постоје у оквиру ове гране управе и друге струке, као што су правна, административна, финансиска итд. које се налазе у другим ресорима. Одвајање појма струке од појма управне гране има не само теоретско него и практично значење, јер наше позитивно службеничко право одређује извесне услове при прелазу службеника из једне струке у другу, док се при прелазу из једне управне гране у другу (из једног ресора у други), уколико овај прелаз није везан са променом струке, не траже никакви услови.

У грађанској теорији административног права струка се обично дефинише као низ груписаних делатности једнаких по својим унутрашњим особинама, или како је дефинише Закон о чиновницима старе Југославије: „струку сачињавају сва звања која су на основу исте спреме предвиђена за вршење истих или битно истих послова без обзира на ресор (§ 14). Према овој дефиницији, струка обухвата сва звања исте или битно исте садржине за која се тражи иста стручна спрема. Овако постављан појам струке је узан, не одговара перспективном развоју нашег државног апарата, ствара баријере стручног уздизања кадрова и кочи еластичност у распоређивању ових кадрова, није у складу са новом структуром нашег државног и привредног система. По овој дефиницији струке би обухватиле само појединачна звања из појединих струка поставље-

них у уредбама о струкама. На пример, грађевинарску струку обухватили би само службеници са звањима за грађевинарске инжењере, јер се за ова звања тражи иста спрема, док би грађевинарски техничари били ван ове струке, јер се за њих тражи друкчија стручна спрема. Или обрнуто: грађевинарску струку обухватили би само грађевинарски техничари, док би грађевинарски инжењери били ван струке. Исто ово може се приметити и за друге струке. Све то показује да се критеријуми које поставља стара теорија и пракса за разграничење појма струке не могу у целости прихватити за одређивање општег појма струке у нашем новом систему. Ако би се усвојили ти критеријуми то би значило ићи у крајност при постављању струка, значило би стварати од једне струке више струка чиме би се промашио циљ који се жели постићи завођењем система струка.

Држећи се основне поставке Закона о државним службеницима, да према природи службе и стручној спреми службеници припадају разним струкама, а да у оквиру сваке струке постоје звања према различитости посла, уредбе о струкама развиле су даље ову поставку и формулисале појам струке тако да он најбоље одговара потребама доброг функционисања нашег државног апарата. Отуда је у систему струка појам струке добио друкчији вид и садржај: већу еластичност и ширину у примени, мада су основни критеријуми за појам струке и даље: **природа послова и стручна спрема**. Али, за разлику од старог појма струке, у новом појму није се могло поставити као апсолутно правило да послови за једну струку морају бити исти или битно исти и да стручна спрема мора бити иста. Ово се није могло усвојити зато што се појам струке по новом схватању законодавца мора одређивати према **врсти службе**, тј. по извесним **основним, општим и заједничким особинама послова**, који улазе у оквир одређене струке, а различити су од осталих струка. То значи да се из једног збира послова издваја оно што је битно за сам основни појам струке, тако да у самој струци може бити веће или мање разлике у пословима. Из тога сасвим логично излази да ни стручна спрема не мора бити иста, јер нису исти ни послови. Међутим, стручна спрема, иако није иста, ипак у основи мора бити општа и заједничка за сва звања, јер би се иначе губио појам струке и залазио у другу струку. По правилу стручна спрема се одређује према карактеру и суштини послова. Тако се долази до формулације општег појма струке, која излази из нашег новог система: **Струка је, један одређени скуп у основи општих и заједничких послова за које се тражи одређена општа и заједничка основна стручна спрема**. Или: **струка обухвата један одређен скуп звања која у својој укупности садрже опште и заједничке послове за чије се вршење тражи општа и заједничка основна стручна спрема**. Према томе, за нови појам струке карактеристична је црта да послови и стручна спрема у основи морају бити заједнички за читаву струку. На пример, за сва звања индустриско-техничке струке основни заједнички послови су организовање и руковођење индустриске производње као и индустриске изградње по свим њеним гранама, а основна стручна спрема је — техничка спрема (технички курс, нижа техничка школа, средња техничка школа, погонски стручни течај, технички факултет). Да се пошло путем одређивања појма

ове струке по ранијем систему, онда би индустриско-техничка струка била расцепана на више струка: машинску, електротехничку, технолошку, хемиску, рударску, топничку итд. струку. Међутим, овако постављање струке не би одговарало правилном извршавању привредног плана, извршавању задатака у вези са индустријализацијом и електрификацијом земље, не би давало могућности што еластичнијег распореда кадрова ове струке и њихово постављање тамо где су најпотребнији. Како је у свим овим гранама индустриско-техничке струке битна организација индустриске производње, то је и узета једна индустриско-техничка струка као јединствена струка која у основи спаја све њене гране које су усмерене на организацију индустриске производње. Исто тако, на ширу основу постављене су и друге струке, као нпр. административна, правна, економско-комерцијална, здравствена, финансиска, просветно-научна и тако даље.

2^о. **Звања.**— Појам звања улази у општи појам струке јер звања чине саставни део струке. Теоретичари и службеничко позитивно право, како страни тако и наше старо, познају овај појам пре појма струке. Од разних писаца овај је појам дефинисан на различите начине. Тако, једни дефинишу звање као одређен круг државних послова који су поверени једном службенику; други — као један одређен круг службених послова помоћу којих држава реализује своје задатке. Једна добра страна ових дефиниција је што за појам звања везује један одређен круг послова а те послове за одређено лице. Отуда, звање претставља једну одређену материјалну делатност извесног службеника у државној служби. Тиме се може одмах констатовати да је појам звања ужи од појма струке, јер у једној струци има више звања. Он је ужи и од појма управне гране, пошто се у једном ресору налази један низ звања која могу припадати разним струкама.

Дефиниције које су напред изнете једностране су, површне, непотпуне и без довољне садржине. Није довољно рећи да је звање један одређен круг службених послова, јер се тиме може доћи до погрешног формалистичког закључка да је сваки ограничен круг послова једно звање. Истина, да би постојало звање, потребно је да је оно у првом реду као такво **предвиђено општим прописом**, а то значи да оно тиме добија карактер једне **правне установе**, да постаје један правни институт, као што је и струка. Али то није довољно. Тако нпр. није искључено да и приправници, који су иначе државни службеници, имају један круг послова. Па ипак они немају никакво звање у смислу нашег новог службеничког система. Они немају звања зато што их сам Закон о државним службеницима и уредбе о струкама не установљавају за њих. Отуда, звање не треба мешати или изједначавати са службеним дужностима и пословима. Службена дужност претставља конкретну и стварну радњу службеника, док звање има друкчије значење. Ово се подвајање најбоље види из чињенице да звање један службеник има и онда када службене послове и дужности свога звања привремено не врши, нпр. службеник на боловању, одмору или отсуству. Затим, и из чињенице што службеник са постављењем добија једно одређено звање са одговарајућом платом, док вршење послова одгова-

рајућег звања отпочиње тек са ступањем на дужност (чл. 23 Закона о државним службеницима). Ово показује да је звање доиста нужна претпоставка за вршење одређених послова, али истовремено не садржи и неопходност стварног и непрекидног вршења послова.

Исто тако, појам звања треба разликовати од појма положаја. Звање обележава једно стручно својство службеника, док положај једну одређену функцију. Положај се везује за организационе форме и његово постојање зависи од саме организације надлештва, установе или предузећа. Који ће положаји постајати у једној организационој јединици зависи од саме организационе структуре те јединице. Положај носи организациони карактер. Још једна разлика између звања и положаја је у томе што се за звање траже стручни квалитети службеника, док се за положај у првом реду тражи да службеник има руководне и организационе способности. Отуда, на положај неко може бити постављен а да нема звање, док је обрнуто по правилу немогуће: лице које се налази на положају не може самим тим испуњавати услов за добијање звања, ако нема стручне способности за вршење послова тог звања.

Према томе звање је, исто као и струка, правни институт регулисан позитивним правним прописима, те стога носи у себи објективност, постојаност и сталност у општем режиму државне службе. Ова црта звања потврђују се и у нашим новим уредбама о струкама, које установљавају звања на један објективан, реалан и постојан начин. Службеници који имају звања претстављају сталан службенички кадар у државној служби. Међутим, треба нагласити да ова црта, као формални критеријум за постојање звања, иако је потребна, ипак није битна за саму суштину звања у новом систему струка.

Страна службеничка законодавства врло ретко, управо скоро никако не одређују појам струке и звања. Из неких од ових закона може се само констатовати да извесна звања постоје, без ближег одређивања која су то звања и каква је њихова садржина (уредба о статусу белгиских државних службеника, швајцарски савезни закон о положају државних службеника, француски закон о положају државних службеника). Закон о чиновницима старе Југославије у овом правцу отишао је нешто даље, јер је у свом чл. 346 био набројао сва звања чиновника према положајним групама, док је посебним уредбама предвиђао која звања постоје за званичнике и служитеље. Међутим, треба приметити да је стари законодавац мешао звања са положајима, пошто су многи положаји тада сматрани као звања, те су због тога у § 346 и били унети као звања (нпр. председник суда, директор, помоћник министра, начелник, генерални директор, управник, лектор итд.). То доказује да у старом службеничком законодавству није био израђен један одређен и прецизан систем звања. Отуда и сам појам струке био је магловит и неодређен.

Развијајући и продубљујући основне законске поставке о струкама и звању (чл. 11 Закона о државним службеницима), уредбе о струкама у првом реду одређују појам сваке струке у општим линијама, а затим на један прикладан, логичан и систематски начин одређују звања која постоје у струци, њихове основне послове

и стручну спрему која је потребна за вршење појединих звања. На тај начин звања у новом систему струка добијају пуну садржину и потребну прецизност, индивидуалност и конкретизацију. То је битно што треба подвући и што се не може наћи у страним службеничким системима. Ово индивидуализирање и конкретизирање звања нарочито је важно за нови систем плата, као што смо напред видели, јер доприноси да основне плате буду реално, објективно и правилно одређене за свако звање по законском начелу да се плата даје службеницима према природи службе и посла, тј. према струци и звању.

Номенклатура звања у свакој струци постављена је по правилу тако да се омогући напредовање службеника у струци и његов развој ка вишој стручности. Као критеријум за распоред звања, узети су **послови и стручна спрема**. Међутим, треба приметити да основни послови и стручна спрема нису у неким уредбама изрично наведени. Тако за звање контролне, правне и дипломатско-конзуларне струке, као и за поједина звања других струка (нпр. за административну струку) нису у истоименим уредбама одређени послови, али је зато њима дато овлашћење за доношење посебног упутства о одређивању послова за та звања. С друге стране, сами послови нису исцрпно одређени за звања, већ се пошло од претпоставке да је довољно за свако звање дати само оне послове који чине његову битност и суштину, тј. одредити само основне послове, док је остављена могућност њиховог ближег одређивања у упутствима. На тај начин звања нису круто и механички постављена, већ је омогућена њихова еластичност у примени према томе како се у пракси буде даље искристалисавала. Према природи основних послова и стручној спреми звања су у номенклатури сврстана у поједине групе, али ни ту нису постављене апсолутне границе и непремостиве баријере, него је омогућено службеницима да на основу више стручне праксе или спреме добију и звање из више групе. У свакој групи звања су даље постављена вертикално, што значи да су поређана од најнижег ка највишем звању. Према томе, одлика је новог система да су звања како у оквиру саме групе исте струке, тако и у оквиру читаве струке, постављена **вертикално према рангу** (од једноставнијих ка сложенијим пословима) и **степену стручности службеника**. Свако више звање значи сложеније послове и већу стручност службеника. То значи да се у новом систему звања, напредовање у струци неће вршити на основу формалних момената, већ у првом реду на основу **више стручности службеника показане у служби**. У томе је суштина и оригиналност нашег новог система звања. Из ових разлога није могао бити усвојен систем паралелних односа хоризонталних звања, чиме би се стварао велики број звања без потребе. Такав систем био би неправилан и штетан по развој наших стручних кадрова и не би давао перспективу за стручни развој службеника у струци, а поред тога онемогућавало би се правилно и реално одређивање система плата. Због тога, у свакој струци звања су груписана по сродним обележјима послова и према степену стручне спреме, а у свакој групи постављена су од најнижег до највишег према рангу послова, стручној пракси и степену стручности службеника која се тражи за вршење послова вишег звања.

Што се тиче стручне спреме (школске, стручних школа, курсе-

ва) у скоро свим уредбама о струкама, осим у струци цивилног ваздушног саобраћаја, здравственој, ветеринарској и просветно-научној струци, она је постављена као мерило о стручној способности службеника за обављање послова појединих звања. То значи да је стручна спрема, која је постављена у новом систему струка и звања, потребна за вршење одређеног звања, али није апсолутни услов за стицање тога звања, већ је први услов стварна способност службеника за обављање одређеног звања. Ова основна поставка само је потврда и разрада начела израженог у чл. 5 Закона о државним службеницима по коме се примање у државну службу и напредовање у њој врши према личној вредности и способности службеника. Отуда, и свака уредба о струци прописује да се службеник који се покаже неспособан за обављање послова звања у коме се налази, може бити враћен на ниже звање које одговара његовој стручној способности. Према томе, школска спрема, курсеви и испити, којима се стиче потребна стручна спрема, у новом систему струка не сматрају се као неопходни услови за само стицање звања. То значи да се на одређена звања могу поставити лица без предвиђене школске спреме, односно курса или испита, ако се покажу да су стручно способна да врше послове одређеног звања. Међутим, то не треба да претставља апсолутно правило. Напротив, с обзиром на задатке који се постављају за државне службенике и за чије је извршење потребна стручна спрема, потребно је тежити да се државни службеници путем школе или курсева стручно оспособе да би одговорили својим задацима. Ова тежња јасно је испољена у уредбама о струкама у којима се предвиђа да су надлежне старешине дужне да се постарају да сви службеници путем курсева и стручних испита стекну потребну спрему предвиђену за одређена звања, као и да се старају да се остваре сви потребни услови како би службеници добили потребну стручну и школску спрему. То показује да су школске квалификације ипак један од елемената за оцјену стручне способности службеника. Поред тога, ове квалификације могу бити и услови за стицање одређеног звања, јер уредбе о струкама предвиђају могућност да се у правилницима о стручном испиту постави школска спрема као услов за стицање одређеног звања. Међутим, постављати за сада школску спрему као један апсолутни услов за стицање звања значило би у данашњим условима развитка нашег младог службеничког кадра кочење рада нашег државног апарата. Према томе, из уредаба о струкама излази основна поставка да се постављење, односно унапређење службеника у звања врши у првом реду „према стварној способности службеника за обављање послова одређеног звања“.

На крају, потребно је истаћи још ове две ствари. Прво, за струку цивилног ваздушног саобраћаја, здравствену, ветеринарску и просветно-научну струку предвиђа се школска спрема, курсеви и испити као услови за стицање звања у струци, с обзиром на природу ових струка и на специфичност и специјалност звања у њима. Друго, у административној, музејско-конзерваторској, библиотекарско-архивистичкој, правној, контролној, дипломатско-конзуларној струци, као и у струци планирања није предвиђена стручна спрема за вршење звања. Међутим, то не значи да се за ова звања неће тражити стручна спрема, јер је у самим уредбама предвиђено да ће

посебни правилници да одреде која је стручна спрема потребна за вршења звања. У свему, појам звања може се, по правилу, дефинисати као уже одређени круг специјалних послова у оквиру једне струке, за чије се вршење тражи ужа, конкретна одређена стручна способност, односно стручна спрема. То би била дефиниција звања у материјално-објективном смислу. У субјективном смислу, звање би претстављало једно лично стручно својство одређеног службеника као носиоца тога звања.

4. Такав би био појам струке и звања у новом службеничком систему. Али, уредбе о струкама не разрађују само даље наш нови службенички систем. Оне ће нарочито одиграти улогу у постављању чврстог система плата и напредовања државних службеника. Исто тако, ове уредбе претстављају основ и потстрек за организовање стручних школа и курсева који треба да обезбеде планско и непрекидно стручно и културно уздизање и усавршавање наших службеника. Организација струка је, истина, данас прилагођена нашим објективним и субјективним могућностима. Али, структура струка и само постављање струка у основ службеничког система показује да је основно правило наше народне државе у погледу службеника, да се створе стручно способни и спремни сарадници органа државне власти, којима држава пружа услове да се стручно развијају и које достојно награђује за њихов рад.

Др Александар Балтић

ПОВОДОМ ОСНИВАЊА НОВИХ САВЕЗНИХ МИНИСТАРСТАВА И МИНИСТАРСТАВА НАРОДНИХ РЕПУБЛИКА

Организација државне власти код нас као и организационе форме државне управе одговарају карактеру наше државе и у складу су са постојећим економско-друштвеним условима. Ово свакако важи и за наша министарства, која претстављају органе преко којих Савезна влада и владе република врше своје задатке и послове из своје надлежности. Отуда се наша министарства у битним цртама разликују од министарстава старе Југославије као и од министарстава других капиталистичких земаља. У капиталистичким земљама министарства су по свом карактеру административни органи који имају углавном функције администрирања. Ово је разумљиво кад се узме у обзир да се у тим земљама основна производна средства налазе у рукама капиталиста и да привредом управљају трустови, концерни и друге капиталистичке организације. Сасвим је другачија ситуација у нашој земљи, јер се основна производна средства налазе у рукама државе, а један од основних задатака наших управних органа јесте управљање државном тј. социјалистичком привредом. Али, баш из обимности и сложености задатака који се постављају пред наша министарства у вези са управљањем привредом проистиче потреба за диференцијацијом и специјализирањем у погледу управљања појединим привредним гранама, јер се показало да је тешко са једног места руководити свим гранама индустрије или разним привредним гранама. Устав ФНРЈ и устави народних република, истина, набрајају која министарства постоје у Савезној влади односно владама народних република (чл. 86 Устава ФНРЈ и одговарајући одредбе устава народних република), али ово набрајање има значаја само са гледишта поделе министарстава на опшћесавезна и савезно-републиканска, односно на савезно-републиканска и републиканска. То међутим никако не значи да се, у

оквиру ове уставом предвиђене поделе, не могу оснивати нова министарства. Још приликом доношења устава било је јасно да ће са развојем појединих привредних грана и разграђивањем појединих подручја државне управе бити потребно издвојити из појединих министарстава поједине групе послова и основати за те послове нова министарства. Услови за то почели су се стварати нарочито после прелаза на планску привреду и ступања на пут остварења Петогодишњег плана, па су због тога основана нека нова министарства у Савезној влади и владама народних република.

*

Указом Президијума Народне скупштине ФНРЈ од 19 јула 1947 године У.бр. 1445 („Сл. лист ФНРЈ” бр. 61 од 22 јула 1947) издвојени су из Министарства индустрије ФНРЈ послови електрификације и основано ново Министарство електропривреде ФНРЈ као савезно-републиканско министарство. У вези с тиме Уредбом владе ФНРЈ о укидању Генералне дирекције савезне електропривреде Министарства индустрије ФНРЈ („Сл. лист ФНРЈ” бр. 66 од 8 августа 1947 год.) укинута је ова дирекција, а њена надлежност као и права и обавезе пренесени су на ново Министарство електропривреде ФНРЈ.

Крупни и важни задаци који су постављени Петогодишњим планом на пољу електрификације земље, обимност послова у вези са остваривањем плана електрификације као и одговорни оперативни задаци капиталне изградње на подручју електропривреде, налагали су оснивање Министарства електропривреде. Ово министарство има карактер савезно-републиканског министарства и његов је основни задатак планирање и опште руководство целокупном електропривредом у земљи, као и руководство изградњом нових објеката електрификације општедржавног значаја и управљање постојећим таквим објектима. Треба нарочито нагласити да је главно тежиште рада овог министарства у капиталној изградњи нових објеката електрификације, који претстављају један од основних задатака Петогодишњег плана. Ново Министарство електропривреде има у својој надлежности све послове из надлежности раније Генералне дирекције савезне електропривреде. У његову надлежност спада нарочито израда општедржавног плана електрификације и планова производње електричне енергије, контрола њиховог извршења, давање смерница и директива за руковођење и организацију електропривреде којом руководе народне републике, као и управљање предузећима електропривреде општедржавног значаја. Важно место у раду министарства заузимају и научна и практична испитивања у циљу унапређења електропривреде, која оно организује преко института и својих бироа за израду пројеката постројења.

*

У свим народним републикама основано је министарство комуналних послова, сем НР Црне Горе где у саставу Претседништва владе постоји Одељење за комуналне послове. Ова министарства већ су почела функционисати у свим републикама, а у неким (НР Србија и НР Босна и Херцеговина) почела су са радом већ пре неколико месеци.

Потреба за оснивањем министарства комуналних послова, које је предвиђено и уставима свих народних република, настала је отуда што се показало да се привреда наших народних одбора као и целокупна локална индустрија, занатство и остала ситна произвођачка активност нису могли развијати јер није било органа који би се посебно бавио локалном привредом и пружао јој потребну помоћ.

Оснивање тога министарства налагала је исто тако и потреба изградње и развоја градова и места, као и значај комуналног газдинства и станбене изградње за побољшање животних услова радног народа у градовима и индустриским насељима.

Основни задатак министарства комуналних послова састоји се у остваривању руководства локалном привредом као и директивног руководства комуналним и станбеним пословима. Оно даје целокупној локалној привреди основне смернице за рад и стара се о њеном подизању и развоју, имајући у виду задовољење потреба становништва и омогућавање његовог културног живота. Ово министарство је организатор, општи руководилац и општи планер локалне привреде, укључујући поред привреде народних одбора и осталу локалну индустрију и занатство као и целокупну ситну произвођачку делатност. Говорећи о значају оснивања министарства комуналних послова, друг Кардељ је рекао: „Веома важну улогу у идућој години одиграће нарочито министарство за комуналне послове, коме је постављен задатак да организује, односно да помаже организовање нарочитог подручја ситне привредне делатности локалног значаја, у првом реду локалне индустрије, занатства, градске производње итд.” Даљи задатак тога министарства јесте старање о планском развоју, изградњи, реконструкцији и уређењу градова и других насељених места у оквиру општедржавног плана, као и старање о укључивању њихових привредних планова, комуналних и станбених потреба у перспективне и текуће републиканске планове. У његову надлежност спада исто тако предузимање мера за правилно решавање питања комуналног кредита као и мера за развијање, снабдевање и помоћ занатском и станбеном задругарству. Важно је подвући да министарство комуналних послова, за разлику од метода рада осталих привредних министарстава, по правилу не управља непосредно предузећима (осим оним предузећима републиканског значаја која снабдевају одређену врсту комуналним предузећима и раде на задовољењу чисто комуналних потреба), него се бави општим планирањем, давањем смерница, инструктажом и организовањем помоћи ситној привреди, и води евиденцију и контролу над локалном привредом. Међутим оперативно руководство градским привредним предузећима и станбеним газдинством остаје у рукама градских народних одбора и њихових извршних одбора, који по начелу самоуправљања народних одбора самостално руководе свим пословима и задацима локалног значаја у оквиру општедржавног и републиканског плана. У вези с тиме треба напоменути да министарство комуналних послова не обухвата само комуналне послове у градовима, већ и у индустриским насељима, варошицама и селима.

Министарство комуналних послова обухвата углавном три врсте послова: а) комунални послови у ужем смислу (изградња градова и насеља, регулациони планови, канализација, водовод, осветљење, улице, паркови, купатила, одмаралишта и сл., градски саобраћај, снабдевање насеља, станбена изградња и управљање станбеним газдинством, планирање и организовање услуга за потребе становништва — занатске, транспортске итд.); б) занатство; в) локалну индустрију. Поред свог планског и функционалног сектора (давање смерница и општих начела за вођење комуналне политике, организација локалне индустрије и занатских задруга, инструктажа народних одбора по комуналним пословима, евиденција, општа контрола итд.), министарство комуналних послова има свој оперативни сектор који руководи републиканским предузећима за снабдевање градова материјалом за њихову изградњу, за производњу тога материјала, за снабдевање локалне индустрије и занатства итд.

*

Аутосаобраћају и локалном саобраћају уопште припада значајна улога и удео у испуњењу плана транспорта. Иако локални саобраћај претставља природну допуну саобраћаја општедржавног значаја и чини с њиме нераздвојну целину, ипак из саме природе тога саобраћаја произлази потреба за његовом децентрализацијом по републикама, обезбеђујући у исто време његово повезивање у јединствени систем саобраћаја. Ради остваривања руководства локалним саобраћајем неке народне републике (Србија, Босна и Херцеговина и Словенија) већ су основале министарство локалног саобраћаја, у другим републикама формиране су комисије или управе за локални саобраћај, док НР Хрватска стоји такође пред оснивањем тога министарства.

Министарство локалног саобраћаја има опште руководство аутосаобраћајем и остварује јединствено руководство и координацију целокупног осталог локалног саобраћаја на територији народне републике. У његов задатак спада старање о организацији целокупног локалног саобраћаја и транспорта, руковођење јавним аутосаобраћајем републиканског значаја, управљање предузећима речног саобраћаја републиканског значаја и предузећима прибрежног поморског саобраћаја, као и управљање ауторадионицама за средње и генералне оправке. Делокруг овог министарства обухвата, поред послова аутосаобраћаја, и послове локалног речног и прибрежног поморског саобраћаја, као и саобраћаја осталим превозним средствима (трамваји, тролејбуси итд.). Међу пословима из надлежности министарства локалног саобраћаја треба нарочито споменути: планирање аутосаобраћаја и целокупног локалног саобраћаја; одређивање линија у аутосаобраћају и у осталом локалном саобраћају и њихово усклађивање, организација и обезбеђење оправке саобраћајних средстава, осигурање правилне расподеле превозних средстава, њихових резервних делова, горива и мазива, као и снабдевање речног и поморског саобраћаја.

Оснивање министарства локалног саобраћаја народних република односно других одговарајућих органа за руководство тим саобраћајем (комисије, управе) има у првом реду за циљ да развије што већу иницијативу народних република за унапређење локалног саобраћаја на њиховој територији, као и да мобилише средства и могућности народних република за извршење плана транспорта.

*

Дрвна индустрија у неким народним републикама претставља важну и развијену привредну грану. Ради правилног управљања дрвном индустријом и да би се обезбедило извршење њених планом постављених задатака, показала се потреба да се у народним републикама са развијенијом дрвном индустријом приступи оснивању посебног министарства за дрвну индустрију. Због тога су НР Босна и Херцеговина и НР Словенија, које имају развијенију дрвну индустрију, пре кратког времена основале министарство дрвне индустрије.

Основни задатак овог министарства јесте остваривање општег руководства и планирање изградње, развоја и унапређења дрвне индустрије на територији народне републике, као и управљање дрвном индустријом републиканског значаја. На министарство дрвне индустрије прелазе сви послови у вези са дрвном индустријом као и одговарајућа предузећа из досадашње надлежности министарства индустрије народне републике. Према томе то би се министарство бавило пословима механичке и хемиске прераде дрвета. Међутим послови подизања, узгоја и уређења шума, као и шумска газдин-

ства са шумским манипулацијама остају и даље у надлежности министарства пољопривреде и шумарства односно министарства шумарства народне републике. У погледу предузећа дрвне индустрије локалног значаја министарство дрвне индустрије имало би само давање смерница за њихов рад, док би овим предузећима управљали и даље народни одбори по општим упутствима министарства комуналних послова народне републике. У надлежност министарства дрвне индустрије спада нарочито израда републиканског плана дрвне индустрије и контрола његовог извршења, израда прописа и утврђивање норми и норматива за дрвну индустрију републиканског значаја, старање за набавку и расподелу машина, сировина, полуфабриката и других потреба дрвне индустрије, извршење плана расподеле готових производа и указивање техничке помоћи предузећима дрвне индустрије на територији народне републике.

М. Вучковић

ПРОБЛЕМ ВИНОСТИ

Доносимо овај рад као прилог дискусији која је поведена у вези са објављивањем Пројекта за Општи део Кривичног законика. Не улазећи у питање исправности свих поставки овог рада, сматрамо да једна теориска дискусија основних правних проблема може бити само од користи како за развој наше науке кривичног права, тако и у извесној мери за састављање коначних текстова појединих пројеката наших закона.

Уредништво

При изради коначног нацрта Општег дела Кривичног закона, која је у току, проблему виности као субјективном основу кривичне одговорности због његове важности мора бити посвећена велика пажња. Постоји предлог да се овај проблем реши тако да се у Општем делу Кривичног закона виност формулише на следећи начин:

„Кривична одговорност постоји само за дела учињена са умишљајем и из нехата.

Кривично дело је учињено са умишљајем кад је учинилац хтео радњу и био свестан друштвено-опасног карактера њене последице, или кад је предвидео друштвено-опасну последицу као могућу и пристао на њено наступање.

Кривично дело учињено је из нехата кад је учинилац предвидео наступелу друштвено-опасну последицу, али је лакомислено држао да она неће наступити или да ће је моћи отклонити, или кад он није предвидео наступелу друштвено-опасну последицу, иако је ову према околностима, а нарочито према својим личним особинама могао или био дужан предвидети.“

Пошто изгледа да овај предлог има за собом доста присталица и претставља уједно одомаћено схватање виности у кривичном праву, то сматрамо за потребно да га подвргнемо специјалном разматрању.

1. Неоспорно је да кривични закони инкриминишу поред осталих и таква кривична дела чије се биће остварује већ самим фактом извршења кривичне радње, без обзира на наступање каквих последица такве радње. У таквим случајевима биће кривичног дела је у потпуности остварено већ у моменту кад је учинилац довршио радњу коју закон означаје као кривично дело. За постављање питања кривичне одговорности учиниоца таквог кривичног дела није потребно да из такве његове радње произађе једна или друга последица. Самим фактом извршења односне радње заснива се кривична одговорност за њеног учиниоца, и то зато што се већ самим фактом извршења такве радње остварује биће односног кривичног дела.

Пошто се, дакле, биће кривичног дела испуњује самом радњом учиниоца, којој не треба да се придружују никакве последице, то за установљење субјективног основа кривичне одговорности таквог учиниоца његова виност може да се тражи само у погледу онога што чини биће тог кривичног дела, тј. у погледу саме радње извршења.

Несумњиво је да свака радња уопште узрокује и извесне последице. Извесне последице узрокују и оне радње чијим се самим фактом извршења остварује биће кривичног дела. Међутим, код таквих дела одговорност њихових учинилаца не условљава се наступањем каквих одређених последица. Таква су, на пример, следећа дела:

За постојање дела из тач. 8 чл. 3 Закона о кривичним делима против народа и државе довољно је да неко само постане чланом удружења о којем је реч у односном пропису. Питање, да ли услед радње учиниоца, путем које он постаје чланом таквог удружења, настају какве последице или не, за кривичну одговорност таквог учиниоца због дела из тач. 8 чл. 3 није уопште одлучно. Ко само постане чланом таквог удружења, он је већ одговоран за извршено дело из тач. 8 чл. 3, јер је он самим фактом приступања удружењу починио ово кривично дело.

Такве је врсте и дело из чл. 9 истог закона, тј. пропаганда или агитација која садржи позив на насилно обарање постојећег државног уређења. Дело пропаганде и агитације сматра се довршеним од момента вршења (у једној или другој форми) пропаганде или агитације. За постојање довршеног бића овог кривичног дела нема значаја да ли су као резултат пропаганде или агитације била извршена нека дела из Закона о кривичним делима против народа и државе или не.

Такве су природе и многа друга кривична дела из Закона о кривичним делима против народа и државе, као што су, на пример, дела из члана 3 тачке 4, 5, 9 и 11.

Као такво дело треба поменути и дело из члана 2 Закона о забрањивању издавања националне, расне и верске мржње и раздора. Како се из законског текста види, инкриминише се свака агитација, пропаганда и писање, издавање, штампање и растурање списа којима се иде на то да се изазове или распали национална или расна мржња или раздор. За остварење бића овог кривичног дела не тражи се и наступање последице на коју се односном радњом циљало, тј. не тражи се да услед радње учиниоца дође и до стварног распаљивања националне или расне мржње или раздора. У вези са овим делом треба поменути и оно дело из чл. 2 које је квалификовано позивањем на вршење убиства (чл. 4). Закон за биће тога дела не тражи да је наступила последица, тј. извршење убиства. За остварење бића овога дела, према законском тексту, довољно је само позивање на вршење убиства. Ако би се, међутим, десило да дође и до убиства, тада односно лице, које је вршило позив на та убиства, биће одговорно поред дела из чл. 2 у вези чл. 4 и за саучесништво у односним делима убиства.

Као дело такве врсте треба забележити и дело из ст. 1 чл. 11 Закона о заштити општенародне имовине и имовине под управом државе. Према односном члану ово кривично дело постоји када службеник не води прописане књиге, а дужан је да их води, или их неуредно води. Према законском тексту јасно је да се остварење бића овог дела не условљава наступањем каквих било последица таквог рада службеника. Службеник извршује ово кривично дело већ тиме што не води прописане књиге или што их неуредно води. Он је одговоран за ово дело без обзира на то да ли је због таквог његовог рада наступила каква последица или не.

Иста је ситуација и у погледу дела из чл. 9 поменутог закона. Службеник чини дело из овог члана, када пропусти да изврши попис имовине из чл. 1 тога закона, иако је био дужан да то учини. Закон, дакле, ни овде за остварење бића кривичног дела не тражи да услед рада односно пропуштања рада од стране учиниоца наступи каква последица.

Исти је случај и са делом из чл. 5 Закона о заштити општенародне имовине и имовине под управом државе.

Закон о сузбијању недопуштене трговине, недопуштене шпекулације и привредне саботаже у више својих одредаба о кривичним делима не помиње уопште последице као елементе бића односних кривичних дела. Конструкција таквих дела дата је на тај начин што се предвиђа само извесна радња учиниоца, те извршењу такве радње законодавац даје значај довршеног бића кривичног дела. Таква су она дела која су предвиђена у тач. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 и 9 — дакле, сва дела из чл. 1 тога закона, а с обзиром на пропис тач. 10 истог члана и сва њима слична дела.

Такве су природе и многа друга кривична дела као, на пример: дезертерство, неизвршење од стране војног лица наредбе претпостављеног итд. Говорећи о сличним делима, која су предвиђена у совјетском кривичном законодавству, као што су, на пример, неизвршење наредбе од стране војника, нарушење правила стражарске службе, одржавање веза за време рата са лицима која припадају непријатељској армији, разглашавање војне тајне и томе сл. — Чхиквадзе пише да је за постојање бића таквих дела довољан сам факат извршења радње чињења или нечињења независно од даљих последица које су тиме узроковане (тзв. формална кривична дела). Постојање последице код таквих кривичних дела може да служи, пише Чхиквадзе, само као околност која квалификује или отежава кривицу. С друге пак стране, вели он даље, треба разликовати и таква дела код којих се за постојање бића кривичног дела захтева не само радња или пропуштање радње, већ и наступање одређених последица као резултат радњи или пропуштања (тзв. материјална кривична дела)¹⁾.

Овде треба поменути да савремена наука кривичног права дели сва кривична дела на тзв. формална и материјална кривична дела. О тој деоби професор кривичног права А. Герцензон пише:

„Наука кривичног права разликује више врста кривичних дела.

Кривично дело зове се материјалним кривичним делом, ако је за биће кривичног дела потребно не само извршење извесне радње, већ и наступање извесне последице. Тако при убиству се разликују: 1) радња субјекта — пуцањ, задавање ударца хладним оружјем, давање отрова итд. и 2) наступање последице — смрт оштећеног; при крађи се разликују: 1) радња субјекта — напад на туђу имовину и 2) последица — присвајање туђе имовине.

Кривично дело зове се формалним кривичним делом, ако је за биће кривичног дела довољна сама радња субјекта. Као пример може да служи дезертерство — самовољно задржавање војног лица изван јединице преко одређеног рока чини биће овог кривичног дела.

Кривично пропуштање зове се материјалним кривичним делом, ако се за биће кривичног дела тражи не само неизвршење било какве радње, већ и проузроковање овим неизвршењем друштвено опасне последице. Тако, на пример, скретничар ће бити крив за тешко кривично дело, ако не пребаци на време скретницу и услед тога дође до железничке несреће.

Кривично пропуштање зове се формалним кривичним делом, ако је за биће кривичног дела довољан сам факат неизвршења такве радње. Тако, на пример, војни безвизник који се не јави на време војној команди одговара за кривично дело пропуштања без обзира на наступање каквих било последица тог пропуштања“²⁾.

Када се у вези са напред приказаним позитивним законским одредбама узме у обзир чињеница да и наши кривични закони инкриминушу извршење формалних кривичних дела, онда је јасно да се о томе мора бо-

¹⁾ Чхиквадзе, Војно кривично право, Москва, 1946, стр. 179 (на руском).

²⁾ Герцензон, Кривично право, Општи део, (у редакцији проф. Трајншна), Москва, 1946, стр. 438.

дити рачуна при редиговању одредаба Општег дела Кривичног закона. С обзиром на специфичну особину таквих кривичних дела да се њихово биће остварује већ извршењем саме радње без обзира на наступање последица те радње, мора се наиме поставити субјективни основ за кривичну одговорност учиниоца и таквих дела.

Ако се вратимо на горе приказану формулацију виности, која је предложена за нацрт Општег дела Кривичног закона, можемо одмах уочити да она не даје, не предвиђа субјективни основ одговорности за таква кривична дела. При анализи предложене формулације види се да се њом ствара субјективни основ одговорности само за материјална кривична дела, јер речи „хтео радњу“, које се налазе у садржају ст. 2 цит. формулације, не могу имати значај формулације основа одговорности за формална кривична дела, и то из следећих разлога:

Речи „хтео радњу“ употребљене су у односној формулацији у уској побезаности са речима „и био свестан друштвено опасног карактера њене последице“, те чине са њима једну целину. Те су речи употребљене за карактеристику једне стране истог комплекса који сачињавају хтеће радње и свест учиниоца о друштвено опасном карактеру последице те радње. Реченицом „хтео радњу и био свестан друштвено опасног карактера њене последице“ дата је формулација тзв. директног умишљаја и то само за материјална кривична дела. Према предложеној формулацији, дакле, када се хоће да утврди виност, није довољно установити само то да је учинилац хтео радњу. Поред хтења радње мора да се утврди и његова свест о друштвено опасном карактеру последице те радње. Из ове констатације да речи „хтео радњу“ немају самосталан значај, следи закључак да се оне не могу схватити као формулација виности за формална кривична дела.

Не може се, међутим, узети ни то да би цела односна реченица („хтео радњу и био свестан друштвено опасног карактера њене последице“) имала значај формулације виности за формална кривична дела. Када би се, наиме, и код оваквих дела тражила свест о друштвено опасном карактеру последице коју може да проузрокује таква радња, онда би то значило да се за виност код формалних кривичних дела тражи свест за нешто што не чини елеменат бића односног кривичног дела.

Према свему овоме је, дакле, јасно да се у реченици „хтео радњу и био свестан друштвено опасног карактера њене последице“ не може тражити садржај формулације субјективног основа одговорности за формална кривична дела.

Ни друга одредба о субјективном основу кривичне одговорности која је садржана у ст. 2 цит. предлога не односи се на формална кривична дела. Она гласи: „Кад је предвидео друштвено опасну последицу као могућу и пристао на њено наступање“ (индиректни умишљај). Ова одредба само на први поглед може бити схваћена тако као да је у њој дат субјективни основ одговорности за таква дела. То, међутим, не стоји. Према овој одредби за виност учиниоца потребно је да је он предвидео друштвено опасну последицу као могућу. У вези са тим треба пре свега опет нагласити да се биће формалног кривичног дела остварује самим фактом извршена радње без обзира на наступање каквих било последица те радње. С друге стране настаје питање о каквој је последици реч у цитираној формулацији? Да ли се ту мисли на сваку друштвено опасну последицу уопште која може да произађе из радње учиниоца или пак на какву одређену последицу? Ако се узме да се овде мисли на сваку друштвено опасну последицу која може да произађе из радње учиниоца, онда се поставља питање да ли су овом одредбом обухваћена и формална кривична дела? Јасно је да нису. Неоспорно је да радња којом се остварује биће формалног кривичног дела може бити узроком или пак поводом за извесне друштвено опасне последице. Када је та радња узрок извесне друштвено опасне последице, онда се том радњом не остварује биће само односног формалног кривичног дела,

већ и неког другог, и то материјалног кривичног дела. На пример, ако неко, услед агитације извесног лица да се путем терора бори против народне власти изврши атентат, агитатор неће одговарати само за агитацију, него и за атентат као саучесник у томе делу. Када је пак радња учиниоца формалног кривичног дела била само повод за какву друштвено опасну појаву, онда та појава у односу на дело учиниоца (формалног кривичног дела) није ништа друго него само отежавајућа околност или околност која квалификује. На пример, лице које је већ у браку склапа други брак. Тиме је дело двојенства остварено, тј. самим фактом склапања другог брака и за одговорност односног лица за то дело не тражи се наступање ма каквих последица. Међутим, ово његово дело може бити повод многобројним друштвено опасним појавама. Тако, на пример, прва жена овог лица може физички да нападне и повреди, па чак и да убије другу жену овог лица итд. итд. Несумњиво је да је дело учиниоца (склапање другог брака) било повод да прва жена изврши друштвено опасне последице у виду телесне повреде или смрти друге жене. Очито је да се у таквом случају друштвено опасна појава таквог порекла може приписати учиниоцу (лицу које је склопило други брак) само као отежавајућа околност у односу на његово дело двојенства. Што се пак тиче одговорности овог учиниоца за дело његове прве жене, тј. за то што је она телесно повредила или убила другу жену, то она не може уопште ни да се поставља, јер телесну повреду, односно смрт његове друге жене није проузроковала његова радња (склапање другог брака), већ радња његове прве жене. Не може се поставити питање његове одговорности за дело његове прве жене ни као саучесника, јер је за саучесништво потребан заједнички напор неколико лица ради извршења једног кривичног дела.³⁾ Лице које је учинило дело двојенства није у овоме случају учинило никакав напор за то да се његовој другој жени нанесе телесна повреда или да се проузрокује њена смрт.

С обзиром на све изложено јасно је да, и када би се схватило да се у формулацији индиректног умишљаја под друштвено опасном последицом подразумевају све уопште друштвено опасне последице које могу да настану услед дела учиниоца, онда би се опет морало доћи до закључка да формална кривична дела ипак не потпадају под односну формулацију. При таквом би се схватању, наиме, дошло до ситуације као да је у тој формулацији садржан субјективни основ одговорности једног лица за дело које није починило ово, већ друго лице. Ово несумњиво доказује горњи пример двојенства. Када би се, међутим, узело да се у формулацији индиректног умишљаја не мисли на сваку друштвено опасну последицу која може да настане у вези дела учиниоца, већ само на неку одређену последицу, која је као таква предвиђена у закону као елеменат бића односног учиниоцевог кривичног дела, онда је и без даљег очигледно да се та формулација односи само на материјална кривична дела.

Према томе, мора да се узме да ни формулација индиректног умишљаја не може да послужи као формулација субјективног основа кривичне одговорности за формална кривична дела.

Из свега изложеног, дакле, следи да став 2 цит. предлога не садржи одредбу за субјективни основ кривичне одговорности учиниоца умишљеног формалног кривичног дела. Уз ово треба поменути да цитираним предлогом није дат основ за субјективну одговорност ни за формална кривична дела учињена из нехага.

Сва горња излагања треба допунити још и следећим: виност као субјективни основ кривичне одговорности је психички однос учиниоца према његовом делу. Како смо већ видели, тзв. формална кривична дела конституисана су тако да се њихово биће остварује самим фактом извршења

³⁾ Проф. А. Трајнић. Учење о саучесништву, Москва 1941, стр. 68.

радње учиниоца. Учиниоца је остварио биће кривичног дела (формалног) већ тиме што је извршио односну радњу. Ово значи да психички однос учиниоца у овом случају треба да буде његов однос само према његовој извршеној радњи. Ићи при установљењу виности учиниоца формалног кривичног дела и даље, тј. и на његов однос према последици, значи установљење његове виности и у погледу нечега што закон не ставља као услов за остварење бића кривичног дела. Када би се, дакле, чак и упркос свему напред изложеном, хтело ипак узети да цитирани предлог формулације субјективног основа кривичне одговорности може послужити и при пресуђењу формалних кривичних дела, онда би се долазило заправо до немогућих ситуација. Видели смо да закон за остварење бића формалних кривичних дела тражи постојање елемената који карактеришу само објективну страну кривичног дела, међу којима се не налази и последица. Предложена пак формулација за постојање субјективног основа кривичне одговорности тражи да се установи извршен однос учиниоца и према последици. Док се, дакле, биће формалног кривичног дела остварује самим фактом извршења радње независно од наступања каквих било последица, цитирана формулација за постојање субјективног основа кривичне одговорности учиниоца таквог дела тражи и његов однос према последици, тј. однос према нечему што не чини елемент бића дотичног кривичног дела. Ради тога би, са становишта предложене формулације субјективног основа кривичне одговорности, било немогуће установити одговорност учиниоца једног формалног кривичног дела. Било би то немогуће зато што би се за установљење одговорности са субјективне стране тражила виност у односу на последицу, а она се код формалних дела уопште не предвиђа и не тражи као објективни саставни елемент бића кривичног дела.

2. Предложена формулација субјективног основа кривичне одговорности изазива приговор и у другом правцу. У формулацији директног умишљаја се каже да је дело учињено са умишљајем када је учиниоца хтео радњу и био свестан друштвено опасног карактера њене последице. Нама изгледа да аутори ове формулације при свом раду нису поклонили довољно пажње изразу „хтео радњу“. Пошто је неоспорно да је хтење психички процес, то ради разматрања исправности односно неисправности предложене формулације директног умишљаја морамо да се обратимо тековинама науке о психологији. Ми ћемо при том користити одговарајућа излагања К. Н. Корнилова, члана Академије психолошких наука РСФСР у његовом делу „Психологија“.⁴⁾

Под психом се подразумева она особина материје која је својствена само високо организованом материји, тј. телу животиња и човека. Ова особина огледа се у томе што, захваљујући нарочитој грађи нервног система код животиња и човека, они сазнају околни реални свет. Ово сазнање врши се на основу одражавања појединих околних предмета, појава, процеса; ми видимо обе предмете, чујемо шуме и звукове које они производе; додирујемо их, осећамо њихову топлоту или хладноћу, глаткоћу или ранаост, осећамо њихов укус или мирис итд. Физичка тела неорганског света као камен, креда, сто и сл. немају својства сазнања тј. одражавања света који их окружава, она немају психе.

Између психе животиње и човека постоји квалитативна разлика. Та квалитативна разлика огледа се у томе што животиње не постављају себи унапред одређене циљеве, не потчињавају себи природу, не изграђују у ту сврху оруђа производње, — она користе природу прилагођавајући јој се пасивно. Чопор мајмуна, кад нема предмета за исхрану, ништа не предузима за побољшање плодности дрвећа на коме живи, он се једноставно спасава бегством у плоднија места. Рад као такав нема одлучујућег значаја у животу животиња. Сасвим се друго види код човека. Човек у својој радној

⁴⁾ К. Н. Корнилов, Психологија, Москва, 1946.

делатности поставља унапред одређене циљеве и разрађује план за њихово остварење. Човек мисли о својим поступцима, планира их, проверава их у пракси, ствара и проналази начине за постигнуће постављених циљева. Баш тај највиши ступањ развитка психе који је човек постигао у процесу рада и који се испољава у сазнању света и у делатностима усмереним на постигнуће постављених циљева назива се свешћу. Према томе, дакле, само код човека постоји та највиша форма психичког развоја која се назива свешћу.

За разумевање психе свести човека од необично великог значаја је делатност, тј. поступци и акције човека. Ови поступци и акције увек потичу из потреба човека које он мора да задовољи. Те потребе човека имају двојак карактер. Прво се јављају материјалне потребе, без ичијег задовољења човек не би могао физички постојати; то су потребе у храни, стану итд.; иза тога долазе духовне потребе које се јављају на основу материјалних потреба, а то су потребе за умним радом, науком, уметношћу и томе сл. Жеља и тежња да се задовоље ове потребе чине личност човека активном, побуђујућом је на извесну делатност.

Потребе човекове су дакле основни покретачки узроци или мотиви који побуђују човека на делатност. Ови мотиви и радње могу код људи да буду врло разноврсни. Међу овим мотивима најчешћи су они који потичу из човекових погледа на свет, тј. из система његових погледа, убеђења, идеја.

Процес човековог одражавања предмета и појава реалног света састоји се не само у сазнању тих објеката, него и у утицају на њих у циљу њиховог прилагођавања за најбоље задовољење потреба. То налази свој спољашњи израз у читавом низу покрета и радњи човекових. Ти покрети и радње врло су разноврсни. Међутим, без обзира на њихову разноврсност, сви ти покрети и радње могу да се поделе на два основна типа: 1) на тзв. нехотичне покрете, који се обављају без унапред постављеног циља; то су, на пример, дрхтање, кашаљ, кијање итд. и 2) на тзв. хотичне покрете, које човек обавља свесно у циљу постигнућа постављених циљева. У случајевима где постоји постављени циљ и план акција неопходних за постигнуће тог циља и који изискује брижљива и свестрана размисљања, процењивање и избор, ми имамо пред собом читав систем намерних акција које називамо вољним акцијама или човековим поступцима.

Из напред изложеног произилази да је основни извор вољне делатности човекове задовољење извесних његових потреба. Видели смо да се сви ти покретачки узроци који побуђују човека на одређену делатност називају мотивима човековог понашања. Зато је мотивација акција човековог понашања један од основних битних момената који условљавају човекову вољну делатност. У самој мотивацији човекових акција налази се увек одређени циљ, за чије постигнуће човек врши ове или оне радње. Тај почетни моменат вољног акта, када човек упознаје своје потребе, мотивише их и тим самим поставља одређене циљеве за задовољење тих потреба, наука назива жељом.

Жеља као постављање одређеног циља обично повлачи за собом проналажење средстава и састављање плана потребних акција за постигнуће постављеног циља. Када се та средства нађу и када се састави план акција, онда се у науци узима да је човекова жеља прешла у хтење. Према томе, следећи основни моменат у развоју вољног акта јесте тзв. хтење, које се карактерише тиме што се жеља поткрепљује постојањем одговарајућих средстава и намером да се та жеља оствари. Хтење, међутим, није крај вољног акта. Ствар је у томе да се све одлуке не реализују у животу. Зато у току вољног акта није најбитнији моменат одлука, него њено извршење. Тежња, жеља, хтење, одлука — сви ти психички процеси јесу разни облици појаве воље, чија се суштина састоји у свесном постигнућу извесних циљева.

Имајући у виду ово научно објашњење појма хтења, треба да размислимо формулацију директног умишљања о којој се ради, тако да установи-

мо однос који постоји између употребљених у њој израза „хтео радњу“ и „и био свестан друштвено опасног карактера њене последице“. Користићемо опет у ту сврху исто дело академика Корнилова.

Наша свест одражава не само поједине предмете и појаве, она такође одражава и оне везе и зависности које постоје међу овим предметима и појавама. Перцепције (тј. одраз предмета реалног света у њиховој целини) и претставе одражавају само спољну страну појава, дају материјал који није обрађен нити је анализиран. Перципирати и претстављати значи имати у свести одређену слику једног конкретног предмета, — ево, на пример, овог лонца са водом који стоји на ватри. Када гледамо лонац са водом на ватри и видимо да вода ври, онда је то обична перцепција, пошто у својој свести одражавамо одвојено оба предмета. Али када бидимо да вода ври и желимо да схватимо како настаје кључање, онда морамо открити везу између објеката које перципирамо. За ово разумевање нису довољне само перцепције тих објеката. Разумевање веза и зависности постаје могуће само онда кад почнемо мислити, сравњивати, упоређивати, уопштавати. Тек мишљење открива суштину појава, открива противречности које су својствене тим појавама и омогућује даље разумевање тих појава. Мишљење је психички процес чија се суштина састоји у одражавању, тј. откривању веза и односа међу предметима и појавама реалног света. Мишљење је увек усмерено ка решавању извесних задатака, ка постигнућу одређених циљева који стоје пред човеком, а које му намећу опште животне околности његове личности — погледи на свет, интереси итд.

Напред је већ било речено да жеља, као постављање одређеног циља, обично повлачи за собом проналажење средстава и састављање плана потребних акција за постигнуће одређеног циља. Речено је и то да жеља прелази у хтење када се та средства нађу и када се састави план акција. Према томе, у случајевима када постоји одређени циљ и план акција неопходних за постигнуће тога циља, који изискује брижљива и свестрана размисљања и процењивање, ми имамо пред собом читав систем намерних акција које се називају човековим вољним акцијама или човековим поступцима. Према томе је јасно да се хтење карактерише мишљењем, да хтење носи на себи печат мишљења, тј. да се карактерише откривањем веза и односа међу предметима и појавама реалног света. Када пак у садржај хтења улази откривање веза и односа међу предметима и појавама реалног света, онда је јасно да хтење, чија је суштина у свесном постизавању постављених циљева, садржи у себи не само свест о радњи која се хтела, него такође и свест о последици те радње. Тако, на пример, када сам хтео да пуцам, и то у правцу лица А., то значи да је та моја радња свесна, циљна, планска. Када је пак та моја радња таквог карактера, онда је природно да сам био свестан последице те моје радње, тј. да њена последица може бити смрт лица А. Супротно тврђење, и то да се на основу само тога што сам хтео радњу, не може још закључити да бих био свестан и последице те своје радње, било би неприродно и противно стварности. Кад сам ја уопште урачунљив, па при том свесно уперим револвер у правцу лица А., и то зато што хоћу да пуцам, онда је непобитно да сам тиме што сам хтео такву радњу био свестан и тога да таква моја радња може произвести смрт лица А. Ја не бих био свестан последице такве моје радње само у случају када бих био неурачунљив.

Када се поставља циљ, када се изналазе средства за остварење тога циља, а нарочито када се уза све то поставља још и план акција потребних за остварење тога циља, јасно је да тај план обухвата не само директну радњу извршења, него такође и цео онај ланац радњи које се морају обавити да би се постигао постављени циљ. Састављање плана у томе се баш и састоји да се изнађу такве радње, да се предузму такве акције чије ће извршење довести до остварења циља. Јасно је да се у план неће уносити такве радње чији резултат неће допринесити остварењу циља. При састав-

љању плана идеја водиља је резултат радње. Томе баш резултату подређена је радња. Неоспорно је, дакле, да циљ условљава радњу. Када хоћу да пенцетирам ципеле, нећу ни да сечем дрва. Радићу, дакле, оно што је потребно да би преко резултата тога рада постигао циљ. Тако, на пример, ако је учиниоцу циљ да лице А. буде лишено живота, и ако се то може извршити само паљењем куће у којој је затворено лице А., учинилац се неће определити за такве радње као што су на пример пуцање, давање отрова итд., јер оне не могу довести до остварења постављеног циља — лишења живота. Учиниоца ће у овом случају изабрати радњу паљења, пошто њен резултат, њена последица, може бити смрт лица А.

Пошто се, дакле, преко резултата радње, њених последица, долази до испуњења постављеног циља, то је јасно да хтење радње обухвата и свест о последици исте.

У вези са овим закључком треба истаћи да Маркс, говорећи о раду, пише:

„Паук врши радове сличне раду ткача а градњом свога саћа пчела постигује понекад људског градитеља. Али оно што унапред одваја и најгорег градитеља од најбоље пчеле јесте то да је он своју градњу изградио у глави пре него што ће је изградити у стварности. На завршетку процеса рада излази онакав резултат какав је на почетку процеса већ постојао у радничкој замисли, дакле идеално. Он не постизава само промену облика природних ствари; он уједно остварује своју сврху која му је знана, која попут закона одређује пут и начин његовог рада, и којој мора да потчини своју вољу“.⁵⁾

У прилог тврђења да хтење радње обухвата и свест о њеној последици навешћемо још и следеће:

У речнику српско-хрватског језика (Др Лујо Бакотић, изд. 1936) смисао речи „свест“ и „свестан“ објашњава се на следећи начин: „СВЕСТ, и. 1. разумевање онога што се ради и осећа; 2. знање или предосећање последица свога делања. СВЕСТАН (сни) — сна — сно, прид. 1. који разуме шта ради и осећа; 2. који зна за последице свога деловања“.

Као што се, дакле, из свега изложеног види, и научна анализа, а и пракса указују на то да хтење радње обухвата и свест о њеној последици. Према томе не би било у складу са науком када би се рекло: „хтео радњу и био свестан њене последице“, јер чим је учинилац хтео радњу, он је тим самим био свестан последице те своје радње.

Редактори напред приказане формулације субјективног основа кривичне одговорности, редигујући одредбу о директном умишљају, поставили су ствари тако, да се за директни умишљај тражи хтење радње и свест о друштвено опасном карактеру последице те радње. Пошто смо горе установили да је у хтењу радње садржана и свет о њеној последици, то ради контролисања исправности предложене формулације директног умишљаја треба да испитамо да ли свест учиниоца о последици његове радње (кривичне) обухвата и свест о друштвено опасном карактеру те последице. Када би то, наиме, стајало, онда би се, с обзиром да је горе утврђено да хтење радње обухвата и свест о последици те радње, испоставио да је приказана формулација директног умишљаја уствари плеоназам. За постојање директног умишљаја тражи се изрично свест о друштвено опасном карактеру последице радње, и то у речима „и био свестан друштвено опасног карактера њене последице“, а под горњом претпоставком тај захтев је већ био постављен у претходно употребљеним речима „хтео радњу“.

Ми заступамо становиште да свест о последици радње која се хтела обухвата уједно и свест о друштвено опасном карактеру односно последице, и да је, према томе предложена формулација директног умишљаја плеоназам.

⁵⁾ Маркс, Капитал, I. т., „Култура“, 1947, стр. 127.

Лењин је писао да је закон „израз воље класа које су однеле победу и држе у својим рукама државну власт“. Имајући у виду ову мисао, као и нашу стварност, ми можемо рећи да су закони ФНРЈ, па према томе и кривични закони (односно кривично-правни прописи), израз воље огромне већине грађана ФНРЈ, тј. израз воље и интереса 96% њеног становништва. Наше радне масе, узевши власт у своје руке, организовале су је у виду ФНРЈ, тј. организовале су своју државну заједницу и успоставиле у њој такав друштвени и економски поредак какав одговара њиховим интересима. Као владајућа снага у држави, наше радне масе захтевају да се све у држави управља према њиховим интересима. У ту сврху, тј. ради обезбеђења, утврђења и развића друштвених односа и поретка који су пожељни и корисни по наше радне масе, народна власт прописује, путем доношења закона, правила понашања. Према томе, када се кроз законе изражава воља и интерес наших радних маса, односно 96% грађана ФНРЈ, када су, дакле, закони ФНРЈ израз воље те већине, онда је јасно да је садржај закона израз воље наших радних маса, тј. воље 96% грађана ФНРЈ. Ово значи да се правна свест (тј. претстава о праву, о правима и обавезама чланова друштва)⁶⁾ те огромне већине наших грађана поклапа са законима ФНРЈ. Доследно томе оно што се налази у тим законима налази се и у свести те већине. Зато познавање закона ФНРЈ од стране те већине није никаква фикција, него стварност нове Југославије, сушта стварност, пошто ти закони нису ништа друго, него давање правне форме вољи и правној свести огромне већине грађана ФНРЈ. Овде ваља приметити да када се каже да је познавање закона нове Југославије од стране њених грађана њена стварност, а не фикција, није реч о томе да њени грађани знају чланове и одредбе кривичног закона. Мисли се на то да њени грађани знају да је друштвено опасно пљачкати и расипати општенародну имовину, разумеју да је издаја отаџбине највећи злочин, да је друштвено опасно красти, силовати, убијати итд.

Из свега овога следи закључак да је грађанин ФНРЈ, и пре него што приступи извођењу извесне радње свестан да ли је таква радња односно њена последица друштвено опасна или не. Када је, дакле, у питању кривична радња, онда се доследно горњем мора узети да свест учиниоца о последици његове кривичне радње обухвата уједно и његову свест о друштвено опасном карактеру те последице.

Резимирајући ова излагања, долазимо до закључка да је предложена формулација директног умишљаја заиста плеоназам, јер се за тај умишљај изрично тражи постојање свести о друштвено опасном карактеру последице радње, ма да је захтев у том правцу већ садржан у речима „хтео радњу“.

Очигледно је, дакле, да се предлог овакве формулације не може усвојити.

3. Све што је горе изнето о свести уопште, а напоје о правној свести, као и о свести учиниоца кривичних дела, говори за то да се свест учиниоца о друштвеној опасности његове радње односно њене последице појављује као најбитнији моменат при постављању и решавању питања кривичне одговорности учиниоца кривичних дела.

Да ова поставка буде што јаснија, размотримо је и под другим углом. Стара Југославија је била капиталистичка земља. Закони старе Југославије били су израз воље, интереса владајућих експлоататорских класних групација, односно били су израбљивачког карактера. С обзиром на то да су ти закони ишли за тим да држе у покорности радне масе, да обезбеђују интересе властодржаца наспрам радних маса, они су били страни правној свести наших радних маса. У старој Југославији као и у свакој другој капиталистичкој земљи, није се могло говорити о једној општој

⁶⁾ С. А. Годунски и М. С. Строгович, Теорија државе и права, (превод, Београд, 1946, стр. 145).

свести, већ само о класној. Могло је бити речи о свести израбљивачких класних групација, као и о свести израбљивача и о свести радних маса као израбљиваних. Тако су стајале ствари и у погледу правне свести. Израбљивачи су саобразно својој класној свести формирали свој морал, своју правну свест, док се код радних маса саобразно њиховој класној свести формирао њихов морал и њихова правна свест. Према томе, правна свест је увек класна.⁷⁾

Имајући у виду такве закључке о стању правне свести уопште, размотрићемо у њиховој светлости и питање стања правне свести у односу на текуће законодавство. Ми налазимо код проф. Герцензона следеће ретке по томе питању. „Принцип буржоаских држава, да се нико не може изговарати непознавањем закона је фикција, јер радне масе не знају нити могу знати буржоаске законе, који су туђи њиховој правној свести и направљени против радних маса. Зато свест о противправности и не може да буде елементом умишљаја. У противном би буржоаски суд био принуђен да ослобађа од одговорности на стотине хиљада радних људи који су извршили кривична дела, а нису при том били свесни противправности својих поступака. Стога и није никаква случајност што буржоаски научници, особито у споси империјализма, одбијају да свест о противправности уђе у појам умишљаја као његов елемент“.⁸⁾

У нашој стварности, међутим, као што је већ горе изложено, стање је другачије. Наше радне масе свесне су тога шта је друштвено опасно, односно 96% грађана ФНРЈ тога је свесно. Народна власт, ради заштите интереса те већине, забрањује путем закона чинити оно што је друштвено опасно. На тај начин, кроз законе се изражава воља те већине, и тако се ствара правно средство за борбу против дела која су штетна по опште интересе. Када неко чини радњу која је друштвено опасна, он тиме удара против интереса већине нашег друштва. Ради заштите тих интереса народна власт је позвана, дужност јој је да предузме све да се отклони нарушавање интереса радних маса. Јасно је да при том мора бити позван на одговорност онај који је свестан друштвене опасности своје радње и да његова свест у томе правцу мора бити узета за основицу његове субјективне одговорности. Када неко свесно чини друштвено опасну радњу, када, дакле, свесно удара против интереса наших народних маса, онда се такво његово држање појављује као оправдани основ за то да се такво лице узме на кривичну одговорност. Одговорност таквог лица треба да се заснива баш на томе што оно чини радњу и поред тога што је свесно да је та радња друштвено опасна. „Ако је човек свестан друштвене опасности дела које чини, свестан тога да то може повући или повлачи казну, па и поред свега тога свесно иде на извршење кривичног дела, његова воља у томе смислу показује се као слободна; он бира међу различитим и противречним решењима и то: извршити кривично дело и подвргнути се казни или могућности кажњавања или пак, обратно, уздржати се од извршења кривичног дела“.⁹⁾

С обзиром на све изложено сматрамо да би при формулацији субјективног основа кривичне одговорности тежиште ствари требало поставити на питање свести учиниоца.

Размотримо овде одмах и приговоре који би се могли поставити становништу да свест учиниоца о друштвеној опасности његове радње, односно њене последице, треба да се узме за темељ формулације виности, и то по том основу што постоји подударност свести наших грађана са нашим законима. Приговори би могли имати овакав садржај:

1) непријатељи народа позивали би се на непознавање наших за-

⁷⁾ С. А. Голунски и М. С. Строгович, Теорија државе и права, (превод. Београд, 1946 стр. 146).

⁸⁾ А. Герцензон, Кривично право, Општи део, Москва, 1946 стр. 170.

⁹⁾ А. Герцензон, Кривично право, Општи део, Москва, 1946, стр. 170.

кона с обзиром на то да је њихова класна свест супротна свести наших радних маса, и да је њихова правна свест, према томе, сасвим друкчија од правне свести радних маса;

2) елементи са умањеном свешћу не познају законе, тј. нису свесни друштвене опасности.

Оба ова приговора показују се при ближем разматрању као неосновани. Непријатељи народа, који врше тешка злочела, коначно су свесни друштвене опасности својих дела; диверзанти, шпијуни, терористи, расипници општенародне имовине и њима слични преступници свесни су да они тим својим радњама нападају на основе нашег државног уређења, нашег правног поретка. Они не могу да не буду свесни друштвене опасности својих дела, јер они та дела чине због мржње према нашим радним масама и у жељи да угрозе њихове интересе. Што се пак тиче приговора који би се могао конструисати с обзиром на елементе са умањеном свешћу, то је очигледно да тај приговор не може да буде разлог да се одустане од приказаног постављања ствари. Овде се ствари постављају на подлози схватања да огромну већину грађана претстаљају људи са нормалном свешћу, а да су елементи са умањеном свешћу само један мали, незнатан изузетак. Зато приговор такве врсте не претставља никакав проблем. Учиниоци кривичних дела са умањеном свешћу појављиваће се пред судом само изузетно, и питање њихове одговорности решаваће се с обзиром на такву њихову особину¹⁰⁾.

Видимо, дакле, да у прилог изнетог становишта о конструисању субјективног основа кривичне одговорности на бази свести учиниоца о друштвеној опасности радњи, односно њене последице, говоре аргументи чија вредност не може да се оспори, а с друге стране приговори који би се могли поставити овоме становишту нису подобни да то становиште доведу у питање. Насупрот томе употреба појма „хтења радње“ при конструисању тог основа одговорности водила би само непотребној компликацији ствари. Према горњим излагањима за установљење хтења учиниоца требало би да се утврди више момената који морају да постоје да би се могло узети да је учинилац хтео радњу. Тако би требало утврдити: постојање потребе код учиниоца која га је гонила да постави одређени циљ ради њеног задовољења, жељу да се тај циљ оствари, проналажење средстава и састављање плана ради остварења тога циља. Ићи таквим путем ради утврђивања субјективног основа одговорности значило би одређивање веома тешких услова за доказивање умишљајног делања и поред његовог стварног постојања. Осим тога, појам хтења са собом не открива своју суштину. Без познавања психологије, без дубље анализе, из њега се не види да се он односи и на постојање потребе, циљ, жељу, проналажење средстава, план доношење одлуке. Према томе, оперисати са појмом хтења значило би само комплицирати ствари. Ствари се, међутим, морају постављати тако да односна одредба буде одмах разумљива, што је веома важно за праксу. Уместо да се из самих речи види о чему се ради, практичари би морали да се упуштају у психолошка разматрања и да та разматрања упоређују и примењују на околности конкретног случаја.

Проф. Герцензон, закључујући своја излагања о саставним елементима умишљаја, каже да је свест о противправности¹¹⁾ саставни елемент умишљаја. У вези са тим овај писац даје следећу дефиницију умишљаја:

„Умишљај је тако психичко стање субјекта при којем је он свестан противправности дела које врши, предвиђа¹²⁾ могућност наступања забрањених последица, жели или свесно допушта њихово наступање“¹³⁾

¹⁰⁾ А. Герцензон, Кривично право, Општи део, Москва, 1946, стр. 179.

¹¹⁾ „Противправност је по општем праву правни израз друштвене опасности кривичног дела“ — А. Герцензон, Кривично право, Општи део, Москва, 1946, стр. 114. Тако и уџбеник Совјетског кривичног права, Општи део, 1943.

¹²⁾ „Предвиђање = свест“ — А. Герцензон, исто дело, стр. 178.

¹³⁾ Исто дело, стр. 178—179.

Имајући у виду све напред изложено, сматрамо да би формулација субјективног основа кривичне одговорности — виности требала да гласи:

Кривично дело учињено је са умишљајем када је учинилац био свестан друштвене опасности своје радње или када је предвидео да из његове радње може проићи последица друштвено опасног карактера, коју је желео или чије је наступање свесно допуштао.

Кривично дело учињено је из нехата када је учинилац предвидео да из његове радње може проићи последица друштвено опасног карактера, али је лакоислени држао да она неће наступити или да ће је моћи отклонити, или кад он није предвидео могућност наступања друштвено опасне последице, иако је то према околностима, а нарочито према својим особинама, могао или је био дужан предвидети.

Предраг Власинић и Владимир Тимошкин

ЈЕДАН СПОР ПО ЗАКОНУ О ДРЖАВЉАНСТВУ ФНРЈ

Министарству унутрашњих послова једне народне републике дошао је на рјешавање слиједећи спор око утврђења држављанства:

Југославенска држављанка родила је 1931 г. незаконито женско дијете, чији је наравни отац био такођер југославенски држављанин. До склапања брака није дошло, јер је отац имао закониту жену. За вријеме окупације мати тог незаконитог женског дјетета удала се за страног држављанина, и отселила с њим и са својом незаконитом кћерком из наше земље. Послије ослобођења дијете се вратило у Југославију, и живи овде. У то вријеме умро је њезин незаконити отац, и она је затражила од Државног завода за социјално осигурање додјелу ренте иза оца. Молби за ренту је приложила свједоцбу о држављанству ФНРЈ, издану јој од Градског НО-а у Н. Одлуком Државног завода за социјално осигурање додијељен јој је дио ренте, док је други дио ренте био додијељен законитој жени умрлог.

Законита жена умрлог оспорава правилност одлуке Државног завода за социјално осигурање о подјели ренте, наводећи да незаконито дијете њезиног покојног мужа није држављанин ФНРЈ, и да према томе не може бити корисник ренте.

Своје становиште странка образлаже слиједећим:

Према ст. 3 чл. 35 Закона о држављанству ФНРЈ држављанка ФНРЈ, која се у времену од 6 IV 1941 до 28 VIII 1945 удала за страног држављанина, губи држављанство ФНРЈ уколико до 5 VII 1947 није дала изјаву да задржава држављанство ФНРЈ.

Да ли је нека особа држављанин ФНРЈ, просуђује се према томе, да ли је она на дан 28 VIII 1945 била југославенска држављанка према до тада вриједећим прописима, тј. према Закону о држављанству краљевине СХС од 21 IX 1928.

Незаконито дијете о чијем држављанству је спор, није по тврђењу наведене странке држављанин ФНРЈ, јер његова мати на дан 28 VIII 1945 није била држављанка ФНРЈ, а према точ. 6 §-а 7 Закона о држављанству краљевине СХС, држављанство незаконитог дјетета одређује се према држављанству мајке, односно незаконито дијете југославенске држављанке добива југославенско држављанство, а према томе слиједи своју мајку у стицању другог држављанства, јер се његов држављански статус одређује у свему према мајци.

Будући да мајка тог незаконитог дјетета на дан 28 VIII 1945 није била држављанка ФНРЈ, није могло нити њезино дијете имати

држављанство ФНРЈ, јер према до тада вриједећим прописима сле-
једи мајку.

На први поглед, и чисто с формалне стране гледајући, не би се овом излагању могло ништа приговорити. Међутим, Министарство унутрашњих послова те Народне Републике стало је на супротно становиште и ријешило, да је наведено дијете држављанин ФНРЈ. Том ријешењу дато је слиједеће образложење:

Прије свега, с обзиром на ст. 1 чл. 25 Закона о држављанству ФНРЈ, дијете би било држављанином ФНРЈ, јер је ту рођено и од-
гојено, а припада једном од народа ФНРЈ. Оно се по том пропису сматра држављанином ФНРЈ све док се не докаже да је страни држављанин, или да се позивало на страну држављанство, односно да је изгубило држављанство ФНРЈ. У спору није прогустранка до-
казала да дијете има страну држављанство или да се на њега позивало, а да дијете није изгубило држављанство ФНРЈ, образлаже се у том рјешењу слиједећим:

У вријеме ступања на снагу Закона о држављанству ФНРЈ дијете чије држављанство ФНРЈ је оспорено, навршило је било 14 г. Према ст. 1 чл. 21 Закона о држављанству ФНРЈ у случају отпуста из држављанства ФНРЈ родитеља, потребно је да дијете старије од 14 г. да свој изрични пристанак на промјену држављанства. Став 3 чл. 35 истог Закона (давање изјаве југословенске држављанке, која се удала за страног држављанина, да задржава држављанство ФНРЈ) не говори ништа о дјетету те држављанке. и то из посве јасних разлога, што је било немогуће унапријед предвидјети овакав конкретан случај. Међутим, нема никаквих објективних разлога, да се установа изричитог пристанка дјетета старијег од 14 г. на промјену држављанства, не примијени аналогно на овај конкретан случај и дијете сматра држављанином ФНРЈ, јер нема никакве његове изјаве, којом би оно пристало на промјену држављанства.

Сматрамо да ово становиште одговара у цјелини духу нашег Закона о држављанству, који уопће не позна случај да би дијете старије од 14 г. било на који начин аутоматски, без давања одговарајуће изјаве којом пристаје на промјену држављанства, изгубило држављанство ФНРЈ.

И. Брзовић

Као што се види, у овом случају имамо врло јасан и леп пример примене једног законског прописа по аналогiji. Заиста, и у једном и у другом случају разлог је исти: наиме, сматра се да дете старије од 14 год. треба да да изричан пристанак да би наступила и промена његовог држављанства услед датих околности, па је оправдано и да се на оба случаја примени иста одредба, иако је предвиђена само за један случај. Овај случај показује да се у тумачењу закона не смемо држати само његове голе форме и текста узетог издвојено од законске целине него да морамо бити активни водити рачуна о „духу“ и циљу закона, и поједине његове одредбе тумачити у вези и у складу с целином закона (систематско тумачење). С тог гледишта баш кад се посматра, може се критиковати став странке која је тврдила да незаконито дете није наш држављанин. Наиме, цела аргументација њена своди се на разматрање механизма губљења југословенског држављанства услед промене држављанства мајке, незаконитог детета. Међутим, тај се механизам узима изоловано, без везе с осталим прописима о држављанству. Тако је довољно навести пропис о изјави детета старијег од

14 год. и образложити његову аналогну примену, па да цела аргументација падне у воду.

Но дубоки темељ откуд потиче ова грешка је управо у томе што странка потпуно шематски посматра однос између старог закона о држављанству и новог закона. Она примену старог закона потпуно изолује од новог, и не допушта никакав утицај новог. Међутим, односи између двају закона у оваквој вези увек су далеко сложенији но што изгледа овој странци, и уколико је један закон укинут, а уколико се примењује — то је једно врло суптилно питање, које се мора решавати у сваком конкретном случају, а генерална формула о томе увек је непрецизна. Ту се отвара питање о повратној сили закона, врло деликатно, и у које ми овде нећемо улазити. Важно је за овај случај истаћи да се стари закон није могао онако еп блоc примењивати како би то хтела пом. странка, него да је на њега утицао и морао утицати нови закон преко своје одредбе о изјави деце преко 14 год. и њене аналогне примене. У сваком случају, ствар деликатна и исправно решена.

Л.

ПРАВО ИНОСТРАНИХ ЗЕМАЉА

УКАЗ ПРЕЗИДИЈУМА ВРХОВНОГ СОВЈЕТА СССР О УКИДАЊУ СМРТНЕ КАЗНЕ

Двадесет шестог маја ове године донео је Президијум Врховног Совјета СССР указ којим се укида казна смрти у мирно доба. Услед општег значаја ове мере којом земља социјализма, као и у другим областима, предњачи у свему, доносимо указ Президијума у целости:

„Историска победа совјетског народа над непријатељем показала је не само пораслу моћ Совјетске Државе, већ и пре свега изванредну оданост целокупног становништва Совјетског Савеза Совјетској Отаџбини и Совјетској Влади.

У исти мах међународне прилике за протекли период после капитулације Немачке и Јапана показују да се ствар мира може сматрати обезбеденом за дуже време, без обзира на покушаје агресивних елемената да провоцирају рат.

Водећи рачуна о овим околностима и излазећи у сусрет жељама синдиката радника и службеника и других ауторитативних организација које изражавају мишљење ширих друштвених кругова, Президијум Врховног Совјета СССР сматра да више не постоји потреба за применом смртне казне у условима мирног доба.

Президијум Врховног Совјета СССР **одлучује:**

1) да се смртна казна установљена за кривична дела законима важећим у СССР, укине у мирно доба.

2) да се кривична дела која се кажњавају по важећим законима смртном казном, примењује у мирно доба казна лишења слободе са принудно-поправним радом од 25 година.

3) да се смртна казна изречена пресудама, које до издања овога Указа још нису извршене, замени, на основу решења непосредно вишег суда, казном предвиђеном у чл. 2 овог Указа”.

УКИДАЊЕ СМРТНЕ КАЗНЕ У СССР¹⁾

I

Укидање 26 маја 1947 године смртне казне у СССР ућиће у историју као нова етапа у развоју социјалистичког правосуђа, као сјајно сведочанство пораста унутрашње снаге и спољне моћи Совјетског Савеза.

Победа Велике Октобарске социјалистичке револуције била је извојевана у тешкој борби са царском влашћу, капиталистима и спахијама, који су се ослањали на армију и полицију и који су подржавали своју владавину помоћу суда и губилишта. У тешкој борби противу остатака разбијених класа, наоружаних и подржаних од стране **интервенциониста**, радници и сељаци су неговали и учвршћивали своју државу. У тако тешко доба, у приликама нужне одбране пролетерске диктатуре од непријатељских напада, совјетска власт је мобилисала у помоћ револуцији и кривичну репресију. 1919 године Лиџен је писао: „Да ли се може замислити пролетерска револуција, која израста из нашег рата, без завере и контрареволуционарних покушаја од стране десетине и стотине хиљада официра, који припадају класи спахија и капиталиста? Да ли се може замислити револуционарна партија радничке класе која не би кажњавала за таква иступања смрћу у епоси најжешћег грађанског рата и завере буржоазије и интервенцију иностране војске ради обарања радничке владе? Ниједан човек сем непоузданих и смешних педаната, не би могао да одговори на ова питања друкчије но негативно... Ниједна револуционарна влада не може да прође без смртне казне и ... цело питање састоји се у томе **противу које класе таква влада управља смртне казне**”²⁾).

Први законодавни акт Совјетске власти, који је систематизовао опште одредбе кривичног правосуђа — „Руководећа начела кривичног права РСФСР” од 1919 године, — у систему мера казни предвиђао је и стрељање, при чему је закон садржао битно процесуално ограничење за примену смртне казне: „Народни Судови не примењују смртну казну” (чл. 25, напомена).

Када је отпочео рад на састављању пројекта Кривичног законика (1922 године), Лењин је писао Курском: „Надам се да је основна мисао јасна, без обзира на све недостатке концепта: треба отворено поставити принципијелну и политички правичну (а не само правно-уску) одредбу која мотивише **суштину и правдање** терора, његову нужност, његове границе.

Суд не мора да уклони терор; обећати ово било би самообмана, већ треба образложити и озаконити га принципијелно јасно, без лажи и без улепшавања”³⁾

Први Кривични законик Совјетске државе — КЗ РСФСР од 1922 године — предвиђао је примену смртне казне (стрељање) за

¹⁾ „Совјетска држава и право”, бр. 5, 1947 године.

²⁾ Лењин — Дела, т. XXIV, стр. 455—456.

³⁾ Лењин — Дела, т. XXVII — стр. 206.

најтежа кривична дела, која подривају основе новог поретка. Ипак ради правилног схватања односа радничко-сељачке власти према највишој мери казне — смртне казне веома је важно посетити на то да стрељање није било укључено у списак казни установљених у Кривичном закону (чл. 32 КЗ 1922 године). Не само то, специјална норма која је говорила о највишој мери казне допуштајући примену смртне казне, на истом месту означава њен привремени карактер: „за кривична дела која се налазе у поступању код револуционарних трибунала **убудуће до укидања** од стране Сверуског Централног Извршног Комитета, у случајевима када је у члановима овог Законика одређена највиша мера казне, као таква казна примењује се стрељање” (КЗ од 1922 године. Подвучено је од моје стране — А. Т.).

Значај ове ограде уведене у сам закон, њена принципијелна важност види се такође и из тога да се она стално репродукује у доцнијим законодавним актима. Тако, напомена два уз чл. 13 „Основних начела савезног кривичног законодавства Савеза ССР и савезних република” од 1924 године, која важи и сада указује да **привремено** као највиша мера социјалне заштите у **будуће до укидања** њеног од стране ЦИК Савеза ССР ради борбе противу најтежих врста кривичних дела која угрожавају основе совјетске власти и совјетског поретка, допушта се стрељање.

Нови Кривични законик (КЗ РСФСР од 1926 године) потпуно иде истим путем — у општем прегледу мера казне смртна казна се не помиње. О смртној казни говори посебни чл. 21, КЗ, који поново подвлачи њен привремени и изузетни карактер: „Ради борбе противу најтежих врста кривичних дела, која угрожавају основе Совјетске власти и Совјетског поретка, у будуће до укидања од Централног извршног Комитета Савеза ССР, у случајевима наведеним у посебним члановима овог Законика, као изузетне мере за заштиту државе трудбеника примењује се стрељање”.

На такав начин у систему социјалистичког правосуђа смртна казна се сматрала као изузетна казна која је била важна према указивању самог закона привремено. Као све одредбе које је прогласио совјетски законодавац, и принцип изузетне, привремене примене смртне казне нашао је потпуни израз у пракси. Манифест ЦИК Савеза ССР од 15 октобра 1927 године, који је издат приликом прослављања десетогодишњице Октобарске револуције битно је смањио обим примене смртне казне — смртна казна је била укинута „за сва кривична дела, сем кривичних дела противу државе, војних кривичних дела и разбојништва са оружјем”.

А после 20 година, када је учвршћена и расцветана Совјетска држава одржала нове одлучне победе на спољним и унутрашњим фронтима, 26 маја 1947 године совјетска је земља потпуно одустала од смртне казне у мирно доба. На такав је начин Указ од 26 маја 1947 године политички и логички завршетак у сфери кривичног правосуђа и његових тековина као и доказ највеће доследности совјетске власти.

ANALI PFB | anali.rs

Као и сви најважнији акти совјетске власти, Указ од 26 маја 1947 године садржи не само правне норме — он у исти мах даје,

у чему се испољава једна од сјајних особености социјалистичке демократије, и политичко образложење новог акта. Уводни његов део указује:

„Историска победа совјетског народа над непријатељима показала је не само пораслу моћ совјетске државе већ и пре свега изванредну оданост целокупног становништва Совјетског Савеза Совјетској Отаџбини и Совјетској Влади.

У исти мах међународне прилике за протекли период након капитулације Немачке и Јапана показују да се ствар мира може сматрати обезбеђеном за дуже време, без обзира на покушаје агресивних елемената да провоцирају рат.

Водећи рачуна о овим околностима и излазећи у сусрет жељама професионалних савеза радника и службеника и других ауторитативних организација које изражавају мишљење ширих друштвених кругова, Президијум Врховног Совјета СССР сматра да више не постоји потреба за применом смртне казне у условима мирнога доба”.³⁾

Овде са потпуном прецизношћу иступају дубоки разлози акта од 26 маја: „изванредна оданост Совјетској Отаџбини и Совјетској Влади целокупног становништва Совјетског Савеза”, која је била израз морално-политичког јединства совјетског народа, и порасла моћ Совјетске Државе, која је одржала историску победу над непријатељем и која је помогла обезбеђењу мира за дуже време. Неразорива споља и монолитна унутра развија се Совјетска Држава, заузета великим мирним радом — изградњом комунистичког друштва и верна бесмртним идејама Лењина—Стаљина.

Три одредбе, које слеђују иза уводног дела Указа од 26 маја, решавају правна питања, везана са укидањем смртне казне.

1. Према чл. 1 Указа од 26 маја, смртна казна, установљена за кривична дела према важећем законодавству у СССР, укида се „у мирно доба”. Ово ограничење је потпуно природно: у њему је нашла израз општа тенденција, карактеристична за совјетско законодавство — вођење рачуна о стварним приликама. Наиме, околности за дуже време обезбеђеног мира учиниле су могућним да се за ово време одустане од смртне казне. Одавде су доследни неки правни закључци. Пре свега треба признати да оне кривично-правне норме, које предвиђају примену највише мере казне — смртне казне — у **ратно доба**, задржавају пређашњу снагу. Ако у нормама као неопходан елемент бића кривичног дела постоји обележје, које искључује предвиђено у Указу од 26 маја мирно доба („ратно доба”, „у борбеним приликама”), самим тим Указ од 26 маја не може бити проширен на поменуће норме. Ове норме задржавају своју снагу и могу се примењивати у случајевима ратног доба и борбених прилика. И даље, пошто Указ од 26 маја укида смртну казну „у мирно доба”, то, дакле у свим случајевима без изузетка, где важеће кривично законодавство предвиђа као казну стрељање, ова казна може бити примењена и без доношења нових законодавних аката у том погледу, ако само предвиђени Указом од 26 маја услов — „мирно доба” — не постоји.

2. Према чл. 2 Указа од 26 маја „за кривична дела која се кажњавају по важећим законима смртном казном примењује се у

³⁾ „Правда“ од 27-V-1947 г.

мирно доба казна лишење слободе са принудно-поправним радом од 25 година". Овај члан прецизно и категорички укида у мирно време смртну казну у СССР.

Ова је санкција апсолутно одређена, тачно — у својој врсти и у својој мери — наведена. Због тога казну, коју установљава чл. 2 Указа од 26 маја — лишење слободе са принудно-поправним радом од 25 година не може суд изменити, и примена од његове стране чл. 51 КЗ РСФСР (ублажавање казне због изванредних разлога) или чл. 53 (условна осуда) искључује се.

3. Члан 3 Указа од 26 маја установљава: „Да се смртна казна изречена пресудама, које до издања овог Указа још нису извршене земени, на основу решења непосредно вишег суда, казном предвиђеном у чл. 2 овог Указа". На такав начин, почевши од 26 маја 1947 године, у СССР не може бити ни донета ни извршена ниједна пресуда смртне казне. Указ наређује у свим случајевима смртне казне замену „казном, превиђеном у чл. 2 овог Указа", тј. лишењем слободе са принудно-поправним радом од 25 година.

III

У току дугог низа столећа смртна казна је служила као оруђе у рукама експлоататора против експлоатисаних. Робовласници, феудалци, вршили су „суђење" отворено и неограничено. У Француској размере вешала у имањима феудалаца служила су као симбол њиховог друштвеног и политичког значаја: код војводе вешала су имала шест стубова, код барона — четири, код власника замка три, код осталих феудалаца — два стуба. Руски феудалци издавали су понекада за своје спахилуке своје посебне законике, спајајући у својој личности законодавца, судију и целата.

Као што је познато, буржоазија је пошла и иде друкчијим путем: она је скривала и скрива класно суђење иза завесе од дима формалне једнакости. Само у годинама револуционарних полета и класних борби она је збацивала маску, и масовна непоштедна казна изручивала се на раднике и сељаке. Тако су радили крвави целати Париске комуне, казнене експедиције царске Русије после револуције 1905 године; тако настављају да раде сада „демократи" на пример у Грчкој.

Рат, који је донео народима највеће несреће, поставио је пред човечанством неодложни задатак учвршћење мирне сарадње држава. Један од најсигурнијих путева за решење овог задатка јесте учвршћење демократије, истинске народне демократије. У разним крајевима света отпочета је борба непријатеља демократије и потпалјивача рата противу присталица демократије и мира.

Бојећи се сопствених народа и јако уплашени утицајем комунистичких идеја, некрунисани краљеви неких „демократија" — индустриски и финансиски магнати — хитно савијају демократске плакате и пароле. Земље које се размећу својим „демократизмом" пред лицем угрожавајућих криза хитају да предузму превентивне мере — оне истерују из државног апарата лица демократских уверења и организују поход против синдиката, оне појачавају свим мерама репресалије.

У ово доба земља социјализма, испуњена спољном и унутрашњом снагом, иступа са законом чије само доношење јесте акт борбе за мир, за демократију, за социјалистички хуманизам. Цео свет види: свака победа совјетске земље, сваки корак, који приближава победи комунизма, јесте у исто време и корак ка учвршћењу великих идеја истинског хуманизма.

Прев. Ник. Д. Пахорукoв.

А. Н. Трајнин

НОВО ПОЉСКО УСТАВНО ПРАВО

Пре извесног времена боравио је у Београду професор Правног факултета у Варшави Т. Багински, који је у исто време и руководилац Одељења за уставна питања Министарства правосуђа. Професор Багински је у Удружењу правника ФНРЈ одржао предавање посвећено новом уставном праву Пољске Републике. Доносимо из овог предавања најважније одломке уопште пре што они могу да послуже да се боље и лакше разуму „Мали Устав“ Републике Пољске, који објављујемо у овом броју. Текст „Малог Устава“ као и овај чланак треба да послуже даљем и пунијем упознавању наших правника и шире јавности са друштвеним и државним уређењем нове Пољске Републике.

»Ново пољско уставно право настало је — најопштије речено — у време рата и окупације, у време кад се пољски народ борио за своју независност и право на опстанак. За време окупације створен је у земљи народни орган: Земаљско Народно Веће, које је преузело вођство народно-ослободилачке борбе, а у исто време и вођство борбе за социјално ослобађање народних маса и за изградњу нових основа државног уређења препорођене Пољске. Земаљско Народно Веће оградило се од пољског Устава од 23 априла 1935 због његових фашистичких тенденција, и од предратног велепоседничко-капиталистичког ржима.

Земаљско Народно Веће изабрало је Пољски Комитет Народног Ослобођења; овај Комитет преузео је врховно заповедништво над пољским дивизијама, које су организоване у Совјетском Савезу, и које су заједно с Црвеном Армијом извојевале победу над хитлеризмом и истерали окупатора из пољске земље. Пољски Комитет Народног Ослобођења — у име Земаљског Народног Већа, као привременог парламента — обновио је одмах државну администрацију, ослободивши на војводинска, окружна, општинска и градска народна Већа из времена окупације.

Први уставни акт у препорођеној Пољској, манифест Пољског Комитета за Народно Ослобођење од 22 јула 1944 год. установио је ове највише државне органе:

а) уставотворну власт: Земаљско Народно Веће у које су по ред чланова из времена окупације изабрани даљи претставници демократских политичких партија, синдиката, сељачких удружења, задругарства, омладинских организација и радне интелигенције;

б) **извршну власт:** Пољски Комитет Народног Ослобођења, чији је назив ускоро промењен у Привремену народну Владу.

Ови највиши органи приступили су одмах изграђивању основа друштвено-економског система, који се наметао услед општих политичких промена у земљи.

На првом месту приступило се променама у економском уређењу. На основу закона од 6 септембра 1944 о аграрној реформи велепоседицима је одузета земља. Поседи преко 50 ха парцелисани су и од њих је створено преко 300.000 нових способних за производњу сељачких поседа, који су постали сопственост земљорадника — оних који су их обрађивали. На основу уредбе од 12 децембра 1944 — шуме су готово у целини прешле у државне руке. На основу закона од 8 јануара 1947 подржављена су сва индустријска и трговачка предузећа — изузев самоуправна и задругарска — која запослују преко 50 радника.

У 1945 год. основан је Централни Уред за Планирање са задатком да изради нове привредне планове, који ће обухватити привредну делатност државе, самоуправа, задругарства и приватне иницијативе, којој је преостала мала трговина, занатство и ситна индустрија.

Политичке реформе, које су извршене за време рата и друштвено-економске форме остварене у препорођеној Пољској, обележавају правац устројства нове Пољске. Референдумом од 30 јуна 1946 год. ове је реформе прихватио и пољски народ. Народ је путем референдума изјавио такође жељу, да ове реформе буду потврђене новим Уставом. За доношење Устава требало је општим, једнаким, непосредним, тајним и пропорционалним гласањем изабрати Уставотворну скупштину (Сејм). На дан 19 јануара 1947 год. извршени су избори, а 3 фебруара састао се уставотворни Сејм, као орган врховне власти пољског народа. Уставотворни Сејм потврдио је остварене реформе огромном већином гласова и изјавио, да ће наставити политичку линију Земаљског Народног Већа.

Уставотворни Сејм није приступио одмах доношењу новог Устава Пољске Републике, јер сматра, да Устав не сме да буде политички програм, него израз стварног друштвеног и политичког стања. Коначно доношење Устава остављено је за доцније, можда за неколико година — кад се буду преустројили многи важни фрагменти државног живота. Да би се, међутим, обезбедило правилно функционисање државе на новим основима све до доношења новог Устава, Уставотворни Сејм донео је тзв. **Мали Устав**, који се састоји из два закона: Закон од 4 фебруара 1947 о избору претседника Републике и Закон од 19 фебруара 1947 о устројству и делокругу највишег органа Републике Пољске. Ови закони, и декларације од 22 фебруара 1947 о правима и слободи грађана заједно с уставотворним актима Земаљског Народног Већа, који се односе на промене друштвено-економског и политичког уређења — сачињавају **ново пољско уставно право**.

Према »Малом Уставу« највише органе Пољске Републике сачињавају: Уставотворни Сејм, Претседник Републике, Државни савет, Влада Републике и Врховни суд.

Уставотворни Сејм претставља врховну народну власт. Он треба да донесе Устав. Осим тога у његов делокруг спада вршење уставотворне функције, контрола рада Владе и одређивање начелног правца државне политике. Сејм може дати Влади овлашћење да, у времену између два његова заседања издаје уредбе са законском снагом, изузевши доношење и промене Устава, изборно законодавство, законе о питањима државне контроле, буџет и народни привредни план. За спровођење финансиске и привредне контроле над радом органа власти, установа и државних предузећа успостављен је највиши Уред за контролу чијег председника бира Сејм.

Председник Републике, којег бира Сејм, врши извршну власт посредништвом Владе, која одговара пред Сејмом. Председник може — за расправљање нарочито важних питања — да тражи сазивање Министарског Савета, који се у таквом случају зове Кабинетски савет (Рада Кабинетова). Кабинетском савету председава сам Председник Републике.

Председник Републике је у исто време председник Државног Савета. Али, он има још и друга важна права (постављање виших чиновника, судија, официра, право помиловања, примање и упућивање дипломатских претставника, склапање међународних уговора и др.). Да би државни акт Председника имао важност, мора да га премапотпише Председник Министарског савета и надлежни министар.

Председник Републике сазива Владу Републике и поставља председника Министарског савета, а по његовом предлогу — министре. Влада и поједини министри могу се разрешити на захтев Сејма. Влада је највиши орган државне администрације и извршује задатке, који нису задржани за друге највише органе.

Судовима припада изрицање правде у име Републике. Судије су независни и подлеже искључиво законима. Уставни закон предвиђа да општи судови преузимају искључиво изрицање правде, које је после рата делимично прешло на специјалне органе, као и да постављају органе, надлежне да одлучују о легалности административних аката.

Посебно место у структури највиших државних органа заузима Државни савет. Он се састоји од Председника Републике као председавајућег, од председника и 3 потпредседника Сејма и председника Највишег Уреда за Контролу као чланова. У задатке Државног савета спада вршење врховне контроле над радом локалних народних одбора (већа) — органа самоуправа за локално планирање, јавну делатност и социјалну контролу. Државни савет потврђује уредбе, које издаје Влада на основу посебног овлашћења Сејма, доноси одлуке у погледу ванредног или ратног стања, даје сагласност за објављивање закона о буџету и народном привредном плану, — ако их Сејм не донесе у одређеном року, разматра извршење Највишег Уреда за Контролу. Како са обзиром на компетенције тако и са обзиром на састав, Државни Савет јест онај орган, који уједињује и координира делатност највиших државних органа и који их у случају потребе подржава својим ауторитетом.

Сарадња највиших органа у оквиру начелног правца државне политике, којег одређује Уставотворни Сејм, даје правилан ток државним пословима. Ова сарадња обезбеђена је уском повезано-

шћу највиших органа, помоћу Уставних норми, а нарочито јединственим политичким фронтом радника, сељака и напредне интелегенције, који претставља основ за правилну делатност државног механизма.

Уставотворни Сејм као орган врховне народне власти, позван је да одређује начела државне политике, даје гаранцију за јединствену политику и хармоничну сарадњу највиших органа Републике Пољске.

Тако је — као резултат борби и промена, које је изазвао рат а извршио покрет за народно ослобођење — настао оквир данашњег устројства Републике Пољске, као народне државе.

Нови Устав, којег треба да донесе Уставотворни Сејм, даће овоме устројству још већу изразитост, учврстиће спроведене реформе и обезбедиће пуну и хармоничну делатност нових органа и установа.

МАЛИ УСТАВ РЕПУБЛИКЕ ПОЉСКЕ СА ДЕКЛАРАЦИЈОМ ГРАЂАНСКИХ ПРАВА И СЛОБОДА

1. — ДЕКЛАРАЦИЈА УСТАВОТВОРНОГ СЕЈМА О ГРАЂАНСКИМ ПРАВИМА И СЛОБОДАМА ОД 22 ФЕБРУАРА 1947 ГОД.

Уставотворни сејм (Скупштина), као орган врховне власти пољског народа, свечано изјављује да ће у свом уставотворном раду као и при вршењу контроле над радом владе и утврђивању основне линије политике државе — и даље признавати основна грађанска права и слободе, као:

а) једнакост грађана пред законом без обзира на народност, расу, веру, пол, порекло, положај или образованост,

б) неприкосновеност личности, заштиту живота и имовине грађана,

г) слободу савести и слободу вероисповести,

д) слободу научног истраживања и објављивање његових резултата, као и слободу уметничког стварања,

ђ) слободу штампе, говора, удруживања, зборов, јавних скупова и манифестација,

е) право бирања и право да се буде биран у органе државне власти,

ж) неповредивост стана,

з) тајност писама и других средстава споразумевања,

и) право подношења тужби, петиција и молби надлежним органима државне власти,

ј) право на рад и одмор,

к) право на осигурање за случај немогућности зараде (привређивања),

л) право на школовање,

љ) старање о породици, мајкама и деци,

м) заштиту здравља и способности за рад.

Истовремено Сејм утврђује да употреба грађанских права и слобода за борбу против демократског уређења Републике Пољске треба да се спречава законом.

2. — УСТАВНИ ЗАКОН О УСТРОЈСТВУ И ДЕЛОКРУГУ РАДА НАЈВИШИХ ОРГАНА РЕПУБЛИКЕ ПОЉСКЕ ОД 19 ФЕБРУАРА 1947 ГОД.

Чл. 1

До увођења у живот новог устава Републике Пољске Уставотворни сејм, као орган врховне власти пољског народа, ослањајући се на основна начела Устава од 17 марта 1921 год., принципе Манифеста Пољског комитета народног ослобођења од 22 јула 1944 год., принципе законских прописа о народним одборима и социјалне и организационе реформе, потврђене од народа у народном референдуму од 30 јуна 1946 год. — одлучује следеће о устројству и делокругу рада највиших органа Републике Пољске.

Глава I

Највиши органи Републике Пољске

Чл. 2

Највиши органи Републике Пољске јесу: у области законодавства — Законодавни сејм (скупштина), у области извршне власти — Претседник Републике, Државни савет и Влада Републике, у области изрицања правде — независни судови.

Глава II

Законодавни сејм

Чл. 3

Делокруг рада Законодавног сејма обухвата:

- а) доношење Устава Републике Пољске,
- б) законодавство,
- в) контролу над радом владе и утврђивање основне линије политике државе.

Чл. 4

1. Сејм може путем закона дати влади овлашћење за доношења уредаба са законском снагом осим по питању: устава, изборних закона, државне контроле, одговорности Претседника Републике и министара, предвиђене у чл. 27 буџета, народног привредног плана, измене монетарног система, рекрутације, организације самоуправе и ратификације међународних уговора.

2. Овлашћења наведена у ст. 1 могу се издавати само за добља између заседања или за случај одлагања заседања Сејма као и за време распуштања Законодавног сејма, до образовања новог Сејма.

3. Претседник Министарског савета подноси уредбе на потврду Државном Савету.

4. Претседник Републике наређује објављивање у Службеном листу Републике Пољске уредаба са законском снагом, потврђених од Државног савета и потписаних од Претседника Републике, Претседника Министарског савета и надлежних министара.

5. Уредбе са законском снагом које не буду поднете на потврду на првом идућем заседању Сејма, или чију је потврду Сејм

одбио обичном већином, престају да важе на дан закључења или одлагања заседања Сејма, о чему Претседник Министарског савета издаје саопштење у Службеном листу Републике Пољске.

Чл. 5

Право законодавне иницијативе припада Влади, Сејму и Државном савету.

Чл. 6

Мандат Законодавног сејма траје пет година, рачунајући од дана отварања Сејма.

Чл. 7

1. Претседник Републике сазива, отвара, одлаже и закључује Сејм.

2. Претседник Републике сазива Сејм редовно (јесење заседање сваке године) најкасније у октобру. Јесење заседање не може бити закључено пре изгласавања закона о буџету, народног привредног плана и рекрутације или пре истека два месеца од сазивања.

3. Претседник Републике сазива Сејм у редовно пролетње заседање сваке године најкасније у априлу. Пролетње заседање не може бити закључено пре доношења одлуке по предмету давања Влади разрешнице на основу предлога Врховне државне контроле или пре истека једног месеца од његовог сазива.

4. Претседник Републике може у свако доба сазвати Сејм у ванредно заседање, а дужан је то учинити у току две недеље на захтев једне трећине законског броја посланика.

Чл. 8

Ако Сејм у току три месеца откако му је Влада поднела пројекте не усвоји законе о буџету, народном привредном плану и рекрутацији, Претседник Републике уз сагласност Државног савета прогласиће те законе, онако како гласе владини пројекти.

Чл. 9

1. Сејм бира између својих чланова претседника, 3 потпретседника, секретаре и одборе.

2. Мандати претседника и потпретседника трају по распуштању Сејма до образовања новог Сејма.

3. Претседник поставља чиновнике Сејма за чији рад одговара пред Сејмом.

Чл. 10

Посланици полажу Претседнику пред Сејмом следећу заклетву:

„Свечано обећавам да ћу као посланик Законодавног сејма према најбољем знању и по савести радити за добро пољског народа, да ћу стајати на бранику његових демократских права и чинити све према снагама и способностима за учвршћење независности и повољног развјика Републике Пољске“.

Чл. 11

На посланике Законодавног сејма примењују се прописи чл. 21, 22 и 24 Устава од 17 марта 1921 год.

Прописи Устава од 21 марта 1921 год. на које се позива чл. 11 гласе:

Чл. 21

Посланици не могу бити позвани на одговорност за свој рад у Сејму или ван Сејма који врше у оквиру свог посланичког мандата. нити за време трајања мандата, нити по његовом престанку. За говоре и изјаве као и за манифестације у Сејму посланици одговарају само пред Сејмом. За повреду права трећих лица могу бити позвани на судску одговорност, уколико судска власт добије за то одобрење од Сејма.

Кривично-судски, кривично-административни и дисциплински поступак, покренут против посланика пре стицања посланичког мандата, обуставиће се на захтев Сејма до престанка посланичког мандата.

Ток застарелости у кривичном поступку против посланика прекида се за време трајања посланичког мандата.

За цело време трајања мандата посланици не могу бити позвани на кривично-судску, кривично-административну и дисциплинску одговорност, нити лишени слободе без одобрења Сејма. У случајевима затицања посланика на делу злочина, ако је његово притварање неопходно ради обезбеђења изрицања правде, односно ради уклањања последица кривичног дела, судска власт дужна је да без одлагања о томе објавести Претседника Сејма ради добијања одобрења од Сејма за хапшење и даљи кривични поступак. На захтев Претседника (Сејма) притворени посланик мора се одмах путити на слободу.

Чл. 22

Посланик не може на своје нити на туђе име куповати или узимати под закуп државна добра, примати јавне лиферације и државне радове нити примати од Владе концесије или друге личне користи.

Исто тако посланик не може примати од Владе никаква одликовања сем војних.

Чл. 24

Посланици добијају дневнице у висини која је одређена правилником и имају право бесплатног коришћења државних саобраћајних средстава за путовање по целој територији Републике.

Глава III

Претседник Републике

Чл. 12

Сејм бира Претседника Републике на седам година апсолутном већином гласова када је присутно најмање две трећине законског броја посланика.

Чл. 13

На вршење дужности Претседника Републике примењују се аналого прописи чл. 40, 42, 43, 45, ст. 1, 46, 47, 48, 49, 50, 52 и 53 Устава од 17 марта 1921 год.

Прописи Устава од 17 марта 1921 год. на које се позива чл. 13 гласе:

Чл. 40

Ако Претседник Републике не може вршити дужност, као и за случај упражњења положаја Претседника Републике услед смрти, оставке или с ког другог разлога — заступа га Претседник Сејма.

Чл. 42

Ако Претседник Републике три месеца не врши дужност, Претседник (Сејма) ће без одлагања сазвати Сејм и ставити на гласање питање да ли положај Претседника Републике треба да се сматра упражњеним.

Одлука којом се положај Претседника (Републике) проглашава упражњеним, доноси се већином од $\frac{2}{5}$ гласова када је присутно најмање једна половина законског, то јест изборним законом утврђеног броја посланика.

Чл. 43

Претседник Републике врши извршну власт преко министара одговорних пред Сејмом и подређених им чиновника.

Чл. 44

Претседник Републике потписује законе заједно са надлежним министрима и наређује њихово објављивање у Службеном листу Републике.

Претседник Републике, ради извршења закона и с позивом на законско овлашћење, има право да доноси уредбе за примену закона, упутства, наредбе и забране и да њихово спровођење обезбеди употребом принудних средстава.

Исто то право у свом делокругу имају министри и њима подређене власти.

За сваки државни акт Претседника Републике, да би био пунозакан, потребан је потпис Претседника Министарског савета и надлежног министра, који потписивањем акта преузимају одговорност за овај.

Чл. 45 ст. 1

Претседник Републике именује и опозива Претседника Министарског савета, на његов предлог именује и опозива ministre, а на предлог Министарског савета врши постављења грађанских и војних лица, предвиђена у законима.

Чл. 46

Претседник Републике је истовремено врховни командант оружаних снага државе, али он не може вршити врховну команду за време рата.

Врховног команданта оружаних снага државе за случај рата именује Претседник Републике на предлог Министарског савета, поднет од министра војске, који за акте који су у вези са командом за време рата, као и за све послове војног руководства — одговара пред Сејмом.

Чл. 47

Право опраштања и ублажавања казне, као и опраштања последица кривично-судске осуде у појединим случајевима — припада Претседнику Републике.

Претседник не може вршити то право према министрима осуђеним по њиховом стављању под суд од стране Сејма.

Амнестија се може давати само путем закона.

Чл. 48

Претседник Републике претставља државу према иностранству, прима дипломатске претставнике страних држава и шаље дипломатске претставнике Пољске државе у стране државе.

Чл. 49

Претседник Републике склапа уговоре с другим државама и то саопштава Сејму.

За трговинске и царинске уговоре, као и за уговоре којима се држава стално обавезује у финансиском погледу, или који садрже правне прописе који обавезују грађане, или мењају граница државе, а исто тако и за уговоре о савезу — потребна је сагласност Сејма.

Чл. 50

Претседник Републике може објавити рат и склопити мир само уз претходну сагласност Сејма.

Чл. 51

За службене радње Претседник Републике није одговоран ни парламентарно ни грађански.

За издају земље, повреду Устава или кривична дела — Претседник Републике може бити позван на одговорност само одлуком Сејма, донетом већином од 3/5 гласова, када је присутно најмање половина законског броја посланика. Случај испитује и доноси пресуду Државни суд према прописима специјалног закона. Од момента извођења пред Државни суд — Претседник Републике се суспендује од дужности.

Чл. 52

Претседник Републике прима принадлежности према прописима посебног закона.

Чл. 53

Претседник Републике не може вршити никакву другу службу нити улазити у састав Сејма или Сената.

Чл. 54

У случају упражњења положаја Претседника Републике Сејм ће без одуговлачења извршити избор новог Претседника.

Глава IV

Државни Савет

Чл. 15

1. У састав Државног Савета улазе:
Претседник Републике као председавајући,
Претседник и потпретседници Законодавног сејма,
Претседник Врховне државне контроле.
2. За време рата у састав Државног Савета улази још и Врховни командант Пољске армије.
3. На једногласни предлог Државног савета Сејм може повећати састав савета наименовањем даљих чланова Државног савета, али највише још три.

Чл. 16

У делокруг рада Државног савета спада:

- а) врховни надзор над радом народних одбора у границама овлашћења датих од стране Пољског народног већа и Президијума Пољског народног већа на основу закона од 11 септембра 1944 год. о организацији и делокругу рада народних одбора,
- б) потврђивање уредаба са законском снагом, донетих на основу овлашћења датих Влади од стране Сејма,
- в) послови из надлежности Президијума Пољског народног већа предвиђени постојећим законима,
- г) доношење одлука о завођењу ванредног или ратног стања (чл. 19 ст. 2),
- д) давање сагласности за проглашење закона о буџету, народном привредном плану и рекрутацији у случајевима предвиђеним у чл. 8;
- ђ) законодавна иницијатива;
- е) разматрање извештаја Врховне државне контроле.

Глава V

Влада Републике

Чл. 17

На челу Владе стоји Претседник министарског савета, под чијим председништвом министри образују Министарски савет.

Чл. 18

1. Ради разматрања питања од ванредне важности, Претседник Министарског савета, на захтев Претседника Републике, сазива Кабинетско веће.
2. Кабинетско веће сачињава Министарски савет под председавањем Претседника Републике.

Чл. 19

1. На Министарски савет и министре примењују се аналого прописи чл. 44, 45 ст. 1 и 2 чл. 56 — 63 Устава од 17 марта 1921 год.
2. На предлог Министарског савета, Државни савет може завести ванредно или ратно стање. Таква наредба мора да се под-

несе Сејму на првој идућој седници на потврду и она губи своју снагу за случај неподношења или одбијања потврде од стране Сејма.

Прописи Устава од 21 марта 1921 год. на које се позива чл. 19 ст. 1 гласе:

Чл. 44

Претседник Републике потписује законе заједно са надлежним министрима и наређује њихово објављивање у Службеном листу Републике.

Претседник Републике ради извршења закона и с позивом на законско овлашћење, има право да доноси уредбе за примену закона, упутства, наредбе и забране и да обезбеди њихово спровођење употребом принудних средстава.

Исто то право у свом делокругу имају министри и подређене им власти.

За сваки државни акт Претседника Републике, да би био пуноважан, потребан је потпис Претседника Министарског савета и надлежног министра, који потписивањем акта преузимају одговорност за овај.

Чл. 45 ст. 1 и 2

Претседник Републике именује и опозива Претседника Министарског савета, на његов предлог именује и опозива ministre, а на предлог Министарског савета врши постављења грађанских и војних лица, предвиђена у законима.

Сваки чиновник Републике мора бити подређен министру, који за његов рад одговара пред Сејмом.

Чл. 56

Министарски савет сноси солидарну уставну и парламентарну одговорност за општу линију рада Владе.

Поред тога министри посебно снесу одговорност, сваки у свом делокругу, за рад у ресору, и то како за сагласност тог рада са Уставом и осталим законима државе и за рад подређених им органа, тако и за линију своје политике.

Чл. 57

У том истом обиму министри снесу солидарну и индивидуалну одговорност за државне акте Претседника Републике.

Чл. 58

Сејм позива ministre на парламентарну одговорност обичном већином. Министарски савет и сваки министар понаособ подносе оставку на захтев Сејма.

Чл. 59

Уставна одговорност министара и начин њеног остваривања регулисаће се посебним законом.

Одлука којом се министар ставља под суд мора бити донета у присуству најмање једне половине законског броја посланика већином $\frac{3}{5}$ палих гласова.

Расматрање предмета и доношење пресуде спада у надлежност Државног суда. Министар не може избећи одговорност тиме што се одрекне свог положаја. Од момента стављања под суд, министар је суспендован од дужности.

Чл. 60

Министри и од њих делегирани чиновници имају право да учествују на седницама Сејма и да говоре ван предвиђеног реда говорника који су уписани за реч; у гласању могу учествовати само уколико су посланици.

Чл. 61

Министри не могу вршити никакву другу службу, нити учествовати у управном и надзорном одбору лукративних друштава и установа.

Чл. 62

Ако дужност министра врши привремени руководилац министарства, на њега се примењују прописи о пословању министра.

Чл. 63

Број, делокруг рада и узајамни однос министара, као и надлежност Министарског савета биће регулисани посебним законом.

Глава VI

Врховна државна контрола

Чл. 20

1. Врховна државна контрола испитује у финансиском и привредном погледу рад државних власти, установа и предузећа.
2. Државни савет може наредити Врховној државној контроли једнократну или сталну контролу свих или неких самоуправних јединица и савеза или установа које користе помоћ државе или врше поверене им функције у области државне администрације.

Чл. 21

1. Сејм бира Претседника Врховне државне контроле.
2. Посебним законом биће регулисана организација и рад Врховне државне контроле.

Чл. 22

Врховна државна контрола испитује сваке године завршне државне рачуне и подноси Сејму предлог о давању или ускраћењу разрешнице Влади.

Чл. 23

Претседник Врховне државне контроле учествује лично или преко свога претставника у раду Сејма и има право да узима реч по свим питањима која су у вези са извештајем о раду Владе и завршним државним рачунима.

Глава VII

Изрицање правде

Чл. 24

1. Изрицање правде у име Републике Пољске спада у надлежност судова.

2. Судије су у вршењу своје судске дужности независни и потчињени само законима.

3. Судови немају права да испитују важност закона и уредаба са законском снагом, ако су правилно проглашени.

Чл. 25

1. Закони регулишу организацију и надлежност судова као и начин преузимања од стране редовних судова целокупног изрицања правде.

2. Закони одређују права и дужности судија, начин њиховог постављања, као и њихове принадлежности.

Чл. 26

Посебним законом биће утврђен поступак и делокруг рада органа надлежних за доношење одлука о законитости административних аката из области државне администрације.

Глава VIII

Прелазне наредбе

Чл. 27

Посебним законом биће одређени органи надлежни за доношење одлука по предметима који проистичу из уставне одговорности министара и одговорности Претседника Републике, означене у чл. 51 Устава од 17 марта 1921 год.

Чл. 28

Влада ће поднети Сејму пројекат буџета, народног привредног плана и закона о рекрутацији за годину 1947 најкасније у року од три месеца од дана отварања Законодавног сејма.

Чл. 29

Влада ће поднети Законодавном сејму најдаље у року од три месеца од дана отварања Сејма на потврду уредбе са законском снагом објављене после 23 септембра 1946 год. Уредбе које не буду поднете на потврду или чију потврду Сејм одбије обичном већином гласова, губе важност на дан закључења заседања, на којој су требало да буду поднете, што ће Претседник Министарског савета објавити у Службеном листу Републике Пољске.

Глава IX

Завршне наредбе

Чл. 30

За измену овог закона потребна је већина од две трећине законског броја посланика.

Чл. 31

Извршење овог закона поверава се Претседнику Министара, кој савета и свим министрима.

Чл. 32

Овај закон ступа на снагу са даном објављивања.

3. — УСТАВНИ ЗАКОН О ИЗБОРУ ПРЕТСЕДНИКА РЕПУБЛИКЕ ОД 4 ФЕБРУАРА 1947 ГОД.

Чл. 1

Законодавни сејм као орган врховне власти пољског народа, настављајући дело Пољског народног већа и руководећи се основним начелима Устава од 17 марта 1921 год., у складу са манифестом Пољског комитета народног ослобођења од 22 јула 1944 год., ослањајући се на резултате народног референдума, спроведеног на дан 30 јуна 1946 год. — одлучује да се изврши избор Претседника Републике.

Чл. 2

Законодавни сејм бира Претседника Републике на седам година.

Чл. 3

1. Избор Претседника Републике извршиће се на специјалној седници, чији ће дан одредити Претседник Сејма.

2. За пуноважност избора потребно је присуство најмање $2/3$ законског броја посланика.

3. Седницу отвара Претседник Сејма најкасније 15 минута од часа за који је била заказана, а за случај да Претседник утврди по властитој иницијативи или на захтев једног од посланика да није присутан потребан број посланика, Претседник одлаже седницу за време које нађе за погодно.

Чл. 4

Седница Законодавног сејма, сазвана за избор Претседника Републике, решава искључиво по тој једној тачци дневног реда. Ма какви говори, дискусије и одлуке, изван избора и полагања заклетве од стране Претседника и овере записника, искључени су и унапред неважни.

Чл. 5

1. По отварању седнице Претседник Сејма без одлагања позива посланике да пријаве кандидатуре за положај Претседника Републике.

2. Кандидати са назначењем њихових имена и презимена пријављују се написмено, при чему се ваљано пријављеним сматрају само оне кандидатуре које подупре најмање 50 посланика. На основу писмених пријава Претседник Сејма утврђује листу кандидата, после чега одмах наређује избор.

3. Расправа о пријављеним кандидатурама је недопуштена.

Чл. 6

После наређења о приступању изборима Претседник Сејма позива посланике да заузму места, после чега један од дежурних секретара чита листу са именима свих посланика, а други секретар чита после прозивке имена отсутних посланика, њихово оправдање, уколико је ово приспело. Четири оверача (скрутора) позвани од Претседника Сејма између преосталих чланова Президијума прилажу на трибини од прозиваних посланика, који прилазе трибини лично, листиће, пресавијене на двоје, који садрже имена кандидата. На завршетку гласања Претседник Сејма оглашава да је исто завршено оверачи, (скрутори) пребројавају гласове, резултат се објављује са трибине.

Чл. 7

1. Изабраним се сматра кандидат који добије апсолутну већину пуноважно преданих гласова.

3. Гласови су пуноважно предати ако садрже само име и презиме кандидата пуноважно пријављеног.

Чл. 8

Ако у првом гласању ни један кандидат не добије апсолутну већину пуноважно преданих гласова, председавајући наређује поновно гласање, а ако ни оно не би дало резултат — приступа се трећем гласању; а у случају потребе председавајући наређује и даље гласање, при чему се при сваком даљем гласању искључује редом онај кандидат који је у претходном гласању постигао најмањи број гласова.

Чл. 9

Претседник Сејма објављује извршени избор Претседника Републике.

Чл. 10

У случају да новоизабрани претседник одбије да се прими полагаја, или на позив претседника Сејма не положи прописану заклетву, — треба да се без одуговлачења приступи поновном избору Претседника Републике.

Чл. 11

Непосредно после избора и пошто пред Претседником Законодавног сејма израги свој пристанак на избор, Претседник Републике полаже пре преузимања дужности заклетву пред Законодавним сејмом следеће садржине:

„Свечано обећавам, преузимајући дужност Претседника Републике, да ћу по најбољем знању и савести поштено радити за добро пољског народа, демократска права Републике поштовати као светињу, непоколебиво чувати достојанство народа и државе, правичност према свим грађанима без разлике сматрати као своју прву дужност, посветити се потпуно позиву и раду. Тако ми Бог помогао.“

ANALI Чл. 12 | anali.rs

1. О седницама Законодавног сејма биће за време седница састављени записници којима се потврђује избор Претседника Репу-

блике и примљена заклетва изабраног Претседника.

2. Уз ове записнике приложиће се списак имена посланика, који су учествовали у гласању као и отсутних посланика и евентуални разлози њихове отсутности, наведени у њиховим оправдањима.

3. Кад записници буду прочитани непосредно после објављивања резултата избора, односно после примања заклетве, сваки посланик може предложити исправке у записнику. О предложеним исправкама Сејм гласа без дискусије.

4. Према резултату тих гласања евентуално исправљени записник потписује Претседник и дежурни секретари.

Чл. 13

1. По положеној заклетви новоизабрани Претседник Републике преузима дужност у присуству Претседника Законодавног сејма и Претседника Министарског савета који ће при том прочитати записнике Законодавног сејма, којима се потврђује избор и примљена заклетва изабраног Претседника.

2. О акту преузимања положаја биће састављен кратак записник с позивом на записнике, поменуте у ст. 1. Претседник Министарског савета објављује тај записник у Службеном листу Републике Пољске.

3. Ако је новоизабрани Претседник Републике у моменту свога избора имао какав други положај или мандат, одрећи ће се истог у смислу чл. 53 Устава од 17 марта 1921 год. приликом акта преузимања власти, а та изјава потврђује се записником о том акту.

Чл. 14

1. Овај закон биће потписан од Претседника Законодавног сејма, који ће наредити његово објављивање у Службеном листу Републике Пољске.

2. Закон потписује Претседник Министарског савета.

Чл. 15

Извршење овог закона ставља се у дужност Претседнику Министарског савета.

Чл. 16

Овај закон ступа на снагу даном објављивања.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

АКАДЕМИК А. Я. ВЫШИНСКИЙ, ТЕОРИЯ СУДЕБНЫХ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ В СОВЕТСКОМ ПРАВЕ, Изд. 2-е, дополненное и переработанное. Институт права Академии наук СССР. Юридическое изд-во Министарства юстиции СССР, Москва, 1946 г., стр. 246.

Међу именима претставника совјетске науке и културе који су ове године добили Стаљинову премију налази се и име академика Вишинског. Већ

неколико година Вишински је, одмах после Већеслава Молотова, познат широм целог света као брилијантни и неуморни руководилац спољне политике СССР-а. Али, академик Вишински није познат само као истакнути совјетски дипломата и претставник Совјетскога Савеза на међународним састанцима и конференцијама на којима се земља социјализма бори за успостављање чврстог и праведног мира и истинске сарадње међу народима уз поштовање њихове слободе и државне суверености. Поред тога Вишински је, несумњиво, најпознатији и најистакнутији совјетски правник. Чувени прокурор СССР-а за време процеса против издајничких троцкистичких и бухаринистичких група, Вишински је у исто време правни научник високог ранга, систематичар и теоретичар совјетског социјалистичког права.

За његове огромне заслуге на пољу правне науке, а нарочито за дело *Теорија судских доказа у совјетском праву*, Вишински је добио највишу награду коју може да добије научни радник у СССР-у.

Теорија судских доказа је објављена први пут почетком 1941 године, и у свом првом издању је већ извршила важан утицај како на совјетске научнике, тако и на практичне раднике права у суду и прокуратури. Ново издање које је изашло прошле године претставља знатно преађивање и допуну првога издања, нарочито услед уношења систематизованог и значајног искуства совјетског правосуђа за време отаџбинског рата.

Књига академика Вишинског несумњиво претставља најзначајније дело совјетске правне науке и као такво најкрупније дело правне литературе у свету последњих година. Најкарактеристичнија црта овог дела јесте спретно и хармонично јединство марксистичко-лењинистичког теоретичара, који снагом своје методе продира и разоткрива основне принципе и проблеме совјетске државе и права, и истакнутог практичара, који дубоко познаје делатност и искуство совјетскога суда и прокуратуре. Отуда књига академика Вишинског претставља у исто време скоро модел једне научне правне монографије и драгоцене приручник за сваког практичног радника у суду и прокуратури. Она ће несумњиво одиграти и важну улогу у припремању кодификације совјетског кривичног и грађанског поступка^а који су стављени на дневни ред од стране владе СССР-а пред совјетске правне научнике и стручњацима. Услед овог многостраног значаја, *Теорија судских доказа*, иако на први поглед третира једно уже питање судскога права, може и треба да буде за нашу правну науку и праксу од неочењиве важности. Она ће нашим научним радницима показати на једном одређеном примеру како се марксистичко-лењинистичком методом материјалистичке дијалектике могу и једино могу позитивно и научно проучавати савремени проблем државе и права. Али ова књига треба да буде стални и неочењиви приручник свим нашим правним практичарима, нарочито онима који раде у судовима и јавном тужиштву.

Велика вредност књиге академика Вишинског долази од тога, што она не садржи само анализу и теориску оцену сложених техничких и процесуалних питања доказивања пред судом, него што на њима проверава и даље развија основна и општа питања социјалистичког права и правосуђа. Суштина совјетскога закона, социјалистичка законитост, социјалистички демократизам совјетске државе, казнена политика совјетске државе у овој етапи њеног развоја, то су полазне и радне претпоставке на којима и око којих су постављени и анализирани специјални проблеми судских доказа.

Једна од најважнијих теориских поставки ове књиге јесте карактеристика судске функције и места судства у социјалистичком државном уређењу. Вишински афирмира принцип Стаљинског Устава и социјалистичког демократизма, по коме суд не ствара право него га само примењује. Суд заснива своје одлуке на закону, судије су потчињене закону. На супрот анархичној концепцији буржоаске државе, која је нарочито дошла до изражаја у англо-саксонском систему common-law-а, по којој су судске

одлуке равноправни па и важнији извор права од закона, академик Вишински истиче совјетски систем, по коме суд примењује совјетско право, потчињава се закону, али не ствара право, не врши законодавну функцију. Писац каже: „Совјетски суд не ствара ново право. Совјетске судије нису законодавци. Совјетске судије, као и судије уопште, — ако су судови и делатност суда правилно организовани, — нису позвани да стварају право, већ да остварују правосуђе у сагласности са захтевима закона, тојест у сагласности са позитивним правом. Судије су потчињене закону. Судска делатност је потчињена закону у истој мери, пошто она није и не може бити ди избор права ни област државне делатности независна од закона.” (страница 7—8). Академик Вишински посвећује низ сјајних страница објашњењу распадања принципа законитости у буржоаској држави, нарочито у епохи империјализма. У исто време, он објашњава дубоку снагу и чврстину социјалистичке законитости која претставља темељ совјетске државности и правну основу социјалистичког демократизма и чувања права совјетских грађана.

Као другу основну црту делатности суда Вишински истиче проналажење материјалне истине, то јест тежњу да се утврде све околности случаја у потпуној и тачној сагласности са стварношћу. Вишински снажно критикује лицемерну и скептичну концепцију буржоаског права по којој суд није у стању да утврди праву истину.

Познато је да буржоаске правне теорије, засноване на идеалистичкој филозофији кантизма, неокантизма, прагматизма итд., сумњају у постојање истине и истичу, да је свакоме па и суду „истина недостижна и недоступна“. Из оваквих схватања су извођени и данас се изводе закључци да је оправдано да суд доноси осуђујуће пресуде и онда кад је основ одговорности само могућ и вероватан. За време овога рата, енглески Дом Лордова, као највиши суд у земљи, у чувеном спору Ливерсиц против Хендерсона, потврђујући једну судску одлуку, истакао је мишљење „да она иако није заснована на стварним чињеницама је донета са пуним осећањем части и у поштену уверењу да су одређени мотиви постојали.“

На супрот овој потврди неправичних, незаконитих и арбитрерних пресуда и одлука, Вишински истиче ригурозно и савесно истраживање стварних основа одговорности, заснованих на непобитним и утврђеним чињеницама, на материјалној истини. Разумљиво је да суду, који је заснован на принципима законитости, истине и веродостојности, Вишински може посветити ове речи које он употребљава као карактеристику совјетскога судства. „Ауторитет совјетскога суда, пише Вишински, условљен је величанственошћу принципа којима се он руководи, величанственошћу задатака, који стоје пред њим као пред судом социјалистичке државе радника и сељака. Он служи интересима трудбеника, интересима народа, он је народни суд у правом и истинском смислу те речи”. (страница 18).

Продирне анализе у овој књизи су посвећене питању унутрашњег уверења судије као мерила за оцењивање судских доказа и образложење судске пресуде. Суд престаје да буде суд, наглашава писац, ако судије мисле и раде механички, ако се не руководе у доношењу пресуде својим уверењем, које су створили као резултат проучавања свих околности дела, ако се не руководи својом социјалистичком савешћу, већ неким формалним обележјима и спољним моментима и утицајима. Вишински са пуно права критикује крајње анархистичку идеју буржоазне јуриспруденције „о пуној слободи судије“, односно о идеји самовоље судије, о његовој „слободи“ да не води рачуна о чињеницама и условима објективне стварности. Наравно, да ова идеја судијске самовоље се одржава само уколико треба да послужи класним интересима реакције у буржоаској држави. Ништа мање није незаконита и неправилна тежња буржоаске државе да делатност суда уквалификује, да га механизира и шаблонизира разним обавезним „стандардима“ и „предходним случајевима“.

Социјалистичке судије, истиче Вишински, морају бити убеђени у истинитост онога што утврђују у својој пресуди, без овога пресуда се не може сматрати ни правичном ни законитом. Али наравно, иако је у основни пресуде положено судијско уверење, оно са своје стране мора бити убедљиво и уверљиво. Унутрашње судијско уверење се везује са социјалистичком правном свешћу совјетских судија, са њиховим правним схватањима и идејама које се наслањају на друштвено-политичко схватање радничке класе и целокупног совјетског народа. Осим тога, да би судијско уверење било заиста засновано, правилно, тачно и законито, оно се мора наслањати и на целокупност чињеница и околности које је суд утврдио у конкретном делу које расматра.

Још многобројни важни проблеми права, правосуђа и теорије доказа су нашли своје место и своје решење у овој идејној и чињенично богатом књизи, испуњеној огромним историским, упоредно-правним материјалом и најразличитијим примерима совјетске и стране судске праксе. Њих је немогуће у овом приказу изложити; они треба да се прочитају и проуче. У целини, најбоља одена совјетскога доказног система јесте она коју је дао академик Вишински у завршним речима ове књиге и која је довољна да поставке сваког нашег правника да озбиљно поручи књигу Вишинског. „Совјетски систем доказа и совјетско социјалистичко доказно право, пише Вишински, који су проверени на искуству практичног рада совјетских иследничких, јавнотужилачких и судских органа јесу чврста основа социјалистичког правосуђа који стоји на стражи социјалистичког друштва и социјалистичке државе радника и сељака и које је позвано да врши високу улогу заштите права и интереса земље социјализма, која под великом и непобедивом заставом Лењина—Стаљина иде стално напред ка све новим и сјајним победама.“ (страница 246).

Ј. Борђевих

»BULLETIN TRIMESTRIEL DE LA SOCIETE DE LEGISLATION COMPAREE« (Тромесечни билтен Друштва за упоредно законодавство) Број 1—2 и 3—4, Париз, 1946 год. — Друштво за упоредно законодавство које издаје у виду часописа свој „Билтен“ је научна установа која је 1939 године напунила 68 година свога рада. За време окупације Француске Друштво је престало да ради и није издавало свој часопис. Прошле године је обновило свој рад и издало два броја свог „Билтена“. У првом броју су објављене четири расправе. Прву је дао Рене Касан „О правним проблемима који су се поставили пред Француским Комитетом и Привременом владом у погледу вођења рата и ослобођења“. Професор Касан истиче да су се ова два руководећа тела француског народа у емиграцији руководила идејама континуитета француске државе и принципама наслеђеним од француске револуције. Други чланак је посвећен скицирању проблема упореднога права којима треба да се бави Друштво. Проблеми су подељени на два сектора, на т. зв. сектор „институционалног“ и сектор „уговорнога права.“ Поред једног прилично механичког и формалног упоређивања „правне обавезе продавца у западном и источном праву“ датог у чланку либанског професора Гардахи, најкарактеристичнији је прилог у овом броју од познатог лондонског адвоката и правника Ховарда. У свом чланку Ховард расправља питања новог законодавства у Енглеској за време рата. Иако је општи став Ховардов у погледу на савремене правне проблеме у основи традиционалистички и конформистички, његова излагања су интересантна, јер су заснована на поштовању чињеница. Ховард показује како је за време рата извршена абдикација енглеског парламента пред „извршном влашћу“ (владом) која је добила путем декретованог законодавства да регулише све проблеме рата и живота енглеског народа. Из овога је од 1940 до данас произишла једна врло бујна флора квази законодавних аката која су до-

носили и доносе енглеска влада, поједини министри и други извршни органи. Несумњиво је да ово изванредно сложено и многобројно законодавство претставља крупне тешкоће за судове и грађане. Још је много важније што Ховард и сам истиче, да је бирократија, наоружана огромним овлашћењима, преузела у многومه функције парламента и да се појављује као главни регулатор друштвених односа у Енглеској. Питајући се да ли ће ова значајна трансформација у државној структури савремене Енглеске да се одржи и данас, у време мира, Ховард се показује прилично скептичан и примећује да ће се тешко вратити на предратно време, на основу „владавину парламента“. У ствари, није тачно да је бирократски апарат у Енглеској појава другог светског рата, јер још у почетку овога столећа, а нарочито после 1914—18, бирократија је постала врло моћна не само административна него и политичка снага. Ховард то не примећује, јер не истиче дубоке узроке појави бирократског централизма у капиталистичкој држави нарочито у фази империјализма. Бирократија се појављује као сигурно и ефикасно оруђе монополистичког капитала у његовим тежњама да врши превласт у унутрашњој и спољној политици државе. Разумљиво је, да под оваквим условима, формална демократија капиталистичке државе постаје све више имагинарна. Рат није створио превласт бирократије као погодног извршног апарата империјалистичких и реакционарних група. Рат је овај процес само убрзао и учинио га је видљивим.

Али, право и научно објашњење правних појава у овим студијама упореднога права недостаје, као и у чланцима објављеним у другом броју овог „Билтена за упоредно законодавство“. Истина Друштво је свесно да су се огромне промене десиле у друштвено-економској и државној структури појединих земаља у Европи и да су се оне изразиле и у домену права и правних института. Отуда у другом броју Друштво објављује један чланак посвећен „Еволуцији породичнога права у СССР-у“ од професора Грубера и други који је написао професор Бартош који расправља „Законитост у приватном праву југословенске републике“. Поред ове оправдане жеље да се у круг упореднога праба неизбежно укључе студије посвећене социјалистичком праву или праву народних демократија, у чланцима „Билтена“ се не осећа освежаваће и промена метода проучавања. Правни системи и правне установе различитих земаља се још увек прилично формалистички пореде и, уколико се траже објашњења за сличности и разлике међу њима, оперише се са апстрактним и мистичним појмовима „запада и истока“, „европског и неевропског права“, „националног духа“ и томе слично. Расправа професора Грубера о развоју породичнога права у Совјетском Савезу је приличан пример апстрактности и релативне јаловости оваквог посматрања. Развој совјетског породичног права се посматра као прелаз од „револуционарних“ на „традиционалне“ концепције породице. Међутим, без посматрања совјетског породичног права у вези са друштвеним и политичким развојем социјалистичкога друштва немогуће је дати праву и научну слику социјалистичког породичног права. Само оваквим поступком могло би се доћи до јединог правилног закључка, да учвршћење породице и јачина породичног живота у другој етапи развоја совјетске државе, претстављају израз и потврду учвршћења социјализма и даљег развоја социјалистичког демократизма у СССР-у, а не закључити олако и погрешно о прелазу совјетског породичног права на „традиционалне“, „западњачке“ концепције о породици.

У сваком случају са интересом очекујемо следеће бројеве овог часописа за упоредно право који ће показати да ли ће ово старо и угледно научно Друштво прећи на солидније и научне методе проучавања упореднога права, као што се већ одлучило да прошири свој интерес на нове и напредне правне системе који су дело социјалистичке државе и нових народних демократија које својим специфичним путем изграђују напредна и социјалистичка друштвена уређења.

„ЮРИДИЧЕСКА МИСЪЛ“, часопис за правну науку, правну политику и судску праксу, Софија, издање Министарства правосуђа, год. 2, 1947, број 1—6. — Ако се баци поглед на чланке објављене у овим бројевима, види се доста велика активност бугарских правника теоретичара сарадника овог часописа. Они третирају опште правне проблеме, објашњавају правне прописе, врше анализе појединих грана и целокупног система новог бугарског права, баве се његовом систематиком, дају материјал за нови законодавни рад, упознају читаоце са правом других земаља, прате праксу судова и администрације итд. Али се исто тако из њих јасно види да сви чланци нису обрађени истински научним методом и да часопис још увек нема јасно одређену линију.

Међу чланцима истичу се: А. С. Ангелов — Нове тенденције у локалној управи (у бр. 1), др Крум Димчев — Да ли су екстензивно тумачење и аналогија у кривичном закону несагласни са принципом законског установљења преступа и казни и принципом поделе власти? (у бр. 2—3), проф. П. Стајнов — Правна страна двогодишњег привредног плана (у бр. 4), З. Ж. Сталев — Радне норме и радничке награде, проф. Н. Александров — Друштвено-радни односи и право у њиховом историјском развитку, Марко Димитров — Преступи и казне у социјалистичком кривичном праву (у бр. 5—6).

У бр. 2—3 објављен је приказ пројекта устава Н.Р. Бугарске са кратким уводом и закључком Најдана Николова.

Неколико чланака је посвећено праву других словенских земаља, међу којима су: др Прокоп Дртина — Развитак чехословачког правног поретка (у бр. 2—3) и Хенрих Свјентковски — Општи принципи новог пољског права.

У рубрици „Проблеми законодавства и преглед законодавства“ приказан је низ домаћих и страних закона, међу којима је и детаљан приказ Југословенског закона о адвокатури, дат од А. Даскалова (у бр. 2—3).

Часопис поред тога доноси кратак преглед бугарског законодавства и судске праксе, приказе и критике низа домаћих и страних књига и часописа и хронику домаћег и страног правног живота. У овој рубрици објављен је и извод из чланка др Михаила Константиновића о новом закону о старатељству у Југославији, објављеног у „Политици“.

Д. С.

ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА

„БОЛШЕВИК“, бр. 12, за јуни 1947 г. — А. Ноткин: Народни доходак СССР у послератној пјятиљетки. — Писац у почетку овога чланка наглашава да је народни доходак у СССР основни извор средстава за постизавање огромних задатака успостављања и даљег развитка народне привреде у првој послератној пјятиљетки. Народни доходак омогућава даље учвршћење и полизање одбранбене моћи совјетске државе. Али народни доходак у СССР битно се разликује од народног дохотка у капиталистичким земљама, и то по томе што се он у овим земљама остварује путем експлоатације трудбеника од стране владајуће класе и по томе што се његов већи део

дели међу паразитске слојеве друштва, који не учествују у друштвеном раду, а присвајају резултате овога рада.

Пошто је народни доходак у СССР резултат рада трудбеника слободних од експлоатације, који су свесни да не раде за капиталисте и слахије него за себе, за своју државу, пошто се народни доходак овде употребљава за задовољавање друштвених и личних потреба грађана СССР, — то су сви трудбеници дубоко заинтересовани у томе да из године у годину повећавају народни доходак и да умножавају богатства социјалистичке земље. Тако се може објаснити брзи средњегодишњи темпо пораста народног дохотка у СССР, који у првој пјатилетци износи 16,2%, у другој пјатилетци 17,1%, — у првој послератној пјатилетци треба да изнесе 1950 г. 177 милијарди рубаља, према 128,3 милијарди у 1940 г.

Треба овде нагласити да је у главним капиталистичким земљама, чак и по буржоаским статистикама, у XIX и почетком XX века средњегодишњи темпо пораста националног дохотка износио највише 5—6%, а у предреволюционарној Русији само 2,5%. У периоду између првог и другог светског рата овај темпо се нагло смањило, а у неким земљама се смањило чак и апсолутно у поређењу са периодом до првог светског рата.

Народни доходак у СССР претставља резултат рада совјетских људи запослених у свима гранама народне привреде. Зато се учествовање целокупног становништва у процесу друштвеног рада јавља као једно од основних преимућстава совјетског социјалистичког друштва.

У капиталистичким земљама у исто време са развитком капитализма јавља се беспослица, која у епоси опште кризе капитализма достиже огромне сразмере. На пример само у САД у годинама 1920—1929 — 13,6% а у годинама 1930—1936 — 37,7% свих најамних радника било је без посла. Тако исто и после другог светског рата у САД, без обзира на послератни „бум“, видимо милионе незапослених или непотпуно запослених радника.

Међутим, у СССР, где су средства за производњу друштвена својина, где се уставом гарантује свима грађанима право на рад и право на награду према квалитету и количини рада, нема и не може бити привредних криза и незапослености. Напротив све ово обезбеђује стални пораст производних снага совјетског друштва и омогућава увођење у производни процес великог броја нових лица.

У вези са овим послератни петогодишњи план у СССР предвиђа пораст броја радника у народној привреди просечно по 1,250.000 годишње, тако да 1947 г. достигне 31,6 а 1950 г. 33,5 милиона радника.

Пораст људства запосленог у производњи и у стварању народног дохотка обезбеђује се припремом квалификованих радника из редова подмлатка, доласком у производњу демобилисаних бораца и доласком младих специјалиста који су свршили високе школе и техникуме. Тако исто велику улогу у повећању масе народног дохотка има и борба против пренатрпаности административно-управног и привредног апарата непотребним особљем и премештање једног дела овог особља у производни апарат. У овоме је такође важна и правилна расподела специјалиста међу централним привредним апаратом и подручним предузећима.

Али, наглашава даље писац, није довољно само повећати број људи у материјалној производњи. Најважније је постићи пуно искоришћавање радног времена трудбеника за материјалну производњу. Овде у првом реду спада радикално смањење застоја и прекида у производњи због кварова у машинама, рђаве организације производње и транспорта, рђавог снабдевања сировинама, горивом, резервним

деловима и тсл., чиме ће се избећи непродуктивни утрошак радног времена и постићи повећање народног дохотка. У колхозима треба учврстити радну дисциплину, обезбедити боље и правилније искоришћавање радног времена колхозника и спречити рад на личном газдинству на штету рада у самом колхозу.

Борба за максимално искоришћавање убрзава пораст народног дохотка у СССР и служи као једна од главних полуга за најбрже савлађивање послератних тешкоћа и за испуњене и превазилажење плана послератне пјатиљетке.

Али у социјалистичком друштву размер производње, темпо економског развоја, ниво народне потрошње и одбранбена моћ земље не зависе само од количине рада употребљеног у производњи и од пуног искоришћавања овог радног времена, него зависе у огромној мери и од продуктивности рада. Повишење продуктивности рада је најважнији фактор који утиче на темпо пораста физичког обима народног дохотка, количине средстава за производњу и предмета потрошње.

Из овога јасно излази да трудбеници повећавајући продуктивност свога рада непосредно утичу на повећавање народног дохотка. Ради тога је социјалистичко друштво у највећој мери заинтересовано за пораст производње. Ради тога социјалистички систем обезбеђује услове за огроман пораст продуктивности рада, обезбеђује непрекидни технички прогрес и побољшава организацију производње. Оно се не боји да у производњи користи најновије резултате науке и технике, пошто тиме олакшава рад трудбеницима, повећава продукцију и уздиже ниво живота радног народа, за разлику од капиталистичког друштва у коме увођење нове технике у производњу значи повећање беспослице, смањење плата, интенсификацију рада и повећање експлоатације.

Најважнији фактор пораста продуктивности рада у СССР јесте социјалистичко такмичење трудбеника, које је немогућно у капитализму. Оно, према речима друга Стаљина, претставља осећање блискости и нови однос радника према предузећима и јавља се као највећи покретач у привреди СССР. Непрекидни и брзи пораст продуктивности рада у социјализму материјално је стимулиран доследним спровођењем социјалистичког принципа расподеле према резултатима рада. На овај начин спојени су општи интереси друштва са личним интересима трудбеника.

Преимућства социјалистичког система у погледу пораста продуктивности рада видно су се показала у доба стаљинских пјатиљетки, када је од 1928—1940 г. продуктивност рада индустријских радника порасла више него за 3,5 пута — док је у САД од 1899—1938 г., дакле, за скоро 40 година, порасла само за 2 пута.

У послератној пјатиљетци главни задатак партиских и привредних организација у погледу повећања продуктивности рада јесте, упоредно са механизацијом тешких послова, свестрано развијање социјалистичког такмичења за достизање прогресивних норми утрошка рада на јединицу продукције. У овоме је нарочито важно одбацили оријентисање на тзв. „средњестатистичке“ норме, које су већ напуштене као конзервативне.

У послератној пјатиљетци на основу техничког прогреса и свенародног покрета за напредне норме рада продуктивност рада треба у великој мери да порасте, како у индустрији, тако и у грађевинарству, пољопривреди и транспорту.

Све ово доводи до брзог пораста физичког обима народног дохотка, а у вези с тим и до проширења сразмера производње, до повећања количине средстава за производњу, до повећања броја запо-

слених радника у производњи и до увећања вредности обима народног дохотка. Обрнуто томе, у капитализму пораст продуктивности рада води порасту релативне пренасељености и незапослености.

Велику улогу у порасту народног дохотка има и штедња средстава за производњу. Максимално искоришћавање машина, умањење утрошка сировина, горива, електроенергије и мазива на јединицу продукције, искоришћавање резултата науке и разних проналазака у области производње, искоришћавање искустава стахановаца, инжењера и осталих трудбеника доводи до стварања допунских извора за непрекидно проширење производње, ствара могућност упослења новог броја радника и доводи до повећања продукције и према томе и до пораста народног дохотка.

Зато је у послератном плану обнове и развитка народне привреде СССР предвиђено увођење норми за искоришћавање машина, механизма и агрегата, као и знатно снижење норми расхода енергије, горива, материјала и сировина по јединици продукције, и то у поређењу са доратним периодом.

Треба истаћи да у порасту народног дохотка игра велику улогу и доследно спровођење привредног рачуна (хозрашчота), борба за снижење трошкова производње и борба за пораст рентабилности предузећа. У вези с тим у петогодишњем плану 1946—50 г. предвиђа се велико снижење трошкова производње у индустрији, у транспорту и осталим гранама привреде.

Писац чланка даље подвлачи да се решење грандиозних задатака послератне пјятилетке обезбеђује не само високим темпом пораста народног дохотка у СССР — него и социјалистичким формама његове расподеле. За разлику од капиталистичких земаља, где танак слој експлоататора присваја 50, 60, а понекад и више процената народног дохотка, у СССР — земљи социјализма, нема експлоататора, нема паразитске потрошње — него народни доходак служи систематском побољшању материјалног положаја трудбеника и проширењу социјалистичке производње. Тако се народни доходак у СССР распоређује на следеће делове: 1) за проширење производње у селу и граду (фонд социјалистичке акумулације); 2) за потрошњу трудбеника социјалистичке производње у селу и граду; 3) за социјалне, културне, просветне и здравствене сврхе; 4) за учвршћење одбранбене моћи социјалистичке државе и 5) за издржавање административног апарата.

Овде треба нарочито подвући да у развоју социјалистичке економије фонд акумулације игра врло велику улогу, и то нарочито тиме што служи проширењу фондова социјалистичке производње и самим тим служи задовољавању разноврсних потреба социјалистичког друштва и доприноси учвршћењу привредне и одбранбене моћи социјалистичке државе.

Економски развој СССР очигледно показује каквим огромним могућностима располаже социјалистички привредни систем у погледу пораста народног дохотка и акумулације. Ово се нарочито види ако се упореди ниво акумулације у капиталистичким земљама са нивоом акумулације у СССР. На пр. предреволуционарна Русија је 1913 г. акумулирала 9% националног дохотка, а до онда још и мање. Главне капиталистичке земље су само у периоду свога најинтензивнијег развоја акумулације више од 10% националног дохотка. Међутим, после првог светског рата од 1920—1929 г. САД су акумулирале просечно 10% националног дохотка, а од 1929—1937 г. само 1,4%. Енглеска 1932 г. 0,89%, а 1937 г. 6,7%, Немачка од 1925—1932 г. просечно 5%. Овде треба нагласити да се оваква акумулација остваривала не само из унутрашњих извора него и од отвореног и при-

кривенг пљачкања колонија, зависних и полузависних земаља, ратних контрибуција, прилива иностраног капитала и тсл. Међутим, ниво акумулације у СССР, јављајући се искључиво као резултат унутрашњих извора, превазишао је за неколико пута ниво акумулације капиталистичких земаља.

У социјализму пораст производног апарата развија се плански. Зато је потребно да акумулирана средства, пре него што се употребе за изградњу нових објеката, буду мобилисана у новчаном или натуралном облику. Основно оруђе мобилизације извора социјалистичке акумулације јесте државни буџет СССР. Извори буџета су износи на име добити државних предузећа, порез на промет, порез прикупљен од становништва, затим државни зајмови, доприноси штедње, социјалног осигурања и слично. Из државног буџета финансира се највећи део капиталних инвестиција у народној привреди СССР.

Огромне сразмере прихода државног буџета СССР и фонда социјалистичке акумулације показују величину задатака финансиског система, показују значај контроле над финансиским пословањем предузећа, показују колико је важна правилна и упорна борба за доследно спровођење привредног рачуна и објашњавају нужност финансиске и кредитне дисциплине. Из овога се види и важност борбе за снижење трошкова производње и спемогућавање губитака сваке врсте, крађа, умртвљавања средстава и тсл.

У послератној пјатиљетци велики део фонда акумулације употребиће се на ликвидацију последица рата. Тако ће 115 милијарди рубаља бити утрошено на обнову народне привреде у ратом опустошеним реонима. 135 милијарди упстребиће се за даљи развитак народне привреде. Ово доказује велику животну снагу социјалистичког привредног система, који омогућава совјетској држави да већ у првој послератној пјатиљетци не само успостави у рату тешко нарушену привреду, него и да уложи огромна средства у даљу изградњу земље.

Први резултати у мобилизацији извора акумулације у новој пјатиљетци јасно су показали реалност и остварљивост великих задатака који су њоме предвиђени. На пример обим капиталних радова у 1946 г. знатно је превазишао обим ових радова у предратном периоду. Велики резултати су такође постигнути и у сеоској привреди.

Велике сразмере социјалистичке акумулације и високи удео фонда акумулације у народном дохотку СССР претстављају основу високог темпа социјалистичке проширене репродукције. Према послератној пјатиљетци, на пример годишњи прираст индустриске и пољопривредне продукције знатно ће премашити прираст у овим грамама привреде у предратним пјатиљеткама.

Тако ће убрзани темпо социјалистичке проширене репродукције и уопште високи темпо економског развитка земље створити материјалну основу за решавање свих задатака послератне пјатиљетке и нарочито ће допринети подизању животног и културног нивоа совјетских трудбеника.

У закључку овога чланка Ноткин подвлачи да је подизање народне потрошње и културе закон социјализма и да могућност остварења овога лежи у чињеници да су у социјализму средства за производњу друштвена својина, због чега резултати рада припадају трудбеницима а не експлоататорима. Ово омогућава социјалистичкој држави да при расподели народног дохотка доведе у сагласност потребе фондсва акумулације са потребама народне потрошње.

Социјалистичка проширена репродукција ослања се истовремено на увођење нових радника у производњу и на пораст продуктивности рада. Уколико је више нових радника и уколико је већа продуктивност рада, утолико је већа продукција, па према томе већи је и народни доходак, утолико је већи доходак сваког радника и већа је потреба за предметима потрошње, утолико су већи расходи друштва за социјалне и културне сврхе.

Зато послератна пјатиљетка предвиђа стални пораст производње предмета исхране и широке потрошње, тако да ће ова на крају свога остварења превазићи предратни ниво. Тако исто се у новом плану предвиђају огромне суме за повећање станбеног простора, као и за друге комуналне задатке.

И на крају аутор наглашава да ће пораст народног дохотка у СССР и његово искоричавање за подизање производње и потрошње омогућити брзо преобрицање тешкова послератних времена, да ће пружити услове за остварење класног програма нове пјатиљетке и да ће претстављати крупан корак напред ка изградњи комунизма. Све ово значиће у исто време и даље јачање економске и војне моћи Совјетског Савеза.

В. В.

„БОЛШЕВИК“, № 14, 30 јула 1947, Москва 1947 — М. Леонов: Јединство дијалектичког метода и материјалистичке теорије у марксистичко-лењинистичкој филозофији. — Дијалектички материјализам даје наукама једино правилан филозофски метод, он је најбоље оруђе сазнања и једино научно руководство за акцију. Дијалектички материјализам, наспрот метафизичком, поред материјалистичке теорије, садржи и истински научни филозофски метод — материјалистичку дијалектику. Јединство теорије и метода — то је оно ново и велико што је марксизам унео у историју филозофске мисли. Ни метафизички материјализам, који је сматрао дијалектику за схоластику, ни руски напредни мислиоци, који су признавали дијалектику, али нису били доследни материјалисти, ни Хегел и остали идеалисти, који су извртали дијалектику, нису довели филозофију до праве науке, не могући јој дати научни метод. Марксизам претвара филозофију у науку израђујући нови научни метод сазнања — материјалистичку дијалектику. У марксизму, дијалектика, постављена на базу материјализма, постаје истинска наука.

Јединство дијалектичког метода проучавања појава и њиховог материјалистичког тумачења дало је највеће резултате у теорији сазнања. Лењин је у „Материјализму и емпириокритицизму“ створио нову теорију сазнања — теорију одраза, чисто дијалектичку и материјалистичку. Марксистичка филозофија, како Стаљин каже, дијалектичка по методу материјалистичка по теорији, јединствена је, и те две њене стране не могу се одвајати.

Зато су непријатељи радничке класе покушавали да те две стране одвоје. Ревизионисти су жестоко напали дијалектику, хотећи да се врате на вулгарни материјализам. Бернштајн је нарочито нападао дијалектику, ту револуционарну душу марксизма, и учење о прелазу квантитета у квалитет. Кауцки ју је замењивао учењем о еволуцији, а материјализам махизмом и неокангизмом. Тиме су хтели да из руку радничке класе избију моћно оруђе за њено ослобођење — њен поглед на свет.

Лењин и Стаљин су одбрали дејалектички материјализам у борби против ревизиониста, као и против „економизма“ и мењшевизма. Мењшевици су хтели да дијалектику замене софистиком сдвајајући се од конкретне историске стварности и идући за мртвим апстракцијама. Лењин је у „Материјализму и емпириокрити-

цизму" сјајно одбранио дијалектички метод, развијајући даље како његову теорију, тако и његов метод, уопштавајући све резултате науке до тог времена. Стаљин у раду „Анархизам или социјализам“ такође брани јединство метода и теорије у дијалектичком материјализму, доказујући да су они нераздвојни и једино правилни.

После Октобарске револуције Стаљин руководи борбом партије на филозофском фронту против механизма и против мењшевистичког идеализма. Механисти (бухаринци) хтели су да замене материјалистичку дијалектику „теоријом равнотеже“, што је било везано с њиховом издајничком политиком у циљу рестаурације капитализма. Уништавајућу критику те „теорије“ дао је Стаљин у историском говору на конференцији аграрника-марксиста. Мењшевистички идеалисти су, идући за Хегелом, хтели да дијалектику одвоје од материјализма. Уместо материје која се креће, они су конструисали „кретање које се креће“. То је служило као један од извора контрареволуционарног троцкизма. Друг Стаљин је доказао штетност и непријатељски карактер ове теорије.

Борба за чистоћу марксизма, за јединство теорије и метода, води се непрекидно. Према историским околностима час у први план избија борба за материјализам, час борба за дијалектику. Маркс и Енгелс су више наглашавали дијалектику, него материјализам, у борби против метафизичког материјализма, јер је материјализам био општепримљен. У доба Лењина и Стаљина развили су се идеалистички правци, нарочито у гносеологији, и Лењин је имао за задатак да створи материјалистичку гносеологију, да учврсти објективност сазнања. Лењин и Стаљин морали су бранити дијалектички поглед на однос између бића и свести, бранити активну улогу свести против теорије стихижности у формирању класне свести пролетаријата. Они су бранили улогу револуционарних идеја у класној борби, што је било условљено епохом империјализма и пролетерских револуција.

Јединство метода и теорије најбоље се изражава у практичној делатности бољшевичке партије. Она увек остаје верна материјалистичком схватању појава, којима прилази дијалектички. Зато она, како Лењин учи, узима за базу свог рада целокупну реалност, онакву каква је, и схвата је динамички, а не статички, и то дијалектички. Зато и постиже успехе. Јединство дијалектике и материјализма нарочито се јасно изражава у принципу бољшевичке конкретности. Партија захтева да се свим научним и политичким питањима прилази конкретно. То значи да при њиховом решењу треба полагати од живог живота, стварности. Научни карактер политике партије и даје јој ону огромну снагу у поређењу с буржоаским партијама. Конкретност даље значи да је потребно не само узети у обзир целу стварност, него је узети у њеном дијалектичком кретању, открити закон њеног развоја. У „конкретној анализи конкретне ситуације“ Лењин налази „саму суштину, саму живу душу марксизма“.

Да знање буде конкретно, треба узети у обзир све стране једне појаве, а не само поједине, и њих изучити у целини, у јединству. Али исто тако треба, поред општих знања законитости историје, знати и конкретне услове тренутка, и умети видети оно што је главно, одлучујуће, не губећи из вида ни споредно. Вештина да се открије оригиналност сваке нове етапе у развиту служи као основа стратегије и тактике партије. Класичан пример оваквог конкретног изучавања стварности је разрада националног питања у Стаљиновим делима. Он при томе полази од конкретно-историских услова овог питања, али узима у обзир и непрекидну дијалектичку промену тих

услова, и тако разликује национално питање у феудализму од оног у буржоаском систему, а ово опет од националног питања пролетаријата.

Дијалектички материјализам захтева да наши појмови буду гипки, како би могли одразити живу стварност, да се не умртве и шаблонизирају. Појмови се не смеју умртвљавати ни канонизирати, они се развијају у складу с развојем стварности. Ако се раније сматрало да је револуција могућа тек кад пролетаријат буде чинио већину, Лењин је доказао у вези с изменом историских околности да то не мора бити. Догматизам значи одрицање и од дијалектике и од материјализма, јер посматра ствари као непокретне, и не рачуна са стварном конкретном стварношћу.

Јединство дијалектике и материјализма јасно се изражава у Стаљиновом учењу о објективним и субјективним факторима друштвеног развоја. Објективни услови су објективне могућности, од којих се мора поћи. Али претварање тих могућности, у стварност зависи од субјективног фактора — од правилног схватања тих могућности, од револуционарне праксе. Политика бољшевичке партије заснива се на познавању објективних фактора и закона друштвеног развоја, то је научна политика, и у тим условима револуционарна пракса је одлучујућа историска снага. Вештина руковођења масама ради организовања њихове делатности на претварању могућности у стварност, постаје тада одлучујућа, како учи Стаљин. Социјалистичка свест, субјективни фактор, тада добија особити значај, што захтева чување и даље развијање идејног блага партије. А у том идејном богатству гранитна основа је — дијалектички материјализам, јединство теорије и метода.

Л.

ИЗВЕСТИЈА АКАДЕМИЈЕ НАУКА СССР — одделение економики и права, № 3, Москва 1947, мај—јуни. — Др И. Л. Љовин: Принципи суверенитета и буржоаска правна наука. — Питање суверенитета је предмет бесконачних спорова. Боден је први дефинисао суверенитет као саму државну власт, највишу и апсолутну, и то је гледиште остало владајуће у француској и енглеској јуриспруденцији. Сувереност је неопходно својство државне власти. Ново гледиште на суверенитет појавило се у немачкој правној школи Лабанда—Јелинека, по којима је суверенитет само једно од својстава државне власти, и то не неопходно — има држава које нису суверене. Ово гледиште је имало као практичан циљ да оправда гледиште да су чланице немачке федерације, иако несуверене, ипак државе.

Друга спорна тачка о питању суверенитета јесте схватање о носиоцу суверенитета. У тој тачци се сукобљавају разне политичке концепције. За Бодена носилац суверенитета, типичан суверен је апсолутни монарх. Али по њему, као и по Хобесу, носилац суверености може бити и ко други — скупштина на пример. Хобес разликује извор суверенитета — друштво, друштвени уговор, и носиоца суверенитета — монарха. Русовљево учење о носиоцу суверенитета значи корак напред. Док за Бодена, Хобеса и Спинозу суверенитет логички истиче из закона природног права као својство државне власти, а његов носилац се одређује позитивним правом (то је монарх, или аристократија или народ), дотле за Русоа и принцип да је носилац суверенитета народ такође истиче из закона природног права. Носилац суверенитета је само народ, носилац „опште воље”, јер је суверенитет остварење опште воље. Позитивно право одређује само агенте суверенитета, тј. организацију власти. Овакав став

Русо долази отуд што он теоретски заснива једну нову државу, буржоаску, док Хобес, Спиноза и Боден образлажу постојећу феудалну.

Аристократска реакција на Русоа јесте Хегелово учење о државном суверенитету, где је монарх само државна личност. Тиме се даје подлога пруској јункерској монархији, која се ослања на стаљежје. Од Хегела води порекло цела немачка правна школа. Она се од Хегела разликује само тиме што је за њу држава правно лице, које ради преко својих органа, док је она за Хегела оваплоћење светског разума. Ова школа не одриче суверенитет монарху, али њега сматра само као једног од државних органа. Ова теорија фактички је била примљена и у француској III републици (Каре де Малбер, Есмен). Она само државни суверенитет идентификује с националним суверенитетом, јер се нација не може одвојити од државе, како је то чинила немачка школа. Али она исто тако супротставља овај суверенитет народном суверенитету, који означава неограничену демократију, непосредну власт свих грађана. Орму тај суверенитет схвата као суверенитет нације која је социјална група у корпоративном смислу, и супротставља га народном суверенитету, јер народ је антикорпоративна и неорганска концепција.

Тако и француска теорија одбацује демократски садржај суверенитета.

Ново развиће буржоаске доктрине суверенитета одиграва се после завршетка првог светског рата. То је теорија епохе опште кризе капитализма, епохе империјализма, кад се теорија труди да заснује непоколебљивост буржоаске државе. Империјалистичка експанзија у форми „доларске“ дипломатије налази своју подлогу у теоретском одрицању појма суверенитета, као што је отворена агресија налазила теоретски основ у принципу неограниченог суверенитета, као неограничене самовоље у међународним односима (Трајчке). Притом се искоришћава Друштво народа, а касније Уједињене нације. Даља карактеристика овог периода је да се нове теорије суверенитета ближе везују за разне филозофске правце, што пада уједно с оживљавањем идеалистичке буржоаске филозофије (неокантизам, хусерлизам, егзистенцијализам итд.). Сада суверенитет одричу многи теоретичари, почињући с Прајсом, као Диги, Ласки и Фердрос. Ствара се тзв. правни монизам — немогуће је истовремено постојање два суверена правна поретка — међународног и државног. Постоји само један такав поредак. Они који одричу суверенитет међународног правног поретка у корист државног суверенитета (Хегел, Остин, Корн, Сершењевић) претстављају метод нескривеног међународног разбојништва и експанзије; они који одричу суверенитет држави у корист међународног права (Келзен, Фердрос, Сел) претстављају метод експанзије скривен под лозинком „једнаких права“, „отворених врата“ итд. Стварање Уједињених нација, које значи знатан корак унапред у међународном праву и захтева ново постављање принципа суверенитета, ови теоретичари хоће да искористе за циљеве који с њима немају никакве везе, и да изврше ревизију принципа суверенитета, како би образложили идеју стварања разних „блокова“, конфедерација итд. Али је ипак принцип суверенитета показао своју способност за живот.

Да би се разумеле најновије теорије суверенитета, морамо се вратити на основне правце буржоаске науке XIX и почетка XX века. Стара немачка правна школа утврдила је: а) формално-правно схватање суверенитета, б) суверенитет као својство државне власти, а не као саму државну власт, в) тезу да носилац суверенитета

није орган ни народ, него сама држава као личност. Ове идеје су утицале у Енглеској на „аналитичку школу” Остинову. По њој је суверенитет највиша власт, неограничена правом. Носилац суверенитета није држава, него орган — парламенат. Није друштво у целини суверен, него један његов део. Али бирачко тело је прави извор суверенитета, које врши своју сувереност при избору парламента, и преко претставника, који су двојаки: или делегирани по поверењу, и мора да раде како хоће изборно тело, или безусловно делегирани, кад су неограничени за време трајања мандата. Американац Вилоуби даје ширу концепцију суверенитета, антидемократску, под утицајем немачке школе. По њему држава је оруђе за стварање и реализацију права. Она је правна личност, у којој се налази највиша воља, која је извор закономерности појединих аката. Суверенитет је врховна правна легитимирајућа воља. Та воља је неограничена, и одређује сферу грађанских права. Немачка школа се распада у Келзеновој теорији, који идентификује државу с правним поретком и суверенитет схвата као својство правног поретка, које се састоји у томе што се оно не изводи ни из каквог другог правног поретка. Ово се пак неизвођење схвата формално, не садржински, т.ј да би једна правна норма била правна, она мора вући своје важење из више норме. Садржај норме пак слободно одређују органи који је доносе на основу више норме. Ова теорија је слична Крабеовој теорији по којој су суверене правне норме, а не држава. И по Келзену норма која се не изводи ни из које више правне норме припада сувереном правном поретку. Одатле је Келзен дошао, савсим логично, до негирања суверености државе у корист међународног права, које само делегира држави извесна овлашћења, која се традиционално називају суверенитетом. Оштар противник Келзена био је Хелер, који припада десној немачкој социјал-демократији. Он се противи Келзеновом претварању државе у правну фикцију. За њега је држава реална друштвена снага. Њена социјална функција се састоји у обезбеђењу „истовременог функционисања свих друштвених аката на датој територији”. Основа државе је „општа воља”. Носилац суверенитета је народ, према принципу већине и претставништва. Он оптужује стару школу што је њен државни суверенитет уствари суверенитет органа, монарха, а не народа. Али зар није апстракција његова „општа воља” „јединственог народа”? Хелер насупротив Келзену тврди да право чини позитивним не „основна” (највиша) норма, него управо жива историска воља у држави, која поставља правне норме и може их мењати, и која зато и стоји над правом, зато и јест суверена на датој територији. У појам суверене воље улази универзалност (да на датој територији може донети решење о коме хоће питању) и ефикасност (да то решење може спровести). Суверена власт је нужна претпоставка сваког позитивног права, она стоји над правом и може укидати свако право. По Хелеру се норме међународног права заснивају на изречном или прећутном пристанку државе, и нису обавезне за државу која их одбаци. Држава нарочито кад се бори за свој опстанак, може одбацити све међународне уговоре, па и освојити другу државу. Није чудо онда да је Хелер претеча хитлеровских „теорија”.

Даљи развој Хелерове школе, међутим, зближава ову с Келзеновом школом. Нимејер (Хелеров ученик) признаје такође улогу државе као организујућег центра друштвене активности на датој територији. Међутим, он бежи од Хелеровог реализма, и позивајући се на најновије физичке теорије које одричу материјалност ствари и све схватају као скуп функција, релација, он сматра да и право нема посла с реалним, физичким или правним лицима, него само

„са трансперсоналним узајамним везама”, па према томе је и држава само координирајући центар друштвене активности. Суверенитет пак је само правни израз идеје да је за друштвени живот потребно унифицирано планирање помоћу организујућег органа који потенцијално може да обухвати све и по снази превазилази све друге друштвене силе. Међународно право је пак координација међудржавних функција. Тако се основни елеменат државе раствара у функцију. Суверенитет се претвара у организацију функција. Нимејерова књига се зове „Право без силе”. Ово води другој крајности — легитимирању сваке силе. Ова теорија одржава маскирање диктатуре монополистичког капитала путем избацавања реалног садржаја из појма суверенитета.

Ова се теорија везује за раније теорије одрицања суверенитета Прајса, Дигија, Ласкија, које се заснивају на тзв. социјално-политичком „плурализму”, који на супрот „монизму” ставља против државе релативно јаке друге друштвене снаге — општине, синдикате и др. При том се држава идентификује с групом људи која носи власт. Али пошто та власт није неограничена, то и не треба говорити о суверенитету њеном. Уз то се одриче да држава ствара право, које је и за њу обавезно исто као и за грађане. Ове су се теорије везивале нарочито са синдикализмом и тредјунионизмом у Француској и Енглеској. У САД се оне везују за социолошка учења и „групну психологију”, и суверенитет се раствара у „утицај” „јавно мњење”, „технику власти” итд., а држава се схвата као орган класног измирења, дакле, опет се маскира диктатура буржоазије.

Што се тиче развоја теорије суверенитета у савезној држави, он одражава разне етапе у развиту самих буржоаских савезних држава. Рану етапу тог развита одражавала је Медисон-Токвил-Вајцова теорија о подели суверенитета између савезне државе и држава-чланица. Свака држава-чланица сматра се сувереном у сфери своје надлежности. То у САД изражава компромис између трговачко-индустриске буржоазије северних држава и сопственика плантажа у јужним државама. Ову теорију заменила је Калхун-Зајделова теорија о суверенитету држава-чланица која одражава тежње јужних држава у САД и јужних држава у Немачкој. Суверенитет је недељив. Овај теоретски спор решен је оружјем. Суверенитет, по новим теоријама, припада само савезу. Отуд се изводи закључак да савезна држава може проширити своју надлежност на рачун држава-чланица, па их чак и ликвидирати (Јелинек). Даљи теоретичари чак одричу уопште карактер државе државама-чланицама, и сведе их на области (Хелер). Федерација је само децентрализована држава, и ништа више. У САД на том гледишту стоји Вилоуби и Метерн, као и Кунц из бечке школе, а у Француској Комботекра. Разуме се по себи да је и Карл Смит присталица ове теорије.

Ове теорије одражавају последњи стадијум развита буржоаске федерације, кад се бришу границе између држава-чланица, и саме ове државе изчезавају. Одрицање суверенитета држава-чланица одражава стремљење монополистичког капитала да сруши границе унутар буржоаских држава које га стешњавају, исто као што и одрицање државног суверенитета у односу на међународно право означава тежњу тог капитала за светском хегемонијом.

Л.

„СОВЕТСКОЕ ГОСУДАРСТВО И ПРАВО”, бр. 2, 1947. — 3. И. Шкундин: Утицај плана на облигације. — У уводу писац указује на чињеницу да у планској социјалистичкој економици СССР продукти

прелазе од произвођача до потрошача не непосредном разменом, већ путем совјетске трговине уз помоћ новца. Совјетска трговина је трговина особене природе која је својствена само условима совјетског развика. Та особеност се одражава и на правним формама совјетског робног промета и правним специфичностима облигација посредством којих се роба креће од произвођача ка потрошачу. Један од битних елемената специфичности тих облигација јесте њихов **плански карактер**, који се у совјетском друштву појављује као безусловна економска нужност.

Затим писац износи извесне основне правне категорије постојеће система планирања на које се наилази при испитивању утицаја плана на постанак, испуњење и гашење обавеза испоруке робе.

Планирање није једновремени акт већ стваралачки процес који се не завршава већ само почиње састављањем плана. Он обухвата и акте планирања који се настављају после утврђења плана а садрже конкретизацију и тачно одређивање планских задатака и њихово довођење до привредних организација — непосредних извршилаца плана. Све ове акте треба имати у виду при расправљању у наслову постављеног питања.

Ако је утврђени план толико конкретизован да садржи основне елементе грађанскоправног односа (субјекте и садржину облигације), онда се он сам појављује као основ постанка обавезе (на закључење уговора, испоруку робе итд.). Ако он ове елементе не садржи, онда је он само прва, али одлучујућа, карика у ланцу административних аката који сви заједно изазивају грађанскоправне односе међу одређеним привредним органима.

Питање о правном значају појединих аката планирања, писац изучава у примени на најважнији план расподеле робе — на план расподеле материјалних фондова, — али напомиње да су добијени закључци применљиви са малим неприципијелним изменама, и на акте расподеле и других роба.

Влада СССР додељује тзв. самосталним располагачима фондова (министрима, централним установама итд.) самосталне фондове. За њих то значи: 1) право да добију за организације које спадају у њихов систем планом предвиђене фондиране продукте, и истовремено обавезу да обезбеде искоришћење ових продуката онако како је то план поставио; 2) овлашћење да врше расподелу предвиђених фондираних продуката међу организације које спадају у њихов систем. (Расподела организацијама ван свога система допуштена је само по специјалном овлашћењу плана или владе СССР). Сагласно томе само они имају право да располажу својим фондом а расподела коју они изврше обавезна је како за органе који врше снабдевање том фондираном робом, тако и за организације-потрошаче које спадају у систем дотичног самосталног располагача. Арбитражна пракса стоји на становишту да привредни орган не може одбити пријем и исплату фондиране робе која му је отпослата по наредби самосталног располагача у чији систем он спада, чак и онда када између њега и испоручиоца није био закључен никакав уговор о испоруци робе. На тај начин додељивање једној привредној организацији једног дела фонда од стране самосталног располагача фондом, значи за њу право да купи одређену количину фондиране робе али и обавезу да прими и исплати ту робу.

Додељивањем дела фонда привредној организацији, утврђени план је доведен до непосредног **потрошача** извршиоца плана. Али утврђени план мора бити доведен и до привредног органа **испоручиоца**. У том циљу министарство или други орган који врши снаб-

девање, издаје обавезни налог једноме од својих предузећа да прода планом предвиђену количину робе располагачу фонда. Обавезност овог налога не произлази из административне потчињености организације министарству, већ из специјалних овлашћења која је утврђени план дао министарству. Отуда, с једне стране, министарство може издавати налоге само за ону робу и у оној количини која је предвиђена планом, а с друге стране, ови налози су обавезни и за привредне организације које нису административно потчињене министарству које их је издало.

Утицај аката планирања робног промета на правне односе је многострук и сложен. Прво, они стварају и гасе **административне** правне односе (обавезе на испуњење плана, одговарајућа овлашћења). Друго, они стварају, мењају и гасе **грађанске** правне односе — о којима је даље реч.

1. У низу случајева план расподеле робе установљава за организације — непосредне извршиоце планских задатака, обавезу да међусобно закључе уговор о куповини и продаји. Ова обавеза настаје било непосредно из утврђенога плана, ако је он довољно конкретизован, било из збира свих аката планирања и снабдевана је грађанскоправном санкцијом (принудним закључењем и новчаном казном у корист друге странке, а понекад и другим санкцијама) и обезбеђена тужбом. Плански задатак доведен до његовог непосредног извршиоца и уговор закључен на основу њега претстављају једну целину која рађа узајамне обавезе странака.

2. Уговор није једина правна форма робног промета. У низу законом специјално регулисаних случајева акти планирања робног промета доведени до непосредног извршиоца, овлашћују легитимираниог купца да путем једностраног правног посла установи између себе и испоручиоца обавезу на испоруку робе. Ова форма је установљена кроз неколико одлука СНК у неким случајевима из области металне и угљене индустрије и експорта. У свим овим случајевима ово право је истовремено и обавеза за овлашћеног органа да предузме тај посао. Код експортних предузећа обавеза и одговорност су пред државом; у другим случајевима обавеза је грађанскоправне природе према испоручиоцу.

3. У неким, законом предвиђеним случајевима, акти планирања (утврђени план или доцнији административни акти базирани на плану) робног промета повлаче непосредно рађање обавеза на испоруку, без уговора и без једностраних послова. То је случај у односима између совхоза и организација Министарства снабдевања; аутомобилских завода и овлашћених купаца аутомобила; месних органа Главснабугља и потрошача угља. Претпоставке за настајање овакве обавезе су: да постоји план обавезан за обе странке, да је он доведен до организација које га непосредно извршују и да је одговарајући плански задатак до те мере конкретизован да је могуће његово извршење без детаљнијег утаначења путем уговора или правног посла.

4. У неким случајевима акти планирања не стварају обавезу на закључење уговора него **само дају овлашћење** за закључење, без кога би уговор нарушавао план и због тога био ништаван. То је на пример случај када план даје овлашћење трговинској организацији да један део тканине и конца намењеног широком потрошњи употреби за шивење и шивено продаје. Оваква одредба плана је уствари овлашћење трговинској организацији да по својој вољи закључи са месним кројачким предузећима уговор о шивењу. Исти је случај, на пример, и са рејонизирањем активности организација које воде трговину продукцијом сеоске привреде, које уствари значи овлашћење за закључивање уговора о купопродаји у додељеном рејону.

5. У извесним случајевима акти планирања усмеравају активност привредних органа, али не рађају за њих конкретне обавезе према другим привредним органима. Ту се ради о оном делу робе чија расподела се не врши централизовано и чију производњу и расподелу план не регулише непосредно, не везује их са конкретним планским задацима, већ они улазе у план само у својој укупности и својим основним показатељима.

У том смислу може се правити разлика између: планираних и регулисаних обавеза на испоруку. Међу њима постоји суштствена разлика. Код планираних обавеза странка може путем арбитража бити принуђена на закључење уговора; ако се изврши измена планског задатка једне странке, друга мора пристати на одговарајуће измене у уговору; ако је уговор противан планским задацима обе странке он је ништав. Код регулисаних обавеза све је другаче: предузећа не могу бити присиљена на закључење уговора; измена планског задатка једне странке не обавезује другу на измену већ закљученог уговора; неслаганост уговора са планом не повлачи ништавост.

6. У врло великом броју случајева, акти планирања изазивају измене ради гашења већ насталих — било на који начин — обавеза у вези са испоруком робе. Треба разликовати: непосредан и посредан утицај аката планирања на већ постојећу обавезу. Непосредни наступа онда када доцнији плански акт мења или умањује или повећава раније конкретне планске задатке који леже у основи те обавезе, али само онда ако се ради с планираним обавезама а не и регулисаним. Посредни утицај наступа онда када доцнији плански акт не мења сам плански задатак који лежи у основи дане обавезе, већ друге елементе који су посредно везани са постојећом обавезом. У овом случају измене у обавези врше се сагласношћу саговорача, ако се она не постигне, решењем арбитражних и административних органа.

Д. С.

„СОВЕТСКОЕ ГОСУДАРСТВО И ПРАВО“, бр. 4, 1947; Проф. Н. Д. Дурманов: Кривично дело је акт спољњег понашања човековог. — Кривично дело није скуп личних својстава, него конкретни акт човековог понашања, чији је основни знак у социјалистичком друштву друштвена опасност, а у буржоаском, и раније, опасност за поредак погодан и користан за експлоататоре. Но ово није довољна дефиниција. Питање је да ли је кривично дело спољње конкретно држање, радња, независно од свести субјекта, или сама тежња воље за извршење те радње, без обзира на саму радњу (је ли извршена или не). У историји постоје оба решења. У прво време се кривичним делом сматрала спољња радња, без обзира на свест. Касније се развијала супротна концепција.

Канонско право нарочито је развило мисао да је кривично дело сама грешна мисао човекова, и сматрало се извршеним исто тако онда кад је човек донео одлуку да изврши једну кривичну радњу, као и кад је извршио. Ипак, у пракси се тражило да кривична мисао буде откривена. Али је инквизиција сматрала да је та мисао откривена и кад човек призна да је имао такву мисао, под дејством тортуре.

Лајичко феудално право умногоме се држало канонског схватања и кажњавало човека за постојање зле воље, ма се она и не изразила у стварној телесној радњи. То схватање се задржало и у апсолутизму XIX в. о чему је писао и Маркс, тражећи да се одбаци

кажњавање човека једино због његових злочиних мисли, и да се може казнити само за стварне радње.

Буржоаско право је, у периоду победе капитализма, сматрало кривичним делом спољње понашање човеково, одређено у кривичном закону, уз постојање одређених субјективних елемената (умишљаја и нехата). Једни буржоаски теоретичари (напредни), почевши с Пекаријом, сматрали су као суштину кривичног дела спољње држање човека, изазвано његовом вољом, и то схватање је унето у француске кривичне законике. Друго схватање (реакционарно), које потиче од Канта и Хегела сматра да је суштина вољни акт, а не спољна радња, која је само симптом рђаве психе. Разуме се, ни ови други не захтевају да се човек кажњава само због психе, ако није урадио радњу, али ипак овакав став утиче на решење низа питања кривичног права. Ове реакционарне тенденције јачају после првог светског рата. По њима, чак, принципијелно, спољња радња и није неопходна (тако они сматрају да у случају кривичног дела извршеног нерадњом, спољњег понашања и нема, него само унутрашња зла воља), она има само процесни значај. То води проширењу кажњавања за покушај, чим се припремним радњама покаже довољно чврста воља за кривично дело. Немачко фашистичко право ослањало се на субјективистичке теорије појма кривичног дела, схватајући ово као манифестацију зле воље, рђаве психе. Ова теорија доводи до истих закључака као и канонско право, и укида буржоаско-демократске гаранције грађанских права.

Марксистичко-лењинистичко учење о слободној вољи као способности за доношење свесних одлука чини базу за разумевање јединства спољње и унутрашње делатности човекове. С гледишта психо-физичког јединства, које се супротставља гледишту психо-физичког узајамног утицаја (које раздваја човекове поступке од његове свести), човеков поступак претставља јединство свести и одговарајућег покрета. Не идентитет, него јединство. Отуд кривично дело није сама мисао, него конкретни, споља изражени вољни поступак, који је друштвено опасан. Мисли се познају по радњама које је човек извршио, или би извршио да није био спречен. Човек се не кажњава за злу вољу, него за радњу, одн. нерадњу. Отуд је покушај радња која је **објективно** управљена на извршење кривичног дела, а не само умишљај о њему. Одатле разграничење покушаја и припрема, и разних категорија саучесника, (јер ако је кривично дело мисао, нема разлике између извршиоца и потстрекача). С те позлазне тачке се решава и питање идеалног и реалног стицаја.

Кривична дела се врше радњом и нерадњом. Појам радње је један од најспоријих. Неки деле радњу на акт воље, телесни покрет и резултат (измена у спољњем свету). Други је схватају као спољно остварење воље. Већина схвата телесни покрет самостално, што значи да се он одваја и противставља вољи. Радња, пак, која чини кривично дело, има следеће црте: 1) она је свесна, управљена на одређени објекат; 2) обухвата цео скуп конкретних аката управљених на објекат; 3) обухвата не само покрете човека него и силе и законе којима се он користи; 4) одиграва се у месту, времену и приликама, с којима је везана, који нису неки њен спољни елеменат.

Што се тиче нерадње, већина буржоаских теоретичара њу одбацује као врсту спољњег понашања човека, и сматра да се њом не може изменити спољни свет. У последње време нерадња се схвата као субјективна категорија, као суд, и негира се узрочна веза између нерадње и последице. Овакво схватање је неправилно. И на најпростијим примерима да се утврди да је нерадња (неизвршење кон-

кретне радње) такође спољње понашање човека, а не само неотклањање последице, и да може изазвати промене у спољњем свету, исто као и радња.

Кривична последица такође се различито схвата у буржоаској теорији. Једни везују радњу и последицу, други их раздвајају. Међутим, под последицом треба разумети оне квалитативне измене које су причинене објекту напада радњом или нерадњом субјекта. Понекад законодавац сматра дело свршеним, иако нема никаквих измена на објекту (формална кривична дела). Отуд је могуће разграничити радњу од последице: свако дејство на објекат, ма и изазивало промене на њему, јесте радња; последица је она квалитативна промена која је описана у диспозицији кривичноправне норме. Доследно томе, за присталице субјективне теорије кривичног дела, последица нема значаја, јер се воља довољно манифестује у радњи, што их доводи у противречност са законодавством. Социолошка школа такође одриче значај последице.

С гледишта марксизма такође је могуће разликовати неопходну узрочну везу и објективно случајно проузроковање. Закономерна последица свесне човекове делатности, коју је управо он произвео, а не слепа неизбежност, могу му се ставити у заслугу или у кривицу; случајно доприношење једном резултату — не може.

Под последицом се схвата и оно што је објективно могуће, иако реално није наступило, као и промене у друштвеним односима, психи итд., а не само промене на предметима. Карактер последице је од битног значаја за совјетско кривично право, јер од њега зависи ступањ штете нанет социјалистичком друштву. Код разних кривичних дела постоје разни ступњевии наступања последице који су довољни за постојање кривичног дела; тако:

- 1) постојање последице чини кривично дело;
- 2) могућност наступања тешких последица чини кривично дело;
- 3) наступање или могућност наступања последице је један од елемената кривичног дела;
- 4) постојање тешких последица је једна од околности које мењају квалификацију дела или казну;
- 5) могућност наступања тешких последица је околност која мења квалификацију или казну;
- 6) могућност наступања тешких последица је једна од околности које мењају квалификацију или казну.

Најзад, пошто је кривично дело радња, одн. нерадња, која у низу случајева производи промену у спољњем свету, поставља се питање да ли постоји објективна веза између радње и одговарајућег кривичног дела у том смислу да једној радњи одговара једно дело, а мноштву радњи — мноштво дела. Око овог питања водила се велика полемика, а од његовог решења зависи учење о стицају, трајним и продуженим кривичним делима. Једни писци су сматрали да се поједини акти објективно везују у одређену радњу, која чини кривично дело, а други — да је та веза чисто формално-правна, и да њој у реалности не одговара ништа објективно. Ово питање се лако решава у вези са схватањем кривичног дела као јединства радње и свести (воље). Радња је састављена из низа аката који су повезани заједничком вољном управљеношћу на објекат, и тој радњи, том јединству одговара једно кривично дело. Зато трајна и продужена кривична дела нису правна фикција, него стварност. Ово даје могућност и за решење питања о идеалном стицају, који су одрицали писци зато што постоји само једна радња, признајући да та радња једино вређа више норми. Уствари, један телесни покрет може бити полазна тачка за неколико делања, управљених на ра-

зне објекте, при чему је и воља управљена на разне последице. И тад је могуће говорити о неколико радњи у ширем смислу.

Л.

„СОВЕТСКО ГОСУДАРСТВО И ПРАВО“, бр. 4, 1947 г. — Т. Л. Сергејева: Прилог питању о дефиницији једне врсте кривичног нехата (небрижљивости). — Један од основних принципа кривичног совјетског права јесте да нема казне без виности. Тим је већи значај ове врсте кривичног нехата небрижљивости, тј. оног облика виности, где извршилац не предвиђа последице своје делатности. Тиме се овај нехат разликује од других облика виности, али се истовремено приближује случају.

У овај појам нехата (даље ћемо употребљавати ради краткоће само „нехат“) улази најпре то да кривац не предвиђа последице својих радњи, и да то непредвиђање долази од њега самог, за њега је он „крив“. Кривац није довољно размишљао о радњи, па зато и није предвидео последицу. У буржоаском кривичном праву за основ нехата узима се по правилу критеријум „средњег човека“, „разумног човека“ итд. Наиме, или се сматра да је кривац требао да се понаша као **идеални** средњи човек, или (ово је шире примљено) као **обичан** средњи човек. У сваком случају, понашање кривца се срањује с понашањем једног апстрактног средњег човека. За ово поређење постоје два критеријума: објективни — кривац је био **дужан** да предвиди последицу, без обзира на своја својства (овај критеријум је, као што се види, сувише строг, јер изједначава све људе, без обзира на њихова конкретна својства, — отуд његове поправке: људи се деле на категорије — одрастао, дете, образован, необразован итд. и по томе се цени мера понашања); други је критеријум субјективни — кривац је нехатан ако је по својим индивидуалним својствима **могао** предвидети последицу. Тиме се хоће да спасе принцип субјективне одговорности, тј. да кривац одговара за **своју** кривицу, а не за апстрактну кривицу, у поређењу с неким другим. Али и овај субјективни критеријум може се схватити двојак: или се у обзир узима дати човек, са својим особинама, или апстрактни средњи човек, у ком се случају овај критеријум своди на објективни: **могао** је предвидети ако је то могао средњи човек. Највећи део писаца пак узима мешовити критеријум, у који улазе оба елемента. На тај начин, буржоаска теорија преко појма средњег човека, под изговором да хоће једнакост грађана, уствари доводи до неједнакости, јер разне људе на силу изједначаје.

Разуме се да совјетско право не прима ова схватања, јер су противна принципу индивидуалне одговорности. По совјетском схватању нехат постоји онда кад је кривац био дужан да предвиди последицу и (како додаје судска пракса) кад је могао да је предвиди. Кад постоји могућност предвиђања? Совјетско право не узима у обзир никаквог средњег човека, него пита да ли је дати кривац могао предвидети последицу својих радњи. Он је то могао онда ако је био душевно здрав, тј. ако је у датом тренутку могао да се користи свим својим психичким својствима. Која су то својства, способности психе? Пре свега моћ мишљења, тј. моћ схватања узрочне везе међу појавама. Али та моћ схватања, од које зависи и предвиђање последица, може бити ограничена у појединим периодима било објективним узроцима (изузетан непредвидљив стичај околности, који условљава нарочиту узрочну везу), било субјективним својствима датог кривца (услед непознавања односних околности, недостатка одговарајућег знања и искуства или нарочито физичко стање кривца итд.). Према томе се може извести закључак: лице је **могло** предвиде-

ти последице својих радњи у случају кад његова моћ предвиђања није била ограничена објективним моментима или субјективним својствима датог лица. Суд је дужан да утврди реалну могућност датог лица.

Други елеменат нехата, по совјетском праву, је да је лице било дужно да предвиди последицу. Дакле, не само да је могло, него још и да је било дужно. Оно је пак било правно дужно онда кад је било обавезно да то учини (није довољна морална дужност сваког грађанина да промисли о својим радњама), тј. када би непредвиђање било узрок неизвршења једне обавезе датог лица. Свако лице, по кривичном закону, обавезно је да неизврши кривично дело. Ова обавеза је потенцијална док лице не дође у ситуацију кад може да ту обавезу повреди, када та обавеза постаје актуелна. Према томе, лице је било дужно да предвиди онда кад је било у таквој ситуацији да је никла реална дужност да мисли о последицама својих радњи, јер тада његово неразмишљање јесте услов последице, његове кривице.

Из свега излази да је суд у сваком конкретном случају дужан да утврди да ли је дао лице, под датим условима могло и било дужно да предвиди последице својих радњи, чије непредвиђање је субјективни узрок извршења кривичног дела. Према томе у будући Кривични законик СССР треба унети одредбу „да је кривично дело нехатно и онда када кривац није предвидео последице својих радњи, иако је могао и био дужан да предвиди могућност њиховог наступања“. КЗ такође треба да наведе тачно која се кривична дела кажњавају и за нехатно извршење. У општи део пак треба унети одредбу да се нехатне радње кажњавају само кад закон то изрично наређује. Према томе, у Посебном делу треба уз свако одговарајуће кривично дело навести да се кажњава и за нехат.

Л.

„СОВЕТСКОЕ ГОСУДАРСТВО И ПРАВО“, бр. 5, мај 1947 г. — Д. В. Љовин: Прилог питању о појму и систему савременог међународног права. — Проблеми међународног права имају огроман друштвенополитички значај данас. Свуда се срећемо с међународноправним проблемима, који не интересују само узак круг стручњака и дипломата, него и широке масе, које хоће мир. У СССР се поклања велика пажња питањима међународног права. Други светски рат унео је низ измена у међународно право. Иако смо тек на почетку тих измена, може се поставити питање: шта је ново што је други светски рат унео у појам и систем међународног права?

Међународно право је грана права која регулише разне односе међу државама. Право пак је скуп правила понашања, која изражавају вољу владајуће класе и санкционисана су државном влашћу, чија се припрема обезбеђује принудном силом државе у циљу очувања, учвршћења и развитка друштвених односа и поретка погодних и корисних за владајућу класу. Улазећи у оквир ове дефиниције, међународно право, ипак, има низ особенних црта у поређењу с унутрашњим правом, које га од овог разликују и по социјалној садржини и по правној природи.

Док унутрашње право изражава вољу владајуће класе у држави и социјално је једнородно, дотле међународно право није увек социјално једнородно. Друштвено и државно уређење разних држава које учествују у међународном животу утичу и на међународно право. Марксисти су увек подвлачили да су спољни односи само продужетак унутрашњих односа. Међутим, карактер тих односа код разних држава није увек исти. Било је случајева кад је

био исти (све државе феудалног типа, или буржоаског), али и слушајева кад није: данас постоје упоредо буржоаске и социјалистичке државе. Међународно право зато садржава трагове утицаја ових разних држава. Данас постоје још остаци феудалних утицаја у међународном праву (церемоније, папска држава), поред демократских принципа које су унеле буржоаске државе (сувереност и једнакост држава и др.), и империјалистичких категорија које су унеле исте државе, (сфере утицаја, протекторати иад.). СССР не мало утиче на међународно право, и од почетка свог постојања уноси у њега нове, демократске институте, који одражавају социјализам (одрицање од неравноправних уговора, дефиницију нападача, колективни, „неделиви“ мир, трговачка претставништва итд.) СССР се бори за развијање међународне сарадње између социјалистичког и капиталистичког система, јер је уверен у преимућство социјализма.

Тако данашње међународно право претставља сложени исход борбе и сарадње држава с различитим друштвеним системима. Други светски рат унео је знатне измене у међународно право, јачајући његов демократски карактер (уништење главних фашистичких сила, стварање низа народно-демократских држава, појачање борбе колонијалних народа). Али тај демократизам XX в. разликује се од оног XIX в. Он је истинити демократизам, за широке народне масе и мир у свету. На челу ове борбе за демократију стоји СССР. Поред ових демократских снага, постоје и реакционарне снаге (велики монополи и њихови заступници, остаци фашизма итд.) које настоје да се мешају у унутрашње послове других, спремају рат итд. Борба ових двеју основних тенденција у међународној политици оставља дубок траг на међународном праву, што ће се видети из анализе његове правне природе.

Прва особеност међународног права састоји се у томе што је то право међудржавно. Ипак се, поред држава, последњих деценија појављују и други субјекти међународног права, наиме — међународне организације, на које су прешле неке функције које је раније искључиво вршила држава (обезбеђење мира, разне економске и хуманитарне функције). Данас је таква међународна организација која је самосталан субјекат међународног права у првом реду Организација Уједињених нација. Она је самосталан субјект зато што самостално предузима извесне радње у међународном животу, независно од других држава, има сопствена права и дужности. Она је резултат међународне сарадње и остварује заједничке интересе разних друштава у области одржања мира, економских, хуманитарних односа и др. Реакционарне снаге се труде да ову организацију претворе у оруђе своје политике, и тада би она у многим изгубила своју самосталност, јер не би изражавала заједничке интересе, него интересе појединих држава.

Друга особеност међународног права је то што у њему нема законодавца ни јединственог законика. Главни његов извор су међународни обичаји и уговори — двострани и вишестрани. Ово питање се данас компликује постојањем низа решења међународних организација. Она решења тих организација за која је потребна ратификација одговарајућих држава спадају у уговоре, али шта да се ради с решењима Генералне скупштине Уједињених нација и Савета безбедности, која су за чланове обавезна и без ратификације и без потребе да буду једногласно усвојена? То су нови извори међународног права. Чине ли пак препоруке Генералне скупштине или Савета безбедности УН извор међународног права? Строго правно гледано, — не, али се могу претворити у изворе права ако буду усвојене у пракси. Тада би се рачунале у оне „опште правне принципе,

које признају цивилизовани народи" из чл. 38 под с) Статута Међународног суда ОУН-а. Најважнија између тих општих принципа су општа начела међународног права, која одређују основе међународних односа, и које признају све државе. Она се примењују у конкретним правилима понашања, и стоје у односу на њих као устав у односу на обичан закон. Ова начела су веома важна за учвршћење међународне законитости, и њих је совјетска доктрина увек признавала и подвлачила њихов значај. После рата значај њихов је још порастао зато што су савезници донели низ аката који дају обећања народима о обезбеђењу основних гаранција мира и сигурности, и садрже, уствари, ова основна начела међународног права (Атлантска повеља, Совјетско-пољска декларација, Московска декларација итд.); затим зато што се сад и појединачна питања посматрају у свелости ових општих начела услед општег подизања принципипијелног нивоа међународног права (говори совјетских делегата на Париској конференцији и првој Генералној скупштини УН) и, најзад, зато што су та начела први пут кодификована у Уставу УН. Насупрот тенденцији за учвршћивањем ових начела, реакционарне силе се труде да их претворе у толе фразе.

Трећа особеност међународног права јесте непостојање у њему централног апарата за принуђивање. Принуду су вршиле досад у међународном праву поједине државе, или њихове привремене групе, с распадом којих се рушио и онај систем међународног права који су оне одржавале. Лига народа такође није успела у стварању једног принудног центра. Сад се ситуација изменила стварањем УН-а. Ту је великим државама дата главна одговорност за одржавање међународног права. Али оне имају супротне интересе који се сукобљавају. У чему је гаранција да се УН неће претворити у оруђе једног блока тих држава? У принципу једногласности сталних чланова Савета безбедности. Стварање овакве организације за одржавање мира на бази трајне сарадње међу државама, претставља први велики корак унапред. Али само први. Јер је опасност од рата својствена само капиталистичком систему. Отуд покушаји империјалиста да разоре међународну сарадњу и доведу до новог рата. Они се боре против принципа једногласности. СССР, напротив, брани тај принцип као сам темељ УН-а. — У вези с овим стоји и развитак форми принуде у међународном праву. Она је најпре била индивидуална или колективна „самопомоћ", па у Лиги народа прва организована међународна принуда у облику економских и војних санкција, али која је остала неефикасна. Најзад, Устав УН-а утврђује нов, ефикасан систем међународне принуде, који ће бити ефикасан ако се примењује у складу с Уставом. Поред тога су санкције предвиђене и у регионалним споразумима.

Као што се види у правну природу међународног права унете су многе измене. Треба зато саставити и нови систем међународног права. Сваки систем унутрашњег права носи извесно јединство, условљено класном природом тог права. У данашњем међународном праву таквог јединства нема. Ипак се може рећи нешто и о новом систему тог права. Најпре, треба издвојити нова дела у општем систему тог права. То су: норме које се тичу међународних организација; норме које се тичу спречавања и кажњавања аката агресије, (овај део мора да заузме веома важно место у новом систему међународног права, док има да се смањи место тзв. ратног права) и, најзад, норме које се тичу завршетка рата (раније је њихов број био мали, — данас он обухвата велики број норми које се тичу војних, економских и политичких гаранција за спречавање агресије).

Поред тога, треба подвући неизбежност одвајања од међународног права нових самосталних грана права, које се тек зачињу. То је изазвано све већом диференцираношћу међународних односа, који више не могу да уђу у оквир општег система међународног права. Такве нове гране треба да чине норме које се тичу међународних економских и хуманитарних питања (међународно трговачко, финансиско, транспортно итд. право). Другу групу таквих норми чине норме које се могу скупити у међународно кривично право, које се нарочито много развило после другог светског рата (Међународни војни суд). У вези с тим јављају се погледи да тако индивидуа постаје субјекат међународног права, као и да се тиме рађа „светско право” чији су субјекти поданици међународног саобраћаја. Обе те концепције су погрешне. Индивидуа не постаје субјекат међународног права уопште, него међународног **кривичног права**. Исто тако постоји сарадња суверених држава у том погледу, а не замена те сарадње неким „светским правом”, које је реакционарна конструкција у условима капитализма исто као и „светска скупштина” и „светска држава”, иза којих се скривају империјалистички планови светског господства појединих капиталистичких земаља.

Л.

ХРОНИКА

ОСНИВАЊЕ ЈУГОСЛОВЕНСКОГ УДРУЖЕЊА ЗА УЈЕДИЊЕНЕ НАЦИЈЕ

Августа 30, 1947 год. одржана је на Правном факултету у Београду оснивачка скупштина Југословенског удружења за Уједињене Нације.

Оваква удружења оснивају се у земљама чланицама Организације Уједињених Нација и задатак им је: ширење циљева и начела Уједињених Нација, претресање питања из области Уједињених Нација, издавање публикација о делатности Уједињених Нација а све у крајњем циљу да се допринесе развијању сарадње и солидарности међу народима.

Скупштину је отворио у име Иницијативног одбора за оснивање Југословенског удружења за Уједињене Нације, Владислав Рибникар, претседник Комитета за културу и уметност при Влади ФНРЈ, и образложио потребу оснивања оваквог удружења код нас. Између осталог рекао је:

„Зашто ће нама такво удружење? Зар је потребно да ми у својој земљи тумачимо и пропагирамо идеју мира и солидарности међу народима? Сигурно не. Народи Југославије толико су привржени идеји мира и братства међу народима, да код њих у томе смислу није потребно вршити никакву пропаганду. Наши народи, поучени тешким искуством у прошлости, још за време народноослободилачке борбе исказали су као основна начела — баш та начела братства међу народима, једнаких права и самоопредељења народа, која се налазе формулисана у Повељи Уједињених Нација. Они су та начела уклесали у темеље своје нове демократске државе, засноване на равноправности и братству народа Југославије.

Али, ако нема разлога убеђивати наше народе у потребу мира, зашто онда стварати једно овакво удружење? Такво удружење код нас, потребно је пре свега из разлога што су данас у свету оне реакционарне и деструктивне снаге, које су биле главни узрок у прошлим ратовима, поново дигле главу, постале утицајне и врло активне — тако да успевају данас да развију смишљену злочиначку кампању за рушење начела која садржи Повеља Уједињених Нација — и што је данас, да би се одржао међународни мир, потребно водити упорну и одлучну борбу против тих међународних реакционарних снага које све отвореније и безобзирније хушкају на рат. За ту борбу која постаје све оштрија, треба активирати широке народне масе, које су највише заинтересоване за одржање трајног мира. Треба указивати народу на сваки покушај непријатеља мира да угрозе слободу и независност народа, откривати њихове подле намере и раскринкавати њихову политику кршења Повеље Уједињених Нација. Треба, с друге стране, подробно тумачити народу политику оних земаља које стоје у одбрани међународног мира и сарадње међу народима.“

После говора Владислава Рибникара, прочитани су и једногласно усвојени Правила и Програм Југословенског удружења за Уједињене Нације.

Основни програм Југословенског удружења за Уједињене Нације јесте ширење циљева и начела Организације Уједињених Нација.

У том циљу Удружење ће вршити усмену и писмену пропаганду циљева и начела Организације Уједињених Нација, претресаће питања из области Организације Уједињених Нација, издаваће публикације о делатностима Организације Уједињених Нација.

Горе изложеним средствима Удружење жели да допринесе развијању сарадње и солидарности међу народима.

Најзад, Удружење жели да пружи свој удео у решавању проблема који се тичу мира у свету и разних међународних организација на тај начин, што ће да објављује своје мишљење и став као и тежње наших народа у односу на те проблеме.

Затим је изабран Управни одбор Југословенског удружења за Уједињене Нације.

ДРУГИ МЕЂУНАРОДНИ КОНГРЕС ДЕМОКРАТСКИХ ПРАВНИКА „ПРАВО У СЛУЖБИ МИРА“

У време од 16 до 19 јула о. г. одржан је у Брислу Други међународни конгрес Удружења демократских правника „Право у служби мира“ који је установљен на првом Конгресу одржаном прошле године у Паризу.

Конгресу је присуствовало 127 делегата који су претстављали 16 земаља и то: Белгију, Бугарску, Египат, Енглеску, Југославију, Пољску, Републиканску Шпанију, Румунију, СССР, Сједињене Америчке Државе, Филипине, Француску, Холандију, Чехословачку, Швајцарску а такође је био присутан претставник грчких демократских правника.

Први међународни конгрес демократских правника одржан је на иницијативу правничког покрета у Паризу, октобра прошле године. Овај подухват је у самом почетку дао видне резултате. Створен је један стални орган који ће убудуће одржавати везу између правника целог света са бригом да учврсти и брани мир, осигуравајући све ширу примену принципа наведених у Повељи Организације Уједињених Нација. Мир заснован на праву и одржаван на

праву — јесте основни услов за напредак човечанства — то је парола Удружења. — Све оно што носи озбиљан напад на права човека претставља у исти мах претњу против мира и претњу против напретка човечанства. Зато се Конгрес у Паризу позабавио двама проблемима који су међусобно тесно повезани а то су: кажњавање злочина против човечности и заштита демократских слобода.

На дневном реду Другог конгреса Међународног удружења правника у Брислу, били су следећи проблеми: 1) **Практичне гаранције права човека на националном и интернационалном плану;** 2) **Репарације за штете проузроковане злочиначким ратом;** 3) **Учешће лаичког елемента у судству** и 4) **Правни погледи на међународни проблем атомске енергије.**

На основу реферата и дискусије по овим питањима донете су поједине резолуције: Оне гласе:

Резолуција 1 **Мере безбедности и накнада штете као последице** **злочиначког рата**

Сматрајући, за разлику од ратова у прошлости, да се други светски рат, као и сваки рат у будућности (изузев случаја легитимне одбране и учешћа у општој акцији против агресора) може сматрати само као злочиначки;

Сматрајући да злочиначки рат повређује интересе целокупне међународне заједнице и да државе које су жртве агресије, обухватајући ту и оне државе које су извршиле своју дужност поглотимања, имају право на репарације од стране државе која је одговорна за злочин међународног рата;

Сматрајући да сем одговорности физичких лица одговорних за започињање или припремање или извршење злочина противу мира, треба узети у обзир примену против државе која је одговорна за рат мера безбедности намењених да јој онемогуће да наноси штету, да спрече обнову њеног агресивног духа и да на тај начин обезбеде њено прилагођавање захтевима међународног живота који треба да се мирно развија а на основу принципа солидарности међу државама и поштовања права;

Сматрајући, најзад, да стварна накнада моралне и материјалне штете нанесене жртвама — држави или појединцима — агресивним ратом сачињава сагласно захтевима правичности и општим принципима права такође средство да се успостави међународни поредак и да се обезбеди владавина мира заснована на праву и правичности.

Н а л а з и :

1) Да убудуће треба узети у обзир у свим правним актима упереним на то да би се учинио крај агресивном рату, стварање система мера безбедности које се могу применити на државу која је крива за такав рат;

2) Да је врло пожељно да право на накнаду штете главним жртвама неког агресивног рата буде уређено на тај начин да те жртве — држава или појединци — добију пуну и потпуну накнаду такве штете.

Исто тако треба да буде узето у разматрање у будућности и стварање судства које ће бити надлежно да одређује мере за накнаду штете проузроковане злочиначким ратом;

Ово судство требало би да функционише на бази једног ста-тута који би имао нарочито да установи начине испуњења репарација и мерила по којима би оне имале бити одређене.

У сваком случају, потребно је тачно прописати да репарације треба да буду одређене не само у односу на напоре учињене од

стране сваке државе за савлађивање нападача него исто тако и у односу на стварне штете у људским животима и у разарањима учињеним на територији акцијом нападача.

Резолуција 2

Други Међународни Конгрес „Право у служби мира”, одржан у Брислу од 16 до 19 јула 1947 год., пошто је саслушао извештаје делегација учесника

ј е д н о д у ш н о

потврђује да је за учвршћење мира неопходно учвршћивање демократије у свим земљама.

Позивајући се на резолуције Конгреса одржаног у Паризу, октобра 1946 год.:

Изражава жељу да што је могуће раније Организација Уједињених Нација установи Кодекс права човека и да настоји да све државе приме обавезу да стварно загарантују слободно коришћење ових права на својој територији;

Изражава жељу да се што пре предузме проучавање могућности за стварање међународног кривичног судства, чију би надлежност усвојиле државе у случајевима повреде демократских слобода.

Резолуција 3

Други Међународни Конгрес „Право у служби мира”, одржан у Брислу од 16 до 19 јула 1947 год., пошто је саслушао извештаје делегација учесника

ј е д н о г л а с н о

Скреће пажњу свих демократских влада на нужност да се непрекидно будно и активно боре против остатака фашизма и националсоцијализма који још увек стварају препреке слободном вршењу права човека;

Потсећа на опасност за светски мир коју претстављају прогони и повреде права човека било на ком се месту то дешавало и изражава жељу да се не пружа никаква помоћ из иностранства ма какве природе била она, владама које стварно не поштују права човека како их је дефинисао Конгрес Међународног удружења демократских правника одржан у Паризу октобра 1946.

Резолуција 4

Други Међународни Конгрес „Право у служби мира”, одржан у Брислу од 16 до 19 јула 1947 год.:

Устаје против пропаганде која настоји да прикаже ратну опасност као неизбежну и претећу;

Осуђује злочиначки карактер ове пропаганде која треба да буде угушена како на националном тако и на међународном плану.

Резолуција 5 (Шпанија)

Други Међународни Конгрес „Право у служби мира”, одржан у Брислу од 16 до 19 јула 1947 год., пошто је саслушао извештаје шпанске делегације и експозе о садашњој ситуацији у Шпанији,

Потврђује резолуцију изгласану на Конгресу одржаном месеца октобра 1946 и одлучује да се образује Међународна комисија да би резолуција имала практичне последице.

Резолуција 6

Други Међународни Конгрес „Право у служби мира”, одржан у Брислу од 16 до 19 јула 1947 год., пошто је саслушао извештаје учесника, свестан огромног значаја који може имати атомска енергија као извор богатства или беде,

Изражава жељу да се међународном конвенцијом забрани и сматра као међународни злочин коришћење атомске енергије у војне сврхе, као и сва остала средства за масовно уништење и да народи сједине своје напоре да се атомска енергија користи у продуктивне циљеве. Изражава жељу да државе признају једном и другом виду питања атомске енергије основни и хитни значај.

Резолуција 7 (Грчка)

Други Међународни Конгрес „Право у служби мира”, одржан у Брислу од 16 до 19 јула 1947 год., пошто је саслушао извештаје грчке делегације и експозе о садашњој ситуацији у Грчкој где би, према извештају, гаранције права човека биле укинуте:

Потврђује резолуцију Привременог бироа, донету априла 1947 год. да се у Грчку пошаље делегација, коју ће сачињавати:

Огист Бисере, бивши белгисти министар, сенатор; Дадли Колар, бивши претседник Друштва Халдан; Хенри Боксон, бивши претседник адвокатске коморе из Брисла, потпретседник обнове судства (белгиска секција Међународног удружења демократских правника); Јоџе Нордман, адвокат при Касационом суду у Паризу, генерални секретар Међународног удружења правника;

да би се обавестили о ситуацији у тој земљи са гледишта законодавства и поштовања права одбране и демократских слобода.

Позива Савет и секретаријат да предузму ефикасне мере да закључци делегације буду познати правницима свих земаља да би се ако се укаже потреба предузела акција саобразно Статутима удружења.

(Резолуција је усвојена акламацијом).

Резолуција 8

Други Међународни Конгрес „Право у служби мира”, одржан у Брислу од 16 до 19 јула 1947 год., пошто је саслушао извештаје делегација учесника,

Поново потврђује све резолуције усвојене од стране Првог конгреса у Паризу и нарочито инсистира на неопходности и хитности издавања ратних злочинаца.

Потсећа да је синдикална слобода била потврђена као основно право човека и протестује против сваког покушаја напада који би се на њу односио, без обзира на место и време где се то деси.

Поново потврђује принципе усвојене од стране Првога конгреса у Паризу којима се брани изражавање демократских политичких мишљења и јавно осуђује прогоне уперене против лица или група због изражавања таквих мишљења.

Резолуција 9

Други Међународни Конгрес „Право у служби мира”, одржан у Брислу од 16 до 19 јула 1947 год. пошто је саслушао извештаје делегација учесника,

једногласно:

Узимајући на знање закључке Комисије о учешћу лаичког елемента у судству;

Констатује да ово учешће сачињава један од облика остварења модерне демократије и препоручује га као ефикасно средство за развијање демократског судства, сарадњом професионалних и лаичких елемената.

БЕЛЕШКЕ

БИЛТЕН КОМИТЕТА ЗА ЗАКОНОДАВСТВО И ИЗГРАДЊУ НАРОДНЕ ВЛАСТИ, бр. 1—6, 1946—47. — Билтен који издаје Комитет за законодавство и изградњу народне власти Владе ФНРЈ, као прилог правној обради нашег законодавства, у својим до сада изашлим бројевима дао је драгоцен материјал државним органима којима је посвећен. Својим садржајем и обимношћу материјала Билтен потпуно испуњава своју намену.

У досадашњим бројевима Билтен је донео низ упутстава и правних мишљења, како Комитета за законодавство и изградњу народне власти тако и савезних министарстава, из свих подручја правне делатности у којима се разрађује проблематика изграђивања и развоја нашег правног поретка. Осим тога Билтен стално даје најинтересантнија обавезна тумачења, која доноси Президијум Народне скупштине ФНРЈ, са образложењем и мотивима њиховог доношења. Затим, преглед закона донесених на основу чл. 136 Устава, преглед закона и уредаба ФНРЈ и народних република, реферате и закључке са конференција одржаних у савезним министарствима итд. Исто тако у Билтену су обухваћени законодавни и правни акти страних држава као и преглед њихових права и законодавства.

Ради ближег упознавања са овим материјалом дајемо кратак преглед садржаја сваког од до данас објављених бројева Билтена.

Број 1 садржи: 1) **Законе донесене на основу чл. 136 Устава.** Одлуке и закони на које се односи чл. 136 Устава морали су бити саображени не само Уставу него и свим другим законима који су после његовог ступања на снагу донесени. На тај начин ишло се је стварању једног систематски уређеног законодавства. 2) **Мишљења, упутства и друга обавештења Комитета за законодавство и изградњу народне власти.** Ова мишљења се односе на: чл. 27 Закона о бирачким списковима; надлежност за издавање дозвола за трговачке и занатске радње; тар. бр. 99 старог Закона о таксама; и Закон о државним службеницима (питање намештеника конфискованих предузећа). 3) **Преводе и правну библиографију.** У овом броју билтена отпочето је објављивање библиографије из совјетске правне литературе, које је представљено у идућим бројевима. 4) **Законе које је донела Народна скупштина ФНРЈ.** Да би органи којима је намењен овај Билтен имали што бољи преглед свих закона које је донела Народна скупштина ФНРЈ у току 1946 г. дат је списак свих тих закона хронолошким редом.

Број 2 садржи: 1) **Наставак донесених закона на основу чл. 136 Устава ФНРЈ;** 2) **Мишљења, упутства и друга обавештења Комитета за законодавство и изградњу народне власти Владе ФНРЈ.** И то: о дејству губитка бирачког права на право за обављање привредне

делатности; о обнови поступка по предметима ратне добити, оконча-
ном одлуком комисије; о кажњавању монополских кривица; 3) **Пре-
воде и правну библиографију**. И то: изборни систем СССР, РСФСР и
аутономних република; Указ Президијума Врховног Совјета СССР о
потврди „Уредбе о изборима за Врховни Совјет СССР“ од 11 октобра
1945 године (извод); Указ Президијума Врховног Совјета РСФСР о
потврди „Уредбе о изборима за Врховни Совјет РСФСР“ од 26 но-
вембра 1946 године (извод); Библиографију совјетске правне литера-
туре. 4) **Библиографију југословенске правне литературе**. 5) **Законе
народних република (1945—46)**. 6) **Закони које је донела Народна
купштина ФНРЈ на свом другом редовном заседању**.

Број 3 садржи: 1) **Реферате и закључке са конференције одр-
жане 25 и 27 јануара 1947 године у Комитету за законодавство и из-
градњу народне власти Владе ФНРЈ**. Ова конференција одржана је
са претставницима одељења за изградњу народне власти, претсед-
ништава влада народних република и са претставницима градских
народних одбора већих градова, по питањима организације и ста-
тута градских народних одбора, градске привреде и социјалним и
здравственим проблемима градова. Реферате су дали Министар ин-
дустрије ФНРЈ и Претседник Привредног савета друг Борис Кидрич,
Помоћник Министра др Лео Гершкович и Секретар Комитета за со-
цијално старање Бранка Савић. 2) **Упуства и правна мишљења**,
која се односе на: питање заједнице предузећа и предузећа под за-
једничком управом — преношење основних средстава државних при-
вредних предузећа; надлежност за решавање по жалбама противу
решења извршних одбора средских народних одбора у републикама
које немају окружне народне одборе; плаћање рударских пристојби
по рударском закону за Босну и Херцеговину; питање наставаљања
радње од стране удовице; полагање стручног испита и трајање уче-
ња по Закону о ученицима у привреди; питање да ли се на задру-
гаре односи Уредба о исплати припадљивости радницима, наме-
штеницима и службеницима који су позвани на отслужење редовног
војног рока; питање накнаде за одвојен живот од породице; и отказ
службе намештеницима конфискованих и национализованих преду-
зећа. 3) **Закључке донете на саветовању Министарства правосуђа
ФНРЈ и министарстава правосуђа народних република**. 4) **Обавезна
тумачења савезних закона**. 5) **Законе народних република (наставак)**.
6) **Правну библиографију СССР**.

Број 4 садржи: 1) **Обавезна тумачења савезних закона:** чл. 6
ст. 1 и 3 чл. 7 ст. 1 Основног закона о задругама; чл. 5 ст. 4 Основ-
ног закона о задругама; чл. 7 ст. 4 Основног закона о задругама и
чл. 29 под в) тач. 4 Општег закона о народним одборима. 2) **Упутства
и правна мишљења:** о поступку за раскид уговора о учењу; о чл. 9
ст. 2 Уредбе о издавању и пријављивању акција ако сопственик
акција живи у иностранству; о ревизији свих државних предузећа
републиканског и локалног значаја; о праву својине државе на фи-
зичким деловима зграда; о пријави потраживања по Закону о кон-
фискацији; о питању усаглашавања закона Уставу; о објашњењу чл.
10 Закона о држављанству ФНРЈ; о питању да ли су шофери који
су разврстани у државној служби доношењем Уредбе о регулисању
плата и додатака шофера изгубили статус државних службеника; о
исплати припадљивости радницима позваним на отслужење редовног
војног рока; о примени прописа о разредима скупине у погледу
Уредбе о раду и радним условима транспортних радника и др.; и о
повластицама за путовање радника, намештеника и службеника при-
ликом коришћења плаћеног годишњег одмора. 3) **Списак закона Че-**

хословачке Републике који су донети године 1946. 4) Законе народних република (наставак). 5) Измене и допуне у Уставу СССР. 6) Библиографију Југословенске правне литературе (наставак).

Број 5—6 садржи: 1) **Обавезна тумачења савезних закона** и то: ст. 1 чл. 37 Закона о држављанству ФНРЈ; чл. 5 ст. 2 Закона о конфискацији имовине и о извршењу конфискације. 2) **Упутство о организацији и поступку пред арбитражним већима**. 3) **Нацрт типског пословника за народне одборе**. 4) **Организација савезних и републиканских привредних министарстава**. 5) **Упутства и правна мишљења**. И то: о извршењу ст. 2 чл. 9 Закона о сузбијању недопуштене трговине, недопуштење шпекулације и привредне саботаже; о поступку за спајање и преношење имовине национализованих предузећа; о неслагласности између закона о државним привредним предузећима и закона о заступању државе; о чл. 9 Уредбе о инвалидским припадностима; о раскидању уговора по чл. 6 Закона о национализацији приватних привредних предузећа; о примени чл. 34 Основног закона о браку на стране држављане; о одређивању пензије лицима којима је служба престала по ступању на снагу Уредбе о установљењу права на пензију; о примени одредаба Уредбе о радним књижицама на стране држављане. 6) **Уредбе Владе ФНРЈ у 1946 години**. 7) **Законе и уредбе СССР**. 8) **Називе савезних државних органа** (са шемом савезних државних органа).

Из горњег прегледа види се да овај многобројан и разноврстан материјал, који је објављен у досадашњим бројевима Билтена, може бити од интереса и користи како свим државним органима који се непосредно баве изградњом нашег правног поретка, тако и ширим круговима наших правника.

И. Б.

СОДЕРЖАНИЕ

	Стр.
I. Статьи	
1. Тезист для законопроекта закона о наследованию	315
2. Общие примечания к тезисам для законопроекта закона о наследованию	334
3. Владимир Тимошкин и Предраг Власинич, — Объективное основание и формы уголовной ответственности	347
II. Новое право и правосудие	
1. Др Александр Балтич, — Специальности и звания в новой системе служащих	364
2. Милорад Вучкович, — По поводу основания новых союзных министерств и министерств народных республик	373
3. Предраг Власинич и Владимир Тимошкин, — Проблема виновности	377
4. Иван Брезович, — Спорный случай в применении Закона о гражданстве ФНРЈ	389
III. Право иностранных государств	
1. Указ Президиума Верховного Совета СССР об отмене смертной казни	391
2. А. Н. Трайнин, — Отмена смертной казни в СССР	392
3. В. Багински, — Новое польское конституционное право	396
4. Малая Конституция Польской республики с Декларацией гражданских прав и свобод	399
IV. Критика и рецензии	
1. И. Джорджевич, — Академик А. Я. Вышинский, — Теория судебных доказательств в советской праве, Москва, 1946.	411
2. J. D., — Bulletin trimestriel de société de législation comparée, бр. 1—2 и 3—4, 1946.	414
3. Д. С., — Юридическа мисъл, София, 1947, бројеви 1—6	416
V. Обзор журналов	416
VI. Хроника	436

CONTENTS

I. Articles	Pag.
1. Thesis for a project of the bill on inheritance	315
2. Notes on the thesis for a project of the bill on inheritance	334
3. Vladimir Timoschkin, and Predrag Vlasinić, — Objective basis and formes of the criminal responsibility	347
II. Now law and jurisdiction	
1. Dr. A. Baltić, — Professional branches and fonctions of the system for civil servants	364
2. M. Vutschković, — On the creation of new ministries of FNRJ and of the peoples republics	373
3. P. Vlasinić and V. Timoschkin, — Problems of the culpability	377
4. L. Brezović, — A case concerning the law on citizenship	389
III. Law of foreign states	
1. Ukaze of the Presidium of the Suprem Sowiet concerning the abolition of the deathe penalty.	391
2. A. J. Trainin, — Abolition of the deathe penalty	392
3. V. Baginsky, — New polish constitutional law	396
4. The litle Constitution of the Polish Republic with the Declaration of civil rights and liberties	399
IV. Critics	
1. J. Đorđević, — Академик А. Я. Вышинский, Теория судебных доказательств в советской праве	411
2. J. Đorđević, — Bulletin trimestriel de la société de législation comparée № 1—2 and 3—4, 1946	414
3. D. S., — Юридическа мисъл, София 1947, № 1-6	416
V. Review of periodicals	416
VI. Cronology	436

TABLE DES MATIERES

I. Articles	Page
1. Les thèses pour l'Avant-projet de la loi sur l'héritage . . .	315
2. Remarques sur les thèses pour l'Avant-projet de la loi sur l'héritage	334
3. Vladimir Timochkin et Predrag Vlassinić, — Les fondements objectifs et les formes de la responsabilité criminelle . . .	347
II. Droit nouveau et Juridiction nouvelle	
1. Dr. A. Baltić, — Les branches professionnelles et les emplois dans le statut des fonctionnaires	364
2. M. Vutchković, — Sur la création des nouveaux ministères fédéraux et ceux des républiques populaires	373
3. P. Vlasinić et V. Timochkin, — Le problème de la culpabilité	377
4. J. Bresović, — Un litige d'après la loi sur la nationalité FNRJ	389
III. Droit des pays étrangers	
1. Ukaze du Presidium du Soviet Suprême de l'URSS sur l'abrogation de la peine capitale	391
2. A. N. Trainin, — L'abrogation de la peine capitale en URSS	392
3. V. Baginsky, — Le nouveau droit constitutionnel polonais	396
4. La petite Constitution de la République Polonaise avec le Déclaration des droits et libertés des citoyens	399
IV. Comptes rendus critiques	
1. J. Đorđević, — Академик А. Я. Вишинский, Теория судебных доказательств в советской праве, Москва 1946	411
2. J. Đ. — Bulletin trimestriel de la société de législation comparée, № 1-2 et 3-4, 1946	414
3. D. S. — Юридически мисъл, София, 1947, № 1-6	416
V. Revues	416
VI. Chronique	436

АРХИВ

ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

ОКТОБАР—ДЕЦЕМБАР 1947

ГОД. XXXIV, КЊ. III НОВОГ (III) КОЛА (КЊ. LXII ЦЕЛОКУПНОГ ИЗДАЊА) БР. 4

ЗАДАТАК НАШЕГ КРИВИЧНОГ ЗАКОНОДАВСТВА

Кривично законодавство ФНРЈ добило је на Четвртог редовном заседању савезне Народне скупштине, одржаном у новембру, своју чврсту општу основу: Народна скупштина усвојила је *Кривични законик — Општи део*.

Доношењем овог најважнијег, основног кривичног закона не добијају само органи тужноштва и правосуђа моћно и сигурно оружје за спровођење казнене политике наше народне државе, него и наша наука кривичног права добија оригинални основни извор из кога може богато да црпи потстицаје за свој развитак у јасно одређеном правцу. Проучавање и објашњавање овог Општег дела Кривичног законика створиће од њега широко поље за проврат теорије кривичног права код нас у пуном складу с народно-демократским карактером наше државе и у интересу учвршћивања и даљег развијања нашег новог друштвеног поретка. Тако и у овом погледу овај закон претставља важну тековину наше народне демократије у периоду изградње социјализма. Као општа основа за спровођење наше казнене политике, овај закон претставља и велики политички интерес. Овај интерес налази се изражен у општем задатку нашег кривичног законодавства како је он постављен у овом закону. Тај задатак и јесте предмет овог чланка.

Али ја бих хтео претходно да подвучем један важан моменат који досад у дискусијама није био истицан, наиме да се својим народним језиком и стилем, тако приступачном човеку из народа, Општи део Кривичног законика придружује Уставу и најбољим нашим законима за које постоји широко интересовање далеко изван правничких кругова. С обзиром на ванредно интересовање широких народних слојева за наше законодав-

ство, и овај ће закон свакако имати врло широк круг читалаца. А то значи да ће бити потребно обратити нарочиту пажњу популарисању овог закона у најширим масама народа, као једном од средстава за даље подизање демократске државне свести и друштвене дисциплине грађанина наше народне државе.

Два општа основна питања нарочито су издвојена и стављена заједно на чело Општег дела Кривичног законика као његове „уводне одредбе“. Иако у друкчијој форми, ове „уводне одредбе“ уствари настављају добру традицију увода из најважнијих наших закона. Тај увод у Општи део Кривичног законика састоји се из два члана, из члана 1 који одређује задатак нашем кривичном законодавству, и члана 2 који одређује сврху кажњавања. У члану 1 држава утврђује свој однос према кривичном делу утврђујући објекте којима закон пружа заштиту од друштвено опасних дела; у члану 2 држава одређује свој однос према учињеној кривичној делатности и њеном учиниоцу. Тако ове две основне опште одредбе дају одмах на челу закона јасно одређење циља и метода наше казнене политике, сажету суштину Кривичног законика.

Та два члана гласе:

Члан 1

Кривично законодавство Федеративне Народне Републике Југославије има задатак да одређивањем кривичних дела и прописивањем казни, васпитно-поправних и здравствено-заштитних мера, које се примењују у законском одређеном поступку, штити од друштвено-опасних дела народну државу засновану на тековинама народноослободилачке борбе, њен правни поредак, њену социјалистичку изградњу и личност и права њеног грађанина.

Члан 2

Сврха кажњавања јесте:

Уништавање друштвено опасне делатности, одвраћање и спречавање учиниоца да не чини кривична дела; преваспитавање и поправљање учиниоца општи васпитни утицај на друге чланове друштва у циљу одвраћања од вршења кривичних дела.

Иако је основни значај члана 1 у томе што одређује општи задатак нашег кривичног законодавства, он уствари даје и дефиницију друштвено опасног односно кривичног дела исто онако како то чини члан 3 у свом другом ставу, само што то члан 1 чини са ставовишта задатка кривичног законодавства, а члан 3 у форми дефиниције друштвено опасног дела.

То опет, с друге стране, значи да став 2 члана 3 допуњује члан 1 тиме што још детаљније одређује објекте казнене заштите, чиме допуњује тај члан у његовој главној садржини одређивања задатка кривичног законодавства. Али поред одре-

Ћивања задатка кривичног законодавства члан 1 садржи и средства којим наше кривично законодавство спроводи заштиту од друштвено опасних дела, као и принцип да се та средства заштите морају примењивати у законом одређеном поступку.

Члан 2 има такође своју допуну, у члану 80. Ту је допуна у самој суштини одредбе о сврхи кажњавања.

Навешћу овде обе допуне:

Члан 3

(2) Друштвено опасно је дело које угрожава или нарушава државно и друштвено уређење, независност и безбедност Федеративне Народне Републике Југославије, личност грађана, њихова права, права друштвених организација, као и уопште правни поредак утврђен савезним Уставом и уставима народних република.

Члан 80

(2) Сврха казне не може бити проузроковање физичких патњи или вређање људског достојанства осуђеног.

Какав је, дакле, с обзиром на узајамно допуњавање чланова 1 и 3, задатак који је постављен кривичном законодавству наше народне државе?

Општи задатак кривичног законодавства ФНРЈ јесте у томе да штити од друштвено опасних дела народну државу — ФНРЈ — њен правни поредак, њену социјалистичку изградњу и личност и права њеног грађанина (чл. 1). Узимајући у обзир и текст става 2 члана 3 објекти казнене заштите, који су наведени у овом закону јесу:

- а) ФНРЈ, у целини, као народна држава заснована на тековинама народно-ослободилачке борбе;
- б) државно и друштвено уређење ФНРЈ;
- в) социјалистичка изградња државе;
- г) независност и безбедност ФНРЈ;
- д) личност и права грађанина ФНРЈ;
- ђ) права друштвених организација;
- е) уопште правни поредак утврђен савезним Уставом и уставима народних република.

Очигледно је да ово појединачно навођење објеката казнене заштите не треба схватити тако као да су ти објекти исцрпени члановима 1 и 3, као да то навођење има неки таксативан карактер. С друге стране, неки од наведених објеката (од б до ѓ) и сами се налазе обухваћени у појму народне државе (а), или у појму правног поретка (е), а ти појмови опет са своје стране обухватају далеко више него што је изричито наведено под б до ѓ. Исто тако, на пр. и „друштвено уређење“ или „социјалистичка изградња“ нужно обухватају на пр. и за-

штиту општенародне имовине, за коју и сам Устав предвиђа да стоји под нарочитом заштитом државе.

Према томе, најопштији објекат казнене заштите, који у себи обухвата све остале, али који је у исто време и најконкретнији, јесте народна држава — ФНРЈ — заснована на тековинама народно-ослободилачке борбе, са својом територијом и својим народима, са целокупним својим политичким, економским и друштвеним уређењем, са својом независношћу и безбедношћу, са својом социјалистичком изградњом, са својим грађанима и својим друштвеним организацијама, са општенародном и задружном имовином и имовином својих грађана. Ту, дакле, народна држава као таква, као конкретна народна држава, ФНРЈ, настала из ослободилачке борбе њених народа против реакције и фашизма, прокламује своју чврсту вољу да се одређеним мерама, од којих највећа важност припада казним мерама, бори против кривичних дела која су за њу друштвено опасна. Узгред напомињем да се ни у чл. 1 ни у чл. 3 не употребљава иначе уобичајен израз о делима „управљеним“ („упереним“, „усмереним“) против народне државе, или „којима се иде за тим да се...“. То је учињено намерно да би се избегла и најмања могућа сумња о значењу тих израза, из којих би неко могао закључити да се ради само о умишљеним а не и о нехатним делима.

Желећи себи вечно трајање, буржоаско друштво оперише с „вечитим“ „истинама“, с „вечитим“ и „природним“ законима, испод којих тежи да прикрије своју експлоататорску, класно-антагонистичку суштину и угњетачки карактер своје државе. Буржоаска „наука“ одбацује схватање о историјској условљености буржоаског друштвеног поретка заснованог на приватној својини и капиталистичким односима производње, као што одбацује и схватање човека као резултат одређеног ступња друштвеног развика и одређених односа производње. Истина, у данашње доба вера буржоазије у вечност свог друштвеног поретка није ни искрена ни сигурна, благодарећи критици оружјем коју је капиталистичко друштво добило у успелим социјалистичким, народно-демократским револуцијама, са Октобарском револуцијом и постанком прве социјалистичке државе после Првог светског рата, или с народним револуцијама и оснивањем народних демократија после Другог светског рата. Али она се жилаво бори не би ли покопала свога гробара који се отеловио у социјалистичким државама, и званично гледа у тим револуцијама и антикапиталистичким покретима буну и злочин против „светиње“ приватне својине и светиње њеног експлоататорског поретка. И сада кад је вера у вечност њеног поретка поколебана, буржоазија нема интереса да узима у обзир историјску условљеност свог друштвеног поретка с којом се не може измирити.

Зато буржоазија и данас продужује оперисање с „вечитим истинама“ и апстракцијама, свдећи друштво и човека на апстрактне формуле. Шта више, она није никад раније као данас дизала своју „научну“ теорију до такве безочне лажи, до тако дрског извртања чињеница и то тако дречеће нескладности између својих поступака и својих „теорија“, или да се савремено изразимо, својих „доктрина“ и „планова“. Али свему упркос није могуће сакрити класну експлоататорску суштину у једном праву које почива на приватној својини, а најмање данас када је буржоаска држава — и тамо где се буса у прса као савршенство „демократије“ — присиљена да баца у старо гвожђе принцип законитости и једнакости пред законом који је био почетна основица буржоаског права. Принуда под којом је буржоаска држава од свога постанка била да прикрива своју угњетачку суштину чинила је да је и буржоаско кривично законодавство ћутало о свом задатку.

Сасвим супротно стоји ствар са социјалистичком државом, односно с државом истинске народне демократије, која је ушла у период своје социјалистичке изградње. Ту где не господари интерес шаке експлоататора, већ државна организација служи заштити интереса огромне, радне већине народа у циљу уништења експлоатације и изградње социјализма, не постоје разлози за сакривање карактера државе, па зато ни за сакривање задатка њеног кривичног законодавства.

Наша народна држава, резултат народне револуције, плод ослободилачке борбе својих народа; држава чији су грађани свесно и с надчовечанским жртвама поставили темеље њене изградње и свесно доприносе њеном учвршћивању и даљем развијању у правцу остварења друштва без класа и без експлоатације човека од човека; — таква држава, са својим политичким, економским и друштвеним уређењем, стоји у свети својих грађана као најдрагоценија тековина њихове демократске борбе. Зато су они, као њени творци и носиоци, увек спремни да је свима силама и без обзира на жртве бране од сваког напада или угрожавања, од било кога непријатеља, спољашњег или унутрашњег. А због тога и јасно прокламовање задатка кривичног законодавства као заштите такве државе од друштвено опасних дела одговара схватању и жељи сваког њеног исправног грађанина.

Али ми морамо овде још једном подвући да „народна држава“ није овде узета као нека апстракција, ни као нешто одвојено од њеног народа, од њеног грађанина, или нешто што би стајало изнад народа. Тако би нешто било противно самој основној суштини народне државе, која је од народа створена, од народа ношена и у служби народа, где је државна власт народна власт. Да би се подвукао овај нови однос државе према

њеним грађанима, и њеног грађанина према народној држави, подвлачи се и у члану 1 и у члану 3 заштита личности и права њеног грађанина.

Погледајмо ближе објекте казнене заштите које смо горе навели.

А) *Народна држава заснована на тековинама народно-ослободилачке борбе.* — Очигледно је да ово обухвата и заштиту самих тековина народне борбе на којима је народна држава заснована. То изричито каже Закон о уређењу народних судова у чл. 2 који, говорећи о главним задацима судова, ставља на прво место: „*заштита демократских тековина народно-ослободилачке борбе...*“

О заштити демократских тековина ослободилачког рата говори нарочито члан 2 Закона о кривичним делима против народа и државе, који закон, као што је познато, претставља антиципацију једног важног одељка (свакако прве главе) будућег Посебног дела Кривичног законика. У том члану, којим се одређује шта је кривично дело против народа и државе, наводе се међу објектима казнене заштите, поред постојећег државног уређења и спољне безбедности, и „*основне демократске, политичке, националне и економске тековине ослободилачког рата*“, које се ту и изрично наводе: „*федеративно уређење државе, равноправност и братство југословенских народа и народна власт.*“

О томе да је народна власт основна тековина народно-ослободилачке борбе против фашизма и реакције, говори и члан 6 савезног Устава, у тој форми да су основна тековина те борбе народни одбори као претставнички органи државне власти преко којих народ остварује своју власт.

О заштити равноправности грађана и народа и братства и јединства народа ФНРЈ говори, у сагласности са чланом 10 и чланом 21 Устава, и члан 1 Закона о забрани изазивања националне, расне и верске мржње и раздора, чије ће основне одредбе такође ући у посебни део Кривичног законика. Кривично дело кажњиво по том закону јесте „*свако давање повластице и привилегије грађанима ФНРЈ на основу разлике у народности, раси и вероисповести које иде на то да се наруше уставна начела равноправности грађана и народа и братства и јединства народа ФНРЈ*“.

Овде треба још нарочито подвући члан 10 савезног Устава који оглашује да је противан Уставу „*сваки акт уперен против суверености, равноправности и националне слободе народа ФНРЈ и њихових народних република*“ и члан 9 Устава, којим ФНРЈ преузима на себе обавезу да „*штити и брани суверена права народних република*“ и да „*штити безбедност, као и друштвено и политичко уређење народних република*“.

На тај начин постављајући заштиту народне државе, засноване на тековинама народно-ослободилачке борбе, од друштвено опасних дела, Општи део Кривичног законика узима народну државу као целину са свима оним основним демократским тековинама које нашој држави и дају карактер народне државе, демократије новог типа.

Б) *Државно и друштвено уређење ФНРЈ*. — Ту треба посебно подвући само то да је друштвеним уређењем обухваћено и *друштвено-економско уређење* наше државе како је оно утемељено у глави IV савезног Устава, а разрађено у низу посебних закона.

Уставне одредбе дале су чврст темељ новом друштвено-економском уређењу наше државе и новим односима производње, темељ на коме је наша држава могла сигурно да закорача у социјалистичку изградњу, која се ради своје важности изричито наводи у члану 1 Општег дела Кривичног законика.

В) *Социјалистичка изградња*. — Видели смо да Закон о кривичним делима против народа и државе сматра кривичним делом против народа и државе сваку радњу којом се угрожавају економске тековине ослободилачког рата. Те су тековине укључене у друштвено-економском уређењу како је оно постављено у поменутој глави савезног Устава. Као најосновнија економска тековина има се сматрати узимање главних средстава за производњу у руке државе, која на основу тога може да даје правац привредном животу и развиту путем општег привредног плана, ослањајући се на државни и задружни привредни сектор и остварајући општу контролу над приватним сектором привреде (члан 15 Устава). Како је у развиту народне привреде главни ослонац државе општенародна имовина, то Устав проглашава да се општенародна имовина налази под нарочитом заштитом државе. Тој заштити служе поред Закона о кривичним делима против народа и државе (члан 3, тачка 2 — „економска моћ државе“; тачка 9 — потстицање страних држава на економски рат и на заплону имовине ФНРЈ и њених држављана; тачка 13 — терористичка економска саботажа; чл. 11 — економска шпијунажа) и Закон о заштити народне имовине, Закон о сузбијању недопуштене трговине, недопуштене шпекулације и привредне саботаже, и други закони. Заштити општенародне имовине као основе нашег привредног живота, као облика друштвене, социјалистичке својине, а исто тако и заштити другог облика друштвене својине, задружне имовине, мораће Посебни део Кривичног законика посветити нарочиту пажњу. Не може се довољно подвући обавеза органа контроле, тужиоштва и судова у непрекидној, будној и строгој заштити државне и задружне имовине.

Чињеница коју је истакао друг Тито у своме говору о про-

јекту Закона о петогодишњем плану — да су код нас средства за производњу прешла из приватне у друштвену својину, да је производња добила нови карактер, карактер производње за потребе народа, наше опште народне заједнице, а не за профит, не за стицање богатства појединаца, другим речима да се са капиталистичког начина производње прешло на социјалистички начин производње, — као и основни задатак првог петогодишњег плана како је формулисан у тачки 9 Увода у Закон о петогодишњем плану — ликвидирати привредну и техничку заосталост; учврстити економску и одбранбену снагу земље; учврстити и даље развити сектор народне привреде и нове односе производње који из њега проистичу; и подићи опште благостање трудбеника из сва три привредна сектора — јасно показује због чега члан 1 Општег дела Кривичног законика изричито истиче социјалистичку изградњу наше државе као објекат заштите од друштвено опасних дела.

Г) *Независност и безбедност ФНРЈ.* — Појам независности обухвата како политичку, тако и економску независност народне државе у односу према другим државама. У држави народне демократије стоји изван сваке сумње да је политичка независност нераздвојно везана са економском независношћу, да је прва без друге уопште неостварљива и неодржива, да је друга она чврста реална подлога на којој почива сав систем народне демократије, народна власт, сама народна држава као таква. То је у много прилика истицано од наших државних руководилаца. Шта више, остварење петогодишњег плана јесте неопходан услов како наше економске, тако и наше политичке независности, „Без остварења тога плана — рекао је друг Тито у наведеном говору о плану — нема базе наше економске и политичке независности“.

Исто је тако разумљиво да заштита независности ФНРЈ обухвата заштиту суверености, равноправности и националне слободе њених народа и њихових народних република (Устав, чл. 10) од спољних и унутрашњих непријатеља.

Заштита безбедности обухвата спољну и унутрашњу безбедност. У условима потпуне ликвидације остатака старог режима и чврстине наше народне власти, данас тежиште лежи на осигурању спољне безбедности државе. Заштиту спољне безбедности предвиђа члан 2 и поједине тачке члана 3 Закона о кривичним делима против народа и државе. У члану другом (став 2) проширује се ова заштита и на друге државе с којима ФНРЈ има уговор о савезу, пријатељству и сарадњи, под условом узајамности. Сличну одредбу има Кривични законик РСФСР, где се у посебном делу, у члану 58¹, после одређења појма контрареволуционарне делатности каже: „Полазећи из међународне солидарности интереса свих трудбеника, оваква

се дела сматрају контрареволуционарним и онда када су уперена против сваке друге државе трудбеника, иако она није у саставу СССР“.

Независност и безбедност Совјетског Савеза и држава демократије новог типа претстављају данас главне циљеве отворених и тајних напада и угрожавања од стране империјалистичке агресије. Агресивни и експанзивни империјализам садашњег периода сачињава такву политичку средину око народних демократија из које полази индијатива, потстрекавања, организовање и помагање најразноврснијих отворених и јавних, као и тајних напада, покушаја и завера против њихове политичке и економске независности и државне безбедности, против њиховог државног и друштвеног уређења, против њихове економске и одбранбене моћи, против органа њихове народне власти. Нема злочина од којих би се империјализам уздржао, нема метода бандитизма који не би применио. Скала тих злочиначких покушаја ванредно је разноврсна, као што су разноврсне форме те непријатељске делатности и путеви и канали преко којих се она врши. Посебни део Кривичног законика мораће повести рачуна о тим новим формама у којима се испољава делатност међународног империјалистичког бандитизма против независности и безбедности народних држава. Али и међународно право морало би већ да узме у обзир ту агресивну делатност која је створила нов тип међународног злочина, како су то јасно показали многи процеси у земљама народне демократије.

Иако је Закон о кривичним делима против народа и државе донет још јуна 1945 године, дакле одмах при крају рата, када агресивне тенденције западног империјализма и његово непријатељско иступање према народним демократијама нису још били узели оштрину коју имају данас, а његова потстрекавања на кривична дела против народних демократија још се нису била испољила у свима формама које су се одонда развиле, ипак је тачка 9 члана 3 поменутог закона углавном обухватила бар извесне облике тих кривичних дела — потстицање неке стране државе на рат против своје домовине или на оружану интервенцију, на економски рат, на заплену имовине ФНРЈ или њених држављана, на прекид дипломатских односа, или на раскидање међународних уговора с њом, или на мешање у њене унутрашње послове.

Овде ћу још само поменути члан 43 савезног Устава којим се завршава глава о правима и дужностима грађана и о коме кривично законодавство и судови морају водити нарочито рачуна. У том члану Устава проглашује се, баш ради заштите грађанских слобода и демократског уређења државе утврђеног Уставом, као незаконито и кажњиво употребљавати грађанска права ради промене и нарушавања уставног уређења у против-

демократском духу. Устав Народне Републике Бугарске, донет 4 децембра ове године, водио је рачуна о међународној ситуацији која се развила у времену скоро од две године после доношења нашег Устава, па узима у обзир и империјалистичку агресију. Навешћу овде став 2 члана 87 Устава НР Бугарске:

„Забрањује се и кажњава законом образовање, и чланство у њима, организација које себи постављају за циљ да одузму или наруше права и слободе бугарског народа, извојеване народним устанком од 9 септембра 1944 године и зајемчене овим Уставом, да угрозе националну независност и државни суверенитет земље, или који јавно или тајно проповедају фашистичку и антидемократску идеологију, или олакшавају империјалистичку агресију”.

Д) *Личност и права грађана.* — Напред сам већ подвукао значај који има истицање у члановима 1 и 3 Општег дела Кривичног законика личности и права грађанина Југославије као објекта казнене заштите од друштвено опасних дела. Ради се како о заштити живота и здравља, тако и о заштити свих уставом и законима зајамчених права грађана.

Грађани ФНРЈ не уживају лажну „једнакост пред законом“ буржоаског права. Једнакост њихових права је стварна, па Устав и закони указују и на средства да та права буду грађанину обезбеђена. Органи правосуђа морају због тога увек имати на уму вредност коју народна држава гледа у свом грађанину, и при оцењивању сваког случаја суд треба да гледа појединца у његовом месту у друштвеној заједници, у његовом односу према држави, да посматра личност у њеној повезаности са основним демократским тековинама народно-ослободилачке борбе.

Б) *Права друштвених организација.* — У друштвене организације улазе синдикати радника и службеника, све врсте народних задружних организација и друге масовне народне организације, као Народни фронт, Народна омладина, Антифашистички фронт жена итд.

Важност коју народна држава придаје народним организацијама очигледна је из више одредаба савезног Устава и из низа других закона, да не говоримо о томе колико су сами грађани свесни важности свестране улоге коју у животу народа и народне државе играју те организације. Спровођење прве године петогодишњег плана и постигнути резултати пружили су сјајну потврду о реалној вредности оне одредбе члана 15 Устава по којој се „у остваривању општег привредног плана и привредне контроле држава ослања на сарадњу синдикалних организација радног народа“.

Сам карактер народне државе као народне државе захтева да се и при најопштијем постављању задатака кривичног законодавства истакну као објекат законске заштите личност грађанина ФНРЈ и његова права. Ово има крупан теориски и по-

литички значај, јер је тиме још истакнутије подвучен демократизам и хуманизам нашег кривичног законодавства и целог државног и друштвеног уређења наше државе.

Е) *Правни поредак утврђен савезним Уставом и уставима народних република.* — Иако је правни поредак укључен у појму народне државе, ипак је било потребно означити изричито и правни поредак као објекат заштите од друштвено опасних дела, и нарочито истаћи поред савезног Устава и уставе наших шест народних република као скуп основних закона који тај поредак утврђују. Тиме се још једном подвлачи федеративни принцип на коме почива наше државно уређење, а у исти мах и јединство нашег правног поретка, које се између осталог огледа и у јединственом кривичном законодавству.

Ни у овако општем прегледу ми нисмо исцрпили задатак нашег кривичног законодавства, ако не нагласимо да се заштита од друштвено опасних дела не односи само на постојеће стање, утврђене установе и њихове темеље, него и на обезбеђење даљег развика наше државе и друштва на принципима социјализма. Овај велики интерес развика, ову велику перспективу морају сви они који су позвани да примењују наше кривично законодавство увек имати на уму. Само пуно разумевање тековина стечених прошлим борбама и борбом која се у другим формама непрекидно наставља, с једне стране, и држање пред очима велике перспективе друштвеног развика, с друге стране, могу нашим органима правосуђа дати сигурност у њиховој оријентацији. Само тако ће они разумети праву суштину задатка нашег кривичног законодавства.

Моша Пијаде

ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ОПШТЕГ ДЕЛА КРИВИЧНОГ ЗАКОНИКА¹⁾

Брзи развикак наше земље као једне од земаља нове, народне демократије, на основама које су биле створене већ у току ослободилачког рата, развикак данашњег новог друштвеног и државног уређења, као и развикак нашег законодавства, пружају нам могућност да учинимо нове важне кораке за учвршћивање и даље изграђивање нашег правног поретка доношењем неколико важних закона. У томе смјеру Савезна влада је у мо-

¹⁾ Образложење које је уз Пројекат кривичног законика — општег део поднео Министар Правосуђа ФНРЈ Народној скупштини.

гућности да пред четврто редовно засједање Народне скупштине, поред важних законских пројеката из других области државног, друштвеног и културног живота наше земље, изнесе и пројекат Општег дијела Кривичног законика.

Главни принципи овог законика дошли су до изражаја већ у кривичном законодавству у току народноослободилачке борбе као и у пракси народних судова из тог времена. Даља изградња нашег кривичног законодавства и пракса наших народних судова пружа данас довољно чврсту и широку основу да можемо успоставити опће принципе који регулишу борбу са друштвено опасним дјелатностима. На тај начин основне одредбе овог законика уопћавају праксу наших народних судова а истовремено омогућују и даљи развитак наше кривичноправне науке и праксе у правцу учвршћења законитости у нашој држави.

Опћи дио Кривичног законика садржи основне појмове кривичног права, као што су кривично дјело, сврха кажњавања, рачуњљивост, саучесништво, покушај и припремне радње, систем казни и принципе изрицања и извршења казне. Према томе, Кривични законик у овом Опћем дијелу одређује казнену политику наше нове државе и тиме претставља законодавни акт од крупног теориског, политичког и практичног значаја.

Основна улога коју Опћи дио Кривичног законика има и мора имати у развоју јединствене законитости у примјени нашег Кривичног права, као и у правно-политичкој чврстини нашег правосуђа указује са своје стране и на потребу доношења и на важност Опћег дијела Кривичног законика на овом важном подручју наше државне изградње. А од научног и политички правилног одређивања основа кривичног права и теориски прецизног система Опћег дијела Кривичног законика зависи у многоме јасност и исправност Посебног дијела Кривичног законика и других наших кривичних закона.

I

Централно питање сваког кривичног законика јесте питање појма кривичног дјела. Пројекат је заснован на материјалној концепцији кривичног дјела. Зато је по њему кривично дјело оно друштвено опасно дјело, које посеже на друштвено и државно уређење, независност и безбједност наше народне државе, на личност, на права њених грађана и друштвених организација као и на цио правни поредак утврђен савезним Уставом и уставима народних република.

Напуштајући апстрактно и формалистичко гледиште кривичног законодавства грађанских држава, које је заштиту своје експлоататорске, класне државе лажно претстављало као одбрану „друштва уопће“ или „човјека уопће“, те је због тога у

кривичном дјелу гледало повреду правне норме, пројекат разоткрива праву друштвено-политичку садржину кривичног дјела и његовом материјалном концепцијом успоставља научно исправну и теориски јасну базу, како за теориску изградњу, тако и за примјену нашег кривичног система. По материјалној концепцији кривично дјело може бити само друштвено опасно чињење или нечињење. Без овога основног, најважнијег услова нема ни кривичног дијела ни казне.

Постављајући друштвену опасност дјела као основни услов одговорности, пројекат допуњује овај услов принципом израженим у члану 28 Устава, по коме се само законом одређују кривична дјела и прописују казне. Овај други услов кривичне одговорности јасно изражава да је кривично дјело само оно друштвено опасно дјело које је и кажњиво по закону.

Међутим, непрекидни развој друштвених прилика нужно захтјева да се отступи од норме која је у конкретном случају изгубила свој прави садржај, а тај развој такођер захтијева да се отступи од норме, кад она потпуно не утврђује кривично дјело. Досљедно томе, према пројекту, с једне стране нема кривичне одговорности кад постоје дјела незнатне друштвене опасности или кад је услед друштвено-политичких промјена друштвена опасност престала постојати, без обзира на то што је кривично дјело по својим обиљежјима одређено у закону. С друге стране, на овој истој линији пројекат предвиђа употребу аналогије. Ако поједина друштвено опасна дјела нису непосредно, изрично одређена у закону, пројекат допушта да се одговорност за њих установи према дјелима одређеним у закону, али само под условом да међу њима постоји сличност у одређеним обиљежјима (елементима). Ово одређено и ограничено постављање аналогије одговара материјалном схватању кривичног дјела и истовремено учвршћује нашу законитост.

Други основни принцип пројекта јест принцип личне одговорности учиниоца кривичног дјела. Субјект кривичног дјела, тј. човјек, иако улази у састав кривичног дјела није само додаток субјективне стране кривичног дјела. Због тога пројекат поклања велику важност установљењу кривичне одговорности дајући прецизно одговор на питање кад та одговорност постоји. Тако, пројекат поставља као један од неопходних услова за постојање кривичне одговорности чињеницу да је кривично дјело извршило психички здраво лице старије од 14 година. Са овим у вези, регулисана су питања урачунљивости и кривичне одговорности малолетника старијих од 14 година. На овој основи, наш казни систем обухвата поред казни још и васпитно-поправне и здравствено-заштитне мјере.

Начело личне одговорности још је више учвршћено и потврђено принципом субјективног основа одговорности учиниоца

за одређено кривично дјело. Лице старије од 14 година и психички здраво може одговорати за учињено дјело само ако постоји његова виност, тј. ако је то дјело извршило са умишљањем или из нехата. Сугласно истинском демократизму народне државе и уставним гаранцијама права грађана, кривња је неопходан основ кривичне одговорности грађана. Без кривње нема кривичног дјела, нема казне. Принцип личне и субјективне одговорности претставља израз и потврду напредних демократских државних уређења и тековину науке кривичног права.

Трећи основни принцип пројекта лежи у схваћању да је кривично дјело акт спољњег понашања психички здравог и одраслог човјека. Овај принцип такођер претставља тековину науке кривичног права. Методолошки, он је израз дијалектичког схваћања бића кривичног дјела, схваћања заснованог на јединству објективних и субјективних елемената, учиниоца и чињења, кривца и кривичног дјела.

Полазећи од принципа да је биће кривичног дјела укупност свих објективних и субјективних елемената, која на основу закона одређује дато кривично дјело, наш пројекат је пружио правилно и сигурно упутство нашем демократском правосудју и дао чврсто решење раније замућених питања кривичног права, као што су: одговорност за припремне радње, покушај, стицај кривичних дјела итд.

У вези са овим поставама, пројекат је поставио узрочност као неопходни основ кривичне одговорности. За постојање кривичне одговорности није довољно да је учинилац био крив, него је потребно да су кривична радња и њене посљедице резултат његовог понашања. Пошто је кривично дјело акт спољњег понашања човјека, то само извршилац кривичне радње која је довела до наступања посљедица може сносити одговорност за та дјела. На тај начин, субјективни основ одговорности допуњује се објективним условом одговорности. Јединство начела: да без кривње и без узрочности нема кривичне одговорности, нема казне, јесте израз и посљедица кривичног права, које је настало и које се развија у условима напредних истински демократских држава.

Четврти основни принцип пројекта кривичног законика односи се на сврху кажњавања и казни систем. Пројекат истиче да је сврха кажњавања у исто вријеме отстрањивање друштвено опасне дјелатности, одвраћање и спријечавање учинилаца да не чине кривична дјела, поправљање и преваспитавање учинилаца као и опћи васпитни утицај на друге чланове друштва у циљу одвраћања од вршења кривичног дјела. Поправна и васпитна страна казне тјесно је повезана са елементима принуде. Ово јединство у кажњавању омогућено је чињеницом да у народној држави која искорењује основе и остатке ек-

сплоататорског друштва, принуда не претставља ни одмазду ни сврху за себе, него нужну мјеру за обезбеђење основа и услова потребних за изградњу бољег и сретнијег друштва.

Сугласно сврхи кажњавања која тежи поправљању и преваспитавању учинилаца кривичних дјела и на основи материјалне концепције кривичног дјела као друштвено опасне радње, наш пројекат предвиђа систем казни који обухваћа два наест врсти казни поред васпитно-поправних и здравствено-заштитних мјера. У овом погледу пројекат је само у пречишћеном облику прихватио и учврстио већ постојећи систем казни, изражен у Закону о врстама казни. Нове и јасније одредбе у систему казни имају за циљ само да потврде један од основних принципа пројекта: принцип индивидуализације казне. Казна мора бити тако одмјерена да највише и најпотпуније одговара конкретной друштвеној опасности дјела и учиниоца. Поред већег броја врсти казни низ других установа које пројекат предвиђа усмјерене су да омогуће суду пуну и правилну примјену начела индивидуализације казни. У те установе долазе: споредне казне које се могу изрицати под условима овог законика и кад нису нарочито одређене код сваког кривичног дјела, избор казне у случају алтернативних казни, право изванредног ублажавања казне, право ослобођења од казни, условна осуда, условни отпуст као и одређени облици гашења казни. Најзад, новост у систему казни према досадашњем систему претставља увођење казне лишења слободе с принудним радом у доживотном трајању. Ово пројекат допушта само као изузетну мјеру ублажавања казне, и то у два одређена случаја: у случају кад је за одређено кривично дјело у закону предвиђена казна смрти и у случају доношења помиловања и амнестије смртне казне. Ова мјера одговара начелу индивидуализације казне и доприноси да се смртна казна још више постави као изванредна мјера кажњавања.

II

Што се тиче система нашег Кривичног законика, пројекат је пошао од начела да систематика мора бити вјеран израз основних принципа. У првој глави је изнијет задатак кривичног законодавства у који улази и сврха кажњавања. Кривично дјело и казне остају и данас као и раније основни појмови кривичног права и зато су они у пројекту истакнути у опћим цртама на првом мјесту (чл. 1—2).

Друга глава која носи назив: кривична одговорност, садржи одредбе о томе под којим се условима и на којим условима грађани могу позвати на кривичну одговорност. У нашој држави Устав и закони штите права и интересе грађана. Примјена кривичних закона против грађана који чине кривична

дјела претставља и мора претстављати вршење принуде у облику казне. Отуда је разумљиво, да је од првенствене важности утврдити који су и какви опћи услови и основи кривичне одговорности, од којих зависи кажњивост и тежина дјела.

У овој глави су на првом мјесту одређени услови кривичне одговорности, односно оне околности чије непостојање искључује могућност да се уопће постави питање кривичне одговорности (чл. 3—9). Затим су одређени основи одговорности, односно утврђене су оне објективне и субјективне основе на којима се може одредити кривична одговорност одређеном лицу за одређено друштвено опасно дјело. Ту долазе одредбе о узрочности и кривњама (чл. 10—13). Најзад, у ову главу су стављене и одредбе о нужној одбрани и крајњој нужди (чл. 14—15).

Трећа глава је посвећена даљој разradi кривичног дјела. Узимајући у обзир да су најважнији елементи бића кривичног дјела који имају опћи и принципијелни карактер (као што су друштвена опасност, кривња и узрочна веза) стављени у главу: о кривичној одговорности, у овој глави су расправљена питања о начину, мјесту и времену извршења кривичног дјела (чл. 17 до 19). Међутим, значај ове главе састоји се и у томе што она садржи слиједећа два значајна одељка: један посвећен стадијумима извршења кривичног дјела (припремне радње и покушај) (чл. 20—23), и други који регулише форме извршења кривичног дјела (саучесништво) (чл. 24—29). Одредбе које установљавају одговорност иницијатора и организатора кривичног дјела, као и припадника разних злочиначких организација за вршење кривичних дјела, одговарају резултатима савремене науке о кривичном дјелу, и тековинама међународног кривичног права, постављеног у Статуту Међународног војног суда који је судио нацистичким ратним злочинцима, потребама кривичноправне заштите постојећег поретка у нашој држави и претстављају уопћавање наше судске праксе од почетка народноослободилачке борбе до данас.

Четврта глава садржи одредбе које регулишу наш казни систем дајући појам појединих казни и принципе за њихово одмјеравање приликом изрицања од стране суда (чл. 30—70). У ову главу су унијете и одредбе посвећене условној осуди (чл. 71—73) васпитно-поправним мјерама (чл. 74—80) и здравствено-заштитним мјерама (чл. 80). На крају ове главе унијет је одељак који садржи принципе о извршењу казни (чл. 82—87). Како ће принципи о извршењу казне морати бити даље разрађени посебним законом, њихово уношење у кривични законик оправдава се тиме, што они јасно показују начине и средства за остварење сврхе кажњавања.

Пета глава је посвећена гашењу казни (чл. 88—95). С обзиром на важност установа као што су застарјелост, брисање осуде (реhabилитација), амнестија и помиловање, одредбе о њима изузете су из традиционалног мјеста у кривичним законикима у опћој глави о казни и уједињене су у посебној глави.

Посебно, значај ових одредаба лежи у томе што оне озакоњују већ постојећа правна правила и дају теоријско правну подлогу важним установама нашег кривичног права и казнене политике као што су амнестија и помиловање.

Најзад шеста глава посвећена је важењу кривичних закона. Поред значајних одредаба о временском и просторном важењу (чл. 96—101), које одговарају напредном демократском законодавству и уобичајеној међународној пракси, ова глава садржи и одредбе о односу Кривичног законика према посебним савезним и републиканским кривичним законима (чл. 102 до 103).

III

Пројекат овога законика претставља резултат пажљивог и релативно дугог рада. Први његов нацрт, израђен од комисије стручњака при савезном Министарству правосуђа, стављен је на јавну дискусију и отштампан у нашим правним часописима и у посебној брошури. На овај нацрт су дате примедбе од стране свих наших савезних и републиканских установа, као и од стране појединих научних и практичних радника на пољу кривичног права. На основу првог нацрта и овог материјала настављен је рад на изради пројекта под руководством Комитета за законодавство и изградњу народне власти и савезног Министарства правосуђа. На основу теоријских проучавања израђен је коначни пројекат. Овај пројекат је Влада ФНРЈ проучила и са потребним измјенама и допунама подноси га као свој законски приједлог.

Приликом састављања овог пројекта проучавани су и узети у обзир резултати напредне науке кривичнога права као и познати страни кривични законик, као што су Кривични законик РСФСР-а, Чехословачке, Швајцарске итд. Приликом састављања овог пројекта требало је проучити и усвојити научно утврђене и неоспорне тековине напредне научне мисли у области кривичног права и у исто вријеме изразити и учврстити све оне тековине и установе кривичнога права и казнене политике наше државе које су се изградиле заједно са остварењем и изградњом наше народне државе, водећи стално при томе рачуна о перспективама њеног даљег развоја у правцу сталног учвршћења народне демократије и изградње социјализма.

Разумљиво је да овај законик не претставља потпун и завршен систем нашег кривичног законодавства и права. На његовим основама је потребно ускоро изградити и донијети Посебни дио који ће са овим Опћим дијелом претстављати потпун Кривични законик. На нашим научним радницима, као и на нашим органима правосуђа, лежи частан и одговоран задатак да даље разрађују и кроз праксу и примјену у исто вријеме развијају, обогаћују и учвршћују значајна напредна и демократска начела која садржи овај Опћи дио.

Достављајући овај пројекат Народној скупштини ФНРЈ на даљи Уставом предвиђени поступак, уверен сам да ће Народна скупштина усвојити принципе овог пројекта и да ће доношење Опћег дела нашег Кривичног законика претстављати значајан допринос у изградњи наше државе и учвршћивању њеног правног поретка и права њених грађана.

Фране Фрол

О ПРЕДЛОГУ КРИВИЧНОГ ЗАКОНИКА ОПЋИ ДИО¹⁾

Другови народни посланици,

Предлог опћег дијела кривичног законика садржи основна начела казнене политике наше државе, он одређује начин и средства којима се наша народна држава заштићује од напада противнародних елемената и других учинилаца кривичних дјела на њено државно и друштвено уређење, њену безбједност и независност, од напада на личност и права грађана и друштвених организација, те уопће на поредак у држави заснован на тековинама Народно-ослободилачке борбе.

Основна начела казнене политике наше народне државе настала су и развила се у току Народно-ослободилачке борбе у складу са опћом линијом те борбе. Правосуђе у периоду Народно-ослободилачке борбе било је једно од средстава у борби против окупатора и домаћих издајника. Суђење ратним злочинцима и непријатељима народа на јавним процесима и њихово кажњавање било је израз народног схваћања о правди и судовању, оно је допринијело раскривавању издајника у очима народних маса. Ауторитет пресуда народних — војних и цивил-

¹⁾ Говор одржан у Народној скупштини ФНРЈ у начелној дебати о Предлогу кривичног законика — Опћи дио.

них — судова из времена Народно-ослободилачке борбе био је огроман. Наводим један податак из извјештаја Главног штаба Хрватске од 5 октобра 1944 године, који показује колики је био ауторитет и морално-политички утјецај одлука народних судова и народних власти уопће: „15 августа о. г. (1944) један четничка група напала је кажњенички логор у шуми Пролом и растјерала га. Од ових кажњеника које су четници позвали да иду с њима само су двије дјевојке пристале на позив, док су сви остали кажњеници одбили да иду са четницима и пријавили се команди подручја да издржавају даље своју казну. Чак се вратила и Ката Косијер из Утолице која је због сарадње са четницима била осуђена на три године присилног рада.”

У периоду послеријатне обнове и изградње наше кривично законодавство и правосуђе развијали су се даље у складу са потребама заштите тековина Народно-ослободилачке борбе и дјела изградње, са потребама заштите животних интереса наших народа и појединих грађана. Док је у току Ослободилачког рата и непосредно по његовом завршетку главни задатак казнене дјелатности био кажњавање ратних злочинаца и издајника, у периоду послеријатне обнове и изградње тај главни задатак био је и јесте кажњавање иностраних агената, покушаја појединих терориста, шпекуланата, оних који краду и расипају народну имовину и других нарочито опасних врста криминалаца.

Дакле, начела Пројекта опћег дијела кривичног законика развијала су се у складу са опћом линијом Ослободилачке борбе и послеријатне изградње, она су настала из потреба те борбе и провјерена у пракси нашег новог кривичног правосуђа. Она претстављају искуство и уопћење те праксе.

Даље. Пројект опћег дијела кривичног законика заснива се на резултатима које је дала напредна наука о кривичном праву.

Централно питање кривичног права јесте учење о кривичном дјелу. Пројекат усваја хисторијско-материјалистичко схваћање кривичног дјела садржано у тзв. материјалној дефиницији кривичног дјела. Према материјалној дефиницији кривично дјело претставља напад на одређени друштвени однос, односно на ужи или шири круг друштвених односа који су владајући у одређеној држави. Услијед тога кривично дјело је друштвено опасно дјело. Сагласно с тиме Пројект у чл. 3 (1) прописује: „Нема кривичне одговорности за дјело које није друштвено опасно.“

Од напада на друштвене односе који у њој владају држава се заштићује одређивањем кривично-правних прописа (норми) и примјеном казнија према онима који изврше такав

напад, односно прекрше кривично-правну норму. Кривично дјело претставља, дакле, и прекршеће кривично-правне норме, оно је противправно. Према томе, кривично дјело је друштвено опасно дјело, али је оно у исто вријеме противправно дјело. Суштину кривичног дјела одређује његова друштвена опасност, а не његова противправност. Друштвена опасност има примарни а противправност секундарни значај, она је правни израз друштвене опасности.

Услијед промјена у друштвеним односима мијења се и објект кривичног дјела, то јест мијења се и нападави друштвени однос, а одговарајући томе мијења се и кривично-правна норма којом се тај однос заштићује. Према томе, кривично дјело не претставља напад на неко непромјенљиво, опће добро човјечанства, нити оно претставља прекршеће неке вјечне норме. Напротив, оно претставља напад на конкретне друштвене односе који владају у одређеном друштвеном уређењу и одређеној држави, оно претставља прекршеће кривично-правне норме коју је та држава прописала.

И у буржоаској науци о кривичном праву било је праваца који су заступали становиште, да је кривично дјело друштвено опасно дјело и да се друштво од таквих дјела мора да заштићује. Према том становишту кривично дјело претставља напад на заједничке интересе друштва, односно на такво добро појединог грађанина које претставља опће добро читаве заједнице и зато су таква дјела опћеопасна. Међутим, учење о „заједничким“ интересима и „опћем“ добру свих чланова друштва у експлоататорској држави, на према томе и учење о кривичном дјелу као опћеопасном дјелу, једнако за експлоататоре и експлоатисане, служило је томе да прикрије постојање и непомирљивост класних супротности између експлоататора и експлоатисаних, конкретно да прикрије класни карактер кривичног законодавства као оруђа класне владавине експлоататора.

Пројект одбацује ову маску и каже да друштвено опасно дјело, то јест кривично дјело, претставља напад на нашу народну државу засновану на тековинама Народно-ослободилачке борбе, на њен правни поредак, њену социјалистичку изградњу и личност и права њеног грађанина (чл. 1 и 3). Напад на друштвене односе који владају и који се изграђују у нашој народној држави заиста је друштвено опасан, јер је управљен против интереса огромне већине народа. Ти друштвени односи засновани су на чињеници да се власт и основна средства за производњу налазе у рукама народа, на стварном подударашу интереса радног човјека са интересима народне заједнице и укидању експлоатације човјека по човјеку.

Наш Пројект, одређујући суштину кривичног дјела у његовој друштвеној опасности, у исто вријеме у чл. 4 прописује

да се кривично дјело може одредити и казна за њега прописати само законом. Према томе Пројект за постојање кривичне одговорности и кривичног дјела поставља и даљи услов, то јест да је кривично дјело као такво одређено у закону, он усваја старо кривично-правно начело — *nullum crimen sine lege*. Према томе, државним органима који примјењују кривични закон није остављено да просуђују само то да ли је и колико је неко дјело друштвено опасно, они су дужни пазити и на то да ли је то дјело као кривично дјело предвиђено у закону и држати се закона. На тај начин, у највећој могућој мјери, искључује се неправилна примјена закона и самовоља. Овај пропис, да је кривично дјело само оно које је као такво одређено у закону, и има за главни циљ учвршћивање законитости. Наша нова демократска законитост није нека извана наметнута законитост, она је унутрашња потреба постојећег поретка и социјалистичке изградње у нашој држави. Напосе, начело законитости садржано у пропису чл. 4 Пројекта претставља важну гаранцију за обезбјеђење личне слободе и права појединих грађана. Баш у том циљу и чл. 28 Устава ФНРЈ прописује: „Нитко не може бити кажњен за кривично дјело без одлуке надлежног суда донесене на темељу закона којим је одређена надлежност суда и к р и в и ч н о д ј е л о.” Пропис чл. 4 Пројекта, да се кривично дјело може одредити само законом, претставља, дакле, једно од начела нашег Устава.

Из изложеног слиједи, да се у вези са промјенама и развојем друштвених односа у одређеној држави мијења и друштвена опасност као битна значајка кривичног дјела. Те промјене у друштвеној опасности састоје се у томе што је друштвена опасност неких кривичних дјела посве нестала, или у томе што степен друштвене опасности неких у закону предвиђених кривичних дјела расте или опада, или у томе што нека дјела која раније нису била друштвено опасна сада постају друштвено опасним. Услијед тога може се догодити, и догађа се, да се са промјеном друштвене опасности сукладно не мијења и законски пропис. Тако настаје супротност између начела друштвене опасности с једне стране и одређености односно описа кривичног дјела у закону с друге стране. Начин рјешавања оваквих супротности кривични законик треба да регулише. Наш пројект регулише ово питање у прописима чл. 3—5.

Народно-ослободилачка борба довела је до структуралних промјена у питању државне власти и друштвено-економских односа. У вези с тим промјенама баш, она дјела која су у старој Југославији и њеном кривичном законодавству санкционисана као друштвено најопаснија (Закон о заштити државе итд.) у новој Југославији више нису друштвено опасна.

То старо противнародно законодавство укинато је у Народно-ослободилачкој борби *via facti*, а касније је то укидање потврђено и Одлуком Претсједништва АВНОЈ-а од 3 фебруара 1945 године, односно Законом о неважности правних прописа донесених прије 6 априла 1941 године и за вријеме непријатељске окупације од 23 октобра 1946 године. Потоњим законом начелно су укинута и кривично-правни прописи старе Југославије, али се поједина правна правила садржана у тим прописима могу примјењивати на односе још нерегулисане новим кривичним законима, и то под условом да нису у супротности са Уставом ФНРЈ, законима и прописима нове Југославије и начелима њеног уставног поретка. Другим ријечима, оцјена, да ли се поједина правна правила старог кривичног законодавства могу примјењивати или не, овиси о томе да ли су у њима предвиђена кривична дјела изгубила свој друштвено опасни значај или нису. Ту оцјену пропис чл. 5(2) Пројекта препушта органима кривичног гоњења и суду. Међутим, ако би поједина кривична дјела која су као таква предвиђена у кривичном закону ФНРЈ услјед развитка друштвених односа у међувремену откад су учињена до изрицања пресуде изгубила свој друштвено опасни значај — овакву промјену изразит ће законодавац тиме што ће законом односно кривично-правни пропис ставити ван снаге. Према томе, органи кривичног гоњења и суд у оваквом случају не могу оцјењивати да ли је кривично дјело предвиђено у закону у међувремену изгубило свој друштвеноопасни значај и престало бити кривичним дјелом.

Даље. Ако би услјед измијењених друштвених прилика неко дјело које досад није било друштвено опасно сада постало друштвено опасним, оно се не може гонити као кривично дјело, ако као такво не би било одређено у закону. То излази из прописа чл 4 и 5 (2) Пројекта. Смисао овог става и циљ ових прописа Пројекта јесте учвршћивање законитости. Овакав став не може довести до угрожавања друштвених односа у нашој држави, јер је законодавац у данашњим приликама увијек у могућности да новонастала кривична дјела праводобно одреди новим законом.

Даље. Ако услјед измјене друштвених прилика дође само до пораста или опадања интензитета друштвене опасности неких кривичних дјела, то јест ако та дјела остају друштвено опасна али се измијенио њихов друштвено опасни карактер, органи кривичног гоњења и суд не могу мијењати њихову квалификацију. То може учинити само законодавац новим законом. И овај став има за циљ учвршћивање законитости.

Даље. Супротност између друштвене опасности кривичног дјела и одређености кривичног дјела у закону може проузгавати и отуд, што је дјело које има сва обиљежја кривичног

дјела одређеног у закону већ у часу извршења представљало тако незнатну друштвену опасност, да уопће не претставља кривично дјело него евентуално прекршај или цивилно-правни деликт. Ову супротност Пројект регулише прописом чл. 5 (1) и препушта органима кривичног гоњења и суду оцјену простојања кривичне одговорности.

И коначно. Супротност између садржаја кривичног дјела и законске форме у којој се оно изражава појављује се и отуд што су кривична дјела по начину и предмету извршења као и по околностима у којима су учињена толико различна, да их је немогуће посве адекватно, са свим небитним обиљежјима и појединостима директно одразити у одговарајућем законском пропису. Форма је у том случају ужа од садржаја. У интересу је заштите народне заједнице од свих кривичних дјела, у којемгод се она облику појавила, у интересу је учвршћивања законитости, да се учиниоци оваквих кривичних дјела кажњавају. Ово питање Пројект регулише у чл. 5 (3) и допушта аналогију, наравно под условима тачно одређеним у закону.

Тиме су изложени прописи Пројекта о начину рјешавања супротности између начела друштвене опасности с једне стране и одређености, односно описа кривичног дјела у закону с друге стране.

Овом излагању о одређености у закону као услову кривичне одговорности ваља додати, да Пројект усвајањем начела „*nullum crimen sine lege*“, које је освештано начело старе науке о кривичном праву и буржоаско-демократског законодавства, преузима оно позитивно што је дала стара наука о кривичном праву. Међутим, ми у исто вријеме видимо, да поједина начела старог кривичног права преузета у наш кривични законик попримају друкчије значење. Начело „*nullum crimen sine lege*“ у нашем кривичном законодавству не претставља усвајање формалне дефиниције кривичног дјела, него средство за учвршћивање наше нове демократске законитости.

Пројект опћег дјела кривичног законика, поред друштвене опасности (противправности) и одређености у закону, поставља и кажњивост као један од услова кривичне одговорности. У чему се састоји кажњивост? Ако урачуљиво лице, које има у закону одређени узраст (Пројект одређује тај узраст за 14 година), изврши друштвено опасну радњу предвиђену у закону, и ако се у тој радњи стекну сви опћи и посебни елементи кривичног дјела — онда из стицаја тих услова и елемената слиједи кажњивост такве радње, то јест потреба државе да се путем државне принуде, путем казне заштити од такве радње и њеног извршиоца. Дакле, кажњивост као услов кривичне одговорности излази из стицаја осталих услова кривичне од-

говорности и елемената кривичног дјела, а не из тога што је у закону за конкретно кривично дјело запријечена казна. Напротив, одређивање казне за конкретно кривично дјело у закону излази из стицаја (постојања) свих елемената и услова кривичне одговорности, међу њима и кажњивости као услова кривичне одговорности. Казна се, дакле, појављује као последица кривичног дјела, а кажњивост је услов постојања кривичног дјела. Још јасније долази до изражаја појам кажњивости ако размотримо оне законске прописе који искључују кажњивост. Тако на примјер, по опћим прописима Пројекта искључена је кажњивост за кривична дјела која су амнестирана (чл. 93), или је застарјело право на кривично гоњење (чл. 88), а по чл. 6 Закона о кривичним дјелима против народа и државе припадници банди неће се казнити (неће бити кажњиво) ако се припадник банде својеволјно преда властима и открије банду и саопћи о њој важне чињенице прије него што он или банда изврше неко дјело кажњиво по наведеном закону. Из изложеног се види, да држава за становите радње које иначе имаду сва обиљежја кривичног дјела искључује кажњивост било стога што је дјело престало бити друштвено опасно, било стога што је у интересу учвршћивања поретка у држави да се такве радње не кажњавају (амнестија), па се према томе кажњавањем не би постигла ни једна од сврха кажњавања. Из изложеног слиједи и то, да је установљивање и укидање кажњивости један од најтипичкијих фактора у спровођењу казнене политике државе.

И коначно, као даљи услов кривичне одговорности Пројект одређује урачуљивост и одређени узраст учиниоца. Ово питање регулишу прописи чл. 6 до 9 Пројекта. Чл. 6 (1) каже: „Није кривично одговоран ко учини кривично дјело у стању трајног душевног обољења, привремене душевне поремећености или заосталог душевног развоја у колико услјед ових стања није био свјестан значаја дјела или није могао управљати својим поступцима“. Чл. 7 (1) Пројекта прописује: „За учињено кривично дјело малољетник може кривично одговарати само ако је навршио 14 година“, а чл. 8 прописује: „Малолетник старији од 14 година који због душевне неразвијености није у вријеме извршења кривичног дјела био свјестан значаја свог дјела или није могао управљати својим поступцима није кривично одговоран...“

Закључак. Тек онда када предложе све претпоставке за постојање кривичног дјела, то јест сви услови кривичне одговорности — друштвена опасност (противправност), одређеност у закону, кажњивост, урачуљивост и одређени узраст — тек тада можемо прећи на испитивање, да ли је одређено лице одговорно за конкретно кривично дјело.

За постојање кривичног дјела потребно је да предлеже сви елементи које закон за то дјело предвиђа. Ти елементи су или опћи, тј. такви који су потребни за постојање било којег кривичног дјела, или су посебни, тј. такви који су потребни за постојање појединог кривичног дјела, односно поједине врсте кривичних дјела.

Као опће елементе кривичног дјела, који се називају и основима кривичне одговорности, Пројект кривичног законика нормира узрочну везу и кривњу (виност). То су појмови опће познати и усвојени у кривичном праву.

Тако Пројект у чл. 10 прописује: „Није кривично одговорно за одређено кривично дјело лице између чијег чињења или нечињења и наступјеле друштвено опасне посљедице нема узрочне везе”. Дакле, само она кривично-правна посљедица може се ставити на терет учиниоцу која је проузрокована његовом радњом. Узрочна веза је филозофски, а не само кривично-правни проблем. Узрочна веза као основ кривичне одговорности у Пројекту је само начелно нормирана. Пред нашим правницима стоји задатак да је, полазећи од резултата које је о том проблему дала напредна наука о праву, даље разраде у складу са осталим опћим поставкама Пројекта и потребама нашег кривичног правосуђа.

Као други основ кривичне одговорности Пројект нормира кривњу (виност) и у чл. 11 каже: „1) учинилац је кривично одговоран за кривично дјело само кад га је учинио са умишљајем или из нехата. 2) кривично дјело учињено је са умишљајем кад је учинилац био свјестан могућности наступања друштвено опасне посљедице своје радње и при томе је желио или свјесно допуштао да посљедица наступи. 3) Кривично дјело учињено је из нехата кад је учинилац био свјестан могућности наступања друштвено опасне посљедице, а олако је држао да она неће наступити или да ће је моћи отклонити, као и кад учинилац није био свјестан могућности наступања друштвено опасне посљедице и ако је он према околностима и својим личним особинама могао и био дужан бити свјестан те могућности. 4) За кривично дјело учињено из нехата учинилац је кривично одговоран само кад то закон изричито одређује”. Из текста овог члана видимо да се он по својој формулацији много не разликује од текста старог кривичног законика. Међутим, проблем кривње захтијева темељиту ревизију његове досадашње научне обраде. Мислим да би се та ревизија требала кретати у слиједећем правцу: прво, ваља разбити опће усвојене круте оквире у степеновању кривње и то степеновање довести у склад са резултатима савремене психологије. Живот и судска пракса наине показују да је степеновање кривње истанчаније него се је то учинило у науци о кривичном праву. И друго, проблем кривње као основ кривичне

одговорности не може се разматрати изолирано. Он се мора разматрати у вези и међусобном прожимању са осталим условима и основима кривичне одговорности, а нарочито са психичком способношћу учиниоца и узрочном везом.

Толико о прописима Пројекта који се односе на услове кривичне одговорности и битне елементе сваког кривичног дјела.

Мислим да ваља посебно указати на пропис чл. 27 Пројекта, који регулише питање кривичне одговорности иницијатора, организатора и припадника злочиначких организација, банди, завјера и других злочиначких удруживања. Овај пропис ушао је у Пројект на сугестију са стране судске праксе. И оправдано. Тај пропис гласи: „1) Иницијатори и организатори који ради вршења кривичних дела стварају или искоришћују организације, банде, завере и друга удруживања, кривично су одговорни за сва дјела која су обухваћена злочиначким планом дјелатности тих удруживања и за сва поједина учињена дјела која су произашла из тог плана. 2) Припадници организација, банди завјера и других злочиначких удруживања кривично су одговорни као саучесници за сва учињена кривична дјела која су произашла из злочиначког плана дјелатности тих удруживања са којима су се они сагласили и то својим дјелом и понашањем изразили, без обзира да ли су непосредно учествовали у извршењу тих кривичних дјела.” Своје поријекло овај пропис води из времена Ослободилачког рата, из потреба кажњавања ратних злочинаца и издајника — припадника усташких, недићевских, љотићевских, четничких и других квислиншких оружаних формација и установа. У кажњавању ратних злочинаца и издајника ваљало је строго диференцирати иницијаторе, организаторе и наредбодавце од обичних учесника у тим формацијама. Отуд многобројни прописи из времена Ослободилачког рата регулишу ово питање. Тако чл. 13 Уредбе о војним судовима од 24 маја 1944 г., дајући дефиницију ратног злочина, каже: „Ратним злочинцима, били они грађани Југославије, окупаторских или наредбодавци те помагачи и непосредни извршитељи масовних убијања, мучења, присилног исељавања, одвођења у логоре и на присилни рад становништва, затим палежа, уништавања и пљачке народне и државне имовине; сви поједини поседници имања и предузећа у Југославији, окупаторским и другим земљама који су нечовјечно експлоатирали радну снагу на присилни рад одведених људи; функционери терористичког апарата и терористичких наоружаних формација окупатора и домаћих у служби окупатора: они који су вршили мобилизацију нашег народа за непријатеску војску”. Питање злочиначких организација и диференцирање кривичне одговорности њихових иницијатора, организатора, наредбодаваца и непосредних из-

вршилаца од обичних припадника по свршетку Ослободилачког рата регулисано је у разним кривично-правним актима, као на пр. у указима о помиловању, оно је регулисано и у Закону о кривичним дјелима против народа и државе. Пројект, дакле, у том правцу не претставља никакву новоту у нашем кривичном законодавству, већ само принципијелно рјешење тог питања. Нема сумње, да дјелатност злочиначких организација, као што су разне шпијунске и шпијунско-терористичке групе, претставља најтежи вид криминала, а исто тако нема сумње да је степен кривичне одговорности разних врста учесника у тим организацијама веома различит. Ваљало је стога питање кривичне одговорности злочиначких организација и степеновање кривичне одговорности њихових чланова начелно ријешити у опћем дијелу кривичног законика и тиме дати сигурну подлогу за његову разраду у посебном дијелу кривичног законика. У исто вријеме ваљало је дати јасан правац нашој правосудној пракси.

А сада неколико ријечи о другом централном питању кривичног права, о субјекту — учиниоцу кривичног дјела, како је оно обрађено у нашем законодавству и овом Пројекту.

Одмах ваља рећи, да наше законодавство и правосудна пракса не посматрају учиниоца кривичног дјела као обичан елемент кривичног дјела нити га посматрају као неку самосталну категорију ван кривичног дјела, већ га посматрају као живо биће, као продукт друштвених односа, као друштвено опасног члана заједнице који је учинио кривично дјело и од кога се за то заједница треба да заштити.

Овакво гледиште на учиниоца кривичног дјела изградило се, такођер, у току Народно-ослободилачке борбе и правосуђа из тог времена. Познато је објашњење, да се домаћа реакција ставила у служби окупатора и да су се из њених редова рађали организатори и иницијатори ратних злочина и издаје домовине зато, што је реакција рачунала да ће се уз помоћ окупатора одржати на власти и очувати своје економске, експлоататорске интересе. У њеном политичком и економском положају којег је имала у старој Југославији, у жељи да тај положај сачува треба гледати извор њене издаје у служби окупатора. Разбијени остаци реакције и данас су жариште нових злочина против слободе и независности наше земље, и данас они служе као средство у рукама извјесних, нашој држави непријатељских, кругова у иностранству у јаловој нади да ће се уз њихову помоћ поново вратити на власт и натраг успоставити стари друштвени поредак експлоатације радних маса. У томе је извор данашњих њихових злочиначких покушаја. Окупатору и домаћој реакцији успјело је у току Ослободилачке борбе за-

вести становити број колебљивих и несвјесних људи и навести их у злочин издаје. И данас реакција налази појединаца, огре-зних у злочинима, који јој служе као извршиоци њених зло-чиначких планова. Извор ове колебљивости и несвјесности која је неке људе, којима по њиховом друштвеном положају не би смјело бити мјеста на страни реакције, довела у злочин ваља, између осталог, тражити у њиховој политичкој и културној за-осталости у којој су их држали противнародни режими старе Југославије. О тој политичкој и културној заосталости водила су рачуна разна упутства издата народним судовима у току Ослободилачке борбе. Тако већ у упутству Врховног штаба из-датом у фебруару 1942 г. у Фочи, између осталог, стоји: „Треба водити рачуна да се не могу сматрати народним непријатељем ови сељаци и грађани који су били заведени од окупатора и усташа, било од издајничких четничких официра, и који се прикључе народно-ослободилачкој војсци. Али ако су наору-жани па се војсци не прикључе, него се одметну и на позив партизанских добровољачких команди неће да се разоружају, но продуже са насиљима, имају се прогласити народним непри-јатељима и са њима по ратном закону поступити”.

У току ослободилачке борбе широке народне масе пока-зале су примјеран патриотизам и високу политичку свијест, културни ниво народа нагло се подиже. Из те борбе израста нови лик нашег човјека — грађанина ФНРЈ, који данас истим онаквим херојством које је показао у Ослободилачкој борби из-грађује своју срећну садашњицу и још срећнију будућност. Лич-ност и права нашег грађанина гарантована су нашим народним Уставом, а материјално и културно подизање друштвено-економ-ским уређењем наше земље. Постоје основни услови за сма-њење и, у крајњој линији, за ликвидацију криминала. Па ипак, и у овим условима има људи који се не саживљују са народом и његовим дјелом у изградњи земље. Има их који желе повратак на старо и роваре, има и таквих који неће да се посвете ни-каквом продуктивном раду већ се баве спекулативним посло-вима, омстају мјере народне власти усмјерене на побољшање материјалног живота народа. Нерадни људи бацају се у спе-кулацију и друга кривична дјела. Тим тежи је њихов криминал, јер је сваком за рад способном човјеку омогућено усплеће и јер су се из основа измијенили услови живота и рада. Одговор-ност ових људи треба гледати у свијетлу нових друштвених од-носа који постоје и развијају се у нашој земљи.

Када, дакле, разматрамо проблем учиниоца кривичног дјела, морамо га посматрати не као изолирану јединку него мо-рамо сагледати његов против-друштвени лик, и то не само кад се ради о кривичним дјелима управљеним директно против на-

родне заједнице, него и онда кад се ради о кривичним дјелима управљеним против личности и права грађана. То излази из духа и слова овог Пројекта и читавог нашег законодавства.

На бази овакве опће оцјене учиниоца кривичног дјела треба даље поћи на разматрање посебних личних услова учиниоца под којима је извршио кривично дјело. При томе треба установити психичку развијеност, узраст и разне друге индивидуалне особине учиниоца.

И коначно, неколико ријечи о трећем централном питању кривичног права и кривичног законодавства — о казни и сврси кажњавања, како је то питање ријешено у прописима Пројекта.

Суштина казне одређена је суштином кривичног дјела. Као што кривично дјело у својој суштини претставља напад на друштвене односе који владају у одређеној држави, тако и казна претставља самоодбрану државе од напада на друштвене односе који у њој владају. У експлоататорској држави владајући друштвени односи засновани су на експлоатацији радних маса од стране малог броја крупних власника средстава за производњу и слиједом тога на њиховој политичкој владавини над широким народним масама. У експлоататорској држави казна, дакле, претставља средство државне принуде за одржавање поретка експлоатације и владавине мањине над огромном већином народа. У нашој народној држави, напротив, друштвени односи засновани су на чињеници да се власт налази у рукама огромне већине народа и да су крупна средства за производњу у опћенародној, то јест државној својини. Према томе, у нашој народној држави казна као средство државне принуде претставља средство за заштиту народне власти, њене економске основе, као и личности и права грађана од стране учинилаца кривичних дјела. Оваквим садржајем казне одређени су и практични задаци државних органа који учествују у гоњењу и сузбијању криминалитета.

Кажњавање мора да има своју сврху. Пројект у чл. 2 каже, да је сврха кажњавања у нашој држави, прво: уништавање криминалне дјелатности опће и спречавање учиниоца конкретног кривичног дјела од даљег вршења кривичних дјела, и друго: преодгајање и поправљање учиниоца кривичног дјела, а у исто вријеме опће одгојно утјецање на друге чланове народне заједнице у циљу одвраћања од вршења кривичних дјела. На линији сврхе кажњавања као мјере за уклањање криминалне дјелатности, а наполе као мјере за преодгајање и поправљање учиниоца кривичног дјела, — Пројект прописује и одредбе о васпитно-поправним и здравствено-заштитним мјерама према лицима која услјед своје недораслости или психичке болести и згосталости нису могла схватити природу и значај свога дјела. Кажњавање таквих лица не би постизавало сврху кажњавања

одређену у Пројекту. Исто тако Пројект имајући у виду изложену сврху кажњавања, у чл. 80 прописује да казне не могу имати за циљ проузроковање физичких патњи или вријеђање људског достојанства осуђеног. Наношење физичких болова и вријеђање људског достојанства осуђеног није и не може бити сврха кажњавања у нашој држави.

Казнени систем разрађен у Пројекту вуче такођер своје поријекло из система казни који је настао и који је био примјењиван у току Народноослободилачке борбе. Док је, на примјер, Уредба о војним судовима од 29 децембра 1942 године опћенито одређивала да ће се тешки ратни злочинци и издајници кажњавати по ратном закону, јер за специфицирање врста казни тада још нису постојали услови, дотле Уредба о војним судовима од 24 маја 1944 г. предвиђа читав низ врста казни и заштитних мјера, и то: а) строги укор, б) имовинску казну (новчану, у нарави, у дјелу), ц) изгон из пребивалишта, д) лишење чина, односно звања, е) уклањање с положаја, ф) присилни рад у трајању од мјесец дана до двије године, г) тешки присилни рад у трајању од мјесец дана до двије године па и више и х) смртну казну. Овај систем казни и даље је разрађиван док није добио своју систематску законодавну обраду у Закону о врстама казни од 14 августа 1946 године. Систем казни предвиђен у Пројекту у основи је истовјетан са системом казни у Закону о врстама казни.

Пројект закона предвиђа дванаест врста казни, главних и споредних. Он омогућује широк избор казни и комбиновање више врста казни — наравно у границама закона. Тиме је дата најпунија могућност индивидуализације казни и остваривања сврхе кажњавања с обзиром на индивидуалне околности сваког конкретног случаја. Суд је у могућности да, полазећи од тежине кривичног дјела и степена друштвене опасности учиниоца и имајући у виду опћу сврху кажњавања, изриче оне казне које се у конкретном случају указују као најподесније за спречавање учиниоца да даље врши кривична дјела, као и за његово поправљање и преодгајање.

Другови народни посланици,

Основна начела овог Пројекта провјерена су у правосудној пракси из времена Народноослободилачке борбе до данас, она су у складу са политиком наше државе и тековинама напредне науке о кривичном праву. Пројект, кад га усвојимо као закон, бит ће сигурно средство у рукама државних органа у борби за сузбијање криминалне дјелатности и учвршћивање законитости.

Изјављујем, да ћу гласати за овај законски предлог.

Др. Јосип Хрчевић

УЧЕЊЕ О УЗРОЧНОСТИ У КРИВИЧНОМ ПРАВУ¹⁾

Кривична одговорност једног лица које је извршило кривично дело има два општепризната основа. Лице пре свега мора да проузрокује забрањену последицу и, друго, лице мора да поступа вино, тј. са умишљајем или из нехата. Основни проблем учења о саучесништву у вези је с питањем долази ли до каквих промена у поменутиим основима одговорности, ако кривично дело изврши не једно него више лица или, тачније речено, да ли саучесништво ствара нови самостални основ одговорности.

За исправан одговор на ово питање потребно је да се у вези са учењем о саучесништву изврши анализа оба основа одговорности — узрочне и вине везе лица са забрањеном последицом.

Учење о узрочној вези је, несумњиво, једно од најсложенијих у науци кривичног права. Оно садржи у себи низ питања (на пример, питање значаја посредних фактора), која су теориски веома сложена. Међутим, основни извор сложености проблема о узрочној вези је у нечем другом. Већина теоретичаракриминалиста разрађивала је појам узрочне везе не у његовом специјалном кривично-правном значењу, него метафизички, као апстрактни проблем теорије сазнања. Као резултат ових напора јавио се велики број кривично-правних теорија, које нису дале опште научно објашњење узрочности, али су зато комплицирале процењивање улоге узрочности у кривичном праву.

Тако је Биндинг, сматрајући сваку појаву резултатом борбе фактора, од којих једни утичу позитивно на постанак појаве, а друге негативно, видео узрок у оном фактору, који је био одлучан за исход ове борбе, и тако је довео до забрањене последице. „Проузроковање (Verursachung) промене је, каже Биндинг, зато идентично с променом равнотеже између негативних и позитивних услова у корист последњих. Узроци су die zum Erfolge hinstrebenden Bedingungen in ihrem Uebergewicht über die von ihm abhaltenden“²⁾.

Разрађујући теорију узрочности, Биндинг је, према томе, остајао потпуно изван сфере кривичног права. Он је покушавао да реши проблем узрочности уопште и у целини. Како се међутим, у свету појава сви процеси испреплећу, како су сви они узајамно повезани и један други условљавају, то је Биндинг био принуђен да начини избор између „узрока“, како би на неки начин повезао своје опште учење о узрочности с по-

1) Из дела А. Н. Трајнина „Учење о саучесништву“, Москва, 1941, стр. 53—58, превео В. Тимошкин.

2) Binding, Die Normen und ihre Uebertretung, 1872, S. 42.

требама кривичног правосуђа. Тако је Биндинг дошао до теорије одлучујућег или „претежног“ фактора.

Други покушај да се у реалном свету између безбројних узрока нађе један „изабрани“ узрок, који би се могао применити у кривичном праву, претстављала је теорија тзв. „адекватног проузроковања“; ова је теорија покушавала да пронађе прави узрок путем апстрактног супротстављања датог случаја мноштву других. Присталице ове теорије (Криз, Трегер) од свих фактора који су изазвали забрањену последицу сматрали су узроком онај који је обично, „по општем правилу“, подобан да проузрокује овај резултат. *Conditio sine qua non* одређене последице каже Трегер, јесте адекватан услов онда, кад се појављује као услов који уопште позитивно утиче на последице исте врсте као она која је наступила, тј. кад незнатно повишава објективну могућност последице исте врсте као она што је наступила“³⁾). Уместо услова који претеже, који је истакао Биндинг, Трегер је, даље, истакао „адекватан“ услов, тј. такође је разликовао „узроке“ различите објективне вредности. И овај покушај да се исконструирше апстрактни метафизички појам узрочности, тако да могне послужити специјалним циљевима кривичног правосуђа, који је био немоћан у опште научном погледу, неплодан је исто тако и при решавању задатака кривичног правосуђа. Тако, према теорији Криза и Трегера, ако је А, знајући за болесно стање Б, овоме задао смртоносан ударац штапом, ударац који „по општем правилу“ није подобан да изазове смрт, у радњи А нема убиства. Овде се, дакле, апстрактно појављује као јаче од реалног — принцип који је нарочито стран кривичном правосуђу које увек захтева узимање у обзир конкретних факата.

Најзад, ова оригинална правна класификација „узрока“ дошла је до изражаја, у општијој форми, у разликовању „узрока“ у правом смислу, такорећи правог узрока, и скромнијег узрока — услова. Тако је Хорн у специјалном делу „Појам узрочности у филозофији и у кривичном праву“ тврдио: „Узрок појаве је таква промена (наступање или престанак стања), која својом снагом и делатношћу нужно изазива другу промену, ако постоје услови који су потребни за наступање ове последице“⁴⁾).

„Услови последице, тврди Хорн, јесу оне околности (стања) које се налазе у мирном стању, од чијег постојања зависи могућност или степен радње, узрока, али које саме не могу да изазову промену.“

³⁾ Träger, *Der Kausalbegriff im Straf und Zivilrecht*, 1904, S. 159.

⁴⁾ Horn, *Der Kausalitätsprinzip in der Philosophie und Strafrecht*, S. 13—14.

У интересу решења проблема узрочне везе⁵⁾ у кривичном праву неопходно је поћи од оног појма узрочности који су дали класици марксизма Енгелс и Лењин.

Марксизам не пориче различити значај „узрока“. Истински научно истраживање не може да меша различиту важност и различити значај узрока који су изазвали одређени резултат. Лењин је смејавао покушаје да се у оцену разноврсних фактора који су изазвали наступање датог догађаја унесе, такорећи, „уравниловка“. „У њој је“ (у историји — А. Т.), писао је Лењин, „убичајено да се анегдоте наводе као мали „узроци“ великих догађаја, а у ствари су то само поводи, само спољашња побуда, „коју је унутрашњи дух догађаја могао и да не захтева“. Зато ови покушаји „да се на слабој стабљини узгоји нешто велико“, говорио је даље Лењин, „претстављају наравно, духовито, али и крајње површно обрађивање историје“⁶⁾.

Лењин је, дакле, у оцени историских догађаја разликовао стварни узрок догађаја и њихове спољашње поводе. Ово једино исправно марксистичко схватање узрочности неопходно је доводити у везу с другим упутствима Лењина. Зато је Лењин у „Филозофским свескама“ врло снажно и прецизно истицао условност и ограниченост категорије узрочности⁷⁾. Лењин је

⁵⁾ Поучно је упоредити с овим чињеницу да је за законодавца значај узрочности у кривичном правосудју толико јасан да у кривичним законима нема специјалних одредаба о узимању у обзир узрочне везе. У Петровом Поморском статуту од 1720 г. може да се нађе специјална одредба о тзв. прекиду узрочне везе. „Ко неког убије тако да тај не умре исти час, него по истеку неког времена, онда се има сигурно утврдити да ли је он од те тучњаве умро, или се догодила каква друга болест, и зато лекари да одмах после смрти расеку мртво тело и да прегледају од чега је дошла смрт“ (Збирка руских закона, књ. XV, гл. 15, чл. 108).

⁶⁾ Лењин, Филозофске свеске, Партиздат, 1933, стр. 156 (на руском). Цео став у „Филозофским свескама“ на који се аутор позива гласи овако (тиче се Хегелове „Науке логике“): „И даље о историји (пише Хегел у свом делу — прим. преводиоца). У њој је убичајено да се анегдоте наводе као мали „узроци“ великих догађаја, — а у ствари су то само поводи, само спољашња побуда, „коју је унутрашњи дух догађаја могао и да не захтева“. (681) (овај број означава страну из Хегелове књиге на којој се налази Хегелова реченица коју Лењин ставља у знаке навода. — Прим. прев.). „Ово историско сликарство у стиду арабески, према коме нешто велико израста на слабој стабљини, претставља зато, разуме се, духовито, али и крајње површно обрађивање историје“ (на истом месту). — Прим. превд. Превод из „Фил. свезака“, изд. 1947, стр. 135.

⁷⁾ Проф. Mezger каже: „Теориска основа учења о саучесништву је учење о узрочној вези. Кад би ова једноставна истина била боље усвојена, ова област кривичног права не би постала доприштем најнеплоднијих спорова“ („Stafrecht“, 1931, S. 411). Извор „најнеплоднијих спорова“ у стварности није у томе да аутори учења о саучесништву нису потпуно оцењивали значај проблема узрочности. Напротив, овај се проблем прецењивао. Извор „најнеплоднијих спорова“ је у томе што се сам проблем узрочности решавао метафизички на основи општих филозофских претпоставки.

писао: „Свестраност и свеобухватни карактер везе која постоји међу појавама у свету, коју само једнострано, испрекидано и непотпуно изражава каузалитет“. Према томе, узрочност никако не исцрпљује све стране оног процеса који се развија у свету. „Узрок и последица, ergo, јесу само моменти светске узајамне зависности, везе (универзалне) међусобног преплетања догађаја, само су карике у ланцу развитка материје“⁸⁾.

Лењин је даље још јасније указивао:

„Каузалност, како је ми обично схватамо, је само мали део везе која постоји у свету, али (материјалистички додатак) део не субјективне, већ објективно реалне везе“⁹⁾.

Према томе, већ при проучавању категорије узрочности као везе која објективно постоји између појава треба издвојити овај „мали делић“ везе која постоји у свету од осталих страна ове везе. Утолико пре је потребно да се ограничава сфера проучавања кад питање узрочности настане у вези са посебном конкретном појавом.

„... Посебно, говорио је Лењин, не постоји друкчије него само у оној вези која води општем. Опште постоји само у посебном, кроз посебно. Свако посебно је (на један или други начин) опште. Свако опште је делић или страна или суштина посебног. Свако опште само отприлике обухвата све посебне предмете“¹⁰⁾.

Енгелс је у „Анти-Дирингу“ директно указивао на нужност анализе узрочности баш у вези с појединим појавама, а не у општој вези свих појава. „... Узрок и последица, писао је он, јесу појмови који имају значај само у примени на поједину појаву; али ако се иста појава разматра у њеној општој светској повезаности, онда се ови појмови уједињују и претварају у претставу о општем међусобном деловању у којем узрок и последица стално мењају своја места и оно шт оје сад или овде последица, постаће тамо или тада узрок, и обратно“¹¹⁾.

Развијајући даље ове поставке Енгелса, Лењин је дао упутство које је од нарочите вредности за схватање узрочности у кривичном праву. „Доследно томе, писао је Лењин, људско схватање узрока и последице увек донекле упрошћава ону објективну везу која постоји између појава природе, оно је одражава само отприлике, вештачки издвајајући једне или друге стране једног јединог процеса који се развија у свету“¹²⁾.

Енгелс и Лењин су, дакле, јасно указивали да је људско схватање способно да изграђује појам узрока само путем ве-

⁸⁾ Лењин, Филозофске свеске, Партиздат, 1933, стр. 155.

⁹⁾ Лењин, Филозофске свеске, Партиздат, 1933, стр. 156.

¹⁰⁾ Лењин, Дела, књ. XIII, стр. 302—303 (на руском).

¹¹⁾ Маркс и Енгелс, Дела, књ. XIV, стр. 22 (на руском).

¹²⁾ Лењин, Дела, књ. XIII, стр. 128 (на руском).

штатског издвајања једних или других страна бескрајног узамно повезаног процеса који се развија у свету.

Свако научно истраживање у својој сфери увек врши ово вештачко издвајање на које су указали Енгелс и Лењин; то се издвајање врши сходно специјалним задацима овог истраживања, па макар се радило о једној те истој појави. Тако, наука кривичног права, истражујући узроке криминалитета мора да издваја изворе криминалних радњи од непрегледне масе оних појава које су у свој својој укупности условиле појаву кривичних дела, њихов пораст или опадање. Утолико пре при истраживању појединог факта — убиства, крађе итд. — издвајање појединих његових страна према задацима истраживања апсолутно је неопходно. Тако, ако је А пуцао на Б, и овај је био убијен, за медицинара је узрок смрти Б у томе што је метак раскинуо ткиво и срчане коморе, за техничара — у законима кретања метка услед експлозије барута; за криминалисту, међутим, овај узрок може бити само радња човека.

Јасно је да у кривичном праву нема и не може да буде посебне категорије узрочности. Учење о узрочности које су разрадили класици марксизма једно је једино за познавање свих појава. Међутим, један од најважнијих елемената овог учења, као што је то већ напред било наведено, јесте принцип издвајања, према специјалним задацима истраживања, појединих страна појава које се истражују. Било би сасвим нецаравилно кад би се овај принцип игнорисао, а нарочито кад је реч о кривичном праву.

Кривични закон решава у суштини не проблем узрочности, већ проблем одговорности; зато је једино питање које се поставља пред кривичним правом у томе под каквим условима радња човека може бити призната узроком последице која је наступила, доследно томе, основ кривичне одговорности.

Зато од свих појава и фактора који узрокују последицу кривични закон вештачки издваја само једно — понашање човеково (чињење или нечињење), а од свих могућих последица овог фактора само једну — кривичну, кажњиву последицу. Међутим, и о овом условном, ограниченом појму узрочности кривични закон говори у једном једином смислу — као објективном основу кривичне одговорности, јер казна може бити примењена рационално, корисно за ствар само тамо где постоји објективна повезаност радње и последице. Одавде произилази низ битних закључака. Ако је А пуцао на Б и убио га, онда рудар који је вадио рудачу, и мајстор који је направио пушку, и стање атмосфере услед којег барут није постао влажан, и онај који је научио А да пуца итд. — бескрајно мноштво фактора, сви заједно сачињавају узрок смрти Б. Ова поставка садржи у себи сву истину и баш зато не садржи никакве истине,

ништа што би било вредно за конкретно истраживање или за конкретне закључке, који су потчињени одређеном циљу. Почно је да се у вези са овим наведу следеће речи Енгелса:

„Све док ми не можемо да покажемо од чега зависи број зрна грашка у љусци, он остаје случајан; а од тога што нам кажу да је ова чињеница предвиђена већ у првом устројству сунчаног система, ми нећемо учинити ни једног корака напред. Шта више, наука која би се примила да истражи овај случај са поједином љуском у његовој каузалној повезаности, не би била наука, већ обична игра, јер ова иста љуска има још безбројна друга индивидуална својства, која нам изгледају случајна... Према томе, са овом једном љуском ми бисмо морали да испитамо више узрочних веза него што су их у стању решити сви ботаничари читавог света“¹³).

Механизам људске делатности и њена уска повезаност с друштвеним односима и безбројним појавама природе још су сложености и дубљи. Зато, имајући у виду горњу мисао Енгелса, могло би се рећи да криминалисти читавог света не би били у стању да истраже од почетка до краја целокупну узрочну мрежу појава и радњи, које су довеле до кривичне последице. Кривично право увек ограничава и мора да ограничава карике узрочног ланца као објекта свог истраживања. Тако, ако је А везао своју жртву Б и метнуо је на железничке шине, а воз је затим пресекао Б, то са становишта кривичног права као узрок смрти лица Б не сматра се воз који је проузроковао смрт, него само радња А. Из овога, наравно, никако не следи да кривично право не примећује или игнорише безбројне узроке који су условили смрт лица Б, и у првом реду значај воза који је пројурно. Али сви ти фактори не дају материјал на којем може да се конструише кривична одговорност, и зато кривично право не може полазити од тога да је машина проузроковала смрт а не човек. Према томе, сходно оним конкретним задацима који стоје пред судом нису важни они безбројни фактори који се губе у бесконачности и који су за суд индиферентни, него само одвојена и конкретна људска радња лица А као основ његове, А-ове кривичне одговорности.

У области кривичног права оно „вештачко издвајање једних или других страна једног јединог процеса који се развија у свету“, о којем је говорио Лењин, мора да се састоји не у вештачком разликовању „узрока“ по њиховим објективним ознакама (узрок одлучујући, узрок адекватан, узрок — узрок и узрок — услов), него у ограничавању бескрајног круга „узрока“ путем круга људских радњи. Вештачко издвајање појединих страна појаве изражава се, како је то већ горе било речено, у томе што се из безбројне множине фактора који

¹³) Маркс и Енгелс, Дела, књ. XIV, стр. 504 (на руском).

условљавају резултат, издваја један, који је важан са тачке гледишта специјалних задатака датог истраживања. Овај један фактор који је издвојен из масе других истога значаја увек је један од неопходних услова последице која је наступила услед кривичног дела.

Према томе ће узрочност као објективни основ одговорности увек постојати онде где је чињење (или нечињење) човеково било један од неопходних услова наступања забрањене последице.

А. Н. Трајнин

ГЛАВНИ ДАНАШЊИ ЗАДАЦИ ИСТОРИЈЕ ДРЖАВЕ И ПРАВА НАРОДА ФНРЈ*

Историја државе и права народа ФНРЈ наслања се, у извесним својим деловима, и за извесне своје периоде, на велико наслеђе старе, нарочито српске и хрватске правне историографије. Традиције истраживачког рада у области историје права у нас су давнашње. У Србији, на пример, проучавање националне правне историје траје више од девет деценија, почев од значајних радова Николе Крстића о Душановом законнику и о старом српском праву, у 1854 години. Продужујући Крстићево дело, Стојан Новаковић знатно је унапредио историју српског права својим многобројним темељним расправама и драгоценим издањима правних споменика. Словенски, а у првом реду руски, историчари допринели су много изграђивању историје државе и права српског народа; међу Русима нарочито: Мајков, Флорински, Зигел; затим Чеси: Јиречек, Кадлец; Пољак Хубе. — Историју хрватске државе и хрватског права почео је први обрађивати у другој половини XIX века Фрањо Рачки; пруживши, нарочито за доба владара хрватске крви, велик број темељних радова без којих се не може замислити даље изграђивање историје права и државе хрватског народа. Драгоцене податке и често сасвим правилна гледишта на поједина питања хрватске правне историје дао је Владимир Мажуранић у својим обимним (насталим углавном у другој половини XIX века, иако издатим тек 1923 год.) „Прилозима за хрватски правно-повјестни рјечник”. — Од великог је значаја и вредности исто тако и марљиво, ма да не до краја спроведено, сакупљање документарног материјала, такође то-

*) Одељак из приступног предавања „Предмет, метод и главни данашњи задаци историје државе и права народа ФНРЈ”, одржаног на Правном факултету београдског универзитета 7-X-1947 год.

ком XIX века, издато од стране Југословенске академије у Загребу и Српске академије наука у Београду.

Сви ти историчари, чија су нека дела постала готово класична, и још доста других мање знаних но вредних историчара права, поникли су у XIX веку и творевина су XIX века, и то оних његових деценија када се капиталистички поредак у нашој земљи налазио у фази релативно мирног развитка, у фази свог напретка и успона, и када је, као последица тог напретка и успона капиталистичког поретка, и буржоаска историографија доживљавала свој напредак и успон, своје доба процвата.

У многоме је, међутим, друкчији, негативнији лик задобила грађанска историографија у XX веку а нарочито у периоду између два светска рата. Упоредо са све већим заостравањем класних супротности и са јачањем класних борби, са заостравањем политике националне неравноправности и са распиривањем националне мржње и национал-шовинизма од стране владајућих класи, са све већим порастом социјалног, националног и политичког притиска у земљи, и упоредо са све већим ширењем и бујањем фашизма у Европи обилно помаганог од стране међународне реакције, — истовремено, дакле, и упоредо са свим тим појавама на унутрашњем и међународном плану и у зависности од тих појава, и југословенска грађанска правна историографија показује, с једне стране, застој, укоченост развоја или пак очигледно срозавање, а, с друге стране, тенденцију да још више, још отвореније упрегне своје снаге у кола најреакционарнијих група своје класе или владајућих кругова старе и труле противнародне државе; да, више или мање свесно, послужи њиховим интересима.

Декаденција грађанске историографије, срозавање њеног нивоа, огледа се пре свега у томе што се правни историчари поменутог раздобља скоро потпуно одричу покушаја да утврде законе историског развитка државе и права, што и не покушавају да установе унутрашњу повезаност правних појава. Известни историчари из XIX века постављали су проблем историске законитости; проф. Драгиша Мијушковић, на пример, поставља словенској правној историји — то је било 1887 год. — за задатак да „пронађе законе постанка и развитка права код народа словенске расе”. Рађуме се, нити Мијушковић нити други буржоаски писци који гледају да друштво и његов развитак очима историчара-идеалиста, нису били нити су у стању да тај задатак, који су себи поставили, реше. Међутим, последњих деценија готово нико од предавача и писаца уџбеника националне правне историје и не покушава да тај задатак бар постави, а још мање да га решава; они сада већ унапред дижу руке од тражења и утврђивања правилности, зако-

нитости у развиту државе и права, ограђују се и од самих покушаја да утврде законе историског развита. И кад се изречно не изјашњавају против „материјалистичких захтева“ за установљењем законитости развоја (као што то чини на пр. Марко Костренчић у свом уџбенику од 1923 год., стр. 14), они у развиту држава и права не виде повезаност и узајамну условљеност појава, већ низ случајности које стоје без везе једна с другом, „поједине норме“, „оно што је особено и индивидуално“. Признајући тако своју немоћ да пруже научна објашњења, грађански историчари ограничавали су све више свој рад на историји права на прикупљање сирових факата и на њихово излагање формално-правним начином. Други пак (као на пр. Тарановски) нису излагали државне и правне установе чак ни историски, у њиховом развиту, у њиховом порасту и опадању, већ статички, као једном за увек створене, као увек исте, непроменљиве, користећи при том, механички, историско-упоредне паралеле. А „најдаље“ докле се дошло у грађанској историографији били су покушаји неколицине правних историчара који су се почели приближавати буржоаској социологији, те су се отуда каткад, по појединим питањима, почели упуштати у извесна еклектична тумачења, „социологизирања“ и произвољна уопштавања.

Друга карактеристична црта историје националног права у старој Југославији била је тежња да се средњевековна феудална, а такође и предфеудална држава, прикажу као надкласна, као државе које „изражавају и отстрањују интересе заједнице за све“, засноване на „компромисној равнотежи између противних класних интереса“. На тај начин, прикривајући и одричући класни карактер средњевековне државе, па затим и државе уопште, већи део грађанских историчара покушавао је да оправда, да одбрани буржоаску, класну владавину. Према њиховом резонувању, које они нису крили, него шта више и истицали, кад средњевековна држава није била држава једне класе, већ „заједничко добро“ свих класа, утолико је мање класна — буржоаска, тзв. демократска држава!

С тим у вези, с тим покушајима одбране буржоаске класне владавине, стоји и ружичасто приказивање од стране већине грађанских историчара, улепшавање, идеализирање феудалног друштва, феудалног начина живота и феудалних друштвених и класних односа. Довољно ће бити ако наведемо само један пасус из кога ће се видети како је на пр. проф. Тарановски тенденциозно улепшано приказивао основе феудалног поретка, како је објашњавао порекло феудалне експлоатације:

„Властееоске су баштине — писао је он — биле велика пољска имања која није поседник био у стању да обради својим личним радом и радним снагама своје куће. Да би та

имања давала доходак, потребан је био на сваком имању већи број стручних земљорадника насељених на имању. Ако би држава узимала од властеоске баштине у своју корист работе и данке, те би работе и ти данци у ствари ишли од насељеника властеоске баштине. Пошто је држава ослободила властеоске баштине од свију работа и данака, нису насељеници ништа за државу радили, нити што држави давали. Али то не значи да нису насељеници властеоских баштина уопште ни за кога радили, нити никоме ништа давали. Без дужности уопште не може нико да остане. Нису насељеници властеоских имања радили и давали данке држави него господарима земље... Признање властели права на узимање од насељеника властеоских баштина работа и данака у своју корист.. (дато је) ради тога, да се таквим приходом од њихових имања омогући вршење њихове властите дужности према држави' (Историја српског права, I, стр. 24).

Најзад, карактеристична црта старе грађанске историографије била је и у томе што су се њени претставници ограничавали претежно или искључиво на испитивање положаја и функција владара и владајућих слојева (властеле и цркве), а остављали по страни, занемаривали улогу народних маса, друштвено-економски положај кметова, ћутке или сасвим овлаш прелазили преко жестоке класне борбе и преко револуционарних покрета и народних устанака који су утицали на формирање и развитак државе и правних установа (као што су на пр. Људевитов устанак, разне верске секте, сељачке „буне“ итд.). Полазећи од лажне претпоставке о јединству државе и народа у условима класне, експлоататорске државе, они су проглашавали сваки револуционарни покрет за антидржавни и анархистички, па према томе и антиисторијски.

После победоносно завршеног антифашистичког рата и са коренитим, револуционарним променама у нашој земљи, услови за развој наше науке из основа су се изменили. Са ослобођењем народа и стварањем народне државе у нас, ослобођена је и наука; она је најзад престала бити слушкиња реакционарних друштвених снага. У новим условима народне владавине, она је први пут добила све могућности за слободни, несметани, ничим више спутавани развој, све услове да може отсада служити једино напретку, истини и своме народу.

С обзиром на те нове големе могућности и на данашње најповољније услове за процват и брзо унапређење наше науке, постављају се пред историчаре који на њој раде, врло крупни, многобројни и одговорни задаци.

Први и основни задатак састоји се у томе да се темељно ревидирају, критички прегледају и оцене закључци до којих је била дошла стара правна историографија. То важи, наравно, како за историске радове који су поникли у старој Југославији, тако и за оне раније из XIX и XX века. Задатак је наших историчара права данас да из правне историје наших на-

рода искорене сва идеалистичка и ненаучна схватања која су се током деценија у њој уврежила. Задатак је наших историчара исто тако да побију разне ненаучне и реакционарне теорије, као и да у свакој прилици изобличују тзв. „објективизам” буржоаских писаца. Задатак је њихов да до краја побију, одн. да очисте трагове многих неоснованих и лажних старих „теорија” реакционарних историчара, као што су на пр. „теорије” о надкласном карактеру средњовековне државе, или „теорија” о државотворности српског народа, а недржавотворности хрватског народа, или теорија о постанку државе услед завојевања, или тзв. „теорије” које заступају и покушавају да протуре немачка схватања о мањој вредности и ропском пореклу словенских народа, или о готском пореклу Хрвата, итд. *Основни је, дакле, задатак наших историчара да верно и научно истинито реконструишу праву слику развитка државе и права наших народа.*

Нс то још није све и није довољно. Данас је потребна борба не само против старих реакционарних назови „теорија” и против свих могућих остатака фашистичких схватања, него исто тако, и још више, против свих покушаја обнављања реакционарних и фашистичких идеологија на фронту историске науке. Ослобођење науке уопште, а посебно историје државе и права народа ФНРЈ, од ланаца назадних, реакционарних снага, поставља пред све наше научнике, а посебно пред историчаре државе и права народа ФНРЈ, задатак да ту слободу и очувају, да учврсте и осигурају победу над назадним, фашистичким снагама и над мрачњачким фашистичким погледом на свет. Зато, да би се очувале извојеване нове огромне могућности њеног развоја, потребно је борити се, жестоко и упорно, и против свих садашњих и будућих покушаја империјалистичких кругова и непријатеља народних да и кроз историју поново протурају фашистичку идеологију, па ма у каквим се новим издањима и новим варијантама она појављивала.

Други задатак, такође врло значајан, састоји се у томе да се научно истраживање порекла и развитка државе и права прошири и на оне југословенске народе чија држава и чије право нису до сада историски испитивани и да се, осим тога, то испитивање протегне и на оне историске периоде који до сада нису уопште или нису довољно проучени. Познато је да је до сада највише обрађивана историја српског и хрватског права, мање словеначког. Нешто је врло мало, готово незнатно, рађено на историји босанског права, а права црногорског и македонског народа, сем за поједина мања питања, немају још своје историје. Познато је исто тако да су извесни периоди у историји државе и права наших народа нарочито испитивани и обрађивани — тако на пр. у историји српског права Немањински период

или у историји хрватског права период домаћих владара и нарочито уговор од 1102 године — а да су зато други периоди, као на пр. период најстаријих, предфеудалних држава (изузев код Хрвата) остали врло мало или нимало познати. На универзитетима у старој Југославији — са врло ретким изузецима — предавала се углавном историја државе и права свог народа, а очигледно занемаривала и запостављала права других југословенских народа, па се и на тај начин водила шовинистичка пропаганда на фронту историске науке. Задатак је наших историчара данас да обраде историју државе и права наших народа, а да при томе нарочиту пажњу посвете *развијању историје државе и права оних народа чије су историје биле до сада потпуно занемарене*, имајући увек на уму да се историја појединих од тих народа може правилно разрадити и схватити једино у вези са историјом осталих народа. Не треба губити из вида чињеницу да су и најбољи наши историчари — почев од Јована Рајића, с краја XVIII века, па преко Љубе Ковачевића и Љубе Јовановића у XIX веку међу Србима, или Фрање Рачког или Нодила или Смичикласа и Клаића међу Хрватима — увек наглашавали да се без хрватске историје не може разумети српска, и обратно, и да су историје свих југословенских народа, као и бугарског народа, нарочито у раним вековима, нераздвојна, органска целина која се без штете по науку не може кидати. Зато наши правни историчари морају и данас подвлачити оно што је истоветно или једнолико у правном развоју наших народа, објашњавати и показивати, поред онога што је наше народе у току њихове историје разједињавало, — нарочито оно што их је приближавало, спајало, уједињавало у борби против заједничких спољних и унутрашњих непријатеља. На тај начин, утврђивањем историских чињеница и изношењем историске истине, и наша наука, Историја државе и права народа ФНРЈ, *треба да помогне и помоћи ће васпитању наше омладине у духу братства наших народа, у духу љубави према нашој заједничкој отаџбини.*

С тим у вези стоји и задатак продужења, довођења до наших дана Историје државе и права народа ФНРЈ. То значи да она треба да укључи у себе и историју наше народне државе, историју стварања и изграђивања наше народне власти, историју формирања нашег новог правног поретка и постанка нашег савезног народног Устава. Тај део, који обухвата најновији период наше државне и правне историје, у поређењу с другим периодима, има нарочито велики значај, јер нам он указује на непосредне корене наше политичке и правне стварности, он нам директно објашњава како је и зашто дошло до дубоке промене у животу наших народа, до укидања експлоататорског друштвеног система, до разбијања старе, противнародне др-

жавне машине и до прихватања најзначајнијег у историји наших народа првог народног Устава. С обзиром на све то, Историја народне власти не само да спада у оквир Историје државе и права народа ФНРЈ, него јој у том оквиру припада и нарочито значајно, истакнуто место.

Трећи важан данашњи задатак наше науке састоји се у томе да се, у вези са првим задатком, употпуни научно-истраживачки рад у области историје државе и права народа ФНРЈ на тај начин, што ће се узети у обрађивање још читав један низ проблема које грађански историчари, услед свог ненаучног погледа на свет и друштво, са свог идеалистичког гледишта, нису, разуме се, ни могли узети у разматрање, а без којих се не може разумети развој и мењање државних форми и правних установа. Ту долазе питања начина производње, друштвено-економског уређења појединих држава у одређеним периодима, положаја радних маса, појаве класа и облика класне борбе, проблем постанка државе, тј. питање услова под којима су настале поједине државе југословенских народа, итд. Сâм пак наш метод, метод историског материјализма, претпоставља, као што смо видели, укључује расветљавање, решавање и свих ових основних питања.

Ово неколико тачака које сам побројао претстављају само најосновније и опште, да тако кажем, оквирне данашње задатке наше науке. Но већ и само то набрајање задатака довољно је, мислим, да покаже пред како се пространим и како недовољно, односно примитивно обрађеним земљиштем налазе данас историчари државе и права наших народа. Пред ове историчаре, дакле, постављају се данас крупни и сложени задаци. А да би се ти задаци могли с успехом решавати и решити потребно је — и то треба нарочито нагласити — неопходно је, организовати научно-истраживачки рад на сасвим новим темељима, на сасвим друкчији начин но што је то раније било. Уместо некадашњег малог броја историчара права, који је уз то стално опадао, — потребно је, пре свега, подићи велики број нових младих научних кадрова, који ће све више расти и развијати се. Израђивање нових научних кадрова основни је и хитан задатак, то је управо *conditio sine qua non* напретка наше науке. Даље, уместо ранијег индивидуалног, усамљеног рада појединих историчара, потребно је организовати заједнички, колективан рад; потребно је не само прикупљање, већ и обраду материјала историје државе и права наших народа, поставити на основе заједничких, колективних напора. Даље, а у вези с тим, уместо некадашњег непланског, несистематског, више или мање ђудима или случају препуштеног бирања и обрађивања појединих питања, — потребно је, управо неопходно, радити убудуће организовано и плански, те унапред планом предвидети који ће

се проблеми као најважнији и најактуелнији, проблеми које савремена стварност и пракса намећу, најпре узети у рад, који ће научни трудбеници које проблеме и у коме року научно обрадити и решити .

Само тако — у садржајном, методолошком и организационом погледу на нове основе постављен рад на Историји државе и права народа ФНРЈ — обезбедиће нашој науци сигуран напредак и перспективе даљег брзог и правилног развитка.

Драгослав Јанковић

ИЗГРАДЊА НАРОДНЕ ВЛАСТИ

ЧЕТВРТО ЗАСЕДАЊЕ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ ФНРЈ

Врховни орган државне власти наше државе, Народна скупштина ФНРЈ, одржала је своје четврто редовно заседање од 24 до 29 новембра 1947 г. Четврто заседање Народне скупштине испунило је богат и плодан програм рада. Оно је донело 24 закона из разних области нашег друштвеног и државног живота.

Као и сва заседања врховног органа државне власти ФНРЈ, тако је и ово заседање одиграло значајну улогу у даљем процесу изградње нашег правног поретка, учвршћења нашег државног апарата и развијања доследног народног демократизма у организацији нове Југославије. Народна скупштина показује и потврђује онај снажни полет и онај сигурни темпо у стваралачкој изградњи наше државне организације и правног поретка, који је већ постао карактеристичан стил рада у разним подручјима нашег привредног и државног живота.

I

Биланс законодавне делатности Народне скупштине ФНРЈ показује два основна правца.

Први правац се огледа у доношењу потпуно нових савезних закона, које је наш врховни орган државне власти ставио у руке наших државних органа и грађана. Сам број нових закона је по себи карактеристичан. Једанаест потпуно нових законодавних аката обогатили су и употпунили правни поредак ФНРЈ. Ови закони се односе на разне секторе друштвеног и државног живота, и поједини од њих претстављају законско учвршћење врло значајних грана нашег економског, друштвеног и државног уређења и правног поретка. У нашој јавности, и нарочито у Народној скупштини, било је истакнуто да је најважнији закон четвртог заседања **Кривични законик** — **Општи део**. На пољу кривичног права нова Југосла-

вија је изградила своје прве и почетне принципе и своје прве прописе још у току народно-ослободилачке борбе. Ови правни документи су претстављали снажно средство у рукама наше народне револуције у њеној борби против народних непријатеља и ратних злочинаца. После ослобођења наше државе, још пре доношења самог Устава, донето је неколико посебних кривичних закона, који су давали основ и средства народној држави у борби против најкрупнијих и најважнијих облика друштвено-опасне делатности. То су кривични закони који су штитили и данас штите нову народну републику, њену народну власт, њену независност и безбедност, слободу и равноправност наших народа и нови друштвено-економски систем. Доношењем Општег дела Кривичног законика, Федеративна Народна Република Југославија улази у фазу мирне и сигурне изградње новог кривичног права и целог правног поретка. Општи део кривичног законика несумњиво претставља теориску и правну базу нашег кривичног система и основну политичку директиву у примени казнене политике државе противу друштвено опасних дела. Нови Кривични законик је постављен као систематско и довршено право и законодавно дело. У њему су обухваћена најважнија питања кривичног права, као што су: кривично дело, одговорност, сврха кажњавања, урачунљивост, одговорност малолетника, саучесништво, систем казни, принцип изрицања, извршења и гашења казни. На тај начин, Кривични законик ће имати да изврши крупну улогу у развоју јединствене законитости наше Републике у погледу примене кривичног права и у постизању даље правно-политичке чврстине нашег правосуђа. У целини, нови Кривични законик претставља израз и доказ демократизма и сталног политичког и правног учвршћења нашег државног уређења.

Не може се потцењивати ни општи значај доношења **Основног закона о прекршајима**. Ретко која земља може показати један потпун, доследан и срећан систем кажњавања оних мањих повреда правног поретка које су се у старом законодавству и теорији називале „иступи“, а које нови Законик назива правилнијим називом — прекршаји. Општа је карактеристика углавном свих система кажњавања прекршаја њихова разбијеност и разбацаност по разним законским и другим текстовима, као и застарелост ових прописа. У старој Југославији су постојали најразличитији прописи о прекршајима, који су обухватали прописе почев од примитивних одредаба старог српског кривичног законика на територији Србије до реакционарско-полицијских „Бахових патената“ у Хрватској.

Али значај закона о прекршајима не састоји се само у томе што доноси јединствене принципе у овој некад хетерогеној и несрећеној области правног поретка. Његов значај је још више у теориској и политичкој чврстини и потпуности новог система о прекршајима. Закон јасно одређује појам прекршаја, прецизира који су друштвени органи овлашћени да прописују административне казне за повреду својих прописа, утврђује врсте и мере тих казни, и прописује основни административно-казнени поступак и принципе извршења административних казни за прекршаје. Решавајући ова питања која су важна не само за развој правног система, него и за заштиту права грађана, закон се одликује како напредношћу својих начела тако и еластичношћу и брзином средстава која се дају на расположење

нашим државним органима да обезбеде примену правних прописа и да тиме осигурају заштиту законитости, личности и права грађана. Принцип личне одговорности за прекршаје, врсте казне и сам поступак извршења административних казни за прекршај показује и у овој области административне одговорности истински нове, демократске и хумане црте кажњавања и у овој области нашег правног поретка, у којој, као и у области кривичне одговорности, народна држава, и кад је приморана да врши принуду, не заборавља личност човека, друштвену и психолошку условљеност његове одговорности и сталну могућност да се поправи и промени. Ове принципе као основ своје казнене политике поставља и може поставити само држава у којој народна власт и изградња социјализма стварају стално нове услове за друштвену дисциплину и прераспитавање људи, за њихово стално поправљање и за непрестану изградњу друштва и свесних грађана.

Основни закон о односима родитеља и деце је наш четврти закон у сектору породичног права, и углавном је завршни акт у изграђивању нашег новог породичног права. Основна карактеристика овог значајног новог савезног закона састоји се у заштити интереса деце, и у појачаној бризи о омладини, коју народна држава показује у разним областима друштвеног и државног живота. На овој основној поставци породичног права ФНРЈ изражен је цели нови систем односа родитеља и деце. Родитељима равноправно и заједно припада такозвано родитељско право. Ово родитељско право се не само по називу, него и по суштини, разликује од традиционалне „очинске власти“ буржоаског права. Оно је испуњено низом дужности и права које имају родитељи ради правилног подизања деце. У члану 1 овог Закона јасно је изражена садржина и карактер родитељског права. Овај члан гласи: „У циљу подизања деце за корисне и свесне грађане Федеративне Народне Републике Југославије, као и ради учвршћења породице, родитељи имају права и дужности да се старају о личности, правима и интересима своје малолетне деце“. Овај члан показује целу нашу савремену тенденцију у односима родитеља и деце, и у основи објашњава и оправдава све друге одредбе овог Закона. Од ових одредаба несумњиво је најважнија она која заводи могућност утврђивања очинства на подручју целе државе. Установа утврђивања очинства је постављена тако обазриво да искључује свако њено оправдавање које би се заснивало на некаквим апсолутним, апстрактно доктринарним разлозима у корист или против њеног увођења. Она је напросто уведена као потребна мера у савременој етапи нашег друштвеног развоја, изазвана основном линијом закона, која се огледа у бризи о детету, у првенственој заштити његовог интереса. На нашим судовима нарочито лежи задатак да културним методима, са нужним тактом и обазривошћу примењују одредбе о утврђивању очинства водећи увек рачуна како о интересима деце, тако и о задацима учвршћења породице и развоја natalитета, који претстављају важне црте нашег породичног права.

Закон о личним именима претставља један конструктивни акт у постављању појединих делова нашег грађанског права. Доносећи јединствена решења за сва питања која се односе на утвр-

ђивање, промену и употребу личног имена, овај Закон регулише на новим основама једно од карактеристичних личних права наших грађана. Сви принципи овог Закона су прожети демократизмом нашег грађанског права, пуном равноправношћу грађана ФНРЈ и заштитом њихове индивидуалности. На једном ужем, али карактеристичном сектору новог грађанског права ФНРЈ овај Закон показује да се брига за развој индивидуе, личности грађана не само не искључује, него се стварно и допуњује и једино омогућује изградњом социјализма.

Закон о оверавању потписа, рукописа и преписа решава једнообразно питање оверавања потписа, рукописа и преписа, и тиме уноси стабилност и ред у правни саобраћај. Он решава у целини питање унутрашње легализације, и у исто време поставља начела за легализацију у међународно-правном саобраћају. Овај Закон показује развијеност и прецизност које су постигнуте у нашем новом правном систему.

Закон о држављанству лица на подручју припојеном Федеративној Народној Републици Југославији по уговору о миру са Италијом претставља испуњење обавезе наше државе која је одређена у чл. 19 став 1 Уговора о миру са Италијом, који је ступио на снагу 15 септембра 1947 г. Овим Законом се потврђује аутоматско стицање држављанства ФНРЈ ранијих италијанских држављана који су на дан 10 јуна 1940 г. имали пребивалиште на прикљученом подручју. У исто време овај Закон потврђује право опције за италијанско држављанство у корист лица која стичу наше држављанство и чији је говорни језик италијански. У другим својим одредбама Закон регулише питање истовременог утврђивања савезног и републиканског држављанства наших нових држављана и доноси нужне прописе за правилно провођење начела које садржи.

Закон о забрани употребе грба, печата и имена Организације Уједињених нација садржи извршење обавезе коју је наша држава, као и друге чланице Организације Уједињених нација преузела на основу одлуке Генералне скупштине донете 7 дец. 1946 г. Ма да се питање злоупотребе имена, назива и печата и скраћенице Уједињених нација у нашем друштвеном уређењу начелно не може поставити, Народна Скупштина је донела овај Закон као доказ сталне спремности наше државе да извршује све једнодушно донете одлуке Уједињених нација.

Закон о регулисању терета укњижених на непокретностима које су прешле у својину државе на основу Закона о аграрној реформи и колонизацији и основног Закона о поступању са експроприсаним и конфискованим шумским поседима доноси испуњење начела које је наша држава утврдила Законом о аграрној реформи у погледу на терете укњижене на непокретностима које су прешле у својину државе. Чланом 1 новог Закона држава преузима све ове терете у висини вредности непокретности која је прешла у својину државе, односно у државни аграрни фонд и преко њега у руке аграрних интересената. Овим законом се врши даље сређивања имовинских и правних односа насталих у вези са аграрном реформом.

Закон о кретању на граници садржи уобичајене прописе у погледу прелаза наше државне границе, као и гаранцију за правилну

контролу нашег државног граничног појаса. Пружајући правни основ за службу будног чувања наших граница, овај Закон је прилог одржавању независности и суверености наше државе.

Најзад, Народна скупштина је изгласала два важна закона у области привредне изградње наше земље. То су: **Општи закон о шумама и Општи закон о лову**. Карактеристично је за оба закона да претстављају тип наших општинских закона, односно оних савезних закона који се доносе на основу чл. 44 тачка 24 Устава ФНРЈ, и који претстављају законе о успостављању општинских и једнообразних начела за поједине секторе привредног, друштвено-политичког и културног живота означених у Уставу ФНРЈ. Закон о шумама прокламује општенародни значај шума и услед тога стављање шума под заштиту државе. Тиме се, наравно, не дира у постојеће својинске односе на шумским објектима. Али, с обзиром на важност шума за народну привреду и народни живот, као и водећи рачуна о планској привреди, овај Закон доноси значајне прописе како о заштити, унапређењу и развоју нашег шумарства у погледу на целокупни шумски фонд наше државе, тако и у односу на управљање државним шумама и надзор над шумама у својини задруга и појединаца. Овим законом нова Југославија показује конструктивни и позитивни однос према нашим шумама, битно различит од познатог деструктивног односа према шумама који је постојао у старој Југославији.

Закон о лову претставља важан акт у правилном постављању спорног и много дискутованог питања лова у нашој држави. Проглашујући у члану 14 Устава ФНРЈ дивљач као део општенародне имовине, овај Закон неизбежно прави разлику између ловства и права лова. Ловство, односно привредна функција лова се налази под управом државе. Право лова и његово вршење уређује држава. На основу ових начела, Закон о лову утврђује нове задатке нашим државним органима у погледу планског подизања, унапређења и развоја ловства. У исто време, организујући и потстичући љубав и наклоност наших грађана према лову, Закон успоставља надлежност и права ловачких организација наших грађана у погледу управљања додељеним ловиштима и вршења права лова. Основна одлика овог Закона јесте принципијелно правилно и јасно регулисање ловства и лова у оквиру народне државе која изграђује социјализам методима планирања народном привредом и њеним развојем.

Други правац рада Народне скупштине ФНРЈ на четвртм заседању огледа се у доношењу низа закона о изменама и допунама постојећих савезних закона. У овом погледу извршене су измене и допуне у тексту 13 закона. Једне од ових измена и допуна односе се на проширење појединих утврђених права наших грађана на нове грађане ФНРЈ који живе на прикљученим подручјима. Тако, **Закон о изменама и допунама Закона о ратним инвалидима и Закон о изменама и допунама Закона о мирнодопским војним инвалидима** проширује инвалидска права из ових закона на одређене групе наших нових држављана. С друге стране, **Закон о изменама и допунама Закона о држављанству ФНРЈ** успоставља могућност добијања држављанства за она лица која по народности припадају коме од наших народа и која су живела на припојеном подручју

али на основу одредаба мировног уговора са Италијом нису стекла наше држављанство, јер су емигрирала из Италије пре датума од 10 јуна 1940 г., који је узет као критеријум за утврђивање држављанства по одредбама Уговора о миру са Италијом.

Сви остали закони уносе углавном мање и ситније измене и промене у постојеће законе прилагођавајући правне норме новим развијеним односима или учвршћујући нове измењене ситуације и околности у појединим областима наше привреде или уопште државне изградње. **Закон о изменама и допунама Закона о установљењу права на пензију о пензионисању државних службеника** доноси извесну еластичност у регулисању права на пензије у међувремену до доношења и примене социјалног осигурања. У истом правцу **Закон о допуни Закона о таксама** обезбеђује влади ФНРЈ и министру финансија шира овлашћења у погледу укидања појединих ставова таксене тарифе, односно у погледу предметног и личног ослобођења од плаћања такса. **Закон о допуни Закона о организацији државне пољопривредне машинске службе** преноси на уредбу овлашћење за доношење измена у организацији и надлежности пољопривредно-машинске службе сагласно постојећој реорганизацији ове важне службе за развој наше пољопривреде. **Закон о измени члана 36 Закона о аграрној реформи и колонизацији** продужује рок у коме ће народне републике моћи да реше и спроведу питања узурпације и заузећа на државним земљиштима.

Закон о измени и допуни Закона о кривичним делима против народа и државе састоји се из уношења у овај наш постојећи Закон садржине члана 104 Пројекта Кривичног законика — Општи део како је он био предложен од стране Владе. Законодавни одбори су предложили Народној скупштини да се члан 104 унесе у облику конкретног и чвршке постављеног кривичног дела у Закон о кривичним делима против народа и државе. Народна скупштина је као меру учвршћења наше законитости прихватила предлог законодавног одбора и донела је у томе смислу Закон о његовој измени и допуни. **Закон о укидању става 3 члана 14 Закона о сузбијању недопуштене трговине, недопуштене спекулације и привредне саботаже** укида потребу достављања Министарству правосуђа свих пресуда по делима из овог Закона. Успостављање потпуне судске статистике то чини непотребним. **Закон о изменама и допунама закона о војној обавези** доноси одредбе о предвојничкој обуци која ће се урачунавати у укупни рок војне обавезе ученика који кроз предвојничку обуку буду прошли.

Закон о измени и допуни Закона о орденима и медаљама ФНРЈ садржи успостављање новог Ордена југословенске заставе и Медаље рада. Допуна овог закона изазвана је с једне стране развојем пријатељских односа наше државе са страним државама, а с друге стране развојем ударништва и радног елана наших радних људи.

Крупније измене и допуне су учињене у Закону о државној арбитражи и у Закону о војним судовима. Отуда су ова два Закона донета у специфичној форми, која одговара степену промене извршене у овим законима. Техника којом су ове промене извршене састоји се у томе што су све измене и допуне унете у ранији

текст, тако да је Скупштина донела пречишћени текст ова два закона. Измене и допуне у Закону о државној арбитражи и Закону о војним судовима нису суштинске и потпуне, тако да би било потребно донети нове законе. Али ове измене и допуне су такве и прилично бројне да је било нужно установити потпуно пречишћени текст постојећих закона. **Закон о војним судовима одговара** развоју и учвршћењу нашег судства постигнутом за последње две године. Увођење двостепеног суђења, сједињавање суђења у другом степену код врховног војног суда за сва војна лица без разлике и установљавање надлежности војних судова по питању накнаде штете војних лица, претстављају главне измене у нашем војном судству које потврђује пречишћени текст. **Закон о државној арбитражи замењује** досадањи **Закон о решавању имовинских спорова путем државне арбитраже**. Измене у овом Закону се углавном односе на надлежност државне арбитраже, на њену организацију и поступак. Правилнија расподела надлежности између нижих и виших арбитража, објективизирање организације арбитраже, уношењем изразитијих судских елемената и проширењем арбитраже и на друштвене организације, — све су то промене у организацији овог важног апарата у саставу нашег руководства државном управом, које су изазване развојем наше државне привреде и улогом задружног сектора у планској привреди.

Поред ових закона Народна скупштина је извршила потврду уредаба Владе ФНРЈ које је она донела на основу законског овлашћења за доношење уредаба у области привреде. Сагласно уставном начелу о искључивом праву Народне скупштине да врши законодавну функцију. Влада је поднела ове уредбе на потврду. Потврђујући их својом одлуком, Народна скупштина је задржала своје коначно право одлучивања по питањима законодавног карактера.

II

Четврто заседање Народне скупштине ФНРЈ јасно показује неколико значајних и битних карактеристика садашње етапе у развоју друштвеног и државног система, и тиме правног поретка ФНРЈ.

Прва се састоји у томе што је Народна скупштина већ у стању да приступи доношењу појединих кодекса нашег новог права, од којих је Кривични законик један од најзначајнијих. Буржоаска држава која је произишла из Француске револуције чекала је 20 година да добије свој први кривични закон. Стара Југославија је око 10 година припремала кривични законик, иако је састављање кривичног кодекса за стару Југославију претстављало посао компликације и сређивања већ утврђених принципа и правних установа. Наша млада република у релативно кратком времену успела је да донесе тако важне и систематске кодексе као што су Кривични законик и Основни закон о прекршајима. Постављање и доношење ових закона није случајно и изузетно. Оно је доказ и потврда чврстине и стабилности друштвених и политичких темеља наше Федеративне народне републике, стабилности и зрелости нашег правног поретка, и јасноће перспективе која пред нама стоји. Осим тога, доношење и суштина ових и свих других закона донетих на четвр-

том заседању Народне скупштине показује преимућство и стваралачку снагу науке марксизма-лењинизма која служи као руководно начело у политичкој и законодавној изградњи наше републике.

На другом месту, потребно је истаћи нову и демократску методологију у припремању и доношењу закона. Сви наведени закони, а нарочито они важнији, прошли су тако рећи кроз три основне фазе. Прва фаза се састоји у припремању законског пројекта. На основу свестране анализе наше стварности и нашег искуства и проучавања упоредног законодавства и напредне научне теорије, нарочито одређене комисије стручњака под руководством централних правних служби Владе ФНРЈ израдиле су први нацрт пројекта наших закона. Садржавајући систематику и основне тезе, претпројекти се стављају на ширу дискусију у којој учествују све надлежне и друге државне установе као и поједини стручњаци. Из тог свестрано проученог материјала састављају се пројекти које оцењују и формулишу наше руководеће установе Комитет за законодавство и изградњу народне власти и Министарство правосуђа ФНРЈ. На крају ове фазе Влада на својој седници дискутује изнете нацрте закона и утврђује коначне текстове.

Друга фаза почиње тиме што Влада доставља предлоге закона на даљи поступак Народној скупштини која их упућује на претресање законодавним одборима оба дома. Свестрана и плодна дискусија и брижљиво проучавање законских предлога у законодавним одборима претставља врло значајну и конструктивну фазу у доношењу нашег законодавства. Рад наших законодавних одбора на припремању законских текстова показује сву озбиљност са којом се припремају закони код нас и високи демократизам државног уређења.

Трећа и најважнија фаза у доношењу закона остварује се у пленумима Савезног већа и Већа народа Народне скупштине. Стил рада Народне скупштине је савршено друкчији од традиционалне праксе буржоаског парламентаризма. На основу стручних и солидних извештаја законодавних одбора о предлозима закона, Народна скупштина дискутује и гласа. У претресању и гласању Народне скупштине на четвртном заседању, као и на ранијим заседањима огледа се она једнодушност нашег врховног и народног претставништва која је израз морално-политичког јединства наших народних маса. Отуда је четврто заседање Народне скупштине било релативно кратко, ефикасно и достојанствено. Насупрот цењкањима, компромисима, одуговлачењима и празном фразирању буржоаског парламентаризма, истиче се принципијелна, једнодушна и достојанствена дискусија руковођена заједничком жељом народних претставника да се нађу најбољи изрази и најправилније форме за изградњу нашег демократског правног система.

Најзад, важна карактеристика законодавне делатности на овом заседању Народне скупштине неизбежно се изражава у вишем нивоу и побољшаном квалитету нашег законодавства. Четврто заседање није само проширило и учврстило правну основу наше државе. Оно је продубило и учврстило у појединим важним секторима наш правни систем. Наши закони показују виши степен у својој

теориској и техничкој обради. Они показују планску изградњу нашег правног поретка подвргнуту истим законима планске изградње којима је подвргнута и изградња нашег друштвеног и државног система. Стални напредак и изградња социјализма у нашој држави уносе теориску чистоту, планске могућности и перспективност у систематско одређивање нашег законодавства и целог нашег правног поретка. Али, развијајући и допуњајући наш правни поредак на секторима који нису били регулисани новим законодавством, Народна скупштина је показала сву еластичност и брзину којом наша држава реагира на промене које су настале у друштвеним односима који траже измену или допуну постојећих правних норми. Низ закона о измени и допуни нашег постојећег законодавства претставља јасан доказ да је право код нас у могућности да прати, учвршћује и само активно доприноси развоју наше економике и целог друштвеног и државног система.

Као што се јасно види из свих карактеристика нашег новог законодавства, четврто заседање Народне скупштине не претставља некакав формални сазив народних посланика. Четврто заседање је израз и потврда једне етапе у сталном законитом развоју наше федеративне народне републике у правцу даље изградње социјализма и остварења истинског демократизма у свим областима нашег друштвеног и државног система.

Др Јован Ђорђевић

ПРЕТРЕС КРИВИЧНОГ ЗАКОНИКА — ОПШТИ ДЕО У НАРОДНОЈ СКУПШТИНИ ФНРЈ

Предлог Кривичног законика је био предмет живе и значајне дискусије у Народној Скупштини ФНРЈ и у законодавним одборима оба њена већа. Из ове дискусије доносимо поједина места садржана у одржаним говорима као прилог правилном разумевању и тумачењу овог важног Законика, који ће 10 фебруара 1948 ступити на снагу на читавој територији наше државе.

I

Народни посланик **Моша Пијаде**, извештач Законодавног одбора Савезног већа, одржао је на седници Савезног већа 26-XI 1947 говор који услед важности доносимо у целини:

„Другови народни посланици,

Пред вама се данас налази на претресу пројекат закона од врло великог значаја, закона који ће бити велики прилог обезбеђивању, учвршћивању и даљем развијању правног поретка наше народне државе и законитости у њој. Брзи темпо развитка читавог нашег новог друштвеног и државног уређења, тако богатог новим облицима у којима се манифестује нова садржина живота наших народа у свима областима државног, привредног, друштвеног и културног кретања, не само да је створио потребу да се изради ова законска подлога за заштиту несметаног развитка наше народне државе и личности и права грађана, него је, с обзиром на значајни развратак и нашега законодавства, пружио и могућност да релативно

за врло кратко време, само две и по године после завршетка рата, ту потребу можемо и задовољити. Старој Југославији требало је више од десет година за доношење кривичног законика.

Истина, не излази пред вас потпун Кривични законик, већ само његов Општи део. Али израда Општег дела и претстављала је основни посао и главну тешкоћу. Кад у овом Општем делу Кривичног законика будемо имали основу читавог нашег кривичног законодавства, закон који одређује основу казнене политике наше државе, онда израда Посебног дела Кривичног законика углавном неће више претстављати тежак посао. Зато, с обзиром на садашње стање нашег кривичног законодавства и на студије које су у току, можемо готово са сигурношћу очекивати да ће у току 1948 г. пред овај Високи дом бити изнет и Посебни део Кривичног законика. Тешкоћа при томе је та што има предмета који досад или нису уопште били обрађени у посебним кривичним законима — као на пример кривична дела против службене дужности или војна кривична дела — или су недовољно и непотпуно обрађени у посебним кривичним законима или у појединачним прописима разбацаним по разним посебним законима и уредбама, као што су дела против државне имовине и економска кривична дела. Но иако та тешкоћа може брзо бити савладана, ја ипак делим мишљење оних другова који сматрају да не треба непосредно прићи изради Посебног дела кривичног законика у целини, него да се неке најважније главе будућег посебног дела, на пример кривична дела против државне и задружне имовине и кривична дела против службене дужности, не изнесе пред скупштину као поједине главе Посебног дела, тако да би Скупштина сукцесивно усвајала све главе Посебног дела, него да се испрва изнесу као посебни закони. Поменута два посебна закона могли бисмо овде претресати вероватно већ у почетку идуће године.

Овако је потребно да се поступи прво због тога што су ти закони хитни, те њихово доношење не треба одужити чекањем да буде готов цели Кривични законик. А друго, пре осталих одељака Посебног дела нама је много хитније потребно доношење Кривичног судског поступка, који наши судови нестрпљиво очекују. Један пројекат Кривичног судског поступка већ је израђен у савезном Министарству правосуђа и изгледало је да ће он моћи бити изнет пред Скупштину на овом заседању. Ипак, с обзиром на велику важност предмета, остављено је да се пројекат боље проучи, како би се имала гаранција да ће и тај закон бити на висини на којој је закон који данас претресамо. Тако се надамо да почетком идуће године имамо поред поменута два посебна закона и кривични судски поступак, чије се отсуство данас осећа као велика празнина, без обзира на то што је пракса наших судова углавном решила основна питања поступка.

Овакав начин рада, да се материја појединих глава Посебног дела Кривичног законика делимично обрађује у посебним законима, има знатне предности. Прва је предност у томе што можемо издвојити и обрадити прво оне делове који су нам прече потребни, на које можемо мање чекати него на друге. Затим, то нам допушта да ту материју дубље и обухватније обрадимо него што би то било могуће при фронталном прилажењу целокупној материји Посебног дела Кривичног закона. Обрађујући тако једну област за другом, ми ћемо припремити Посебни део кривичног законика не кабинетским конструисањем, већ конкретним практичним решавањем појединих питања у посебним законима, који ће у часу њиховог скупљања у јединствену целину имати за собом и пробу судске праксе,

као што је то на пр. са Законом о кривичним делима против народа и државе, који је био израђен с перспективом да једног дана постане једна од глава Посебног дела Кривичног законика, и који се у пракси наших судова сјајно потврдио.

Ипак, а нарочито сада кад већ добијемо Општи део Кривичног законика, овакав начин рада не значи ни у ком случају да ми те поједине будуће одеље посебног дела Кривичног законика треба да обрађујемо и да их можемо обрађивати не мислећи о томе каква ће бити касније целина Посебног дела. Зато се већ сада дискутује о начрту система Посебног дела. То ће нам дати одређен оквир који ће нам помоћи при изради појединих одељака, а то ће допринети и томе да израда тих одвојених одељака буде заиста успешна припрема за конструисање Посебног дела. У дискусији о томе чуло се и мишљење, не би ли било боље уопште остати при посебним кривичним законима и не кодифицирати их у јединственом Кривичном законнику. Али ма да то мишљење може теоретски да има својих оправдања, очигледно је да ће у данашњим нашим условима, на садашњем степену развитка наших судова, за њихов правилан рад, за њихово даље подизање, за даље учвршћивање законитости бити много кориснија одређена и јасно ограничена основа какву ће претстављати потпун Кривични законик.

Да се вратимо сада нашем данашњем пројекту.

Има већ година дана како је преко наших правних часописа, као и од стране наших законодавних одбора, био објављен први пројекат Општег дела Кривичног закона као материјал за дискусију. Дискусија у јавности и многобројне примедбе достављене Комитету за законодавство, у чему су учествовали руководиоци савезни и републикански државни органи, органи тужилаштва и правосуђа, правни факултети и правничке организације, као и поједини правни научници, најзад дискусије на многим састанцима и саветовањима учиниле су да је пројекат не само био исправљан, дотериван и допуњаван, него да је неколико пута из основе прерађиван док се није дошло до коначног текста који је Влада усвојила са извесним изменама и допунама и доставила законодавним одборима Скупштине на прегрес. На овом месту сматрам да са ове трибине треба одати нарочито признање комисији стручњака при савезном Министарству правосуђа, стручњацима из Комитета за законодавство и изградњу народне власти при савезној Влади и из Јавног тужилаштва ФНРЈ, чијој спреми и напорима припада највећи део заслуге за високи научни квалитет овог пројекта.

Широј јавности био је познат само прошлогодишњи предпројекат, а сада ће се упознати са текстом о коме расправљамо. Само употребљавање та два текста показује колики је велики труд био уложен да се дође до текста који би био на оној научној висини која одговара правном поретку једне напредне, народне демократије, текста који би достојно претстављао наше данашње законодавство, поред нашег Устава и других закона који су нашем законодавству већ прибавили оправдан углед у свету. Ми можемо да кажемо, без бојазни да нам се пребаци нескромност, да смо овим законским пројектом не само добили закон који у пуној мери одговара интересима наше народне државе и њеног грађанина и строгим и високим захтевима које доследна народна демократија поставља за научни квалитет свога законодавства, него да њима дајемо и важан прилог унапређењу модерног кривичног законодавства уопште. (Аплауз).

Општи део Кривичног законика који се налази пред вама модеран је у најбољем смислу речи. Сасвим је разумљиво за народну демократију као што је наша да и у овој области права иде за тим

да њено законодавство буде одраз резултата и тековина напредне науке кривичног права, да се користи свима тековинама одиста напредне мисли у овој области. Разуме се да је у овом погледу највише имало да нам пружи кривично законодавство у Совјетском Савезу (Кривични законик РСФСР), али не само данас још важеће норме тога законодавства, које су одговарале условима периода када су донете и чије је прилагођавање данашњим условима сада на дневном реду, — него и резултати праксе тога законодавства и теоретске научне обраде те праксе. Али нису при томе запостављене ни неоспорне тековине кривичног права у другим земљама. Искоришћавање свих тих тековина, које претстављају резултате дугог развитка правних схватања кроз векове, имало је да нам помогне да нађемо израз који ће најбоље одговарати нашим сопственим тековинама у области кривичног права и наше казнене политике, израђиване и развијане у току ослободилачког рата и у послератном периоду с развијањем читавог нашег новог друштвеног поретка; да ова општа основа наше казнене политике буде одраз не само да наших наших услова, него да истовремено буде и једно од оруђа способних да помогне даљем учвршћивању и развијању наше народне демократије и изградњи социјализма.

Не откидајући се, дакле, од општег историског развитка, умејући да ценимо напредовање правних схватања друштва кроз различите историске друштвене формације до садашње социјалистичке епохе, свесни закона друштвеног развитка и линије којом данас тај развитак иде, ми смо одбацили апстрактно, формалистичко и лажно схватање кривичног законодавства буржоаских држава, које под фирмом заштите „друштва уопште“ и „човека уопште“ — (такво друштво и таквог човека покушавају сада да пронађу и у Женеви у поткомисији ОУН за људска права) — прикрива класну заштиту експлоататорске државе. Оно што наше кривично законодавство има да штити и што долази до пуног израза у основним начелима Општег дела Кривичног законика који је пред нама, није ни апстрактно „друштво“, ни апстрактни „човек“, него је то ово наше одређено друштво, наша народна држава и личност и права њеног грађанина. (Алдауз). Ово научно исправно и доследно демократско схватање долази до израза кроз цели овај законски пројекат, у свима његовим начелним поставкама, а посебно је проглашено у првом члану уводних одредаба, који каже:

„Кривично законодавство Федеративне Народне Републике Југославија има задатак да одређивањем кривичних дела и прописивањем казни, васпитно-поправних и здравствено-заштитних мера, које се примењују у законом одређеном поступку, штити од друштвено опасних дела народну државу засновану на тековинама народно-ослободилачке борбе, њен правни поредак, њену социјалистичку изградњу и личност и права њеног грађанина.“

Више момената треба истаћи у овоме члану. Ту је одмах речено да у средства заштите нашег поретка не спадају само казнене мере, него и васпитно-поправне и здравствено-заштитне мере. Ту је одмах на челу закона и одредба од основне важности за законитост нашег судовања, наиме да се поменуте казнене, васпитно-поправне и здравствено-заштитне мере примењују у поступку који је одређен законом. Као целина овај члан јасно одређује задатак не само Кривичног законика, већ читавог нашег кривичног законодавства. Тај задатак је заштита народне државе, њеног правног поретка, њене социјалистичке изградње и њеног грађанина од дру-

штвено опасних дела. Шта је то друштвено опасно дело, то каже други став трећег члана, који стоји на челу друге главе, у којој се говори о кривичној одговорности:

„Друштвено опасно је дело које угрожава или нарушава државно и друштвено уређење, независност и безбедност Федеративне Народне Републике Југославије, личност грађана, њихова права и права друштвених организација, као и уопште правни поредак утврђен савезним Уставом и уставима народних република“,

док први став истог члана поставља материјално схватање: да нема кривичне одговорности ако дело није друштвено опасно.

Цитирао сам трећи члан одмах уз први због тога што он, решавајући питање од основног значаја за кривичну одговорност, истовремено још више прецизира, рашчлањује задатак кривичног законодавства како је изражен у првом члану.

Поред првог члана, који говори о задатку нашег кривичног законодавства, у уводне одредбе улази и други члан, који говори о сврси кажњавања. Док смо већ из првог члана видели да закон разликује три мере друштвене заштите: казнене, васпитно-поправне и здравствено-заштитне, дотле, нам други члан, ма да се тиче само казних мера, показује да наш закон ни казнене, мере не схвата као чисто казнене, као одмазду. Као сврха кажњавања не поставља се само уништавање друштвено опасне делатности, него и одвраћање и спречавање учиниоца да не чини кривична дела, преваспитање и поправљање учиниоца, као и општи васпитни утицај на друге чланове друштва у циљу одвраћања од вршења кривичних дела. Овакво постављање односа друштва према учиниоцу кривичног дела захтева појединачно прилажење суда сваком учиниоцу као одређеној живој индивидуи, потпуно супротно сваком формалистичком прилажењу учиниоцу као јединки која је прекршила законски пропис. Овај правилни однос према учиниоцу кривичног дела долази до изражаја у низу одредаба овог закона. Овде ћу засад обратити пажњу само на одредбе о извршењу казни у члану 82, где стоји: „Сврха казне не може бити проузроковање физичких патњи или врећање људског достојанства осуђеног“, и на члан 83 који осуђеним лицима, која се налазе на издржавању казне у затворима или казнено-поправним домовима, не намеће рад само као дужност, него им рад признаје и као њихово право.

Материјалној концепцији кривичног дела, тј. да кривично дело може бити само друштвено опасно чињење или нечињење, наш пројекат срећно придружује и формални принцип који се налази у члану 28 нашег Устава, а по коме се казне могу установити и изрицати само на основу закона. Тај принцип формулисан је и у члану 4 овог пројекта овако: „Кривично дело може се одредити и казнама за њега прописати само законом.“

Јединство ова два принципа из 3 и 4 члана имамо у члану 5, који због тога има нарочити значај. С једне стране, ту се у прва два става утврђује да нема кривичне одговорности за дело које, иако садржи обележја кривичног дела одређеног у закону, претставља незнатну друштвену опасност, као и за дело које је у часу извршења претстављало кривично дело, али је до правоснажности пресуде изгубило друштвено опасни значај. Узимајући тако степен опасности дела и моменат кад је дело учињено и кад је оно суђено као мерило, које утиче на ослобођење од кривичне одговорности, иако је кривично дело учињено и то дело у закону предвиђено, овај члан, у своме трећем ставу, с друге стране предвиђа постојање кривичне

одговорности за дело које у закону није изричито одређено, али које по сличности својих обележја одговара неком кривичном делу које је у закону изричито одређено. На овај начин, у овом важном члану, решава се на бази принципа друштвене опасности дела супротност између материјалне и формалне концепције кривичног дела чувајући пуну гаранцију законитости и грађанских права.

Другови народни посланици,

Ја нећу даље улазити у претресање свих осталих начела садржаних у овом законском пројекту, нити у описивање његовог система. С једне стране то је у потребној мери учињено у образложењу Министра правосуђа, а с друге стране то је предмет теоретског обрађивања овог закона од стране правних стручњака.

Ја бих се вратио на питање општег задатка нашег кривичног законодавства. Али, као извештач, морам пре тога да се осврнем на једну важну измену коју су оба законодавна одбора сагласно учинила у пројекту изостављањем из пројекта члана 104 прелазних наређења о примени Кривичног законика и посебних кривичних закона на извесна тежа кривична дела учињена пре 6 априла 1941.

Иако су законодавни одбори оба већа били прво усвојили овај члан, они су накнадно донели одлуку о његовом изостављању из Општег дела Кривичног законика, налазећи да по својој материји он не спада у општи, већ у посебни део. Његово остављање у Општом делу ишло би на штету карактера те одредбе као позитивне правне норме и дало би тој одредби декларативни карактер. Али како још немамо посебни део Кривичног законика, а постоји посебни кривични закон у који ова одредба спада по својој материји, то су оба законодавна одбора одлучила да ту одредбу, у поправљеној и потпунијој редакцији, предложе Скупштини у виду посебног законског предлога као допуњу Закона о кривичним делима против народа и државе. Тај предлог стављен је на дневни ред после закона о коме сада расправљамо.

Браћам се на члан први. Он ставља наше кривично законодавство у службу заштите наше народне државе, нашег државног, економског и друштвеног уређења, обухватајући у томе личност и прана наших грађана и права наших друштвених организација. Другим речима, оно служи заштити нашег поретка утврђеног савезним Уставом и уставима народних република. То значи да оно има да штити све оне велике тековине народно-ослободилачке борбе наших народа које су изражене у основним начелима Устава. У том правцу даје сам Устав неколико упута. Тако се у члану 10 Устава проглашава као противан Уставу сваки акт уперен против суверености, равноправности и националне слободе народа ФНРЈ, и њихових народних република. У члану 21 проглашава се као противан Уставу и кажњив сваки акт којим се грађанима дају привилегије или ограничавају права на основу разлике у народности, раси и вероисповести, као и свако проповедање националне, расне или верске мржње и раздора. Члан 43 проглашава да је ради заштите грађанских слобода и демократског уређења ФНРЈ незаконито и кажњиво употребљавати грађанска права ради промене и нарушавања уставног уређења у противдемократском циљу.

Сваком грађанину наше државе који воли своју отаџбину, који воли слободу и независност народа чији је он члан, биће јасан и разумљив задатак који овај закон ставља нашем кривичном законодавству. Оно брани све оно најдрагоценије за шта је проливено море крви у ослободилачком рату и народној револуцији, тековине које имамо данас и оне које на њиховој основи освајамо за будућност напорним радом. Свакоме су познате надчовечанске жртве које

су наши народи поднели, не само за извојевање своје слободе и независности и народне демократије, него и за то да тековине те тежине и крваве борбе остану чврсто у рукама народа, да се спрече покушаји свих оних мрачних реакционарних снага које су се стално удруживале не би ли из руку народа отеле плодове његове борбе. Ништа није било кадро да савлада чврсту вољу наших народа да никоме и ничему на свету не уступе ни педаљ од својих великих демократских тековина. (Буран аплауз).

Али нема те тековине друштвеног напретка, нема тековине народне револуције на коју неће покушати да нарсну непријатељи из класа и слојева који су изгубили или којима историски развратак прети да изгубе своје експлоататорске привилегије. А такве класе и слојеви, када су свргнуте с власти у својој земљи, када више нису у стању да нађу ослонац нигде у масама своје земље, нужно траже ослонац и подршку код своје експлоататорске сбраће у иностранству. А светска реакција, чији је барјак данас у рукама америчких империјалиста, чини са своје стране све да прихвати те петоклонашке добровољце и, не бирајући средства, покушава да их искористи као своје оруђе да би се нарушио мир и спокојство народа у државама народне демократије, да би се уништила њихова политичка и економска независност. Они траже остатке развијене реакције, а када претварају читаве политичке партије и групе у послушна оруђа својих поробљивачких планова. Такве слуге налази светска реакција, ма и у малој мери, и у нашој земљи, а налази их и у другим земљама народне демократије. Цели низ процеса у свима земљама народне демократије, у Пољској и Чехословачкој, у Румунији и Мађарској, у Југославији, Бугарској и Албанији, открили су и слепцима од рођења, осим хотимичним слепцима, да се империјалисти, у својој тежњи да загосподаре светом и да склоне с пута народне демократије које им сметају у постизању тога циља, служе не само протестним нотама преко којих су после овог рата увели отворено мешање у унутрашње послове других народа, него се служе и ширењем шпијунских центара, ковањем завера, организовањем тероризма, а да то постигну, не презају ни од злоупотребе међународних обичаја и правила.

А када народи не дозволе да се наруши њихова независност, када се бране од издајничког рада мрачњачких елемената који се против свога народа и своје отаџбине стављају у службу агентима стране шпијунаже, онда се потстрекачи лицемерно бусају у прса у име „демократије“, у име „светих човекових права“ и протестују што народне демократије поступају са издајницима народа и шпијунским слугама империјалиста онако како једино могу и морају да поступају, као са шпијунима и издајницима. (Аплауз).

Они се праве слепи и глуви пред непобитним доказима толиких процеса о томе да су разни њихови агенти вршили прљаве послове организовања шпијунаже, ковања завера против легалних народних влада, организовања и помагања терористичких банди за рушење народних режима изабраних огромном већином народа. Они хипокритски узбуђују своја лажно-демократска срца због процеса који скидају маску овакве њихове работе. Они налазе да су многобројни политички процеси у Источној Европи последњих година „скоро сви држани до места калуду“, да је тај „калуд очигледно направљен“. Они указују на сличност оптужбе и општег вођења тих процеса и на „невероватност“ оптужбе за рад у корист стране силе или за примање помоћи од стране силе против интереса државе. За њих су то „назови процеси“, „фабрикација“, „обичајен модел“, па има уважених британских посланика, лабуриста и конзервативаца, који не

презају да говоре, као и њихова америчка браћа, о „правном убиству“, заборављајући на судско убиство радничких бораца Сака и Ванцетија, коме се ове године навршава двадесет година, на редовна судска и несудска убиства људи зато што имају црну боју коже, и на редовно некажњавање њихових убица. Ти трговци нација и континентална говоре као сенатор Конели о „дивљачком комунизму који хоће да уништи демократију“, о томе како људи у удаљеним крајевима света „гледају у Сједињеним Државама избавитеља и ослободиоца који ће положити ланце ропства са њихових гнојавих удова“. Ето до каквих песничких висина може да се дигне империјалистичка артилерија. (Смех и аплауз).

Али ако у свим тим процесима оних тражилаца гробова и организатора терористичке саботаже у Албанији, Петкова у Бугарској, Маниау у Румунији, процесима у Пољској, Мађарској и Словачкој, Националног комитета, Драже Михаиловића, Нагоде итд. у Југославији, има сличности у оптужби и у општем вођењу тих процеса онда је то просто зато што империјализам ради свуда исти посао, (бурно одобравање), што његови агенти раде по једнаким директивама и за истог господара, што се свуда открива исти режисер који диригује издајничком акцијом људи које је успео да купи, који су готови да му служе против слободе и независности свога народа. (Бурна аплауз). Међународни односи после овог рата нису се обогатили само Организацијом Уједињених нација, која треба да осигура мирни живот свих народа на бази њихове равноправности, него и једном новом врстом међународног бандитизма који организује у туђим земљама нелегалну борбу против народних режима. (Бурна аплауз).

У земљама народне демократије нема судских убиства, нема парламентарних комисија, којима је циљ угушивање сваке напредне демократске мисли, наши закони не прете са пет година робије неким само зато што ћеће пред парламентарним одбором да изјави да ли је члан ове или оне политичке партије, код нас нема више народних посланика који би поднели предлог закона којим се припадништво Комунистичкој партији сматра велеиздајом, као што је то ових дана предложио један републиканац у Америчком Конгресу, задоцњавајући тако за целих 26 година иза закона о заштити државе југословенске буржоазије, која тада није знала да има толико да лековитости да предвиди развитак америчке демократије после Другог светског рата. (Смех и аплауз).

Тога, дакле, нема у народним демократијама. Али онај који се стави у службу стране шпијунаже и страних агената, који по њиховим упутама ради против безбедности и независности своје земље, који је спреман да својим злочиначким радом олакшава посао империјалистичком поробљавању сопствене отаџбине, да пружи помоћ потстрекивањима рата, који се усуди да постане оруђе терористичке акције за рушење демократског уставног поретка, за рушење основа наше социјалистичке изградње, — тај нека зна да ће немилосрдно осетити тежину наших закона, да ће бити уништен, јер наши народи нису дали надчовечанске жртве зато да њихове крваво стечене тековине разнесу бандити у служби туђих шпијуна. (Бурно одобравање).

Насупрот неоправданим, лажним, фабрицираним реакционарним оптужбама против правосућа у нашој земљи и у осталим земљама народне демократије, ми можемо да укажемо баш на високи квалитет свих тих процеса који изазивају бес реакционара због тога што су на њима откривени прсти империјалистичких агената у свима заверама против народних демократија. Насупрот њиховој хипокритској галами о њиховој „демократији“, „њиховој законитости“ и њи-

ховој „заштити људских права”, ми можемо с поносом да укажемо и на овај истински напредан, хуман и демократски општи део Кривичног законика, који данас доносимо. Против њихове лажне вике на наше политичке процесе, ја овде могу само да истакнем велику висину на којој у сваком погледу, у погледу законитости поступка и у погледу озбиљности и обилности доказа, стоје ти такозвани политички процеси, као на пример против Националног комитета, против Драже Михајловића, против Нагоде и других, као што је то случај и са свима познатим процесима у осталим земљама народне демократије. Држим да треба са овог места, баш приликом доношења овог закона, одати признање нашим судовима и тужиоштву за заковито, солидно и успешно вођење тих процеса, јер је то признање потпуно заслужено за рад који су учинили у интересу народа. (Аплауз).

Другови народни посланици,

Из извештаја Законодавног одбора видели сте да је Законодавни одбор унео у овај законски пројекат приличан број измена и допуна. Ниједна од тих исправки није дирала у начела која су дошла до изражаја у пројекту поднетом од стране Савезне владе. Оне су само побољшале поједине формулације, негде увеле више јасноће и прецизности, негде дале мисли правилнији и потпунији израз, негде је допуњено понешто што је у пројекту било пропуштено. Једном речи Законодавни одбор се трудио да коначни текст овог важног закона буде што савршенији.

Подвлачећи још једном напредност, хуманост и демократизам овог законског пројекта, чије ће озаконење претстављати значајан прилог даљем учвршћивању и даљем развијању нашег правног поретка, безбедности наше народне државе и безбедности личности и права њеног грађанина, ја вас у име Законодавног одбора молим да предложени законски пројекат Општег дела Кривичног закона у целости усвојите онако како је предложен од Законодавног одбора. (Бурно одобравање).

II

Народни посланик Милош Минић је у свом говору у Законодавном одбору Савезног Већа између осталог рекао:

„По мом мишљењу законски пројект има неколико карактеристика. Прва карактеристика је да је он усвојио најнапредније резултате кривичноправне науке, што се види по томе, како је решено главно дело. Дефиниција кривичног дела дата је са материјалног гледишта. Ми овим законом хоћемо да штитимо нашу народну демократију, личност и права наших грађана, наш правни поредак, независност и слободу и ми то кажемо јасно и отворено у законском пројекту. Ми немамо разлога да кријемо шта штитимо.

Има ту још примера где се види да је овај законски пројекат заснован на последњим резултатима кривичноправне науке.

Друга карактеристика овог законског пројекта је да се он чврсто ослања на нашу праксу и да је у складу са њом. Ако се може говорити о томе да се он у решавању проблема разликује од наше праксе, онда се може говорити у два смисла; овај законски пројект допуњава нашу праксу или боље решава извесне проблеме него наша пракса. Његово ступање на снагу и спровођење у живот довешће до даљег усавршавања наше праксе на пољу кривичног права. Има неколико примера где се може видети како је овај законски пројект уствари усвојио искуства наше праксе. На пр. одговорност правних лица. То је једно питање у праву које изазива велике дискусије, тако да се чак законодавства разних земаља разликују по том питању. Једни сматрају да постоји кривична одговорност правних лица, а други сматрају да не постоји. Наша пракса после ослобођења

једно време се колебала и није чврсто стала на једно становиште, није била једнообразна. После је стала на становиште да су правна лица одговорна и то је питање сада рашчишћено, разуме се са ограничењем на кривична дела која закон одреди. Ово је разумљиво због тога што су правна лица таква лица у правном животу и свету која се разликују од физичких лица.

Даље, узмимо наше процесе, као процес Драже Михајловића и низ других процеса које смо имали. У тим процесима смо заузели извесан став по питању иницијатора, организатора и свих тих руководилаца квислиншких организација. Поставило се питање њихове кривичне одговорности. То питање наша пракса је правилно решила. Међутим то није било нигде формулисано, није био заузет теоретски став по том питању. Ми имамо у законском пројекту, у чл. 27 и 28 то питање рашчишћено. Код нас организатори и иницијатори имају више да одговарају него извршиоци дела. То је зато што организатори и иницијатори стварају планове и они одговарају за сва дела која су обухваћена таквим плановима. Ово је већ прихваћено како од наше јавности тако и од читаве светске јавности. Ако узмете стари кривични закон Југославије, ви нећете наћи такву одредбу. Исто ово се односи и на одговорност припадника разних банди, завереника итд.

Сада неколико примера где се види како пројект попуњава извесне празнине у нашој пракси. На пр. питање саучесништва, питање одговорности припадника разних банди. Сваки припадник банди одговара за своје кривично дело као и за сва дела која произлазе из плана злочиначке делатности. То је ново у нашој пракси, јер ми досада у пракси нисмо тако поступали. Ово је сасвим правилно с обзиром на искуство из разних процеса да свака делатност против наше државе, против друштвеног уређења, против слободе и независности више не може да се развија као индивидуална делатност, већ само као делатност извесне банде која је створена са планом да се угрожава независност, слобода и друштвени поредак у нашој земљи. Сасвим је разумљиво да је законски пројекат овако дефинисао одговорност припадника таквих банди. Ово је важно, другови, због тога што видимо да из свих досадашњих искустава можемо да изведемо један закључак да су све те завереничке групе творевина иностраних агената империјалистичких сила које раде са планом да поткопају нашу националну независност и слободу. У том погледу ова одредба допринеће учвршћењу наше независности и слободе, заштићавању онога што је најбитније за сваког грађанина наше земље.

Или, рецимо, још један пример где се види како закон допуњава нашу праксу. На пр. за наше практичаре је до сада претстављало велику сметњу што није решен проблем урачунавања у казну истражног затвора кад је изречена блажа казна него што је лишење слободе. По мом мишљењу решење које даје овај законски пројект је добро. Важно је подвући да овај проблем није решен на штету осуђеника.

Исто тако, непостојање рехабилитације претставља потпуну празнину у нашој пракси. Ми немамо ни једног јединог случаја рехабилитације, јер наша пракса није имала одређен пут по овом проблему. Сада је она јасно прописана и попуњава велику празнину у нашој пракси.

Сада ћу се дотаћи неколико примера који показују како овај законски пројекат решава извесне проблеме који у нашој пракси нису били решени на задовољавајући начин. Досада је постојала аналогија и ми смо је примењивали. Она је забележена и формулисана

и у нашим досадашњим специјалним кривичним законима, али наравно није формулисана онако како је требала да буде формулисана. На пример можете узети Закон о шпекулацији и саботажи где у чл. 5 у првих 14 тачака постоје јасне одредбе а у петнаестој тачки се каже: „и томе слично“. Таква дефиниција аналогije дозвољава сваком суду и сваком тужиоштву произвољност. Дозвољено је када не може да нађе одговарајућу одредбу у првих 14 чланова, он тражи у 15 члану и инкриминише шта он сматра да је кривично дело. Несумњиво, другови, да ће тачно одређивање шта је аналогija огромно допринети да се ликвидирају сви они случајеви произвољности који су се до сада појављивали. Код нас су се појављивали случајеви произвољности што знам баш због дужности на којој се налазим. А сада ако неко хоће да се послужи аналогijом, он мора да води рачуна о три ствари. Прво, мора да води рачуна о томе да не постоји такво дело записано у Кривичном законнику; друго, да обележја тога кривичног дела буду слична обележјима неког кривичног дела из закона; и треће, он ту аналогiju може да употреби када је нападнут извештан друштвени однос, када је нападнут објект кога заштићује законик. Аналогija се своди на то да се у пракси могу појавити извесни облици кривичног дела које у законнику није било могуће нимом предвидети, нити формулисати. Значи, углавном ће се аналогija свести на аналогiju у погледу начина извршења неког дела. Јасно је, другови, да се овим наша законитост учвршћује и ликвидира извесна произвољност која је до сада била могућа.

Даље, још један пример у прилог овог мог мишљења да овај законски пројект боље решава извесне проблеме него наша пракса. То је укидање казне принудног рада без лишења слободе. Ми смо имали до сада ову врсту казне. Подносиоци овог пројекта знају врло добро како стоји ствар када је неко осуђен на принудан рад а није лишен слободе. Он мора на неки начин, разуме се, да издржава своју породицу, а у исто време да издржава казну. Могу да кажем да су ти осуђеници на принудан рад без лишења слободе показивали мање воље за радом од осуђеника на принудан рад са лишењем слободе. У пракси казна принудног рада без лишења слободе у много случајева није спровођена, већ је изигравана. Отсеци унутрашњих послова који су имале обавезе да изврше ову казну, нису је уствари могли извршити. Било је случајева да су записивали да је дошао на рад и онај ко није дошао. Разуме се да ће казна поправног рада бити постављена на извесну другу основу и ми ћемо се користити искуством са казном принудног рада без лишења слободе ради боље примене поправног рада. То показује да је овај законски пројект водио рачуна о томе да се боље усаврши наша пракса.

Ја мислим да се овај законски пројект нарочито карактерише бригом за осуђеника. Ми смо видели да Кривични законик штити опште вредности које припадају свима грађанима, а то је слобода, независност, права грађана итд. Кривични законик је строг и има читав систем казни почевши од смртне казне. Али и поред тога ми видимо како овај законски пројекат води рачуна о осуђенику и када је у питању смртна казна. И када је у питању смртна казна, кривични закон предвиђа могућност и њеног ублажења. Видели смо из излагања друга Лијаде да и у овом случају суд треба добро да промисли, да погледа личност са свих страна и да оцени да ли се смртна казна може заменити доживотним лишењем слободе. Иначе и у свим другим врстама казне види се да се иде на то да се осуђеник поправи.

На челу законског пројекта стоји сврха целокупног кривичног законика. Каже се да је сврха кажњавања уништавање друштвено

опасне делатности, спречавање и одвраћање учиниоца да не чини кривична дела, преваспитавање и поправљање учиниоца. Ово је загарантовано са читавим низом мера. Пре свега имате, другови, могућност да се извршилац кривичног дела уопште не казни или да се казни блаже. Имате могућност да се казни испод границе казне која је предвиђена законом. Потребу овога суд мора да образложи и да докаже.

Имате условну осуду, условни отпуст и најзад рехабилитацију. То је читав систем мера које полазе од тога да се осуђеник, који је учинио кривично дело, може поправити. Читав систем мера показује колику огромну бригу посвећује наша држава осуђеницима и да настоји да од осуђеника створи људе корисне за друштво. Ми знамо да је криминална делатност производ извесног стања које влада у друштву. Ми знамо да у капиталистичким државама криминалитет показује пораст. У државама у којима је успостављен поредак сличан нашем, криминалитет опада јер нестају услови за њега. Када видимо да овај Кривични законик иде на то да помогне осуђеницима да се врате друштву, онда, другови, можемо рачунати на најбоље резултате баш у извршавању другог задатка Кривичног законика, поправљању осуђеника.

Ми видимо могућност у Кривичном законнику да се једно лице које је извршило кривично дело или уопште не казни, или да се блаже казни. Ако то ставите поред аналогije, види се да је аналогija антитеза овом.

Види се да је условна осуда дала одличне резултате. Исто тако и условни отпуст. Ја могу да кажем нарочито о условној осуди да она претставља моћно васпитно средство. Ми то знамо из праксе. Има људи који изврше кривично дело а ни по једној особини не спадају у категорију људи који су склони томе. Извршењем казне над оваквим лицима постиже се једино да се они држе у затвору. Пракса је показала да у таквим случајевима примена условне осуде добро делује на личност и на околину.

Хтео бих још нешто да кажем о рехабилитацији. Ми имамо у законском пројекту да рехабилитација наступа по сили закона после извесног одређеног рока и та рехабилитација треба и може да се даје.

Најзад другови, моје мишљење је да овај пројекат у потпуности одговара духу наше народне демократије, штити и учвршћује нашу народну демократију и то демократским средствима и методама, иде на васпитање и одгајање не само грађана, него и извршилаца кривичних дела. И, напоследку, мислим да је овако брзо доношење општег дела Кривичног законика огроман успех у изградњи нашег правног система. Стара Југославија је имала да чека више од 10 година па да донесе кривични закон, јер заиста такви закони се тешко доносе и није их лако донети из разлога што треба да обухвате читав живот. Ми можемо сматрати да је овако брзо доношење Општег дела Кривичног законика заиста огроман корак напред у даљем изграђивању нашег правног система."

III

Народни посланик др **Макс Штудерл** у говору који је одржао у Законодавном одбору Савезног већа истакао је, између осталог:

„Свакој друштвено-економској формацији одговара право које је произвео у даној историској епоси владајући начин производње.

Сваки друштвени поредак има свој кривични законик. Кривични законик је огледало друштвених односа у једној држави у

неко доба, јер он утврђује такве односе грађана према државној власти за које је карактеристична принуда. Класа која има власт штити кривичним прописима своју власт и све оне институције и схваћања која служе њеним експлоататорским циљевима. Од најстаријег познатог кривичног законика Хамурабија, грчких и римских кривичних прописа, црквених инквизиција, чувене ССС све до кривичних прописа старе Југославије, сви су штитили одређене класе, углавном од велике већине угњетаваног народа. Спаљивање вештица и кривовераца од стране инквизиторских судова католичке цркве је била одбрана власти католичких staleжа од опасности кривоверства, које би одвајало људе од црквене власти и од спознавања истине. И фашизам је крио чак и израбљивање читавих народа и раса кривичним прописима.

Буржоаски кривични закони штитили су класни морал, који је оправдавао власт и интересе владајуће класе. Они су кажњавали ситне преступе сиромашних несретника, крађе, преварице, туче и обичан криминал, али су привредни и политички криминал, големе трансакције, операције, санације итд., којима се наносила огромна штета држави, улагачима итд. остављени без казне. А и сам систем угњетавача и искоришћавања значајно је злочин над народом. Све то био је буржоаски морал који буржоаска филозофија проглашава за вечиту, непроменљиву истину.

И наш нови Пројекат штити носиоца власти, штити његов друштвени, економски и правни поредак. Али разлика је у томе што сада није на власти нека клика или нека буржоаска класа, него онај елеменат од кога су се до сада кривичним законима заштићивале буржоаске класе, и против кога је био уперен притисак кривичних законика, наиме, угњетаваче класе радног народа. Разлика је, природно, у томе што се народ заштићује од тих експлоататорских класа, буржоаских класа, што их уништава, што штити своју власт и свој економски поредак од експлоатације, штити свој политички поредак од банди реакционарне и профашистичке, детронизиране класе. Наше кривично право је скуп правних норми које прописују мере за борбу државе са криминалитетом у ком било облику, и који утврђује одређене односе грађана према државној власти.

Али се наш друштвени поредак заштићује другачијим мерама и на новом основу. У складу с тим је и основни принцип кривичног права, који се своди на питање због чега се кажњава извесно дело. Формалистички принцип *nullum crimen sine lege*, типичан за буржоаске државе, помоћу кога се прикривала борба против експлоататорских класа, нема више свог ексклузивног значења. У социјалистичкој држави не изриче се казна због тога што то закон тражи, него због тога што је кривично дело друштвено опасно. Друштвена опасност, дакле, темељна је карактеристика кривичног дела, без овог критерија дело и није кривично дело. Природно је да се и оваква друштвено-опасна кривична дела прописују кривичним законом. Али, у уским границама и у одређеном правцу, допушта се на једној страни аналогија, кад нема изричитог кривичног прописа за неко друштвено опасно дело, а на другој страни искључује се кажњивост за дело наведено у Закону ако не постоји критериј друштвене опасности.

Овај критериј је логична последица читавог нашег друштвеног и правног система, а као такав појавио се већ и за време народно-ослободилачке борбе у којој су се кажњавала дела опасна за наш покрет и нашу борбу. Због тога постоји ту једна природна веза,

рекао бих правни континуитет, од првих почетака наших кривичних прописа за време НО борбе до прописа овог пројекта кривичног законика.

Укратко ћу се осврнути на процес стварања кривичног права у народноослободилачком рату Словеније. Већ 16-IX-1941 издао је СНОО одлуку о заштити словеначког народа и његовог покрета за ослобођење и уједињење. Ова одлука врховног органа ОФ, који је већ преузео и елементе власти, поставља кривичне норме за издају, денунцијацију, сарадњу са окупатором итд., као и норме за заштиту народноослободилачког покрета, и остаје читаво време народноослободилачке борбе директива за партизанске кривичне прописе и за партизанске војне судове. Читави садржај ове одлуке значи борбу против друштвено опасних дела, каква су се стварно на читавој територији Словеније већ појавила и наишла на репресију од стране самога народа. И следеће норме кривичног карактера које су настале потребне услед развитка покрета, власти, територије и саме борбе, стално су уперене против друштвено-опасних дела. То су одредбе о забрани наоружаних формација ван народноослободилачке војске од јануара 1942, кривични прописи о мобилизацији материјалних снага, о забрани извоза животних намирница, о пријављивању залиха, о кретању цивилног становништва, о општој мобилизацији од 11-IX-1943 год., о максимирању цена; даље, норме против белогвардејских банди, о „скривачима“, о „измикачима“, о амнестијама итд. Поред тога је у том смислу радила и пракса наших војних судова, и то до 1-IX-1944 г. независно од општих прописа Врховног штаба НОВ и ПОЈ, који су тек тада у Словенији ступили у важност.

Кривични прописи у народноослободилачкој борби Словеније садржавали су основна начела Закона о заштити народа и државе, и то је и природно, јер исти циљеви и исти објект заштићивања стварају свуда сличне заштитне мере.

У приближно истом смислу као и наши нови Пројекат, словеначки кривични прописи одређивали су сврху казне и у пракси се примењивала аналогија. Познавали смо казне принудног рада, конфискацију имовине, протеривања, губитак грађанских права и лишења слободе, које казне југословенски кривични законик није познавао у том облику, и које су карактеристичне за наше ново кривично право. Као интересантни детаљ спомињем да смо имали и казне уништења имовине и народног бојкота, које казне су биле у словенске нарочитим околностима борбе усред окупираних територија.

Овај кратак осврт на развитак кривичног права у народноослободилачкој борби Словеније доказује како су неке основе овог Пројекта израсле нужно из услова стварног развитка наших прилика већ за време наше борбе, тако да их можемо сматрати делимично и као непосредне тековине народноослободилачке борбе. Развитак на осталим ослобођеним територијама био је више мање аналоган; правни израз нашао је у одлукама Врховног штаба од 29-XII-1942 г. и 24-V-1944 г.

Упозорио сам већ на принцип друштвене опасности као нужно основа кривичног дела. Треба да упозорим још на сврху казне, која тежи углавном специјалном и општевапитном утицају на чланове друштва и угушивању друштвено опасне делатности. Пројект се слаже у том погледу с Лежином, који је рекао да је најважнији задатак совјетских судова учење раднога народа дисци-

плини. Сврха казни није дакле некаква метафизичка одмазда или пука освета, него је сврха стварна, у интересу народа и у интересу самог учиниоца кривичног дела, кога хоће да преваспита и подигне. Ниједан кривични законик нема толико заштитних мера у корист учиниоца као наш нови кривични законик и о елементима социјалистичког хуманизма у овом Законику могла би се написати нарочита студија.

Појава криминалитета у облику колективних криминалних формација даје основ за нов тип саучешћа, који предвиђа чл. 27. Иницијатори и организатори таквих организација кривично су одговорни за сва дела из плана делатности тог колектива, а остали у-толико уколико су се са тим сагласили. Ово кривично дело саучешћа ефикасна је репресија овакве злочиначке делатности.

Ја, даље, видим у могућности другог става чл. 34 једно ублажавање института смртне казне, који пројект Закона још одржава. Суд може место смртне казне одредити другу казну, наиме лишење слободe с принудним радом у доживотном трајању. Ја ово факултативно овлашћење поздрављам, јер сам у принципу против смртне казне, али сам толико реалиста да увиђам потребу смртне казне у извесној епохи.

Савременом схватању кривичне одговорности одговара и норма да су кривично одговорна и правна лица. У нашем правном поретку било би немогуће прихватити становиште да неко учини кривично дело у корист правне особе, а да не буде могуће материјално казнити ову правну особу саму. Правна лица нису више фикције, него колектив физичких лица. Због тога нема приговора за увођење њихове кривичне одговорности. Правна лица могу се казнити сваком врстом казне која се по њеној природи може применити на правну особу, а виност се одређује по истовремено осуђеном претставнику тог правног лица.

На тим основама израђен кривични законик много ће допринети једнообразности праксе и општој правној сигурности у земљи."

IV

Народни посланик Симиша Станковић је у свом говору одржаном у Законодавном одбору Већа народа, између осталог, казао:

„Ја бих додирнуо сада и питање заштите личности и права грађана које је садржано у прописима овог законског пројекта. Мислим да нећу прегерати ако кажем да овај законски пројекат има у том погледу дубоко демократски и хумани карактер. Пошто из прописа нашег Устава проистиче стварно поштовање и заштита човекове личности и његовог достојанства, и сами казнени прописи, садржани у овом законском пројекту, уствари, обезбеђују поштовање тих уставних прописа и омогућују да личност човека и његово достојанство никад и ничим не буду окрњени у нашој држави. Ова сама чињеница, као и суштина законских прописа о казнама, показују саввим јасно да казна није схваћена као одмазда, као насиље над одређеном групом или категоријом грађана, него само као средство за заштиту друштвеног уређења; показују јасно колико је и самим казним прописима обезбеђено достојанство личности и колико су очувана права грађана, загарантована Уставом.

Треба исто тако истаћи да у овом пројекту закона смртна казна није битан елемент кривичног закона, шта више, пројект показује јасну тенденцију да се смртна казна као нужно зло, као најви-

ша мера коју казнени прописи могу да одреде, уствари, сведе само на изузетне крајње случајеве и да се у оправданим случајевима може заменити другим блажим казнама.

Најзад, треба истаћи и тај моменат, који проистиче из казних прописа, да казна има још један други карактер: као васпитно и поправно средство. То поново потврђује да њена сврха није освета, него преваспитавање и поправљање оних, који су учинили или су евентуално расположени да учине какво друштвено опасно дело.

Колико тај моменат хуманости провејава из прописа самог пројекта, довољно је подвући још и ову чињеницу. Кривично дело које није за собом повукло последице опасне по друштвене односе или дело чије су опасне последице у току времена смањене или ишчезле, другојаче има бити процењено и ти моменти одлучују каква ће казна бити, колика ће бити, њену висину и да ли ће казне уопште бити. То такође јасно показује колико је тај пројекат, уствари, ишао за тим да уништи и онемогући сама опасна друштвена чињења или нечињења, а не да формално кажњава учиниоца кривичног дела. само зато што је дело законом начелно забрањено.”

МЕЂУНАРОДНИ ПРЕГЛЕД

УТИЦАЈ ОКТОБАРСКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ НА РАЗВОЈ МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА

I. — Совјетска наука дефинира право као скуп правила понашања прописаних или санкционираних од државне власти, која изражавају вољу владајуће класе и којих се примјена осигурава принудном силом државе у циљу заштите, извршавања и развојка друштвених односа и поредака, подесних и корисних за владајућу класу.¹⁾ За разлику од безбројних дефиниција буржоаских аутора, које остају на површини пукога формализма и које теже да прикажу право као објективни израз „вјечне праведности”, ова дефиниција обухваћа све битне елементе права и указује на његове најдубље, материјалне коријене. Она, нарочито, открива социјалну срж права, његов класни карактер.

Што вриједи за право уопће, то свакако вриједи и за поједине правне гране, па тако и за међународно право. Међутим међународно јавно право прелази граничне оквире једне државе, јер регулира разноврсне односе међу различитим државама. Стога оно — иако је потпуно обухваћено горњом дефиницијом — ипак има неке специфичности, које га одвајају од унутрашњег права.

Откада су се државне творевине појавиле у историји, па све до данашњег дана и све до периода када ће држава нестати, оне

¹⁾ Пближе о томе види: Голунски-Строговић: Теорија државе и права, Београд, 1946 стр. 131 и сл.; А. Ј. Вишински: Основне задаци науки советског социјалистическог права, Москва 1938., стр. 183 и сл.

су долазиле, долазе и долазит ће, на овај или на онај начин, у међусобни додир. Потпуне изолације нема и не може да буде. Међу државама се рађа, развија и кида читав низ веза различите природе: економских, трговачких, политичких, културних, војних, итд. Свеукупност тих односа регулира се или међународним уговорима, споразумима, конвенцијама и декларацијама, дакле изричито, или обичајним правом, које настаје у међународној пракси, дакле прећутно. Радило се, међутим, о уговорном праву или обичајном праву, међународно јавно право увијек формирају државе или на бази сарадње или на бази међусобне борбе са сврхом да се постигну или неки опћи, заједнички циљеви тзв. међународне заједнице или неки посебни интереси држава. Зато је и међународно јавно право „скуп правила понашања прописаних или санкционираних од државне власти“. Само што у овоме случају те норме не доноси једна државна власт, него више државних власти, и што правила међународног јавног права вриједу у односима међу државама. То је за међународно јавно право битно и то је његова прва важна специфичност.

Правна правила су заповијест владајуће класе. У историји је било периода када је иста класа била на власти у различитим државама, када су, дакле, државе имале исти основни карактер. Тако је робовласничка класа била на власти у државама-градовима старе Грчке. У XVI и XVII вијеку, на примјер, међународна заједница се састојала од самих феудалних држава. Концем XIX вијека и у XX вијеку до Октобарске револуције постојале су, углавном, само државе у којима је државни апарат био у рукама капиталистичке класе.

У тим историјским раздобљима међународно право изражавало је вољу односне једнородне владајуће класе, што се очитовало и на његов садржај и на његову форму.

Али је било и периода када је међународна заједница била састављена од држава са различитим економским, социјалним и политичким системима. Такова је, на примјер, и етапа од Октобарске револуције до данас. Поред капиталистичких земаља и поред посљедњих остатака феудалних држава (полуфеудални Афганистан!), од Октобра 1917, у међународне односе ступа и прва социјалистичка држава.

Која је класа, у оваквој ситуацији, „владајућа“ у међународним размјерама? Чију вољу изражава сада међународно право: буржоазије, феудалаца или раднога народа социјалистичке државе? Не постоји ли противуречје између оваквог стварнога стања и научне поставке да право изражава вољу владајуће класе?

Нема никакве сумње да, упркос чињеници што су у различитим државама на власти различите класе, ипак свака од њих може бити заинтересирана у одржању извјесних правних правила (на примјер о обавезности међународних уговора, о неповредивости личности дипломатских претставника, о немијешању у унутрашње послове, о поступку с ратним заробљеницима итд.). На тај начин дио прописа међународнога јавнога права изражава вољу разнородних владајућих класа, које ипак имаду извјесне заједничке интересе за постојање неких опћих начела и прописа међународнога јавнога права. Тиме се објашњава принципијелна могућност сарадње између држава са различитом економско-социјалном структуром. У разговору са претставником републиканске странке УСА Х. Стасеном, а на његово питање да ли Стаљин мисли да амерички капиталистички систем и совјетски социјалистички систем могу послје рата заједно

живјети у једном истом свијету и међусобно сурађивати. Стаљин је одговорио, да те двије државе, наравно, могу међусобно сурађивати.²⁾ Другом једном приликом, у разговору с Елиотом Релтом од 21. децембра 1946., Стаљин је на слично питање дословно одговорио: „Да, свакако. То није само могуће, то је разумно и потпуно остварљиво. У најтежим временима у току рата разлике у облику управе нису сметале да се наше двије земље удруже и побједе наше непријатеље. Ове односе могуће је сачувати у још већем степену за вријеме мира.“ Мисао о могућности сурадње двају система први је изнио Лењин, а Стаљин је казао: „Лењин је наш учитељ, а ми, совјетски људи, Лењинови смо ученици. Ми никада нисмо одступали и нећемо одступити од Лењинових указивања.“

С друге стране, када се говори о савременом међународном праву, не смије се заборавити да су вањска и унутрашња политика сваке државе израз исте конкретне стварности и да се, стога, вањска политика не може битно разликовати од унутрашње политике. Према томе вањска политика појединих земаља одражава у суштини унутрашње економско, социјално и политичко уређење сваке од њих. То се — између осталог — испољава у оштрој борби између различитих држава око фиксирања као обавезних правила међународнога јавнога права и око њиховога практичнога спровођења у живот, оних начела која су одраз специфичности унутрашњег поретка. Зато савремено међународно јавно право није и не може бити монолитно као што је то унутрашње право, које је увијек израз воље јединствене владајуће класе. Напротив, оно има и неких остатака феудалних схваћања (на примјер извјесни прописи дипломатскога церемонијала) и знатних елемената империјализма (на примјер сфере утјецаја и различите форме протектората), али исто тако у њ продиру све више и нова, демократска начела социјалистичке државе.

У тој хетерогености прописа међународнога права, изазваној хетерогеношћу владајућих класа у различитим државама, налази се његова друга важна специфичност.

Конечно, у унутрашњем се праву примјена правних прописа осигурава принудом преко органа јединствене државне власти у рукама јединствене владајуће класе. Напротив се у међународном јавном праву принуда остварује индивидуалним или колективним мјерама заинтересованих држава, које су на савременој развојној етапи, као што је истакнуто, различите по својој унутрашњој економској, социјалној и политичкој структури и по карактеру власти. То је трећа специфичност међународнога јавнога права.

II. — Имајући у виду изнијете карактеристике, постаје јасно да једна или више држава може у већој или мањој мјери утјецати не само на развој међународнога јавнога права, него и на оживотворење његових прописа у свакидашњој међународној пракси. Степен тога утјецаја овиси од стварне снаге сваке поједине државе, али исто тако и од њезина моралнога ауторитета у широким масама свијета.

²⁾ Цит. према вијести ТАСС-а од 9 маја 1947.

³⁾ Цит. према вијести ТАСС-а од 9 маја 1947.

⁴⁾ О томе питању види поближе: Е. Коровин: Международное право на современной этапе Большевик бр. 19 из 1916. Д. Б. Левин: О понятии и системе современного международного права, Советское государство и право бр. 45. из 1947., те Современое международное право, Известия академии наук СССР, отделение экономики и права бр. 4/46 (преведено на српски језик 1947).

Какав је, дакле, утјецај Октобарске револуције на обликовање савременог међународног јавног права? До које је мјере оно заиста демократизирано захваљујући постојању Совјетског Савеза и активности социјалистичке дипломатије?

На овоме мјесту треба одмах нагласити да је једна од најважнијих непосредних посљедица Октобарске револуције било рјешење националног питања на демократској основи. У суштини социјализма лежи укидање сваког облика експлоатације и тлачења, па тако и националног угњетавања. Декларација права народа Русије од 15 (2) новембра 1917 г. проглашава „једнакост и сувереност народа Русије” и њихово „право на слободно самоопредјелење све до одцепљења и образовања самосталне државе”. Укинута су националне и национално-верске повластице, а националним мањинама и етничким групама загарантиран је слободан развој.

Док су тако народи бивше царске Русије у Октобарској револуцији извојевали свој суверенитет и пуну међусобну равноправност, истовремено је млада социјалистичка држава била објектом интереса страних капиталиста. У часу њезина рођења над њом су се већ ломила основна начела међународног права. Осврћући се на оружану интервенцију страних држава Стаљин је на XVI конгресу СКП(б) казао: „Ако се то назива међународним правом и међународном обавезом, шта се онда назива грабежом? Није ли јасно да су господа „савезници” допустивши те пљачкашке акте, лишили себе права да се позивају на међународно право и на међународне обавезе?”⁵⁾

Идеја суверене једнакости држава у међународним односима претставља основицу совјетске вањске политике од првих дана постојања Совјетског Савеза. Већ у акту совјетске владе од 4. јуна 1918. који је потписао сам Лењин, „основном идејом међународног права” сматра се „саобраћање равноправних држава”⁶⁾. За цијело вријеме борбе са страним завојевачима совјетска дипломатија стално је истицала суверенитет као моћно оружје за одбрану револуције и совјетске власти, „за заштиту социјалистичке државе од мијешања у њезине унутрашње послове. „Ако се победа социјализма у једној земљи показала могућом — каже професор И. Д. Левин — то је једним од услова побједи био суверенитет те земље”⁸⁾. Исто тако А. Ј. Вишински изјавио је недавно, на сједници Политичког комитета Генералне скупштине Уједињених нација од 6. октобра 1947 г.: „Тежња монопола не може се ускладити са принципима као што је државни суверенитет, који је снажна препрека остварењу овакових тежњи.... Државни суверенитет је застава независности и борбе за многе и многе земље против прождрљивих апетита капиталистичких монополиста.”⁹⁾

Суверенитет је у данашњим условима једна прогресивна уставна међународног јавног права, која заштићује независност и пружа правну гаранцију равноправности свих народа. Зато је Совјетски

⁵⁾ В. И. Ленин и И. В. Сталин: Об октябрьской революции, Госполитиздат 1945., стр. 23.

⁶⁾ И. В. Сталин: Вопросы Ленинизма, 10, изд., стр. 359.

⁷⁾ Цитирано према Болшевику бр. 19 из 1946.

⁸⁾ И. Д. Левин: Проблема суверенитета в уставе УН, Сов. гос. и право бр. 1/47.

⁹⁾ Цитирано према Борби бр. 241 од 9 октобра 1947.

Савез водио и води упорну борбу за очување суверенитета као основнога појма међународнога јавнога права. Захваљујући његовом ставу, његовој моћи и угледу, захваљујући великој идеји Октобра о равноправности и праву на самоопредељење свих народа, суверенитет је међународноправно озакоњен и твори централну тачку цјелокупнога система међународних односа.

У чл. 2. ст. 1. Повеље Уједињених нација каже се да Организација почива на начелу „суверене једнакости свих својих чланова”. Оваковом формулацијом дан је појму суверенитета у међународном јавном праву његов једино правилан, прогресиван садржај.

Иако, наиме, ријеч „суверенитет” као појам уставног и међународнога права постоји неколико вјекова, ипак је тај појам доживио честе и битне садржајне преображаје¹⁰⁾.

Настало у доба формирања јединствених феудално-апсолутистичких држава, суверенитет је у почетку имао двоструко правно-политичко значење. С једне стране он је, као фактор сједињавања, био уперен против феудалне раздробљености и центрифугалних сила цјепкања унутар тадашње државе. Са друге стране он се супротстављао универзалистичким тенденцијама папства и тзв. Светога Римскога Царства. У то доба сувереним се сматрао монарх и у односу на све своје поданике и у односу на остале државе.

Француска револуција избацује идеју народнога суверенитета, при чему млада грађанска класа изједначује себе с народом, као што је раније монарх изједначавао себе са државом (позната је изрека Људевита XIV: „Држава, то сам ја”).

Овако схваћени суверенитет служио је буржоазији за учвршћивање њезине власти против монарха као експонента феудализма у пропадању, али истовремено и као заштита од стране интервенције феудалне Европе.

У доба јачања и учвршћивања капитализма суверенитету се покушава дати значење не само врховне него и неограничене власти унутар државе и безобзирне, ничим спутаване слободе акције у међународним односима. Тај такозвани апсолутни суверенитет требао је оправдати међународни тероризам свих облика, колонијалну експанзију, пљачку, кршење уговора и агресивни рат. У таковим схваћањима нарочито се истичу њемачки политичари и теоретичари. Према Хегелу, на примјер, свака држава имаде увијек право да изврши агресију. За њега је рат „највиша манифестација суверенитета”. Бисмарк је тврдио, да најприје поступи како му се свиди, а онда се увијек нађу теоретичари — правници који ће његов поступак оправдати. Јеринг идентифицира право са силом: „Право је политика силе”. За Трајчке-а је „највиша дужност државе да повећа своју моћ без обзира на уговоре”¹¹⁾

Апсолутни суверенитет је постигао врхунац безобзирности у злочиначкој теорији и разбојничкој пракси национал-социјализма.

¹⁰⁾ Проф. И. Д. Левин дефинира суверенитет као правну и фактичну способност државе да остварује пуновласно и независно своје функције (Сов. гос. и право бр. 1 из 1947 стр. 25.)

¹¹⁾ Слична схваћања која треба да оправдају империјалистичку експанзију и агресивност изражавају Момсен, Бернхарди, Ветман, Холвег, Колер и други. О нацистичким „теоријама” види Marc st. Kotovicz *La souveraineté des Etats et l'avenir du droit international*, Paris 1945, стр. 34 и сл.

За нацисте суверенитет значи свевлашће у властитој кући, а потпуно одузимање државне самосталности и националне независности свим другим народима свијета. Суверенитетом се оправдава сваки злочин. Суверенитетом се оправдава агресија и поробљавање. То је један вид империјалистичкога поимања суверенитета.

С друге стране политичари и теоретичари империјалистичких држава на око и формално заступају и другу крајност, иако циљ остаје исти. Послије овога рата праве се покушаји да се другим путевима укине суверенитет, О њему се говори као о сметњи међународној сарадњи. Искоришћавајући расположење широких радних маса свијета, које желе мир образлаже се, да је државни суверенитет узрок ратовима, да треба одбацити суверенитет или га знатно ограничити. Пропагирају се Сједињене Државе Европе, свјетски парламенат. Истиче се идеја свјетскога права мјесто међународнога итд. Тако је 22. новембра 1945. бивши министар вањских послова Велике Британије А. Идн изјавио у Доњем дому: „Не видим другога излаза да се свијет заштити од атомске енергије осим да одустанемо од наших садашњих појмова суверенитета“.¹²⁾ Бевин пропагира „свјетску скупштину“ као врховни орган „суверенога човјечанства“. Американац Адлер каже: „Цијена суверенитета је рат“.¹³⁾ Од многих сличних изјава треба споменути још ону министра вањских послова Белгије Спака, који је недавно назвао суверенитет „старом идејом која је изашла из моде“ и „старом реакционарном идејом“¹⁴⁾

Цијела та кампања нема, дакако, сврху да ограничи суверенитет великих империјалистичких држава, него, напротив, да уништењем суверенитета свих осталих држава отвори широм врата империјалистичкој експанзији и господству над свијетом. „Одбацимо суверенитет!“ — то треба читати као уништење суверенитета свих осим оних који износе такве крилатице.

Империјалистичка пракса и теорија схваћају, дакле, суверенитет као искључиво властити атрибут поричући суверена права осталим народима. Овакова схваћања долазе свакодневно до изражаја у нападајима на принцип једнодућности сталних чланова Вијећа сигурности, у покушајима надгласавања на међународним конференцијама, у држању трупа на територијама других држава, у крвавом угушивању отпора и борбе за независност колонијалних или полуколонијалних народа, у покушајима одузимања економске, а тиме и политичке независности.

У оваковој ситуацији још више искаче огроман значај озакоњења у једноме међународном акту највеће важности, као што је то Повеља Уједињених нација, совјетске, на садашњој развојној етапи најпрогресивније, концепције суверенитета.

Према томе позитивно међународно право признаје као једно од својих основних начела принцип „суверене једнакости“ свих мирољубивих држава. Ова формулација не само што не укида суверенитет него му, шта више, даје међународно-правну гаранцију. За разлику од ексклузивистичке, империјалистичке концепције суверенитета која оправдава насиље, агресију и одузимање суверенитета другима, ова формулација штити суверена права свих држава-чланица, јер је призната њихова суверена једнакост. То значи, да се

¹²⁾ Цитирано према Бољшевику бр. 19 из 1946.

¹³⁾ Цитирано према Бољшевику бр. 22 из 1946.

¹⁴⁾ Цитирано према Борби бр. 241 од 9 X 1947.

акциони радиус — да се тако изразимо — суверених права једне државе зауставља на најширем кругу исто таквих права друге, те да никада не смије пријећи тај круг и заћи у туђи суверенитет. Уколико је суверенитет ограничен. Само што то ограничење није наметнуто и једнострано, него узајамно и равномјерно. Оно произлази из суштине самога сувременог појма суверенитета, који је међународно-правно признат у једнакоме степену свим државама, а не само једној или само некима. Уосталом, на бази добровољности, узајамности и пуне равноправности, могућа су и даљна ограничења овако фиксираног појма суверенитета, да би се постигли неки опћи циљеви међудржавне заједнице. То овиси од врсте и количине веза међу државама, од степена и карактера сједињавања у међународним организацијама и установама. Таково повезивање и сједињавање без сумње значи регулирање вањско-политичке активности држава на тим конкретним подручјима. Једино у томе смислу оно, уједно, претставља добровољно и равномјерно ограничавање суверенитета, јер као што је казао Стаљин још године 1923. говорећи о сједињавању совјетских република у Савез — „свако сједињавање значи неко ограничавање права, која су раније имали они који су се сјединили.“¹⁵

Прогресивни појам суверенитета дијаметрално је опречан тзв. апсолутном суверенитету. Док последњи у крајној линији оправдава агресивни рат, суверени је појам суверенитета оружје мира и сурадње међу народима на бази њихове пуне равноправности.

III. — У уској вези с принципом суверене једнакости мирољубивих држава налази се друго важно начело међународног јавног права: начело о свеопштој сигурности. И овдје треба подвући да је држава раднога народа од првих дана свога постојања досљедно проводила политику мира. Другога дана Октобарске револуције, 8 новембра 1917, објављен је историјски Декрет о миру, у којему се предлаже „свим народима и њиховим владама да безодвлачно започну преговоре о праведном демократском миру“. Под тим се подразумијева мир „без анексија и без контрибуција“. У периоду између два рата Совјетски Савез је водио упорну борбу против агресивног рата и предлагао је конкретне мјере за очување мира. Совјетској дипломатији се имаде захвалити дефиниција нападача. Совјетски Савез је спровео у живот са својим најближим сусједима Бријан—Келогов пакт од 1928, којим су се државе-уговорнице биле одрекле рата као оруђа своје политике, и прије његова ступања на снагу. У свим акцијама које су тежиле свјетскоме миру СССР је предњачио и предњачи.

Данас је агресивни рат забрањен. То је изричито прописано у чл. 2 Повеље Уједињених нација. Све државе су обавезне да се у својим међународним односима уздржавају од пријетње силом или од употребе силе, а своје међународне спорове дужне су рјешавати мирним средствима. У циљу отклањања или угушивања агресије имаду се примјенити заједничке мјере. Индивидуална употреба оружаних снага дозвољена је само у случају самообране (чл. 51 Повеље) или у случају поновљеног нападаја било које непријатељске земље из прошлог рата (чл. 53 Повеље). Укратко, усвојен је принцип недељивости мира и колективне сигурности, а Совјетски Савез је већ прије Другог свјетског рата заступао баш ту тезу.

Међутим, агресивни рат није данас само формално забрањен, него такав рат чини међународни злочин. Споразум од 8 августа

¹⁵ Цитирано према чланку Е. Коровина: Апсолутный суверенитет или апсолютная неправда. Нов. Время бр. 41/1947 стр. 15.

1945 између СССР-а, Велике Британије, Сједињених Држава и Француске, те придодани Статут Међународнога војног суда, претстављају акте прворазредне важности. Дана је дефиниција међународнога злочина, у које спадају злочини против мира, злочини против закона и обичаја рата и злочини против човјечности. Као што је познато, на основу ових аката дошло је до низа процеса у Нирнбергу. По први пут у историји човјечанства били су стављени пред Међународни суд и осуђени на темељу позитивних прописа међународнога права. Чланови владе агресорске земље. Бројне изјаве претставника Совјетскога Савеза, да ће злочинце затећи заслужена казна, и настојања совјетске дипломатије да се створи Међународни суд за кажњавање међународних злочинаца, остварене су — ако не у цјелини — барем дјеломично. Ова чињеница сама по себи претставља огроман корак напријед у развоју међународнога права и без обзира на жеље империјалистичких кругова да злочинцима ублаже казну или да их уопће ослободе сваке казне.

Пред нашим очима настаје и развија се нешто потпуно ново: позитивно међународно кривично право, које је прије рата постојало само теоретски. Оно је још једна опомена свим агресорима. Оно претставља даљни фактор правне заштите суверенитета свих држава у систему колективне безбедности Уједињених нација.

IV. — Под директним утјецајем Совјетскога Савеза и земаља народне демократије, под утјецајем национално-ослободилачких покрета колонијалних и полуколонијалних народа, а уз подршку свих демократских елемената свијета, ушла је у сувремено међународно право још једна веома важна установа, која има свој коријен у идеји Октобарске револуције о народном суверенитету. Ставак 2 чл. 1 Повеље истиче као један од циљева Организације Уједињених нација развијање „пријатељских односа међу нацијама”, заснованих на начелу „равноправности и самоопредељења народа”. Потање се о томе говори у глави 12 Повеље, која садржи прописе о међународном систему старатељства над бившим мандатским подручјима и над колонијалним посједима непријатељских земаља из прошлога рата. Сврха је старатељства да унапређује постепени развитак територија под старатељством „у правцу самоуправе или независности” (чл. 76 т. б. Повеље). Око те ријечи „независности” водила се у Сан Франциску упорна борба између СССР-а и других демократских земаља, с једне стране, и држава интересираних на одржању колонијалнога режима са друге стране. Коначно је народима под старатељством признато право на самоуправу све до потпуне независности.

Иако је оваково рјешење далеко још од совјетске концепције, према којој би у цјелости били задовољени оправдани захтјеви колонијалних народа, ипак оно претставља знатан напредак у поређењу с мандатским системом бивше Лиге народа.

Право на „самоопредељење народа” (чл. 1 Повеље) не смије се схватити само у декларативном смислу. Напротив, оно је данас заштићено позитивним међународним правом. Зато се мора поштовати воља неког колонијалног народа за отцјепљењем и за стварањем властите независне државе. Ако би из те тежње за самоопредељењем настао сукоб између односнога колонијалнога народа и метрополе, тај се сукоб не смије сматрати унутрашњом ствари те државе, него спором међународнога карактера. Стога се у оваквим случајевима не може примијенити унутрашње право метрополе, него прописи међународнога права о рјешавању међународних спорова.

V. — Што се тиче међународних уговора, то је једно од најстаријих начела међународнога права садржано у формули „Pacta sunt servanda“. Придржавање слова и духа међународних уговора сачињава базу међународних односа и предуслов је правне сигурности. То је и данас један од темељних принципа међународнога јавног права.

Совјетски Савез се увијек вјерно држао својих међународних обавеза проистеклих из уговора и споразума. Чак је и Черчил морао одати признање СССР-у због стриктнога придржавања свих уговора које је потписао и ратифицирао.

Ступајући у уговорне односе Сојветски Савез се увијек држао и држи начела суверене једнакости држава, тј. он је склапао и склапа само равноправне уговоре. Али, у исто вријеме велики је био удио моралне снаге Октобра у укидању очито неправедних уговора, као што су на примјер били уговори о тзв. капитулацијама с Турском и с Источним државама.

Утјецај Октобарске револуције и Совјетскога Савеза осјећа се и у свим осталим институцијама међународнога јавнога права. Радило се о репарацијама, о проблему Трста, о денацификацији и демократизацији Њемачке, о пловидби на Дунаву, о контроли атомске енергије, о разоружању, односно о смањењу наоружања или о било којем другом питању. Совјетски Савез је конзеквентно заступао демократска начела међународнога права.

Посебно се његов утјецај осјећа у знатној демократизацији облика дипломатскога опхођења. Јавност међународних конференција, њихов широки публицитет — великим дијелом је заслуга СССР-а. „Тајну дипломатију — каже се у споменутом Декрету о миру од 8 новембра 1917 — влада отклања, изражавајући од своје стране одлучну намјеру да води све преговоре потпуно отворено пред лијелим народом“. Истога дана је Лењин изјавио: „Ми нећемо тајни. Хоћемо да влада буде под контролом јавнога мишљења цијеле земље“¹⁶⁾

Данас се ова велика идеја Октобра, коју до највеће могуће мјере заступа совјетска дипломатија, све више спроводи у живот и у међународним размјерама. Ријечи Молотова, Вишинскога, Кардеља и других из Париза и Њујорка, из Москве и Лондона и осталих мјеста међународних састанака одјекују широм свијета, а радне масе имаду све више реалан увид у међународно збивање. Оне могу просудити тко штити интересе мира и напретка, а тко жели и изазива, и у које сврхе, нов рат, нове патње човечанства.

Све већи значај Совјетског Савеза очитује се и на дипломатски језик. Док је до Првога свјетскога рата то био француски, а у периоду између два рата и енглески, данас је — поред њих — руски постао службеним језиком међународних састанака, конференција и конгреса, а сви важнији међународни акти састављају се и на руском језику.

На подручју међународнога права јасно се манифестира борба између снага демократије на челу са Совјетским Савезом и империјализма. Совјетски Савез иступа као најупорнији и највернији бранич демократских установа међународнога јавног права. У томе га

¹⁶⁾ Цитирано према књизи В. И. Ленин, И. В. Сталин: Об октјбрској револуцији стр. 10 и 13.

помажу земље народне демократије, а подршку му дају ослободилачки покрети колонијалних народа и све истинске демократске снаге свијета. Ови ће фактори и даље позитивно дјеловати у смјеру прогресивнога развоја међународнога јавног права. То, дакако, не значи да се сувремено међународно право у цијелости поштује од свакога. Напротив, империјалистички кругови газе или покушавају газити свакодневно његова основна начела, као што је, на примјер, начело суверене једнакости држава или принцип стриктнога придржавања међународних обавеза произашлих из уговора, споразума и декларација.

Међутим, кршење правних прописа не значи још њихову негацију. То вриједи исто толико за међународно право колико и за интерно. Кршење права може да има само ону последицу, коју је на суђењу нацистичким зликовцима у Нирнбергу концизно изразио енглески тужитељ Сир Харли Хаукрос: „Ми сада судимо Нацијемцима, али сматрамо ову пресуду обавезном за нас саме. Правила која данас примјењујемо овом пресудом, могу се сутра примијенити на нас и на наше државнике.“

Др. И. Лапца

НОВО ПРАВО И ПРАВОСУЂЕ

РАЗВИТАК ПРАВА ГРАЂЕЊА

Са нацим новим друштвеним уређењем везана је нераздвојно и планска привреда. Петогодишњи привредни план¹⁾ предвиђа поред осталог и изградњу целог низа објеката. Ту долазе првенствено објекти за електрификацију, оснивање нових творница, проширење саобраћајне мреже, подизање мостова, канала и складишта, те разних јавних и станбених зграда и осталог.

При извођењу ове планске изградње долазиће код нас у обзир, поред државног земљишта задружно и приватно, било да ће држава градити на земљишту приватника, или ће задруге, остале организације и приватници, који такође сарађују на остварењу привредног плана, градити на државном земљишту.²⁾

При грађењу оваквих врсти долазиће у обзир површина земље — не само као техничка база за радове — већ и као објект посебних правних односа између градитеља, сопственика земљишта на коме се гради и, народне заједнице, односа који се у вези с грађењем неминовно јављају. Правни односи у вези са земљом добијају, дакле, извесну важност и за остварење привредног плана. Један од тих односа је право грађења на туђем земљишту.³⁾

Право грађења састоји се у нечијем стварном праву да сагради

1) Исп. у погледу планског грађења закон ФНРЈ од 28 априла 1947 о Петогодишњем плану развјатка народне привреде и то: чл. 1 тач. 4, 7, 9 и 17; чл. 2 тач. 4 и 8; чл. 6 тач. 3; чл. 9 тач. 2 и 3; чл. 10 тач. 1, 18, 23, 33 и 48.

2) Долазиће такође у обзир случајеви да један приватник гради на земљишту другога.

3) Као посебан правни институт може право грађења постојати тек онда кад су градитељ и сопственик земљишта две међусобно различите особе.

грађевину⁴⁾ на туђем земљишту и да ову ужива независно од права сопственика земљишта. Тиме се ималац овог права разликује од осталих стварноправних овлашћеника⁵⁾ који туђе земљиште могу употребити у најразноврсније сврхе.⁶⁾

Право грађења није у свим етапама историског развитка имало исти облик. Исто као што се правни поредак као надградња материјалног живота друштва мења сагласно промени базе, морало је и право грађења, као саставни део поретка, да мења облик и структуру историским развитком.

Тако је друштвена надградња одређена продукционим односима, она није само меканички одраз тих односа. Чим једном настане, она добија самосталан живот и повратно утиче на базу. На тај начин морало је и право грађења утицати у извесној мери на своју базу и њене односе. Тај повратни утицај увек је добро долазио разним експлоататорским поретцима. Они су га искоришћавали као помоћну апаратуру за учвршћење класне експлоатације. У том правцу развијало се дакако и право грађења.

Грађење се образovalo у материјалном животу као посебна техничка делатност. Одатле је разумљиво да се и правно уређење те делатности формирало у надградњи као посебан правни институт.

На посебност уређења права грађења утицала је напое чињења станбене кризе, Прелаз ручног рада на манифактуру, а нарочито стварање индустрије и индустријска концентрација утицали су на погоршање станбених прилика у градовима. Али најтеже су их осећале угњетаване масе у капитализму. Стога је потпуно разумљиво да је совјетска власт већ у првим данима Октобарске револуције предузела ликвидацију станбене кризе. Поред оперативних мера, приступило се, — најпре декретима, а затим грађанским кодексима за поједине републике Совјетског Савеза, — и уређењу питања грађења на туђем земљишту.⁷⁾

И код нас се јављају сличне станбене тешкоће, које смо примили у наслеђе од раније епохе као последицу привредне анархијности; поред тога ваља обновити и толике грађевине, разорене у рату, основати разна постројења, те породицама радних маса осигурати потребан смештај у месту рада. На тај начин остварује се један део привредног плана; а то остварење биће увелико олакшано кад се и код нас правно уреди питање грађења на туђем земљишту.

Повезано са материјалним животом друштва који се мења, јасно је да се и право грађења, које се стално удаљује од свог почетног облика, може тек онда потпуно схватити кад се посматра у оквиру историског развитка. Противуречја која су из њега избијала утицали су неминовно на појаву и развој самог права грађења.

Зато ће се структура права грађења, а такође и његов повратан утицај на базу, моћи најбоље оценити тек онда кад се бар у

⁴⁾ Право грађења не односи се само на куће, него и на градњу: споменика, водовода, дренаже, канализације, мостова, друмова, железница и осталог (Entwurf des bürgerl. Gesetzbuches für CSR, Праг, 1924, стр. 477). У § 265 јапанског грађ. законика од 16 јула 1893 проширује се објект права грађења такође на културу бамбуса или дрвене.

⁵⁾ Такав је на пр. ималац староримске емфитеузе.

⁶⁾ По совјетском праву може градитељ да употребљава земљиште само у ону сврху у коју је оно по праву грађења даћо.

⁷⁾ Грађ. кодексе РСФСР од 31 октобра 1922 (Изд. РСФСР Гражд. данск. кодекс, Москва 1943).

скраћеном облику реконструише његов историки развитак. Само на тај начин постаје потпуно разумљива савремена улога овог института. То је улога у погледу грађевинске делатности на гуђем земљишту, која ће долазити у обзир свуд где у погледу земљишне сопствености поред државног сектора постоји и приватни.

Настало у робовласничкој формацији под именом *superficies*⁸⁾, формирало се право грађења кроз даље етапе историског развитка, да би најзад у социјалистичкој формацији — с обзиром на важност планског грађења — осигурало посебно место у систему грађанског права.⁹⁾

I. — У робовласничком Риму живот се оријентисао према граду, који се услед пораста становништва стално ширио. То је опет имало за последицу да је држава која је била највећи, а у старије време и једини сопственик земљишта, давала појединцима терене за грађење кућа.

Појединци нису добијали сопственост на том земљишту, јер је римска држава као чувар класне експлоатације задржавала по могућности сопственост за себе. Но с временом стекли су они заштиту свог права — не само против сопственика — већ и против сваког трећег.

Кад се касније ово апсолутно дејство права грађења увукло у сам појам права, придавао се праву грађења још у робовласничкој римској држави — за разлику од закупа — стварноправни карактер. Тако се услед развитка града образовало још у робовласничкој формацији право грађења као посебан институт.¹⁰⁾

Стварноправни карактер сачувао се и у даљим формацијама историског развитка. Шта више, одржао се у социјалистичкој формацији, где је право грађења за разлику од ранијих формација било посебан облик.

II. — По распаду римске државе пропали су у првом реду градови. Привреда наступајуће феудалне формације добија постепено природан облик. Услед природне привреде постала је земља главно средство производње, а тиме је уједно постало село претежније од града, То је опет имало за последицу да је стара земљорадничка правна мисао: *superficies cedit solo*¹¹⁾ поново дошла до свог пуног важења. Неминовно се у том правцу морало развијати и право грађења.

У средњем веку развијало се право грађења заједно са подизањем градских кућа, које су се првобитно градиле на земљишту феудалаца као градских господара¹²⁾. Кад су се градови еманциповали од феудалства, претварало се право грађења у сопственост.

Пресушивањем извора робовске радне снаге поткрај римске др-

⁸⁾ У римским изворима и у старијој литератури назива се он такође и: *superficium*.

⁹⁾ У аустриском грађ. законнику од 1811 и у аустрохрватском грађ. законнику од 1852 говори се о праву грађења (заправо о праву на површину земље) само у три параграфа, док је у грађ. кодексу РСФСР томе посвећено цело једно опширно поглавље са напоменама.

¹⁰⁾ Напротив у феудалној формацији, где је превладало село над градом, морала је опадати важност права грађења.

¹¹⁾ Ова се мисао јављала и у варијанти: *accessio sequitur suum principale*.

¹²⁾ Подаци о томе у делу: Entwurf des bürgerl. Gesetzbuches für CSR, Праг 1924 стр. 473.

жаве могли су се латифундиски закупи одржати само сталним продужавањем закупних рокова. Кад се ово продужавање најзад спојило са породицом, која надживљује појединца уговори о латифундиском закупу су били стављени на наследну базу. Одатле се развио тип уговора о наследном закупу.¹³⁾ Овај уговор¹⁴⁾ је утицао у феудалној формацији на цео комплекс сродних уговора, па је тако и право грађења — због своје сродности са латифундиским закупом — добило наследни карактер.¹⁵⁾

Услед свог стварноправног карактера и наследности ушло је право грађења у појам феудалне својине, јер је свако наследиво право могло уједно бити и предмет својине. Према томе је и право грађења постало објект купопродајног уговора, који је још у капиталистичкој формацији био искључиво средство за стицање својине.¹⁶⁾

Право грађења звало се у општем праву Средњег века „месним правом“. Код тог права била је својина као и код других сличних односа подељена на врховну и потчињену¹⁷⁾. Деоба својине на врховну и потчињену одражавала се на праву грађења још и после декомпозиције феудалне формације.

Укратко, право грађења се у феудалној формацији толико утопило у тадање схватање о својини земљишта, да и сам развитак градова тог времена није могао довести до неке поправке у том погледу. Према томе за неко подвајање права грађења од права земљишне својине¹⁸⁾, као и за подвајање од осталих права на површину земље, није било ослонца у бази феудалне формације.

Зато је у праву ове формације бledила разлика између superficies-a и осталих права на површину земље, која је у робовласничком римском праву била доста оштро постављена. У вези с тим говорило се још и у кодификацијама 18 стољећа само о правима „на површину земље“, тако да се право грађења није при томе посебно статуирало¹⁹⁾ као у римском систему.

III. — У капиталистичкој формацији задржало се право грађења и даље са својом стварноправном и наследном карактеристиком. Као и у ранијим формацијама, оно је претстављало само однос између градитеља и сопственика земљишта²⁰⁾. Разлика између индустријалног и аграрног грађења је у томе да се у индустријалној грађевинарији грађевинарија одвија у оквиру сопствене земљишне својине, док се у аграрној грађевинарији грађевинарија одвија у оквиру земљишне својине другог лица.

¹³⁾ Мисао, да је уговор о наследном закупу произишао из нестанка радне снаге као свог почетног узрока, јавила се најпре код Бугелса (Бугелс: Поријекло породице, приватног власништва и државе, превод, Загреб, 1945).

¹⁴⁾ Овај се уговор распао тек у капиталистичкој формацији.

¹⁵⁾ Право грађења задржало је наследни карактер у феудалној и капиталистичкој формацији. Зашто се тај карактер изгубио у социјалистичкој формацији, изложено је касније.

¹⁶⁾ У социјалистичкој формацији није купопродајни уговор увек средство (правна конструкција) за стицање својине, као што је то случај у капиталистичкој формацији. То се на пр. види код купопродајног уговора између два подuzeћа једног те истог државног сектора.

¹⁷⁾ О подели земљишне својине на врховну и потчињену исп. § 1127 аустрохрв. грађ. законика.

¹⁸⁾ Потпуно подвајање права грађења од права земљишне својине биће могуће тек у социјалистичкој формацији.

¹⁹⁾ Исп. Сар. XXVI § III 16 Codex Theresianus-a према издању Haras Harassowsky, Беч, 1884).

²⁰⁾ За разлику од социјалист. формације, где су у праву грађења претстављена два односа: однос између градитеља и сопственика, и однос између градитеља и заједнице.

стриске и империјалистичке етапе, која је карактеристична за ову формацију, одражава се такође и у развоју права грађења.

Резултат буржоаске револуције огледа се у Средњој Европи у томе да је буржоазија морала склопити извештан компромис са феудалцима. Један од одраза тог компромиса у аустријском грађанском законнику од 1811 се састојао у томе да се законик могао подједнако примјенити како на буржоаске, тако и на феудалне односе. Само се по себи разуме се то морало одразити и на праву грађења.

У аустријски и аустрохрватски грађански законик ушло је право грађења скоро онако како је примљено у наследство из апсолутистичке етапе феудалне формације²¹⁾. Другим речима, како у феудалној формацији, тако и овим законцима индустријске етапе није право грађења имало самосталну правну структуру као што ју је на пр. имало у робовласничкој римској формацији. Зато је таква регламентација убрзо спутавала грађење на туђем земљишту, чија се потреба убрзано развијала у 19. столећу услед наглог развоја градова, индустрије и саобраћаја. Кад су феудални односи средином 19. столећа били и формално ликвидирани, остали су прописи аустријског и аустрохрватског грађанског законика (који заправо говоре о „праву на површину земље“) мртво слово на хартији.

Зато се аустријска и хрватска пракса тог времена, немајући подеснијих критерија за право грађења на туђем земљишту, служила регулативима о „стећењу сопствености прираштајем“. Међутим, прописи о стицању својине прираштајем били су неподесни за уређење права грађења, јер су право грађења подређивали земљишној својини и на тај га начин спутавали у развоју. Примитивност овог правног стања огледа се и у томе, што се тада још није узимао у обзир сразмер вредности између грађевине и земљишта, који је у регламентацији права грађења — тако непотпуно — дошао тек касније до изражаја.

Нарочито у империјалистичкој етапи, услед све интензивније концентрације привреде у градовима, постала је оваква примитивна регламентација права грађења све јачом препреком за даљи развој так продукционих односа на подручју грађења. Противречност која се при том стварала огледала се у стварању неких нових тенденција за ово подручје.

Грађња разних скупочених постројења имала је за последицу да се тежиште вредности све више помицало са земљишта на постројење, а у праву слабило је услед тога вековно схватање да је грађевина у сваком случају припадак земљишта. Поред тога јављало се увелико и признање хоризонталног цпања зграда као последица све јачег скучавања простора у градовима. Ове чињенице биле су опет узрок на тенденцију да се право грађења у својој формулацији одвоји од права земљишне својине.

Но то није била једина развојна тенденција права грађења у империјалистичкој етапи капиталистичке формације.

Велике железничке компаније давале су сугестије за нове правне режиме, помоћу којих ће лакше експлоатисати туђе земљиште у остварењу својих монополских концесија. Велике индустрије тражиле су опет правну могућност да се при подизању постројења уштеди издатак за куповину градилишта, те су поводом тога биле

²¹⁾ Исп. §§ 1125, 1147 и 1150 аустрохрв. грађ. законика. Феудални карактер права грађења огледа се донекле и у томе што се оно у аустријском, аустрохрв. и немачком грађ. законнику назива „наследним“. Напротив саски грађ. законик од 1863 г. не употребљава тај назив.

спремне да путем својих класних законодавних апарата створе нове прописе о праву грађења. Најзад ваљало је зауставити распадање капитализма који је у то време већ убрзаним током ишао свом крају. За заустављање тог распадања проналазили су буржоаски „социјални политичари“ поред осталог и нове прописе за ублажавање станбене кризе, те их налазили у новом уређењу права грађења. Као последица ових пертурбација јавила се у буржоаским земљама даља развојна тенденција: да се наиме право грађења појмовно одвоји и од осталих права на површину земље. То је значило, да ће се право грађења ове етапе приближити римској superficies.

На тај начин су се нове ситуације у бази морале изазвати извесне посебности у суперструктури грађења. Појавили су се наиме посебни регулативи о праву грађења на туђем земљишту.

Као први међу тим посебним регулативима јавља се аустриски закон о праву грађења од 26. априла 1912 г. Ту се право грађења, за разлику од аустриског и аустрохрватског грађанског законика, ограничава максимално и минимално на дуже време.

Грађење на туђем земљишту има у то време већ капиталистичке интенције. Зато је у регулативима тог времена остављен праву грађења и надаље стварноправни карактер. Тиме се наиме — за разлику од разних облигационо-личних односа — осигуравала база за стабилнију формацију права на грађевине које се подижу на туђем земљишту.

Регулативи тог времена фаворизовали су својину земљишта на штету градитеља још и на тај начин што градитељу нису давали више права но што их има сваки регистровани облигациони овлашћеник. Фаворизовање је произлазило и отуд што су регулативи били претежно диспозитивне природе²²⁾ и тако праву грађења нису осигуравали никакав законом одређени садржај²³⁾, који је за стабилност права грађења од нарочите важности²⁴⁾.

IV. — Социјалистичко уређење, као што је већ казано у уводу, такође познаје право грађења на туђем земљишту. Од ранијег поретка оно га је преузело само појмовно. Услед нових односа у бази социјалистичког збивања изменио се праву грађења не само обим, већ и садржај. То се најбоље види из грађанског кодекса РСФСР, где је праву грађења посвећена посебна пажња.

Уношење права грађења као посебног правног института у грађански кодекс²⁵⁾, јавило се као резултат потребе да се на овај начин у сврху грађења кућа сконцентришу уштеђевине радних слојева народа²⁶⁾; а у доба НЕП-а хтело се још да се у истом циљу ан-

²²⁾ Диспозитивност је једна од главних карактеристика буржоаског права, јер је статуирана у циљу неограниченог стицања својине и експлоатисања радне снаге.

²³⁾ Законодавство даје праву грађења законски садржај (чл. 73 грађ. кодекса РСФСР) управо зато што се на тај начин хоће да сачува градитељ од притиска са стране земљишног сопственика. Стога је и разумљиво што се буржоаско право клонило да праву грађења да законски садржај.

²⁴⁾ Већ се при пројектовању грађ. зак. за ЧСР истицала бојазан да би премного уговорних санкција могло угрозити право грађења.

²⁵⁾ Исп. чл. 71—84 грађанског кодекса РСФСР од 31 октобра 1922 г.

²⁶⁾ Зато се право грађења у Совјетском Савезу односи у првом реду на градске парцеле (чл. 71 грађ. кодекса РСФСР).

гажују и разна приватна капиталистичка средства²⁷⁾. Најзад истиче се при томе и велики полет Стаљинских петолетки, које су изазвале широки развитак обезбеђења станова на бази индивидуалног грађења; а све је то било могуће тек онда кад је законодавство осигурало градитељима извесну стабилност, самосталност и преносивост права грађења.

Право грађења у Совјетском Савезу има стварноправни карактер као и у капиталистичким земљама. Но овај карактер се разликује увелико од буржоаског, јер даје градитељима извесна легална преимућства која се у буржоаским земљама нису истицала ни у доктрини, иако је зато било ослонца у правном систему. То се није хтело учинити из разлога да се не би ослабила снага приватне својине на земљишту.

Међутим, право грађења изгубило је сада своју ранију наследност. Учињено је то зацело зато што се по наследности право грађења разликује од службености, а о томе се у грађанском кодексу РСФСР уопште не говори.

За разлику од буржоаских земаља право грађења се у кодексу РСФСР заснива искључиво на уговору²⁸⁾. У томе се огледа природна последица стања да у Совј. Савезу нема права која би била по начелу правног континуитета наслеђена од ранијих режима. Зато нема права грађења које би се заснивало на другом основу сем на уговору. Уговор мора бити нотарски оверен, јер је то једна од формалних апаратура за спречавање злоупотреба²⁹⁾. Закључује се на рокове између 50, 60 и 65 година, т.ј. на време од једног целог људског века, јер само на тај начин може уживање грађевине добити свој потпуни смисао.

Садржај права грађења одређен је по кодексу РСФСР тачно у закону. Контрахенти се не могу ни споразумом одрећи појединих услова уговора, нити додавати нове. На тај начин уклоњена је из уговора о грађењу диспозитивност, која је једна од главних карактеристика буржоаског права. Уговор се на пр. не може условљавати резолутивно, као што се то могло по буржоаском праву, где је баш услед начела диспозитивности постала илузорном сва законска заштита права грађења. Додавање резолутивног услова чини трајање права несигурним. Зато се мора додавање резолутивних услова онемогућити, јер само на тај начин може градитељ учинити своје право грађења супстратом кредитног осигурања. У кодексу РСФСР онемогућено је и додавање резолутивних услова на индиректан начин, тј. тачно су наведене околности, које могу ући у садржај уговора.

Даља карактеристика овог права грађења огледа се у томе што се између права и дужности градитеља успоставља извесна равнотежа. Отуда градитељ мора грађевину осигурати, те се она у случају оштећења мора обновити на рачун осигурања³⁰⁾. Корелат тога је, опет, да градитељ не сме уништити грађевину, а у случају промене субјекта, она се има предати у сукцесију неопштењена, као и све направе које су с њом у вези³¹⁾. Наметањем ових дужности градитељу такође се спроводи нивелација између појединачног интереса и ин-

²⁷⁾ Исп. Агарков—Генкин. Гражданское право, Москва 1944, стр. 89 срп. превода, Београд 1947.

²⁸⁾ Исп. чл. 72 грађ. кодекса РСФСР.

²⁹⁾ То је постигнуто на тај начин што је нотарска овера узета као претпоставка за ваљаност уговора.

³⁰⁾ Исп. чл. 75 грађ. кодекса РСФСР.

³¹⁾ Исп. чл. 83 грађ. кодекса РСФСР.

³²⁾ Исп. чл. 79 грађ. кодекса РСФСР.

тереса заједнице, јер подизање и обезбеђење грађевине — а нарочито оне вредније — иде свакако у корист заједнице.

Грађански кодекс РСФСР статуира надање да се право грађења може отуђити или оптеретити³³⁾ залогом.

Градитељ може својим правом располагати без икаквог обзира на сопственика земљишта. Али не и без обзира на заједницу, као што је то било у буржоаском поретку. Допуштењем отуђења права грађења постизава се да оно долази у руке онога који ће знати да га најпредузимљивије експлоатише. Но важно је при том отуђењу да се онемогућава кумулација, као и код отуђења својине. Онемогућавањем кумулације постизава се такође равнотежа између појединачног и општег интереса, а тиме се у промет са правом грађења уноси одговарајући колективни коректив. Афирмацији користи заједнице одговара такође и пропис чл-а 79 кодекса, да у случају отуђења на делове настаје већ по самом закону солидарна обавеза између градитеља и његових сукцесора.

Допуштењем да се право грађења може оптеретити залогом постигнуто је да се ово право може и кредитно искористити, а тиме се свакако унапређује и само грађење. Само се по себи разуму да је за ефикасност кредитирања потребна стабилност права грађења, а то је грађански кодекс РСФСР у пуној мери и остварио.

У законодавству РСФСР исто се тако не говори ни о приоритету права грађења. У буржоаском поретку приоритет је једна од чињеница, по којој се стварна права разликују од облигационих. На бази приоритета долазе стварна права међусобно у колизију. Према томе право грађења, уколико нема законског садржаја, може се у колизији с осталим стварним правима одржати само на темељу приоритета. У кодексу РСФСР право грађења има садржај који је тачно одређен законом. Одатле нема потребе да се право грађења повезује за неки приоритет.

У сврху што интензивније обнове земље дало је совјетско законодавство праву грађења шири облик него што га је имало у буржоаским поретцима. Статуирано је у том погледу да се на темељу права грађења могу обнављати разрушене и довршавати недовршене грађевине, а исто тако да се могу вршити и разна дограђивања³³⁾. Овај суперанекс праву грађења, који је доста добро послужио обнови земље, интересантан је за нас и по томе што је одатле отпочело изграђивање права грађења код нас.

По кодексу РСФСР тежиште у праву грађења је грађење кућа³⁴⁾. Како међутим овај институт служи и за грађење железница, канала, водовода и осталог, потребно је да се право грађења регулише тако како би се могло паритетно засновати и на целом низу парцела. То се може учинити или прерадом прописа о праву грађења или допуњавањем прописа о земљишту³⁵⁾. Код нас ће нарочито требати проучити, да ли досадања организација наше земљишне књиге одговара проширењу права грађења на више парцела.

Најпосле у совјетском праву грађења ваља истаћи још и то да се оно не примењује изоловано, већ повезано са разним административнооперативним мерама о одобравању кредита и давању грађевног материјала у сврхе грађења. На тај начин ова је регламентација увелико допринела обнављању ратом опустошене земље и

³³⁾ Исп. чл. 84 грађ. кодекса РСФСР.

³⁴⁾ Исп. напомену 1 код чл-а 71 грађ. кодекса РСФСР.

³⁵⁾ Код нас ће се то моћи урадити на један или други начин.

ублажавању станбене кризе, те према томе потпуно одразила динамику материјалног живота друштва у Совјетском Савезу.

Но оправдано се може претпоставити, а истиче се то и у литератури³⁶⁾, да би стваралички замах права грађења био још већи кад би се право грађења по својим последицама изједначило са правом својине³⁷⁾, а то је с обзиром на структуру једног и другог права и могуће³⁸⁾. На тај начин добило би право грађења вид који потпуно

Прва се састоји у позитивном ограничењу права сопственика одговара економско-друштвеном збивању социјалистичке формације. То је даља развојна фаза, којој се приближава законодавство Совјетског Савеза.

V. — У законодавству ФНРЈ није питање грађења на туђем земљишту још уређено, иако би то у циљу обнове земље и остварења грађевинског дела привредног плана било од неопходне потребе. До сада дате су једино извесне финансиске олакшице за подизање нових, довршене започетих и поправку оштећених зграда³⁹⁾. Ове мере одају додуше интенцију да се питање грађења уреди и код нас.

Далеко опширније третирање тог питања садржано је у законодавству народних република⁴⁰⁾. У НР Македонији прописи о праву грађења имају три основне црте.

Прва се састоји у позитивном ограничењу права сопственика оштећене или порушене зграде за случај да не приступи њеном поправљању. У дужности поправке грађевине гледа се интерес народне заједнице, и зато су правила о томе чисти дериват чл-а 19 Устава НРХ односно одговарајућег прописа Устава ФНРЈ.

Друга се огледа у постојању разних административно-оперативних и финансиских одредаба које су у вези са поправком и довршењем грађевине. Мерама ове врсте допуњују се једино прописи који су садржани у Уредби ФНРЈ од 5 маја 1946. За развитак права грађења они немају примарно значење.

Најпосле и трећа црта се односи на права која се дају трећем лицу за случај да се оно упусти у поправку или довршење грађевине. Ова регламентација највише се приближује уређењу права грађења. У погледу уређења права грађења она додуше заостаје за грађанским кодексом РСФСР, јер се зацело није служила искуством совјетског законодавства већ претставља привремена решења овог питања. Но у том се корисном закону огледа одраз наше материјалне базе, која у тсм погледу одаје неке специфичности према бази совјетског збивања

Цео однос у погледу грађења на туђем земљишту није у прописима НРХ стављен на стварноправну, већ искључиво на облигационоправну основу. Недостатак је да права градитеља не добијају тиме потребан стабилитет. Али је то разумљиво кад се узме у обзир

³⁶⁾ Исп. Аграков—Генкин: исто дело стр. 91.

³⁷⁾ Још 1857 г. истицало се у буржоаској литератури да је superficies право, које је „веома близу својини“ (Heimbach—Weiske: Rechtslexikon, Leipzig 1856).

³⁸⁾ Ово изједначење биће олакшано услед постепеног ограничавања права приватне својине.

³⁹⁾ Исп. Уредбу ФНРЈ од 5 маја 1946 о финанс. олакшицама за подизање нових, довршене започетих и поправку оштећених станбених зграда.

⁴⁰⁾ Исп. НРХ закон од 4-7-1946 о обавезном поправку и довршењу станбених зграда; Упутство од 7-8-1946 за правилну примену Закона о обавезном поправку и довршењу станбених зграда.

да ти прописи одговарају тек почетној фази у развоју права грађења код нас. Садржај регламентације НРХ је у томе да сопственик грађевине може на основу уговора⁴¹⁾ предустити трећем лицу грађевину на поправку (или довршење) и најам, тако да се трошкови поправке амортизују с износима кирије.

У чл-у 6 Закона о обавезном поправку итд. говори се најпре о поправци (став први), а затим о изнајмљивању (став други), али на тај начин да се једно и друго може засновати једним те истим уговором. Но из целе формулације се види да су то два различита правна односа који могу али не морају да се подударају. Истицање најма као посебног правног односа поред права грађења нема повољне последице, јер се праву грађења на тај начин одузима његов најосновнији садржај. Према томе неће овако регулисање бити у стању да стварно покрене приватну иницијативу у правцу обнављања станбених зграда.

Ако се треће лице упустити у поправку грађевине, а да је једно не узме у најам, не даје закон томе никакве противвредности: ни лукративне ни онеерозне. Према томе неће одредбе о томе имати неке практичне важности јер градитељу и не дају неких посебних права.

Реглементација је нешто пластичнија код односа где треће лице преузима истовремено поправку и најам грађевине. Ту се истиче већ лукративна и онеерозна страха регламентације.

Лукративно је за треће лице у овом случају да оно не може бити присилно исељено пре истека године дана након амортизације трошкова поправке. Ипак та лукративност није ни издалека толика да би ставила у покрет приватну иницијативу у правцу обнављања порушених зграда. Иницијатива остаје и надаље на државном сектору; а за покретање те иницијативе није доношење закона ни било потребно.

Онеерозно је за треће лице, међутим, да му се простим административним путем може одузети право, па и сам објект права, ако Комисија за обнову станбених зграда нађе да се са радом није отпочело или да се безразложно одуговлачило. О неким критеријима по којима ће Комисија при одузимању права поступати, у закону се уопште не говори. Према томе не може бити ни речи о неком стабилитету градитељевих права. О некој накнади за већ уложене радове и трошкове такође се не говори; а то опет значи да ће рекламирање те накнаде бити предмет посебне грађанске парнице, која излази из комплекса права грађења. У самој парници јављаће се као отежица и то што је процесни идентитет тужнога доста проблематично одређен. Онеерозно је такође и то да се у праву које се овим регулативима даје трећем лицу огледа осетљива негативна разлика према праву сопственика грађевине. Другим речима, сопственик земљишта је у случају права грађења далеко више фаворизован но што би то према структури нашег економско-друштвеног поретка требао да буде. То постаје разумљиво тек ако се схвати као прелазно стање.

Из свега се види да је трећем лицу у погледу грађења дато неко особно право проблематичне стабилности, јер у једначини интереса претежу онеерозни елементи над лукративним. Према томе прописи ове регламентације, иако су у најпрво време можда и задвољавали неку потребу, не могу се данас више узети као потпуно и право вршење за ново стање које се састоји у потреби обнове земље и ублажења станбене кризе у градовима.

⁴¹⁾ Овај уговор, којим се оснива право грађења код нас, има искључиво облигациони карактер.

Може се рећи да се регламентација права грађења код нас надовезује непосредно на први прелазни стадиј у ликвидирању капитализма, и да се у том погледу налази тек на својој полазној тачци. Разумљиво је да се не може остати при томе и да ће се до садања правна искуства при грађењу употребити да се донесе новији потпунији закон о праву грађења.

Овај закон ће имати да одговара садашњој етапи планске приреде и изградње социјализма.

Др Михаило Вуковић

НЕКА ПИТАЊА ИЗ ПРИМЕНЕ ДИСЦИПЛИНСКОГ ПРАВА

Закон о државним службеницима у члановима 38 и 39 садржи опште и заједничке одредбе о дисциплинској одговорности државних службеника у ФНРЈ, док у Другод делу, у отсеку 5) доноси специјалне и детаљније одредбе о дисциплинској одговорности савезних државних службеника. Сви ови прописи претстављају наше ново позитивно службеничко дисциплинско право, како материјално, тако и процесуално. У току досадашње примене, у пракси су се појављивала многа питања у вези са пресуђивањем појединих конкретних случајева из области дисциплинског судства, за чије решавање су постојали основи било у самим тим прописима или не. Изнећемо овде нека принципијелна и важна питања која се најчешће појављују.

1) У пракси има случајева да се поједина лица, тј. бивши државни службеници обраћају министарствима правосуђа народних република или другим државним надлештвима, чији су били службеници, са молбом за помиловање од дисциплинске казне отпуста из службе на коју су били осуђени правоснажном пресудом дисциплинског суда.

Поводом овога, поставља се принципијелно питање да ли има места амнестији, одн. помиловању по дисциплинским осудама или не, и ако има, ко је надлежан да даје амнестију, одн. помиловање по овим осудама?

Општи део Кривичног законика у члановима 93 и 94 одређује појам амнестије односно помиловања. По првом члану, амнестија је ослобођење од гоњења, или потпуно, одн. делимично ослобођење од извршења казне, или замена изречене казне блажом казном, или ослобођење од правних последица осуде. Амнестију могу да користе само она лица која су обухваћена одредбом у акту амнестије. Ако је амнестијом дато потпуно ослобођење од главне и споредне казне, сматраће се да амнистирано лице није осуђено. По другом члану, помиловање је потпуно или делимично ослобођење од извршења правоснажне изречене казне или замена изречене казне блажом казном у корист једног или више лица обухваћених актом помиловања. Ако се актом помиловања одреди потпуно ослобођење од главне и споредне казне, сматраће се да помиловано лице није ни осуђено. Из ових позитивних прописа излази, прво, да се акт амнестије разликује од акта помиловања у томе што се амнестија односи на све особе које потпадају под обележја у акту означена, док се помиловање односи само на једно или више лица наведених у акту помиловања. Отуда, помиловање се увек односи на индивидуално одређено лице или више индивидуално одређених лица, а амнестија на једну целу групу лица која су извршила одређена кривична дела, не назначујући индивидуално поједина лица. Поред тога, разлика је између амнестије и помиловања у томе што се амнестија простире не само на лица која су већ осуђена, него и на она против којих је кривично гоњење отпочело или против којих поступак није још

ни покренут. Помиловање се увек односи на ослобођење од извршења изречене казне или на замену изречене казне, што значи да се оно простире само на осуђена лица. Међутим, у погледу ослобођења од казне и последица које наступају услед тога, не постоји разлика између амнестије и помиловања. И акт амнестије и акт помиловања могу да садрже било потпуно или делимично ослобођење од казне, или замену изречене казне блажом казном. И по акту амнестије и по акту помиловања, ако је у питању потпуно ослобођење од главне и споредне казне, **сматра се да амнестирано односно помиловано лице није било осуђено**. И у једном и у другом случају **гаси се казна и сматра се као да није ни била донета**, док се пресуда брише из регистра осуђених. Као што се види, појам амнестије, одн. помиловања битно је друкчији од појма амнестије и помиловања, како је он био прихваћен у ранијој теорији кривичног права и законодавству старе Југославије. По овој теорији, актом амнестије се потпуно укидала пресуда са ништењем свих правних последица кажњивог дела, док се само кривично дело предавало забору. А помиловање се сматрало као укидање или ублажавање казне, без последица које је повлачила амнестија.

По Закону о давању амнестије и помиловања, право амнестије врши Народна скупштина ФНРЈ или народна скупштина народне републике, а акт којим се даје амнестија јесте закон. Право помиловања врши Президијум Народне скупштине ФНРЈ, одн. президијуми народних скупштина народних република према прописима који су садржани у том закону.

Даље, претпоставка је за помиловање, постојање кривичног дела, односно правоснажне пресуде редовног или војног суда, што излази јасно из члана 1, 2 и 3 Закона о давању амнестије и помиловања. Отуда, по дисциплинским делима, одн. по првоснажним пресудама дисциплинских судова не би било места за помиловање, јер дисциплински преступи нису кривична дела, а дисциплински судови нису редовни судови. Према томе, захтев за помиловање не би могли подносити лица која су правоснажном пресудом дисциплинског суда осуђена на казну за дисциплински преступ. Како се амнестија по кривичним делима даје у облику закона, није ничим ограничена власт законодавца да тим истим актом, тј. законом, да амнестију и за дисциплинске преступе.

Али, овде се поставља једно друго питање: какво правно дејство има амнестија, одн. помиловање по кривичним делима одн. кривичним осудама на дисциплински преступ одн. дисциплинску осуду?

Код овог питања треба разликовати два случаја. Први случај је када радња истовремено повлачи и кривичну и дисциплинску одговорност. То су радње које у себи садрже елементе и дисциплинског преступа и кривично дело. На пример, члан 65 Закона о државним службеницима као теже дисциплинске преступе сматра „захтевање или примање мита или прихватање обећања мита“ (тач. 10); „извршење утаје или крађе државне или поверене имовине при вршењу службене дужности“ (тач. 11); „фалсификовање службених или јавних исправа и списа, или оверавање фалсификованих исправа и списа, као и издавање лажних исправа и списа“ (тач. 13); „присвајање или проневера имовине“ (тач. 14); итд. Значи да за **исто дело**, које је предмет кривичног кажњавања, постоји дисциплинска одговорност. Ово је последица начела израженог у члану 39 Закона о државним службеницима да кривична одговорност не искључује дисциплинско кажњавање за исто дело које је било предмет кривичног поступања, без обзира на то да ли је службеник ослобођен

кривичне одговорности или не. То је начело упоредне или паралелне одговорности државних службеника док се налазе у државној служби.

Други случај је кад радња службеника претставља повреду службене дисциплине која у себи не садржи елементе каквог кривичног дела. То су чисто дисциплински преступи. На пример, овде би дошле повреде службене дисциплине у односу службеника према старешини, или недостојно понашање службеника у служби или ван ње, итд.

Код дисциплинских дела која не садрже истовремено и елементе каквог кривичног дела, не може се поставити питање о дејству амнестије одн. помиловања по кривичном делу одн. по кривичној осуди на дисциплинско дело одн. дисциплинску осуду, јер ту не постоји никаква веза између једног и другог дела. Према томе, остаје да се испита ово дејство на случајеве кад радња службеника садржи и елементе кривичног дела, тј. када је службеник због истог кривичног дела и дисциплински кажњен. Овде постоје два гледишта. По једном ранијем гледишту, ако је дисциплинска казна изречена особеном пресудом, она се амнестијом не ништи, пошто је ова казна последица дисциплинског преступа а не кривичног дела. Напротив, ако је дисциплинска казна наступила по самом закону с кривичном осудом, као и онда ако је изречена особеном пресудом али **просто на основу кривичне осуде**, има се узети да амнестија диктира дисциплинску казну. По другом гледишту, амнестија нема каквог дејства на дисциплинско кажњавање, пошто кривична одговорност не искључује дисциплинско кажњавање, већ напротив постоји могућност за, истовремено и доцније, поступање против службеника за једно исто дело и по кривичним и по дисциплинским прописима. Службеник може бити ослобођен од кривичне одговорности, а да ипак одговара дисциплински, ако дисциплински суд нађе да у његовом делу има елементата за дисциплинско кажњавање. Све ово произлази из тога што се дисциплинско кажњавање разликује и по свом основу и по свом циљу од кривичног кажњавања.

Изгледа нам да би се прво гледиште могло прихватити пре него друго, и **то само у случају ако је дисциплинска осуда изречена просто на основу кривичне осуде**. Ово због тога што се у овом случају дисциплинска казна појављује као **последица** кривичне осуде за исто дело које је садржано и у дисциплинској и у кривичној пресуди, тако да је дисциплинска осуда уследила **једино због кривичне осуде**, на основу које је и донета дисциплинска казна. Према томе, ако је амнестијом одн. помиловањем обухваћено потпуно ослобођење од главне и споредне казне по кривичној осуди и ако се сматра да амнистирано, одн. помиловано лице **није било ни осуђено, тако да се пресуда брише из регистра осуђених**, онда треба узети, по нашем мишљењу, да ће амнестија одн. помиловање по кривичној осуди имати дејства и на дисциплинску осуду у том смислу што се има сматрати да је и дисциплинска осуда обухваћена амнестијом одн. помиловањем, ако се узме да је дисциплинска осуда једино уследила због кривичне осуде. Када се **гаси** кривична казна услед амнестије или помиловања, требало би да се гаси и дисциплинска казна која је проузрокована једино због кривичне осуде за исто дело. Други је пак случај кад је кривична осуда била повод за дисциплинско кажњавање, али је дисциплински суд својом пресудом казнио службеника не због кривичног дела. У том случају не постоји идентитет дела, па према томе не може постојати ни дејство амнестије одн. помиловања на дисциплинску осуду.

2) Да ли се дисциплински поступак обуставља против службеника коме престане државна служба? Ово се питање врло често појављује у пракси, с обзиром да Закон о државним службеницима не садржи одредбу о томе. На пример, против једног службеника се поведе дисциплински поступак, па му у току овог поступка престане служба на основу отказа од стране државе или на који други начин.

Нека надлештва су и после престанка службе покретала дисциплински поступак, а поједини дисциплински судови су тај поступак настављали до његовог окончања, ма да је окривљеном службенику служба престала. Сматрамо да је овакав поступак неправилан из ових разлога. Закон о државним службеницима предвиђа дисциплинску одговорност за државне службенике који се налазе у државној служби. То излази из чињенице да дисциплинско кажњавање проистиче из службеничког односа, јер се само за време трајања овог односа може повредити службена дисциплина, одн. прописи о службеничким дужностима. Отуда, службеник који се више не налази у том односу не може се дисциплински кажњавати, нити се противу њега може водити даљи дисциплински поступак, пошто је такав службеник изгубио својство државног службеника. Дисциплински поступак и дисциплинске казне везане су за својство и положај државног службеника у државној служби. Према томе, противу онога који нема то својство не може се ни водити дисциплински поступак. Ако би се такво лице, које је раније било државни службеник и против кога је вођен дисциплински поступак, па обустављен услед престанка службе, поново вратило у државну службу, дисциплински поступак се може наставити против њега, под условом да није наступила застарелост права на гоњење због дисциплинског престопа који је био предмет ранијег дисциплинског поступања. У таквом случају, дисциплински поступак има да настави онај дисциплински суд који је прекинуо ранији поступак, али то не значи да поступак не би могао да настави и дисциплински суд оне организационе јединице код које је службеник поново примљен у службу, тако да би ранији дисциплински суд имао да достави све дисциплинске списе том суду ради настављања прекинутог дисциплинског поступка. Ако би у овом случају наступио спор о надлежности за продужење дисциплинског поступка, виши дисциплински суд имао би да одлучи који ће суд бити надлежан да настави поступак.

На крају, треба приметити ово. У пракси се дешавају случајеви да се службеницима отказује служба, иако су под дисциплинском истрагом. Истина, за овакав поступак не постоји сметња у Закону о државним службеницима, будући да он предвиђа само случај да службеник не може отказати службу ако је под дисциплинском истрагом (члан 87 ст. 6). То значи да држава може отказати службенику који је под дисциплинском истрагом. Међутим, по нашем мишљењу ово своје право државни органи не би требало да користе у случају када је службеник под дисциплинском истрагом, јер и тада службеник у ствари избегава дисциплинску одговорност, можда чак и за теже дисциплинске преступе. Пресудом дисциплинског суда службеник може бити осуђен на казну опуста из државне службе за свагда, или на одређено време (чл. 67 тач. 4 и 5 ЗДС), а по члану 50 ЗДС службеник, коме је ранија служба престала дисциплинским отпustom из службе за свагда, одн. за одређено време, не може више бити примљен у државну службу, одн. за време за које је у пресуди означено. Отуда, у случају отказа од стране државе, службеник се не само ослобађа дисциплинске одговорности, већ му се даје мо-

гућност да непосредно буде примљен у коју другу службу. Уз то, дисциплинска казна има својих последица и на друге односе у служби, као на пр. на напредовање у државној служби (чл. 37 ст. 3 ЗДС). Све су то разлози због којих држава не би требало по правилу, да отказује службенику који је под дисциплинском истрагом.

3) У пракси се исто тако поставило питање који је суд надлежан у случају премештаја службеника који је учинио неки дисциплински преступ: да ли дисциплински суд који је започео дисциплински поступак, или дисциплински суд организационе јединице код које је службеник премештен? У вези с тим поставило се и питање да ли уопште може бити премештен државни службеник који је под дисциплинском истрагом? Закон о државним службеницима на ова питања не даје директан одговор. Због тог неки чак мисле да се са премештајем службеника обуставља дисциплински поступак, будући да је дисциплинска одговорност везана за повреду службене дужности у одређеној организационој јединици, односно да је дисциплинска одговорност проузрокована специјалним дужностима у тој јединици, те да према томе, кад службеник пређе у другу организациону јединицу где нема те специјалне дужности, треба започети поступак обуставити. Овакво схватање је погрешно и не одговара основу и циљу дисциплинског кажњавања државних службеника. Дисциплинска одговорност остаје и даље, јер је службеник повредио прописе службене дисциплине, ма да је прешао у другу организациону јединицу. Ово и зато што се дисциплинска одговорност не везује за одређену организациону јединицу или одређену струку, већ се везује за само својство и положај државног службеника и за његово понашање у служби уопште или ван ње. Циљ је дисциплинског кажњавања заштита службене и радне дисциплине, и ова заштита се мора до краја спровести. Према томе, дисциплински поступак у случају премештаја службеника и даље тече, али је питање који ће дисциплински суд бити надлежан да пресуђује дисциплинску кривицу премештеног службеника. Стари закон о чиновницима предвиђао је да у случају премештаја службеника, који је учинио неки дисциплински преступ, остаје надлежан суд који је већ започео поступак, а по потреби могао би се одредити и који други суд (§ 206). Закон о државним службеницима не садржи такву одредбу, али сматрамо да би овде требало узети опште усвојено начело да и даље остаје надлежан онај дисциплински суд који је већ започео дисциплински поступак, јер ће овај суд најбоље моћи да расправи дисциплинску ствар. Поред тога, и из разлога ефикаснијег и бржег функционисања дисциплинског поступка треба прихватити ово становиште. Такав поступак је и јединији. Изузетно, поступак се може наставити и код дисциплинског суда при оној организационој јединици у коју је службеник премештен, уколико за то постоје оправдани разлози. О овоме би требало да одлучује виши дисциплински суд који би био заједнички другостепени дисциплински суд за дисциплинске судове у питању.

Ако је службеник преметен пре покретања дисциплинског поступка, мишљења смо да би и тада, сходно усвојеном начелу у административно-казненом поступку (чл. 62 ст. 1 и 65 Основног закона о прекршајима), по правилу, био надлежан дисциплински суд оне организационе јединице из које се службеник премешта. Сви ови процесуални и практични разлози, који говоре за надлежност дисциплинског суда који је већ започео дисциплински поступак у случају премештаја службеника, — стоје и овде.

Што се тиче питања да ли може бити премештен државни службеник који је под дисциплинским ислеђењем, сматрамо да за то не постоје сметње по Закону о државним службеницима, те да

се према томе службеник који је под дисциплинском истрагом може премештати из једне организационе јединице у другу. Свакако да ове премештаје треба вршити само у случају неодложне потребе службе, јер би се у противном могао отежавати и одуговлачити дисциплински поступак.

Све ово што је речено за вођење дисциплинског поступка у случају премештаја службеника, важи и за случај постављења на другу дужност када службеник мења организациону јединицу (надлештво, установу или предузеће).

4) У пресуди једног дисциплинског суда стоји да се службеник Н. Н. оглашава кривим за извршени дисциплински преступ, али се „из оправданих разлога” ослобођава од казне за тај преступ. — Да ли дисциплински суд може, с једне стране, да службеника проглашава за кривца за учињени дисциплински преступ, а, с друге стране, да га за тај преступ ослобођава од казне, ако нађе да постоје разлози за ово ослобођење? Да ли за ово има основа у самом Закону о државним службеницима? Од одговора на ово питање зависи и правилност, одн. законитост овакве пресуде.

У општем делу Кривичног законика (чл. 5 ст. 1) предвиђено је начело по коме не постоји кривична одговорност за оно дело које, иако садржи обележја кривичног дела предвиђеног у закону, претставља незнатну друштвену опасност због очигледно малог значаја и због незнатности или отсућности штетних последица. Закон о државним службеницима у делу који садржи прописе о дисциплинској одговорности државних службеника (чл. 38—39; 65—80) ово кривично-правно начело нема, нити има основа који би давао овлашћење дисциплинском суду да може оптуженог службеника за дело, које претставља дисциплински преступ и за које је оглашен кривим, ослободити од дисциплинске казне, одн. од дисциплинске одговорности. Напротив, у члану 75 овог Закона изрично стоји да се дисциплинском пресудом оптужени или оглашава кривим и кажњава за дисциплински преступ, или ослобођава од одговорности као невин, а ако суд нађе да дело претставља дисциплинску неуредност, казниће га за ову неуредност. Према томе, дисциплински суд на претресу може донети само пресуду која садржи кажњавање службеника за утврђени дисциплински преступ, одн. за неуредност, или пресуду којом се оптужени ослобођава од дисциплинске одговорности као невин, тј. ако утврди да дело **не постоји**. То значи, да дисциплински суд не може донети пресуду о ослобођавању службеника од дисциплинске казне, ако је **утврђено постојање дела** и одговорност службеника, тј. ако је **оглашен кривим**, јер за овако што нема основа у самом Закону о државним службеницима. Дисциплински суд се овде не би могао позивати на сходну примену начела материјалног кривичног права, јер Закон о државним службеницима у члану 80 предвиђа сходну примену само начела **кривичног судског поступка**. Отуда, како ослобођење од казне јесте предмет регулисања материјалног казног права, при примени материјалних дисциплинских прописа (који регулишу материјално дисциплинско право), уколико у тим прописима има празнина, по Закону о државним службеницима је искључена сходна примена начела материјалног позитивног кривичног права, јер такву примену овај Закон не предвиђа.

Из ових разлога, сматрамо да је поменута пресуда дисциплинског суда неправилна и на закону неоснована. Ако су постојали какви оправдани разлози, они су се могли узети као олакшавајуће околности при одмеравању дисциплинске казне, а никако као основ за свако ослобођење од казне.

Др Александар Балтић

ПРАВО ИНОСТРАНИХ ДРЖАВА

УСТАВ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ АЛБАНИЈЕ

У току другог светског рата у Албанији су се десиле крупне и далексежне промене. Албанске народне масе су водиле тешку и херојску борбу против фашистичког окупатора и домаћих издајника. У тој борби оне су успеле да извојују своју националну слободу и независност и да изграде темеље новој, народној власти. Победа народа Албаније је значила пробој империјалистичког ланца на једном важном месту Европе, а нарочито Балкана, као и успех нових народних демократских снага над старим друштвом и његовим реакционарним односима и снагама.

Узимајући своју судбину у сопствене руке, народ Албаније је први међу народима који су стењали под фашистичком окупацијом, непосредно после нашег Устава Федеративне Народне Републике Југославије, донео свој Устав. Устав је изразио и учврстио Народну Републику Албанију, демократску државу новог типа, народну демократију.

Устав Народне Републике Албаније је проглашен у Тирани 14 марта 1946 год. и доцније је преведен на руски, француски и енглески језик. Настављајући да упознаје наше правнике и нашу јавност са државним, друштвеним и правним уређењем страних земаља, нарочито нових демократских држава, „Архив“ доноси у овом броју Устав Народне Републике Албаније.

ПРВИ ДЕО ОСНОВНА НАЧЕЛА

Глава I

Народна Република Албанија

Чл. 1. — Албанија је народна република у којој сва власт произилази из народа и припада народу.

Чл. 2. — У Народној Републици Албанији народ врши своју власт преко претставничких органа државне власти, народних одбора, који су настали у народно-ослободилачкој борби против фашизма и реакције, и који претстављају највећу тековину основних маса албанског народа.

Ове органе, од месних одбора до Уставотворне скупштине, слободно бира народ.

Чл. 3. — Све претставничке органе државне власти бирају грађани слободно на основу општег, једнаког и непосредног изборног права тајним гласањем.

Народни претставници у свим органима државне власти одговорни су својим бирачима.

Бирачи имају право да у свако доба опозову своје претставнике. Вршење овог права прописане посебан закон.

Чл. 4. — Сви органи државне власти врше своје функције на основу Устава, закона и општих прописа виших органа државне власти.

Рад органа државне управе и органа правосуђа мора бити основан по закону.

Глава II

Друштвено - економско уређење

Чл. 5. — Средства за производњу у Народној Републици Албанији јесу општенародна имовина која се налази у рукама државе, или имовина народних задружних организација, или имовина приватних физичких и правних лица.

Сва рудна и друга блага у утроби земље, воде, природни извори, шуме, пашњаци, средства ваздушног саобраћаја, пошта, телеграф, телефон, радио-станице и банке јесу општенародна имовина. Спољна трговина је под контролом државе.

Чл. 6. — У циљу заштите животних интереса народа, подизања животног благостања и искоришћавања свих привредних могућности и снага, држава даје правац привредном животу и развоју земље путем општег привредног плана, ослањајући се на државни и задружни привредни сектор и вршећи општу контролу над приватним привредним сектором.

У остваривању општег привредног плана држава се ослања на синдикалне организације радника и намештеника, сељачке задруге и друге организације радних маса.

Чл. 7. — Управљање и располагање општенародном имовином одређује се законом. Општенародна имовина стоји код нарочитом заштитом државе.

Чл. 8. — Држава посвећује нарочиту пажњу и пружа помоћ и олакшице народним задружним организацијама.

Чл. 9. — Зајемчује се приватна својина и приватна предузимљивост у привреди. Зајемчује се наслеђивање приватне својине. Нико не сме употребљавати право приватне својине на штету заједнице.

Приватна својина може се ограничити или експроприсати ако то тражи општи интерес, али само на основу закона. Законом ће се одредити у ком ће се случају и у којој висини дати накнада сопственику. Под истим условима, законом се могу национализовати поједине привредне гране или предузећа ако то тражи општи интерес.

Забрањују се монополи, трустови, картели и друге сличне организације, створене у циљу диктирања цена и монополисања тржишта на штету народне привреде.

Чл. 10. — Земља припада онима који је обрађују. Закон одређује може ли и колико земље имати установа и лице које не обрађује своју земљу.

Не може бити великих земљишнихседа у приватним рукама ни по ком основу.

Максимум приватног земљишногседа одређује закон.

Држава нарочито заштићује и помаже сиромашне и средње земљораднике својом привредном политиком, кредитом и пореским системом.

Чл. 11. — Привредним и другим мерама држава помаже радне масе народа да се удружују и организују у циљу одбране од привредне експлоатације.

Држава заштићује лица у најамном радном односу обезбеђењем права удруживања, ограничењем радног времена, обезбеђењем права на плаћени годишњи одмор, утврђивањем минимума наднице и социјалним осигурањем.

Држава нарочито заштићује малолетна лица у радном односу.

Глава III

Права и дужности грађана

Чл. 12. — Сви су грађани једнаки пред законом. Они су дужни придржавати се Устава и закона.

Не признају се никакве привилегије по пореклу, друштвеном положају, имовном стању и ступњу образованости.

Чл. 13. — Сви су грађани равноправни без обзира на народност, расу и вероисповест.

Сваки акт који даје привилегије грађанима или који ограничава њихова права на основу разлике у народности, раси и вероисповести, противан је Уставу и кажњив по закону.

Противно је Уставу и кажњиво законом свако сејање мржње и раздора међу народностима, расама и вероисповестима.

Чл. 14. — Сви грађани, без разлике пола, народности, расе, вероисповести, ступња образованости и места становања, који су навршили 18 година, имају право да бирају и да буду бирани у све органе државне власти.

Ово право имају такође грађани који се налазе у редовима Армије.

Бирачко право је опште, једнако и непосредно и врши се тајним гласањем.

Не уживају бирачко право лица која су овог права лишена на основу закона.

Чл. 15. — Жена ужива иста права као и мушкарац у свим областима приватног, политичког и друштвеног живота.

За једнак рад жена прима једнаку плату као и мушкарац. Она има једнако право с мушкарцем на социјално осигурање.

Држава нарочито штити интересе матере и детета оснивањем породилишта, дечјих домова и обадништа и обезбеђењем матери право на плаћено отсуство пре и после порођаја.

Чл. 16. — Свим грађанима се зајемчује слобода савести и слобода вероисповести.

Црква је одвојена од државе.

Верске заједнице су слободне у својим верским пословима и у вршењу верских обреда.

Забрањена је злоупотреба вере и цркве у политичке сврхе и постојање политичких организација на верској основи.

Држава може материјално помагати верске заједнице.

Чл. 17. — Брак и породица су под заштитом државе. Држава законом уређује правне односе брака и породице.

Пуноважан је само брак закључен пред надлежним државним органима. После закључења пуноважног брака грађани могу извршити венчање и по обреду њихове вероисповести.

Сви брачни спорови спадају у искључиву надлежност државних судова.

Родитељи имају према детету рођеном ван брака исте дужности као и према брачном детету. Деца рођена ван брака имају иста права као и брачна.

Чл. 18. — Свим грађанима се зајемчује слобода говора, штампе, удруживања, зборова, скупова и јавних манифестација.

Чл. 19. — Свим грађанима се зајемчује неприкосновеност личности.

Нико не може бити затворен дуже од три дана без решења суда или одобрења јавног тужиоца.

Нико не може бити кажњен за кривично дело без одлуке надлежног суда, донете на основу закона којим је одређена надлежност суда и кривично дело.

Казна се може изрећи само на основу закона.

Нико не може бити суђен, а да није по законским прописима саслушан и позван да се брани, изузев случаја када је отсућност окривљеног утврђена на начин прописан законом.

Органи државне управе могу за прекршаје, у границама одређеним законом, изрицати казне лишења слободе.

Ниједан грађанин не може бити прогнан из државе или заточен у унутрашњости државе, осим у случајевима предвиђеним законом.

Албански грађани уживају у страним државама заштиту Народне Републике Албаније.

Чл. 20. — Стан грађана је неповредив.

Нико не може ући у туђи стан и вршити претрес против воље његовог држаоца, изузев случаја када лице које врши претрес има решење издато на основу закона.

Претрес се може вршити само у присуству два сведока. Претресу има право присуствовати и држалац стана.

Чл. 21. — Неповредива је тајна писама и других средстава општења, осим у случају кривичне истраге, мобилизације и ратног стања.

Чл. 22. — Рад у Народној Републици Албанији претставља част и дужност.

Сваки грађанин има право да буде награђен према свом раду и својим способностима и да прима од заједнице толико, колико јој он сам даје.

Чл. 23. — Сви грађани под условима одређеним законом имају право да буду примљени у државну службу.

Дужност је грађана да савесно обављају јавне дужности и службе које су им поверене или за које су изабрани.

Чл. 24. — Држава обезбеђује ратним инвалидима достојан живот и бесплатно оспособљавање за рад.

Деца палих бораца и осталих жртава рата под нарочитим су старањем државе.

Чл. 25. — Држава се стара за подизање здравља народа организацијом и контролом здравствене службе, болница и санаторијума.

Чл. 26. — Држава се стара о физичком васпитању народа; нарочито омладине, ради подизања здравља и радне способности народа, као и ради јачања одбранбене моћи државе.

Чл. 27. — Зајемчује се слобода научног и уметничког рада. Држава помаже науку и уметност у циљу развитка народне културе и народног благостања.

Ауторско право заштићено је законом.

Чл. 28. — У циљу подизања нивоа опште културе народа, држава обезбеђује свим слојевима народа могућност похађања школа и других културних установа.

Држава се нарочито стара о васпитању омладине.

Деца су под заштитом закона.

Школе су државне. Оснивање приватних школа може се допустити само законом, а њихов рад је под контролом државе.

Основна настава је обавезна и бесплатна.

Школа је одвојена од цркве.

Чл. 29. — Грађани имају право подношења молби и жалби органима државне власти.

Против незаконитих решења органа државне управе и неправилних поступака службених лица, грађани имају право жалбе.

Чл. 30. — Сваки грађанин има право да тужи надлежном суду службена лица за дела која су му учињена направилним вршењем службе.

Чл. 31. — Грађани имају право, под законским условима, захтевати од државе и службених лица накнаду штете која им је учињена незаконитим или неправилним вршењем службе.

Чл. 32. — Одбрана отаџбине највиша је дужност и част сваког грађанина.

Издаја народа највећи је злочин.

Војна обавеза грађана је општа.

Чл. 33. — Сви грађани су дужни да плаћају дажбине сразмерно њиховим привредним могућностима.

Јавне дажбине и ослобођења од њих прописују се само законом.

Чл. 34. — Грађани не смеју употребљавати Уставом утврђена грађанска права ради насилне промене и нарушавања уставног уређења Народне Републике Албаније у противдемократском циљу.

Сваки акт учињен у том циљу незаконит је и кажњив по закону.

Чл. 35. — Националне мањине у Народној Републици Албанији уживају сва права. Оне могу слободно развијати своју културу и употребљавати свој језик.

Чл. 36. — Народна Република Албанија даје право уточишта на својој територији страним држављанима прогоњеним због залагања за демократска начела, народно-ослободилачку борбу, права радног народа и слободу научног и културног рада.

ДРУГИ ДЕО ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ

Глава I

Највиши органи државне власти

а) Народна скупштина

Чл. 37. — Народна скупштина је врховни орган државне власти у Народној Републици Албанији.

Чл. 38. — Народна скупштина претставник је народног и државног суверенитета и врши на основу Устава сва највиша права, осим права која је Устав пренео у надлежност Президијума Народне скупштине или Владе.

Чл. 39. — Законодавну власт врши искључиво Народна скупштина.

Чл. 40. — Народну скупштину бирају сви грађани тако да се један посланик бира на сваких 20.000 становника.

Чл. 41. — Народна скупштина бира се на четири године.

Чл. 42. — У почетку сваког заседања Народна скупштина бира претседника, потпретседника и секретара. Претседник руководи седницама на основу пословника.

Чл. 43. — Народна скупштина сазива се у редовно и ванредно заседање указом Президијума.

Редовна заседања сазивају се два пута годишње: 15 марта и 15 октобра. Ако Народна скупштина не буде сазвана о овим роковима, може се сама сазвати и без указа Президијума.

Ванредна заседања сазивају се кад Президијум нађе да је потребно, или кад то затражи једна трећина народних посланика.

Чл. 44. — Народна скупштина прописује себи пословник.

Чл. 45. — Ниједан законски предлог не може постати закон ако није изгласан већином гласова народних посланика на седници Народне скупштине на којој је присутна већина њених чланова.

Чл. 46. — Закони ступају на снагу 15 дана после објављивања у Службеном листу, ако самим законом није друкчије одређено.

Чл. 47. — Народна скупштина бира одборе којима поверава одређене послове.

На првом састанку Народна скупштина бира верификациони одбор који испитује пуномоћја народних посланика.

На предлог овог одбора Народна скупштина потврђује или поништава пуномоћја народних посланика.

Чл. 48. — Народна скупштина може преко свог анкетног одбора вршити анкете по питањима општег значаја.

Сви државни органи дужни су испуњавати захтеве анкетног одбора у погледу утврђивања чињеница и прикупљања доказа.

Чл. 49. — Народни посланици у Народној скупштини уживају парламентарни имунитет.

Народни посланици не могу бити лишени слободе нити се против њих може покренути кривични поступак без одобрења Народне скупштине или њеног Президијума, осим у случају затицања на делу злочина.

Чл. 50. — Народна скупштина може у случају рата и сличних ванредних прилика продужити и преко одређеног рока трајање свог мандата, све док то ванредно стање траје.

Народна скупштина може одлучити да се распусти и пре истека периода за који је изабрана.

Чл. 51. — Избори за нову Народну скупштину морају бити расписани пре истека последњег дана периода за који је прошла Народна скупштина била изабрана.

Од дана распуштања Народне скупштине до дана избора нове Народне скупштине не може протећи више од три месеца ни мање од два месеца.

Чл. 52. — Народна скупштина искључиво врши измену и допуну Устава.

Предлог за измену или допуну Устава може поднети Президијум Народне скупштине, Влада или две петине народних посланика.

Предлози за измену или допуну Устава треба да буду примљени већином гласова свих народних посланика Народне скупштине.

6) Президијум Народне скупштине

Чл. 53. — Народна скупштина бира свој Президијум, који се састоји од претседника, два потпретседника, секретара и седам чланова.

Чл. 54. — Президијум Народне скупштине врши ове послове:

- 1) сазива заседање Народне скупштине;
- 2) расписује изборе за Народну скупштину;
- 3) даје обавезна тумачења у погледу сагласности са Уставом и накнадну потврду Народне скупштине;
- 4) даје обавезна тумачења закона и издаје указе;
- 5) проглашује изгласане законе;
- 6) врши право помиловања у сагласности са прописима закона.

7) додељује одликовања и почасна звања на предлог председника Владе;

8) ратификује међународне уговоре, изузев случаја када одлучи да ратификацију треба да изврши Народна скупштина;

9) поставља и разрешава на предлог Владе изванредне посланике и опуномоћене министре;

10) прима акредитивна и опозивна писма код њега акредитованих дипломатских претставника страних држава;

11) у времену између два заседања Народне скупштине проглашује општу мобилизацију и ратно стање у случају оружаног напада на Народну Републику Албанију, или у случају потребе непосредног извршења међународних обавеза Народне Републике Албаније према међународној организацији мира или некој савезничкој земљи;

12) поставља и разрешава на предлог председника Владе министре у времену између два заседања Народне скупштине;

13) одређује на предлог председника Владе заменике министара;

14) на предлог председника Владе оснива комисије Владе и поставља њихове председнике;

15) одређује на предлог Владе која предузећа и установе имају општедржавни значај и долазе под непосредну управу неког министарства или комисије Владе;

16) расписује на основу одлуке Народне скупштине или на предлог Владе народни референдум по разним питањима.

Указе Президијума Народне скупштине потписују председник и секретар.

Чл. 55. — Президијум Народне скупштине одговара за свој рад Народној скупштини. Народна скупштина може опозвати свој Президијум и изабрати нов, као и разрешити дужности поједине чланове Президијума и изабрати нове и пре истека времена за које су изабрани.

Чл. 56. — У случају распуштања Народне скупштине, Президијум врши дужност све до избора новог Президијума Народне скупштине.

Президијум сазива новоизабрану Народну скупштину најдоцније месец дана по извршеним изборима.

Глава II

Органи државне управе

Чл. 57. — Највиши извршни и управни орган Народне Републике Албаније је Влада Народне Републике Албаније.

Владу именује и разрешава дужности Народна скупштина.

Владу одговара и полаже рачун о свом раду Народној скупштини. У времену између два заседања Народне скупштине, Влада одговара и полаже рачун о свом раду Президијуму Народне скупштине.

Чл. 58. — Влада ради на основу Устава и закона. Влада доноси потребне уредбе за извршење закона и на основу законског овлашћења, као и наредбе и обавезна упутства ради примене закона.

Уредбе, наредбе и упутства Владе потписују председник Владе и надлежни министар.

Чл. 59. — Влада усмерава и усклађује рад министарстава, комисија и других усанава које се налазе под њеном непосредном контролом.

Влада припрема општедржавни привредни план и буџет, који се подносе Народној скупштини на одобрење, и контролише њихово

извршење; руководи кредитним и новчаним системом; предузима све потребне мере за осигурање и заштиту уставног поретка и грађанских права; руководи општом организацијом целокупне оружане силе; одржава односе са страним државама; стара се о испуњавању међународних уговора и обавеза; подноси Народној скупштини своје предлоге закона и оне појединих министара; прописује унутрашње уређење министарстава и подређених установа; оснива комисије и установе у циљу спровођења привредних и културних мера, као и мера народне одбране.

Чл. 60. — Владу сачињавају: претседник, потпретседници, министри, претседник Планске комисије и претседник Контролне комисије.

Чланови Владе полажу заклетву пред Президијумом Народне скупштине.

Чл. 61. — Претседник Владе претставља Владу, председава њеним седницама и руководи радом Владе.

Чл. 62. — Чланови Владе стоје на челу различитих грана државне управе.

Влада може имати ministre без ресора.

Чл. 63. — Чланови Владе кривично су одговорни за повреде Устава и закона при вршењу службене дужности.

Они одговарају за штету коју учине држави незаконитим радом.

Ближе одредбе о одговорности чланова Владе прописане посебни закони.

Чл. 64. — Министри и комисије Владе имају право да издају правилнике, упутства и наредбе на основу и ради извршења закона, уредаба, упутстава и наредаба Владе.

Министри се старају о правилном извршењу закона, уредаба, упутстава и наредаба Владе и одговарају за њихову примену у грани државне управе којом руководе.

Само законом могу се оснивати нова и укидати постојећа министарства и комисије Владе.

Чл. 65. — Министарства Владе су следећа: Министарство иностраних послова, Министарство унутрашњих послова, Министарство народне одбране, Министарство правосуђа, Министарство финансија, Министарство просвете, Министарство привреде, Министарство пољопривреде и шумарства, Министарство јавних радова и Министарство народног здравља.

Чл. 66. — Влада може одлуком образовати ужи савет министара ради проучавања питања у вези са привредом и народном одбраном.

Надлежности ужег савета министара прописане се одлуком о његовом оснивању.

Глава III

Органи државне власти административно-територијалних јединица

Чл. 67. — Народни одбори су месни органи државне власти села, општина, потпрефектура и префектура.

Народне одборе бирају грађани непосредно. Сеошки народни одбори бирају се на две године, а народни одбори општина, потпрефектура и префектура на три године.

Народни одбори села, општина, потпрефектура и префектура одржавају своја редовна заседања у роковима које ће одредити посебан закон.

Чл. 68. — Народни одбори руководе радом потчињених органа управе и привредном и културном изградњом у делокругу своје надлежности; обезбеђују заштиту јавног поретка, извршење закона и чување права грађана, утврђују свој буџет.

Народни одбори доносе у границама своје надлежности опште прописе на основу Устава, закона и општих прописа виших органа државне власти.

Чл. 69. — У извођењу општих и локалних задатака, народни одбори дужни су да се ослањају на иницијативу и широко учешће народних маса и на организације радног народа.

Чл. 70. — Извршни и управни органи народних одбора, осим у селима, јесу извршни одбори које бирају народни одбори из своје средине.

Извршни одбор сачињавају претседник, секретар и чланови.

Чл. 71. — Извршни орган народног одбора у селима сачињавају претседник и секретар.

Чл. 72. — Месни народни одбор сазива у законом предвиђеном року збор бирача, коме полаже рачун о свом раду.

Права и дужности овог збора одређује закон.

Чл. 73. — Извршни органи народних одбора потчињени су како свом народном одбору, тако и извршним и управним органима виших органа државне власти.

Чл. 74. — Народни одбори могу имати за вођење појединих грана управе одељења, односно отсеке, који стоје под руководством извршног одбора. Одељења и отсеци потчињени су у свом раду извршном одбору и истовремено одговарајућим одељењима виших народних одбора, као и надлежном министру.

Глава IV

Судови и јавно тужиоштво

а) Судови

Чл. 75. — Органи правосуђа у Народној Републици Албанији су: Врховни суд, народни одбори, префектуре и подпрефектуре и војни судови.

Законом се могу оснивати посебни судови за одређене врсте спорова.

Судови доносе одлуке у име народа.

Чл. 76. — Судови су независни у вршењу својих функција. Судови су одвојени од органа управе у свим степенима. Њихове одлуке може изменити само надлежни виши суд.

Виши судови имају у границама закона право надзора над нижим судовима.

Министар правосуђа руководи и надзире рад судске администрације и води бригу о организацији и правилном раду судова.

Чл. 77. — Судови суде на основу закона.

Чл. 78. — Расправљање пред судовима врши се по правилу јавно.

Чл. 79. — Сви судови доносе по правилу своје одлуке у већу.

Већа народних судова, потпрефектура и префектура, када суде у првом степену, састоје се од сталних судија и судија-поротника, који су у суђењу равноправни.

Казну лишења слободe већу од 10 година може изрећи у првом степену само суд префектуре или виши суд.

Чл. 80. — Поступак код свих судова води се на албанском језику. Грађани који незнају албански језик могу се служити својим језиком преко преводиоца.

Чл. 81. — Судије Врховног суда бира Народна скупштина Републике на четири године тајним гласањем.

Судије и судије-поротнике судова префектуре бирају народни одбори префектуре на три године тајним гласањем.

Судије и судије-поротнике судова потпрефектура бирају народни одбори потпрефектуре на две године. Исто лице може више пута бити изабрано за судију.

Начин вршења избора код свих судова прописане закон.

Чл. 82. — Врховни суд је највиши орган правосуђа Народне Републике Албаније.

Врховни суд надлежан је да решава спорове о надлежности између грађанских и војних судова, као и између судова и других државних органа.

Законом се одређује у којим ће случајевима Врховни суд судити у првом, а у којим у другом степену.

Чл. 83. — Врховни суд оцењује законитост правноснажних одлука свих судова Републике.

Само јавни тужилац може при вршењу надзора подносити жалбе против правноснажних одлука судова. Закључак, донет по оваквој жалби, не утиче на правноснажну одлуку, осим у случају када та закон нарочито пропише.

6) Јавно тужиштво

Чл. 84. — Јавно тужиштво је орган Народне скупштине за вршење надзора над правилним извршењем закона од стране министарстава и осталих управних органа, службених лица и свих грађана.

Чл. 85. — Врховног јавног тужиоца Народне Републике Албаније и његове заменике поставља Народна скупштина.

Јавне тужиоце префектура и потпрефектура поставља Врховни јавни тужилац.

Чл. 86. — Сви јавни тужиоци независни су од месних органа власти и потчињени су само Врховном јавном тужиоцу од ког примају наређења и упутства.

Чл. 87. — Јавни тужиоци имају право подизања тужби, подношења жалби против судских одлука, као и право интервенције у току судског и управног поступка.

Јавни тужиоци могу при вршењу надзора подносити жалбе против правноснажних одлука судова и управних органа када су ове одлуке противне закону.

Чл. 88. — Војног тужиоца Народне армије Народне Републике Албаније, као и остале војне тужиоце, поставља Врховни Командант оружане силе Народне Републике Албаније.

Глава V

Односи између органа државне власти и органа државне управе

Чл. 89. — Президијум Народне скупштине може поништити или укинути уредбе, упутства и наредбе Владе ако су противни Уставу и законима.

Влада може поништити или укинути правилнике, наредбе и упутства министара ако нису у сагласности са уредбама и наредбама, упутствима и решењима Владе.

Чл. 90. — Президијум Народне скупштине и виши народни одбори могу укинути сваки незаконит или неправилан акт нижих народних одбора.

Влада и министри могу поништити или укинути сваки незаконит или неправилан акт извршних одбора. Извршни одбори виших народних одбора имају исто право према нижим извршним одборима.

Народни одбори могу поништити или укинути сваки незаконит или неправилан акт својих извршних одбора.

Влада и извршни одбори виших народних одбора могу обуставити од извршења незаконите или неправилне акте нижих народних одбора и предложити овим одборима да их пониште.

Чл. 91. — Президијум Народне скупштине и виши народни одбори могу распустити ниже народне одборе и расписати изборе за нове народне одборе. Они могу такође разрешити извршне одборе нижих народних одбора и одредити бирање нових извршних одбора.

Глава VI

Народна армија

Чл. 92. — Народна армија је оружана сила Народне Републике Албаније. Њен је задатак да обезбеђује и брани независност државе и слободу народа.

Она чува неповредивост државних граница и служи одржавању мира и безбедности.

Чл. 93. — Врховног команданта оружане силе Народне Републике Албаније именује Народна скупштина.

Врховни командант руководи целокупном оружаном силом Народне Републике Албаније.

ТРЕЋИ ДЕО

ГРБ, ЗАСТАВА, ГЛАВНИ ГРАД

Чл. 94. — Државни грб Народне Републике Албаније претставља поље окружено са два житна класа. Ова два житна класа повезана су доле траком на којој је написано: „24 мај 1944”. Између врхова житних класова је петокрака црвена звезда. У средини поља, које се налази између два житна класа, је двоглави црни орао.

Чл. 95. — Државна застава Народне Републике Албаније је црвена са двоглавим црним орлом у средини. Изнад орла је петокрака црвена звезда оивичена златном врпцом. Однос ширине и дужине заставе је 1 према 1,40.

Чл. 96. — Главни град Народне Републике Албаније је Тирана.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

„УЈЕДИЊЕНЕ НАЦИЈЕ, ЗБИРКА ДОКУМЕНАТА, 1941—1945“ издање „Архива за правне и друштвене науке“, Београд, 1947, стр. 144.

„Архив за правне и друштвене науке“ почео је овом публикацијом издавање своје „Библиотеке за међународно право“ „у циљу упознавања наше јавности с најважнијим документима и текстовима међународног права и значајним делима која расправљају данас тако важне проблеме међународних односа и међународног права“, како се каже у предговору ове збирке. Заиста, важност међународног права данас ником не измиче из вида, и није потребно нарочито је овде подвлачити. За нашу земљу, која се бори за остварење својих многобројних праведних захтева на међународном плану (границе, ратни злочинци, репарације итд.), ова важност је можда још и већа но за друге земље. Зато упознавање с међународним правом и разрада међународноправних проблема треба у нашој правној литератури да заузме значајно место. Иницијатива нашег часописа у том погледу сасвим је на месту.

Можда није било могуће наћи бољу и прешнију ствар која би се као прва публиковала у овој библиотеци међународног права од ове збирке докумената. Јер, заиста је потребно, и неопходно, ако се хоће упознати данашње позитивно међународно право, поћи од извора, тј. од оригиналних текстова оних међународних правних прописа који сачињавају костур, основу тог права. Ови текстови претстављају резултат заједничког рада савезничких сила за време рата и после њега, њихове напоре за организацију међународног мира и безбедности, и данашњи спорови о многобројним питањима међународног живота, који су се обелоданили и на последњој Скупштини Уједињених нација с правничког гледишта, свде се углавном на питање тумачења смисла појединих од ових текстова. Упознавање текстова, дакле, њиховог аутентичног садржаја, је први услов за правилно улажење у данашњи сплет међународних проблема. Зато је идеја да се изда збирка ових текстова збиља најсрећнија.

Разуме се, пошавши од те идеје, није се могло прићи издавању свих многобројних текстова. Бирани су најважнији текстови, и најнеопходнији; они који су неопходни за сваког правника, па и уопште грађанина који се интересује међународним животом. Специјални текстови (економски, монетарни, технички и др.), који интересују само уске специјалисте, нису унети, сасвим оправдано, у ову збирку. С друге стране, сви ови текстови се или непосредно или посредно односе на Уједињене нације, ту централну организацију новог међународног права, што је и дало назив овој збирци. Тако су донета главна документа међународног живота, почињући са Атлантском повељом, 1941 г., и завршавајући с Московском конференцијом трију министара спољних послова крајем 1945. Средишње место у овој збирци заузима, разуме се, Повеља Уједињених нација, а донети су и документи с главних конференција савезника у Техерану, Јалти, Потсдаму, као и оних у Каиру, Бретон-Вудсу, Дамбертон-Оуксу итд. Неке веома важне одлуке ових конференција нису биле досад познате нашој широкој јавности, а аутентичне текстове њихове скоро ни од једне од ових конференција нисмо имали.

Према томе, добит од ове збирке је огромна, како за научног радника, који има основни материјал за даљи рад, тако и за практичног радника на пољу међународних односа, који има једну сре-

ђену збирку најважнијег материјала. Велику помоћ за правилну и брзу употребу ових текстова претставља и брижљиво израђени лични и стварни регистар који им је придодат.

Настављајући свој издавачки рад на упознавању наше јавности с важним питањима међународног и унутрашњег права „Архив“ припрема две нове књиге Пресуду међународног суда у Нирнбергу и Уставе послератног Света.

А.

Др. А. СОЛОВЈЕВ: „ТРГОВАЊЕ БОСАНСКИМ РОБЉЕМ ДО ГОД. 1861“. — Гласник Државног музеја у Сарајеву. Нова серија, 1946. Друштвене науке, свеска I. — „ГОСТ РАДИН И ЊЕГОВ ТЕСТАМЕНТ“. „Преглед“, год. II, свеска 7.)

Оба означена чланка проф. Соловјева, као први радови из области историје босанског права објављени после ослобођења, заслужују свеколику пажњу. Ма да је писац у њима употребио већим делом стару, већ познату грађу, а само мањим делом нов материјал, ипак и само постављање и расправљање ових питања не само да ће побудити извештајни интерес, већ ће бити и од несумњиве користи као потстрек за даља и шира истраживања. Нарочито је успешна историско-правна анализа др С. у чланку о Радиновом тестаменту.

Не упуштајући се у појединости ових монографија, ваља ипак указати на једну крупнију грешку, а та је да писац у првом свом раду (о босанском робљу) несрећно и неправилно подгрева стару немачку теорију о претварању етничког имена Склавус у класни назив, тј. оживљава „теорију“ о ропском пореклу Словена, изнесећи филолошке тобожње „доказе“ да „Словен“ у свима романским и германским језицима значи роб. Он тврди, осим тога, да се „већи део средњевековног ропства регрутовао од Словена“. Међутим, новија историска истраживања не потврђују ту тезу; напротив, она показују да на тржиштима робова, у поређењу са робовима трачког и малоазиског порекла робови словенског порекла нису заузимали никакво иоле приметно место.

Не треба нарочито доказивати колико је штетно ширити као тачна и правилна таква историски до крајности сумњива или потпуно неоснована схватања. Задатак је наших историчара данас, да подвргну ревизији и научној критици такве и сличне неосноване и ненаучне „теорије“, да до краја разголите разне фалсификате који су служили или још увек служе непријатељима словенских народа као оружје у њиховој борби против Словена, а не на такве „теорије“ некритички прихватају, подижу и као своје даље шире.

Д. Ј.

Др А. ГАХС: „ХИСТОРИЈСКИ РАЗВИТАК ПОРОДИЦЕ“, Сплит, 1946.

Ова расправица у ствари је поновљено издање брошуре издате још 1932 г. Разлика је само у томе, што је г. Гахс у поновљеном издању био нешто опрезнији, те изоставио све оно што се тичало Маркса и Енгелса; изоставио је затим и поглавље под насловом „Путеви совјетске етнологије“, а науци о развоју брака и поро-

ANALI PFB | anali.rs

1) Оба чланка штампана су и посебно.

дице промијенио је име из „еволуционистичко-марксистичке“ у „еволуционистичко-материјалистичку“, зато у свом првом издању није на адресу Маркса и Енгелса упућивао баш комплименте, а о породичном животу у Совјетском Савезу написао је такве неистине, какве би могли фабрицирати само најжешћи непријатељи Совјетског Савеза

Расправица професора г. Гахса написана је са циљем да у очима домаће јавности дискредитира научно схваћање о развоју брака и породице, којему су ударили темеље Л. Морган дјелом „Прудруштво“ (Ancient Society) и Ф. Енгелс својим опће познатим дјелом „Поријекло породице, приватног власништва и државе“. Тиме је г. Гахс уједно хтио да у очима наше јавности рехабилитира кршћанско-религиозно схваћање о браку и породици.

Г. Гахс поступа врло сумарно. Он Моргану скраћује и изопачава. Тако, је на стр. 10 брошуре г. Гахс злонамерно изврнуо Морганово излагање о значењу остатака групних бракова.

Даље је г. Гахс врло једноставно обрачунао с Моргановим етапама о развоју друштва. Сви степенови дивљаштва не постоје уопће по г. Гахсу, а не постоје зато, јер „нема најме ниједног директног етнолошко-хисторијског доказа нити за промискуитет унутар вертикалних слојева хорде нити за промискуитет између хоризонталних група хорде“. Кад би се ова реченица превела на Морганов језик, она би значила: степенови дивљаштва нису постојали само зато јер нема директних доказа да је постојала породица крвног сродства и породица пуналуа.

Међутим, кад се ради о хисторијским истраживањима, која сичу далеко уназад — а овде се ради о неколико стотина хиљада година — не смије се избацити сваки индиректан доказ и негирати свако значење друштвеним заостацима. То би значило у доброј мјери онемогућити реконструкцију прахисторије и хисторије, значило би остављати велике празнине у ланцу развоја људског рода и друштвених института. Али кад томе и не би било тако, г. Гахс је свакако рекао неистину кад је навео да Морган за постојање скупних бракова и бракова парова уопће није допринио директних доказа. Међутим, Морган је детаљно описао многе облике групних бракова, као и Енгелс.

Чињеница да Морган за најпримитивнију врсту групних бракова, за тзв. породицу крвног сродства није нашао директних доказа, нема нипошто судбоносног значења за његову линију развоја, иако се г. Гахс, у недостатку другог, ухватио за то.

Ако нам је познато да је Морган породицу крвног сродства класифицирао као најстарији облик групног брака, који је постојао пре коју стотину хиљада година, онда није ништа необично да се у вријеме Моргану није више нашао нигђе у животу таква најпримитивнија форма брака — просто зато, што ни на једном континенту није било племена, које би било на тако ниском степену развоја. Но чим је код једног племена нађен систем крвног сродства који указује на једну примитивнију форму брака, онда је јасно, да је тамо морала некада постојати породица, из које се тај систем развио.

Исто тако једноставно занијекао је г. Гахс и бракове парова, тј. лако разрешљиве појединачне бракове, како су их приказали Морган и Енгелс. Из приказа г. Гахса произлази, да по Моргану, гдјегод је постојао матријархат, нужно морају бити и бракови парова. Стиме се г. Гахс наравно не слаже и тврди противно: гдјегод је матријархат, тамо је нужно и моногамија.

Као доказ за једно и друго, тј. да брак парова није уопће ни постојао, а тамо гдје је матријархат, да нема бракова парова, али је зато нужна моногамија, — г. Гахс наводи форму брака и породице код народа из аустро-азијске и тибето-сибирске фамилије у Јужној Азији, као да би они били „средиште и извор” свих матријархалних институција. Мало даље г. Гахс се позива на афричко племе Туарег и доказује да тамо упркос матријархата влада строга моногамија.

Прије свега овдје нас ипак нешто угодно изненађује: г. Гахс признаје матријархат. Наравно, он се при томе не пита, како је уопће до тога могло доћи да на свијету постоји матријархат, кад је према Св. писму бог, стварајући Адама и Еву, сву власт дао Адаму. Међутим, г. Гахс не објашњава постанак матријархата, јер би се морао сукобити с групним браковима или барем с промискуитетом, од чега он, разумљиво, бјежи. За нас је свакако загонетка, зашто је г. Гахс уопће признао матријархат, кад је могао да их једноставно занјече — као и групне бракове, и да наведе цио низ случајева гдје влада патријархат.

Што се тиче бракова парова, које г. Гахс није имао прилике да запази — њих је било посвуда о чему у науци има много података.

Што се тиче племена која по г. Гахсу претстављају „средиште и извор свих матријархалних институција, то је схваћање свакако у вези са теоријом културних округа Патера Шмитта. Познато је међутим, да су ти народи самовољно изабрани „средиштем и извором“ матријархалних институција, а познато је и то да колијевка човјека није била на једном мјесту већ на разним мјестима Старог свијета: у Европи, Азији и Африци. За матријархат је Морган својим истраживањима доказао да су га имали готово сви народи свих континентата.

У погледу доказивања г. Гахса да споменута аустрало-азијска и тибето-сибирска племена и поред матријархата имају моногамију, г. Гахс се свакако преварио, јер се зна да код аустрало-азијских и тибето-сибирских племена постоје разне форме брака и породице.

А што се пак тиче хамитског племена Туарег у Африци, г. Гахсу оно не може никако послужити као доказ да тамо упркос матријархата нема бракова парова, или да тамо упркос матријархата постоји строга моногамија. Истина, племе Туарег је некада имало матријархат, али данас га више нема. А да га је некад имало, суди г. Гахс по рудиментима — о којима кад се Морган њима служи — имаде он тако лоше мишљење. Ипак, хвалећи преко сваке мјере строгост моногамије, која се и поред ислама тамо практикује, г. Гахс се мало залетио. Истичући на име вјерност мушкараца, он је заборавио, или није знао, да код Туарега уживају релативно велику сексуалну слободу баш жене (Letourneau: La condition de la femme, стр. 306—313). А баш та слобода је она, која толико потсећа на бракове парова.

Поред свега тога г. Гахс је заборавио да Морган ставља брак парова на крај дивљаштва и почетак барбарства, а моногамију под крај барбарства и почетак цивилизације. А племе Туарег већ се одавна од барбарства одмакло. Код њега постоји већ и писмо, литература и приватно власништво на земљишту, нагомилано, према Летурноу, највише у рукама жена, и ропство — дакле сви знаци цивилизације. А то само потврђује Морганову опћу линију развика брака и породице.

Г. Гахс је у ревности свога доказивања против Моргана призивао у помоћ лингвистику; као један доказни ступ у борби против групних бракова употријебио је љубав родитеља према дједи и те-

пање дјецe родитељима, а као други тако зв. иницијацију; позвао је затим у помоћ теорију културних округа, позвао се на разне изјаве дане у неколико редака против Моргана, и означио Моргана, а тиме и Енгелса и све оне који заступају исто мишљење, као неозбиљне социологе и етнологe.

Теорија тзв. културних округа коју је основао отац Шмит, а на коју се г. Гахс у својој брошури позива, заступа становиште с научног гледишта неодрживо. У те су округе стрпани, већ према схваћању појединих присталица, по разним критеријима избрани разни народи, избрани произвољно без икакве међусобне везе. То мишљење о Шмитовој теорији не заступају само марксистички научењаци, него и буржоаски, који и ако се не слажу са Моргановим излагањима, оштро нападају Шмитову теорију. Међу те спада на пр. и R. Thurnwald.

Навођење пак г. Гахса о тепању дјецe за доказ да је моногамија била од увијек на свијету, толико је апсурдно, да га нема уопће смисла узимати озбиљно, а тврђење да је тзв. иницијација историјски значила „искушавање самозатаје младих људи“, испитивање њихових способности за оснутац моногамије, да је та иницијација била чак „прва клица будуће државе“, — имаде са науком исто толико додира колико и испитивање средовјечних теолога о броју анђела на вршку једне игле.

* * *

Толико о г. Гахсу.

Међутим, било би наивно мислити да је г. Гахс овдје сам. Корјени читаве те ствари леже много дубље и сижу много даље. Г. Гахс је уствари овдје испао само као експонент струје у науци назадне, а у практичном животу реакционарне, струје која је несклона овој нашој данашњој стварности и жељна да јој нанесе што више штете. Треба се само сјетити како је из круга тих истих људи, у вријеме кад је Совјетски Савез стајао сам, потекла „сензација“ да се у Совјетском Савезу опет уводе групни бракови и бракови на покус!! А то је у ствари само вулгаризирано издање Гахсове „обране моногамије под сваку цијену“. У коначној линији, чињеница, да су брак и породица испали из домене религије и цркве, у чијој су домени били стољењима, и потпали под бригу државне власти и у сферу државног законодавства — и то је резултат историјског развитка. Зато је разумљиво — колики трн у очима тих људи преставања наука о историјском развитку брака и породице и наука о развитку друштва уопће! Из те перспективе, дакле, треба посматрати г. Гахса и његову брошуру.

Др А. Прокоп

А. П. КЛИМОВ: „СУШТИНА СОВЈЕТСКЕ ТРГОВИНЕ“, Београд 1947, стр. 34., издање „Задружне књиге“.

Између публикација, углавном намењених уздизању задружних кадрова, „Задружна књига“ је издала, као први део курса Економике и планирања совјетске задружне трговине, кратку расправу А. П. Климова: „Суштина совјетске трговине“. Међутим, како се и из самог наслова види, расправа излаже суштину и начела совјетске трговине уопште, и на тај начин далеко превазилази оквире задружне трговине. Стога је од интереса приказати је као уводни рад из области овог важног дела привреде СССР, без обзира што је писан за потребе једног курса и не упуштајући се у појединости од интереса само за задружну трговину.

Расправа садржи Стаљинову дефиницију совјетске трговине, образложење потребе совјетске трговине, њену улогу у совјетској привреди и основе њене организације. Осим овога, изведено је упоређење совјетске трговине са капиталистичком и утврђене предности које има совјетски систем. На тај начин је дата целина читаве материје, од које су свакако при изучавању најважнија питања потребе трговине у социјализму и њена улога у народној привреди, па овај део треба нарочито истаћи.

Начелно, совјетска трговина је условљена потребом расподеле, према владајућем принципу у социјалистичком друштву: од сваког према способностима — сваком према раду. Тај принцип расподеле према раду решава совјетска трговина практично, преко своје организације, као општи предајно-дистрибутивни орган или апарат. Како је, с друге стране, евиденцију и контролу расподеле могућно вршити само у облику новца, с обзиром да се њим врши евиденција и контрола мере рада и мере потрошње, то се баш тиме доказује потреба трговине, јер је она одлично средство којим се постиже правилна расподела производа, пошто омогућава да совјетски грађанин новчани еквивалент свога рада, преко новца, добије у потребној мери роби.

Али, да совјетска трговина није само пасивни дистрибутивни орган државе, види се из улоге коју она има, у совјетској привреди и која се огледа у стварању везе и вршењу утицаја на социјалистичку производњу и потрошњу, на робни промет, на расподелу народног прихода и повећање акумулације. Совјетска трговина значи везу између социјалистичке производње и потрошње. Она, поред везе коју претставља, врши велики утицај на производњу и потрошњу, јер и једној и другој поставља задатке, који су од интереса за цео народ што јој је могућно зато што има непрекидни додир са потрошачима, чије потребе испитује, и са производњом, чију робу пласира. Овако постављена, совјетска трговина има задатак да оствари брзу циркулацију робе од производње ка потрошачима, и уколико то успешније и брже обавља, утолико повећава социјалистичку акумулацију и снажи совјетски новац. — Треба, притом, нарочито подвући улогу совјетске трговине у расподели народног прихода, која је једна од најзначајнијих. Народни приход, који претставља вредност производа за расподелу, значи целокупну годишњу вредност производње, по одбитку вредности за надопуну утрошака из основних фондова. Овакав народни приход, када се од њега одузме фонд акумулације, претставља вредност производње за расподелу, тзв. фонд потрошње. Важан део фонда потрошње, индивидуална потрошња, претставља велики задатак и домен утицаја совјетске трговине, с обзиром да се четири пегине зараде радника и службеника троши на куповину робе из фонда индивидуалне потрошње. — Међутим, совјетска трговина је ангажована не само у индивидуалној потрошњи, већ и у размештају читавог народног прихода према гранама привреде, између региона и области земље, између града и села. На овај начин совјетска трговина је моћно средство државног планирања, којим држава у великим потезима врши размештај произведене робе и утиче на правилну расподелу, с једне стране према појединцу, с друге стране према читавим областима или привредним гранама.

Што се тиче организације совјетске трговине, можда би методолошки било спорно њено излагање у расправи о суштини совјетске трговине. Међутим, корисна страна тога што је она ипак изложена може се наћи у томе што даје и конкретну слику трговине у СССР, с њеним системима државне, задружне и колхозне трговине, као и

с организованим и неорганизованим тржиштем, од којих сви имају своје карактеристике, улоге, међусобне везе и разлике.

Расправа А. П. Климова, ма да је због своје намене дата можда у најкраће могућем облику, претставља сажету и систематски обрађену целину, која је добра основа за даље изучавање ових питања. Она је кориснија као материјал за уздизање кадрова наше трговине у опште, а напосе задружне.

Б. Н.

ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА

„БОЛШЕВИК“, бр. 19, за 1947 г., Г. Фјодоров: „Борба између новог и старог у условима совјетског друштва.“ — Совјетско друштво је остварило величанствене резултате. Но то не значи да је у њему свршено са свим остацима старог. Даљи развој совјетског друштва захтева уништење старог путем борбе између старог и новог. Та борба је сталан закон развоја совјетског друштва, као што је и општи закон развоја природе и друштва.

Ова борба у развоју совјетског друштва узима различите форме сходно историском периоду у коме се одиграва. Она је друкчија у првој епохи развоја, док још постоје антагонистичке класе, а друкчија у другој епохи, кад постоје само пријатељске класе. У првој епохи се развијала оштра борба против класе свргнутих експлоататора, који су се наслањали на инострани капитализам. Ова оштра борба се завршила уништењем експлоататора. Победу је извојевао савез пролетаријата са радним сељаштвом, ма да су између пролетаријата и сељаштва постојале такође извесне противречности. Но оне нису биле антагонистичке, и измирене су основним заједничким интересом да се изгради социјализам. И, како каже Лењин, док се у тој епохи водила оштра борба против експлоататора путем насиља, дотле се на другој страни развила „друга форма борбе, а наима — „систематско руководеће дејствовање (такође — борба, али нарочита врста, савлађивање извесног, истина, сасвим друкчијег отпора и савлађивање сасвим друге врсте)“ — дејствовање на непролетерске радне масе” (в. Лењински зборник III, стр. 949). Пролетаријат се на овој другој страни борио не насиљем, него путем систематског државног руководећег дејствовања на сељачке масе да би се одвојиле од буржоазије и увукле у социјалистичку изградњу. Основне форме борбе против старог у односима радничке класе и сељаштва биле су: политичко руководство у борби против кулака, помоћ у колективизацији, идеолошко уздизање, борба против ситносопственичке психологије. Слична форма борбе се употребљавала и у ствари увлачења буржоаске интелигенције у социјалистичку изградњу, управо оног дела интелигенције која је после дугог чекања повратка старог пришла совјетској власти. Ова интелигенција је била преваспитана.

У борби против остатака старог у самој радничкој класи основна форма је била борба за стварање нове дисциплине у раду и новог односа према средствима за производњу.

Ове форме борбе за савлађивање неантагонистичких супротности између пролетаријата и непролетерских радних маса и унутар

самог пролетаријата, Лењин је означио као нове форме класне борбе у периоду пре ликвидације експлоататорских класа. Бољшевичка партија је ову борбу систематски организовала и довела масе до победе, до савлађивања основних противречности: антагонистичких, између радних маса и експлоататора (уништењем експлоататора), и неантагонистичких, између радничке класе и осталих радних маса, између крупне индустрије и ситносопственичке пољопривреде путем колективизације. Најзад, створена је нова, совјетска интелигенција. На тај начин створено је морално-политичко јединство совјетског народа, трудбеничког народа.

У новом социјалистичком друштву остварен је потпуно нови свет: нова привреда, нова држава, нова идеологија, и дате су могућности за далекосежан развој у свим областима — привредној, државној, културној. Али, значи ли то да прогресивни развитак совјетског друштва тече у облику хармоничног кретања напред, без препрека, без трења, без борбе између новог и старог? Не! Стаљин каже: „Код нас увек нешто изумире у животу. Али то што изумире неће да просто умре, него се бори за свој опстанак, брани своју преживелу ствар. Код нас се увек нешто ново рађа у животу. Али то што се рађа не рађа се просто, него пишти, криче, бранећи своје право на опстанак. Борба између старог и новог, између оног што се рађа и оног што изумире, — ето основе нашег развитка.”

Шта је основа те борбе новог против старог, на коме се земљишту она јавља, у којим се формама одиграва?

Главну основу развитка совјетског друштва чини социјалистичка производња. Њена је битна особина покретљивост. За разлику од експлоататорског друштва, у совјетском друштву друштвени резултати развитка производње за људе су видљиви у облику циља који се жели постићи. Ови циљеви се конкретизују у плану, и тако се рађа ново. Али постоји и супротност новог и старог. Њихова противречност. Та супротност није антагонистичка класна супротност, нити супротност између производних снага и продукционих односа, као у експлоататорској привреди. Старо је овде претстављено заосталим људима, који се држе старих навика и метода, а борба између старог и новог добија форму борбе против инертности рутине, против пасивног, а понекад и активног отпора заосталих људи, борбе против стихијних елемената у привреди, против егоистичких интереса појединих група становништва, против бирократизма, против метанисања буржоаској култури, против беспартијности у идеолошком раду итд. Дакле, борба против остатака капитализма у свести људи, у којој су борби постигнути огромни успеси, али која још није окончана.

Међутим, савлађивање ових супротности између старог и новог врши се у принципијелно друкчијим формама борбе од оних форми које постоје у друштву с антагонистичким класама, где се борба између старог и новог развија као борба антагонистичких снага. Жданов каже: „У нашем совјетском друштву, где су ликвидиране антагонистичке класе, борба између старог и новог и, следствено, развитак од нижег ка вишем не врши се у форми борбе антагонистичких класа и катаклизма, као што се то дешава у капитализму, него у форми критике и самокритике, која је истинска покретна снага нашег развитка, моћни инструменат у рукама партије. То је, несумњиво нови облик кретања, нови тип развитка, нова дијалектичка законитост”. У совјетском друштву борбу против оног што умире воде сами трудбеници у својој средини, за своје очишћење од свег конзервативног. Самокритика је критика сопствених недостатака од стране самих трудбеника, о чијој је неопходности

често говорио Стаљин. Самокритика је један од захтева лењинистичког метода, и партија ју је употребљавала током целог свог рада, борећи се против „спавања на лаворикама“. Ова критика није непријатељска, она извире баш из велике љубави према социјализму, и зато што такав критичар воли социјализам и отаџбину, он хоће да уклони све недостатке и да стално иде напред, да усавршава. Новатори у социјалистичкој изградњи, надахнути великим циљем изградње комунизма, развили су велику енергију, и с оштром критиком одбацили све старе методе рада и организације, развивши нове, савршеније.

Критика и самокритика не само да откривају противречности у совјетском друштву, него су и средство за савлађивање њихове. Форме ове критике и самокритике су многобројне (штампа и скупови, контрола и проверавање извршења плана итд.) Важна форма ове критике и самокритике је социјалистичко такмичење. То је критика делом: ако је твој друг урадио више, — то је очигледна практична критика твог рада. Таква критика развија енергију, буди иницијативу, уздиже масе. Такмичење је покрет новатора, творца. У његовом току, особито у његовој вишој форми — стахановском покрету — рађају се нови људи.

Критика и самокритика као форма борбе између новог и старог принципијелно се разликују од форми борбе између новог и старог у експлоататорском друштву. У том друштву експлоататорске класе су препрека развитку новог, Револуционарне класе могу само насиљем, револуцијом да уклоне ову препреку напретку. У совјетском друштву борба новог са старим није борба између антагонистичких класа, и зато није везана с друштвеним потресима. На њу се има утрошити много мање енергије него на такву борбу у експлоататорском друштву. У експлоататорском друштву победа новог је могућа само уништењем реакционарних класа, у совјетском се она постиже путем васпитања, убеђења.

Самокритика добија нарочити значај у данашњој фази развитка совјетског друштва, кад је социјализам изграђен и иде се ка комунизму. Неопходан је виши ниво свести, комунистичке свести. Неопходно је зато подићи комунистичко васпитање. Али сваки даљи корак напред у развитку свести условљава оштру борбу са старим, и та је борба све оштрија уколико се све више изграђује ново. С друге стране с успесима социјалистичке изградње, који су све већи, расте и мржња иностране реакције, која покушава да нађе ослоњаца код елемената совјетског друштва који нису довољно прекаљени у борби против буржоаске идеологије. То такође захтева оштру борбу против реликата старог и свести људи, против непријатељских утицаја реакционарне буржоаске идеологије.

Из свега излази да су бољшевичка критика и самокритика истинске покретне снаге развитка совјетског друштва. Л.

„СОВЕТСКОЕ ГОСУДАРСТВО И ПРАВО“, бр. 6 за 1947 г., В. Н. Можејко: „О правној природи совјетске државне арбитраже“. — Нова социјалистичка економика произвела је читав низ нових правних установа, у вези с чијим се правним објашњењем и систематизацијом поставља низ веома сложених и тешких проблема, које је, међутим, потребно решити. Један од таквих проблема је изазван у вези с појавом нове правне установе — државне арбитраже у споровима који су традиционално припадали грађанском праву. Поставља се питање о правној природи те арбитраже, питање које се исправља у овом чланку, а које је и за нас актуелно у вези с нашом државном арбитражом.

Писац у почетку констатује да совјетска арбитража између привредних органа постоји 25 година, а 16 година државна арбитража и арбитража између надлештава, да ова арбитража има огроман значај за социјалистичку привреду и извршење планова, да она поставља велики број проблема, али да се њима, на жалост, не указује довољно пажње од стране теоретичара, што је недопуштено. Питање о правној природи арбитраже спада међу најсложенија и најспорнија.

Решавајући ово питање на основу једностраног посматрања појединих функција арбитраже и појединих њених ознака, неки писци су арбитражу сматрали као судски орган, као нарочити привредни суд, а други — као административни орган, као орган привредне управе. Међутим, да се исправно реши ово питање треба гледати свестрано на арбитражу, увидети све њене функције и црте. Државна арбитража врши ове функције:

1) узајамне обавезе предузећа на основу плана утврђују се уговором између предузећа, који одређује основне услове за испоруку производа. Ако се не постигне сагласност међу предузећима, арбитража решава те спорове, и њена решења замењују уговоре, имајући исту снагу као ови, тј. арбитража врши функције органа државне управе;

2) арбитража решава имовинске спорове настале поводом неиспуњења уговора, чиме врши контролу над испуњењем плана;

3) арбитража такође предузима одговарајуће мере за отклањање недостатака и позивање на одговорност криваца у привредном раду предузећа;

4) она може сама покренути поступак, не чекајући тужбу предузећа, ако утврди да поједине уговорне странке не извршују своје обавезе;

5) она непосредно учествује у организацији привредних односа међу предузећима, у закључењу и извршењу уговора;

6) врши одређене административне функције.

Све ове функције спадају у привредно руководство, и чине од арбитраже орган државне управе, чему одговара и организација арбитраже као дела државних управних органа (арбитраже се налазе при владама, извршним комитетима совјета, а арбитраже при надлештвима су саставни делови појединих министарстава и надлештава). Отуд писци и закључују да је арбитража орган државне управе.

Па ипак, не може се рећи да је она то у пуном смислу речи. Она, наиме, нема право да издаје било какве наредбе и упутства који не би били везани са споровима које она решава. Њена надлежност је ограничена, и вршећи је, она у исто време има по задацима и методама рада много заједничког са судом.

Она има многе задатке заједничке са судом: заштиту права и интереса заштићених законом, борбу за остварење социјалистичке законитости, привредног обрачуна („хозрашчота“), планске и уговорне дисциплине. Исто тако она има са судом много заједничког у методама рада. Наиме, као и суд, арбитража остварује своје задатке путем решавања спорова, а њена су решења обавезна и принудна као и судска. Исто тако она има и васпитне функције, као и суд. Она се, као и суд, бори за спровођење социјалистичке законитости.

Али се арбитража не може сматрати ни судским органом у пуном смислу те речи. Има веома важних разлика између ње и суда: судска надлежност је много шири, задаци суда су шири, карактер спорова које решава арбитража је другачији. Зато је и организација арбитраже другачија: арбитражи се не бирају као судије, него

постављају, и у арбитражи нема поротника, као што је и процедура друкчија.

Према томе, државна арбитража није ни административни ни судски орган, и ово мишљење деле многи писци. Закључак, дакле, до кога долази писац је: „... арбитража у совјетској привреди је по својој природи оригиналан орган, који истовремено има и одређене црте органа привредног руководства и црте својствене суду“.

Л.

„СОВЕТСКОЕ ГОСУДАРСТВО И ПРАВО“, бр. 7, за 1947 г., В. Ј. Лившић: „О питању појма евентуалног умишљаја“. — Писац почиње чланак навођењем једног значајног цитата из Марксовог чланка „Расправа поводом закона о крађи дрва“, где Маркс каже: „Скупљање суvaraка и крађа дрва су, следствено, битно различите појаве. Објекти су различити, исто тако су различите и радње у погледу објеката, следствено, мора бити различит и умишљај, јер какво објективно мерило можемо применити на умишљај сем садржине радње и форме радње?“ Одатле излази, каже писац, да је конкретни састав сваког умишљаја као елемента бића кривичног дела условљен другим елементима тог бића, а нарочито објектом напада и објективном страном тог бића. Маркс посматра елементе бића у њиховој узајамној дијалектичној вези, која једино потпуно осветљава сваки од њих засебно.

Радње или нерадње човекове нису саме по себи ни умишљене ни нехатне. Оне то постају само у односу на одређену последицу. Та последица мора бити везана с вољом и свешћу субјекта да би овај могао кривично одговарати. Према горњој Марксовој реченици, за разграничење форми виности треба узети критеријум односа последице опасне радње као елемента бића кривичног дела и свести и воље лица. Тај однос може бити различит: или последица потпуно или делимично улази у садржај свести и воље субјекта, или не улази. Према томе се и одређују форме виности.

Небрижљивост (negligentia) је форма виности у којој последица не улази у садржај свести и воље субјекта. Кад пак субјект предвиђа могућност наступања опасних последица својих радњи, онда је то **свесно делање**. У овој групи свесног делања, разликују се **лакомишленост (luxuria)**, која спада у нехат, тј. случај кад субјект предвиђа могућност наступања последице, али лакоумислено се нада да ће је моћи спречити. Писац сматра да ову дефиницију треба допунити тиме да субјект предвиђа могућност наступања последице, али рачуна да ће је спречити на основу прорачуна конкретних околности, које, међутим, уствари нису биле погодне да се последица спречи, иако их је субјект сматрао за довољне, тј. субјект није довољно опрезно прорачунао те околности. Оваква дефиниција даје могућност да се нехат одвоји од умишљаја. Што се тиче умишљаја, он је различито дефинисан. Под непосредним (директим) умишљајем подразумева се случај кад је субјект предвидео и желео последицу своје радње. Између таквог умишљаја пак, и лакоумислености ставља се један нови појам умишљаја: **посредни или евентуални умишљај**, где, по општем мишљењу, постоји као и код непосредног умишљаја предвиђање наступања последица. Али се писци много разликују при одређивању садржаја воље субјекта код евентуалног умишљаја.

Најраспрострањеније је мишљење да је вољни елемент евентуалног умишљаја у „свесном допуштању“ наступања последице од стране субјекта. Он је не жели, али је „допушта“. Писац критикује ово схватање како с гледишта филозошког (допустити би претпо-

стављало само нерадњу, а не и радњу субјекта, док евентуални умишљај постоји и код радње), тако и с гледишта кривично-правног, јер „свесно допуштање“, не искључује постојање наде да се последица може одвратити, чиме би се овај умишљај помешао с лакомисленošћу.

Таганцев сматра да је садржај воље код овог умишљаја у „кривичној равнодушности“, у односу на наступање предвиђене последице. Ово гледиште не ваља, јер у области воље нема равнодушности као у области осећања: воље или има или нема, трећег нема.

Франк је створио теорију хипотетичке сагласности, по којој има евентуалног умишљаја ако би субјект урадио радњу кад би сигурно знао да ће наступити последица, а постоји нехат кад би одустао од те радње. Ова теорија не ваља, јер се на суду не могу доказати хипотезе, него само факта.

Хипел сматра да постоји евентуални умишљај ако је субјекту милије да изврши радњу, па ма наступила последица, него да од ње одустане. Ово гледиште не води рачуна о стварној психици субјекта, јер иако му је милије да наступи последица него да не наступи, субјект може од радње да одустане из других мотива (страха од казне на пр.).

Услед ових неплодних напора да се одреди евентуални умишљај, јавило се гледиште које тај појам одбагује. Ту спада теорија о три форме умишљаја (Лефлер, Мижичка, Чељцов—Бебутов), по којој постоји само умишљај, свесност и нехат. У свесно делање спада и евентуални умишљај и лакомисленост. Услед мешања ове две практично различите форме, ова теорија губи сваки смисао. Штос је створио теорију по којој постоји директан умишљај кад лице жели последицу, а кад је не жели, него је само предвиђа, тада постоји умишљај управљен не на саму последицу, него на стављање у опасност одговарајућих правно заштићених добара. Отуд постоји само директан, не и евентуалан умишљај. Но ни ова конструкција не ваља, јер стављање у опасност добра није ни циљ субјекта, ни средство остварења циља, (а то и јест управо карактеристика евентуалног умишљаја), док би то морало бити код директног умишљаја.

Изложивши тако све ове неуспеле теорије, писац прелази на излагање марксистичко-лењинистичког гледишта на овај проблем. С гледишта марксизма, између свести и воље постоји тесна веза, веза између практичне и теоретске делатности човека. О вољи се може говорити само кад се човекова делатност управља на један одређени, сазнати објекат. Тај објекат је појава која може да задовољи потребе датог лица, и зато постаје његов циљ. Али, и ово је наважније за схватање евентуалног умишљаја, садржај воље није исцрпен циљем. Ту још улази средство за остварење циља, прорачун последица замишљеног. Вољни процес се завршава тек оценом последица, њиховим избором, доношењем одлуке на основу тога и њеним извршењем. Према томе, садржај воље су одређене промене спољне реалности, које претстављају за субјекта или циљ, или средство, или последице везане с формирањем његове воље. Према томе, воља се не исцрпљује у жељи.

Одавде се лако изводи појам евентуалног умишљаја: ако су последице које се у кривичном закону предвиђају као елементи бића кривичног дела циљ или средство за дато лице, онда постоји директан умишљај; ако су садржане у његовој вољи не као циљ и средство него као претстава о могућој повреди, — онда је то евентуални умишљај. Субјективна опасност лица при евентуалном умишљају састоји се у том што лице радњу врши, иако је свесно могућих штетних последица. Према томе се установљава квалитативна, принципијелна

разлика између умишљаја и лакомислености. Код умишљаја садржај воље је одређена последица и одређена узрочна веза. А код лакомислености субјект сматра да та последица која *in abstracto* може да наступи, у конкретном случају неће наступити због постојања нарочите узрочне везе. Тако се добија и практички критеријум разликовања: је ли лице рачунало на ту конкретну околност која ће спречити наступање последице или не.

Према томе умишљај се може дефинисати као предвиђање од стране субјекта наступања последице, без рачунања на околност која ће је предупредити. Није нужно овде уводити елеменат воље, јер би то била таутологија. По марксистичко-лењинистичком схватању, предвиђање резултата својих радњи, ако не постоји рачунање на околност која ће тај резултат спречити, неопходно уноси тај резултат у садржај воље учиниоца, субјекат хоће тај резултат. Уношење вољног елемента у умишљај је, дакле, логички потребно, а практички незгодно, јер је психичка стања у кривичном поступку много теже доказивати него физичке појаве. Евентуални умишљај према томе је предвиђање од стране субјекта могућности проузроковања кривичноправних последица његовим радњама кад он не жели да те последице наступе нити рачуна на какву конкретну околност која је по његовом мишљењу довољна да отклони наступање последица.

Подела на нехат и умишљај потребна је зато што је ступањ друштвене опасности различит. Али ступањ друштвене опасности субјекта с евентуалним умишљајем није ништа мањи од оног с директним умишљајем. Да ли је онда целисходно делити ова два појма умишљаја?

Неки писци су неуспешно покушали доказати да нема покушаја при радњи са евентуалним умишљајем. Међутим, могућ је покушај и уз евентуални умишљај. Исто тако могуће је и саучешће. Исто тако се евентуални умишљај као и директни може манифестовати у радњи, као и у нерадњи, у формалном као и у материјалном кривичном делу. Међутим, постоји једна група кривичних дела која се не могу извршити с евентуалним умишљајем према самој својој природи. То су дела за која закон поставља као карактеристику намеру и циљ. Такво је дело на пр. крађа. Код крађе је немогућ евентуални умишљај. Но да ли постојање оваквих дела може да оправда поделу умишљаја? Не. Оно оправдава поделу умишљаја на општи и специјални, специјални који обухвата како сав евентуални умишљај, тако и знатан део директног. У совјетском праву су већ одбачене многе схоластичке поделе умишљаја (на *dolus determinatus* и *indeterminatus*, *alternativus*, *repentinus* и *praemeditatus*, *subsequens* итд.). Треба зато као практички некорисну, иако теоретски исправну, одбаци и поделу на директни и евентуални умишљај, закључује писац.

Л.

„СОВЕТСКОЕ ГОСУДАРСТВО И ПРАВО“, бр. 7, 1947 г. Проф. Л. И. Поволциј: „Основне одредбе совјетског грађанског судског поступка у пракси Врховног суда Савеза ССР у периоду Отаџбинског рата (1942—1944 г.)“ — Писац наводи карактеристичне случајеве тумачења основних прописа грађанског поступка у пракси Врховног суда СССР у периоду Отаџбинског рата. Ова тумачења су од великог интереса за теорију тумачења. Навешћемо неке нарочито интересантне примере. У вези с тим потребно је подвући важност објављивања збирки наших судских одлука, као што се то редовно чини у СССР (овде се разматра збирка одлука за 1942—1944).

Према чл. 3 Закона о грађанском поступку РСФСР „суд је дужан да парнице решава на основу важећих закона и уредаба Радничко-сељачке владе, као и на основу одлука месних органа власти, издатих у границама одређене им надлежности“. Као што се види, извор за решења суда су закони и акти нижи од закона. Ако се овај пропис тумачи буквално, суд може ценити да ли су издати у границама надлежности органа само акти месних органа власти, док међутим, нема права да улази у питање надлежности за издавање аката централних органа, као министарстава. Ово гледиште дели и проф. А. Ф. Клајман. Супротно гледиште заступа Н. П. Караце-Искров. Међутим, писац наводи једну одлуку Одељења Врховног суда СССР од 1 априла 1943 по којој суд може да проверава који било акт нижи од закона (па и акт министарства), али искључиво с гледишта да ли је издат од надлежног органа, тј. одлуку по којој се наведени законски текст не тумачи буквално.

Исто тако је занимљива и једна одлука која широко тумачи један изузетан пропис, који по мишљењу писца „као изузетна норма не подлежи широком тумачењу“, наиме, одлука по којој се норма о одговорности члана колхоза за стоку која је својина колхоза применила на једног државног (не колхозног) болничког службеника који је употребљавао државну (не колхозну) стоку.

Л.

„СОВЕТСКОЕ ГОСУДАРСТВО И ПРАВО“, бр. 9, 1947 г., Е. А. Кервин: „Америчка економска помоћ и национални суверенитет“, — САД су после рата закључиле велики број споразума с разним државама о „помоћи“. У овом чланку писац разматра утицај те помоћи на правни положај саговорача — суверених држава. Притом се ограничење суверенитета код великих сила — зајмопримаца мање види него код малих, али постоји и код њих. Тако се Енглеска обавезала да промени своју спољнотрговинску и валутну политику, а Француска је наметнула још више ограничења свом суверенитету у том погледу, примајући од САД зајам. Највећа ограничења је примила Куоминтангова Кина, која је закључила са САД споразум базиран на „једнаким“ правима обеју земаља, при чему се та једнакост „услед кинеске економске слабости, претвара у поробљавање Кине (кинеска предузећа и капитал имају „једнаке“ могућности за рад у САД и америчка у Кини, што практички значи да амерички капитал може неограничено да се устаљује у Кини).

Уговори САД са средњим и малим државама су још драстичнији у том погледу. Типичан је у овом погледу уговор о „помоћи“ Грчкој, коме су претходиле молбе грчке владе да САД пошаљу у Грчку своју мисију која би вршила надзор над испуњавањем плана о помоћи и узела под своје руководство целокупну функцију суверене грчке државе у области економској као и здравственој и просветној. По том уговору, закљученом 20 јуна 1947 г., потврђује се право америчке мисије на вршење свих напред наведених функција, које уствари уништавају грчки суверенитет у целој економској области, као и њена надлежност у области „саветовања“ грчке владе у другим сферама рада.

Уговор с Аустријом о „помоћи“ за куповину америчких сировина даје друкчију варијанту овом губитку суверености. Овде нема никакве „мисије“ која непосредно управља, као у Грчкој, али америчка влада има право да у свако време обустави помоћ, и да тако држи аустријску владу под претњом укидања, а аустријска влада се обавезала да стави своју економику под америчку контролу и да њом управља по америчкој жељи ако хоће да помоћ обезбеди. Уговор

с Турском углавном је сличан уговору с Грчком, мада има и неке црте аустриског уговора. Чак и уговор с Шведском крњи суверенитет Шведске.

Међутим, овакве уговоре САД нису успеле закључити с народно-демократским државама Источне и Југоисточне Европе, које су стварно независне демократске земље. Уговори закључени с Чехословачком, Румунијом, Угарском не крње сувереност ових земаља.

Такозвани „Маршалов план“ с друге стране такође треба да послужи САД да, с једне стране, спасу своју економију претеће кризе, одржавајући извоз на садашњој висини, а, с друге стране, као оруђе „доларске дипломатије“, за потчињавање европских држава диктату САД. Треба да се установе специјални органи, под америчким руководством, који ће одређивати економску политику суверених држава, и цела валутна, спољнотрговинска и др. политика треба да се прилагоди интересима САД. Као последица губитка економске зависности долази и губитак политичке — САД одређују и унутрашњу и спољну политику тих држава.

Овај амерички поход на суверенитет других држава није случајан — он је једна од манифестација империјализма. Да би се ово потпуно разумело, треба се задржати на значењу самог појма суверенитета. Кад је постао, у феудално доба, суверенитет је схватан негативно: као независност државе споља и изнутра. Он је изражавао интересе напредних делова феудалаца и буржоазије која се рађа, био је прогресиван. Буржоаски појам суверенитета је далеко богатији: буржоазија ствара појам „народног суверенитета“, тј. да је сваки народ суверен, те да су сви народи, одн. државе, међу собом једнаки и равноправни. Овде суверенитет није само негативан појам, него изражава тежњу народних маса да независно граде бољи живот. Разуме се, овај суверенитет није могао бити истински народни услед своје класне ограничености, али је ипак био демократски и прогресиван. С опадањем буржоазије чине се и покушаји да се олбаци појам „народног суверенитета“ и замени појмом „државног“. С наступањем фазе империјализма, наступа и криза суверенитета у буржоаској теорији и пракси. Монополистички капитал, како утарђује Ленић, тежи да потчини својој власти „суверене“ државе, и многе се неравноправни уговори између земаља, протекторати, сфере утицаја, мандати, концесије итд. Суверенитет се, уствари, гази. Уколико се тај термин још употребљава, он служи за скривање стварности.

Други светски рат још више заоштрава империјалистичке противречности. Расту унутрашње као и спољне противречности. Империјалистички систем је у кризи, и он бесно надире у тражењу нових тржишта. Напади на суверенитет су све жешћи, особито на колонијалне и зависне земље, затим на нове демократије и Совјетски Савез. Америчка економска помоћ је само један од облика овог надирања на суверенитет земаља. Отуд је Маршалов план удерен против народних демократија и СССР, одређен за стварање „западног блока“.

Али насупротив империјалистичком, демократски фронт расте и јача. Нова снага широких маса је довела до стварања народних демократија и ослобођења низа колонијалних народа, до успостављања пуног народног суверенитета у низу земаља. За Совјетски Савез и ове демократске земље, борба за суверенитет није само борба за формалну независност, него за стварну независност, за изградњу новог срећног живота. На принципу поштовања суверености се зато изграђују сви односи, па и економски, између ових држава и СССР — завршава писац.

„СОВЕТСКОЕ ГОСУДАРСТВО И ПРАВО“, бр. 9, 1947 г. И. Д. Перлов: „О пројекту Законика о кривичном судском поступку Савеза ССР“. — Исто као и ми, СССР се налази пред доношењем новог Законика о кривичном судском поступку. У совјетској правничкој литератури води се жива расправа о принципима на којима треба да почива нови законик, а исто тако се одржавају и конференције и саветовања посвећена том питању. Поред превода извештаја о једној таквој дискусији, који такође доносимо у овом броју, ми овде дајемо извод из горњег чланка који расправља о пројекту тог законика, да би послужио као прилог изучавању овог питања.

Писац констатује у почетку да су основни принципи совјетског кривичног поступка који је на снази показали своју вредност у току тридесетогодишњег постојања, да су извршили своју улогу у борби с кривичним делима и непријатељима социјализма, и да зато и не треба да буду мењани. Али то не значи да се низ појединих процесних института не може даље усавршавати у духу још веће демократизације, појачања борбе против криминалитета, одбране државних интереса и права и законитих интереса личности. Притом се треба користити новим научним резултатима и праксом совјетског судства.

Конкретно писац даље предлаже следеће измене:

1. Потребно је јасно одредити задатке кривичног поступка, који нису одређени у старом законнику. Ти су задаци: откривање кривичних дела и криваца и изрицање праведне пресуде што би допринело успешнијој борби против криминалитета и подвукло хумани и демократски карактер совјетског поступка;

2. Треба у прву главу законика унети као основне принципе поступка, и још боље подвући: јавност, усменост и непосредност, који се сад налазе у разним главама законика, што је потребно особито у вези с чл. 111 Стаљинског Устава;

3. Треба размотрити питање о давању права окривљенику да узме браниоца у тренутку завршетка претходне истраге, што ће му олакшати одбрану и припомоћи правилном завршетку претходне истраге и састављању оптужнице;

4. Треба ограничити до крајње могуће мере писменост на судском заседању и навести изузетке кад се искази окривљеника и сведока дати у претходој истрази могу, по мотивисаном судском решењу, прочитати на заседању (смрт, супротност у исказима на заседању);

5. Треба још јаче нагласити принцип чл. 319 ЗКП РСФСР, по коме се пресуда може донети само на основу материјала који је проверен и претресен на судском претресу, јер судови још греше у том погледу;

6. Треба истаћи принцип независности судија и њиховог потчињавања искључиво закону;

7. Суђење у отсуству се показало рђавим институтом, и треба испитати да ли он може и даље да се задржи (сем за бегунце);

8. Треба укинути облике поступка у којима суди судија појединачно без учешћа поротника, који облици и сад претстављају само изузетак;

9. Треба јасно подвући принцип презумције невиности окривљеника и слободне судске оцене доказа;

10. Треба дати истражном органу (који је сада потпуно зависан од прокурора) самосталност у питањима о кривици или невиности окривљеног (састављање оптужнице, обустава поступка, узимање на одговорност, примена мере обезбеђења), која питања он треба да решава као и судија по свом слободном убеђењу, независно од прокурора. Прокуророве наредбе треба да остану обавезне за истражног

органа кад се тиче других питања (допуна истраге, квалификација кривичног дела итд.);

11. Треба строго забранити погрешку која се понекад сад чини да се при обустави поступка одлука о обустави тако формулише да оставља сенку сумње против окривљеног против кога се поступак обуставља, јер совјетско право не зна за институт остављања окривљеника под сумњом;

12. Треба успоставити један јединствен систем рокова извињања, истраге, и судског претреса, што је веома важно за квалитет вођења поступка;

13. Треба детаљније разрадити одредбе о судском претресу. Уместо једне главе, као сад, треба му посветити две главе — једну општим условима судског претреса, другу — самом детаљном прописивању поретка претреса. У прву главу треба ставити одредбе о судском већу, изузећу, правима и обавезама претседника и странака, итд. итд. Овде се појављује спор око улоге претседавајућег на судском заседању и странака у доказном поступку. Буржоаски поступак у том погледу има два система: с једне стране, пуну власт претседника на уштрб странака (француски систем), с друге, пасивну улогу претседника с активношћу странака. Совјетски систем исправно држи средину: даје претседнику довољно активну улогу да руководи процесом, али штити и права странака. Ипак треба изменити одредбу по којој саслушава окривљеника најпре претседавајући, па онда тужилац и бранилац, јер се тиме стиче утисак да претседавајући игра улогу тужиоца. Треба најпре да саслушање изврши тужилац, који покрене поступак, па бранилац, и најзад претседавајући. Систем саслушавања сведока треба да остане исти;

14. Проф. М. Челцов предлаже да судски претрес треба да почне читањем само резолутивног дела оптужнице, а не целе оптужнице, како судије не би стекле предубеђење о кривици оптуженика. Писац је против тог гледишта, јер се читањем целе оптужнице, с једне стране, оптужени упознаје тачно на основу чега га оптужују и зашто, исто као и публика, а суду се постављају граници испитивања ствари. Само оптужницу треба да чита секретар, а не претседник, као сада;

15. Треба увести заклетву сведока, како би се дало више строности и значаја сведочком исказу пред судом;

16. Треба одредити случајеве кад је тужилац-прокурор обавезан да присуствује претресу, како би се појачао рад прокуратуре.

Најзад, писац предлаже и неке измене у терминологији.

Налазимо да су многи од ових предлога, који су и иначе заступљени од многих совјетских теоретичара, од значаја и за нас, специјално онај о реду саслушања оптуженика на судском претресу, одбрани итд.

Л.

„ПЛАНОВОЕ ХОЗЈАЙСТВО“, № 4, 1947 г., А. Леонтјев, Економске основе нове демократије. — Победом Велике Октобарске револуције капитализам је престао бити свеобухватни, светски друштвени и политички систем. На једној шестини земљине кугле капиталисти су свргнути с власти и лишени економске моћи. У време између два светска рата и даље се продубљавала општа криза капиталистичког система. Широке радне масе све више су увиђале да формална слобода, једнакост и политичка права која су им тобоже гарантовали устава капиталистичких земаља не значе ништа без одговарајуће економске базе. С друге стране развијао се и све више јачао Совјетски Савез, земља социјализма, и служио свим обесправљеним масама света као пример да је могућно постојање

државе радника и сељака, државе у којој нема експлоататора капиталиста и велепоседника.

У току другог светског рата народне масе у низу земаља, руковођене радничком класом на челу са комунистичким партијама, водиле су борбу против фашистичких освајача, а у исто време и против бивших владајућих класа, које су из својих уских класних побуда издале интересе народа и највећим делом уско сарађивале са окупаторима. Ова борба се због различитих услова развијала на различите начине, са различитим интензитетом у свакој од окупираних или сателитских земаља. Али један општи резултат ове борбе био је тај да је после слома Немачке и Италије у низу земаља Европе, а специјално у земљама Источне и Југоисточне Европе, дошло до коренитих друштвених и политичких промена. У Југославији, Пољској, Бугарској, Албанији, Чехословачкој, Мађарској и Румунији широке радне масе збациле су раније управљаче и узеле власт у своје руке.

Аутор овога чланка, говорећи о преображајима који су у току и по свршетку другог светског рата наступили у поменутиим земљама, потсећа на учење марксизма-лењинизма да је основни пут социјалистичког преображаја друштва диктатура пролетаријата коју радничка класа успоставља револуционарним обарањем диктатуре буржоазије. Али у исто време класици марксизма-лењинизма су наглашавали да прелаз од капитализма ка социјализму може имати многе разнообразне конкретне форме у вези са измењеним условима и новим околностима.

Закон неравномерности политичког и економског развитка капиталистичких земаља у епоси империјализма, који је поставио Лењин а даље разрадио друг Стаљин, показао се као потпуно тачан. У првом светском рату из ланца империјалистичких сила испала је Русија. Сада, у другом светском рату, радне масе у читавом низу земаља у Југоисточној и Источној Европи збациле су јарам империјализма и ступиле на пут коренитих демократских преображаја. Постојање моћног Совјетског Савеза омогућило је и олакшало победу народних маса над бившим експлоататорима.

Али, узимајући власт у своје руке, широке радне масе спровеле су низ мера које дају чврсту економску основицу новим демократским режимима и које бивше управљаче лишвају њихове економске моћи.

У ове мере спада, прво, спровођење аграрне реформе, која је ликвидирала заостатке феудалних односа и дала земљу онима који је обрађују. Тако у Румунији после спровођења аграрне реформе 2,500.000 сељачких газдинстава поседује 80 од сто целокупног обрадивог земљишта (просечно до 10 хектара), а осталих 20 од сто земљишта припада газдинствима која обухватају од 10 до 50 хектара. У Чехословачкој аграрна реформа спроведена је засад у бившој Судетској области, где је раздељено 1,200.000 хектара земљишта. У Југославији је, према подацима које је изнео друг Кардељ у свом реферату на саветовању комунистичких партија у Варшави, земљишни фонд створен он конфискованих и експроприсаних поседа износио 1,564.000 хектара (од чега 1,075.000 х. обрадиве земље). Из овог фонда 246.000 сиромашних сељачких породица добило 438.000 х, а 359.700 х добило је око 60.000 колониста, већином бораца Југословенске армије. Од остатка земљишта створена су државна огледна и угледна пољопривредна добра. У Мађарској путем аграрне реформе добило је земљу око 700.000 сељака. У Пољској (без западних области) више од 1,100.000 х. обрадиве земље било је раздељено међу 372.000 сељачких породица. У западним областима добило је аграр-

ном реформом земљу око 150.000 сељачких газдинстава. Аграрна реформа лишила је крупне велепоседнике њихове економске моћи а приближила је и везала сиромашно сељаштво за постојећа демократске владе. У вези са овим треба истаћи да руководства нових народних држава на све могуће начине помажу сиромашно и средње сељаштво.

Али тек спровођење национализације крупне и средње индустрије и банака нанело је одлучан ударац приватној својини над средствима за производњу, уништило или подрило економску основу владавине капиталиста у новим демократијама. Супротно тобожњој национализацији која се изводи у Енглеској и Француској, национализација индустрије и банака има сасвим други карактер у земљама нове демократије. Овде индустрија и банке прелазе у власништво народа и служе интересима радбеника. Радничка класа ослобођена је експлоатације. Земље нових демократија стварају свој државни сектор имовине и освајају командне позиције у привреди, што им омогућава планирање и привредни успон без криза.

Национализација је изведена различито у појединим земљама. У Чехословачкој је национализовано око 2.200 предузећа, што обухвата 20% од броја свих предузећа и 60% од броја свих радбеника уопштених у индустрији. У Пољској је национализовано 3.575 предузећа крупне и средње индустрије. Према подацима из реферата Владислава Гомулке са саветовања Комунистичких партија удео ситне приватне индустрије и занатства у општеиндустриској продукцији Пољске не износи више од 15%.

Аутор не помиње изричито национализацију у Југославији. Ради упоређења наводимо податке о овоме из реферата друга Кардеља са Саветовања у Варшави. Из њих се види да после национализације државни сектор привреде обухвата: банке 100%, индустрију савезног и републиканског значаја 100%, индустрију локалног значаја заједно са задружним сектором 70%. Државни сектор заједно са задружним обухвата преко 90% вредности индустријске производње. Крупна трговина и механизирани транспорт практично су обухваћени са 100% државним и задружним сектором.

Писац чланка, изложивши немогућност планирања у капиталистичким земљама, прелази на излагање услова који омогућају земљама нове демократије успешно спровођење замашних привредних планова који обезбеђују њихову економску и политичку независност. Притом укратко износи циљеве и програм Двогодишњег привредног плана Бугарске, Петогодишњег плана Југославије, Двогодишњег привредног плана Чехословачке, Троогодишњег плана економског развитка Пољске.

На крају излагања Леонтјев оцењује социјално-економску структуру држава нове демократије као прелазни тип од капитализма ка социјализму. У оквиру овога поједине земље претстављају различите прелазне степене у зависности од унутрашњег и међународног положаја сваке од ових земаља. Степен друштвеног развитка сваке од ових земаља зависи и од специфичности услова у којима се развијала борба сваког од ових народа. На пр. Југославија, чији су народи водили најтежу и најупорнију борбу против фашизма и бивших владајућих класа, највише је и одмакла у своме развоју. Друг Кардељ у горе поменутом реферату карактерише народну демократију Југославије као резултат упорне и крваве борбе за народно ослобођење и независност, борбе у којој се једновремено развијао и процес народне демократске револуције. Ова демократија претставља специфични облик совјетске демократије, која одговара

нашим околностима и специфичним условима развитака народно-ослободилачког рата у нашој земљи.

Али ипак све државе нових демократија имају у основи много заједничких црта и Жданов их оцењује као нови тип државе, као народну републику, у којој власт припада народу, крупна индустрија, саобраћај и банке припадају држави, а водећа је снага блок радних класа становништва са радничком класом на челу. Услед тога народи тих земаља не само што су се ослободили из кљешта империјализма, него ударају темеље прелазу на пут социјалистичког развитака (Жданов, О међународној ситуацији).

В. В.

„МИРОВОЕ ХОЗЈАЈСТВО И МИРОВАЈА ПОЛИТИКА“, -№ 9/1947.
Е. Грановски, Социјалистичка и капиталистичка индустријализација. — У уводном делу чланка аутор излаже битне разлике између капиталистичке и социјалистичке индустријализације. У капитализму, где влада противречност између друштвеног карактера производње и приватног начина присвајања, и сама индустријализација носи сасвим други карактер, него у социјализму, где су средства за производњу друштвена својина и где се производња развија плански. Капиталистичка и социјалистичка индустријализација се битно разликују и по изворима одакле се стварају. Док су капиталистичке земље, како наглашава друг Стаљин, стицале средства за своју индустријализацију колонијалном пљачком, војним контрибуцијама, безобзирном експлоатацијом колонијалних и зависних земаља, као и својих народа, зајмовима итд., дотле је социјалистичка индустријализација заснована на акумулацији и уштедама у самој земљи. Капиталистичка индустријализација доводи до све већег апсолутног и релативног осиромашења пролетаријата, док је социјалистичка индустријализација везана са сталним повећањем материјалног и културног нивоа трудбеника.

Истакавши још неколико битних разлика између капиталистичке и социјалистичке индустријализације, писац прелази на излагање развитака индустрије у главним капиталистичким земљама. Развитак капиталистичке индустрије карактерише велика неравномерност и скоковитост. Јер капитализам, као што је писао Лењин, не може да се развија другојачије него у скоковима, идући цик-цак, идући брзо напред и падајући привремено испод свог ранијег нивоа. Ова неравномерност огледа се на пр. у развоју Енглеске, САД и Немачке. Енглеска је до краја прве четврти XIX века била на првом месту у свету по индустријској продукцији и имала је монопол на светском тржишту, али су је САД, између 1870 и 1880, и Немачка, око 1900 г., знатно превазишле у погледу обима индустријске продукције.

Један од разлога што су ове земље успеле да престигну индустријску продукцију Енглеске био је тај што су оне користиле искуство енглеске индустрије да би савладале своју техничку заосталост. С друге стране капиталисти у Енглеској нису имали довољно потстрека да обнављају своје застареле уређаје и машине, пошто су им стајале на располагању богате и простране колоније одакле су јевтино добијали сировине и где су скупо продавали своје производе. Напротив, у САД услед пораста унутрашњег тржишта, великих природних богатстава, дугог периода мира, били су створени услови за веома брз и свестран пораст индустрије. Недостатак радне снаге нагонио је капиталисте да уводе у индустрију све нова и нова техничка усавршавања, а широко тржиште тражило је масовну продукцију.

Писац подвлачи да се неравномерност развитка капитализма јавља у нарочито оштрој форми у његовом монополистичком стадијуму, и износи затим како утиче извоз капитала из појединих богатих и моћних капиталистичких држава у колоније или заостале зависне земље на развој индустрије у једним и другим земљама.

Аутор подвргава оштрој критици тзв. теорије „о пуној међународној подели рада“, по којима би се једне државе специјализирале у индустриској производњи, а друге у производњи сировина. Ове теорије заступају учени лакеји америчких монопола да би оправдали принципе „једнаких могућности“, помоћу којих амерички империјалисти желе да привредно и политички поробе индустријски слабије земље.

У последњем делу чланка аутор излаже развитак социјалистичке индустријализације у Совјетском Савезу, чији невероватно брзи успон показује огромна преимућства социјалистичког друштвеног поретка над капиталистичким. Темпо пораста индустријске производње у СССР далеко надмашује темпо пораста индустријске производње свих капиталистичких земаља. За 25 година, од 1913 до 1938, индустријска продукција САД повећала се за 22,7%, Енглеске за 13,7%, Немачке за 33,6%, а продукција Француске смањила се за 6,2%. Међутим целокупна индустријска продукција СССР од 1927 до 1940 повећала се за 8,5 пута. То је био резултат планског вођења привреде, рационалног искоришћавања свих производних снага и резултат радног ентузијазма трудбеника који су свесни да раде за себе — за своју државу. Даље се види да је СССР после октобарске револуције, а нарочито у доба стаљинских пјатиљетки избио по обиму индустријске продукције на прво место у Европи и на друго место у свету (само иза САД), оставивши знатно за собом старе и велике индустријске државе, као што су Енглеска, Немачка, Француска и друге. У току стаљинских пјатиљетки битно се изменила и структура индустрије СССР. Имајући у виду обезбеђење економске и војне независности земље, руководство совјетске државе обраћало је нарочито велику пажњу порасту темпа производње средстава за производњу. Тако се укупна продукција средстава за производњу 1940 г. повећала у поређењу са 1913 за 15,54 пута, а производња предмета за потрошњу за 4,96 пута.

Велики Отаџбински рат је нарочито показао све огромне предности совјетског друштвеног уређења. Све могућности земље, људске и материјалне резерве могле су бити најбрже мобилисане и најрационалније искоришћене за војне сврхе, што ни из далека није био случај у капиталистичким земљама. На пр. Енглеска, која је у току рата имала на расположењу више црних и шарених метала и више угља него СССР, који је привремено био изгубио своју јужну угљено металургијску базу није због себичних интереса капиталистичких монопола успела да у довољној мери мобилише све ове изворе и тако је имала за неколико пута мању ратну производњу него СССР.

Видимо, дакле, да су мудре и далековидне мере Бољшевичке партије и совјетске владе, као што су брзо спровођење индустријализације и нарочито форсирање тешке индустрије, колективизација и техничка реконструкција пољопривреде, правилан размештај индустрије и стварање моћних металургијских и енергетских база на Истоку припремиле још у годинама пре рата услове за победу над непријатељем.

Далековидност совјетске политике огледа се и у томе што су и у току самог Отаџбинског рата биле инвестиране огромне суме новаца за успостављање привреде у ослобођеним областима и за подизање

многих предузећа која су свој економски ефекат дала тек после свршетка рата. Чињеница да Совјетски Савез сада успешно остварује свој послератни Петогодишњи план може се објаснити великим делом и важним привредним мерама које су биле замишљене и остварене под руководством друга Стаљина још у току рата.

В. В.

ПОЉСКИ ПРАВНИ ЧАСОПИСИ.— Дошли смо до главних пољских правних часописа, које ћемо овде укратко приказати. Из њих се, по њиховом броју, материјалу и опреми види колико се пажње посвећује праву у Новој Пољској. Ти часописи су и разноврсни, и садржајни иако не увек с новим радовима. Пољаци су успели да издају и неколико правних часописа посвећених специјалним правним областима (администрацији, војном праву, нотаријату).

„*Ranstwo i prawo*”, часопис који издаје Удружење демократских правника Пољске, већ смо приказали у једном од наших прошлих бројева. У последњем 10-ом броју за 1947 г. часопис доноси као уводни један чланак др. М. Лахса у коме се расправља о правном статусу седишта Уједињених нација у Њујорку, и њених сталних органа у погледу њихове екстериторијалности и имунитета. Чланак С. Стоме „Фикција виности”, расправља о проблему виности. Писац налази да је „појам виности метафизичког карактера” и не може се прихватити ни у свом психолошком значењу (психичка веза учиниоца и радње), јер онда не постоји код небрижљивости и нехата уопште, ни у нормативном значењу. Он налази да је виност уопште једна правна фикција, а да се кривац кажњава из разлога друштвене целисходности. Сем тога часопис доноси један чланак из историје пољског права, и различит материјал (критика, полемика, хроника), као и судску праксу. Делегати Пољског удружења правника демократа, В. Багински и А. Вендел, који су били у посети у Чехословачкој, Бугарској и нашој земљи ради успостављања веза са словенским правницима (о чему смо ми поменули у проштом броју нашег часописа), написали су у овом броју часописа извештај о свом путовању, у коме с великим симпатијама говоре о овој посети, која је корисно послужила зближењу словенских правника.

„*Przegląd notarialny*”, орган пољског нотаријата, који излази једанпут месечно, часопис је великог обима и са садржајем, који се тиче ове установе, која за нас није од великог интереса. Међутим, за упознавање пољског права уопште, часопис је од интереса, јер обилује примерима из праксе, нотаријалне и судске, и сав је посвећен практичним питањима.

„*Gazeta administracji*”, часопис који већ 24 године издаје министарство јавне управе, мањи је по обиму од овог часописа, али је теоретски интересантнији, и има чланака од ширег значаја, важних не само за упознавање пољског права, него и уопште. У три свеске из 1947 г. којима располажемо, има више интересантних чланака, од којих се нарочито истиче чланак др Ј. Лангрода о дефиницији административног права и њеној анализи, у коме схвата административно право традиционално, као део јавног права.

„*Wojskowy Przegląd prawniczy*”, правни часопис који излази четири пута годишње, а издаје га већ 19 година Правно одељење Министарства народне одбране, доноси и чланке ширег правног значаја, а не само уске војноправне. Тако часопис доноси и чланке из области уставног права и међународног права, а прати и правни живот у Пољској уопште, као и у иностранству, специјално у словенским земљама. Тако у последњем броју (2—3) за 1947 г. на уводном

месту доноси чланак проф. академика Варге узет из совјетског часописа „Светска привреда и светска политика“, у коме се говори о новим народним демократијама.

А.

„BULLETIN DE DROIT TCHECOSLOVAQUE“, № 3—4, 1947 г. — После размака од 9 година, Правничко удружење у Прагу, почело је поново да издаје ову своју публикацију на француском језику, с резимеима чланака на руском и енглеском, која треба да послужи упознавању иностранства с чехословачким правом и државом.

Часопис уређују др Бохумил Кучера, професор на Универзитету у Брну, и др Владимир Кубеш, вицедиректор Поштанске штедионице у Прагу. Часопис доноси актуелне, начелне чланке о развоју чехословачке државе и права. Ипак садржај је релативно сиромашан (око сто страна). Додуше, часопис треба да изда четири свеске годишње.

У овој двострукој свесци налази се чланак др Кучере „Континуитет Чехословачке као државе“, у коме писац излаже своје гледиште да је нова Чехословачка иста, стара Чехословачка, како с гледишта унутрашњег уставног права, тако и с гледишта међународног права, тј. да није било прекида правног континуитета услед немачке окупације и успостављања протектората. Писац се задржава углавном на излагању факата, мало залазећи у веома сложена теоретска питања. Чланак Ј. Пошваржа излаже нову организацију државне администрације у Чехословачкој, и овај чланак је најинтересантнији за нас и изаградњу нове народнодемократске државе уопште. У њему се детаљно излаже нова организација администрације, заснована на принципу самоуправљања преко колегијалних политичких органа, народних одбора, под којима професионално чиновништво стоји као помоћни, извршни орган. Исто тако излажу се промене настале у централној администрацији (министарствима). Чланак је веома инструктиван, иако би могао бити опширнији. У чланку др В. Солнаржа излаже се законодавство о кажњавању ратних криваца, најцрта, издајника и њихових помагача. Др Ј. Смејла излаже монетарну реформу изведену после ослобођења, а др О. Кроб износи краatak преглед законодавства после рата, углавном исти као онај који смо ми од тог истог аутора објавили у нашем часопису у броју за април-јуни 1947.

Л.

„ARCHIVIO CIURIDICO „FILIPPO SERAFINI“, за 1947 г. Модена 1947. — Овај талијански часопис излази двапут годишње у релативно малим свескама (непуних сто страна). Садржај му је углавном далеко од актуелности, и носи карактер апстрактно-спекулативни. Прва свеска доноси следеће чланке: од професора Универзитета у Модени Бенвенута Донатија: „Шта је друштвена правда“, предавача Римског права на Универзитету у Каљарију Ђузепе Ла Ваџија „Litis contestatio и пренос actio rei uxoriae“, приватног доцента Миланског Универзитета Емилија Назалија Роке о постанку универзитета у Емилији, и професора на Напуљском универзитету Густава Ингроса „Правни моменат у финансиском феномену“.

Као што се види, то је један универзитетски часопис, који доноси радове људи са универзитета, а у критичком делу опет приказује њихове радове. Међу приказима интересантан је приказ једне нове „Филозофије права“, коју је издао професор Моденског универзитета Перего, а која је писана углавном у бергсоновском духу.

Друга свеска доноси кратак чланак професора у Фиренци Гина **Мазија** о Дантеу и правној науци његовог доба, и чланак који заузима цео остали простор о правној природи предаје (традиције) ствари од Франка **Карезија**, приватног доцента у Фиренци, поред неколико приказа.

За нас је од интереса чланак о друштвеној правди, чија је тема занимљива. Али се у том чланку неће ништа наћи до празних спекулација, које полазе од извесних „утврђених” појмова као што су правда, друштво, појединац итд., и одатле простим логичким дедукцијама долазе до извесних закључака, без икаквог обзира на ток историје и на друштвену и људску стварност. Тако се добија некакав систем природног друштвеног права (за разлику од приватног и јавног права), а права која улазе у тај систем треба да поседује сваки човек. Једном речи, празна логицирања, без икакве конкретне садржине, и која не води ничему.

Тако нас овај часопис не уверава о високом нивоу талијанске правне културе, бар у оном њеном делу који се изражава у њему.

Л.

ХРОНИКА

ЈЕДНА РЕАКЦИОНАРНА И АНТИЕВРОПСКА АКЦИЈА

У Гстаду (Gstaad) у Швајцарској, од 6 до закључно 10 септембра ове године, одржана је шира конференција тзв. „Европске парламентарне уније”. Одлука за одржавање ове конференције била је донета на потпуно тајним састанцима 5 јула и 1 августа, одржаним у истом месту. Први део ове конференције у дане 6 и 7 септембра објављен је био такође у потпуној тајности, док је други део имао нешто општији карактер. Али и у томе делу конференцији су могли присуствовати само „посвећени”. Методе тајности и извесна мистериозна атмосфера учинили су неповољан утисак чак и на неке „позване”, тако да су многи од њих напустили конференцију и пре њеног службеног завршетка. Неки нису крили овакав свој утисак и рекли су: „Овај састанак који треба да допринесе стварању слободне Европе чудно потсећа на дипломатију старог режима!” У кулоарима се шаптало да је строге формалности и тајност захтевала грофица Куденхове-Калерги, која је ангажовала органе „Секуритас”, организације за заштиту од провала из Берна, бојећи се „било бољшевичког агентата”, било неких „антиевропских” манифестација швајцарских „комунистичких елемената”. Жена генералног секретара ове уније, она је једновремено и „патронеса” или тачније „мечена” конференције, јер је изванредно допринела „материјалној страни конференције, како је више говорника, изјављујући јој захвалност, изјавило. Трошкови путовања и дневнице учесника били су у потпуности исплаћени.

Ову „Европску парламентарну унију” могу сачињавати претставници само оних парламената које унија сматра „слободним”. „Још окупиране европске земље”, како је на конференцији и изрично речено, изузев Италије, искључене су, јер по гледишту „оснивача” не претстављају „слободне парламенте”. Права слика ове нео-

фашистичке групе најбоље се види из чињенице да су у дворани где се одржавала конференција, одмах иза седишта „делегација“, била поређана места за „почасне посматраче“ са ознаком Румунија, Југославија, Мађарска. На румунским местима седео је Гафенко, а на мађарским др фон Ауер, бивши олуномоћени министар, док извештач није могао да запази да ли је било кога на „југословенским местима“, и ко је тај који је био „почасни“ посматрач бивше Југославије.

Земље претстављене на овој конференцији биле су: Белгија, Данска, Француска, Велика Британија, Грчка, Италија, Холандија, Шведска и Швајцарска. Аустрију је претстављао у својству посматрача др Едуард Лудвиг, председник комисије за спољне послове Националног савета. На местима где су седели претставници ових земаља писало је: „Резервисано за делегације“. Међутим, више говорника је говорило противу ове ознаке, тврдећи да реч „делегација“ није сретно изабрана, јер у себи садржи једну „правну везу која никако не постоји“. Очигледно је да се ови говорници нису лако годно осећали у антиевропској и реакционарној атмосфери која је владала на овој „конференцији“. Бивши парламентарци могли су присуствовати само као посматрачи. Међу таквим британским посматрачима запажен је Данкан Сандис, зет Винстона Черчила.

У саставу „делегација“ издвајали су се својим бројем Француска и италијанска. Било их је укупно више од педесет. На челу Италијана били су Енцо Бакеро, хришћански демократ и потпредседник ове уније, и Гуљемо Ђанини, из квалунквистичког фронта, са још неколико претставника малих партија. На челу Француза требало је да буде потпредседник ове уније Мишле, али он није дошао, али су запажени Франсис Геј, бив. министар и један од шефова МРП, Пол Рено, бив. председник владе (независни десничар) и Рене Коти (независан са центра). Геј је био окружен читавом гомилом младих посланика МРП, који су се показали веома бучни и борбени.

Британску „делегацију“, супротно томе, сачињавали су четири члана, Е. М. Кинг и Макеј (лабуристи) и Петер Макдоналд и Валтер Смајлс (конзервативци). Британци нису присуствовали до краја и нису учествовали у гласању обављеном на последњој седници. Белгиска делегација имала је осам чланова, претставника свих партија данашње владине коалиције. Међу хришћанским социјалистима био је Х. Ламбат, а међу социјалистима М. Вохи. Швајцарску „делегацију“ сачињавали су Е. Берлин-Видмер, потпредседник ове уније, А. Сенарслен, Шнајдер и Мели. Швајцарски социјалисти нису били заступљени. И ова „делегација“ напустила је конференцију пре њеног завршетка. Холанђане су претстављале све њине партије, изузев комуниста. Међу њима су биле и две жене: г-ђа Фортаније де Вит и Тенделу. Католичку партију претстављао је Руавинк. Остале „делегације“ су биле малобројне. Грчка, на пример, имала је два члана: Макас, који је био и привремени председник уније, и његов пријатељ Фокас.

Творац ове организације је гроф Куденхове-Калерги, који у њој заузима положај генералног секретара. Према замисли оснивача сваки „слободни“ парламенат има један „парламентарни комитет за европску федерацију“, а делегати на конгресу треба да буду чланови таквих комитета. Међутим, то је био редак случај и већина је присуствовала као личност. Статути уније не постоје, унутрашњи пословник исто тако. Постоје само привремени председник, поменути Грк Макас, и генерални секретар. Није било никакве прелиминарне документације, изузев једног извештаја генералног секретара на четири странице.

И поред отвореног антисовјетског става, који је дошао до изражаја у неколико наврата, а нарочито када је „претседник“ Макас поздравио „почасне посматраче“, називајући их „жртвама источноачког угњетавања“, дискусија је текла растргано и ишла је у раскорак. Генерални секретар Калерги, у своме дугом говору, излагао је историју паневропског покрета и изјавио да је доба пропаганде прошло и да се сада ради о „непосредној акцији“. Сада парламентарци имају да одлуче не да ли ће Европа да се уједини, у чему су сви сложни, већ на који начин у што краћем времену она то може да спроведе. Велики део осталих говорника изговарали су читаве дитирамбе хвале грофа Куденхова-Калегрија и његове жене, нарочито због њенога доприноса за материјално одржавање конференције, и чинили су апел за „непосредну акцију“. Ови апели су били утолико чуднији, што није поднесен ни један једини конкретан предлог у правцу приступања таквој акцији. Пол Рено је заузео став противу Источне Европе, која је на путу да се уједини под руководством „једног оснивача“, Совјетске Уније, и тражио је да се и Западна Европа уједини, узимајући за „оснивача“ — Сједињене Америчке Државе. Ванити је говорио у истом смислу и потсетио је на „заједничку“ опасност, на Совјетску Унију. Његов земљак Вакеро је инсистирао на хришћанским традицијама и успонама на Римско царство. Супротно томе, Швајцарски радикални посланик, који фигурира и као један од потпретседника ове уније, Берлин-Вимар, рекао је: „Ми нећемо блокове, ни западни ни источни. Овакви блокови би значили крај Европе“. Њему се придружио и белгиски социјалиста Бохи, који је рекао: „Ми не смемо бити искључиви ни према коме“.

Ова основна разлика у схватањима, која је у оваквој скупини ипак дошла до изражаја, довела је и до других несугласица. Претседник Макас је чак подносио демисију целог бироа, ако неке „делегације“ сматрају да он није правилно састављен. Дискусија по овом трајала је више од пола сата, па је најзад решено да тај мандат бироа траје још 24 сата. У погледу статута и унутрашњих правила, по предлогу британске „делегације“ одлучено је да се ствар одложи, да се израде нацрти, доставе свима и сачекају примедбе, па да се ствар изнесе на дискусију идућег пута. Дискутовало се и о предлогу италијанских хришћанских демократа да се у текст потребе избегавања рата унесе и фраза „помоћу божијом“. Тај је предлог одбачен „јер не треба увлачити међу нас дискусију религиозне природе“. Вадини (Италија) предложио је да се уместо израза „Европска парламентарна конференција“ употреби „Парламентарна скупштина за уједињену Европу“. И овај предлог је одбачен.

Ова конференција се завршила изгласавањем двеју резолуција и избором нове управе. Прва резолуција названа је „Декларација солидарности“. Друга резолуција се односи на структуру „уније“. И поред очигледне стилистичке камуфлаже у њима је јасно изражен негативни став према Источној Европи, на челу са Совјетским Савезом. Најзад је изабран Жорж Бохи (Белгија), социјалиста, а за потпретседнике Леон Макас (Грчка) демократ-социјалист; М. Кинг (Енглеска), лабуриста; Вегхоли (Данска), конзервативац и Вакеро (Италија), хришћански демократа.

Реакционарни и антиевропски карактер ове скупине довољно је наглашен присуством главног оснивача, генералног секретара те „Уније“, грофа Куденхова-Калегрија. Његов познати биро Паневропског покрета налазио се у Бечу између два светска рата. Он је за читаво то време одржавао веома интимне везе са најреакционар-

нијим круговима режима Долфус—Шушниг, а после рата је у таквим односима са истим таквим круговима у западној Европи.

Карактеристичан је став према овој „Унији“ европских социјалистичких партија. Док је на конгресу швајцарских социјалиста у Бадену, крајем августа ове године изрично скренута пажња члановима да бојкотују састанак у Гстаду, јер ће тамо бити претставници „европске реакције“, и док исто тако ни француски социјалисти нису били присутни, тамо су узели активног учешћа два британска лабуриста, три белгиска и неколико холандских социјалиста. Чак је белгиски социјалиста Ђохи изабран за претседника. Ма да су се говорници на овој конференцији трудили да штеде „осетљивост“ социјалиста, ипак је у кулоарима долазило до оштрих антимарксистичких изјава. Кад се ово има на уму, онда је још јасније да је поред реакционарства на овој конференцији доминирао антикомунистички и русофобски став.

Главни печат овој неофашистичкој скупини ипак је дат присуством квислиншких и петоклонашких елемената из „источне Европе“ у својству „почасних посматрача“. Ма да они нису узимали учешћа у дискусијама на седницама „конференције“, ипак су се у кулоарима бацали блатом на своје земље и били су поздрављани као жртве „политичких утњетавања“ у тим земљама. Издајници својих народа, квислинзи и колаборационисти збиља су једино и могли да буду „почасно“ друштво ове реакционарне и антиевропске скупине и њихове „идеологије“.

Важно је на крају напоменути да у току целе ове „конференције“ ни једном речју није била поменута организација Интерпарламентарне Уније, чији су чланови све државе источне Европе, изузев Совјетског Савеза, а исто тако и све државе које су учествовале у Гстаду. Фрондерски карактер ове реакционарне западно-европске иницијативе у односу на ову најстарију међународну светску организацију, каква је несумњиво Интерпарламентарна Унија, — где Југославија заузима часно место у Егзекутивном комитету, — тиме се јасно испољава. Зато ће на скорашњем састанку Егзекутивног комитета у Паризу ова ствар бити узета у најсвестраније разматрање и биће донете одлуке погодне да разголите пред светском јавношћу ову реакционарну и неофашистичку замку, којој је циљ да у редовима Интерпарламентарне Уније створи забуну, разбије њену досада очувану солидарност и убаци паролу и политику ратног хушкања, политику којој једино и служе ови повампирени „идеолози“ европске федерације без Европе.

В. С.

БЕЛЕШКЕ

КОНФЕРЕНЦИЈА ПО ПИТАЊИ- МА КОМУНАЛНЕ ПРИВРЕДЕ

Питања комуналне привреде и њеног правилног руководства добијају све више значаја упоредо са извршењем нашег Петогодишњег плана. Локална привреда и-

гра веома значајну улогу у нашој привреди и у њој треба да се искористе све могућности које пружају локални извори сировина и радне снаге, који извори стоје многим неискоришћени. Уједно с тим поставља се и питање планске

комуналне изградње и политике уопште. Наступио је тренутак кад се решавању свих ових питања мора прићи организовано и по јединственим руководним начелима у целој земљи.

У том циљу је Комитет за законодавство и изградњу народне власти при Влади ФНРЈ сазвао конференцију која је одржана у Београду од 2 до 4 децембра т. г. Конференција је била посвећена питањима комуналне и локалне привреде уопште, и питањима комуналне политике. На конференцији су узели учешћа секретари средњих и градских народних извршних одбора из целе земље и претставници министарстава комуналних послова народних република. Конференцијом је руководио потпретседник владе ФНРЈ и претседник комитета за законодавство и изградњу народне власти Едвард Кардељ.

На дневном реду ове конференције била су четири реферата по најважнијим питањима. Реферат „Задаци комуналне политике и локалне привреде“ одржао је потпретседник Владе ФНРЈ Едвард Кардељ. Реферат „Економика локалне привреде“ одржао је претседник Привредног савета ФНРЈ и министар индустрије Борис Кидрич. Реферат „О организацији народних одбора и министарстава комуналних послова“ одржао је Помоћник министра др Леон Гершкович. Реферат „О руковођењу комуналним пословима“ одржао је потпретседник ИОНО Марко Никезић. По важнијим питањима додирнутим у рефератима вођена је дискусија у којој су објашњења давали потпретседник Кардељ и министар Кидрич. На крају је дао резиме рада целе конференције и директиве за даљи рад у смислу закључака конференције потпретседник Кардељ.

Конференција ће несумњиво имати врло плодне резултате на усавршавање руководства комуналне привреде и комуналне политике уопште.

„НАРОДНИ ПРАВНИК“, број 1—8, 1947 год., издаје Савез службеника државно-административних и правосудних установа Југославије. Уређује редакциони одбор, одговорни уредник Никола Срзентић.

У овој (1947) години, другој години свога излагања, часопис је знатно проширио сарадњу и показује јасну тежњу да добије одређени облик часописа који треба да помогне рад и развој наше правне праксе. Отуда он доноси кратке, приступачније писане чланке и коментаре низа конкретних питања са којима се пракса наших судова, државно-административних установа, јавних тужиоштва и народних одбора сусреће. Осим тога објављује важније случајеве праксе судова, Државне арбитраже и народних одбора, упутства Врховног суда ФНРЈ и синдикалну хронику.

Број 1—2 доноси чланке: др Јосипа Хрччевића — Значај заштите опћенародне и задружне имовине, др Леа Гершковића — О статутима за народне одборе великих градова, др Александра Голдштајна — Саветовање у Министарству правосуђа ФНРЈ, Гојка Половине — Права и дужности народних одбора према Основном закону о буџету и Закону о порезима, др Рудолфа Јеградића — О развоју наследног права код нас, др Николе Балоба — Улога и смисао Закона о решавању имовинских спорова путем државне арбитраже, Аца Аполонија — Дисциплинске кривичне службеника народних одбора, Вира Золтана — Издавање исправа о држављанству. Затим доноси неколико интересантних случајева из судске праксе и праксе народних одбора и Синдикалну хронику.

Број 3 је цео посвећен Првом проширеном пленуму Централне управе Савеза службеника државно-административних и правосудних установа и доноси реферате: др Леа Гершковића — Основни задаци Савеза, и Јована Поповића —

О организационим питањима Савеза.

Број 4—5 доноси чланке: Ненада Поповића — Задаци државних службеника у Петогодишњем плану, др Мирка Бесаровића — О неким питањима метода рада јавног тужиоштва у откривању повреда закона на подручју општег надзора, др Љубомира Бајаловића — Нови Закон о меници и чеку, Николе Срзентића — Из праксе дисциплинских судова, Г. П. — Поводом списка „Елементи руковођења предузећем”, Д. Т. — Поводом оснивања Удружења правника. Осим тога неколико случајева из праксе судова и народних одбора, Синдикалну хронику и библиографију.

Број 6—8 доноси чланке: Витомира Петровића — Учешће судије у извршењу задатака Петогодишњег плана, Гојка Половине — Превођење државних службеника

по новим уредбама о струкама, Јована С. Поповића — Задатак наших синдикалних организација у вези са применом уредаба о припадностима државних службеника, др Александра Голдштајна — Закључење привредног уговора, др Александра Балтића — Нека питања из службеничког права, И. Д. Перлова — Учешће судија поротника у народном суду и рад са њима. Осим тога овај број доноси Упутства Врховног суда ФНРЈ: о надлежности за решавање радних спорова, о примени члана 86, 56 и 77 Основног закона о браку, о питању судске праксе у оставинским предметима; више случајева из судске праксе и праксе државне арбитраже, Синдикалну хронику, Библиографију и Основну уредбу о административној струци и Основну уредбу о припадностима савезних државних службеника.

СОДЕРЖАНИЕ

	Страна
I. Статьи	
1. Моша Пийаде, — Задача нашего уголовного Законодательства	445
2. Фране Фрол, — Основные характеристики Общей части Уголовного кодекса ФНРЮ	455
3. Др. Иосип Хрньевич, — О проекте Уголовного кодекса — Общая часть	462
4. А. Н. Трайнин, — Учение о причинности в уголовном праве	475
5. Драгослав Янкович, — Главные задачи истории государства и права народа ФНРЮ в настоящее время	481
II. Организация народной власти	
1. Др. И. Джорджевич, — Четвертая сессия Народной Скупщины ФНРЮ.	488
2. Рассмотрение Проекта Общей части Уголовного кодекса в Народной Скупщине ФНРЮ	496
III. Международный обзор	
1. Др. Иво Лапена, — Влияние Октябрской революции на развитие международного права	511
IV. Новое право и правосудие	
1. Др. Вукович, — Развитие права застройки	520
2. Др. Александр Балтич, — Некоторые вопросы поводом применения дисциплинарного права	530
V. Право иностранных государств	
1. Конституция Народной Республики Албании	536
VI. Критика и рецензии	
VII. Обзор журналов	
VIII. Хроника	
IX. Заметки и сообщения	

CONTENTS

	Page
I Articles	
1. Moscha Pijade — Duty of penal legislation of the FPRY — — — — —	445
2. Frane Frol — On the project of the Penal Code — General Part — — — — —	455
3. Dr. Josip Hrnčević — Basic characteristics of the Penal Code of the FPRY — — — — —	462
4. A. J. Trainin — Study on the causality in penal law — — — — —	475
5. Dragoslav Janković — Principal duties of the History of State and law of the peoples of FPRY — — — — —	481
II Edification of peoples autoretly	
1. Jovan Đorđević — The fourth Session of the People's Assembly of the FPRY — — — — —	488
2. Readings of the Penal code — General Part in the People's Assembly of the FPRY — — — — —	496
III International review	
1. Dr. Ivo Lapena — Influence of October Revolution on the evolution of the international law — — — — —	511
IV New law and jurisdiction	
1. Dr. Vuković — Evolution of the edification's law — — — — —	520
2. A. Baltić — Some questions concerning the law of the discipline of public servants — — — — —	530
V Law of foreign states	
1. The Constitution of the People's Republic of Albania — — — — —	596
VI Critics	
VII Review of periodicals	
VIII Cronology of events	
IX Notes	

TABLE DES MATIERES

	Page
I Articles	
1. Mocha Pijade — Le devoir de la législation pénale de RFPY — — — — —	445
2. Frane Froj — Les caractéristiques fondamentales de la Partie générale du Code pénal de la RFPY — — —	455
3. Josip Hrnčević — Sur la projet du Code pénal — la Partie générale — — — — —	462
4. A. J. Trajinin — L'étude sur la causalité en droit pénal	475
5. Dragoslav Janković — Les devoirs principaux de l'histoire de l'Etat et du droit des peuples de la RFPY	481
II Edification du pouvoir populaire	
1. Dr. Jovan Đorđević — La 4-ième Session de l'Assemblée Populaire de la RFPY — — — — —	488
2. Le débat sur le projet du Code pénal dans l'Assemblée Populaire de la RFPY — — — — —	496
III Revue internationale	
1. Dr. Ivo Lapena — L'influence de la Révolution d'Octobre sur le développement du droit international	511
IV Droit nouveau et le juridiction nouvelle	
1. Dr. Vuković — Les développement du droit sur le batimment — — — — —	520
2. Dr. A. Baltić — Les questions de droit disciplinaire —	530
V Droit des pays étranger	
La Constitution de la République Populaire d'Albanie —	536
VI Comptes-rendus critiques	
VII Revues	
VIII Chronique	
IX Notes	

Такса плаћена у готову

АРХИВ

ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

У ОВОМ БРОЈУ

ПРВА ГОДИШЊИЦА УСТАВА ФНРЈ И РАЂАЊЕ
УСТАВА НАРОДНИХ РЕПУБЛИКА

Моша Пијаде

УСТАВ ПОБЕДНИЧКОГ СОЦИЈАЛИЗМА

(Десет година Стаљинског устава)

О НЕКИМ ПИТАЊИМА УПРАВЉАЊА ОПЂЕНАРОД-
НОМ ИМОВИНОМ

Др Лео Гершковић

ПРЕДМЕТ СОВЈЕТСКОГ ГРАЂАНСКОГ ПРАВА

Д. Генкин

О ЕКОНОМСКОЈ СТРУКТУРИ И ОБЛИЦИМА СВОЈИНЕ
У ФНРЈ

Десанка Јовановић

ИЗГРАДЊА НАРОДНЕ ВЛАСТИ: Основне карактери-
стике новог закона о порезима — Др Обрен Благојевић;
Карактеристике нашег новог буџетског система — Кирс
Глигоров; Законодавство у ФНРЈ у 1946 год. — Др Јо-
ван Ђорђевић.

НОВО ПРАВО И ПРАВОСУЂЕ: Примедбе на Пројекат
за општи део кривичног закона; Поводом одлуке Врхов-
ног суда Н.Р. Босне и Херцеговине о наследном праву
→ Вид Крешић; Неслагодност нарови и остали брачно-
разводни узроци из чл. 56 Закона о браку — Др Љубо-
мир Бајаловић; Привремени кућни ред за казнено,
поправне домове и Привремени кућни ред за поправне
домове осуђених малолетника — М. С. П.

ПРАВО ИНОСТРАНИХ ЗЕМАЉА: Мере за подизање
нивоа правног образовања у СССР; Нове измене и до-
пуне устава СССР; За подизање нивоа обрађивања про-
блема совјетске економије; Рад сектора судског права
Института права Академије наука СССР; Законодавна
делатност Чехословачке Републике у 1946 год.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА — БЕЛЕШКЕ

Тово (треће) коло
Ћиџа III (LXII)
Број 1

ЈАНУАР—МАРТ 1947

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Моша Пијаде, (одговорни уредник), Гершкових др Лео, Ђорђевић др Јован, Калеибер др Владимир, Кермаунер др Душан, Кобе Бошко (Љубљана), Корабар Перо (Скопље), Лапена др Иво (Загреб), Хрњачевић др Јосип, Увалић др Радивој, Шакота Бранко (Сарајево).

САДРЖАЈ

I Чланци

1. Моша Пијаде: Прва годишњица Устава ФНРЈ и рађање устава народних република 1
2. Устав победничког социјализма (10 година Стаљинског устава) — Уводни чланак из „Советское государство и право“ број 11—12, 1946 12
3. Др Лео Гершкових: О неким питањима управљања опћенародном имовином 29
4. Д. Генкин: Предмет совјетског грађанског права 37
5. Десанка Јованових: О економској структури и облицима својине у ФНРЈ 58

II Изградња народне власти

1. Др Обрен Благојевић: Основне карактеристике новог закона о порезима 77
2. Кири Глигоров: Карактеристике нашег новог буџетског система 82
3. Др Јован Ђорђевић: Законодавство у ФНРЈ у 1946 год. 86

III Ново право и правосуђе

1. Примедбе на Пројекат за општи део кривичног закона 91
2. Вид Крешић: Поводом одлуке Врховног суда Н.Р. Босне и Херцеговине о наследном праву 109
3. Др Љубомир Бајалових: Несагласност нарави и остали бракоразводни узроци из чл. 56 Закона о браку 115
4. М. С. П.: Привремени кућни ред за казнено-поправне домове и Привремени кућни ред за поправне домове осуђених малолетника 117

IV Право иностраних земаља

1. Мере за подизање нивоа правног образовања у СССР 118
2. Др Ј. Ђорђевић: Нове измене и допуне Устава СССР 121
3. М.: За подизање нивоа обрађивања проблема совјетске економије 126
4. Рад сектора судског права Института права Академије наука СССР 128
5. И. Б.: Законодавна делатност у Чехословачкој Републици у 1946 год. 132

V Оцене и прикази

1. Теорија грађанског парничног поступка од др М. Марковића	133
2. Др Дражен Сесардић: Правосуђе у Југославији од др Ферда Чулиновића	137
3. Бранимир Јанковић: Уголовная ответственность гитлеровцев од проф. А. Н. Трајнина	139
4. Владислав Поповић: Збирка кривичних закона са објашњењима, издање „Службеног листа ФНРЈ“	141
5. Б. Јанковић: Penal reform in England	143
6. Р. Ј.: Wymiar sprawiedliwosci w odrodzonej Polsce	143
7. Р. Ј.: Zbior dokumentow у редакцији Ј. Маковског	144

VI Преглед часописа

1. „Болшевик“ бр. 19, 1946 — Е. Коровин: Међународно право у савременој етапи	144
2. „Болшевик“ бр. 21, 1946 — Г. Гак: Политика и идеологија у совјетском друштву	145
3. „Болшевик“ 23—24, 1946 — Ј. Францев: Буржоаска социологија у служби реакције	147
4. „Известия Академии наук СССР“ бр. 4, 1946 — Д. Б. Левин: Савремено међународно право	150
5. „Известия Академии наук СССР“ бр. 6, 1946 — М. М. Агаркова: Проблем злоупотребе права у совјетском грађанском праву	152
6. „Вопросы истории“ бр. 7, 1946 — Проф. С. Јушков: Прилог питању о предфеудалној (варварској) држави	154
7. »Panstvo i pravo« септембар—октобар 1946	157
8. »Demokratyczny preglad prawniczy« бр. 1, 1945	157
9. »Revue du droit public et de la science politique en France et a l'étranger«, 1945	157

VII Белешке

1. Двогодишњица „Службеног листа ФНРЈ“	159
2. Билтен Комитета за законодавство и изградњу народне власти Владе ФНРЈ	159
3. Чланак о нашем изборном праву у совјетском часопису	160
4. Рад совјетске академије наука на историји наших народа	160
5. Мишљење у италијанској уставотворној скупштини о Уставу ФНРЈ	160

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Моша Пијаде, (одговорни уредник), Гершковић др Лео, Ђорђевић др Јован, Калембер др Владимир, Кермаунер др Душан, Кобе др Божо (Љубљана), Корабар Перо (Скопље), Лапена др Иво (Загреб), Хрччевић др Јосип, Увалић др Радивој, Шаќота Бранко (Сарајево).

САДРЖАЈ

Страна

I Чланци

1. Др Јосип Хрччевић: Петогодишњи план и задаци правника 161
2. Др Лео Гершковић: Темељи правног поретка нове Југославије 191
3. Др Иво Лапена: Независност и равноправност народа ФНРЈ као један од услова постојање грађанских права 219
2. Општа резолуција оснивачке скупштине Удружења правника ФНРЈ 226
5. М. Карева: Улога совјетског права у васпитању комунистичке свести 229

II Међународни преглед

1. Пресуда Међународног војног суда у Нирнбергу 243

III Ново право и правосуђе

1. Владимир Тимошкин: Кривична дела одавања пословне тајне и економске шпијунаже 260
2. Др Александар Балтић: Неколико случајева погрешне примене Закона о државним службеницима 268

IV Право иностраних земаља

1. Хенрих Свентковски: Ново право Пољске 271
2. Олдрих Кроб: Чехословачки правни поредак 278

V Хроника

1. Оснивачка скупштина Удружења правника ФНРЈ 284
2. Резолуција оснивачке скупштине Удружења правника ФНРЈ по питању изручивања ратних злочинаца и репатријације расељених лица 290
3. Телеграми упућени са оснивачке скупштине Удружења правника ФНРЈ министрима иностраних послова СССР, Велике Британије, САД и Француске 291
4. Научно заседање Лењинградског Правног института 292
5. Научна конференција аспираната Свесавезног института правних наука СССР 295

(Наставак на трећој страни корица)

VI Оцене и прикази

1. Од Уредништва: Значај научне критике 302
2. „Наша законитост”, бр. 1—4, 1947. 304
3. „Људски правник”, бр. 1—2, 1947. 304

VII Преглед часописа

1. Бољшевик, бр. 2, 1947 — В. Иванов: Демократски преображаји у Југославији 304
2. Бољшевик, бр. 4, 1947 — И. Дворкин: Социјалистички принцип расподеле према раду 306
3. Бољшевик, бр. 6, 1947 — Д. Монин: Федерација или јединствена Немачка 308
4. Бољшевик, бр. 6, 1947 — М. Митин: Совјетска и буржоаска демократија 309
5. О. Кроб: Из чехословачких правних часописа 311
6. Pravník, бр. 3, 1947 313
7. Sociologie et droit slaves, децембар 1946 313

АРХИВ ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

излазиће у току 1947 год. редовно свана три месеца на
ско 10 штампаних табака.

Годишња претплата износи за ФНРЈ 100 дин., а за
иностранство 150.— дин., док ће цена појединачним
бројевима бити посебно одређивана од стране Земаљског
уред за цене. Претплата се прима најмање за пола године
и треба је слати на адресу: „Архив за правне и друштвене
науке“, Београд II, Булевар Црвене Армије 69, чековни ра-
чун бр. 10-404002.

У Администрацији се могу добити бројеви „Архива“
до 1941 год., а од послератних издања бројеви 3—5, 6—8,
1—6 и 7—12.

Цена бројева до 1941 год. је 19,50 дин. по броју, док
књига од 6 бројева стаје 78.— дин. а цела година (12
бројева) стаје 156.— дин.

„Архив“ се може добити и у свим већим књижарама
у ФНРЈ.

Цена овом броју 30.— дин.

Такса плаћена у готову

АРХИВ

ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

У ОВОМ БРОЈУ

ТЕЗЕ ЗА ПРЕПРОЈЕКТ ЗАКОНА О НАСЛЕЂИВАЊУ

ОПШТЕ НАПОМЕНЕ УЗ ТЕЗЕ ЗА ПРЕПРОЈЕКТ
ЗАКОНА О НАСЛЕЂИВАЊУ

ОБЈЕКТИВНИ ОСНОВ И ФОРМЕ КРИВИЧНЕ
ОДГОВОРНОСТИ

Владимир Тимошкин и Предраг Власинић

СТРУКЕ И ЗВАЊА У НОВОМ СЛУЖБЕНИЧКОМ
СИСТЕМУ

Др Александар Балтић

ПОВОДОМ ОСНИВАЊА НОВИХ САВЕЗНИХ МИНИ
СТАРСТАВА И МИНИСТАРСТАВА НАРОДНИХ
РЕПУБЛИКА

Милорад Вучковић

ПРОБЛЕМ ВИНОСТИ

Предраг Власинић и Владимир Тимошкин

ЈЕДАН СПОР ПО ЗАКОНУ О ДРЖАВЉАНСТВУ
И. Брезовић

ПРАВО ИНОСТРАНИХ ЗЕМАЉА: Указ Президијум
Врховног совјета СССР о укидању смртне казне. — А
Н. Трајнин: Укидање смртне казне у СССР. — Т. Ба
гински: Ново пољско уставно право. — Мали уста
Републике Пољске са Декларацијом грађанских прав
и слобода.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ — ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА —

ХРОНИКА — БЕЛЕШКЕ

Ново (треће) коло

Књига III (LXII)

Број 3

ЈУЛИ—СЕПТЕМБАР 1947

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Моша Пијаде, (одговорни уредник), Гершковић др Лео, Ђорђевић др Јован, Калембер др Владимир, Кермаунер др Душан, Кобе др Божо (Љубљана), Корабар Перо (Скопље), Лапена др Иво (Загреб), Хричевић др Јосип, Увалић др Радивој, Шаќота Бранко (Сарајево).

САДРЖАЈ

	Страна
I Чланци	
1. Тезе за предпројект Закона о наслеђивању	315
2. Опште напомене уз Тезе за предпројект закона о наслеђивању	334
3. Владимир Тимошкин и Предраг Власинић: Објективни основ и форме кривичне одговорности	347
II Ново право и правосудје	
1. Др Александар Балтић: Струке и звања у новом службеничком систему	364
2. Милорад Вучковић: Поводом оснивања нових савезних министарстава и министарстава народних република	373
3. Предраг Власинић и Владимир Тимошкин: Проблем виности	377
4. И. Брезовић: Један спор по Закону о држављанству ФНРЈ	389
III Право «иностраних земаља»	
1. Указ Президијума Врховног Совјета СССР о укидању смртне казне	391
2. А. Н. Трајнин: О укидању смртне казне у СССР	392
3. Т. Вагински: Ново пољско уставно право	396
4. Мали устав Републике Пољске са Декларацијом грађанских права и слобода	399
IV Оцене и критике	
1. Академик А. Вишински: Теорија судских доказа у совјетском праву, од Ј. Ђорђевића	411
2. Bulletin trimestriel de la Société de législation comparée, број 1—2 и 3—4 од Ј. Ђ.	414
3. Јуридикеска мисл, бр. 1—6, 1947 од Д. С.	416
V Преглед часописа	
1. „Большевик“ бр. 12, 1947. — А. Ноткин: Народни доходак СССР у послератној пјатиљетци	416

2. „Большевик“ бр. 14, 1947 — М. Леонов: Јединство дијалектичког метода и материјалистичке теорије у марксистичко-лењинистичкој филозофији	421
3. „Известија Академије наука СССР — одељење економије и права“ бр. 3, 1947 — Др И. Л. Љовин: Принципи суверенитета и буржоаска правна наука	423
4. „Советское государство и право“ бр. 2, 1947 — З. И. Шкундин: Утицај плана на облигације	426
5. „Советское государство и право“ бр. 4, 1947 — Проф. Н. Д. Дурманов: Кривично дело је акт спољнег понашања човековог	429
6. „Советское государство и право“ бр. 4, 1947 — Т. Л. Сергејева: Прилог питању о дефиницији једне врсте кривичног нехата (небрижљивости)	432
7. „Советское государство и право“ бр. 5, 1947 — Д. В. Љовин: Прилог питању о појму и систему савременог међународног права	433

VI Хронина

1 Оснивање југословенског Удружења за Уједињене Нације	436
2. Други међународни конгрес демократских правника „Право у служби мира“ ,	437

VII Белешне

1. Билтен Комитета за законодавство и изградњу народне власти	441
---	-----

АРХИВ ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

излазиће у току 1947 год. редовно свана три месеца на око 10 штампаних табана.

Годишња претплата износи за ФНРЈ 100 дин., а за иностранство 150.— дин. док ће цена појединачним бројевима бити посебно одређивана од стране Земаљског уреда за цене. Претплата се прима најмање за пола године и треба је слати на адресу: „Архив за правне и друштвене науке”, Београд II, Булевар Црвене Армије 69, ченовни рачун бр. 10.404002.

У Администрацији се могу добити бројеви „Архива” до 1941 год., а од послератних издања бројеви 6—7 за 1945, 1—6 за 1946 год. и бројеви 1 и 2 за 1947 год.

Цена бројева до 1941 год. је 19,50 дин. по броју, док књига од 6 бројева стаје 78.— дин. а цела година (12 бројева) стаје 156.— дин.

„Архив” се може добити и у свим већим књижарама у ФНРЈ.

Цена овом броју 30. — дин.

ANALI PFB | anali.rs

АРХИВ

ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

У ОВОМ БРОЈУ

ЗАДАТАК НАШЕГ КРИВИЧНОГ ЗАКОНОДАВСТВА

Моша Пијаде

ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ОПШТЕГ ДЕЛА КРИВИЧНОГ ЗАКОНИКА

Фране Фрол

О ПРЕДЛОГУ КРИВИЧНОГ ЗАКОНИКА — ОПШТИ ДИО

др Јосип Хричевић

УЧЕЊЕ О УЗРОЧНОСТИ У КРИВИЧНОМ ПРАВУ

А: Н. Трајнин

ГЛАВНИ ДАНАШЊИ ЗАДАЦИ ИСТОРИЈЕ ДРЖАВЕ И ПРАВА НАРОДА ФНРЈ

Драгослав Јанковић

ЧЕТВРТО ЗАСЕДАЊЕ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ ФНРЈ

др. Јован Ђорђевић

ПРЕТРЕС КРИВИЧНОГ ЗАКОНИКА — ОПШТИ ДЕО У НАРОДНОЈ СКУПШТИНИ ФНРЈ

УТИЦАЈ ОКТОБАРСКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ НА РАЗВОЈ МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА

др. Иво Лапена

НОВО ПРАВО И ПРАВОСУЂЕ:

др. М. Вуковић: Развитак права грађања. — др. А. Балти
Нека питања из примене дисциплинског права.

ПРАВО ИНОСТРАНИХ ДРЖАВА:

Устав НР Албаније.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ — ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА — ХРОНИКА БЕЛЕШКЕ

во (треће) коло

броја III (LXII)

број 4

ТОВАР-ДЕЦЕМБАР 1947

ANALIT PFB | anali.rs

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Моша Пијаде (одговорни уредник), др Владимир Калембер, др Душан Кермаунер, др Јован Ђорђевић, др Леон Гершковић, др Радивој Увалић, др Јосип Хрнчевић, др Иво Лапена (Загреб), др Макс Шнудерл (Љубљана), Перо Корабар (Скопље), Чеда Мијовић (Сарајево).

САДРЖАЈ

	Страна
I. Чланци	
1. Моша Пијаде: Задатак нашег кривичног законодавства	445
2. Фране Фрол: Основне карактеристике Општег дела Кривичног законика	455
3. Др Јосип Хрнчевић: О предлогу Кривичног законика — Опћи дио	462
4. А. Н. Трајнин: Учење о узрочности у кривичном праву	475
5. Драгослав Јанковић: Главни данашњи задаци Историје државе и права народа ФНРЈ	481
II. Изградња народне власти	
1. Др Ј. Ђорђевић: Четврто заседање Народне скупштине ФНРЈ	488
2. Претрес Кривичног законика — Општи део у Народној скупштини ФНРЈ	496
III. Међународни преглед	
Др Иво Лапена: Утицај октобарске револуције на развој међународног права	511
IV. Ново право и правосуђе	
1. Др Михаило Вуковић: Развитак права грађевња	520
2. Др Александар Балтић: Нека питања из примене дисциплинског права	530
V. Право иностраних земаља	
Устав Народне Републике Албаније	536
VI. Оцене и прикази	
1. „Уједињене нације, збирка докумената 1941—1945“ од Л.	547
2. Др А. Соловјев: „Трговање босанским робљем до год. 1661“ и „Гост Радин и његов тестаменат“ од Д. Ј.	548
3. Др А. Гахс: „Хисториски развитак породице“ од др. А. Прокоп	548
4. А. П. Климов: „Суштина совјетске трговине“ од Б. Н.	551

VII. Преглед часописа

1. „Большевик“ бр. 19 за 1947: Г. Фјодоров — Борба између новог и старог у условима совјетског друштва 553
2. „Советское государство и право“ бр. 6 за 1947: В. Н. Можејко — О правној природи совјетске државне арбитраже 555
— бр. 7 за 1947: В. Ј. Лившић — О питању појма евентуалног умишљаја 557
— бр. 7 за 1947: Проф. Л. И. Поволоцкиј — Основне одредбе совјетског грађанског судског поступка у пракси Врховног суда СССР у периоду Отаџбинског рата 557
— бр. 9 за 1947: Е. А. Коровин — Америчка економска помоћ и национални суверенитет 560
— бр. 9 за 1947: И. Д. Перлов — О пројекту Закона о кривичном судском поступку СССР 562
3. „Плановое хозяйство“ бр. 4 за 1947: А. Леонтјев — Економске основе нове демократије 563
4. „Мировое хозяйство и мировая политика“ бр. 9 за 1947: Е. Грановски — Социјалистичка и капиталистичка индустријализација 566
5. Пољски правни часописи 568
6. „Bulletin de droit Tchecoslovaque“ бр. 3—4 за 1947 569
7. „Archivio giuridico Filippo Serafini“ за 1947 569

VIII. Хроника

1. В. С. — Једна реакционарна и антиевропска акција 570

IX. Белешке

1. Конференција по питањима комуналне привреде и комуналне политике 573
2. „Народни правник“ 574

АРХИВ ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

излазиће у току 1948 год. редовно свака три месеца на око 10 штампаних табана.

Годишња претплата износи за ФНРЈ 100.— дин., а за иностранство 150.— дин; док ће цена појединачним бројевима бити посебно одређивана. Претплата се прима најмање за пола године.

У Администрацији се могу добити бројеви „Архива“ до 1941 год. по цени 19.50 дин. по броју, док књига од 6 бројева стаје 78.— дин. а цела година (12 бројева) стаје 156.— дин.

Од послератних издања могу се добити бројеви 1, 2 и 3 за 1947 год. по цени 30.— дин. по броју. Године 1945 и 1946 распродате су:

У издању „Архива“ као прва свеска „Библиотеке међународног права“ изашла је књига „УЈЕДИЊЕНЕ НАЦИЈЕ — ЗБИРКА ДОКУМЕНАТА 1941—1945“, стр. 144, цена 40.— дин. Досадања издања распродата су: Ново издање излази око 15 јануара 1948 год.

У припреми:

1) **НОВИ УСТАВИ**

Збирка устава донетих у свету после рата.

2) **НИРНБЕРШКА ПРЕСУДА РАТНИМ ЗЛОЧИНЦИМА.**

Обе књиге изаћи ће крајем јануара 1948 год. Цена и позив на претплату биће касније објављени. Досадање наруџбине биће извршене.

Претплату за „Архив“ и све наруџбине слати на адресу: „Архив за правне и друштвене науке“, Београд, Правни факултет, Булевар Црвене Армије 69, чек. рн. 1-9010016, тел. 22-450, пошт. фах 296.

„Архив“ се може добити и у свим већим књижарама у ФНРЈ.

ЦЕНА ОВОМ БРОЈУ 30.— ДИН.

ANALI PFB | anali.rs